

ગ્રંથાવલોકન

સૌરાષ્ટ્ર સરકારનાં પ્રકાશનો

સૌરાષ્ટ્ર સરકાર માહિતી-પ્રકાશન ખાતું, રાજકોટ; તરફથી જુદા જુદા વિષયો ઉપર નીચે મુજબ પુસ્તિકાઓ પ્રસિદ્ધ થઈ છે એ અનીવ આવકાર્ય છે. (પુસ્તિકાઓ ઉપર કિંમત લખી નથી) સૌરાષ્ટ્ર તેમ જ અન્ય રથળે રહેનારા અજ્ઞાતીઓને સૌરાષ્ટ્રની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓની માહિતી આપી શકે એવાં પ્રકાશનોની અનિવાર્ય જરૂરિયાત આ પ્રકાશન ખાતું પૂરું પાડશે એવી આશા રાખીએ. વળી સૌરાષ્ટ્રનું પુરાતત્ત્વ તેમ જ સૌરાષ્ટ્રના આમ-ઉદ્યોગ વગેરેમાં જે અનેકાની કલાત્મક દર્શન થાય છે એ વિશે પણ માહિતીપૂર્ણ પુસ્તિકાઓ પ્રમિલ થાય તો ઘણું સારું.

૧) સૌરાષ્ટ્રમાં ખેતી વિકાસ: લે. શ્રી. ઇસ્માઈલ નાનારી; ૫૦ ૧૦

શ્રી. ઇસ્માઈલભાઈએ સંક્ષેપમાં સૌરાષ્ટ્રમાં ખેતી વિકાસને લગતા અગત્યના પાસાઓને દર્શાવ્યાં છે. આ નાનકડી પુસ્તિકામાં સંપૂર્ણ માહિતી આપી શકાય એમ છે જ નહિ. પરંતુ ઇસ્માઈલભાઈએ એમાં જે ઉદાત્ત ભાવના માથે પોતાનું મતલબ દર્શાવ્યું છે એ સૌને પ્રેરણાદાયી થઈ પડે એમ છે. શ્રી. ઇસ્માઈલભાઈ આ હિસાબા ઊંઠે રસ પરાવે છે, તેથી જવિખ્યમાં આ નાનકડી પુસ્તિકાને બદલે પૂર્ણ માહિતી દર્શાવતું પુસ્તક આપે તો કેવું સારું?

(૨) અનેકમાંથી એક લે. ડૉ. કૃષ્ણલાલ મીનરાણી; ૫૦ ૧૦.

સૌરાષ્ટ્રનું એકમ થયું અને એ રીતે કેટલાય નાના નાના ભાગલાઓમાં વિભક્ત થયેલા સૌરાષ્ટ્રની એકતા રથપાઈ એને ખાલ આ નાનકડી પુસ્તિકામાં શ્રી. શ્રીધરાણીએ

આપ્યો છે. સાંસ્કૃતિક, સામાજિક અને રાજકીય દૃષ્ટિએ આ એકમ કેટલું આશીર્વાદપ્રપ્ત બન્યું છે એનું અવલોકન વિદ્વાન લેખકે એમાં કર્યું છે.

(૩) સૌરાષ્ટ્રમાં સામાજિક અને આર્થિક પરિવર્તનો: લે. પ્રા. મી. એન. વઘીલ; ૫૦ ૬.

એકમ થયા પછી સૌરાષ્ટ્ર સરકારે સૌરાષ્ટ્રમાં સામાજિક તેમ જ આર્થિક ક્ષેત્રોમાં કેવાં અમૂલ્ય પરિવર્તનો કર્યાં છે તેનો સંક્ષેપમાં પરિચય પ્રા. વઘીલે આ પુસ્તિકામાં આપ્યો છે. આ પુસ્તિકા એમને આપેલા એક વાર્તાલાપને આધારે રચાઈ છે સૌરાષ્ટ્ર સરકારે કેળવણી, સ્થાનિક સ્વરાજ, જમીન ફાદીનો પ્રશ્ન, ઉદ્યોગવિકાસ, તેમ જ અન્ય ભાગતોમાં સારી પ્રગતિ માધી છે કેળવણી વિશેના આકાશ પરથી સંદેશે ખ્યાલ આવશે: 'પ્રાથમિક શિક્ષણ પાછળ અત્યારે રૂ. ૧,૨૫,૦૦,૦૦૦ ખર્ચાય છે, ત્યારે અગાઉના તમામ રાજ્યોનું કુલ ખર્ચ રૂ. ૬૨ લાખ જેટલું હતું.'

(૪) પાયાનું સ્વરાજ-આમ પચાવત લે. શ્રી. નાનાભાઈ ભટ્ટ; ૫૦ ૭

પ્રખર કેળવણીકાર નાનાભાઈના મતઁથી આભાવ્ય ગુણનાં હોઈને એમને આ પુસ્તિકામાં આમ પચાવત વિશે સંક્ષેપમાં દર્શાવેલા વિચારો નવવિધાન તરફ પ્રયાણ કરતા સૌરાષ્ટ્રને અનીવ ઉપરેગી થઈ પડે એમ છે વળી એમના એ વિશેના વિચારો સર્વશ્રેષ્ઠી હોવાથી એ માર્ગે પ્રગતિ કરતા સૌને માર્ગદર્શકરૂપ થાય એમ છે. એક વાર્તાલાપ [અનુમંધાન કરવેજી ત્રીજી]

વિદ્યાર્જુન

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનભાષનાનું અનુશીલન કરતું માસિક]

વર્ષ ૫]

૨૯ ફેબ્રુઆરી-૧૯૫૨

[અંક ૧

બાનો મોટામાં મોટો ગુણ

જે કારણે બાએ જનતામાં આટલું મધુ આકર્ષણ પેદા કર્યું હતું, તેની જડ બે હું શોધી શકું તો શોધું. બાનો મોટામાં મોટો ગુણ સહજ પોતાની ઇચ્છાથી મારામાં સમાઈ જવાનો હતો. આ કંઈ મારા આગ્રહથી થયું ન હતું. પરંતુ સમય આવતાં બાની અંદર જ આ ગુણનો વિકાસ થઈ ગયો હતો. મને ખબર ન હતી કે બામાં આ ગુણ છુપાયેલો હતો. મારા ચરૂ શરૂના અનુભવ પ્રમાણે બા બહુ હઠીલી હતી. માડું દબાણ દોવા છતાંયે તે પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે જ કરતી. કોઈ કારણે અમારી વચ્ચે થોડા સમય કે લાંબા સમય મુખી જેવતાણ પલ્લ થયા કરતી, પરંતુ જેમ જેમ માડું સાર્વજનિક જીવન ઉત્તરવગ જનતું ગયું, તેમ તેમ બા ખીલતી ગઈ, અને પુષ્પ વિચારોની સાથે મારામાં અથવા મારા કામમાં સમાતી ગઈ. જેમ કિલ્સો નીતતા ગયા, તેમ મારામાં અથવા મારા કામમાં-સેવામાં-લોક ન રહ્યો. બા ધીમે ધીમે તદ્દાકાર થયા લાગી. કદાચ હિંદુસ્તાનની ભૂમિને આ ગુણ વધારેમાં વધારે પ્રિય છે. કંઈ પલ્લ દોષ, અને તો બાની આ ભાવનાનું આ ગુણ કારણ બાલ્ય પડે છે.

બામાં આ ગુણ પશ્ચાત્તાએ પહોંચ્યો, તેણે કારણ અમારું બ્રહ્મચર્ય હતું. મારા કરતાં બાને માટે તે ઘણું જ સ્વાભાવિક સિદ્ધ થયું. શરૂમાં બાને કોણ કશું જ્ઞાન પલ્લ ન હતું. મેં વિચાર કર્યો અને બાએ તે વધારી લઈ પોતાનો જનાવી લીધો. પરિણામે અમારો અંતઃમ સાચા મિત્ર જેવો થયો. મારી સાથે રહેવામાં બા માટે ૧૯૦૬ પછી, ખરી રીતે ૧૯૦૧ થી, મારા કામમાં સામેલ થયા સિવાય બીજું કશું રહ્યું ન હતું. તે અલગ રહી શકતી ન હતી. અલગ રહેવામાં તેને કરી મુરકેલી ન હતી, પરંતુ તેણે મિત્ર જનીને પલ્લ જી દોવાને કારણે તેમ જ પત્ની દોવાને કારણે મારા કામમાં સમાઈ જવામાં જ પોતાનો ધર્મ માન્યો. એમાં બાએ મારી પોતાની સેવાને અનિવાર્ય રચાન આપ્યું. તેથી અંત મુખી તેણે મારી સગવડ સાથે મોડું કામ છોડ્યું જ નહીં.

પંથ તારો કાપ્યે જા.....

સતખાસક

પગલે પગલે સાવધ રહીને,
 પ્રેમજતા પ્રગટાવ્યે જા,
 અંતરને અજવાળે પીસા!
 પંથ તારો કાપ્યે જા.
 કંઠા આવે કંઠે આવે, ધોમ ધમ તી રેતી આવે;
 ખાંડની ધારે ને ધારે, ધેર્ય ધારી ચાલ્યો જા.
 દુર્ગમ પંથ કાપ્યે જા.
 હિંમત તારી ખોતો ના, સ્વાર્થ સાથે જોતો ના;
 શિસ્ત, શાંતિ ને સેવાનો તું, પાઠ ચૌને આપ્યે જા.
 દુર્ગમ પંથ કાપ્યે જા.

‘કેસ સહસ્ર ભજન માણસ મોઢી જામ જોના કરતાં જો સંભાળીને જોતકમાં
 બીજા વાવે તેને વધારે પુણ્ય થાય છે.’

ઈ-અવરતા મ-મ ૧

‘રામ રામ કરનારી છાત કરતાં પરોપકાર કરનારા હાથ વિશેષ પવિત્ર છે.’

આર. છ. પ્રગતસોમ (‘પ ચિહ્ન નોંધ પ રેઈજ’)

‘તાશ ધરમા કોઈને ચરીરે અડુખ છે કે ? હા. તારી સારવારથી જોને
 સારું લાગે જો તું નથી બાળતી ? કયા સાંભળવા સારું થઈને માદાને પક્ષતાં મૂકીશ
 મા. તારે વર તથા છોકરા છે ને ? હા તો જો જોને સંભાળજો, જોને મૂકીને
 બ્યાખ્યાન સાંભળવા ન આવતી. તારું ઘર સ્વદાવવામાં કરતું ઘટે તે બધું પ્રયત્ન
 કરજો ને પછી બ્યાખ્યાનમાં આવજો; કારણ તારા કુટુંબના આવરથક કામ તું ન કરે
 તો દેવકર્મન કરવા તું આવે જોને સારું હું તારાં વખાણ ન કરું.’ સેષ્ટ મનાકિનો

૬૦ વાં

આ રાખાડુ

પૂજ્ય બાની કર્મનિષ્ઠા

પ્રભુદાસ ગાંધી

આજે આપણી વચ્ચે નથી બાપુ, કે નથી બા. બાપુ અને બા. આપણી વચ્ચેથી ત્યાગ થયો છે આ ત્યાગ વિશેષને પણ ઉપરે આપણે સહન કરી લીધો છે. આવા બેંડા ઘાને પણ સમજના પ્રભાવે સ્વસ્થતા થઈ શકે છે. રજાથી રીધો છે અને તે જોઈને એમ રજાનો જોયો જૂના સળપો, જૂની સ્મૃતિઓ ધીમે ધીમે સ્મૃતિ-પટ પરથી ખસતા જાય છે અને નવી સમસ્તિઓ તેમ જ નવી વાતોમાં આપણા ચિત્ત સમજાતા હોય છે એટલે સુધી કે આપણા મનમાં ને મનમાં જોયો જાય ઉત્પન્ન થાય છે કે આપણે કદાચ આપણા પૂજ્ય બાપુ અને બાને ભૂળ્યા તો નથી જતા ને? સહન આ એક સુખ કારણ છે કે વર્ષાસરમાં જે વાર વાર તેઓના જન્મ મૃત્યુ આદિની ખાસ તિથિઓને નિમિત્ત બનાવીને આપણે પૂજ્ય બા અને બાપુજીનું સામૂહિક રૂપમાં સ્મરણ કરીને મનમાં આદિ કરીએ છીએ પરંતુ આ રીતે પુણ્યતિથિ કે જન્મનિધિના અવસર પર કેવળ તેઓનું નામસ્મરણ કરવું જ આપણે પૂજ્ય બાપુજી અને બાને વિસ્મૃત થતા બચાવી નહીં શકીએ પૂજ્ય બાપુજી અને બાનું વાર્ષિક સ્મરણ આપણે કેટલું કરીએ છીએ એ તો કદાચ આ વાતનો વિચાર કરના જ સમજારો કે અવજ્ઞા દૈનિક જીવન પર બા અને બાપુજીને કેટલો પ્રભાવ છે અને તેઓની શિખામણ અને ઉપદેશોને કેટલી હદ સુધી આપણે અમલમાં મૂકીએ છીએ અથવા અમલમાં મૂકવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ

આમ તો છાપામાં અને ભાષણોમાં પ્યારાબાપુ

પ્રત્યેક અંકિત હોય બાપુનું નામ લેતી નજર પડે છે. તાત્પર્ય એટલું જ કે, બાપુનું ધૌધિક સ્મરણ અને ઉપાસના આપણે પગલે પગલે પ્રત્યેક ક્ષણે કરતા રહીએ છીએ, પરંતુ એમની કર્મમય ઉપાસના-આપણા આચરણ દ્વારા તેમની સાથે-આપણે બહુ જોડાઈ કરીએ છીએ

પરંતુ પૂજ્ય કરતારબાની બાબતમાં એવું નથી થયું બાપુને એટલા આપણે પીસારી ગયા છીએ તેટલા આપણે હજી બાને પીસારી નથી ગયા

પૂજ્ય બા કોઈ પડિતા ન હતા, એમનામાં કોઈ વિશેષ અમરતાર કે દૈવી શક્તિ ન હતી તેઓ મીઠા સારા માતા હતા. એટલું તો સાચું છે કે પૂજ્ય બાપુના જીવનની સાથે સાથે પૂજ્ય બાના જીવનમાં પણ કેટલાક રી પરિવર્તન થયું ગયું અને તેમનું જીવન પણ વધારે ને વધારે ત્યાગમય બન્યું ગયું પરંતુ જે બધું સદૃશ-સ્વાભાવિક અનાધારિત થયું હતું. કોઈ હોદ્દાસ્તર માર્ગને પાર કરવા માટે જે કઠોર ચક્રવર્ત કરવો પડે છે અને પોતાને જે વેદના તેમ જ વ્યથા સહન કરવી પડે છે, વાળુક મારી મરીને, આગળ વધવું પડે છે, એવો પરિણામ કે મન કહેશે બાપુની પેઠે બાને કાચે જ અનુભવવો પડ્યો હતો જીવનની છેલ્લી થોડી સુધી પૂજ્ય બાપુએ પોતાના તન મન પર એવો અંકુશ અને ભાર મૂક્યો હતો કે સાધારણ માણસને માટે એમ કરવું થઈ શકેલું છે

આમ તો પૂજ્ય બાનું જીવન પણ છેલ્લી થોડી સુધી ત્યાગમય અને તપોમય

રહ્યું. તેઓ પણ દિન પ્રતિદિન આગળ વધતાં હતાં. પરંતુ જાણી ભેળેને-આમરૂપૂક-આપુ આત્મ-દમન કરવાની અને કષ્ટોને નિર્મત્રણ આપવાની પ્રવૃત્તિ બાંચે અપનાવી ન હતી. બાપુજીએ ઠોઠાર સાધનાતા બજા પર જે પ્રગતિ અને આત્મોન્નતિ કરી એ પૂજ્ય બાંચે દેવળ પોતાની નિઃશાના બગચી પ્રાપ્ત કરી. એવું કરવામાં જ્યાં જ્યાં તપ અને ત્યાગની આવશ્યકતા હોયી થઈ ત્યાં ત્યાં સહજ બાંચે તેમણે તેને અપનાવી લીધી ઠોઠા પ્રકારનું મનોમંથન, તર્ક-વિતર્ક, પ્રતિજ્ઞા, ધોષણ વગેરેની ઝંઘટમાં પડ્યા વિના જે વાતને બાંચે પોતાનું કર્તવ્ય માન્યું તેનું પાલન કરવામાં પોતાની બધી શક્તિ વાપરી. પોતાના કર્તવ્યનો નિર્ણય કરવામાં બાંચે કદી પાંદિત્યનો આધાર લેવો પડ્યો ન હતો. પોતાના નિષ્પાપ હૃદયમાં કર્તવ્ય-અકર્તવ્યનો ભવિ તેઓ સહજ અનુભવી લેતાં. જેને તેઓ પોતાનું કર્તવ્ય માનતાં એને પૂરેપૂરા મનોયોગથી કરવા મંડી જતાં.

પૂજ્ય બાપુએ જ્યારે કેટલાય મહે-માનોથી ઘર ભરી લીધું ત્યારે મહેમાનોના ગત સંસ્કાર કરવામાં પૂજ્ય બાંચે પોતાનું મન ખેંચ્યું. પૂજ્ય બાપુએ જ્યારે અનેક સત્યાગ્રહી અને કેશભક્ત લોકોનાં બાળકોને પોતાની સાથે શાખ્યાં ત્યારે બાંચે પોતાના ચાર પુત્રોને વિશેષ લાડ-વહાલ ન કરતાં પણ પોતાના બાળકોને ખવડાવવા-પિવડાવવા, સુવાડવા તેમ જ સંભાળવા માટે દિનરાત પરિશ્રમ કર્યો.

જ્યારે બાપુએ ઉપવાસ, જોલયાગ્રા, કડિન અનુષ્ઠાન આદિ કર્યું ત્યારે બાંચે પણ પોતાના આહાર વિહારને સ્વલ્પ અને છવરે દેવળ ત્યાગમય છવરથી ચાકીને તેમના

પુત્રોએ શાંસારિક છવરનો આશય લીધો ત્યારે તે આરામની જિંદગીને બદલે બાપુના કડિન કષ્ટમય છવરના સાથી બનવામાં જ પૂજ્ય બાંચે પોતાનો ધર્મ સમજ્યો.

ચાર એટલો જ કે પૂજ્ય બાના છવરનું આપણે સ્મરણ કરીએ છીએ ત્યારે કર્મ-નિઃશાની સાક્ષાત્ મૂર્તિ આપણી સામે આવીને ખડી ચાલ છે અને એની સાથે સાથે એ ભાષ પણ લીમ બને છે કે, જો મનુષ્ય પોતાનાં દૈનિક કાર્યોને જ આજસ વિના અને પૂરા પરિશ્રમ નિઃશાની સાથે કરતો રહે તો તે કેટલો જીવે આવી શકે છે

પૂજ્ય બા નિત્ય કર્મ કરવામાં કેટલાં આમરૂકી, કેટલાં એકાગ્ર અને કેટલાં કુશળ હતા તેનું વર્ણન લખીને કરી શકાય એમ નથી. જોમના હાથ નીચે કામ કરવાનો જેઓને સુયોગ મળ્યો છે તેઓ જ આ વાત જાણે છે. બલે સખત કંડી પડી રહી હોય, બલે મરમી ખૂબ જ હોય, બલે લૂ વરસતી હોય, બાપુનું કામ કદી પીયું પરતું ન હતું. રસોડામાં, ચોરડાની સફાઈમાં, કપડા ધોવામાં કે કપાંચ પણ બા યોદ્ધીય દીલ સહન કરી શકતાં ન હતાં. અને જો માટે તેઓ બીજાને લાડું-ખુડું પણ કહેતાં ન હતાં. જ્યાં કામમાં શિયિલતા જુએ ત્યાં તેઓ અને પહેંચી જતાં અને ખીરે ખીર તે કામને પોતાના હાથમાં લઈ લેતાં. જો કંઈ કહેવાનું થાય તો એટલું જ કહેતાં કે, 'તમાજથી ન થઈ શકતું હોય તો મને સોંપી દો, હું જલદીથી કરી નાખીશ' બસ આટલો બે ચાર શબ્દોમાં જ બા નાનાં-મોટાં બધાં પર પોતાનું મંત્રીર અનુશાસન ચલાવતાં હતાં. પૂજ્ય બાને સંતુષ્ટ કરવા માટે મોટામાં મોટી વ્યક્તિ પણ એટલું [અનુસંધાન ૧૯૨૨ પાને]

[જોન બનિયન કૃત 'ધી પિલિગ્રિમ્સ પ્રોગ્રેસ' ।
મુકુલભાઈ]

[અંત્રે સદિત્યક્તેના એક વિખ્યાત સહિ-
ત્યકાર જોન બનિયનની 'ધી પિલિગ્રિમ્સ પ્રોગ્રેસ'
નામની રૂપકાત્મક બોધપરચણ ધર્મ-કથા વિશ્વસ દિ-
ત્યમાં અનેાણું સ્થાન મે છે તેની આ સંક્ષેપકથા
છે. બાપુજી પણ આ પુસ્તકથી અકર્ષાયા હતા.
જ્યારે તેઓ સાબરમતી આશ્રમમાં હતા ત્યારે
અશ્રમમાં ભરૂવા નિવાસી-વિદ્યાર્થીનીઓને આ
કથા પોને ખુબ રસપૂર્વક અને વિસ્તારથી કહેતા
હતા. આ કથાના પત્રોના નામ 'ભકતરાજ',
'પોત્ર' 'હાસ' બાપુએ જ આપેલાં હતા તે વાંચનાં
છે આખી કથા 'પદારાગ્યાત્રી'માં ક્રમવાર આપવામાં
અવરો વાચકોને તે રસમય અને બોધપ્રદ થઈ
પડશે એમ માનીએ છીએ.]

આ જગતરૂપી જગતમાંથી પસાર થતો
થતો હું એક ધર્મશાળા સામે વિસામે
લેવા થોડો, ઘડીભર સુવા માટે મેં ત્યાં
તબંબુ અને થોડી બારણાં તો હું ઘમઘસાટ
બિંધવા લાગ્યો. બિંધમાં મને એક રવંતુ
આવ્યું. સ્વપ્નમાં મેં એક માણસને એવો

તેના કપડા જર્જરિત કયામાં હતા. તેન
હાથમાં એક ધર્મ-પુસ્તક હતું અને તેના
ખભા ઉપર ભારે ગાંઠી હતી તે થોડી થોડી
વારે પોતાના ઘરથી દૂર નજર નાખીને
વિમાસણમાં પડી જતો હતો. તેણે પુસ્તક
ઉઘાડી વાંચવા માંડ્યું. વાંચતા વાંચતા તેની
આંખોમાં આંસુ વારંવાર આવ્યા અને તરત જ
તે રૂસા બરી રહતો રહતો બોલ્યો "મારે
કંઈ કરવું શું ?"

એવી જ ચાતના અનુભવતો તે પોતાને
ઘેર ગયો. તેણે પોતાના હૃદયને મનમાં
શમાવવા શક્ય જોઈતો પ્રયત્ન કર્યો, કારણ
કે તેના બરીછાકરા એ જોઈ જાય એ સાડુ
ન રહેવાય પરંતુ તે જામે વખત ચાત રહી
ચક્રવો નહિ. છેવટે તેણે પોતાની પત્નીને
તમ જ બાળકોને લોગ કરીને કહ્યું: "તમે
બધા માડું સાંભળો! મારા ખભા ઉપરના જ
લોભાથી હું ખૂબ ત્રામી ગયો છું. લગી અને
એવી થોડકસ માંદિલી મળી છે કે, જે નગરીમાં
આપણે રહીએ છીએ તે કુદરતના ઠેાપથી
બળીને ખાખ થઈ જશે તેથી આપણે બધા
પણ નારા પામીશું. એ આપણને એ
આપત્તિમાંથી બચવાનો ગાર્ગ સૂઝે તો
આપણે જરૂરી શકીએ ખરા. પરંતુ જેવું
કંઈ અને કયાંય દેખાતું નથી."

એ જામળીને બધા નવાઈ પામ્યા એની
વાતમાં કંઈક તથ્ય છે એમ સમજીને નહિ,
પરંતુ એ લોકોને લાગ્યું કે એવું મગજ
ખસી તો નથી ગયું ને? રાતનો વખત
હતો, તેથી એ લોકોને થયું કે, રાતે એ
બિંધી જશે જોઈલે આરામ મળતાં એવું
મગજ સ્થિર થઈ જશે. પરંતુ રાત તો
એને માટે ખૂબ જ દુઃખદાયક થઈ પડી
સુવાને બહોં તેણે પથારીમાં પાસાં ફેરવ્યા

કર્મા, એની અપામાંથી ચોધાર આમુ વહેતા જ હતાં અને વચ્ચે વચ્ચે તે નિસાસા પલ્લુ નાખતો હતો. શું કરું અને શું નહિ, એની તેને સૂઝ પડતી ન હતી.

સવાર પછી, તેની સ્થિતિ તો રાત કરતાં પણ ખરાબ થતી જતી હતી. સૌને તે અવિશ્વમાં આજનારી આપત્તિની ત્રાસજનક વાતો કહેવા લાગ્યો. એટલે ઘરનાં માણસો કંટાળી જઈને એની તરફ કંઈક વર્તાવ કરવા લાગ્યાં. તેઓએ વિચાર્યું કે એની સાથે કંકાપુંથી વર્તીશું અને વારે વારે કપડો આપ્યું કરીશું તો આવશે બકવાટ કરવાતું તે ઠોઠી દેશે અને સ્ત્રીધો દોર ધઈ જશે. પછી તો બધાં એની ઉપેક્ષા પણ કરવા લાગ્યા એટલે તે પોતાના એકાકીમાં બાંધ્યો જતો અને એ બધાં ઉપર પ્રભુ રહેમ કરે અને પોતાને પણ આશ્વાસન મળે એ માટે પ્રાર્થના કર્યાં કરતો. એને જરાયે ચેતન પડતું ન હતું. કોઈ વાર તે એતરમાં જઈ આંટા મારતો, તો કોઈ વાર પોતાની પાસેનું ધર્મ-પુસ્તક ઉઘાડી વાંચવા લાગતો અને કોઈ વાર એકલો બેસીને પ્રાર્થના કરતો. આ રીતે એણે કેટલાક દિવસો પસાર કર્યાં.

એક દિવસ તે એતરમાં આટા મારતો મારતો ધર્મ-પુસ્તક વાંચી રહ્યો હતો. એના ડુબ પર ગ્લાનિ પ્રસરી હતી. વાંચતાં વાંચતાં એકાએક તે એટલી રહી પડ્યો અને બોલી ઊઠ્યો: “મારે આ આપત્તિમાંથી બચવા ધારુ શું કરવું એવું છે?”

પછી તે આમતેજ એવા લાગ્યો. બધે તે નાસી જવાનો મનસુબો ન કરતો હોય? પણ નાસીને જવું ક્યાં? એ તેને હજી સૂઝતું ન હતું.

એવામાં ધર્મજ્ઞ નામે એક અલો

માણસ એની પાસે આવ્યો અને પૂછવા લાગ્યો: “કેમ લાઈ, તું આમ શા ધારુ હવેમાં કરે છે?”

પેલા માણસે કહ્યું: “આ ધર્મ-પુસ્તક વાંચતાં અને એવું જણાયું છે કે મારી અંત-ધરી હવે નજીક આવી રહી છે. મારા મરણ પછી મને લગવાનના દરબારમાં ઊભો કરવામાં આવશે. મને મરવાની તેમ જ દરબારમાં ઊભા રહેવાની ખબર જ ખીંક લાગે છે! હવે મારે કરવું શું?”

ધર્મજ્ઞે પૂછ્યું: “જીવન તો કેટલાંય અનિયોધી ભરેલું છે. તો પછી તું મરણથી શા માટે ઓટલો બધો ભય પામે છે?”

પેલો માણસ એવું નામ બહારાજ હતું તે બોલ્યો: “કારણ કે મને એવો ભય છે કે મારા બધા પર જે આ બોલે છે તે મને નરકમાં દેહેલી મૂકશે અને લાઈ, એ નરકમારમાં રહેવા એટલી તાકાત મારામાં નથી, તેથી મરણ પછી લગવાનના દરબારમાં મને ઊભો રાખવાના વિચારમાત્રથી હું મૂંઝી ઊઠું છું! આ બધા વિચારો આવતા અને રહતું આવે છે.”

એટલે ધર્મજ્ઞ કહેવા લાગ્યો: “તે તારી આવી દશા છે તો પછી તું બહી શા માટે પડી રહ્યો છે?”

બહારાજ — કારણ કે મને સમજતું નથી કે મારે હવે ક્યાં જવું?

એટલે ધર્મજ્ઞે તેને આમણથી બીંદાળેલો એક વીંટો આપ્યો. તેમાં લખ્યું હતું: “જે કોય તારે માથે નરકખાનો છે તેનાથી દૂર જાગી જ.”

બહારાજે તે વાંચ્યું અને ધર્મજ્ઞને કાળજીપૂર્વક નિહાળતાં પૂછ્યું: “હું ક્યાં નાસી જઈ?” એટલે [ખુબ ૫૦ ૨૪ મે]

આશ્વાસ

સર્વોદયની દષ્ટિ.

— — — —

— — — — નિવેશ

એક બાઈએ કહ્યું, “આમ તો મારી સર્વોદય સમાજ સાથે પૂરેપૂરી સાહુત્યુતિ છે પણ હું તેમા જોઈતા મારે ફાળવ નથી થતો કે તેમા રાજકારણ નથી અને આ દિવસોમા વગર રાજકારણે કોઈ સામાજિક ક્રાન્તિ થઈ નથી શકતી ”

મે કહ્યું — આમા તમે ત્રણ વાતો બતાવી છે અને એ ત્રણેના મૂળમા જમ રહેલો છે એક તો તમે એમ સમજ્યા કે સર્વોદય સમાજમા ફાળવ ‘થવું’ પડે છે, એવી વાત નથી જે સર્વોદયવિચારમા માને છે તે સર્વોદય સમાજમા છે જ જે નામ લખાવશે તે જ સર્વોદય સમાજનો ‘સેવક’ બનશે એવો કોઈ વિચાર રાખ્યો નથી નામ તો લખાશે થોડા હજારો પણ અને તો આશા રાખીએ છીએ કે તેના વગર-લખેલા સેવકો લાખો બનશે જેણે નામ નહી લખાવ્યું હોય છતાં કહેશે કે ‘અમે સર્વોદય સમાજના છીએ’ તો તે છે

બીજી વાત, તમે એમ માન્યું છે કે સર્વોદય વિચારમા રાજકારણ નથી તેમાં ફક્ત સત્તાલોભી દૂડી દષ્ટિનું રાજકારણ નથી કારણ કે તેનું રાજકારણ સર્વોદયકારી નથી હોતું, સ્વાર્થી કે સ્વકીયવાર્થી (પોતાના માનેલાઓનું કિત્તે જોનડું) હોય છે તુલસી દાસનું એક અતિ મામિક

વચન છે કે, ‘પોતાનું બધું કચ્છનાર તો અપા હોય છે, પોતાનાનું જીવ દુઃખનાર પણ કેટલાક આ રાજા’.

હોય છે, પણ બધાનું બધું ઇચ્છનાર તો હરિચરણનો દાસ જ હોય છે” હરિચરણનો દાસ વિશિષ્ટ પક્ષના રાજકારણને પસંદ નહી કરે શક્તિનો નાશ કરનાર રાજકારણ કૂટ પાડનાર રાજકારણ તેમનું નથી હોતું, પણ બધાને જોડનાર, બધાની શક્તિમા વધારો કરનાર રાજકારણ તેમનું હોય છે

ઉપરાંત ત્રીજી તમારો વિચાર એવો જણાય છે કે અત્યારના સમયમા સામાજિક ક્રાન્તિ રાજકારણના આધાર પર જ થઈ શકે છે કારણે કાળને ન જોવાબનારના આ લેણા છે એક સત્તાના દિવસો ગયા, અલપક્ષ આના દિવસો ગયા, અને હવે બધાની સત્તાના દિવસો આવી રહ્યા છે જે જોઈ શકે કે તેને આ દેખાય છે બધાની સત્તા જોઈલે બધે ને મત આપવાનો અધિકાર નહી, પણ હાર્દિક સહકાર બધામા હું છું અને મારામા બધું છે આ બનું

બુતિની સત્તાનો યુગ હવે આવી રહ્યો છે તેને અડફેળ નો આપણે થઈશું તો આપણને યશ મળશે નહીં તો આપણને છોડીને પણ તે આવશે જ આ વિચારક્રાન્તિની વાત છે વિચારક્રાન્તિ કોઈપણ યુગમા રાજકારણની દારી નથી બનવાની, આ યુગમા પણ નહીં દેખાવમા તો એમ લાગશે કે સત્તા હાથમા આવી જોઈલે તરત ફેરફાર કરી નાખીશું,

આપણી ઝરણ પ્રમાણે ચિનણ આપીશું ને બધાના મગજ આપણા વિચારોથી ભરી દઈશું

પણ આ નયોં આભાસ જ છે. પત્તાને બંધવો
 બને છે કે તરત જ તૂટી પડે છે. જ્યાં
 રાજકીય સત્તાએ શિક્ષણ પર અધિકાર
 જમાવ્યો અને બંધાને એક વિચારવાળા એટલે
 સ્વતંત્ર-વિચાર-રહિત બનાવ્યા, ત્યાં તે
 સત્તાના સંપૂર્ણ નાશની તૈયારી થઈ ચૂકી
 સમજવી. એક પવનનો સપાટો આવ્યો ને
 મિનાર તૂટી પડ્યો.

સર્વોદય વિચારની ખુબી જ એ છે કે તે
 સ્વતંત્ર અને જુદા જુદા વિચારો માટે સ્થાન
 રાખે છે. એક ખાસ પ્રકારની વ્યવસ્થા કે તેવા
 કેાઈ આકાર માટે તેમા આશ્રય નથી રાખ્યો.
 તેમાં બંધનને સ્થાન નથી રાખ્યું, કે ખરડા
 બનાવવાની પણ ઇચ્છા નથી રાખી. તે
 સંગઠનને શક્તિ નથી માની બેસતા પણ
 સત્યની શક્તિને બહે છે. અશક્તિ સંગઠિત
 થાય તો શક્તિ બની બધા એવા આભાસમાં

તે નથી દેસાતા. તે તો શક્તિમાન બનવા
 માટે આજસુ લોઢાએ ચોધેલો રસ્તો છે.
 બીમારનો સંગ્રહ કરવાથી જ એ આરોગ્ય
 મળતું હોત તો પછી ન વૈદ્યોની જરૂર રહે, ન
 દવાઓની કે ન ઔષ્ઠિક યોગાકની. હિંસાની
 અંદર આ બધું ચાલી બાય છે. દસ લાખની
 ફોજ તૈયાર કરી કે રાષ્ટ્ર બળવાન થઈ ગયું.
 સિપાઈઓની જીત થઈ તો કહે દેશની જીત
 થઈ. પણ સિપાઈઓને લોજન મળ્યું તો એમ
 કેમ નથી કહેતા કે દેશને લોજન મળી ગયું?
 કહે છે, 'સંચાર ક્રાંતિ: કલૈયુગે' પણ સમજી નથી
 શકતા કે હવે કળિયુગ નથી હવે તો છે દૃતયુગ,
 કૃતિ-યુગ, સત્કૃતિયુગ. કળિયુગ તો કથારનોચે
 ખલાસ થઈ ગયો, જ્યારે હું બગી ગયો તો
 કળિયુગ ક્યાં રહ્યો? આથી જ લકાઈ જીતીને
 અથવા ચુંલ્હી જીતીને પણ આપણે સર્વોદય
 લાવીશું એવા ભ્રમમાં ન રહેવું જોઈએ.

વિનોબાની રીત

કિશોરલાલ મરાઠવાળા

વિનોબાની જેમ રચનાત્મક કાર્યકર્તાઓ અને ડોમેસ્ટિકનોએ
 બૃહાદ સરોને પૂર્ણ સ્વરાજની પ્રતિજ્ઞાના પાલનમાં એક જરૂરી કામ
 નરીકે સમજવો જોઈએ. અન્નના પ્રશ્નના ઉકેલમાં બીજા કોઈ
 એક બળ કરતા આનો વધારે ફાળો મળશે. એક મહાત્મ વિશ્વ-
 સમસ્યાના ઉકેલની એમા બાવી રહી છે. વિનોબાની રીત આજુસમા
 રહેલી ઉદાત્ત અને ઉચ્ચ વૃત્તિઓને બાંધત કરવાની છે. આ કામ
 બધી પક્ષજાણથી પર છે. આમ તે સાચી રીતે રાષ્ટ્રીય સિદ્ધાંત—
 જેમાં સમગ્ર પ્રજા સહમત રાજ એવો સિદ્ધાંત થઈ શકે એવો છે.
 રચનાત્મક કાર્યકર્તાઓની દૃષ્ટિથી આ એવું એક કામ છે, જે
 ઉપર બધાં રચનાત્મક કામને મજબૂત કરશે. વિનોબા કહે છે એમ
 ખરીખરી જો આ કામની આ પળે ઉપેક્ષા કરાશે તો રચનાત્મક
 કાર્યકર્તાઓનાં બીજા કામો પણ બાંગી પડવા સંભવ છે

વિદ્યાર્થીનો ધર્મ

રવિશંકર મહાનાથ

શુરુ શિશ્યને શરૂઆતમા જ કહે છે -
'ધાનિ વધાનિ કમાણિ, તાનિ સેવિતવ્યાનિ
નેાઈતરાણિ.'

મારા જે સારા કર્મો છે તેની ઉપાસના કરજે, ને શ્રદ્ધા કરજે બીજા નહીં આમ પ્રથમથી જ તેને સારુ સારુ સેવા અને યોગ્ય યોગ્ય ઠેકાડી દેવા જણાવે છે શુરુ પાસે જવા માટે પણ વિધિ રાખવામા આવે છે તેને ઉપનયન સરકાર કહે છે.

ઉપનયન = પાસે જવું શુરુ પાન જવું એવો અર્થ થાય છે ઉપવીત = ઉપનિવૃત્તિ નિવૃત્તિ પ્રકારે ગયેવો તે આ રીતે શુરુ પાસે વિદ્યાર્થી જન છે પછી તેના શરીરને મનને અને દુહયને-આત્માને ઘટે છે.

શરીર ઘડતર માટે તેના બધા અંગો મજબૂત થવા ભેંધજે દાઢ તાપ સહી શકે તેવા અને પાણી કામ આવે તેવા થવા ભેંધજે એ માટે પોતાકમાલગોઠી પથારીમા મુગચમ અને રણજી માટે હાથ આપવામા આવે છે.

બગી તેને આજ્ઞા હોય છે—ખાટલા પર ન સૂવું તેલ ન ચોળવું, વાગ બાપી રાખવા, શાજ જે વખત સ્નાન કરવું, શરીર દબાવવું નહીં અભ્યાસમા પ્રમાણ ન કરવે, કોથ ન કરવે, કોઈના શરીરનો સ્પર્શ ન કરવે—એ માટે સ્વતંત્ર પથારી રાખવી, વાહનમા બેસવું નહીં વગેરે.

આમ આવી ક્રિયાઓ કરવાથી શરીર ખડતલ થાય છે અને મજબૂત બને છે.

એ માટે યોગ્ય કેવો ભેંધજો?—યોગ્ય પાચ પ્રકારનો છે ઇન્દ્રિયો પાચ છે આખ કાન, નાક જીભ અને ચામડી—આ પાંચે ઇન્દ્રિયો પાચ આપ્યું.

વાટે આપણે યોગ્ય લઈએ છીએ તેમા એક ઇન્દ્રિયને સાત્ત્વિક યોગ્ય આપીએ અને બીજાને ત મસિક યોગ્ય આપીએ તો તેથી સાત્ત્વિક અસર ન થાય.

જેમ કે જીભને સાત્ત્વિક યોગ્ય આપીએ પણ આખને નાકચેત્ત્વિક જેવાને કાનને બીભત્સ વાતો સાંભળવાને યોગ્ય આપીએ તો જીભના સાત્ત્વિક યોગ્યની અસર મારી જશે અને વધુમા આખ તથા કાનના યોગ્ય નુકસાન કરશે અંગની જેમ તે પણ વિકાર ઉત્પન્ન કરશે ચામડીને સ્પર્શ એવો ન થવો ભેંધજો કે જે મન અને શરીરમા વિકૃતિ પેદા કરે આમ પાંચે ઇન્દ્રિયોને સાત્ત્વિક યોગ્ય મળે તો જ સાત્ત્વિક યોગ્ય આપવામા આવે છે જેમ કહેવય.

યોગ્ય એટલે આદ્ય ર—આ+દ્ય=સૂવું તે આવી જાતના યોગ્યની ટેવ પડે તો પછી તેને બીજા ગમે નહીં આ ટેવ પાડવા માટે કેટલા સમય ભેંધજો?

એક વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવા માટે બાર વર્ષનું તપ કરવાનું વેદમા જણાવ્યું છે એવી રીતે વધુમા વધુ ૪ તપ કરવાના હોય.

આમ યોગ્યમા યોગ્ય ૧૨ વર્ષ સુધી ટેવો પાડે તો તે ટેવો દૃઢ થાય દોઢ દોઢ વખત ૧૨ વર્ષ વીતતા છતાં પણ અખી ઇન્દ્રિયો ઘડાઈ ન હોય તો શુરુ તેને વધુ વખત રાખે છે.

મહાભારતમા એક કથા છે ઉપમ શુ વિદ્યાર્થી યોગ્ય નષિ પાસે જણતા હતા તે વિદ્યાર્થીને જણુ રાન થયું હૃદય, પણ જીભ પર અકુચ આવ્યો ન હતો એટલે શુરુ તેને

સમાવર્તન સંસ્કાર આપતા નહતા. શુરુ-
પત્નીએ ઘણા આગ્રહ કર્યો; પણ શુરુને ખબર
ડતી કે ઉપમન્યુ ને જીવનો સંયમ કેળવ્યા
સિવાય સમાજમાં જશે તો સફળ નહીં થાય.
એને માટે તેને આકરી કસોટીમાં મૂકે છે.
એ કસોટીમાં તેને જ્ઞાન થાય છે. એ કસોટી
બખતે તો તેને એમ લાગે છે કે શુરુ શા માટે
મને ગાયો ચારણ મોકલતા હશે? અને શા
માટે ખાવાનો ભજૂ પૂછતા નથી? ગાયો ચાર-
ણમાં નવું શું શીખવાનું છે? આમ છતાં
તે શુરુની આજ્ઞાનું અક્ષરશઃ પાલન કરે છે.
પણ જીમ તેને બારેબાર નિહા માગી લાવી
ખાવા પ્રેરે છે. તેની મના થતાં આવનું દ્રુધ

પીવા પ્રેરે છે. તેની મના થતાં બાહરડાં ધાવ્યા
પછી શીઘ્ર ચાટવા પ્રેરાય છે. અને છેવટે જીમ
તેને પાંદડાં ખાવા પ્રેરે છે.

એમ જીમ કાળમાં નથી, તેથી તેને શુરુની
આજ્ઞાનું વિસ્મરણ થાય છે. ચપ્પોનું પાલન
કરે છે. પણ જીવ સમજાને નથી. તે જ્યારે
ખાડામાં પડે છે ત્યારે તેને જ્ઞાન થાય છે. પોતાની
જીભે તેને કેવાં કેવાં પાપ કરાવ્યાં તે સમજાય
છે. ત્યારે શુરુએ કરેલી કસોટીનું મહત્ત્વ
પણ તે સમજે છે અને ત્યારે સાચું જ્ઞાન
પ્રાપ્ત થાય છે. અને શુરુ તે જાણે છે એટલી
અભ્યાસ પૂરે થવાનો સમાવર્તન સંસ્કાર
તેને કરાવે છે.

શ્રી. રવિશંકર દાદા

આપણા સેવકો બે પ્રકારના છે; એક સ્વયં પ્રકાશ સેવકો અને બીજા પરપ્રકાશ
સેવકો. સ્વયં પ્રકાશ સેવકો પોતાના જ તેજથી પ્રકાશે છે, તેમનું તેજ ઉચ્ચ હો. કે મંદ
હો, તેમના તેજનો રંગ ધોળો હો કે રંગિત હો, પણ તેમનું તેજ તેમનું પોતાનું
તેજ છે. બીજા કોઈનું બીજીનું લીધેલું તેજ નથી. ગરનમાં જેમ અનેક સ્વયં પ્રકાશ
સૂર્યો પડ્યા છે, તેમ જ દેશમાં આવા સ્વયં પ્રકાશ સેવકો પડ્યા છે. તેઓ પ્રકાશે છે,
કારણ કે પ્રકાશનું એ એમનો સ્વભાવ છે, એ એમનું જીવન છે. એમના પ્રકાશવાની
પાછળ બીજો કોઈ પણ ઉદ્દેશ હોતો નથી, એમના પ્રકાશથી બીજાનું કલ્યાણ થાય
એ તો એમનો અવાન્તર લાભ છે, એ પોતે બીજાને લાભ કરવા માગે છે,
એમ પણ નથી.

રવિશંકર દાદા શુભરાતના આવા સ્વયં પ્રકાશ સેવક છે. એમના અનુભવો એમણે
કોઈ પુસ્તકમાંથી ઉતાર્યા નથી, એમની વાણી કોઈ બાષાશાસ્ત્રીએ ઘડી નથી; એમના
વિચારો કોઈ મોટા સમાજશાસ્ત્રીએ એમને શીખવ્યા નથી. એમની પાસે તો દોઢાંબિધા છે.
જે મરતીને ધાવીને એ પોતે મોટા થયા છે, જે લોકોમાં રખડીને એમણે પોતાનું જીવન
ગાળ્યું છે, જે જે મહાપુરુષોનો એમને સંગ થયો છે; એ બધાય પાસેથી એમને
અનુભવો મળ્યા, જાણ મળી, વિચારો મળ્યા.

આજના આપણા વિદ્યાર્થીઓ પોતાની કલ્પનાની સૃષ્ટિમાંથી નીચા ઊતરી
રવિશંકર દાદાની સાથે રખડે તો આપણું વિદ્યાર્થી જીવન વધારે સમૃદ્ધ અને શક્તિશાળી
થશે એમાં મને શંકા નથી.

— નાનાભાઈ ભટ્ટ

હુ:ખનું ઓસડ

જ્યારે માણસને કંઈ હુ ખ પડે છે, ત્યારે તેને દૂર કરવા માટે તે ભાતખાતના રહના શોધે છે, એટલે મુખી કે જ્યારે તેની બુદ્ધિ એવું હુ ખ દૂર કરવાનો કોઈ રસ્તો શોધી શકતી નથી, ત્યારે તે જ્યોતિષ પર તેમ જ જતર મતર પર આધાર રાખવાનું શરૂ કરી દે છે.

પરંતુ હુ ખ દૂર કરવાની જો એક અકમીર દવા છે, તે જો અજમાવતો નથી તે દવા છે હુ ખને શાંતિથી, મૌનથી સહન કરણ જ્યારે તેની બુદ્ધિ સુક્ષ્મ પ્રયુક્તિઓ શોધવાનું ભણ કરી દે છે, ત્યારે એની બુદ્ધિની પાછળ જો ભગવાન છુપાયેલો છે તે બહાર આવે છે, અને જો હુ ખી માણસને આત્માસન આવે છે.

શાંતિમા, મૌનમા બેસવાથી માણસનું ઉદ્ધિમ યર્થ ગયેલું મન ધીમે ધીમે સ્વસ્થ બનતું જાય છે, સરળ બનતું જાય છે અને જો સ્વસ્થતામા, સરળતામા એક અજબ શક્તિ પાસાવાયુ

શુદ્ધિપાત્ર મસ્તિકા
રહેલી છે, કારણ કે જ્યાં મુખી માણસ પોતાના હુ ખનો જ વિચાર કર્યા કરે છે અને તેને કોઈપણ હિસાબે દૂર કરવાનો રસ્તો શોધ્યા કરે છે ત્યાં મુખી એનો 'અહમ' કુછાની જેમ મોટો ને મોટો યતો જાય છે એવું પરિણામ ઉઘટે એવું આવે છે કે તે એક ભાતની બૂલબૂલામણીમા અનવાઈ જાય છે.

પરંતુ મૌન સેવવાથી મનને લાભા વખત મુખી કયો ખોરાક મળતો નથી તેથી મન સ્વસ્થ બનતું જાય છે પછી પ્રભુ જે સ્વર્ણ છે તે માણસને રસતો બતાવે છે, જેમ કે, ઘણી વાર દોડી થલાવનાર ખલાસી હલેસા મારવાનું ઠોઠી ઈધ બધું રામજરોસે મૂકી દે છે, અર્થાત્ હવા જે પ્રભુનો પ્રાણ છે-ને આધારે દોડી સહેલાઈથી ગુફાનમા પશુ પાણી કાપતી આગળ બાહે છે.

‘તુ-પ્રભુ જે કરે તે ખરુ’ જો જ છવનનો સાચો મૂળ મત્ત છે તેથી હુ ખમા પ્રભુ જે કરવા ઈચ્છે છે તે એને કરવા ઈચ્છે તેમા જ

આપણું સહુ રહેણું છે. પણ પ્રભુને એવું કામ કરવા માટે અવકાશ તો મળવો જોઈએ ને ? અને તે અવકાશ છે માણસના મનની શાંતિ

‘ગીતા’જસિ’ કાવ્ય - ૬૬

સુકાન જવ ઠોડીય હુ તવ ઘું લેગ નિજ કર ભણુ,
મનાર એની રેગે થાયો, મિથ્યા હું આ તાણું.

ઠોડી દે, એ રે ઠોડી દે,
પણ ગોચરે કેવળ જોતી રહે,

જ્યાં બેઠી છે ત્યાં બેમી રહે, જાણમ એમાં માનુ.
મારા આ દીવડા છુગાતા, ફરી ફરી પેટવતી,
સદાજ એની પૂઠે હું તો નિશ્ચિન મંડી રહેતી.

હું તો અવ અંધારે ભવને
બેઠી છું પાયરી પાતવને,

જ્યાગ ખુશી આવીને લેજે આમન એ પોતાનુ,
[અનુ. નગીનદાસ પારેખ]

આપણું કર્તવ્ય

સાધારણ જનસમાજ આગળ ઉચ્ચ તત્વજ્ઞાન કે વેદાંત મૂકવાની જરૂર નથી. તે જિજ્ઞાસુ શોધકોનો વિષય છે. આપણે બધા તત્વજ્ઞાનની પાછળ લાગ્યા તેનાં દુષ્પરિણામ આપ્યાં છે. તત્વજ્ઞાનથી લોકો કાંઈ સુખની ઉપેક્ષા કરનારા તો ન જ બન્યા. પરંતુ ઊંડાં તત્વજ્ઞાનનો આશ્રય લીધેલો હોવાને લીધે ભ્રમ, કંભ, પ્રમાદ, આગસ વગેરે દુર્ગુણો સમાજમાં પોષાયા છે.

છુદે કહ્યું છે તે પ્રમાણે મને આ જાળતમા લાગે છે કે, આત્મા છે કે નહીં, તે અવિનાશી છે કે નાશવંત, અથવા જગત અનંત છે કે સાત. એ વાદવિવાદમાં પડવાની કોઈનેયે જરૂર નથી. આપણું યરીર નાશવંત છે એ તો આપણે રાજના અનુભવ પરથી જાણીએ છીએ, તેનાં પરિણામ જાણ જગતમાં શું થાય છે તે પણ આપણે જોઈએ છીએ. તે બધા પરથી આપણે એ જ વિચાર કરવો જોઈએ કે મારે માડું કર્તવ્ય માથા અંતરને શાંતિ મળે એ રીતે-ઉત્તમોત્તમ પ્રકારે-કરવું જોઈએ. આ દૃશ્ય-જગતમાં શાંતિ રહે, સુખ વધે એવાં જ કામો કરવામાં મારે મગ્ન રહેવું જોઈએ. આ રીતે સંપૂર્ણ છવન માળીને મરણ આવ્યા પછી આગળ જે કાંઈ હોય તે ભોગવવાને આપણે તૈયાર રહેવું જોઈએ.

આવો વિચાર આપણે બધા કરતા થઈએ તો તેમાં બધાનું કલ્યાણ છે. સાધારણ જનસમાજ આ કરતાં અધિક પચાવી શકે નહીં. માટે તે આવરી શકે અને આવરવાથી ઉન્નત થાય એવા શાબ્દોમાં કુટુંબ, સમાજ વગેરે જાળતમાં તેવું કર્તવ્ય શું છે તે તેને સમજવવું જોઈએ. જગત વિષે પ્રેમ ઉત્પન્ન થઈ તે જાળતમાં કર્તવ્ય કરવાની વૃત્તિ તેના મનમાં ઉત્પન્ન થાય એવા જ વિચાર તેની આગળ મૂકવા જોઈએ.

લોકોના મનમાં ‘પરલોક વિષે કલ્પનિક આત્મચિંતા’ કે અથ ‘ઉપોત્ત’ દરપાત્રી જરૂર નથી. ઈશુ ખ્રિસ્તે જેટલું કહ્યું છે તેટલું બસ છે કે, ‘જેવું વર્તન બીજાઓ તારી તરફ રાખે એમ તું ઇચ્છે છે, તેવું જ વર્તન તું પણ તેમના તરફ રાખ.’ આ સિવાય બાકીની અનેક આશાઓ કે ભય છે તેમાં સત્ય વિચારનો અંશ નથી. માટે તેવી કલ્પનામાં સમાજનું કલ્યાણ નથી.

-કેદારનાથજી

જાણે તો જાણે આ ન જાણે
 મી વાળી બર વાળી જાણી પહેર્યું
 આ જાણી જાણી જિંદગી ૧૫૫.

આ બધું જાણી નાહ્યું
 જાણી જાણે તો બધું જાણું જાણે તો
 જાણે જાણે તો જાણે જાણે જાણે
 જાણે જાણે જાણે જાણે જાણે
 જાણે જાણે જાણે જાણે જાણે
 જાણે જાણે જાણે જાણે જાણે
 જાણે જાણે જાણે જાણે જાણે
 જાણે જાણે જાણે જાણે જાણે

૨૫૫

[પછી વાર બાપુજી જોઈ શબ્દોમાં જીવનનું સાચું માર્ગદર્શન કરાવતા હતા કેાઈ બ્યક્તિ બાપુજી નિશ્ચય કરવા તત્પર થાય અને બાપુજીને એની ભણે થાય તો એ બ્યક્તિને હતાશા ન કરતાં કે જોડું પ્રેરણાન ન આપતાં તેના એ પગલાનું આંખીય તેને એવી માર્ગદર્શતાથી બાપુજી સમજાવતા કે, એ બ્યક્તિ એમથી પ્રેરણા મેળવી પોતાના નિશ્ચય વિશે સ્વસ્થતાથી વિચાર કરતી થઈ ભલે અને પોતાના નિશ્ચયની વચાઈતા તેમજ પોતાની શક્તિની અધિક સમજવા પ્રયત્ન કરે અદ્યતન જેવા નાજુક તેમજ જરૂરિય વિષયને પણ બાપુજી કેવી સરળતાથી અને સ્વસ્થતાથી સમજાવતા સમજાવી શકતા હતા તેનો ખાસ આ પત્ર પરથી સહેજે આવી શકે એમ છે]

ચિંત

તુ અબ્ધિત કુમારિકા રહી શકે એ અને તો
 જરૂર ગમે પણ ઘણા છોકરા અને છોકરીઓને
 પોતાને હેતરતા મે બાપુજી છે જેને પૂણું
 પ્રદાયય વાળુ છે તેના ના પૂણું સ્વભાવે એકજી,
 તે કશું છુપાવે નહીં અને પ્રદાયય એટલે શું
 એનું પૂરું જ્ઞાન હોય એઈ એ વિકારને વશમાં
 રાખ્યા એ મોટી વાત છે એમ કરવા છુટે તેણે
 લોગો માત્રનો ત્યાગ કરવો એઈ એ એટલે કે

જે જે કરે તે લોગને સાકુ નહિ પણ આવશ્યક
 છે એમ બાણીને અને તેથી જે આવશ્યક ન હોય
 તે ન જ કરે આમ ખાવા પીવાની ખેસવા-જીઠ
 વાની, પહેરવા જોડવાની બધી કિંમત યાય આ
 જણું ઠરવાની તાણના ચાકિત જેમ તે જણું સાકુ
 ન હોય તો નમ્રપણે તે કશું કરી છેવું ને જેમ
 અસખ્ય છોકરીઓ કરે તે તેમ તારે પણ કરવું
 તેમાં કઈ દોષ નહીં ગણાય શક્તિ ઉપરાંત
 કઈ ન થાય

૨૫-૮-૩૨ બાપુ

શાંતિનું

સ્થાન

૦

એક સમયની વાત છે. કાશીના રાજાએ પોતાને ત્યાં એક ઝોટી સભા ચેાલ. સભામાં દેશદેશના વિદ્વાનો આવ્યા હતા અને રાજા મહારાજાઓની પણ હાજરી હતી. જનતા પણ ઝોટા પ્રભાવમાં આ સભામાં હાજર થઈ હતી.

નિયત સમયે રાજાએ ઊભા થઈને કહ્યું : “ભણ્ણો, દુનિયામાં દરેક મનુષ્ય શાંતિ યાદે છે પરંતુ તે શી રીતે મળે ? એ પ્રશ્નની વિચારણા કરવા માટે આ સભા યોજવામાં આવી છે આ પ્રશ્ન અમે યોનિયોતાના વિચારો દર્શાવવાનું પડિતોને માડું નિમત્રણ છે. અને શાંત રહીને સાબળવાની સૌને વિનવતી છે”

વિદ્વાનોએ આ પ્રશ્ન પરત્વે યોતપોતાના વિચારો દર્શાવવા શરૂ કર્યા અને આખી સભા સર્વાનુમતે જે નિર્ણય પર આવી તે નિર્ણય બહેર કરવા રાજપુરોહિત ઊભો થયો અને જોડ્યો : “વેદાભ્યાસથી મનુષ્યને શાંતિ મળે છે માટે દરેકે વેદાભ્યાસ કરવો જોઈએ” આ સાંભળીને સૌને આનંદ થયો અને ‘વેદાભ્યાસ’ના જ્ઞાનાદથી સભા ગાલ ઊઠી એટલામાં એક ધ્રુવાન તપસ્વી ઊભો

મહાસતી ઉજ્જવળ કુંવરલ થયો અને જોડ્યો : “વેદાભ્યાસથી શાંતિ મળે છે એમ કહેવું કહે છે ? આ તદ્દન ઝોટી વાત છે. વેદાભ્યાસથી કહી શાંતિ મળી શકે નહિ”

રાજાને આ સાંભળી આશ્ચર્ય થયું સભા પણ વિચારમાં પડી મર્ધ રાજાએ પૂછ્યું “ત્યારે શાંતિ શી રીતે મળે ? શાંતિનું સ્થાન કયા ? શાંતિનો આગ કયો છે ? તે આજ અતાવવા કૃપા કરો.”

તપસ્વીએ કહ્યું : “રાજન્ ! વેદાભ્યાસથી શાંતિ મળતી નથી, જ્ઞાન મળે છે પરંતુ સાચી શાંતિ સંયમથી જ મળે છે”

રાજાને તેમ જ આખી સભાને આ વાતનું સત્ય સમજાવું સૌએ એકમતે બહેર કહ્યું કે, “સંયમથી શાંતિ મળે છે”

કહેવાનું તાત્પર્ય એટલું જ છે કે શાંતિ સંયમથી ઉદ્ભવે છે આરે ખરી શાંતિ મેળવવા માટે સંયમી જનવાની જરૂર છે. જેમનામાં સંયમ હોય તે જોછામાં જોછું લઇને સમાજને વધુમાં વધુ આપે છે આ છે સંયમી હવનની કસોટી. મન, વચન અને કાયાને અશુભમાંથી રાખા વાળીને રોકવાં તેનું નામ છે સંયમ, અને એ છે શાંતિનો રાજમાર્ગ.

આરંભ અને અંત

અત કહે : ‘એક દિવસ બધાને અંત આવવાનો છે, માટે હે આરંભ ! તારો અદ્ધાર બર્ષ છે !’

એ સાંભળી આરંભ કહે : ‘ભાઈ, જ્યાં અત આવે છે ત્યાં આરંભ થાય છે એ તું શીક બૂલે છે ?’

—યુરુરવ

આ રાખાડુ

ગીતામા કહ્યું છે કે માણસના હૃદયનો ત્રણ છે. તે કામ, ક્રોધ અને લોભ છે. કામ અને ક્રોધ એક જ કહેવાય કામભાથી ક્રોધ ઉદભવે છે કામની તૃપ્તિ થતી નથી ત્યારે તે ક્રોધ રૂપે પણ પ્રગટે છે કામ અને ક્રોધ એ એક જ કાળની બે શાખાઓ જેવા છે. લોભ પણ પ્રમદ હોય છે. ન હોય ત્યાંથી એ સંગ્રહાટ કરતો આવે છે. એવી છૂપી રીતે આવે છે કે માણસને એની ખબર પડતી નથી.

એ ત્રણેને પાંચવા જતા આપણા સિદ્ધાંતોને છોડવા પડે છે. જે પાપ થાય છે તેમા લોભ પણ હોય છે અને પાપને છુપાવવામા બીક કામ કરતી હોય છે. બીક પાપોમા વધારો કરાવે છે તેથી અભયને ગીતામા પ્રથમ સ્થાન આપેલું છે જેનામા અભય આવે તે ભારે કાર્યો કરી શકે છે પણ એ સિધ્ધિ પ્રાપ્ત કરવી અઘરી છે ભય અનેક પ્રકારના છે કેટલાક અતિસૂક્ષ્મ હોય છે તે બધા માથી ભયવું એ સામાન્ય માણસ માટે ઘણું મુશ્કેલ છે તે માટે સદા ભગૃતિ ભેદ્ય એ ભગૃતિ શબ્દમા ગીતા આપણને મદદ કરે છે ગીતા સીધો ઉપદેશ ક્યાં વિના શ્રદ્ધાળુને ઘણું જ્ઞાન આપે તેથી ગીતાનું વાચન નિયમિત થવું ભેદ્ય એ ગાંધીજીએ

ગીતાને ગુજરાતીમા ઉતારી છે અને ક્યાંક ક્યાંક તેના રહસ્ય અને અર્થો અંગે નોંધ પણ લખી છે તે 'અનાસક્તિયોગ' નામે પ્રગટ થઈ છે તેનાથી વધુ સરળ રીતે તેમણે 'ગીતાબોધ' લખી છે તેમા હરેક અધ્યાયનો સાર આપવામા આવ્યો છે સરકૃત ન જળુનાર આ ચોપડી એનો નિયમિત ઉપયોગ કરે શરૂ આતમા મને ગીતા વાચવામા રસ

પડતો ન હતો પણ ગાંધી સાહિત્ય વાચ્યા પછી ગીતા વાચવાનો આશુ રાખ્યો પછી ક્યારે એમા રસ શરૂ થયો એ કહી શકું નહિ હવે હું કલાકો સુધી ગીતાજીને રસપૂર્વક વાચુ છું એ એવો અથ જ કે જેટલી વાર વાચીએ તેટલી વાર નવીન જ્ઞાનની ઝાંખી થતી જ હોય છે જૂના જમાનામા સમજાય કે ન સમજાય પણ ગીતા કંઈ કરતા ગાંધીજી પણ ગીતા કંઈ કરવાનું કહે છે તે વિષે 'આશ્રમવાસી પ્રત્યે'મા એમણે લખ્યું છે અને તેના લાભો પણ જણાવેલા છે

એ ગીતાજીનું સાનિધ્ય કામ ક્રોધ લોભના ઉપર વિજય મેળવવામા મદદ કરે છે. તેના વાચનથી સતત ભગતિ રહે છે ગીતા એ આપણું પ્રેરકબળ છે એનું નિરતર રહણ કરીએ

ગીતા એ મારે માટે એક શાશ્વત માર્ગદર્શિકા છે મારા હરેક કૃત્યને માટે ગીતામાથી હું આધાર શોધું, ન મળે તો તે દાર્ઘ્ય કરતો અટકું અથવા અનિશ્ચિત રહું જ્યારે જ્યારે મને મારા કુટુંબીઓના કે સોદીઓના મતજના પ્રસંગ આવ્યા ત્યારે ત્યારે એ ગીતાને જ યાદ કરી છે અને ગીતામાથી એ જ વસ્તુ મળે છે કે મૃત્યુનો શોક હોય જ નહીં મારી આખમાથી કોઈ વાર આસુ નીકળ્યા હશે તો તે કેવળ મળનાઈને લીધે, અનિચ્છાએ

— ગાંધીજી

દશમાયાચના

પ્રાંમનારા શ્રી. કૃષ્ણી

એક વખતે ભગવાન
બુદ્ધ આવસ્તીમાં વિહાર
કરતા હતા, ત્યારે
આયુષ્માન સુધર્મ
મચ્છિકાસણ નામના
ગામમાં ચિત્ર નામે
ગૃહપતિએ બધાવેલા
આશ્રમમાં રહેતા હતા.
ત્યારે ચિત્ર ગૃહપતિ
કોઈ કિશુને આમ ત્રણ
આપવા ધારે ત્યારે
પહેલા કિશુ સુધર્મને
પૂછીને જ પછી નિમ-
ત્રણ આપતો.

એકવાર આયુષ્માન
સારિપુત્ર, આનંદ વગેરે
થણા કિશુઓ કાશીમાં વિહાર કરી તે સ્થળે
આયા. ચિત્ર ગૃહપતિએ જ્યારે સાંભળ્યું કે
સંઘના જ્યેષ્ઠ કિશુઓ નગરમાં આવ્યા છે, ત્યારે
તે ત્યાં ગયો અને પ્રણામ કરી આયુષ્માન
સારિપુત્રને કહેવા લાગ્યો. “જાનતો! અહીં
પધારેલા કિશુઓને હું મારે ત્યાં આવવી કહે
બોજન દેવા નિમંત્રણ આપું છું.”

નવા આવેલા બધા કિશુઓએ મૌનથી
ચિત્ર ગૃહપતિના આમંત્રણનો સ્વીકાર કર્યો.
એટલે ચિત્ર ગૃહપતિ પ્રસન્ન ચિત્તે સુધર્મ
પાસે ગયો અને પ્રણામ કરીને બોલ્યો :
“જાનતો! આર્ય સુધર્મ પણ આવતી કાલે
નવા આગન્તુક કિશુઓ સાથે મારે ત્યાં જ
બોજન માટે આવે એવી વિનંતિ છે.”

એ સાંભળી આયુષ્માન સુધર્મ વિચાર્યું
કે, આ ચિત્ર ગૃહપતિ કોઈને નિમંત્રણ

આપતો ત્યારે તે પહેલા
મને પૂછતો હતો અને
આજે મને જણાવ્યા
વિના જ એણે બીજા કિશુ
ઓને નિમંત્રણ આપ્યું
નહી એ મારી તરફ
બેપરવા થયો છે. પછી
તે ચિત્ર ગૃહપતિને કહેવા
લાગ્યો : “ના ગૃહપતિ!
હું તમારું નિમંત્રણ
સ્વીકારતો નથી.”

ચિત્ર ગૃહપતિએ
જે ત્રણ વાર વિનંતી
કરી, પ્રાર્થના કરી,
પણ આયુષ્માન સુધર્મ
હા ન પાડી. ત્યારે

“આયુષ્માન સુધર્મ મારું નિમંત્રણ ન
સ્વીકારે તો મારે શું? એ મને શું કરવાના
છે?” એમ વિચારી તેને અભિવાદન કરીને
ચિત્ર ગૃહપતિ પોતાને ઘેર ગયો.

બીજે દિવસે સવારે ચિત્ર ગૃહપતિએ
કિશુઓ માટે મરસ બોજન બનાવ્યું.
આયુષ્માન સુધર્મને યશું કે, ‘ચાલો, એણે
કિશુઓ માટે કેવી તૈયારી કરી છે એ જરા
જોઈ તો આવું’ તે વરત જ વસ્ત્ર ધારણ
કરી બહુ જ વહેલો હાથમાં પાત્ર લઈને
ચિત્ર ગૃહપતિને ઘેર ગયો. ચિત્ર ગૃહપતિએ
એવું અભિવાદન કર્યું અને ઓની પાસે
તે બેઠો. પછી આયુષ્માન સુધર્મ બોલ્યો :
“ગૃહપતિ, તે આવાની ઘણી વસ્તુઓ તૈયાર
કરી છે, પણ એમાં લવનો લાડુ નથી.”

ચિત્ર ગૃહપતિ એ સાંભળીને બોલ્યો.

“જાન્તે ! બુદ્ધવચનમાં પણ જોધરનો ભરેલા છે, છતાં આર્થ સુધર્મને ભાષણ કરવા આ તત્ત્વનો લાડુ જ ચાલ આપ્યો ! જાન્તે, પૂર્વકાલમાં દક્ષિણ દેશના વેપારીઓ પૂર્વ-દેશમાં વેપાર માટે આવ્યા અને ત્યાંથી એક મરથી લેતા આવ્યા પછી એ મરથીની કાગડા સાથે સહવાસ થયો એવું બન્નુ જાહેર કાગડાની યોદ્ધી જોવાવા ઇચ્છે ત્યારે ‘કાક-કુકુડ’ કહે અને જ્યારે મરથીની યોદ્ધી જોવાવા ઇચ્છે ત્યારે ‘કુકુટ-કાક’ કહે ! એ જ રીતે જાન્તે, બુદ્ધવચનમાં અનેક રત્નો ભરેલા છે તોયે આર્થ સુધર્મને ભાષણ કરવા માટે તત્ત્વનો લાડુ જ ચાલ આપ્યો !”

એટલે આર્થ સુધર્મ શરૂ થઈ ગયું હતું “ગૃહપતિ ! તું મારી નિંદા કરે છે, મારો પરિહાસ કરે છે લે આ તારું ઘર, હું આ આપ્યો !” એમ કહી તે ઊભો થઈ ગયો

ચિત્ર ગૃહપતિએ કહ્યું “જાન્તે ! હું આર્થ સુધર્મની નિંદા કરતો નથી, પરિહાસ પણ નથી કરતો જાન્તે, આર્થ સુધર્મ મધિહાસકાંડ આશ્રમમાં ભલે રહે ત્યાં સુદર આશ્રમ છે હું આર્થ સુધર્મને માટે બેઠતા વસ્ત્ર, ભોજન, આશન, આપધ ઇત્યાદિ સર્વ સાધનોની વ્યવસ્થા કરીશ”

પણ આર્થ સુધર્મ તો શરૂઆતમાં જાન્તે થઈ ચાલવા લાગ્યો એટલે ગૃહપતિએ પૂછ્યું “જાન્તે ! આપ કયા જ્યો ?”

“ગૃહપતિ ! હું ભગવાનના દર્શન કરવા શ્રાવસ્તી જઈશ”

“ત્યારે જાન્તે ! જે આપે અને કહ્યું અને જે જે આપને કહ્યું, એ બધું ભગવાનને કહેજો”

આર્થ સુધર્મ શ્રાવસ્તી નગરીમાં આવી ભગવાનને મળ્યો અને બધી વાત ભગવાનને કહેવા લાગ્યો

એ સાંભળી ભગવાન બોલ્યા “અરે મોઘપુત્ર ! આ તે શું કહ્યું ? તે ચિત્ર ગૃહપતિ જેવા પ્રસન્ન અને શ્રદ્ધાળુ ધર્માત્મ રાગી સેવકનું નિષ્ઠા-જુ અપમાન કહ્યું તે બહુ જ ખોટું કહ્યું છે !”

પછી ભગવાને બિશુસઘને બોલો કરી કહ્યું ‘બિશુઓ ! તમે બધા મળીને એક પ્રસ્તાવ કરો કે બિશુ સુધર્મ ચિત્ર ગૃહપતિ પાસે જઈ ક્ષમાયાચના કરે”

એટલે સઘના બિશુઓ ભેગા થયા એક વૃદ્ધ બિશુ ઊભો થઈને બોલ્યો : “જાન્તે ! સઘ મારું સાંભળે આ સુધર્મ બિશુઓ નજીવા કારણસર ચિત્ર ગૃહપતિ જેવા ધર્માત્મરાગીનું મન દુઃખવ્યું છે એ સઘને ઉચિત લાગે તો સઘ એને આજ્ઞા આપે કે તે ચિત્ર ગૃહપતિ પાસે જઈ પોતાના અપરાધની ક્ષમાયાચના કરે અહીં ભેગા થયેલા જે બિશુઓને એ વાત માન્ય હોય તો તેઓ મૌન રહે, જેનો વિરોધ હોય તે ઊભા થઈને બોલે” ત્યારે આખો સઘ મૌન રહ્યો એટલે વૃદ્ધ બિશુએ કહ્યું ‘બિશુ સઘને આ પ્રસ્તાવ માન્ય છે એમ મૌના મૌન ઉપરથી હું માનું છું” પછી આખો સઘ વિસર્જન થયો

સઘ તરફથી આજ્ઞા મળતા આર્થ સુધર્મ ચિત્ર ગૃહપતિ પાસે ક્ષમાયાચના કરવા ગયો પણ એક ગૃહપતિની ક્ષમા માગવી એમાં એને લજ્જા લાગી એ મૂક થઈ પાછો ફર્યો ત્યારે બિશુઓએ પૂછ્યું “જાન્તે ! આપે ચિત્ર ગૃહપતિની ક્ષમા માગી ?”

“જાન્તે હું ત્યાં ગયો પણ ક્ષમા માગી શક્યો નહિ !”

ત્યારે જાગનાને આજ્ઞા કરી કે, આય' સુધર્મ' સાથે એક જિમુને મોકલવો પછી બગવાન બેઠ્યા

“તમે મચ્છિકાસણકા જઈ ચિત્ર ગૃહ પતિને કહેવું કે ‘ગૃહપતિ! આય' સુધર્મ'ને સમા કરા હું વિનવતી કરું છું એટલું કહેવાથી તે માને તો ઠીક છે, પણ ન માને તો કહેવું ‘ગૃહપતિ! સધના વચનથી હું સમાની નિકા માગુ છું’ એવું કહેવાથી તે ન માને તો આય' સુધર્મ' જમીન પર બેસી,

બાની કર્મનિષ્ઠા [અનુ. ૫. ૪ થી ચાલુ] બની શકે એવું કરવાને માટે હંમેશ નરપર રહેતી પૂજ્ય બાની શારીરિક સક્રિય સીધુ ચર્ચ જતા આશ્રમના બીજા કાચેમા સાથે આપવાનું સામર્થ્ય તેમનામાં ન રહ્યું તોયે એમનું કર્મમય જીવન તો ચાલુ જ રહ્યું એવાશ્રમના પોતાના આશ્રમમાં બેસીને વૃદ્ધાવસ્થાની એ દુર્બલતામાં પણ તેઓ કરેજા જે જે આવી સુતર કાતતા હતા અને લોકો એમની પાસે જઈને વારવાર કહેતા કે, ‘બા હવે તો તમારે થોડો આરામ કરવો જોઈએ, દેવિયા પર આટલો શ્રમ ન કરવો જોઈએ’ ત્યારે બા તરત જવાબમાં કહેતા કે, ‘મને કાતવામાં જ આરામ મળે છે હાથમાં કઈ કામ નહોતું તો જીવનથી જાગતો’

આગાખાન મહેલમાં પણ તેમના દેહોત્સર્ગ પહેલાં જ્યાં સુધી એમનામાં ઊંઠવા બેસવાની શક્તિ હતી, ત્યાં સુધી બા બરોબર કાતતા રહ્યા અને કામ વિના કરી ખાલી બેસી રહેતા નહીં

લોકોએ તો બાપુની ‘કર્મવીર’ તરીકે પ્રશંસા કરી છે, પરંતુ એ ગુણ પૂજ્ય બામાં પણ કઈ જોછા પ્રમાણમાં ન હતો વળી જે કર્મનિષ્ઠા બાએ પાલન કર્યું એવી કર્મનિષ્ઠાની ખ્યારાખાપ

મસ્તકે નમાવી, હાથ ભેડી ચિત્ર ગૃહપતિને કહેવું કે, ‘ગૃહપતિ! મારા કોષ માટે મને પથ્થાત્તાપ સાથે છે મને સમા કરા!’”

ત્યાર પછી આય' સુધર્મ' પેલા બિંદુ સાથે મચ્છિકાસણકાએ ને ચિત્ર ગૃહપતિ પાસે સમાયાચના કરતો જોયો “ગૃહપતિ હું અપરાધી છું મને સમા કરા”

ચિત્ર ગૃહપતિએ તત મસ્તકે આય' સુધર્મ'ને પ્રણામ કરી કહ્યું ‘બન્ને, ચિત્ર ગૃહપતિ આપને અભિવાદન કરે છે”

બાપુનાં દર્શન આપણા દેશની હજારો માતાઓ અને બહેનોમાં આપણે હંમેશ કરીએ જ છીએ, તેથી માને કર્મવીરનું વિશેષણ આપવાની બાબતમાં કોઈનું ધ્યાન ન ગયું એમની કર્મનિષ્ઠા બધા લોકોને એક સામાન્ય વાત લાગી એમાં કોઈ સંદેહ નથી કે બાએ બહુ કંઈ ઉઠાવ્યા, પોતાના બાળકોની માર્કે બીજા બાળકો પર પણ પ્રેમ વરસાવ્યો અને આત્મ-ત્યાગ દ્વારા પોતાને ઊંચે આપ્યા પરંતુ એ સૌથી ચડી બધ એવી વસ્તુ બાએ એ કરી કે સતત સેવાના કામમાં પોતાની જાતને પૂરેપૂરી ઢોમી ઢીપી આ જ એમની મોટાઈનું કારણ હતું બાએ જે આદર્શ સ્થાપિત કર્યો તે અલૌકિક તથા દુર્ગામ્ય ન હતો તેથી એનું અનુરીક્ષન કરવું અને તેને આચરણમાં ઉતારવું સાધારણ બંધિને માટે સંકળ સુલભ ન આપુના નામરમરણથી આપણે સ્થાપિત અવશ્ય યજ્ઞો છીએ, પરંતુ એમના જેવી સાધના કરવાનો વિચાર કરતા જ ધૂંલુ જઈએ છીએ પરંતુ બાની કર્મનિષ્ઠા આપણને સૌને અત્યંત સુલભ લાગે છે આશા રાખીએ કે, આપણે બાની કર્મનિષ્ઠાનું અનુસરણ વધારે ને વધારે પ્રમાણમાં અને વધારે વ્યાપક ક્ષેત્રમાં કરવા પ્રત્યનશીલ બનીએ

માણસે શક્તિ જેટલું બળ અને તાકાત પ્રાપ્ત કર્યા છે, અથવા તો કેઈ પણ શક્તિમાં ફરી પણ કલ્પવામાં આવેલ બળ અને તાકાત કરતાં પણ વધુ બળ અને તાકાત પ્રાપ્ત કર્યા છે, પરંતુ તેમનો સદુપયોગ કરવાની આવડત હજી તેણે મેળવી નથી બળ અને તાકાતનો જો સદુપયોગ કરવામાં ન આવે તો તેમનું પ્રમાણ જેમ વધતું જાય તેમ તેમની વિનાશક શક્તિ પણ વધતી જાય છે, અને માનવજાત જો પોતાનું જ્ઞાન તથા તે જ્ઞાન દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલ શક્તિને અકુશમાં રાખતા તથા તેમનો સદુપયોગ કરતા નહીં શીએ, તો તેના પોતાનો જ વિનાશ તેની સામે આવીને પડે છે, એમ આજે કહેવામાં કરી અતિશયોક્તિ નથી

આ સુદાના ઉઠાકરણ તરીકે હું પુરાણોની એક કથા કહી જતાં બરમાસુર નામે એક શક્તિ હોતો તેણે બારે કોર તપશ્ચર્યાઓ કરી એટલે શિવજી પ્રસન્ન થઈને તેની સામે પ્રગટ થયા અને તેને તેની ઈચ્છા મુજબનું વરદાન માગવાનું કહેવા લાગ્યા પેલાને એવું વરદાન જોઈતું હતું કે, તે જેના માથા ઉપર હાથ મૂકે તે તરત જળીને બરમ થઈ જાય (તેની કલ્પના એવી હતી કે, આરીતે પોતાના માર્ગમાં આવતા સર્વે કોઈને નાશ કરી આખા જગતના એકમાત્ર અધિપતિ જનર્ણ) શિવજી જોએ બોલી બેઠા હોવાથી ના પાડી શક્યા નહીં અને તેમણે તેને જો જાતની શક્તિ આપી હવે પેલા અસુરે આજ્ઞા જગત તથા શિવજીની સુદર પત્ની પાર્વતીનું સ્વામિત્વ પ્રાપ્ત કરવા માટે શિવજીનો જ નાશ કરવાનું વિચાર્યું તેનો આવો વિચાર જાણી શિવજી નાકા પેલા અસુરે તેમનો પીછા પકડ્યો શિવજીને નામી છૂટવાનું

અને બચવાનું કેઈ સ્થાન ન જાયું તેમની એ વલે જોઈ પાર્વતી તેમની મદદ આયા તે પેલા અસુર આગળ પોતાની પૂર્ણ મોહકતા અને સૌંદર્ય સાથે પ્રગટ થયા અને તેને કહેવા લાગ્યા કે, તું મને મેળવવા માટે શિવજીનો નાશ કરવા હજી તો હું પોતે જ તને પ્રાપ્ત થવા તત્પર છું પણ તરત એ કે, તારે અમુક નૃત્ય વડે મને પ્રસન્ન કરવી જોઈએ મદ અને અભિમાનમાં મત્ત એવો પેલા અસુર તરત તેમ કરવા કબૂલ થયો અને નૃત્ય કરવા લાગ્યો એ નૃત્યમાં એક ભાગ એવો આવતો હતો કે જેમાં તેના પોતાનો હાથ પોતાના માથા ઉપર મૂકવો પડે એટલે જેણે તેણે એમ કર્યું કે તરત જ તેનો આપમેળે નાશ થયો

આજના દેવોએ પણ માણસના હાથમાં વિનાશની અમર્યાદ સત્તા મૂકવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે અને માણસ પોતાના જ્ઞાનના ગર્વમાં જેને સુદર અને અવ્ય માને છે તેનું મોહક આકર્ષણ તેઓ તેની સામે ધરી રહ્યા છે માણસ પોતાના જ વિનાશનું નૃત્ય નાચવાનાં મોહમાં ન ફસાય એટલી જ આપણે આશા રાખીએ અને પ્રાર્થના કરીએ એને એમ કરતો કેમ કરીને શક્તિ શકાય? આપણે એવી આશા રાખીએ અને એવી પ્રાર્થના કરીએ કે, જે વિદ્યાની દેવીએ માનવજાતના હાથમાં બળ અને તાકાત મૂક્યા છે તેમનો સાચો ઉપયોગ પણ તે જ તેને શીખવશે, જેથી કરીને અત્યારે જે વસ્તુને લીધે વિનાશનો ભય તોળાઈ રહ્યો છે તે વસ્તુને માણસ પોતાનું હિત વધારવામાં વાપરી શકે, અને વિનાશ થાય તો તેના અનિષ્ટોનો સાથ, તેના બળ અને તાકાતનો નહીં

પીઠ પરાર્થ બલે રે

બાળકોના બાપુ

મોટા માણસોમાં એક શુભ આસ ભેવા મળે છે તેઓ હંમેશા બીજાના દુખનો વિચાર પહેલા કરે પોતાને કંઈ દુખ થતુ હોય તો તેને એ દુઃખ આપીને દુખી થવાને બદલે પોતાના મરતા પછુ જેની દશા બૂરી છે, દુઃખી છે, તેઓનો વિચાર તેઓ કરે છે અને એ વિચારા દીન દુખી માણસો કરતા આપણી દશા તો કેટલીય સારી છે, એમ સમજી પોતાના દુખને તુલ્ય ગણી બીજાનુ દુખ, બીજાની દીન દશા શી રીતે દૂર કરીએ એનો જ વિચાર તેઓ કરવા લાગે છે.

બાપુનુ હૈયુ પણ એવુ સુવિશાલ હતું કેશની ગરીબી એમને અકાશવતી હતી. આપણા દેશના ગરીબ લોકોની કેટલી ખરાબ સ્થિતિ છે તે બાપુનુ બરાબર જાણતા હતા.

એક વાર થી જીવાભાઈ દેસાઈ સાથે બાપુનુ ખરે બપોરે જતા હતા માથા પર મૂરજ તપેતા હતા અને પાં નીચે ધરતી પ્યારાબાપુ

બજુબજુ થઈ રહી હતી તે વખતે બાપુનના પગમાં પગરખા ન હતા એ જોઈને જીવાભાઈએ કહ્યું ' બાપુન, તમારા પગ ઠાંજતા હશે મારા અપવ તમે પહેરી લો '

તે સમયે સામેથી એક ગરીબ ટાંસો માથા પર વાર ઉપાડી હાકતો હાકતો આવતો હતો એના શરીર પર પહેરણુ સુખા ન હતુ પરસેવાના રેલા ઊતરતા હતા. પગ પછુ ઉઘાડા હતા.

બાપુનુએ જીવાભાઈને કહ્યો જવાબ ન આપતા આખ વડે જ પેલા ગરીબ તરફ નેવાણુ કહ્યું.

બાપુનુએ બાલે મૌનમાં જ ઉત્તર આપ્યો - આ બાપુ ગરીબનાર તો જરા હાથ જુઓ! એના કરતા તો મારી સ્થિતિ હજારગણી સારી છે આપ લાખો ગરીબોને વિચાર કરતા શીખીએ તો આપણુ જીવન કેટલુ સાદું અને સદનશીલ હોવુ જોઈએ એના આજ આજે

— સુલભાઈ

પ્રાથમિક શાળામાં શિક્ષકોને સોટી વાપરવાની ટેવ હોય છે. બાળકોનું જીવન મનાવન કાળથી જો હશે બાલતું આખું છે તેનો ખ્યાલ નહિ હોવાથી શિક્ષક પોતાની સંસ્કારી કે અસંસ્કારી મરજી મુજબ બાળકો માટે ઘાટ ઘડવાનો પ્રયત્ન કરે છે. બાળકો એ ઘાટમાં ભેસે નહિ એટલે એ ચિડાય છે. એને લાગે છે કે શાળામાં એનું રાજ્ય તૂટ્યું, એને ક્રોધ થઈ છે; ક્રોધ રવખાવે હિ સકે હોવાથી એને બાળકોને મારવાનું મન થાય છે. બાળકોને મારીને ધરાય ત્યારે જ એ શાન્ત થઈ શકે છે; એટલે કે બાળકના હિતને માટે નહિ પણ પોતાના ક્રોધનો વેગ શમાવવા માટે એ બાળકોને મારે છે. માર અસહ્ય થવાથી બાળકો ડરી જાય છે અને શિક્ષક કહે તે પ્રમાણે કરવા તૈયાર થઈ જાય છે. શિક્ષક જુએ છે કે માર એ એક અસરકારક ઇલાજ છે. એક ઇલાજ હાથમાં આવ્યો એટલે બીજો કોઈ પણ ઇલાજ ચોખવા કે અજમાવવાની તરખડમાં એ પડે જ શાનો? એ વર્ગના વિષયો ભણાવતી વખતે બાળકોનું ધ્યાન એકાગ્ર ન હોય તો પોતાનું અધ્યાપન વધારે આકર્ષક કરવાને બદલે તે બાળકોને કહે છે કે ‘અધ્યા, હું કહું છું’ એ તરફ બરાબર ધ્યાન આપજો; નહિ તો ‘પંજરીપાક મળશે.’ બાળકો તરત જ ધ્યાન આમ તેમ ફેરવતું અટકાવી એકાગ્ર કરે છે. પણ તે વિષય તરફ નહિ પણ પંજરીપાક તરફ. વિષય સાથે જિજ્ઞાસાએને શું લેવા દેવા! પંજરીપાક એમને મન વધારે નક્કર સત્ય હોય છે. તેથી તેઓ એનો જ વિચાર કરે છે. પરિણામે વિચારશક્તિ અને શ્રદ્ધાશક્તિ છુટી થાય છે. હવે પંજરીપાક ટાળવો હોય તો કંઈક ઇલાજ શોધી કાઢવો જ છૂટકો. શ્રદ્ધાશક્તિ

બહાર મારી ગઈ હોવાથી તે મદદ કરી શકે નહિ એટલે સોટી જેટલો જ ધાર્મિક ઇલાજ શોધી કાઢવો એજીવ્ય. એ હોય છે ગોખજી પટ્ટીનો. ચિત્ત ગમે ત્યાં જતું હોય, મોહું ચાલી શકે છે; અને અમુક પ્રયત્ન પછી પ્રશ્નોનો જવાબ હાથમાં પણ આપી શકાય છે. મારની બીકે માણસ જવાબો મોઢે કરતો થઈ શકે છે એ અનુભવની વાત છે, પણ મારની બીકે કોઈની છુદ્ધિનો કે નીતિમત્તાનો વિકાસ થયો છે એવો તે અનુભવ નથી. આગળ જતાં વિદ્યાર્થી-ઓની આંખો જરાક આમ તેમ મઈ કે શિક્ષકની સોટી બાળકના સાથળ ઉપર ઘપ દઈને પડી જ છે. સોટીના ઉપયોગથી ટેવાયેલો શિક્ષક પછી મનસાચાત કે શિક્ષકશાસ્ત્ર શા માટે ખેડે?

પણ મારે હાખલો આપવો છે તે એથીયે અદ્ભુત છે અને તે મેં પૂનામાં નૂતન મરાઠી વિદ્યાલયમાં ભાતે અનુભવેલો છે. શુદ્ધ કેમ બોલવું અને શુદ્ધ કેમ લખવું, તેમ જ અમુક પ્રયોગો શુદ્ધ કેમ છે અને અમુક પ્રયોગો અશુદ્ધ કેમ છે એ વ્યાકરણ શીખવાથી સમજાય છે. એ વ્યાકરણની ‘વ્યાખ્યા’ મોઢે કરતાં સૂરકેલી નહિ આપી, પણ નામ અને વિશેષણ વચ્ચેનો ભેદ સમજાવે પાઠમાં અમુક શબ્દ વિશેષણ છે અને અમુક નામ છે એ લોક જ્યારે વિદ્યાર્થી બતાવી ન શકે ત્યારે એને અપાયપ સોટી પડતી. કોઈને એકી માટે જતું હોય તો એ સોટીની સ્ટેમ્પ શ્રી ભરીને એકીયે જવાય. ઘેરથી મહિનાની શ્રી બાળક ન લઇ આવે તો ત્રીજી તારીખ પછી બાળકોને વધતે કંમે સોટી ખાવી પડતી, એવી નિશાળો પણ મેં જોઈ છે સોટીનો ઇલાજ એટલો સહેલો અને એટલો અસરકારક હોય છે કે એ હાથમાં આવ્યા પછી શિક્ષક પોતાનું ભેળું, જીભ કે મહેનત શા માટે કામમા લાવે?

કેરમાનના બાદશાહના રાજપુત્રુએ પોતાને આંગણે આવેલો. જોઈ તપસ્વી શાહસુભને આશ્ચર્ય થયું. બાદશાહને માથા જેવા ફરીરણુ કામ પડયું હશે, એના વિચારમાં શાહસુભ હતા, ત્યાં તો આમંત્રુએ એમના હાથમાં એક ચિટ્ટી મૂકી.

ચિટ્ટી વાંચીને શાહસુભ બોલ્યા : “ઠીક. બાદશાહને કહેજે કે હું આપને ત્રણ દિવસ પછી આ ચિટ્ટીને જવાબ આપીશ.”

અદામ ભરી પેલો રાજપુત્રુ ઘોડા ઉપર સવાર થઈ ચાલ્યો ગયો. શાહસુભ વિચાર કરતા ત્યાં જ બેસી પડ્યા બાદશાહે પોતાની પુત્રી માટે માથું કર્કુ હતું. શાહસુભની એ ધર્મપરાયણ પુત્રી અંસારના ભોગોમાં રાચતા બાદશાહને પરણે એ શાહસુભ જેવા તપસ્વી સંતને જરાયે પસંદ ન હતું. પોતાની સાધ્વી પુત્રીને પણ એ ન ગમે. તે તો બીજે દિવસે એમની પુત્રીને, બહાર કામે ભઉં છું, એમ કહીને બહારમાં જવા નીકળ્યા. તે મચીરે મચીરે ફરવા લાગ્યા અને આશ સાધુચરિત ગાજમની ચોખ કરવા લાગ્યા. પરંતુ ક્યાંય એવો માણસ તેમની નજરે ન પડ્યો! ત્રીજે દિવસે ખૂબ ઘાંટેલી દશામાં તે એક મચીરમાં જઈ બેઠા અને પોતાને આ કસોટીમાંથી પાર ઉતારે એવી ખુદાને અરજ કરવા લાગ્યા.

એવામાં તેમની નજર ત્યાં નમાજ પઢતા એક જુવાન ફરીર પર પડી. તે તરત એની પાસે ગયા અને બોલ્યા. “હે ભાઈ, તે” શાહી કરી છે કે નહીં?”

પેલા જુવાન ફરીરે નમાજમાં માથું હજામથું, એટલે શાહસુભએ તેને પોતાની સાથે આવવા કહ્યું અને પોતાની પુત્રી સાથે

તેના લગ્ન કર્યાં.

લગ્ન થયા પછી જુવાન ફરીર શાહસુભની પુત્રીને લઇને તે જ દિવસે પાછો ઘેર આવ્યો. અપડીમાં પગ મૂકતા જ શાહસુભની શુભિચલ પુત્રીએ બધે નજર ફેરવી જોઈ. એક ખૂણમાં પાણી પીવાના ફળા ઉપર શેટલાના કકડાને જોઈને તે વિચારમાં પડી ગઈ તે બોલી : “તમે આ શેટી શા માટે બાંધી રાખી છો?”

પેલો જુવાન ફરીર બોલ્યો. “ગઈ કાલે શેટી ખાતી વખતે મને થયું કે આટલી શેટી રહેવા હઉં તો કાલે કામ આવશે, એ આજને માટે રાખી હતી પણ ખુદાએ તો આજે મારા પર ભારે રહેમ કરી.”

શાહસુભની પુત્રી તરત જ ઊભી થઇ પોતાને ઘેર જવાની તૈયારી કરવા લાગી. તે બોલી : “મારા અખબારને બાદે જલ કરી છે. માથા અખબારનું તો મને કહેતા હતા કે, ‘જુદા પર જે પૂરો બદોસો રાખે જ અને ખુદાની ઇચ્છાને વશ થઇ જીવન જીવતો હશે એવા સાધુપુત્ર સાથે જ તારાં લગ્ન કરીશ.’ પણ તમે તો હજી આવવી કાલનો વિચાર કરીને ચાલનારા છો તો તમારા જેવા સાધુ-પુત્રમાં હજી ધંવરપરાયણતાની આદર્શીય ઊભવ જોઈને મને હું ખ ધાય છે. તમે ફરીર જીવન ગાજો છો તોયે એક શેટલા કુકડા પૂરતો તમને ખુદા પર બદોસો નથી?”

બિચારો જુવાન ફરીર તપસ્વી શાહસુભની આવી ધર્મપરાયણ પુત્રીનાં વચન સાંજળી ખૂળ શરમાઈ ગયો. તેને પોતાનો કથારાજી જ્ઞાન થયું. તે નવ મસ્તક રાખી બોલ્યો : “અરેબર, મને માત્રી નબજાઇ ભાણી ખૂબ શરમ આવે છે! હું તમારે સાલક જરાયે

નથી. પણ તમે મહા જીવનને સન્માજે દોરો. પછી આવી રીતે રાટલાને ટુકટો અદી ન' એવાં ઇલ શું તમે અહીં રદો એવો એકેય ટોચ કે હું નહીં હોઈ." ટરત જ પેલા યુવાને એ રાટલાનું રરનો મારે માટે નયો!

રાડમુળની શરૂઆતી પુત્રી બોલી: "બાબુ ટુકડાને બદલ ફેંકી દીધો

ગુસ્સે પ્રગટ હૈ, એકે દૂધા,
કા દો કહીએ, બ્રાહ્મણ શૂદ્રા.

ૐ
ૐ
ૐ
ઔર કે હિએ લેન હૈ હિયા,
તુમ સોં કરદુ, કૌન હૈ નીચા? -(કનીર મારેખ)

જીવ માત્રમાં મૂળ સ્વરૂપે જોઈએ તો આત્મા એક છે. બાહ્ય દૃષ્ટિએ જોઈએ તો ઈશ્વરે સરજેલા માણસ માત્ર એક છે આમાં કેને બ્રાહ્મણ કહેવો અને કેને શૂદ્ર કહેવો?

જે જીભને અડવાથી અસહાય છે અને પોતાના લાઈ સમાન માનવીને નીચો ગણે છે, તેનાથી વધુ નીચ જીભું કેમ?

— ૨૧૦ નાં પાક

ભક્તરાજ [અનુસંધાન ૫૦ ઇથી આપુ] ધર્મજ્ઞે આંખોની વડે બતાવવા કહ્યું: "ત્યા ફર ફર કરવાને દેખાય છે કે?"

ભક્તરાજ—ના, મને તો કશું દેખાતું નથી! ધર્મજ્ઞ—ત્યાં ફર ફર પ્રકાશ જેવું દેખાય છે?

ભક્તરાજ—હા; એવું કંઈક દેખાય છે ખરું.

એટલે ધર્મજ્ઞે કહ્યું: "તે પ્રકાશને ધ્યાનમાં રાખજે અને ત્યાં જવા પ્રયત્ન કર આગળ જતાં તને ફરવાને દેખાયે ત્યાં જઈને ફરવાને ઠાકજે, એ પછી તારે શું કરવાનું છે એ વિશે તને ત્યા સુચના આપવામાં આવશે." એમ કહીને ધર્મજ્ઞ વાક્યો ગયો.

ભક્તરાજ તો વધુ વિચાર કરવા થોભવાને બદલે એ પ્રકાશ તરફ દોડવા લાગ્યો. એને

આમ નાસી જતો જોઈને એની પત્નીએ અને બાળકોએ તેને પાછો ઘેર આવવા ખુબ પાડી પણ ભક્તરાજે તો કાનમાં અંગીળી નાખી દોડતા દોડતા કહ્યું: "જીવન! જીવન! સનાતન જીવન!" તેણે પાછા ફરીને પણ જોયું નહિ. અને ખુદ્દા એતરફને વટાવતો તે આગળ ને આગળ દોડતો રહ્યો.

અસપાસના પાટોસીઓ પણ તેને દોડતો નાસી જતો જોઈને ધરની બહાર ધસી આવ્યા. કેટલાક તેની મરફરી કરવા લાગ્યા તો કેટલાક હસવા લાગ્યા, કેટલાક એને ગભરાવવા લાગ્યા તો કેટલાક એને પાછો ફરવા કહેવા લાગ્યા. એ ઝીંબા બે એવા નીકળ્યા જેઓ તેને બળભેરી કરીને પણ પાછો ઘેર લઈ આવવા તૈયાર થયા! તેમાંના એકનું નામ હતું હકદાસ અને બીજાનું નામ હતું પોત્તીકાસ (યાદુ)

ત્રિવેણી સંગમ

સંસ્કૃતિ સંગ્રહ

‘‘૩૨ની સાવમા પુત્ર બાપુજી વરવડા જેવમા હતા ત્યારે એમની સાથે સરદારશાહી વલ્લભભાઈ પટેલ અને શ્રી મહાદેવભાઈ દેમઈ પણ હતા. આ ત્રણ મહાનુભાવોનો વરવડા મંદિર માં થયેનો સમય ત્રિવેણીસંગમ જેવો પવનકળી છે. ત્યાં એમની વચ્ચે જે રનેદશીની પ્રમળતાની સંદિ સર્જાઈ હતી એવું સુરેખ આનેખન ‘મહાદેવભાઈની દાયગી માં થયેલ છે. એવા વિનોદભાઈ પ્રમળેતુ એ કાવરીને આધારે કરેલું આ સંસ્કૃતિ સંગ્રહ બાપુના આ વહાલાં પરિવારનું મધુર સ્મરણ કરાવશે.’’

(૧)

બાપુજીને ‘૩૨ની સાવમા વરવડા જેવમા સાખ્યા હતા ત્યારે વલ્લભભાઈ એમના સાથે હતા. પછી મહાદેવભાઈને પણ બાપુજી પાસે સાખ્યામાં આવ્યા. મહાદેવભાઈએ સવારે આ પીવાની કા કડી હતી તેમણે વલ્લભભાઈને પૂછ્યું - ‘‘કેમ, તમે આ પીવાની બધ કરી છે ?’’

વલ્લભભાઈ કહે ‘‘અહીં બાપુની સાથે આવીને હવે શું આ પીધી ? આપણે તે એ જે ખાય તે ખાતું એમ કરાવી દીધું. એખા છોડ્યા, શાક બાફવાનું કરાવ્યું, અને જે વખત દૂધ રેડી કરાવી બાપુ પણ રેડી ખાય છે.’’

આ વિના ન ચલાવનારા વલ્લભભાઈના આ નિયમથી મહાદેવભાઈને પોતેમજન મનુષ્ય તેમજેય આ પીવાનું બધ કર્યું અને રોજના કમમા તે બળી ગયા.

જેવમા બાપુને માટે તોડા બનાવવે, ખજૂર સાફ કરવું, ફાળણ બનાવવું એ બધું વલ્લભભાઈએ રોતે જ માથે લઈ લીધું હતું. વલ્લભભાઈ મહાદેવભાઈને હસતા હસતા કહે ‘‘ મને કયા ખબર હતી કે અહીં સાથે

આ રાખા છું

સાખ્યાના છે ખબર હોત તો કાકાને પૂછી લેત કે બાપુનું શું શું કામ કરવાનું હોય છે ? આ તો બાપુ કશું કહે નહીં એટલે ખબર ન પડે કપા. પીવાનું તો બાપુએ શાખુ જ નથી અહરથી પીઈને જ નીકળે પછી કરવું શું ?’’

(૨)

એક દિવસે વલ્લભભાઈએ બાપુને પૂછ્યું - ‘‘કેટલા ખજૂર ધોઈ ?’’

બાપુ કહે ‘‘૫૬૨.’’

એટલે વલ્લભભાઈ કહે : ‘‘૫૬૨મા અને વીસમા દેર શું ?’’

બાપુ કહે ‘‘ત્યારે ૬૬૨. ૬૬૨ જે ૬૬૨મા અને ૫૬૨મા દેર શું ?’’

(૩)

જમી રહ્યા પછી વલ્લભભાઈ હંમેશાની જેમ કાંતાણ ફૂટીને તૈયાર કરવા બેઠા. વલ્લભભાઈ કહે ‘‘ગણ્યામાંકયા દત્ત રહ્યા તે પછી બાપુ ઘસ ઘસ કરે છે પોણું હોય તો ડીક પણ સંગ્રેહ વગાડ વગાડ કરે છે.’’

મહાદેવભાઈએ વિનોદમા કહ્યું ‘‘ ‘૩૦ મા આપણું સાથેલું આનેલું’ પણ વગડણ સરસ ’’

બાપુએ તકરારથી રિત્ત કર્યું. વલ્લભભાઈ કહે: “આ વખતે પણ એમ જ છે. પણ શું કરીએ, Caravan passes! (કારવાન-સંઘ આગળ ચાલ્યો જાય છે!)”

(૪)

બાપુ બધી વસ્તુમાં ‘સોડા’ નાખવાનું કહેતા એટલે વલ્લભભાઈને એ એક થોડો મજાનો વિષય થઈ પડ્યો કેઈક અટથલ આયે એટલે વલ્લભભાઈ કહે “સોડા નાખોની!”

(૫)

એક દિવસ સવારે પોળાચારે બિડવાને બદલે બાપુ ત્રણ વાગ્યે બિડી પડ્યા, મદાદેવભાઈએ કહ્યું: “બાપુ, ટકોરા તો ત્રણ જ સંજ

બાધા છે.” બાપુને મરિયાળ જોતા માલમ પડ્યું કે ત્રણ જ વાગ્યા છે, એટલે બાપુ બોલ્યા —

“બિઠયા છીએ ત્યારે પ્રાર્થના કરી લઈએ એ જ ઠીક છે”

દાતણપાણી અને પ્રાર્થના કરી રહ્યા પછી ચાર થયા. લીજુનું પાણી અને મધ પીધા દરેકજ ચાર જાડાચારથી સાડાપાચ વાગ્યા સુધી બાપુ અને વલ્લભભાઈ ચાલવાનું નાખતા બાપુએ તે દિવસે સરદારને ચિઠ્ઠી ઉપર લખ્યું “તમે બાકીની લિધ પૂરી કરો”

વલ્લભભાઈ કહે “નહી, આપણે તો તમારી પાછળ પાછળ જ ચાલવાના” (કમલ)

બાપુનું મંડળ

જ્યાં જોઈએ ત્યાં કોઈ સાચું કામ જોવા નથી જોવામાં આવતું જેમાં બાપુનો હાથ ન હોય. કોઈ કામ શરૂ કરી વખતે એમની સલાહ અને એમના આશીર્વાદ લીધા વગર કોઈને સંતોષ નહોતો થતો તેમ આત્મ-વિશ્વાસ નહોતો આવતો એ કાળરાત્રિએ પડિત જવાહરલાલે કહેલું કે મને દરેક કામમાં બાપુની સલાહ લેવાની એવી આદત ગઈ હતી કે જ્યારે હું એમને સ્મરણમાં જ જવાની યોજના વિચારવા લાગ્યો ત્યારે, સાલો બાપુની સલાહ લઇએ, એમ કરીને જિજ્ઞાસ થઈ ગયો; પણ તરત જાન આપ્યું કે હવે બાપુ ક્યાં છે ?

અર્જુનને ભગવાનને રૂઝુ રૂઝુ હંફુ, “તમારું નિત્ય ચિત્તન કરતો કરતો તમને હું કંઈ રીતે જોળખી શકું ?” ભગવાને કહ્યું, “મારી વિભૂતિઓને અત નથી, જે કંઈ પણ વિભૂતિમાન, લક્ષ્મીવાન અથવા

પ્રભાવશાળી છે તે મારા તેજના અંશથી થયેલું જાય”

બાપુને વિશે પણ ભરાભર જોડું કહી શકાય. એમની વિભૂતિઓની, એમના કાર્યોની, એમની સેવાઓની, એમના ત્યાગ અને તપસ્વિતાની ગણતરી નથી તેઓ ન રોત તે કોણ જાણે આપણે કેટલા વરસો સુધી ગુલામીની જીરૂમાં જઠકાયેલા રહેતા આપણી સ્વન પ્રતાના ફાતર અને આરાધ્ય દેવ બાપુ નહીં તે જીવત કોણ છે ? જે કંઈ વિભૂતિમાન, લક્ષ્મીવાન અથવા પ્રભાવશાળી છે, એ જાણું એમની જ ભેટ છે, એમની જ તપસ્વિતા પરિજ્ઞાન છે એમના એક અંશ માન પર જ આજો દિન-રત્રિ જિજ્ઞાસ છે આજે અહીં જેટલા આગેવાન અને કાર્યકર્તા છે તે બધા એમના તેજથી પ્રભાવે છે તેઓ સાચા અર્થમાં આપણા રાષ્ટ્રનિર્માતા ને રાષ્ટ્રપિતા હતા — બ્રજકૃષ્ણ ચાલીનાલા

ધારાબાપુ

મહાકોડ નો - ગાંધી સાખા

સકલ જાતી સહુલાસ બ. પટેલ

આજ ઉપવાસ રાખીને તેમ જ પ્રાર્થના કરીતે પોતાને પવિત્ર બનાવવાની આપણને ધણી જ જરૂર છે. ૧૯૧૬ના એપ્રિલની ૧૬ીં વારીએ પૂરેપૂરી યુરોપી માનવાત્વ કારણ હતું કેમકે તે વખતે આશયે દેશમાં અત્યંત દુર્લાભ ગણેલી અને ત્યારે હિંદુ યુગલમાંનું કે એવો કેઈ એકલાય રહ્યો નહોતો અને સૌ કેઈ અદરોઅંદર પ્રેમભાવથી હળીમળીને રજા હતી. છતાં તે વખતે પણ એ દોકોને પ્રાર્થના કરવાની ને ઉપવાસ રાખીને ચરખા ચલાવીને ઉત્કલ માનવાની સલાહ દીધી હતી. આજે તો આપણે આપણા ભગવાન આમજ શીર નમાવીને પ્રાર્થના કરવાનાં તેથીયે વધુ સમગ્ર કારણો મેળુક છે, કેમકે આજે આપણાં એકબીજા અંદરોઅંદર ભી રહ્યા છે, અજ અને વસતી પણ ભલકર તંગી છે હોવાને નેતાએ જરૂર જુગમેદારીનો એટલો ભયો મોતો આવી પડ્યો છે કે ભગવાનની કૃપા વિના મજબૂતમાં મજબૂત આદમીની કમર પણ તૂટી પડે એમ છે.

હિંદુસ્તાન કદાચ દોકોનો રાષ્ટ્ર છે. એનો અવાજ કેઈએ સંભળ્યો નથી. અત્યંત

ધર્મીને માનવાવાળા દોકોનો આ દેશ એક અખંડ રાષ્ટ્ર મળ્યો છે એ સર્વ દોકોને હિંદુસ્તાનના નાગરિક બનવાનો હોવાનો એક સરખો હક્ક છે અહમતવાળી ભતિનો સમુદાયવાળી બીજી ભતિને રૂબારૂવાનો કેઈ હક્ક નથી. અખંદમાત્ર કે તલરની તાકાત આજે હક્ક નહિ મનાય ન્યાયથી મળેલા હક્ક એ જ સાચી તાકાત ગણાય, પરંતુ એ કે અજબગરી એ તાકાત નથી જ.

એક દેશભાઈ આઈ ત્રિવેંગા રાષ્ટ્રીય અંડાના સંબંધમાં લખે છે : “ત્રિવેંગા અંડા અમારા બાહોલનોનું એક પ્રતીક હતો. તેમાંથી ચરખો કઢી નાખીને સંતુષ્ટી મેટો ભવસાથ કર્યો છે નવા ચક્રનો કે પુરણા અચોક્કના ચક્રનો ગાંધીજીના ચરખા સાથે કેઈ સંબંધ નથી; પરંતુ એ મને પદપદ વિરોધી છે ગાંધીજીનો ચરખો ધર્મથી, મજબૂતથી પર છે, બધારે નવું ચક્ર હિંદુ-ધર્મનું પ્રતીક છે ગાંધીજીનો ચરખો અહિંસક પરિભ્રમનું પ્રતીક છે, બધારે નવું ચક્ર ‘સુદર્શન ચક્ર’નું પ્રતીક છે. સુદર્શન ચક્ર હિંદુસ્તાનનું પ્રતીક છે આ રીતે નવા અંડાથી

હિંદુધર્મના નામે રાષ્ટ્રની હિંસાવૃત્તિને ઉત્તેજન મળશે." મુનશીજીએ જણાવ્યું કે અર્થ કયો છે તે અર્થ હોય તો રાષ્ટ્રીય જાડો ખતમ થયો ગણાય, પણ અચોક્કસ ચક્રે કોઈ પણ હાલતમાં હિંસાનું પ્રતીક નથી બની શકતું. મહારાજ અચોક્કસ જોઈ હતા, અહિંસાના પૂનરી હતા મુદર્શન ચક્રનો તો જાણના ચક્ર સાથે કોઈ જોગ ખાતો નથી મુદર્શન ચક્ર મારી દિધી અહિંસાની નિશાની છે,

પણ જો તો મારી માન્યતા છે સાધારણ રૂપથી મુદર્શન ચક્રે હિંસાનું સાધન મનાય છે એમ ચક્ર નથી કે નવા જાડાથી અથવા તે ઉપર જે ચર્ચા થઈ છે તે ઉપરથી એમ તો કહી શકાય કે ચરખાનું મુદ્દય જો કે ગયું નથી, પણ તે જરૂર જોઈ તો થયું છે અચોક્કસ ચક્ર અને સૂતર કાતવાનો ચરખો જો જોય જોય છે કે નહિ તે તો આખરે જોડાના આવશ્યક ઉપરથી નક્કી થશે

સૌ...કોઈ...વાંચે...

‘રૂપાયતન’ સરસ્વા ધીમે ધીમે પોતાના કાર્યનો વિસ્તાર કરતી બાંધ છે અને થોડા વખતથી ‘બાલમહિર’ શરૂ થયું છે અમારા કાર્યનો વિસ્તાર થતા અમારી સાથે કામ કરવા માટે અમને મિત્રોની જરૂર રહે છે તેથી બાલમહિરના કામમાં રસ હોય અને ‘રૂપાયતન’ની ઇતર પ્રવૃત્તિઓમાં જાળવાનો ઉત્સાહ મરાવતા હોય એવા બાઈઓ પોતાની આર્થિક જરૂરિયાત દર્શાવી અમારી સાથે પત્રવ્યવહાર કરે એવી અમારી વિનંતી છે પત્રવ્યવહાર ‘આરામપુ’ને સરનામે કરો.

★ વધુ માહકે બનાવી ‘આપુર-મજલુ’ મેળવો ★

અનુક્રમણિકા

		૫૪			૨૮ ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૨	૫૪
૧	જાનો ઘાટામાં મોટા મુજબ	ગાંધીજી ૧	૧૩	લાલિતનું રથાવ	ઉજ્જવલ કુવરજી ૧૫	
૨	૫ થ તારો કાપે જા	સતબાલજી ૨	૧૪	ગીતા	બમલભાઈ મહેતા ૧૬	
૩	ફેલ્ડાઈ થેત્રો	૬૦ વાં ૨	૧૫	કોમપામના	૫૬ મનાશ જી જે ની ૧૭	
૪	પૂજ્ય બાની કમનિષ્ઠા	પ્રભુદાસ ગાંધી ૩	૧૬	બળબનેતાકાતનો ઉપયોગ શ્રી ૨ જે પ્રસાદ ૨૦		
૫	જાતરાજ	મુકુલભાઈ ૫	૧૭	બાલકોના બપુ	મુકુલભાઈ ૨૧	
૬	સર્વોદયની દ્રષ્ટિ	વિનોબાજી ૭	૧૮	સોગીનો પ્રતાપ	કાકાસાહેબ ૨૩	
૭	વિનોબાની રીત	કિં ૫૦ મં ૮	૧૯	ધર્મરનિષા	મુકુલભાઈ ૨૭	
૮	વિવર્ધિનો ‘ધર્મ’	રવિશંકર પર્લેજી ૬	૨૦	જિન્ન-મીત્ય જાવ	૨૦ નાં ૧૪૬ ૨૬	
૯	રવિશંકર દાદા	નાનાશાઈ બે ૧૦	૨૧	ત્રિવેણી સમય	મું ૬૦ ૨૫	
૧૦	કુ અનુ ઓસક	મુરુદયાલ મહિલક ૧૧	૨૨	બાપુનું મજલુ	બજરૂધ્ય માદીવાલા ૨૧	
૧૧	આપણું કતવ્ય	કેદારનાથજી ૧૨	૨૩	ગાંધી માળા	ચંદુલાલ બ પટેલ ૨૭	
૧૨	બાપુના પત્રો	૧૩	૨૪	મ થ વર્ષે કન	મું ૬૦	

મંથાનસોફન [અનુસંધાન કરવા પેઞ ખીજથી માનુ] ઉપરથી આ પુસ્તિકા તૈયાર કરવામાં આવી છે ખરી રીતે આવા પુસ્તક વિદ્વાન અને કેળવણીકાર પાસેથી આ વિષય પર દળદાર પુસ્તકની આશા સૌરાષ્ટ્ર સરકારે મેંવવી એકાએક

(૫) સૌરાષ્ટ્રની જળસંપત્તિ નં. શ્રી. ઉપર બહુ; ૫૦ ૧૨.

કુદરતની અખૂટ સંપત્તિઓમાં જળ સંપત્તિ અગત્યને રથાને છે તેથી એ સંપત્તિનું નિયમન કરી તેનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવામાં આવે તો મનુષ્યને ખૂબ તકલ મળે એમ છે આ નાનકડી પુસ્તિકામાં સૌરાષ્ટ્ર સરકાર જળસંપત્તિનાં રી રીતે મહુ પયોગ કરવા હમ્મે છે એની આછી ઉપરેમાં આપવામાં આવી છે

(૬) સૌરાષ્ટ્રમાં જમીન નુવાનખા યાગ્યો. ને. શ્રી. બજવનનાથ મહેતા; ૫૦ ૧૩.

સૌરાષ્ટ્રના એકમ પછી એકુતોની મિથિ સુધારવા સૌરાષ્ટ્ર સરકારે જે સુધારાઓ કયાં એનો આકા સંતિ સંપત્તિમાં આ નાનકડી પુસ્તિકામાં શ્રી. બજવનનાથમહેતાએ જરૂરી ખાત આપ્યો છે

(૭) સૌરાષ્ટ્રમાં વીજળીકરણ ને. શ્રી. બીકમસિંહ શાહ; ૫૦ ૧૧

વીજળી એ સુધરેલી સંસ્કૃતિનું પ્રતીક છે વીજળી આજે દુનિયામાં ઘેર ઘેર પહોંચતી ગય છે. સૌરાષ્ટ્રમાં પણ એ દિશામાં ઠેવા પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે એની દ્રકમાં માહિતી આપવામાં આવી છે

(૮) સૌરાષ્ટ્રમાં કામદારોની ઉત્તરિ. ૫૦ ૩૪.

આ પુસ્તિકામાં એકમ રચના પછી સૌરાષ્ટ્રમાં કામદારોની ઉત્તરિ અંગે રી રી પ્રતિષ્ઠા વ્યાપી રહી છે એનું અવલોકન

કરવામાં આવ્યું છે.

(૯) સૌરાષ્ટ્રના કામદારો: ને. શ્રી. ઘનશ્યામભાઈ એમજી; ૫૦ ૯.

આ પુસ્તિકામાં સૌરાષ્ટ્રમાં કામદારોની એકમ પછી રી સ્થિતિ છે અને તેમાં જરૂરી સુધારાઓ દાખલ કરવા થા રા પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે તેની માહિતી આપવામાં આવી છે.

(૧૦) સૌરાષ્ટ્રનો ઉદ્યોગ વિકાસ: ને. ગાનિડાસ મગજાસ શેઠ; ૫૦ ૧૧

સૌરાષ્ટ્રમાં ઔદ્યોગિક વિકાસને પ્રશ્ન અગત્યને બન્યો છે એકમ પહેલાની અને એકમ પછીની પરિસ્થિતિમાં ખૂબ જ ફેર છે પરિસ્થિતિ બદલાતા અને નવા સંજોગો ઊભા થતા આ પ્રશ્ને સૌરાષ્ટ્ર સરકારનું ધ્યાન કઈ કઈ બાબતોમાં અને કયા કયા ઉદ્યોગોમાં કેન્દ્રિત કર્યું છે, એ આ પુસ્તિકામાં દર્શાવવા લેખકે પ્રયત્ન કર્યો છે.

(૧૧) સૌરાષ્ટ્રની ખનીજ સંપત્તિ ને. શ્રી. ભાસ્કરરાવ વિદ્યામં; ૫૦ ૧૨

કુદરતની માનવોને અમૂલ્ય બક્ષિસોમાં ખનીજ સંપત્તિ એક મહત્વની બક્ષિસ છે સૌરાષ્ટ્રની સરકાર એ સંપત્તિને પણ સારામાં સારો અને પૂરેપૂરો ઉપયોગ રી રીતે કરવો તે વિચારી રહી છે અને એ પ્રમાણે સૌરાષ્ટ્ર બલિષ્ઠમાં ઉત્પાદનકાર સમૂહ થતો જશે એવી આશા રાખીએ

(૧૨) સૌરાષ્ટ્રમાં કેળવણીનો વિકાસ ને. શ્રી હરભાઈ રવેરી; ૫૦ ૧૦.

એકમ પહેલાં સૌરાષ્ટ્ર અપવાદો સિવાય સૌરાષ્ટ્ર કેળવણીની બાબતમાં અધકારયુગમાં હતો એમ કહી શકાય. હવે કેળવણીની દિશામાં ગંડા વિકાસ થઈ રહ્યો છે. વળી સૌરાષ્ટ્રમાં કેળવણીનાં સેત્રોમાં ઉત્સાહ પણ ખૂબ જ દેખાય છે. યોગ્ય વખતમાં સૌરાષ્ટ્ર કેળવણીનો વિકાસ સાધવામાં ખૂબ પ્રગતિ કરશે - ૧ શક્ય.

સામાર સ્વીકાર

સ્મરણ ધ્યાના (સંપાત) લેન્ડ કાકાસાદેજ કામેચકર, અસિપતકાર
મામઆઈ પટેલ, પ્ર૦ વેગ એન્ડ કપની, મુળર્ધર, કિન્ડા ૧-૨-૦ ૫૦ ૮૬
તપસ્વી બાપુ (કાવ્યસમૃદ્ધ) લેન્ડ મોલેન્ડ-૧૬ બોના પ્ર૦ મોલેન્ડ
નાના, નવીયા (કચ્છ) કિન્ડા આઈ આના ૧૦ ૨૬

મર્ગતી હુયા (વિશ્વવાસલ્યનુ પાત્રુ બેટ પુસ્તક) લેન્ડ મલ્લભાઈ
શાહ, પ્ર૦ મહાવીર સાદિત્વ પ્રકાશન મદિર અમદાવાદ કિન્ડા અદી રૂપિયા
૧૦ ૨૧૮

પ્રમાણતાર ઇન્ડુ (ગાંધી સાકળ-૧૬ નવસિદ્ધાસ સ્મારકમાળા ૫૦ ૮)
૧૦ દેમાઈબાઈ પટેલ પ્ર૦ મૂળર્ધર મલ્લભાઈ કાવાસલ અમદાવાદ કિન્ડા ૧૦
૧૨૧૦, ૫૦ ૧૨૭

ઈન્ડુ એકાંક પદ્યા ૧૦ લુનીલાલ મલિયા પ્ર૦ એન એમ રિપારી મિ
મુળર્ધર કિન્ડા ૫-૮-૦ ૧૦ ૪૮૮

વ્યાજનો ધારસ લેન્ડ લુનીલાલ મલિયા પ્ર૦ એન એમ રિપારી મિ
મુળર્ધર, કિન્ડા ૪-૪-૦ ૧૦ ૨૪૮

મુસવાદ (શ્રી ઠેકારનાથજી સાધન કલ્યાણ વાલાનાપા) મયાન્ડ નલકાદ
ઈન્ડરદાસ મસરવાળા, પ્ર૦ રમણીકલાલ મગનનાન ઘોડી શાંતિનગર નં ૧૭
અશ્રમ રોડ અમદાવાદ કિન્ડા પાચ આના ૧૦ ૪૮

“આરા બાપુ”

વાર્ષિક લવાજમ રૂા ૬૫ છે. પરદેશ માટે ચિલિમ ૧૨૫ છે તે કાર્યાલયને સરનામે મળ્યાથી મોકલવું
પ્રથમ અકથી પ્રાહક થવું આવશ્યક છે ત્યાંસુધી સિલકમા હશે ત્યાંસુધી પાછલા અકા મળશે
લવાજમ મળ્યાથી મોકલતા મળ્યાની કુપન પર પૂરું ઠેકાણું વગેરે સ્પષ્ટ લખવું
એક અકના બાર આના મળેથી નમૂનાનો અક મોકલી અપાશે
આ માસિક ૬૨ મહિનાની ૩૦મી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે એટલે તે મહિનાનો અક આહુ
મહિનાની પહેલી અથવા બીજી તારીખે મળશે

પ્રગટ તારીખ પછી ૬૨ દિવસમા અક ન મળે તો ટપાલમા લખાત કયા પછી જ કાર્યાલયને
જાણવું પ્રાહકેએ પત્ર વ્યવહાર કરતી વખતે પોતાનો પ્રાહક નબર અવશ્ય જણાવવા વિનવતી છે
“આરાબાપુ” કાર્યાલય, જૂનાગઢ (સૌરાષ્ટ્ર)

પ્રાહક અને પ્રાહક ખીરન ગાંધી, રૂપાચલન કુલપાલય, ગિરિ વિહાર, કાલેજ રોડ, જૂનાગઢ

ગ્રંથાવલોકન

સર્વતા હૈયા : લે० નવવર્ણ શાસ્ત્ર ;
પ્ર० મહાગીર સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર,
હાટીભાઈની વાડી, અમદાવાદ, કિં० અડી
૩૫૫, ૫૦ ૧૦-૧૨-૨૧૮

‘વિશ્વરાત્નમ્ય’નું આ પાઠ્યબુ બેટપુરતક
જોઈ મુનિશ્રીની વિચારસરણી પ્રત્યે પ્રોતિ
ધરાવનાર ઔ ઠેાંધને એ વાચવાનું મન
અવશ્ય થાય મુનિશ્રીના સાહિત્યમા રહી
નવવર્ણ પશુ પોતાનો વિકાસ સાધી રહ્યા
છે આ પુસ્તકમા એમના ધડાતા-મર્જતા-
વિચારોનો પણ મહેજે પરિચય થાય એમ છે

આ વર્ણાકાર ‘નવવર્ણ’ નામથી બહકતા
તો નથી ને ? વિશ્વસાહિત્યના અભ્યાસીને
નાહિત્યમા નવવર્ણ કહેવું અતિમ રચાન
પામી શકે છે એનો ખ્યાલ હોય જ ‘નવવર્ણ’
એ સાધ્ય નથી, પણ સાધન છે એ મર્જકમા
પોતાની અદર ડિઝાજ હોય, પોતાને કઈક
બ્યક્ત કરવાની અદરશ વૃત્તિ હોય તો જરૂર
એને હોય ઉત્તમ નવવર્ણકથાનું મર્જન થઈ
શકે છે ટોલ્સ્ટોય, ટોમ્સોન, વિક્ટર હ્યુગો,
આનાતોલ ફ્રાન્સ જેવે સાહિત્ય સ્વામીની
કૃતિઓ આ વાતનું અમર્યન કરે એવી અવશ્ય છે

આ કૃતિ વિશે શ્રી કાકાભાઈએ ‘યુગ
પરિવર્તન’મા કહે છે “ ‘સર્વતા હૈયા’
શુજરાતી નવવર્ણસાહિત્યમા નવી જ ભાત પાડે
છે ” પરંતુ એ કથન નાથે માહિત્યજોગના
વિવેચક વિદ્વાનો કેટલા સમત થાય છે એ
એ વિચારવું રહ્યું એક દ્રષ્ટિએ એતા આ
પુસ્તક નવવર્ણકથા નરીક કથાસહજ છે કાકા
ભાઈએનું આ કથન પણ વિચાર માગી લે ॥
“ જેટલું વાચ્ય તેમજ પરથી હું જોઈ શક્યો
છું કે નવવર્ણકથાકારની સ્વભાવચિન્તણ, સવાહ
અને ધર્મનાવર્ણન બધી શક્તિઓ તરે સરસ

ખીલવી છે ” વળી મુનિશ્રી સતગ્રાહક
‘પ્રાસંગિક’મા કહે છે “ ભાઈ નવવર્ણકથા
જે હથોટી બતાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે, તેનું
મૂલ્ય નવવર્ણકથાના સિદ્ધાંત લેખકો કેટલું
આકરે, તે માટે મન બહુ અગત્યનો પ્રશ્ન
નથી, પરંતુ સામાન્ય વાચકવર્ગ એમાથી શી
પ્રેરણા ઝીવશે, એ માટે મન ઘણી મહત્વની
વસ્તુ છે ” મુનિશ્રીનું આ વિધાન પણ
વિચારણા માગી લે છે

‘સર્વતા હૈયા’ના શરૂઆતના પ્રારંભે
મુન્ધ કરે એવા અવશ્ય છે અદુર્ભાઈ ચીંધરીજા
-દાદાની-ની દાન આપવાની ઉદાત્ત રીત
ભાઈજીના વચન-તારો જમણો હોય છું
આપે છે તેની જાણ તારા ડુબો હાથને રવા
ન દે-ની સ્મૃતિ તાજી કરે છે દાદા વાતાના
નાયક શંકુના જીવન પર ઊંઝી અમર પાડે
છે પરંતુ વાતાનો પ્રવાહ આગળ જતા
દાદાનું એકદમ વિસ્મય થય છે શંકુ
જમણી વાત પોતાના મોટાભાઈ સાથે કરવા
સમપુર આવે છે પરંતુ આવા ગંભીર પ્રસંગ
વખતે પોતે શુરુ તરીકે જેને માનતો હતો
એવા દાદાની સલાહ લેવાનું એને સૂઝતું જ
નથી ? અરે, એ જેમની માથે કામ કરે છે
એ ‘ભાઈ’ ની પણ સલાહ લેવાનું રહી જાય
કે ? આમ આમાના થણા પ્રસંગોનો વિચાર
કરતા ‘દાદા’નો ખપ પૂરતો જ ઉપયોગ
વાતાકારે કર્યો છે (વર્તાકારમા આ તુટી
પ્રાધાન્યપણે જણાઈ આવે છે શંકુના આ
સમપુર જાય છે ત્યાર પછી એનું શું ? બહેન
વિધવા થઈ ત્યાર પછી જાણે કે એને બહેન
હોય જ નહિ એવું વર્તન શંકુનું દેખાય છે
જરૂરે કુરસન પગીને મુખે બહેનના મોટા
ઉલ્લેખ આવે છે ત્યારે [અનુ ૫૦ ૫૫ ૩]

“આપુ મત્તિની વફાદારીમાં ખાન સાહેબને ચડે એવો હું તો કોઈને
જાણતો નથી.” — સરદાર પટેલ

મહાત્માજીની ખિદમતમે

આપની ખિદમતમે મેરી યહુ અરજ હૈ કિ આપ મેરે હુમ્મે કોઇ ફિકર ન કરે મે ખુદાકા એક નાચીઝ બદા હૂ અગર ઉઘને મેરી વજદસે અપની મખલુકી (= ખુદાએ પેદા કરેલી મૃદિની) કુછ ખિદમત લેની હૈ તો ઉમકે લિયે મુઝે તદુનસ્ત રખેગા મહાત્માજી, હકીકત યહુ હૈ કિ મુઝમે બહુનસી કમખોશિયા, તિસકે બાહર મે મદસૂસ કરતા યા લેકિન ઉસકી બરદાસ્ત મજબૂરીસે કરતા યા, અબ મે દેખ રહા હૂ કિ યહા જેલમે આહિસ્તા આહિસ્તા બરદાસ્ત હો રહી હૈ મેરા બદન કમજોર હો રહા હૈ લેકિન મેરી ફદાગી તાકત બદ રહી હૈ

મે કબી કબી આપકો ખવાબમે દેખા કરતા હૂ એક દફા મેને દેખા કિ આપ ઔર મે અઠેલે જા રહે હૈ આપકે પાસ બકરીકા બચ્ચા હૈ. આગે એક બહુન બહરા યાનીકા નાજા આતા હૈ મેને આપકો કહા કિ આપ થક ગયે હૈ, અબ બચ્ચા મુઝે દે આપને દે દિયા જબ નાજા પાર કરકે લીપર ચઢ તો સામને એક ચહુર નજર આયા. દોનો ઉઘમે દાખલ હુઝે. મેને આપસે નમાઝકી ઇબાજત લી, ઔર જબ નમાઝસે ફારેઝ હોકર આપકે પાસ વાપસ આતા થા તો આજે ખુલ ગઈ

મહાત્માજી, મુઝે અપની દુઆમે યાદ રખે કિ ખુરાવદ તાલા મુઝે સમર (= પીરજ) ઔર ઇસ્તકલાલ (= દદગા) દે ઔર ઇસ લાયક બના દે કિ ઉસકી મખલુકી ખિદમત કર સકું.

અપની બદગીમે મુઝે યાદ રખે, ઔર ફિલસે દુઆ દે કિ મેરી દુન્યવી ખવાહિયે સજ દબ ભય, ઇસ નાચીઝ બદનકે લિયે મુઝે કોઈ પરવા ન રહે, ઔર મેરી ફદાગી તાકત હુમેશા બઢતી રહે.

અબ્બુલ ગફારખાન

કૈંસા નાતા રે

મન ફૂંસા ફૂંસા ફિરે જગતમે કૈંસા નાતા રે ॥
 માતા કહે યહ પુત્ર લમાસ, બહુન કહે બિર મેરા ॥
 બાઈ કહે ભુગ યહ મેરી, નારિ કહે નર મેરા ॥
 પેઠ પકરિ કે માતા રેવે, બાંહ પકરિ કે ભાઈ ॥
 લપટ ઝપટિ કે તિરિયા રેવે લસ અકેસા બાઈ ॥
 જબ લાગિ શ્યે માતા રેવે બહિન રેવે દમ માસા ॥
 તેરહ દિન તક તિરિયા રેવે ફેરી કરે ઘર બાસા ॥
 આર ગછ અગછ મંગાયા ચલા કહકી પોરી ॥
 ચારેં કોને અગિનિ લગાઈ કૂક દિયા જસ હોરી ॥
 હાઠ જરે જસ લાકડી કો કેસ જરે જસ ઘાસા ॥
 રોના એસી કાયા જર અઈ કોઈન આયો પાગા ॥
 ઘરકી નિરિયા ફૂન લાગી ફૂંક ફિરિ ચલુ પાગા ॥
 કહે કબીર મુનો ભાઈ સાધાઈએ જગ ધી આસા ॥

આ સંભારતો સંબંધ આપણા જીવંતર લગીને જ દોષ છે. આપણે જીવતા હોઈએ ત્યાં સુધી જ 'આ મારા બહેન,' 'આ મારા ભાઈ,' 'આ મારા માતાપિતા' વગેરે સંસારી સબ ધોથી આપણે એકનીબ સાથે જોડાયેલાં હોઈએ છીએ. પરંતુ જ્યારે આપણે મૃત્યુ પાળીએ છીએ ત્યારે એ બધા સબ ધો-આ બધા સંસાર-હોડીને એકલા જવું પડે છે. આ સંસારના સબધીઓ થોડો વખત રોકકળ કરે છે પછી સૌને પોતપોતાના જીવન અનુમાર ચોઠવઈ જવું પડે છે.

કબીર સહેને આ બજનમાં રવજનના મૃત્યુને વખતે કેવી રોકકળ થાય છે અને પછી બધાં કેવા પોતપોતાના જીવસાધમાં ચોઠવાઈ જાય છે એવું આવેખન ક્યું છે. બજનનું તાત્પર્ય એ છે કે, આ સંસારના સંબંધો એ તો આ જગત પૂરતા મર્યાદિત છે માટે એ સૌ સંબંધીઓ સાથે નિર્મોહી રિયતિમાં રહી આત્મના વિકાસ પ્રત્યે જ મનુષ્યે પોતાના જીવનનો સદુપયોગ કરવાની શક્તિ કેળવવી જોઈએ.

ધ્યાન બાપુ

સરહદના ગાંધીનું એક ઉત્કલ્પન સરમતખું

શુદ્ધિયાવ મલ્લિક

સરહદની અદાલતમાં ન્યાયાધીશ સાહેબ પોતાની સત્તાના આસન પર બેઠા હોય છે. એમની પાછળ એક પઠાણ પટાવાળો બેસે છે. ન્યાયાધીશ સાહેબની ખુરશી પાસે એક તરફ સરકારી વકીલ બેસે છે અને બીજી તરફ અદાલતનો એક કારકૂન સામેની બજુએ લોહાના પિંજરામાં એક કડાવર પઠાણનાં પિંજરના ઝાકળી જેમ સીધા ટટાર બેસે છે. ટેબાલ ઉપર પિંજરાની આરે કોર યોડા સિપાઈઓ ગોળી ભરેલી બદ્દેખી સજિયા માર્ગે ગોઠવાયેલા છે.

ટીન... ટીન... ટીન... થટથી વાગે છે. ન્યાયાધીશની પાછળ બેસેલો પટાવાળો મોટેથી બૂમ પાડીને કહે છે "આમોશ!"

પછી ન્યાયાધીશ સાહેબ હુકમ કરે છે "અદાલતકા કામ શુરુ કરો."

ન્યાયાધીશને એ હુકમ સાંભળી અચ્ચકાઈ વકીલ પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટરને કહે છે "સરકારી ગવાહ પેશ કરો! (સરકારી સાક્ષીને હાજર કરો!)"

ત્યાર બાદ એક પછી એક સરકારી સાક્ષીઓ આવી, ન્યાયાધીશ સાહેબને સલામ બરી, પિંજરામાં બેસેલા પઠાણની વિરુદ્ધમાં સાક્ષી આવે છે.

એ બધા લોકોની આવી અસત્યથી ભરેલી જુડી સાક્ષી સાંભળીને તેણે ત્રાસ લેવાનો ઘડ બાંધે છે. એ વાતો કોને સ્વપ્નેય મનમાં બિટી ન હોય અને એ કામ એણે કરી ક્યું પણ ન હોય એ બધું પોતાને વિરે સાંભળીને કોનો સત્યરીક્ષ આત્મા આગળી જેમ ભકત પ્રજ્વળી ઝીકયો અત્યાર સુધી તે પથ્થરના પૂતળાની માફક મૌનમાં, ખાશખાશ

આજો બંધ કરીને—કોણ બંધે તે મૌનમાં પોતાના માલિકને ચાક કરી રહ્યો હોય—બેસે હતો પણ હવે તે અસત્યોની કારમાં તીર સમાન વર્ષાથી તે અથાત બની ગયો. તેનાથી આ બધું હકકહતું પુઠાણું મહેવતું ન હતું તેથી તે બેચેનીયો થવા લાગ્યો.

કોને આમ અસ્વસ્થ લેખને અભેન પોલીસ સારજન્ટ શરૂએ થઈ બોલી બીકયો "સીધા ખડા રહો!"

આ સાંભળી તે પઠાણ પાછો ટટાર બેસે રહ્યો, પણ તેના મોમાંથી શબ્દો નીકળી પડે છે "અગર વહ અવગને (મનુના ખ્યાલો) હમકો નહિ રોકા હોતા તો..."

એવામાં પેલો સારજન્ટ રોષમાં બોલ્યો "તો તુંમ કયા કરતા?"

"કયા કરતા?" પઠાણે સામે પ્રશ્ન કર્યો. પછી તેણે પોતાના હાથનાં મળથી લોહાના પિંજરાના બે સજિયા વાકા કરી દીધા.

આ લેખને સારજન્ટ હેમતાઈ જ ગયો તે ધીમેથી બોલ્યો "ઇંતની તાકેત! ઓર ઉસ પર ઇંતના કાણુ!"

ન્યાયાધીશ સાહેબ પણ એ દ્રશ્ય લેખે અચ્ચકાઈ લેખને લાગ્યું કે પઠાણના આવા વર્તનથી કનેરીના ગળીર કાર્યક્રમમાં ભગ પડી રહ્યો છે તેથી તેમણે પોતાની પાછળ બેસેલા પટાવાળાને ઈશારો કર્યો પટાવાળો સમજી ગયો અને ભરેલી બોલી બીકયો "આમોશ!"

અદાલતમાં પાછો શાંતિ પ્રસરી ગઈ પણ ન્યાયાધીશ આગળ કામ ચલાવી રહ્યા નહિ. કોમના મનમાં બાલ બાલના વિચારો આવવા લાગ્યા. તેથી તેમણે હુકમ કર્યો

“અદાલત કા કામ આજ કે લીએ બદ
રખા જાના છે.”

પછી ન્યાયાધીશ સાહેબ ખુરશી પરથી
ઊઠ્યા અને પોતાના ઓરડામાં ચાલ્યા ગયા
કચેરીનું કામ તે દિવસે બંધ રહ્યું

પિત્તરામાં બેઠેલો અત્યપ્રિય પઠાણ કોણ
હતો?

દિલની ઉદારતા

એક દિવસ ઈમામ દસન સાહેબ મદી
નાની બહાર ફરવા ગયા રસ્તામાં એક
ખબૂરનો ભગીયો આવ્યો એ ભગીયામાં
દસન સાહેબે એક મીઠી શુવામને નીચે બેસી
શાલો ખાતો જોયો એની પાસે એક ફૂતરો
બિતો હતો શુવામ પોતે શાલો ખાતો જાય
અને બીજે કકટો ફૂતરાને આપતો જાય

ઈમામ સાહેબ આ જોઈને નવાઈ પામ્યા
તેમણે પેલા મીઠી પામે જઈને પૂછ્યું,
‘અરે, શવા માણસ, તારી પાસે તારું માઠ
માઠ પે? ભગાય એવો શાલો છે એમાથી
તું આ ફૂતરાને શા માટે અરધોઅરધ બાજ
આપી દે છે?’

પેલા શુવામે જણ “સાહેબ, હું મારું
એકરાતું પેટ ભરતો રહું અને અહીં આવેલું
આ મૂક પ્રાણી બીજું બીજું મારું મો જોયા
કરે, એથી તો હું લાજ મરું. જલે મરું
પેટ ન ભરય, પણ આ બાપડા ફૂતરાની
આવરડી મતોપ અનુભવે એ મારે માટે કંઈ
જેવી તેવી વાત નથી”

આ માવાગીને ઈમામ સાહેબ વિચારમાં
પડી ગયા કે, આટલો નેક માણસ આવી
શુલામ સ્થિતિમાં સમઠે છે એ અરેખર બહુ
અયોગ્ય કહેવાય તેમણે શુલામને પૂછ્યું,
“બાઈ, તારા માલિકનું નામ શું છે?”

તે હતા આપણા સરદારના ગાધી —
ખાનસાહેબ અબદુલ ગફારખાન!

અને તે ‘મલગ’ કોણ હતો જેણે
એમને એમની મિહ જેવી શારીરિક તાકાતને
અકુશમાં રાખવાનું શીખવ્યું હતું?

તે હતા આપણા પરમ પૂજ્ય ગાધીજી
આપણા યુગના અડિસાના અરતાર!

શુલામે પોતાના માલિકનું નામ કહ્યું

ઈમામ સાહેબ તરત જ એના માલિક
પાસે ગયા અને જોડ્યા, “તમને મારી એક
બિનતી છે એ તમે કમૂલ કરશો?”

માલિક જોડ્યો “હે ઈમામ સાહેબ,
આપ શું રો યા? આપ જે ફરમાવશો તે
મારે કમૂલ છે”

ઈમામ સાહેબે કહ્યું, ‘તમારો પેલો
ખબૂરનો બાગ અને એમા નહેતો શુવામ એ
બને મને વેચાતા આપો એની જે કિમત
તમે કહેશો તે હું આપવા તૈયાર છું’

માલિકે તો ઈમામ સાહેબ પાસેથી એક
પાઈ મુદ્દા લેવાની ના પાડી પણ ઈમામ
સાહેબ એ શી રીતે કમૂલ કરે? છેવટે
માલિકે થોડી કિમત લઈ બાગ અને શુવામ
એમને સોંપ્યા

પછી ઈમામ સાહેબ પેના મીઠી શુવામ
પાસે આનીને જોડ્યા, “બાઈ તારા દિલની
ઉદારતા જોઈને હું તારા પર ખુશ થયો છું
તારા માલિક પાસેથી તને અને આ બાગને
મે ખરીદી લીધા છે હું તને આ બાગ ગદિસ
આપુ છું અને તને તારી શુલામીમાથી છૂટો
કરું છું અહલા તારા જેવા નેક દિલ માણસ
પર હમેશા રહેમ રાખજો’

[જ્ઞાન અનિયત કૃત ધી પિત્રિ સ ત્રાજ્ઞેમ]
સુકૃપભાષ

ભક્તરાજ તો કેટલાય ખેતરોને વટાવતો. આગળ ને આગળ ઝડપથી જવા લાગ્યો. આ તરફ હઠકાસ અને પોચકીકાસ અને જણુ કોડીને ભક્તરાજની સાથે થવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા. થોડી વારમાં તેઓ ભક્તરાજ પાસે પહોંચી ગયા. ભક્તરાજે તેઓને પોતાની પાછળ આવેલા જોહને પૂછ્યું 'મિત્રો, તમે આ તરફ ક્યાંથી આવ્યા?'

તેઓએ કહ્યું "તમને પાછા ઘેર લઈ જવા સમઘવવા આવ્યા છીએ."

ભક્તરાજ—એ કોણ રીતે બની શકે એમ નથી આપણે બધા વિનાશની નગરીમાં રહીએ છીએ ચોગા વહેલો. એ નગરીનો નાશ થવાનો છે આખી નગરી આગ અને ઉન્નાપાતથી બળીને આજ થઈ જશે એવી સાથે સાથે આપણે. પણ નાશ થઈ જશે અને આપણે અધીગતિને પામીશું માટે મારા મિત્રો, તમે સમજી છે અને મારુ પ્યાનઆપુ

માની મારી સાથે ચાલો.

હઠકાસ—શુ કહ્યું? અમે તમારી સાથે આવીએ? અને બધા મિત્રોને, સ્વજનોને તેમ જ સુખ-સગવડને તણ દઇએ?

ભક્તરાજ—હા કારણ કે મને જે કંઈ હવે પછી મગવવું છે એની તુલનામાં એ બધી વસ્તુ સાવ તુચ્છ છે અને જે તમે મારી સાથે આવશો અને એ નિઃશ્વરમાં અડગ રહેશો તો તમને પણ મારી માફક લાભ થશે હું જ્યાં જઈ રહ્યો છું ત્યાંની સમૃદ્ધિ અપૂર્વ અને અમાપ છે માટે મારી સાથે ચાલો અને મારા જયનમાં વિશ્વાસ રાખો.

હઠકાસ—તમે તો આવો. આ સાર તણને જઈ રહ્યા છો તો પછી તમે એવી તે કંઈ વસ્તુ મેળવવા મલો છો?

ભક્તરાજ—હું એવા લુપ્તને માટે મધુ છું જે પરિત્ત છે મોહરહિત છે, અમૃતમય છે એ સ્વર્ગમાં પામી શકાય અને ત્યાં જ એ સુરક્ષિત છે અને જે મલુસ સાથા દિલથી એ મેળવવા પ્રયત્ન કરે છે તેને અનુક્ર નિશ્ચિત સમયે એ પ્રાપ્ત થાય છે. મારા ધર્મ-પુસ્તકમાં એ પ્રમાણે લખ્યું છે તમારે વાચવું હોય તો એમાથી વાંચો.

હઠકાસ—જેહ! એ થોડાંને બાળુએ મૂકો! તમારે અમારી સાથે પાછા ઘેર આવવું છે કે નહીં?

ભક્તરાજ—ના, ના, મારે નથી આવવું કારણ કે હવે હું મારે ખરે માર્ગે જઈ રહ્યો છું, હવે મારાથી પાછા ન ફરાય.

—ભક્તરાજની આ વાત સાંભળીને હઠકાસ પોચકીકાસને કહેવા લાગ્યો "ચાલો પોચકીકાસ, આપણે અહીંથી પાછા ફરીએ અને એમના પિના ઘેર જઈએ આ દુનિયામાં

એવા લેખગેખ માણસો પડેલા છે જે એક વાર કોઈ વાનવું પૂછ્યું પકડે તે કહી છોડે જ નહિ અને પોતાને બીજાના કરતાં ડાહ્યા ગણે. આપણે કેટલુંયે કહીએ તોયે એ લોકોના લેખમાં ઊતરતું નથી!"

એટલે પોચકીદાસ બોલ્યો: "આમ એમને કપડો ન આપ. એ ભક્તરાજ કહે છે એ વાત સાચી હોય, તો એ જે વસ્તુઓ મેળવવા માગે છે તે આપણી કુન્યવી વસ્તુઓ કરતાં ઘણી સારી છે. અને તો એમની સાથે જવાનું મન થાય છે."

હઠકાસ—હું કહ્યું તું પણ એમની સાથે મૂખે જનતો જાય છે? હવે મારું માન અને પાછો ફર. આવો ધૂની માણસ તને ક્યાં ભટકાવી મારશે એ દેાને જાણ છે? ચાલ હવે પાછો. ડાહ્યો થઈને મારું માની જા અને પાછો ફર.

ભક્તરાજ—ના, ના, તમે પણ પોચકીદાસની સાથે આવો તો મારું. મેં તમને જે વસ્તુઓની વાત કરી તે ત્યાં છે, અને એ ઉપરાંત બીજી કેટલીય સમૃધ્ધિ છે. એ તમને વિદ્યાસ ન આવતો હોય તો આ ગ્રંથમાં જરા વાંચી જુઓ. અને એમાં જે વાત કહેલી છે એ સત્ય જ છે, કારણ કે ભગવાને જ એ દર્શાવેલી છે.

પોચકીદાસ—ઠીક ત્યારે, હઠકાસ, હું તો એવા નિસ્વય પર આવ્યો છું કે મારે પણ ભક્તરાજ સાથે જવું. નસીબમાં જે થવાનું હશે તે થશે. પણ હે ભલા ભક્તરાજ, તમે જે જગ્યાએ જવા માગો છો એની તમને ખબર નહીં છે ને?

ભક્તરાજ—મને ધર્મદૂત નામના એક સંજ્ઞને એ માર્ગે જવા સૂચનું છે. આપણી

સામે જે દરવાજો દેખાય છે ત્યાં સત્વર પહોંચવા કહ્યું છે અને ત્યાં આપણને કયે માર્ગે જવું તેની માહિતી આપવામાં આવશે. પોચકીદાસ—ત્યારે ભક્તરાજ, ચાલો આપણે એ માર્ગે જઈએ.

ભક્તરાજ અને પોચકીદાસ જવા ઊપડ્યા, એટલે હઠકાસ બોલ્યો: "હું તો પાછો મારે ઘર એકલો જઈશ. ખોટું રસ્તો દોરાઈ જતા આવા ધૂની માણસનો મારે સાથ નથી કરવો." એમ કહી તે ત્યાંથી ધર તરફ જવા પાછો ફર્યો. ભક્તરાજ અને પોચકીદાસ એ સ્વર્ગીય ભૂમિની વાતો કરતા આગળ ચાલ્યા. ચાલતાં ચાલતાં ભક્તરાજે કહ્યું: "ચાલો, બાઈ પોચકીદાસ. તમને મારી સાથે આવવું ગમે છે કે નહિ? તમે મારી સાથે આવવા તૈયાર થયા એટલે હું બહો ખુશી ધરો છું. એ હઠકાસ આપણી માફક જે અગમ્ય છે તેની અનંત શક્તિ અને પ્રભુત્વને સમજીએ હોત તો આ રીતે આપણને છોડીને પાછો ફર્યો ન હોત."

પોચકીદાસ—બાઈ ભક્તરાજ, અહીં આપણા સિવાય બીજું કોઈ નથી. હવે મને ત્યાં કઈ કંઈ વસ્તુઓ છે, તેને દેવી રીતે ઉપસોગ કરવો, અને આપણે ક્યાં જઈ રહ્યા છીએ એ સૌ વિષે આગળ સમજાવો.

ભક્તરાજ—હું એ સૌ બાળતોને મનથી બરાબર સમજું છું, પણ તેને શબ્દોમાં મૂકી શકતો નથી. તોયે તમે એ વિશે જાણવા ઉત્સુક છો, માટે મારા આ ધર્મ-ગ્રંથમાંથી તમને વાંચી સંજ્ઞાવું.

પોચકીદાસ—અને તમે માનો છો કે આ ગ્રંથમાં જે કંઈ લખ્યું છે એ સાચું જ છે?

ભક્તરાજ—અવશ્ય. કારણ કે ભગવાને જ એ બધું વ્યક્ત કર્યું છે અને ભગવાન તો સત્ય-સ્વરૂપ છે. [અનુસંધાન ૫૦ પૃ ૩]

આધ્યાત્મિક હેતુ માટે શ્રેયાથીએ મુખ્યતઃ
કઈ બાબતોમા નિઃશંક ચર્ચા લેઈએ, અર્થાત્
એ હૃદયે કઈ જાળવેા મહત્વની છે એ
તમને જણાવું છું. તે પર તમે વિચાર કરશે
તો કેઈ પણ સાધકને તમે ઉપયોગી થઈ
શકેશો. આ વિષયમા સાધકના મનમા આપણી
પરંપરાગત વિચારસરણીને લીધે કેવા કેવા
મનો જે છે તે યોગ જણાવું છું. હા ત.
પ્રવૃત્તિ એક કે નિવૃત્તિ? ઈશ્વરપ્રાપ્તિ માટે
શાકુ સાસારિક કર્મો હોવામાં કેઈ દોષ છે
શું? ઈશ્વરપ્રાપ્તિ કે આત્મપ્રાપ્તિ માટે શેષ
કેટલા સમય અભ્યાસ કરવો જરૂરી છે?
કેવા સામાજિક કે કૌટુંબિક કાર્યો કરતા
રહેવામાં કાળાંતરે મનની રીયતિ સત્વત યઈ
નય છે ત્યારે તે સ્થિતિમાં આનંદ જણાતો
નથી. તે વખતે શું કરવું? ત્યારે અધુ
છોડીને ઈશ્વરપ્રાપ્તિ માટે સમય જાગવામા
આવે તો તેમા કેઈ દોષ છે શું? 'આપણે જ
આમા છીએ' એ ભાવનામા હૃદયે શ્રિયર
રહેવાનો અભ્યાસ કરીએ તો તેથી આત્મ
સિદ્ધિ થશે કે નહીં? શાંતિ કયમજૂ જ છે
એમ કેટલાક કહે છે. તેથી કયો વિચાર ન
કરતા તે જ શાંતિ રાખવાનો પ્રયત્ન રાખીએ
તો? શાંતિની અભિલાષા કરવાને લીધે તેનો
બંધ થાય છે તો તે વિષે કેઈ પ્રયત્ન કરવામાં
જ તેનો બંધ થતો નહીં હોય ને? પોતાને
વેદાંત વિચારસરણી પ્રમાણે માનીને મર-
ઉત્પન્ન કરવાથી અને તેને વધારના રહેવાથી
આત્મસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થશે કે? હૃદયને આશ્વસ્ત
કેવી રીતે થઈ શકે છે? આ પ્રશ્નોના યથાર્થ
ઉત્તર ન મળવાથી જીવનના કર્મમાં સાધકને
સંતોષ જણાતો નથી.

એક પ્રકારના ઊલટાસુલટા સંસ્કારો,
એક પ્રકારની ખરી ખોટી સમજણ, કલ્પના
અને સદ્ધા-એ બધાને લીધે આ વિષય થણા
ગેટાળાવાળો થયેલો છે. વિવેકી મનુષ્ય સાથે
જિજ્ઞાસાપૂર્વક કેટલાક સમય સોખત રાખવાથી
આશયથી માર્ગ નીકળવો કઠણ નથી, કારણ
કે આ વિષય બીજા વિષયની જેમ સરલ હોઈ
અભ્યાસ અને અનુભવથી સમજવા જેવો છે
આમા અત્યું અવૃત્તિ, વિવેક, સંયમ, હૃદતા,
ચિત્તશુદ્ધિ, આત્મપરીક્ષણ, ધૈર્ય, શીલ, સદ્ગુણો વિષે સ્વાભાવિક રુચિ, પ્રયત્નશીલતા
વગેરે બાબતોની ખાસ જરૂર છે એ એની
વિશેષતા છે

માનવી-જીવનનો ખરો હેતુ શો છે? તે
હેતુની સત્યતાની પરીક્ષા કયા આધારે અને
કઈ રીતે કરવાની? આ વાત શ્રેયાથીએ
સમજવી નેઈએ જીવનનો હેતુ કેવા કર્મપાનિક
માની લાંબેલો ન હોવો નેઈએ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી
નેની અત્યંત સ્વીકારેલી હોવી નેઈએ હૃદય
પરમેશ્વર, આત્મા-પરમાત્મા, પ્રકાશપરબ્રહ્મ,
પ્રકૃતિ માયા, ત્રિગુણ, પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ વગેરેની
યથાર્થ સમજ તેને થયેલી હોવી નેઈએ.
તે જ પ્રમાણે તે વિષેના જ્ઞાન અજ્ઞાનનો માનવી
સુખદુઃખ, આશાતુષ્ટા, વાસના, બંધન,
શાંતિ અશાંતિ, ઉન્નતિ-અવનતિ વગેરે સાથે
પરંપર સંબંધ શો છે ખરેખર કેઈ સંબંધ
છે કે છે એવું આપણે જાણકદલી સમજણથી
માનતા આપ્યા છીએ તેના નિર્ણય થવો
નેઈએ અહિં અને સમાજનો શો સંબંધ છે?
સાધકને તેમ જ બંધિત અને સમાજ-બંધાને
તે કેવા પ્રકારનો હોવો કદાચુમદ અને
શ્રેયકર છે? બંધ અને યોક્ષનું સ્વરૂપ શું છે?

આ પ્રશ્નોની યથાર્થ સમજ કેવળ અથ
પરથી નહીં પણ કોઈ અનુભવી અને વિવેકી
પુરુષ પાસેથી થેયાર્થીએ કરી લેવી જોઈએ
તેમ થાય તો આ માર્ગના ઘણા ગોટાળા
અને પરસ્પર વિમગ્નિ મહેજો છૂટી જશે
અને તેનો ચરતો મરજ થશે અનુભવી પુરુષ
પાસેથી આધારણ બુદ્ધિમાન માણસ આ વિષય
થોડા જ દિવસોમાં મારી રીતે સમજી શકે છે
મમજ થયા પછી તેને થોડા માધનમાર્ગની
જરૂર છે તે મળે તો તેનું જીવન ઉત્તરોત્તર
નહોતે ઉન્નત થતું જશે

આરી રીતે જે પોતાનો માર્ગ કાઢે અને
થવાયે તેને તે મરજ થશે એમાં શંકા નથી
પછી તેના ધ્યેયમાં, વિચારમાં અને આચારમાં
ક્યાયે વિમગ્નતા નહીં રહે. તેને ક્યારેય
ગોટાળામાં પડવાનું કારણ નહીં રહે સુખ
બાબત એ છે કે માધકનું ધ્યેય કાર્ત્ત્વનિક
ન હોઈ સત્ય અને સ્પષ્ટ હોયું જોઈએ
તેમ જ તેનું સાધન મરજ અને પવિત્ર હોયું
જોઈએ જીવનનો હેતુ સિદ્ધ કરતા તેમાં
સકુચિતતા અને એકાગ્રીપણ ન આવવા
જોઈએ સાધકનું જીવન ઉત્તરોત્તર વ્યાપક,
પવિત્ર અને ઉદાર થતું જવું જોઈએ અને તે
માથે તેના જેમની જેમની સાથે વિશેષ સસર્ગ
આવે તેમના પર પણ તે વ્યાપકતાનું, પવિત્રતાનું
અને ઉદારતાનું પરિણામ સહેજે થતું રહેવું
જોઈએ તેની પોતાની શાંતિ અને પ્રસન્નતા
વધતી રહેવી જોઈએ

મણ અને પુર્ણતા સુધી લઈ જવાનું

આમર્થ્ય કર્મયોગમાં જ છે તે સિવાય બાકીના
બધા યોગો કે માર્ગો તેને સહાયરૂપ અને
તેની પૂર્તિ કરનાર છે મનુષ્યનો ખરો વિકાસ
અને તેની પરીક્ષા કર્મયોગમાં જ થાય છે
આ યોગ દ્વારા જીવનસિદ્ધિ માધવા માટે
કોઈવાર તેને એકાતમાયે અવચાસ કરવો પડે
તો તે અસ્થાયી કેવળ માધન છે, સાધ્ય નથી
કર્મયોગીનું જીવન કર્તવ્યથી ભરેલું હશે
તત્ત્વજ્ઞાન, વિચાર, ભક્તિનો કોઈ પણ પ્રકાર,
અનુમધાન, ધ્યાન, અમાધિ એ પૈકી કોઈ પણ
બાબત માધન થઈ શકે છે કર્મયોગમાં
મસ્તીની આવશ્યકતા નથી તેમાં તેને સ્થાન
નથી તે સાધ્ય નથી કે સાધન પણ નથી
કર્મયોગ અને વિવેકની દૃષ્ટિએ જોતા કલ્પનની
મહદંથી પોતામાં એક પ્રકારનો તેજા વખત
પૂરતો નથી લાવવાનો તે પ્રયત્ન છે

કર્મયોગમાં પ્રવૃત્તિ છોડવાની જરૂર નથી
પણ તેને શુદ્ધ કરવાની જરૂર છે કર્તવ્ય
છોડવાની જરૂર નથી પણ તેને જ્ઞાનપૂર્વક,
હકપણે સુચિત્તપણે કરતા રહેવાની જરૂર
ઉદારતાપણે, કુશળતાથી અને નિર્દોષપણે તે
કરતા આવડે તે માટે જરૂરી એવા શારીરિક,
બૌદ્ધિક અને માનસિક શુભોના વિકાસની
તેમાં જરૂર છે જે બામતો કર્તવ્ય કરી શકતી
નથી અને જે અવનતિ તરફ લઈ જનારી છે
તે કેવળ પરપરા કે ખોટી સમજ અને શ્રદ્ધાને
લઈને આપણામાં ગમે તેટલી દૃઢ ચર્ચાગદ્ હોય
તોપણ તે છોડી દેવા માટે જોઈતા ધૈર્યની અને
ઉન્નતિ માટેની વ્યાકુળતાની આમાં જરૂર છે

જીવન

આલસુ એટલે પગ જાંચો કરવો ને નીચો કરવો
તેવી રીતે જીવન એટલે જન્મ અને. મૃત્યુ! — શુદ્ધેવ

રવીન્દ્ર મનન

કાશી કાવેયકર

ગણિતની એકાદ અઘરી સમસ્યાનો તોડ લાવવાનો હોય તો કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ એમ વિચારે છે કે, 'આપણાથી એ ઉકેલી શકાયે નહીં' અને તરત જ પ્રયત્ન કરવાનું પડતું મૂકે છે તેઓ શુરુની પાસે જઈને કહે છે 'શુરુ, આ સમસ્યા અમને બાવડતી નથી, તમે જ એ સમસ્યા સમજાવો.' આવી રીતે કરવાથી તેઓને કદી ગણિત આવડતું નથી અને ગણિતમાં પડતો આનંદ પણ મળતો નથી.

જો લોકોનું ગણિત તરફ વલણ છે તેઓ અમરા હાખવાઓને જોઈને હિંમત હારતા નથી હાખવાનો ઉકેલ લાવવા માટે તેઓ પૂરેપૂરી કોશિશ કરે છે એવી કોશિશોની આદ પણ જો સમસ્યાનો ઉકેલ ન આવે, તોયે તેઓને ગણિતનું સ્વરૂપ પૂરેપૂરું સમજાય છે અરુ એમાં મુરકેલી કયા છે એ પણ તેઓની જાણમાં આવે છે અને એવા પિયાર પર આવે છે કે યોગીક સહાયતા મળી જાય તો આખી સમસ્યાનો ઉકેલ પોતે જ શોધી શકાયે ગણિતની સમસ્યાનો ઉકેલ શોધતા પહેલાં તેને સમજી લેવી જરૂરી છે એમ પણ કદી શરીરે કે ગણિતનો ઉકેલ લાવવા કરતા તેને સમજવું વિશેષ મહત્વનું અને ઉપયોગી છે સ્વ પ્રયત્નથી જો ગણિત સમજાય તો જ ગણિતના ઉકેલનો સાનો આનંદ આપણે અનુભવી શકીએ. તેથી વિદ્યાર્થીક ગણિતોપાસક પહેલા પોને શક્ય હોય એવો પ્રયત્ન કરે છે

પાના બાપુ

પૂરી કોશિશ કર્યા પછી જ, જ્યારે તેને અનુભવ થાય છે કે એનો ઉકેલ તે શોધી શકે એમ નથી, ત્યારે તે શુરુની પાસે જઈને તેમની સહાયતા માગે છે પરંતુ તે જડ બનીને એમ નહીં જ કહે કે, 'શુરુ, તમે જ આ સમસ્યાનો ઉકેલ કરો.' પરંતુ તે કહે છે 'કોશિશ કરતા કરતા આ સમસ્યાની ખૂબી કયા છે, તેની મને સમજ પડી છે હવે આ એક વાતમાં તમે યોગીક સહાયતા આપો. બાકીનું હું જોઈ લઉં.'

માની લો કે શુરુએ એટલી સહાયતા કરી, પરંતુ તે પૂરતી ન થઈ તો વિદ્યાર્થી દેરીથી શુરુની પાસે જઈને કહેશે, 'તમારી સૂચનાની મદદથી હું અહીં સુધી આવી પહોંચ્યો છું હવે અહીં જ્યાં આટલું સમજાવી દે. આમળનું હું સારી મેળે કરી લઉં.'

શુ એમ કહેવાની જરૂર છે કે શુરુએ આવા જ વિદ્યાર્થીઓ મળે છે? આવા વિદ્યાર્થીઓ ગણિતને ટાળતા નથી માગતા, પરંતુ ગણિતના આનંદનો પૂરેપૂરો અનુભવ લેવા ઇચ્છે છે વિશેષ તો એ છે કે એવા વિદ્યાર્થી જ શુરુની અદ્યત્ત સહાયતાની પણ કદર કરી શકે છે અને શુરુને અદવા એમની ગણિતશક્તિને જરોજર સમજીને તેમના સાચા ભક્ત બને છે એજ પોતે કોશિશ નથી કરી, તે ગણિત પણ સમજી શકતો નથી, અને શુરુની શક્તિનો પણ તેને ખ્યાલ આવતો નથી.

જે ગણિતથી કંટાળી ગયો છે, જે ગણિતની સમસ્યાને ટાળવા માગે છે, તેને ગણિતનો સાક્ષાત્કાર કરી થતો નથી.

જે વાત ગણિતની છે, તે જીવનની પણ છે જે માણસ જીવનને ટાળવા માગે છે, નિરક્તિ યા નિવૃત્તિને નામે જીવન-વિચ્છેદન પવા માગે છે અને અનન્યશરણાગતિનો ફાવો કરીને આગસને પોષે છે, તેની યુરુક્તિ યા ઉચ્ચરિત્રા તેને ખાટું પોષક બનતી નથી. '1, ઉચ્ચર પામે બધે તે માગતો રહે, પરંતુ જરૂરી હોય એટલું જ માગે

દ્રૌપદીના ચારિત્ર્યની સત્ત્વગુણા ભેદને ખુશ થઈ એના સક્ષરાએ એને વર માગવા કહ્યું, ત્યારે તેણે વધારેમા વધારે માગવાનો હોશ ન કરતા એણામા એાધી અને અત્યંત જરૂરી એવી જ એી જ આગી લીધી દ્રૌપદીએ કહ્યું, 'જુગારમા ફારીને મારા થતિ કામ બની મયા છે, તેઓને યુક્તિ આપો. બાકીનું અમને જે જોઈએ છે તે અમે અમારા પરા કમથી મેગવીશું.' જ્યારે તેને વધારે માગવાનો આશ્રહ કરવામા આવ્યો, ત્યારે તેણે આત્માભિમાન સાથે જવાબ આપ્યો, "હું ઠઈ હોબી પામર નથી હું ધર્મિય કન્યા છું, ધર્મિય-પત્ની છું માગવાથી જે મળે છે તે આપણું પોતાનું નથી બની શકતું, અને સ્ત્રવણ હવણ થાય છે તેથી હું વધારે કશું માગતી નથી."

બધે ઉચ્ચરની પાસે હોય, પરંતુ જેટલું આવશ્યક છે તેટલું જ માગવું જોઈએ બે બધું મક્કતમા મગી ગયું તો જીવન-રમ બાકી શો રહ્યો? જીવન એક નિત્ય નવા નવા રૂપે પ્રગટ થનારી નમસ્યા છે આવશ્યક હોય એટલી જ મદદ હાગવાન પામે માગવી સોભા રપદ છે, ધારણ કે એટલાથી ન તો જીવનાનદ સુકાઈ જાય છે, ન તો યુરુવાર્યનો અસ્ત થાય છે

વિપરે ચોરે રક્ષા કરે,
એ નદે ચોગ્ર પ્રથના,
વિપરે આમિ ના જેન કરિ કય ।

ફળ તારે અધિત મિતે
નામિ બા દિને સાન્વના
ફળે જેન કરિ પારિ કય ।

મદાય ચોગ્ર ના જદિ જુગે
નિજેર જય ના જેન દુરે,
મસારેસે ધટિને દાનિ
લખિને શુધુ જગ અના
નિજેર મને ના જેન મનિ કાય ।

આમારે ગમિ કરિમે ત્રાણ
એ નદે ચોર પ્રાર્થના
તારિને પારિ શકિત જેન કય ।

આમાગ જાગ સાધજ કરિ
ગાઠ બા દિન માન્વના
બદિતે પારિ એમનિ જેન કય ।

નત્ર શિરે મુમેગ દિને
તોમાગિ મુખ લદ મ મિને,
ફમેર તલે નિખિય ધરા
જે દિન કરે અમ્યના
નામારે જેન ના કરિ સદાન ॥

કવિ કહે છે "મકાના સમયે મારી રક્ષા કરો, એથી મારી પ્રાર્થના નથી પરંતુ મકાને જોઈને કય ન પાત્ર, એ જ હું આહુ છું હું એ પણ નથી આહુતો કે હું અન્તાપથી જે મારું વિષા વ્યથિત થઈ જાય તો હું મને સાત્વના આપ પરંતુ હું ખો પર હું જય મેગવી શકું એટલી શક્તિ મને આપ, એટલું જ હું આહુ છું જરૂરી મદદ મને ન મળે તો હું હિમત ન હારું, મારું બગ લીધું ન થઈ જાય, એટલું જ હું આહુ છું વ્યવહારમા મને નુકસાન થાય અને હોઠો મને ભૂટી જાય તોયે મને પરવા નથી પરંતુ હિમત હારીને 'હવે શું [અનુ. ૫૦-૫૪ મે]

કેટલોક વખત પહેલાં ગુજરાતના એક ગામડામાંથી પસાર થતી વખતે અમે ગામને પાસે દ્રશ્ય એક પૂતળાને જોયું. અમને એ પૂતળું જોવાનું કેટલું જોઈતું થયું. પાસે જઈને જોયું તો બાપુજીની કુરૂપ કરી મૂકેલી પ્રતિમા!! કોઈએ એ પ્રતિમાના નાક, કાન, મોં એ બધું પથરા મારી મારીને છૂંદી નાખ્યું હતું! એ જોના કદ્ય દ્રવા જોયું. બાપુની પ્રતિમાના આરા હાવ કોણે કર્યા હશે? બાપુજીના બનિહાન પછાં પલ્લુ એમના પ્રત્યેની કેટલાક લોકોની ઉરકેસાયેલી લાગણી શું હતીય તુમ ન થઈ કે એમની આ નિહાવ પ્રતિમાને પાસે સ્થાપીને જોની આવી અપમાનમૂલક દુર્ઘટિ કરી? જોવા કેટલાય વિચારો અમને આવ્યા અમે ગામના મુખીને ઘેર ગયા. મુખી જાણે માલુસ લાગ્યો તેણે કહ્યું : 'ભાઈઓ, ગામના ઓકરાઓ ખૂબ તોફાની છે એ ભામડાઓએ નિશાન મારવાની રમત રમતા એ પૂતળાને નિશાન નરીક લઈ પથરા માર્યા અને જોના આવા હાવ કરી દીધા છે.'

અમે પૂછ્યું : "એ વાતને કેટલા દિવસ થયા?"

મુખી કહે : "જદું દિવસ નથી થયા એકાદ વાર એ મૂર્તિને પાછી મુશારી પલ્લુ હતી પણ એ પહારટર પણ ટક્યું નહિ અને ખરી પડ્યું."

અમે કહ્યું : "ત્યારે મુખી, તમે એમ કહે : એ મૂર્તિ પર કપડું વીંટાળી દો અથવા એને ખસેડી લો આ તો ગામને લજવાયે એવું કહેવાય."

આ રાજા પુ

મુખીની વાત જાણે સાચી હોય કે ખોટી, પરંતુ ખરેખર અમને એટલું મનમાં થઈ આવ્યું કે, કોઈ પણ મહાન પુરુષ તરફ આપણને માન કે પ્રેમ હોય તેની આવી રીતે જાહેરમા પ્રતિમા ખડી કરી લાગણી જતાવવાની યેચછાને આપણે શકવી જોઈએ કારણ કે જાહેર જનતા એ તો ગાદિવા પ્રવાહ જેવું પણ વર્તન કોઈ વાર કરી બેસે છે અને ઉરકેસાઈ જઈ કંઈત કંઈ કરવા તૈયાર થઈ જાય છે વચ્ચે એક વાર મુંબઈમા જોવી વાતો પ્રચાર પામી હતી કે ત્યાં મુખ્ય રસ્તાઓ ઉપર અંગ્રેજ અધિકારીઓના પૂતળા છે તેઓને ખસેડી લઈ આપણા નેતાઓના પૂતળા ગોઠવી દેવા! પણ એ વસ્તુ અમલમા ન આવી એ મારી વાત છે ધર્મસ્થાનોમા એ પ્રમાણે થયેલા દેરદારો જોઈને એકબીજા ધર્મીઓને તે કેવા દુઃખદૃષ્ટ થઈ પડે છે એ સૌ સમજુ માલુમ જાણે છે

One man's meat is another man's poison—જિંદગીના જીવ જાય અને બિલાડીને એક કાચ—જોના જેવી એ વાત છે. માટે કોઈ પણ આદરપાત્ર અજ્ઞાતની પ્રતિમા જાહેરમા સ્થાપતી વખતે જનતાને માથે એક મોટી જવાબદારી આવી પડે જી આજકાલ પૂણ્ય બાપુજી, વલ્લભભાઈ પટેલ વગેરે લોકપ્રિય અજ્ઞાતોની પ્રતિમાઓ જાહેરમાં મુકાની જાય છે. પણ આવી યેચછા—લાગણીની ઉદ્દેશ્ય—ને આપક જનતી અટકાવવી જોઈએ

ખરી રીતે જે લોકોને જોવી અજ્ઞાતો પ્રત્યે માન છે, પ્રેમ જી તેઓ અજ્ઞાત રીતે જ તે મહાપુરુષોની પ્રતિમાને ઘરમાં

રચાણીને પોતાની એવી તાગળી વ્યક્ત કરવા માગતા જ હોય તો બહે એમ કરે. એમાં એવા મહાપુરુષોનું માન પણ જગવાય અને બહોનો મનનું પણ મમાધાન થાય એક બાઈ મુરોપની સુસાફરીએ ગયા હતા. નેમણે વજુવેલો પ્રસંગ આ વાતનું સમર્થન કરે એવો છે. તે બાઈ જોસ્ટ્રીઆમાં હતા ત્યારે ત્યાં એક વાર એમના મિત્ર સાથે તે કાચનાં વાસણ અને જૂનીપુગાળી ચીજો વેચતી એક દુકાનમાં ગયા. ત્યાં તદેક્તરેક્કના બીજા પૂનાની વચ્ચે બેઠેલી બાપુજીની કાચની મૂર્તિ તરફ એમનું ધ્યાન ખેંચાયું એ જોઈને તેમના આનંદ તેમ જ આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો.

તેમને એ પ્રતિમા ધારી ધારીને નીરખતા જોઈને દુકાનના વ્યવસ્થાપક બાઈ એમની પાસે આવ્યા ને મળીર, પ્રસન્ન મુખે બોલ્યા 'આ દુકાનમાં એ એક જ વસ્તુ વેચવા માટેની નથી.'

એ સાંભળીને પેલા બાઈને બારે નવાઈ

સરદારશ્રીની વાણી

સત્યને માર્ગે વળવું હોય તો ખૂરાઈના ન્યાગ કરવો જોઈએ, ચારિત્ર્ય સુધારવું જોઈએ

× × ×

ભગવા પહેરનાશ તે જ સાધુ નહીં, જેઓ પ્રાણી સાચી સેવા કરે તે સાધુ

× × ×

ખોટા પુરાવાથી શરકારી અદાલતમાં અન્યાયનો ન્યાય થતો હોય, પણ સત્યની અદાલતમાં તો ખોટા પુરાવાથી અન્યાય એ બેવડો અન્યાય જ બને છે

× × ×

આપણે પોતે જ અન્યાયી થઈએ તો બીજા પાસે આપણાથી ન્યાય ન મંગાવ.

× × ×

જાગી. એટલે એમનું કોતુક સમાવવા બાઈએ જ સામેથી ખુલાસો કર્યો: "આ દુકાનના માલિક બાઈનું ઘર તેમ જ દુકાન લડાઈ દરમિયાન બોમબારાથી નાશ પામ્યા હતા લડાઈ પછી જર્મની ગયાં. ત્યાં ગાંધીની આ પ્રતિમા તેમણે ક્યાંક જોઈ અને તરત એ મેળવી લીધી. એ જોઈને એમને માંત્રન અને ઘડા સાંપડ્યાં, એણે એ પોતે કહે છે. અહીં આવીને આ દુકાન એમણે નવેસર બાધી, અને પહેલા જ દિવસથી એ પ્રતિમાને આ માનભર્યું સ્થાને સખી મૂકી છે. અમારે મન ગાંધી એ પ્રેમ—શાંતિના પ્રતીક ■ ન્યા સુધી આ દુકાન અહીં ઊભી છે ત્યાં સુધી ગાંધીની એ મૂર્તિ પણ અહીં જ રહેશે."

આ મત્થ ઘટના ઉપરથી બાપુજીના રોગમાં વસતા આપણે સૌ બોધપાઠ લઈએ તો મૂર્તિપૂજા પ્રત્યે હળવી આપણી સંસ્કૃતિને ધર્માધતા કે પ્રેમચેલહાની કળાજુમાં અટવાઈ જતી જવરય બચાવી શકીએ.

જેમનામાં નબળાઈ છે, તેઓ આપણી બલમનસાઈથી સુધરશે એમને સારા કરવા હોય તો આપણે વધારે સારા થવું જોઈએ

× × ×

આપણું બળ વિના કારણે શુભાવડું ન જોઈએ

× × ×

પ્રથમ અધારું યાય, વાવાઝોડું યાય, કડાકા યાય ત્યારે હેષ્ટે વૃષ્ટિ આવે. દુઃખ સહન કર્યા વિના નિકાલ આવે જ નહિ

× × ×

જે સત્યને ખાતર ખુવાર થવા બેઠા છે તે જ આખરે જીતવાના છે (ચાંદ)

× × ×

તારો કાગળ પહેલે દહાડે મારી ટોચાટી પછી મળ્યો છે. 'તેને કહ્યું' નહિ પણ 'તેણે' એક એ તેને બીજી વિશ્લેષિત છે, કર્મ છે દ્વિતીમાં 'ઉસકે' સંસ્કૃતમાં 'તમ્'. તેણે કા, બીજી વિશ્લેષિત છે દ્વિતી 'ઉમને' સંસ્કૃત 'મ'. આ બે સમજી કે તમારી બધાની પામેથી હું પુલ બાકરજીની અને ભેડાજીની આશા રાખું છું. એમા મારા કરતા બધા ચઢી જવા ભેડાએ માડુ રાગ હું અપુરું માનુ છું

૭-૮-૩૨ ૫. મ. આપના આશીર્વાદ

ઉદાહરણો મળી શકે એમ છે, એમાંથી એક બીજી આપીએ છીએ :

મીશહેનને કાગળ લખતાં લખતા પૂછ્યું : "Inexhaustibleની ભેડાડી શી? એમા 'h' છે કે નહીં? મેં 'h' લખ્યો છે" મનેયે શંકા ગઈ. કિશનેરી ભેડા, અહર 'h' નીકળ્યો પછી બાપુ કહે "એનો ધાતુ જુઓ એટલે મમભયે" ધાતુ જ 'h' થી શરૂ થતો હતો : haus to draw પછી બાપુ કહે : "પણ એવા બીજા કેટલાક શબ્દો છે જેમા 'h' નથી આવતો. એ કયા? " મેં કહ્યું "exonerate" બાપુ કહે "ના, ના, એમા નો 'h' છે જ" મેં કહ્યું : "નથી જ, એમા મૂળ onus છે" બાપુ કહે : "ના ના, એમા honour મૂળ હોયુ ભેડાએ"

મેં કહ્યું : "આમા તો આપણે શરત કરીએ એમ છીએ અને હું છુટવાનો છું." કિશનેરી કાઢી અને હું છુટ્યો પછી બીજો શબ્દ inexorable નીકળ્યો એટલે રાજી થઈ કહે "એમ લેટિન ધાતુઓ જણવામા બહુ અર્થ રહેલો છે કેઈ પણ ધાતુ જાણે કે બનેક અપરિચિત શબ્દોના અર્થની ખબર પડે" આજે સવારે 'ધન્ય' શબ્દનો ધાતુ પૂછતા હતા જેમ 'મન્ય', 'ગણ્ય' એ 'મન' અને 'ગણ' ધાતુમાંથી છે તેમ જ 'ધન્ય' 'ધન' ધાતુમાંથી હશે? તો 'ધન'નો અર્થ શો?

બાપુજીની પ્રવૃત્તિ મર્વાળીજી હટી છુટવાનવહારના એકેએક અંગમા તેઓ પોતાના લક્ષને કેન્દ્રિત કરતા હતા સાથે સાથે બાપુજી પોતાની મર્યાદા પણ બદલાવ સમજતા હતા પોતાનામા શી ક્યાશ છે, એ ક્યાશ કેઈમા ન આવે એ માટે નાન-પણથી ફરકને કેલું માર્યાદ્યાન મળતુ રહેવુ ભેડાએ એવી ઝીણી ઝીણી બાબતમા તેઓ પોતાનું મન પરોવી શકતા હતા બાકરજી જેવા શુભ લેખાતા વિષય પ્રત્યે પણ બાપુજી પોતાની મર્યાદામા રહીને કેવી પ્રેમજતાથી અન્યતુ' ધ્યાન એવતા એનું ઉદાહરણ આ વખતનો પત્ર પૂરુ પાડે છે

વળી બાપુજી બાબાઓના તુલનાત્મક અભ્યાસમા પણ કેવો રસ લેતા હતા એનો અ્યાલ પણ આ પત્ર પરથી સહેજે આવે ॥ 'મહાદેવભાઈની કાચરી'માંથી પણ એવા મળ્યા

અંગ્રેજી ભાષાના શબ્દોની ભેડાડી ખેડી કરતા આપણને શરમ લાગે છે તેના કરતા માતૃભાષાની ભેડાડીનો વધ કરતા આપણને વધારે શરમ લાગવી ભેડાએ

—આધીજી

મૃત્યુ-ફત

શુદ્ધિપાસ મરિચક

મૃત્યુ એક જૂન નથી જેનાથી માણસે ખીણ ભેઈએ તે પણ જગવાનનું એક સ્વરૂપ જ છે તેથી મૃત્યુ જ્યારે આવે છે-અને મૃત્યુ કોને નથી આવતું? ત્યારે માણસે કોનું આતિથ્ય કરવું જોઈએ

આપણે મહેમાન માથે જે કંઈ મારી વસ્તુ આપણા ઘરમાં હોય તે ઘરીએ છીએ અથવા જે કોને મમી જાય એવી હોય તે કોને આપીએ છીએ કારણ કે આપણે કો રીતે કોને આપણી એક ઓગખાણ આપવા ઇચ્છીએ છીએ તેની રીતે જ્યારે મૃત્યુ-જે ઇશ્વરનો એક ફત છે-આપણે આગળે આવે છે ત્યારે જે કોને મારુ લાગે છે અને જે કોને ભેઈએ છે તે કોને આપીએ

એવું કરવામાં આપણને દુખ તો અતિશય ઘણું, પણ જે કંઈ આપવાથી આપણને દુખ થાય છે તે પ્રજાને એક ચોટ તરીકે જોના ફત દારા-મૃત્યુ દારા-ગોકલીએ છીએ જ્યારે એવો વિચાર આપણે કરીશું ત્યારે તરત જ આપણું

ખામખાપું

એ દુખ દાન કરવાથી અથવા આપણા ગ્રિય જીવને જો આપવાથી આનંદ ઉદ્ભવે છે એમાં બદલાઈ જશે જેમ એક મહેમાનને આપણા ઘરમાં જે મૌથી મારી વસ્તુ છે તે આપણા આપણને પહેલા દુખ થાય છે પણ જ્યારે આપણે જોઈએ છીએ કે તેને એ વસ્તુ બહુ જ મમી ગઈ છે, ત્યારે આપણું દુખ કોણ બાંહે કયાંય સુધે યઈ જાય છે

ઇશ્વરનો જા ફત-મૃત્યુ-જેકણ આતિથ્ય માગે છે કોને કોઈ પર દબાણ કરવાનું રુચતું નથી તેથી જો આપણે રુચેલાથી અને શ્રદ્ધા પૂર્વક કોનું આતિથ્ય કરીશું તો કોને આપણા ઉપર કંઈ દબાણ કરવું નહિ પડે અને આપણને પણ કંઈ દુખ સહન ન કરવું પડે

મૃત્યુ એ પ્રજાનો એક ભુરખો-Mask છે, જેમ માણસ તેનો એક ભુરખો-Personal-mask-છે તેથી માણસ અને મૃત્યુ બન્ને સહેલર છે, એમ આપણે કહી શકીએ તો પછી ભાઈ જ્યારે ભાઈને મળવા આવે ત્યારે

આનંદોત્તમ ૧૪૪૧નો નેપથ્યો, નહિ કે
બાઈને પોતાના બાઈ નાથે મગત રોકકમ
ચડે થઈ જવી નેપથ્યો

ગીતીજીવિ' કાવ્ય-૮૧

મુદુનને આને તે ને મોહિતો મુજ દારે,
નવ આપાદન સર્જને આપો પાર થઈ આ પારે
આને રજની નિમિર કારેલી જામનારાગ દેય,

તો ચે દીપ સર્જ કુ વધાનુ ખોલી નાખુ દારે
મુદુનને આને તે ને મોહિતો મુજ દારે
પૂછય તેને જોડી ૧૦ વ્યાક્રમ નવનમનું
પૂછય તેને સોલી ચત્રે, મેધુ પ્રાબુધને
પ કન કરી આદેશ જ્યો તે પ્રખાત મુજ અપારી
ચૂન બનમા મેઘી અર્પીય મુનને ચરને તારે
મુદુનને આને તે ને મોહિતો મુજ દારે
[અનુ. નગીનદાસ પારેખ]

—== ઈશ્વરનું દર્શન ==—

કેઈ વાર રાત્રે કડાકાબડાકા માથે વરગાઢ
તૂટી પડે છે, ત્યારે આપણે બહાર સૂતા
હોઈએ તો ઊઠીને ઢોડાઢોડ કરવા મડી
પડીએ છીએ પણ અનેક ગરીબોના જૂપડા
ઊડી ગયા હોય છે તેની આપણને ખબર
પડતી નથી આવા પ્રમગે આપણે કેટલા
મુદ્ર-નાના-છીએ તેનો ખાલ આવે છે રાજ
કારજના મોટા કાવો ભેલનાર, મોટા પ્રલય
કારી યુદ્ધોમા વિજય મેળવનાર કે ગર્વથી
મૂંઠા આમળનાર આવા પ્રમગે મગતરા જેવા
લાગે છે વીનળી પડે અને ઘરેા બાળી નાખે,
ખરતીક પો થાય, જળરેલથી પ્રલય થાય
જોવા પ્રમગે તેના નિવારણનો ઈલાજ જડતો
નથી જેવી કુદરતની મરણ એમ કહી આપણે
સતોષ અનુભવીએ છીએ

ઈશ્વર એ કેવી મહાન શક્તિ છે એનું
જ્ઞાન માણસ નમપણે ધ્યાન આપે તો શક્તિ
શોધે થાય છે આ લીમડાના પાદડા તરફ
જુઓ કેવી મુદર કુમળી એની કુંપળો છે!
આપણા શરીરનો વિચાર કરીએ તો એની
અદ્ભુત રચનાનું રહસ્ય મોટા અવિદોને
પણ સમજાતું નથી જેવી ચમત્કારી રચના
આપણા દેહમા છે એવી એકેએક પશુ પક્ષી
વૃક્ષમા રચના પડેલી છે ઈશ્વરની આવી
ચોનના કડાકાબડાકા વેળા રુદ્ર સ્વરૂપે દેખાય
છે ઈશ્વર એવા મહાન છે એની આપણને

આવી પણ પ્રતીતિ થાય છે પણ એની
મહત્તા જો માનવી બચત હોય તો શોધે શક્તિ
દેખાયા કરે છે માનવીનો અહુકાર માનવીને
ઈશ્વરની આ મહત્તાના દર્શન કરવામા આઠો
આવે છે તેથી તે એમ માને છે કે “હુ કરું
છું,” “આ મેં કરું” આવા પ્રસંગો માનવ
જાત માટે ઉપકારક છે જાગૃત માનવીને તે વધુ
જગ આપે છે આજ્ઞા તેને ઉપકારક લાગે છે

ગાંધીજી બ્યારે કુદરતને નિહાળતા ત્યારે
જે ઘડી એમનું હિલ નાચી ઊઠતું એમના
રસો જુલમ હતા આપણા રસો સ્વાદિષ્ટ ખાવામા,
મારા કપડા પહેરવામા, મોજમજા તરફ
વળેલા છે ગાંધીજીના રસો ઈશ્વરી કાર્યો
કરવામા હતા રસનો નાશ થતો નથી એવું
ગીતાજી કહે છે એ તો “પરમ નો સાક્ષાત્કાર
થાય પછી જ નારા પામે તેથી રસોનું
ઊર્ધ્વાકરણ થવું નેપથ્યો ગાંધીજીને કેઈકહે
ચાલો હિમાલય એવા તો તે કહેશે કે મારે
હિમાલય અહીં જ છે હિમાલયના દર્શન
ગાંધીજી એમા કરતા બધે જ ઈશ્વર છે
એવું તેમને જ્ઞાન હતું એ દ્વારા જન્મન
સેવા દ્વારા જ-ઈશ્વરપ્રાપ્તિ થાય એવું તે
માનતા આવા દરથી તે જોતા ત્યારે ઈશ્વરના
ચિન્ન સ્વરૂપને જોતા આકાર-દર્શન પણ
તે આવા ભાવેથી જ કરતા એ ભાવો
આપણામા પણ આવે —અબદસાઈ મહેતા

એક વખતે ભગવાન
જુદા મોજાગુઠના ગૃધ્રકૂટ
પર્વત પર વિહાર કરતા
હતા તે સમયે મગધરાજ
એકિંક બિ બિચાર એ સી
હજાર ગામે ૫૨ રાજ્ય
કરતો હતો. આ પાનગરીમા
કે રા. ડા. ધિ. પ. નિ. સોજી
નામનો એક સુકુમાર
યોધાપુત્ર રહેતો હતો. તે
એટલો સુકુમાર હતો કે
તેના પગના તળિયા ૫૨
પણ રામાવસિ હતી

એક દિવસે રાજ્યના
મુખા હોડેા પામેથી
એકિંક રાજ્યે સોજી વિષે સાબાગીને તેને
રાજસભામા નિમત્રણ આપ્યું. સોજીના પિતાએ
સોજીને રાજસભામા મોકલતી વખતે કહ્યું ' તાત
સોજી ! તુ રાજના તરફ પગ દેલાવીને બેસતો
નહિ; રાજની સામે પછડી વ ગીન ભેગળે
જેથી રાજ તારા પગના તળિયા ભેઈ થકે '

રાજ્યે જ્યારે સોજીના પગના તળિયા
૫૨ રામાવસિ ભેઈ, ત્યારે તે નવાઈ પામ્યો.
પછી રાજ્યે એ રી હજાર ગામેના મુખીઓને
કહ્યું " હવે તમે હા ભગવાનની સેવામા
પધારો, ભગવાન તમને જન્મજન્માન્તરના
હિનનો ઉપદેશ આપશે."

એટલે બધા મુખીઓ ગૃધ્રકૂટ પર્વત પર
ગયા. તે વખતે આયુષ્માન સ્વાગત ભગવાનનો
નિરંતર સેવક હતો. દર્શનાર્થે હોડેાએ
આયુષ્માન સ્વાગત પાસે જઈને પ્રાર્થના કરીઃ
" ભન્તે ! જમ્મે એ સી હજાર ગામેના પ્રતિ

નિધિઓ મહી ભગ
વાનના દર્શન માટે
આવ્યા છીએ, ભગવાનના
દર્શનના ઉત્સુક છીએ."

" તો આયુષ્માનો !
તમે ઘડીમર મહી જ
યોસો ભગવાન પાસે
વિનતી કરી આણું '
એમ કહી આયુષ્માન
સ્વાગત ભગવાન પાસે
ગયો. ભગવાને કહ્યું
' સ્વાગત ' વિહારની
છાયામા આરામ કર '

આવીને જોડા મામે બેઠેલા એ સી હજાર ગામેના
પ્રતિનિધિઓનું મન જહી લઈ એમની સામે
ભગવાને કાનની, રીલ અને સપમની કથા
કરી કામભોગેના હુપરિણામ વિશે, હૃદયની
મલિનતા વિશે કથા કહીને કામભોગથી નહિત
થવાનો કયાણમય માર્ગ બતાવ્યો અને જ્યારે
ભગવાને એમ કહે તેઓના ચિત્ત હવે મુદ્દ
થયા છે, પુરલા કથા છે, આર્હલાદક થયા છે,
પ્રસન્ન અને ભવ્ય થયા છે, ત્યારે જન્મ-
જન્માન્તર માટે કયાણકારી એવા અતુ સત્યનો
ઉપદેશ તેઓને આપ્યોઃ દુ ખ એટલે શું ?
દુઃખનાં કારણે કથા ? એનો નાશ કેમ થાય ?
અને દુ ખના નાશનો માર્ગ કયો ? એ સમણ
વિસ્તારથી સમજાવ્યું. એવી રીતે સદેહ સ્વરૂપ
વજ્ર વગને જલદી પકડી લે છે, તેવી રીતે
તે એ સી હજાર મુમુક્ષુઓને ત્યા જ પર્મથકુ
પ્રાપ્ત થયા. તેઓને જ્ઞાન થયું કે, ' જે માઈ

ઉત્પન્ન થયું છે એ નાશ પામ્યો.' એ રીતે
ધર્મ જાણીને સદેહ વિરહિત, વાદવિવાદ વિર-
હિત ધર્મ અન્યત્ર નિષ્ઠાથી તેઓએ ભગવાનને
હજી. “આકર્ષ્ય ! સન્તે, આત્મ્ય ! એમ કેઇ
અવગાને સવળું કરે, ઠાકેલાને ઉઘાટે, ભૂલી
ગયેલાને માર્ગ દેખાડે અધારામાં દીપક
રાખે એથી આખવાળો માણસ ભેઈ શકે,
એવી જ રીતે ભગવાને અનેક પ્રકારે ધર્મનું
દર્શન કરાવ્યું સન્તે ! અગ્રે આજથી ભગવાનનું
શરણ લઈએ છીએ, ધર્મનું શરણ લઈએ
છીએ, સમનું શરણ લઈએ છીએ આજથી
ભગવાન અમને અજસિબાધ શરણાગત
ઉપામક તરીકે સ્વીકારે ”

આ બધું જોઇને સોણને થયું ‘એમ
એમ હું ભગવાનના ઉપદેશને સમજતો જાઉં
હું તેમ તેમ મને ધામ છે કે સર્વથા પરિશુદ્ધ,
શાખ સમાન ધર્મજ અને ઉત્તમજ પવિત્ર
જીવનની સાધના ધરમા કરવી શક્ય નથી જો હું
દેશમુવૃત્ત કરી કાપાય વગર પહેરી ભગવાનના
મધમા જોડાઈ જાઉં તો કેમુ સાડુ !’

ન્યારે એ મી હજાર પ્રુખીઓ ભગવાનને
પ્રણામ કરી વિદાય થયા ત્યારે એકાતમા શ્રેષ્ઠીયુત્ર
સોણે ભગવાન પાસે પોતાની ઇચ્છા પ્રદર્શિત
કરી ભગવાને એને ખુશીથી સમજાવ્યું

જિહ્વુ થયા પછી આયુષ્માન સોણ સીતવનમાં
વિહાર કરતો હતો એ બહુ જ ઉદ્યોગ-પરાયણ,
સતત પરિશ્રમી રહેવા લાગ્યો. જરાયે આરામ
કર્તા વિના સદા ધ્યાન, ચિન્તન અને તપસ્યામાં
વળત ગાળતો એની સતત ઉદ્યોગ પરાયણતાને
લીધે તેના મુંડેમળ પગ ફાટી ગયા અને
તેમાંથી લોહીની ધારા વહેવા લાગી એક
દિવસે તે દુખ અનુભવતો એકાતમા જોઠો
હતો ત્યારે અચાનક તેને વિચાર આવ્યો
‘ભગવાને જેટલા ઉદ્યોગ-પરાયણ જિહ્વુઓ

હતા તે તેટલો હું પણ છું, છતાં મારું મન
કેમ નિર્ભળ બનતું નથી ! મારા ધરમા કરોટો
રૂપિયાનો વેલવ છે ત્યાં રહીને હું ભોગ પણ
ભોગવો શકું અને પુણ્ય પણ કરી શકું. તો
પછી હું પાદો ઘેર જાઉં તો શું ખોટું ?’

ભગવાને સોણના મનની વાત જાણી
એટલે ન્યા સોણ ચિંતામય ધર્મ જોઠો હતો
ત્યાં ભગવાન ગયા અને બોલ્યા -

“કેમ સોણ, એકાતમા જોઠો જોઠો તારા
મનમાં ઉદ્વેગ પેદા થયો ? ઘેર પાછા ફરવા
જેટલી ઝાનિ તારા મનમાં આવી ગઈ ?”

‘હા સન્તે !’

તો શું સોણ ! તું ન્યારે મૃદુસ્થ હતો,
ત્યારે ફોર્ડ વળતે તું વીજાવાદન કરતો હતો !’

“હા, સન્તે !”

“તો સોણ ! ન્યારે તારા વીજાના તાર
વધારે એથેલા રહેતા ત્યારે તારો વજામાધા
મધુર સ્પર્શ નીકળતા હતા ! શું તે વળતે
વીજા વગાડવા લાયક હતી ?” -

‘ના, સન્તે ! તાર વધુ એથેલા હોવાથી
તાર તૂવાનો ખૂબ જ ભય રહેતો !’

‘અને સોણ ! ન્યારે તારી વીજાના
તાર અત્યંત દીના, સિધિલ રહેતા, ત્યારે શું
તારી વીજામાંથી મીઠા સ્પર્શ નીકળતા હતા ?
એ વગાડવા લાયક બનતી હતી ખરી ?’

‘ના સન્તે !’

“તો તને શું લાગે છે સોણ ! ન્યારે
તારા વીજાના તાર વધારે બીથેલા પણ નહોતા
રહેતા અને વધારે દીલા પણ નહોતા રહેતા,
ત્યારે તારી વીજા મીઠા સ્પર્શ કાઢતી હતી કે ?”

“હા, સન્તે !”

“એ જ રીતે સોણ ! વધારે પડતી
ઉદ્યોગ પરાયણતા ઉદ્ધતાઈને ઉત્પન્ન કરે દે,

અત્યંત શિશિલતા શારીરિક આજસને ઉત્પન્ન કરે છે એટલા માટે કે સોજી ' તુ ઉદ્યોગ કરવામા સમતાને ગ્રહણ કર, ધંદિયો પાસે કામ લેવામા સમતા કેળવ અને હર વખતે આમ કરવાનુ કારણ ધ્યાનમા રાખ, જેથી તારામા સર્વદા સમતા રહે."

"સારુ બન્ને!" એમ કહી સોજી ભગવાનને પ્રણામ કરી એમનો ઉપદેશ ગ્રહણ કર્યો પછી તે દિવસથી સોજી પોતાના નિત્ય ઉદ્યોગમા અમરિત થયો, સમ ઉભાહી થયો અને અનુદિગ્ધ મનથી રહેવા લાગ્યો અને એ રીતે ઉપાસના કરી એકાતમા પ્રમાદરહિત, ઉદ્યોગપરાયણ અને આત્મનિઘ્રી બનવાથી એને મહાન ક્ષણનો સાક્ષાત્કાર થયો જેને માટે

કુલપુત્રો ધરમાર તણને બિંદુ બની પવિત્ર જીવનની સાધનામા વિહાર કરે છે આ જ જન્મમા તેને મત્ય જ્ઞાન થયું, પુનર્જન્મનો ક્ષય થયો, પ્રજ્ઞાસર્વવાસની પૂર્ણતા થઈ, જે પામવાનું હવે તે પામ્યો, જે તજવાનું હવે તે તણ દીધું એહો શાંતિ! એહો સુખ!

‘અન્યારમ્ભિરિથિ ઉધ્યન્યાય સવતતિ ।
અનિલીનરિથિ ક્રાસગતય સવતતિ ॥

નિરિથસમથ અનુચુન્ન,

ખિપ્પ હોહિસિ અનાસથો ॥

(અત્યારજીવીયથી [વધારે પડતા પુરુષાર્થથી] ઉદ્ધતતા પ્રાપ્ત થાય છે, અતિલીન વીર્યથી આગમ પેદા થાય છે ઉપાસનામા સમતા કેળવતો, જેથી જલદીથી ચિત્ત નિર્મળ થયે)

== દષ્ટિ ==

દેશજાણ પદમા-

દષ્ટિ ન હોય ને કહીએ કે દર્શન કરો એ કેમ અને? આ તો સ્થૂળ દષ્ટિની વાત થઈ સ્થૂળ દષ્ટિ હોય પણ સૂક્ષ્મ દષ્ટિ ન હોય તો? સૂક્ષ્મ દષ્ટિ એન્હો મનકેમુ ગીતાજીમા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનને કહે છે ને કે ‘દિવ્ય દર્શમિ તે ચમુ’! હું એ દિવ્ય અણુની વાત કરું છું એ ન હોય તો સૂક્ષ્મ તત્વત દર્શન થઈ ન શકે દુરમ ભવે આપણી સામે હોય પણ તેણે દર્શન કરવાની દષ્ટિ જોઈએ આપણો દોડવા જાય તો તે કા તો અથકાય, કા તો પકી જાય વધારે વિશાળ અર્થમા સમજીએ તો પેલી અંજીલ કહેવત છે તેમ ‘Where there is no vision the people perish’ અને આ દષ્ટિ વિના એક નહીં પણ એકથી વધારે પ્રજાઓ નાશ પામી છે અને હવે નાશ પામશે

પાચ કર્મેન્દ્રિયો પેહી આખ એક કર્મેન્દ્રિય છે દરેક કર્મેન્દ્રિય સાધન તરીકે છે જોવાને વસ્તુએ હોય, પણ પ્રકાશ જ ન હોય તો? પ્રકાશ વગર આખ શી રીતે જોઈ શકવાની છે? આખ સુદરતા જુએ અને અસુદરતા પણ જુએ, વસ્તુત અસુદર કહીએ એણે કંઈ નથી સુદર અને અસુદરનો સંપર્ગો આધાર મન અને દંદ્ય ઉપર છે મનની વૃત્તિઓ અને મનની લાગણીઓ સુદર તો બધું સુદર એ અસુદર તો બધું અસુદર Inner is the cause of the outer સૂક્ષ્મ જ સ્થૂળનું બી છે સ્થૂળ એ સૂક્ષ્મનું આવિષ્કરણ છે

બાપુજીની મીઠી વાતો - ૧

સાને શુકલ

નાના બાગડો એટલે આનંદ નાના બાગડો એટલે જગતની આશા બાગડો એટલે નિર્મળતા, બાગડો એટલે ઉત્સાહ યુવક પુરુષોમા એક પ્રકારની બાળકોના જેવી વૃત્તિ હોય છે મહાત્માજી બાગડો પ્રમાણે નિષ્પાપ હતા તેથી તેમની વાતોનો બાગડોની જ વાત કહીને હું આરંભ કરું છું

મહાત્માજીને બાગડો ખૂબ ગમતા હુનિ યાના બધાય ધર્માત્માને શુઓ તેઓનો બાગડો ઉપર ખૂબ જ પ્રેમ હોય જ મહાત્મા પેગમ્બર સાહેબને રક્તા પર બાળકોનો લોટો થતો તેઓ તેમને બાપુજી એમી જતા અને કહેતા 'કિરસો કહે' કિરસો એટલે વાર્તા ઇશુ ખ્રિસ્ત પણ બાળકોના મોટા પ્રેમી અને આપણા ભગવાન ગોપાળ કૃષ્ણ, તે તો ગોવાલોનાં છોકરાઓ સાથે જ રમતા મહાત્માજી પણ બાગડોને ભેઈ ઘેલા થઈ જતા ફરવા જતી વખતે તેઓ બાળકોને માથે લેતા જ શુહુના દરિયા કિનારા પર બાળકની લાકડી પકડીને મહાત્માજી હસતા જઈ રહ્યા

૪૮]

છે એવું ચિત્ર તમે જોયું જ હશે પરંતુ હું જે વાત કહેવાનો છું તે સાબરમતી આશ્રમની છે

નિયમ ગુજબ આશ્રમમાંથી બાપુજી ફરવા નીકળ્યા આશ્રમના બાગડો પણ એમની માથે ફરવા નીકળ્યા હમતા રમતા ફરવાનું ચરૂ થયું ફરતા ફરતા મહાત્માજી માથે પ્રશ્નોત્તર તો ચાલુ જ હોય

'બાપુ, તમને એક વાત પૂછું?' એક છોકરાએ પ્રશ્ન કર્યો

"હા બેટા"

"અહિંસા એટલે બીજાને દુઃખ ન દેવું એવો અર્થ થાય ને?"

"બરેબર"

"તમે હસતા હસતા અમારા ગાલ આમળો છો તે હિંસા કે અહિંસા?"

"અરે હુઆ!" એમ કહીને મોટેથી હસીને બાપુજી તેના ભેરથી ગાલ આમળ્ય તાળી પાડીને 'બાપુ ચિડાયા, બાપુ ચિડાયા!' એમ કહીને બાગડો હસવા લાગ્યા મહાત્માજી પણ તે હાસ્યરસમાં રગાઈ ગયા

પ્રચાર બાપુ

કેઈ પણ સમાજની સંસ્કારિતાની અચૂક કસોટી એ છે કે, તેમાં સ્ત્રીઓ નિર્ભયતાપૂર્વક અને પોતાની ઇચ્છા અનુસાર વર્તી શકે એ તેઓ આપણા ભહેર જીવનમાં નિર્ભય યર્થને ભાગ નહીં લઈ શકે તો એમ જ માનવું પડે છે, હજી પણ પુરુષવર્ગ અસહ્યતા અને અગતીયતાની સ્થિતિમાંથી આગળ નથી વધ્યો અને જેમ હે જીને દિવસે સહ્ય સ્ત્રીઓ માટે ધરમાંથી બહાર નીકળવાનું અશક્ય યર્થ બન્યું છે તે જ પ્રમાણે તેમને હાથેશને માટે ધરમાંથી બહાર નીકળવાનું અશક્ય યર્થ જરૂર પડેલા તો સ્ત્રીઓને શુદ્ધ ને હોશિયાર માણસોનો જ ઠર હતો, પણ હવે એ પ્રવૃત્તિ ભણેલા મળેલા યુવાનો અને વિદ્યાર્થીઓમાં પણ વધતી જાય છે એમાં ફેર એટલો જ છે કે, શુદ્ધઓમાં જે શારીરિક ક્રિયા અને નીરતા હોય છે તે આ લોકોમાં નથી હોતી આથી એમની દુશ્મનામાં ઘોરી છૂપી ને છાંય કપન, હાલકટપણું ને હીનતા વધારે હોય છે સમાજમાં નવા સુસજારો દાખલ કરવાની જેમની વિશેષ જવાબદારી છે તેઓ જ એ અમાજકલક અને સમાજશાસ્ત્ર બનવા માટે, તો પછી મામાનિક નીતિના વિકાસની આશા જ ઊડી રેલી પડશે

૧૯૨૧ની અગ્રક્રાંતિની અગવગના દિવસોમાં મુબમી હુકમ થયું તે વખતે હિન્દુ મુસ્લિમ એકતા હતી, એટલે હિન્દુ સ્ત્રીઓને ક્યો ભય નહોતો. પણ એ હુકમમાં પારસી સ્ત્રીઓને એવી મનાવવામાં આવી કે આપણે ગાંધીજીને કહેવું પડ્યું કે, ‘આ સ્વરાજ્યની દુર્ગમ માર્ગ નાકમાં ભરાઈ છે’ જ્યારે જ્યારે હિન્દુ મુસ્લિમ સમજામો ઘર છે ત્યારે ત્યારે સ્ત્રીઓની આજરૂ જોખમમાં

પ્રતિબિંબ

દાદા મમીધિકારી

આવી પડી છે પાકિસ્તાન થયા પછી તો એનું અત્યંત રાક્ષસી રૂપ આપણે જોયું જે રાષ્ટ્રો વચ્ચે સુદ્ધ થાય છે ત્યારે સ્ત્રીઓની આબરૂ હમેશા જોખમમાં આવી પડે

જ્યાં સુધી પુરુષોમાં સ્ત્રીને અભિલાષા અને આક્રમણનો વિષય માનવાની આદત નહેતો, ત્યાં સુધી સ્ત્રીને માટે સ્વતંત્રતા અને નાગરિકતા જીવનની સગવડો થવાને બદલે મહાન આક્રમણ નીવડ્યો સ્ત્રીને લોગનો વિષય માનનારા પુરુષોની વચ્ચે સ્ત્રીઓને મુક્તપણે હરવ ફરવાના હક આપવાનું પરિણામ જરૂરમાં રોજામાં થેટાને છૂટથી ફરવાનો અધિકાર આપવાથી આવે તે જ આવશે. આપણે એક બાબતને સ્ત્રીઓને મતાધિકાર તો આપ્યો છે, પણ જીજી બાબતને તેમને સમાજમાં નિર્ભયતાથી વર્તવાની પરિસ્થિતિ નિર્માણ નથી કરી, એટલે તેઓ પોતાના અનાધિકારને ઉપયોગ નહિ કરી શકે

સ્વતંત્રતાનો જન્મ સમયની દૂખે થાય છે સમાજમાં જ્યાં સુધી સ્ત્રીઓની પવિત્રતા સહેજે મુરશિન નહીં રહે, અનાયાસે મુરશિન નહીં રહે, ત્યાં સુધી કેઈ પણ પ્રકારની વસ્ત્ર વિક્રી નીતિમતાનો વિકાસ થવો અશક્ય છે આ બાબતમાં, સ્ત્રીઓના માન અભંગ સાચવવા માટે કુલીન અને ચારિત્ર્યવાન યુવાનોના ફળ ઠેકરેકાણે ક્ષયથાય અને તેઓ ભગિ, સપ્રદાય કે વર્ગનો વિચાર કર્યા વગર તમામ સ્ત્રીઓની પ્રતિષ્ઠા સાચવવા હમેશા જરૂરત અને વાતપર રહે એ આવરણ છે આ યુવાનો સમાજમાં અત્યંત અને સીમાત પ્રત્યે આદરનો ભાવ જાળવે રાખવા માટે સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ પણ ચાલુ કરે અને એ રીતે સમાજમાં સ્ત્રીઓના નાગરિકત્વને નક્કર થાયે નાખે

વેરનો બાલો

વેર અંધારી રાત હતી બપો સૂનકા
બાપી ગયો હતો દૂર દૂરના વેરના પ્રદેશમાંથી
“મહી પગબોનો બચકર અવાજ વારે વારે
શાનિને બગબગાવી જતો હતો.”

યુમુક રીવો જુઝાવી પોતાના તંબૂમાં
સૂવાની તૈયારી કરતો હતો ત્યાં તે એક
અભણે માણસ નબૂના દાર આગળ આવીને
ઊભો અને ધીન વાળીમાં આજીજી કરતો
બોલ્યો. “યુમુક, યુમુક, રહેમ કરો હું એક
તબલેલો અમારેર છું” આપ તે બોલ્યા અને
ખાનદાન કુટુંબના નખીતા છે. મારી પાછળ
દુરમનો પડ્યા છે અને ઠાંઈ આશરો આપે
એમ નથી હું બૂખો-તરસ્યો છવ બલાવવા
હોડતો અહીં આત્રો છું માત્ર રક્ષા કરો
પ્રદા તમારુ બધુ કરશે.”

યુમુક નત મસ્તકે શાત ઊભો હતો તે
બોલ્યો. “ભાઈ પ્રદા મૌનુ બહું કરો. આ તબૂ
મારો છે, પરંતુ મારા કરના અંતરનો તે
વધારે છે એ જ એનો માથો માર્કિટ છે
અહર આવ અને શાત થા. હું જેમ અહીં
રહું તેમ તું પણ ખુશીથી અહીં રહે,
આરામ કર અને પ્રદાનો અહેશાન માન
પ્રદાએ આપણને મૌને પેદા કર્યા છે એ જ
મારનાર અને તારનાર છે આપણે કોની આગળ
કોણ માત્ર? આ તબૂમાં તને આવતાં રોકનારો
હું કોણ? આવ અને સુખેથી રહે.”

પછી યુમુકે એ બૂખ્યા-તરસ્યા મહેમાનનું
સ્વાગત કર્યું, પેટ ભરીને જમાડ્યું અને
હુંકાળી પધારી કરી આપી યુમુકે પ્રદાનું
નામ લઈ સૂઈ ગયો.

રાતનો છેલ્લો પહોર હતો ત્યારે તે બિલ્લો
પેદા અભણ્યા માનવીને પણ જગાડ્યો પછી
યુમુકે બોલ્યો. “ભાઈ, આ સોનુ લે. વળી

મારો આ તેજ થોડો પણ તૈયાર જ છે
સૂરજ ઊગે એ પહેલા અહીંથી નામી ન
દૂરમનો તને નહિ દેજે.”

એવામાં તે પેદા અભણ્યા માણસે
પૂટકિયે પડી પોતાનું માથું યુમુકના ખોળામાં
મૂકી રડતાં રડતાં કહેવા માંડ્યું. “અરે
ભલા યુમુક! મને માફ કરો તમને તમારા
આ ભલા કામનું ફળ આપીને જ હું હવે જઈશ
યુમુક, યુમુક, ધ્યાન રાખેને સાબળ જેણે તમારા
પ્યારા પુત્રને હજી નાખ્યો હતો અને જેને
મારવા માટે તમે તવળી રહ્યા હતા તે જ
ઈપ્રાદીમ હું છું.”

યુમુકે તો આ સાબળીને રતબ્ધ ઊભો રહ્યો
તેણે મક્કમ અવાજે કહ્યું: “ઈપ્રાદીમ, આ
તબૂ ગણું સોનુ લે અને હમણાં ને હમણાં
અહીંથી નામી ના ફરી કદી આ તરફ આવતો
નહિ. મારામાં રહેલા સેતાનને પાછો જગાડતો
નહિ એ મારા દુષ્ટ વિચારોને કાઢી નાખ્યા છે
ના, ઈપ્રાદીમ, જલદી ચાલ્યો ના પ્રદા તારુ
બહુ કરો.”

ઈપ્રાદીમ તરત જ મારતે થોડે ત્યાંથી
અમારામાં વિલીન થઈ ગયો. યુમુકે એકીટ્યે
એ દિશામાં જોઈ રહ્યો થોડી વાર પછી
ધીમે ધીમે તે પોતાના પ્યારા પુત્રની કબર
પાસે ગયો અને બોલ્યો -

“મારા પ્યારા બેટા! હું તારા ખૂનીને
જાનથી મારીને તારા ખૂનનો બદલો લેવા તલ-
સતો હતો. પણ બેટા, પ્રદાનો ઈસાક ન્યારો
છે બેટા, આજે એ તારા ખૂનનું વેર લીધું-
ખૂનીને મારીને નહિ, પણ ન્યારે તે
સકટમાં હતો ત્યારે તેને મદદ કરીને!
બેટા, પ્રદાનું એ જ ફરમાન હતું હવે તું
શાંતિથી પોલી જજે.”

ત્રિવેણી સંગમ

સંપાદકશ્રી મુગ્ધ

(૬)

તે વખતે બા બારડોલી તાલુકામાં ગયા હતા. મહાદેવભાઈએ એ ખબર જાણીને આવતા કહ્યું “આ વખતે બને છે મહિના મગસે”

બાપુ કહે “‘સી’ કલાસ મળે અને મજૂરી મળે તો નવાઈ નહીં બાને ‘સી’ કલાસ મળે એ સરસ કહેવાય”

ત્યાં તો જાણે છાપામાં એવા જ ખબર આપ્યાં એ ખબર સાંભળીને બાપુના જ્ઞાનદનો પાર ન રહ્યો ખડખડાટ હસ્યા, પછી માત્ર એટલું જોડ્યા “સાઠ વર્ષની ડાહીને સખત મજૂરી આપતા એને શરમ નહીં આવી હોય” પછી વલ્લભભાઈને હસતા હસતા કહે “તમને ‘સી’ મગસે ભેઈતો હતો”

એ સાંભળી વલ્લભભાઈ જોડ્યા “મને કંઈ નેલમાં મોકલે તો બહુ શાણ થાઉ”

(૭)

શ્રીમતી સરોજિની નાથજીને નેલમાં ‘સી’ કલાસ મળે તો શું થાય? એની વાત થતી હતી, એટલે બાપુ કહે “એને વિશે એમ ન કરે એટલા સેરીલા એ હોકેર ન થાય”

વલ્લભભાઈ કહે “જુઓને નેમજી બાને ‘મી’ કલાસ આપ્યો તેને વિશે પણ તમે કહે છે કે એટલા સેરીલા ન થાય તમે તો ‘પાયદશી’ રહ્યા ને?”

(૮)

એક દિવસ અનેક ચોપાનિયા આગ્યા.

ખાતાબાપુ

તેમાંથી ખૂબ હસવાનું મળ્યું ‘જ્ઞાન કિરણ’ નામની અનેક પત્રિકાઓ એક મોટા તાવ ઉપર છાપેલી હતી તેને કાપી સીવીને વલ્લભભાઈએ એક ચોપડી બનાવી, ને બાપુને કહે “વાચવા જેવી છે, પણ જ્ઞાન વધી જશે તો!”

પછી બાપુએ તે વાચવા લીધી અને એક એક લીટી વાંચીને ખડખડ હસે ખાસ કરીને ‘દીવો ન બાળે’ એ પત્રિકા વાંચીને વલ્લભભાઈ કહે “એ પત્રિકા હેમ્પને દીવે બેસીને લખી હશે!”

શ્રીમતી હસાવનારા તો અનેક ભાગો હતા બાપુ કહે “બિચારા સૌ પોતાની મતિ પ્રમાણે જેટલું થાય તેટલું કરી રહ્યા છે”

(૯)

બાપુને તે દિવસોમાં ઠોણી ઉપરના હાડકામાં અને જમણા હાથના અંગૂઠામાં બહુ દરદ રહેતું બાપુ કહે “એ ધડપણના ચિહ્ન છે એ દુખનો વિચાર જ છોડી દેવો ભેઈએ એ અનિવાર્ય સમજીને એની આળપ પાગ છોડવી ભેઈએ”

વલ્લભભાઈ કહે “ચેલા હકથોગીની જેમ!”

(૧૦)

દર અઠવાડિયે આશ્રમની ટપાલ જે બહાર પાડેલા આવતી, તેની ઉપર અઢી પારસલા વજરે ઉપર આવેલા પ્રાઉન પેપર ચોડીને નવા પાકીટ કરવામાં આવતા. મહાદેવભાઈ કહેતા હતા કે, “આ પાકીટ આપણને પ્રાઉન પેપરની કિંમતે પડી રહે છે”

બાપુ કહે ‘હા, પણ પેલી ગુદરની બાળી જુએ છે પ્રથમ તો લાદી કરીને પછી તેમાં કઈક મિથુન નાખવાનું ચોધવાનો વિચાર કર્યો, પણ પછી એમાંથી ચિત્ત એચી લીધું, અને મધ્યમ માર્ગ પસંદ કર્યો”

એ સાબળી મહાજભાઈ કહે “મધ્યમ માર્ગવાળા તો ભખનરમાં જઈને બેઠા છે”

(૧૧)

રોજ સવારે ચાર વાગ્યે પ્રાર્થના પછી લીજી અને મધનું પાણી પીવાનું રાખ્યું હતું. જોકાનું પાણી આવે તે મધ અને લીજીના રમની ઉપર રેઠવામાં આવે, પછી પાણી પીવા

જેવું થાય ત્યાં મુખી વાળે તો કંટલીક મિનિ બધા બેસી રહેતા, અથવા બેઠા બેઠા વાચતા

બાપુએ પોતાના પાણી ઉપર કપડાનો કપડો ઢાકવા માડ્યો બાપુએ મહાદેવભાઈને પૂછ્યું “મહાદેવ, આ કંટકો કેમ ઢાકું છું ખબર છે? નાના નાના જતુઓ હવામાં હોય છે કે તે પાણીની વરાળને લીધે નહર પડવાનો સભવ છે, એમાંથી બચી જવાય છે”

મહાજભાઈ મેથનની રીતે બોલ્યા ‘એટલી હદ મુખી આપણાથી અહિં સા ન પગાય”

બાપુએ હસીને કહ્યું “અહિં સા ન પગાય, પણ સ્વચ્છતા પગાય ના” [ક્રમશઃ]

★ નિર્લેખવૃત્તિ ★

પશ્ચિમના દેશનો બાદશાહ ખામરસ એક વાર મુખ્ય કરવા જઈ રહ્યો હતો, ત્યારે તેને એક ફિલસૂફે પૂછ્યું “મહારાજ, આપ કયા નર્સ રહ્યા છો?”

બાદશાહે જવાબ આપ્યો ‘હું ઇંટાલી છૂર્તવા જઈ રહ્યો છું”

ફિલસૂફે ફરી પૂછ્યું ‘ઇંટાની છૂતીને શું કર્યો?’

“પછી આફ્રિકા છૂતીશ”

‘અને પછી?’

બાદશાહે કહ્યું ‘પછી આરામ કરીશ તરવેત્તાએ એ સાબળી કહું ‘તો પછી તમે એત્યારથી જ આરામ કેમ નથી કરતા? શું કઈ બાદતમે આરામ કરી શક્યો ખરા?”

આજે પણ મનુષ્યની આવી જ સ્થિતિ માનૂસ પડે છે મનુષ્ય પણ આજે પૈસા મેળવવાની ધમાલમાં પડી ગયો છે અને તે મેળવ્યા બાદ આરામ કરવાની વાત કરે છે પરંતુ વિચારવાનું એ છે કે તે વડે આરામ મેળવી શકશે ખરે? આરામની વાત તો

બાળુએ રહી, પરંતુ તે પૈસાની ચિંતામાં જ ફૂળી બાધ છે ત્યાં જુઓ ત્યાં ઉતાવળ અને ધમાલ ભેવામાં આવે છે, આરામનું તો કથાય નામ નથી

મનુષ્ય પૈસામાં મુગ્ધ અને આરામ સમજે છે પરંતુ ખરું ભેદ એ તો પૈસા આરામ અને મુગ્ધને લૂટી લે છે આરામ મેળવવા માટે તો નિર્લેખવૃત્તિ અપનાવવી ભેદ એ સેતુ હીરા વગેરે ધૂળ જ છે લોકો ભવે તેને સોનું અને હીરા સમજે પરંતુ ખરું જોતા તો તે ધૂળ જ છે આજે સારી દુનિયા આ અમકતી ધૂળની પાછળ પોતાની અમૂલ્ય જિંદગી બરબાદ કરી રહેલ છે, આ કંટલી બાધી અજ્ઞાનતા છે જરૂરી પ્રમાણમાં સમૃદ્ધ કરવની વૃત્તિ મનુષ્યમાં ભવે હોય પરંતુ આખી જિંદગી તેની પાછળ જ વ્યતીત કરવી તેમાં જરા પણ હકાપણ નથી તેથી મનુષ્યે નિર્લેખ વૃત્તિ અવશ્ય અપનાવવી ભેદ એ અને જીવનમાં શાંતિ સ્થાપીને અમરતા પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો ભેદ એ

— ઉગ્ગજવળ કુવરજી

મહારાજ. [અનુમથાન પૂર્વે ઝાંચી આપું]

પોચકીદાસ—ઠીક ત્યારે. એ કઈ વસ્તુઓ છે?

મહારાજ—ત્યાં તુ શબ્દ જન ત છે અને સનાતન જીવનની આપણને ત્યાં પ્રાપ્તિ થશે, જેથી આપણે એ ગુણવ્યવસ્થા હાથે ધરેને માટે નિવાસ કરી શકીશું.

પોચકીદાસ—તમે જાણ જ સારી વાત કહી! બીજું ત્યાં શું શું છે?

મહારાજ—ત્યાં આપણને ઈર્તિનો મુગટ પહેરાવવામાં આવશે અને એવા વસ્ત્રો આપણને ગરમવામાં આવશે, જેથી આકાશમાં સૂર્ય જેમ પ્રકાશી છે તેમ આપણે પણ પ્રકાશવા લાગીશું.

પોચકીદાસ—તો તો ખૂબ જ મજા પડે અને એ સિવાય બીજું ત્યાં નવું શું છે?

મહારાજ—વગી ત્યાં રહેવાનું ન હોય, હાથ ન હોય કાશ્વ કે પ્રભુ આપણી આંખોમાંથી આંધુ લૂછી નાખશે.

પોચકીદાસ—અને ત્યાં આપણને કોણ સાથ આવશે?

મહારાજ—ત્યાંનો પૈતૃક, પશુપત્ની એ સૌ તમની જ અને આજીવન એ સાથે છે વગી આપણા કરતા પહેલાં ગયેલા વ્યગ્રિન લોકોને આપણને ત્યાં ભેટો થશે. ત્યાં કોઈ પણ આપણને હાનિકર ગણશે નહિ, કદાચ પ્રેમાત્મ અને પવિત્ર. પ્રત્યેક જણ હિંદુને નજર સામે રાખીને વર્તે છે અને હિંદુનું અશ્વિત્વ જરૂર સર્વદા રહે છે એમ માનતા હોય છે ત્યાં વગી એવા માણસો પણ રહે છે જેઓ હિંદુના આદેશને અનુસરવા કોઈથી તેઓને આ દુનિયામાં વધ કરવામાં આવશે ને, તેઓને જીવતાં જાગી મૃતવામાં આવ્યા છે, તેઓ પશુઓનો વેગ જાણે છે, તેઓને સમુદ્રમાં ડુબાડી દેવામાં આવ્યા છે પણ એ સૌ મહારાજને અહીં દેખાશે નહીં અને અમૃતમય જીવન જીવે છે.

પોચકીદાસ—આટલું વર્ણન સામગ્રીને કોઈનેય ત્યાં જવાનું મન થઈ નથી! પરંતુ શું ખરેખર આ બધી વસ્તુઓના આનંદ આપણે માણી શકીશું ખરા? આ વસ્તુઓના સહભાગી આપણે શી રીતે થઈ શકીએ?

મહારાજ—ભગવાને આ ધર્મ-શંકામાં કરું છે કે, જે કોઈ આ સ્થિતિ માટે સાચા દિલથી ઝંખે છે તેને એ વસ્તુ અવરૂપ પ્રાપ્ત થાય છે.

પોચકીદાસ—મહારાજ, મને આ બધું સામગ્રીને ખૂબ આનંદ થાય છે સાહેબ, આપણે જાતી જલદી રસ્તો કાપીએ.

મહારાજ—હા, હું તમની માફક ઝડપથી ચાલી શકું એમ નથી કારણ કે મારા ખસા પર ભારે વેગ છે.

તેનો આમ વાતો કરતા આગળ જતા હતા તેવુંમા તેઓ 'નિરાશાની મુલમુલિ નામે એવગણના પ્રદેશ પાસે આવી પહોંચ્યા એ પ્રદેશમાં ચારેકોઈ કાઠવ ફેલાયેલા હતા જરા ગદગદમત્ત રીતે તો હિંદા કળમુખ થઈ ખૂંપી જવાય એવું હતું. મહારાજ અને પોચકીદાસને એની જાણ ન હોવાથી બંને જણ કાઠવમાં પડ્યા અને હાંડે હાંડે ખૂંપવા લાગ્યા. તેઓ ભદાર નીકળવા પ્રયાન કરવા લાગ્યા. પણ કાઠવમાં તેઓ વધારે ને વધારે દશાઈ જવા લાગ્યા મહારાજને બહો મોટો મોલો હોવાથી એ તો કળમુખ વધારા વીટે ખૂંપવા લાગ્યો. પોચકીદાસને જીવ તાજાં થઈ ગયો. એ તો તાજાં દેશો થઈ જઈને મહારાજને દેશ તાજો. "અરે, મહારાજ, આપણે ક્યાં છીએ?"

મહારાજ—ભઈ, ખડું ચૂંપો તો મને એની જાણ પડતી નથી!

પોચકીદાસ આ સાંજની ગુસ્સે થઈને મહારાજને દપકો આપતાં કહેવા લાગ્યો :

“અરે બાપા માણસ, આખે રસતે તે નેની
મોટી મોટી વાતો કહ્યાં કરી તે આજ સુખ
કે? હુ તારી સાથે નહીં કયાં કસાઈ પડ્યો?
શરૂઆતમાં જ આવી મુશ્કેલી વેઠવી પડતી
હોય તો પછી આગળ જતા આપણા માર્ગ
વચ્ચે હેાણ બહે કેવીય ભવાનક મુશ્કેલીઓ
આવશે? મને એક વાર આ કમણુમાંથી
બહાર તો નીકળવા દે, પછી હુ જાણે આ
સુખના શબ્દનો એકલો માલિક થઈશ” એમ

કદી પોચકીદાસે ખુબ ભેરથી બહાર નીકળવા
પ્રયત્ન કર્યો અને ઘર બહાર જતા રસતા
તરફની બાજુએ તે મહામહેનતે કાઢવમાંથી
બહાર નીકળી ચક્રાચો પોચકીદાસે તો જાણે
કેાકયા વિના છુપ લાંબને પોતાના ઘર તરફ
દોડ મૂરી કમળુ બહેલી કદમ બૂમમા ઊંડે
વેઢે ખૂપતો જતો બાપરાજા અને ભેઈ
રહ્યો અને મોટી વારમા તો પોચકીદાસ
ફરફર અદરય ધઈ ગયો (આજી)

‘બાપુ-સ્મરણ’ અંગે

કોઈ શાહુક-ખડુ નવા શાહુકો જનાવી આવી ‘ચારાબાપુ’ને આર્થિક
મુશ્કેલીમાંથી લેમ જ લવાજમ વધારવાની પરિસ્થિતિમાંથી મુક્ત કરે તો અમે
‘બાપુ-સ્મરણ’ આપવાનું બહેર કહ્યું છે એ અમે કેટલાક મિત્રોના કામગી આને
છે કેટલાક એમ માને છે કે એ પુસ્તક દ્વયે, કેટલાક એમ માને છે કે બાલકમ
દ્વયે આ રીતે ગેરસમજૂતી કીધી થવાનો મતલ રહે છે તેથી અમે શાહુક-ખડુઓને
જણાવીએ છીએ કે, બાપુજીના એક હોદા સંક્ષિપ્ત બાપુજીના હસ્તાક્ષરમાં લખાયેલા
સુવચનોને પુસ્તિકાકારે સુદૃઢ કરી એ નાનકડી પુસ્તિકાને ‘બાપુ-સ્મરણ’ નામે
પ્રસિદ્ધ કરવા વિચાર્યું છે

શાહુકોએ મોહલાવેલા નવા શાહુકોના નામ અથવા નવા શાહુક વર્ષમાં નોંધાઈ
નહય અને તેઓ શાહુક બનવા સમત થાય ત્યાં પછી એને એક અથે ‘બાપુ-સ્મરણ’
મોહકીએ તો અમને ચોક્ક કરવા સરળતા પડે મારે અમે શાહુકોને વિનંતી
કરીએ છીએ કે, તેઓ મોટા વખત ચોક્કી અથ, નવા મોહલાવેલા શાહુકોના નામ
નોંધાઈ નહય પછી તરત જ અથે ‘બાપુ-સ્મરણ’ અમારી ચોખના બનુસાર મોહકીશું

સ્વીન્ન મનન : [જાનુ. ૧૦ ૩૮ થી આગળ]
ઠડુ? માત્ર સર્વસ્વ ગડુ? એમ કહી રહ્યા ન
મેક્ષ? એટલું જ હું ચાહુ છુ

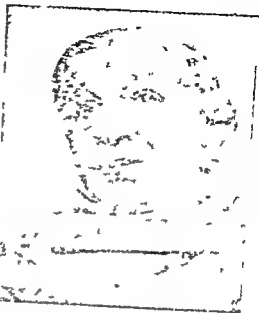
વિનાશના પ્રવાહમાં હું ઘસડાઈ બહો તો
‘હુ મારી રક્ષા કર, મને જાગી જાણે’ એવી
પ્રાર્થના હું નહિ ઠડુ ચરણ એ પ્રવાહમાં
તરવાનું માત્ર બાહુજન કાયમ રહે એટલું જ
હું તારી પાસે માગીશ મારા પર જે જોએ
છે તે હક્કે કાય, જેવી મદદ હું નહિ
ચાહું પરંતુ એટલો જોએ મારા પર આવશે
પણ

એને ઉઠાવવાની શક્તિ મને આપ, એ જ
હું આહીશ સુખના મમયે ગર્વિષ્ઠ ન બનીને
નમ્રતાથી હું તને ઓળખી શકુ અને ન્યારે
હું ખની શરિ આવશે, બધે અમારું હાથ
જશે અને ન્યારે ખત તોળેની ધરતી
પણ વચના કરશે, એવા સમયે પણ
વારી બાબતમાં, વારી હરતીની બાબતમાં
અને તારી કૃપાની બાબતમાં મનમાં
લેશમાત્ર પણ ગ્રહેહ ન થાય, એટલું જ
હું ચાહું છું

મિત્રજો અને વન-પ્રદેશના છે
ગાયિકા! ઉચ્ચ સ્થાને ક્ષિપા રહીને તમ સ
ગીતોના આહવાદક ગુજનથી તારાઓના
અન્તરમાંથી કયા રહસ્યો તમે ચૂંટી લો
છો! ખીણોમાંથી પગાર ચળા ચળા તમે
તમારી આકર્ષક જસરી વડે માનવતાનું
-આત્મ અને આધુર્યપૂર્ણ - કહ્યું મગીત
વહેતુ મૂકો છો!

તમારા સ્વર્ગીય સ્થાનમાંથી, કુચુદ-
વનના પ્રદેશમાંથી તમને કયો કીમિયાગર
નીચે લઈ આવી વસુન્ધરાના વહાલા કવલા
સમા દબાયેલા માનવસમુદાય સાથે ભેગવી
રે છે!

હે સદ્ભાગી ગાયિકા! અહિંસક સમા
મમા તમારી જસરીના સ્વરો કાચરમાં
ચોર્યવું, અજગાઓમાં જો જસવું, યુવાનોમાં
હૃદયતમ યુરુપાર્ધવ, તેમ જ વૃદ્ધજનોમાં
સ્વદેશના ભાવિ વિષેના તેઓના સ્વપ્નને ફિગિત કરવાની આકાશનું સિંચન કરતા હતા,
જેથી સેકપૂર્ણ મહાત્મ્યો અને દુઃખદાયક જોડોની, તેમ જ ગવિષ્ઠ ન્યાયાલયો અને નિર્દય
સભાગૃહોની દીવ લો મૂળ કીડી અને ધૂનમાં સગરોળાઈ ગઈ, અને સુર્યકિરણોને તેમ જ પ્રેમ
અને આશ્ર દીના સુખદ તારોને વહેના મૂક્યા, પોતાની જન્મભૂમિ પ્રત્યેના પ્રેમ અને સમાનતાના
સ્વર્ગે લઈ જતારી મનોમનના જગાડનારી આગાહીને સર્વ જનોના અન્તરમાં સ્પષ્ટિત કરી

મધ્યરયોક્તકર પેળખીળખી આહુ! સહુભાઈતે
'સ્થિતપ્રજ્ઞ' જેવા જ રહે છે! જો જ પ્રમાણે
'ભાઈ'નું પણ વિસ્મરણ કરવામાં આવે છે!)
જ્યારે હાહા મૃત્યુની ધડી ગણના હોય છે
ત્યારે હાહા જ એને ચિટ્ટી લખીને બોલાવે છે
અહીંના પ્રમગે હાહાનું પાત્ર ઝાણ પડતું
જણાય છે હાન વિશે આટલા સજાન હાહા
કથાથી ચર્ચ ગયા? આવી આસન્નિ શા માટે?
પહેલાનું હાહાનું દેખાવિત્ર ઝાણ પડે છે!
ધ્યાનપાત્ર

વળી લેખક પર આશ્ચર્યાહી પણ જના અસર
છે, (કે પછી એમને માનેલા સર્વોદયની?)
જો વાર્તામાં ભેતણ ઠોકણે જણાઈ આવે
હાહાને યુગે હાન વિશે કહેવડાવે છે! "હાન
જો બીજું કાઈ નથી, પણ મૂંઝવાદી અર્થ
અવસ્થાનો એકમાત્ર જણાવ છે... " શબ્દ
પોતે પણ ઉચ્ચેશયેલી કથામાં (પુસ્તકો પાનું
૧૮૧) બોલવા મટે છે "જો સાચી વસ્તુ
તમારી સામે મૂકવાથી હું આશ્ચર્યાહી બની

જતો હોડ, તો મને એવા સામ્યવાદી
કહેવડાવવામા હર નથી સામ્યવાદ કેઈ
ખોટી વસ્તુ તો નથી ને? એક માણસ
બીજા માણસને ચૂસે એ કયા મુખી ચલાવી
લેવું? - ”

‘રમતારામ’નું પાત્ર પણ એવું કચારા
ચાલું છે લેખકે એની નબળાઈ બતાવવામા
હક કરી છે! એક તરફથી આપતો બીજા
નવસકથાકારે પ્રજ્ઞ વાવવાની કે કામો
તેજા વસ્તુની વાતો કરે છે ત્યારે આલું
કુરૂપ વસ્તુ જનતા આગળ મૂકવા બદલ
આપણે તે લોકો સામે ઊભારે કાઢીએ છીએ,
જ્યારે આપણે મુકારાને કે સેવને કે પછી
આપણી મનસ્વી જાવનાને નામે જુગુપ્સા
કારક નબળાઈ વાર્તામા પ્રાદિત વ્યક્તિમા
દર્શાવી શાનો બચાવ કરીએ છીએ? એ
આપણે કહીએ કે ‘અહુ તો દુનિયામા
એવા મળે છે જે છે એ દર્શાવવામા ચો
વાધો!’ તો પછી વિકારોનાજક વસ્તુ
આલેખતા લેખકો પણ એ દલીલ પેતાના
કથનના સમર્થનમા હા ન મૂકે? માણસ

★ નના આલોક બનાવી ‘ખાપુ-રમતારા’ મેળવો ★

નબળાઈ લઈને જ જન્મ્યો છે પણ તેમાથી
જહાર નીકળવામા જ માણસનો પુરુષ છે
કેટલીક નબળાઈઓ બલે વાર્તાવિક રીતે
અસ્તિત્વ ધરાવતી હેવ તેયે માહિત્યમા
તેઓને સ્થાન નજ દેવું ઉચિત છે ઉચ્ચ
સાહિત્ય એટલી મર્યાદા માગી જ લે છે
એક તરફથી ‘રમતારામને’ મુખે ખોટી ફિલ
સૂઝી વ્યક્ત કરવી છે અને પછી તેમા નબળાઈ
બતાવી તરત તેને ત્યાજ્ય ન ગણતા તેને
લાખા વખત મુખી ચૂસ્યા કરથી એ ખદખદ
જુગુપ્સાકારક લાગે છે ‘માડીના ડખામા’
નામક પ્રકરણમા લેખક સ્વપ્ન દ્વારા કેવું
વિચિત્ર અને નિરકુશ આલેખન કરે છે!
અરે, બસ જીવનના પ્રથમ મિલન પછી પણ
‘રમતારામ’નું કેવું Grotesque — વિલક્ષણ
સ્મરણ લેખક આલેખે છે! (આ વાર્તા શી
રીતે મર્ત્યું તેનું આલેખન લેખકે ‘એ
પોલ મા ક્યુ છે તેમના પત્ની હૉસ્પિટલમા
હતા તે વખતે કાંઈક વાચવું અને.. બપોરે
લખેલું રોજ તેમને વાંચી સલાગાવવું..

‘માડગીમા પણ આ લખાણો તેમને આનંદ

અનુકંમણિકા

૩૦ માર્ચ ૧૯૫૫

	૫૪		૫૪
૧ મદ માણકી ખિદમતમે	અબદુલ ગફાર ૨૬	૧૧ મુનુ-ફત	શુરુદવાલ મલિક ૪૩
૨ કેસા નાતા રે	કનીર સાહેબ ૩૦	૧૨ ઈમ્મરનું દસન	અબલશાઈ મહેતા ૪૪
૩ સરદહના માધી	શુરુદવાલ મલિક ૩૧	૧૩ અખમ માગ	પદ્મનાભ મી જોની ૪૫
૪ ફિલની ઉદારતા	૩૨	૧૪ નિટ	દેશળા પરમાર ૪૭
૫ ભડતરાજ	મુકુલશાઈ ૩૩	૧૫ જા પુટ્ટની મીની વાતો	સાને ગુરુજી ૪૮
૬ અખ્યા મ વિરે ૧૦૨ સમજ	કેદારનાથજી ૩૫	૧૬ સમાજની સરકારિતા	દાદાધર્મોધિમારી ૪૯
૭ રની દ મન	કાક સાહેબ ૩૭	૧૭ વેરનો બદલો	૫૦
૮ જાણની પ્રતિમા	મુકુલશાઈ ૩૯	૧૮ ત્રિવેણી સન્નમ	મુન્ડો ૫૧
૯ સરદારશીની વાણી	મુન્ડો ૪૦	૧૯ નિલેશવત્તિ	ઉગમવળ કુવરજી ૫૨
૧૦ જાણના પત્રો	૪૧	૨૦ સરદારશીની નાવકુ	મુન્ડો ૫૩

આપો' પરંતુ રમતારામનું ચિત્રણ શું
ખરેખર આનંદ આપે એવું છે ખરું ?
ઊલટું એનાથી માનસિક તાસ જ ઉત્પન્ન
થાય એમ છે સુગ લેખક ફરીથી આ
સખાણને નિશાને — *In tranquillity* — વાચી
જાય તો મારું) 'રમતારામ'ની નજીબાઈ
શબ્દ આગળ પ્રગટ થતા તે શરમાઇને જાગે
છે પણ જાણે તેના પર માનવજાત જારે
અન્યાય કર્યો હોય એવા વચનો તેના મુખમા
મૂકવામા આવે છે નર્મદાતટે વનસ્પતિસંપ્રદા
એકે રસધારી 'રમતારામ'ને કેવળ વર્ષો
નીતી ગયા તોયે એવા જ ડંખીવા જતાઆ
છે તે કહે છે "તે રાત્રે મેં ખમ મથન
અનુભવ્યું અને સાથે સાથે મારા દિલમા જે
પણ રેડાયું અને થયું માનવજાત મોટાઈની
પ્રેમની, સેવાની ગમે તેટલી વાતો કરે છતાં
તે સ્વાર્થી જ છે અને તે જ દિવને મેં
માણસજાત સાથે વેર લેવાનો સહય કર્યો
જ્યારે તું પહેલવારકે મારા આશયે
આભા, ત્યારે તને ધક્કો મારી બહાર કાઢી
મૂકવાનું મન થયું — " ખરી રીતે જોઇએ
તો આવા દુ ખદ અને લજ્જાકરક પ્રસંગ પછી
'નેવ કુશ્યામ પુનરિનિ' — હવે તો આવું
ન જ થાય — એવો સહય કરી શુદ્ધિને
માગે વગર જોઇએ અને એમા માનવજાત
પ્રત્યે ધૂણી વાત જ શી છે ? વળી એક
તરફથી 'ગ્રેમ'ની ફિલસૂફીની વાત રમતારામ
કરે છે અને તે વ્યક્તિએ પોતાનું શરમભર્યું
વગન જોયું હતું તે આવતા પેલા પ્રસંગનું
રમજી નાનું થતા શરમાયું જોઇએ કે તેને
ધક્કા મારવાની વૃત્તિ જાગવી જોઇએ ? આમ
'રમતારામ'ના પાત્રસર્જનમા લેખક એક
રાગના જાળવી શકતા નથી અને વિરોધભાસ
ઉત્પન્ન કરે એવા વિધાને એમના મુખમા
મૂકે છે વળી 'રમતારામ' મહારજના

વેશમા નર્મદાતટે હોય છે ત્યારે શબ્દ એની
સાથે બે વર્ષ ઉપરાંત રહે છે તોયે એને
જોળખી શકતા નથી એ આશ્ચર્ય પમાટે
એવું છે વળી જ્યારે મહારાજ પોતાની
જોળખાણ છેવટના પ્રકરણમા આવે છે અને
પોતે જ 'રમતારામ' છે એમ કહે છે ત્યાં
શબ્દ તેને પગે પડી કહે છે " અને કહ
કરે ! ' એમા ટામા માગવાની શી જરૂર
એ કઈ જરૂર સમજાતું નથી ફક્ત
કહીએ તો લેખક સ્વભાવચિત્રણમા ક્યાં
જતાયે છે પાત્રોનો વિકાસ ખરેખર દર્શાવ
શકતા નથી શાતા પણ વિશેષથી પાછી આ
છે એવે એકમ જોલકી ધઈ જાય છે અને
એક રીતે શબ્દ અને શાતા પછી વાત
વાતમા લેકચરભાણ કરવા લાગી જાય છે
શબ્દ શાતા સાથે વાતો કરતા જે ભાષ
વાપરે છે એવી જ સાદગી ભાષા આમ
વાસીએ સાથે જોલતા પણ વાપરે છે ! બધે
જવાહર એકધારાપણ આવે છે

અહીં આટલું દર્શાવી બીજે પગે કહી
શકાય કે શ્રી નવલકાંઈ પાસે કહેવા જેવું
થયું છે માત્ર એ વસ્તુ કેમ મૂકવી એની
હથેલી હજી એમનામા આવી નથી જો બ
જ નવવક્યાને ફરી વાર ખરેખર તપાસી
જઈ ફરીને લખવામા આવે તો આ જ
વસ્તુમાંથી સાદું સર્જન ઘઈ શકે એમ છે

એકે હવે આ વાર્તા વાચવી ગમી જાય
એવી છે અને આપણી પાસે વિવેકબુદ્ધિ
હોય તો એમાની પાસાને ગાળીને એવું
વસ્તુ સમજવા પ્રયત્ન કરીએ તો જરૂર એ
નવલુગના એક પાસાનું સુદર દર્શન કરાવે
એવી છે શ્રી નવલકાંઈ થોડી વધુ મહેનત
લઇને પ્રાકૃતિયના ઉચ્ચ તરવાને અભ્યાસ
કરે તો જરૂર એમને હાથે ગજરાતને ધણ
મગી શકે એમ છે

— મુગ કંઠ

સામાર સ્વીકાર

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ ૬

મદુરિદમ્બાઈની કાચરી પુસ્તક પાચમુ મં. નરદત્તિ પરીખ કિં. માત રૂપિયા, ૫૦ ૬+૬૦૦
આપુની મેરામા: ૫૦ ૪૪૭૫૫ આવીવાયા, અનુ. કરીમખાઈ ચોરા, કિં. બે રૂપિયા, ૫૦ ૧૦૬
મામચિયાપીડની બુ મકા: મ પા. નરદત્તિ પરીખ ઇચાદિ કિં. ગોદ આના, ૫૦ ૧૧.
આગપોથી: ૫૦ ગાફીલ કિં. તલુ આના, ૧૦ ૩૦.

પ્રમપથ ૩: પાળ-દેમાઈ વાલજી નાવિન્દજી, કિં. ચાર આના, ૧૦ ૬૦

મસ્તુ સાહિત્ય વર્ષક કાર્યોક્તિ, અમદાવાદ

આગકોની રીતમત (સાળોપયોગી આદતિ): સે. સોમાભાઈ ભાવભા, કિં. ચાર આના ૧૦ ૨૦.
સિદ્ધમાદનાં સાદસો સે. કુજામદન, કિં. ચાર આના, ૫૦ ૮૧.
મદુરિદમ્બાઈ વાદિકા: મં. સોમાભાઈ ભાવભા, કિં. તલુ આના, ૧૦ ૩
દ'સ પદોની ચાનો સે. હરગવ રેસાઈ, કિં. બાર આના ૫૦ ૬૫

એસીટ જી. મર્ચાસ, અમદાવાદ

નુજરાતી સાહિત્યનું એઆઈસીન અંક ૧ લેા. સે. અભ્યા. કે. કે. શાસ્ત્રી, કિં. બાર તલુ રૂપિયા,
૧૦ ૩૦.

ઈન્ડિયો મક રીતો ૨: બોહામીયના થી રૂપિયા ૬ કોન-નુ મળમતી કપાન-ત. કરના.
પ્રદુન પ્રા. ગોર, કિં. દોઢ રૂપિયા, ૧૦ ૧૦૨.

પગ-(ભાર એકાઈ): સે. પુષ્કર અંદરવાક, કિં. અઢી રૂપિયા, ૧૦ ૧૬૦.

માનવીનું મૂલ્ય (ત્રિઅંગી) સે. જદમાઈ જદ, કિં. બાર આના ૫૦ ૪૮.

પ્રાચીનપર: સે. પુષ્કર અંદરવાક, કિં. ૭ આના, ૫૦ ૨૦.

“આરાભાપુ”

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૬૭ છે. પરદેશ માટે ચિત્તિંગ ૧૩૭ છે તે કાર્યાલયને સરનામે મ. ઑ. થી મોકલવું
પ્રથમ અંકથી આદ્ય ચલુ આવશ્યક છે. બ્યાંમુખી સિલકમાં હરે ત્યાંમુખી પાછલા અંકો મળશે
લવાજમ. મ. ઑ. થી મોકલતાં મ. ઑ. ની કુપન ૫૨ પૂરું ઠેકાણું વગેરે સ્પષ્ટ લખવું

એક અંકના બાર આના મળેથી નમૂનાને અંક મોકલી અપાશે.

બા માસિક ૬૨ મહિનાની ૩૦થી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે. એટલે તે મહિનાને બંક બાદ
મહિનાની પહેલી અથવા બીજી તારીખે મળશે

“આરાભાપુ” કાર્યોક્તિ, જૂનામક (સૌરાષ્ટ્ર)

પ્રકાશક અને મુદ્રક: પીરન ગોંધી, રૂપાવદન સુવર્ણાલય, ગિરિ વિહાર, કાલેજ રોડ, જૂનામક

ગ્રંથાવલોકન

તિથ મનન ૧૦ ગાથીજ, નવજીવન
મર્યાદિય, અમદાવાદ કિં. એક રૂપિય ૧૦ ૧૧૮
- પૂજ્ય બાપુજીનું જીવન આપણને અવગત
પ્રભાદાથી થઈ રહ્યું છે એમના વ્યાપક
જીવનકાર્યોમાથી એમને જે જીવનદર્શનની
અનુભૂતિ થઈ હતી તે આપણા જીવનને પણ
પ્રકાશ આપે એવી છે. ૧થી ૪૦૦ પોતાનો
ઉત્કર્ષ સાધવા છતાં ૮૫ તેઓએ બાપુના
મનનીય વિદ્યાર્થીનું અનુશીલન કરવું જોડ્યું
અને એમાથી પોતાના જીવનને અનુરૂપ
માગદર્શન મેળવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

૨ / મનન કરવા યોગ્ય સુવિચારો. તા
૨૦ ૧૧ ૪૪ થી બાપુ દેશ એક એક જાળતા
હતા તેમનો જગભર ૧૦૦ મુખી એ મુજબ
ભરી રાખ્યું હતું આ પુસ્તિકામા તા
૨૦ ૧૧-૪૪ થી ૧૮ ૪-૪૫ સુધીના વિચારો
મૂળ હિંદી સાથે જાણતીમા અનુવાદ કરીને
પ્રસિદ્ધ કર્યા છે બાપુજી પ્રત્યે પ્રેમ અને
આદર રાખનાર સૌએ આ પુસ્તિકાને પોતાની
પાસે રાખવી જોઈએ એમાથી તેઓને જીવન
પથેય અવશ્ય મળી રહેશે.

અસહકારનો વિચાર ૧૦ મધુરાદાસ
નિમ્મજી, પ્ર૦ નવજીવન પ્રકાશન મદિર
અમદાવાદ કિં. એક આના ૧૦ ૮૬

પૂજ્ય બાપુજી સદેહે આપણી વચ્ચે રહી
આ રહ્યા યુગને પોતાની દેશોદ્ધારકર યુગ
પ્રવર્તક વિચારસરણી તેમ જ પોતાના ઉત્સાહ
પ્રેરક, આદર્શ પાત્ર જીવનકાર્યો દ્વારા બધી રહ્યા
હતા પરંતુ હવે બાપુજીનો કાગળ ભૂતકાળ
તરફ પ્રયાણ કરી રહ્યો છે બાપુજીના નિકટ
સાક્ષિઓમા રહી પોતાના જીવનને ઘડનારા
મુશ્કેલીઓ પણ હવે જાણે પોતાનું જીવનકાર્ય
પૂરું થતું જતું હોય એમ આપણને ઠોડીને
ચાલ્યા જવા લાગ્યા છે. એવા મુશ્કેલીઓ
આપણને બાપુજીનો તેમ જ એમના કાર્યોનો,

આદર્શોનો અનુભવમગ્ય ખ્યાલ આપી શકવા
જેટલા સમર્થ છે એટલું જાણિ પેટી મામરું
હાજરી ન શકે ત્યાર બાદ તે એ આદર્શો
જે મૂર્ત સ્વરૂપે એની પાસે હશે તે પર જ
ધ્યાન ધરવું રહ્યું એ કારણે બાપુજી સાથે
એમના કાર્યોમા શીશ સમર્પવની તૈયારી
કરીને કઠીનદ્ધ થયેલા મરજીવા મમા એ કો
મુશ્કેલીનો બાપુજીના જીવનકાર્યો ધ્યાનમાં
ધીતિડાસ આપણને વારસામા આપી જાય
એ ખરેખર આશીર્વાદરૂપે થઈ પડે.

શ્રી મધુરાદાસભાઈની આ નાનકડી પુસ્તિકા
એ દૃષ્ટિએ બહુ અગત્યની કદી શકાય
બાપુજીના અતરમા અસહકારનો વિચાર શી
રીતે રચ્યો, તે બીજો પોતાનાર, વિકસાવનાર
કેવા કેના સંજોગો ઉપસ્થિત થયા અને એમાથી
અસહકારનું પરિપક્વ સ્વરૂપ શી રીતે ફલિત
થયું એનો સ્વરૂપ ખ્યાલ આપણને આ પુસ્તિકા
આપે છે અને બાપુની અસહકારની વિશ્લેષણ
જાવનાર સમજના અતીવ ઉપયોગી નવટે છે.

આ પુસ્તિકાનું બીજું મહત્ત્વ એ છે કે,
એમા સદ્ગત શ્રી મધુરાદાસભાઈ બાપુજીના
અસહકારના વિચારો દર્શાવવાની સાથોસાથ
બાપુનું પાવનકારી વ્યક્તિત્વનું દેખાચિત્ર પણ
જાણે આવેખત હોય એમ સ્પષ્ટતરમક વાક્યો
દ્વારા બાપુની મનનીય શુભપ્રશંસિત નિરૂપી છે.
રામના રખોપા બે. ૦ સાને ગુરુજી, અનુ. ૦
જયન્ત પરમાર, પ્ર૦ ભારતી મહિલ સંઘ
લિ. ૦, અમદાવાદ, કિં. ચાર રૂપિય ૧૦ ૨૧૬

શ્રી જયન્ત પરમાર સાને ગુરુજીના એક
પછી એક અનુવાદ શ્રજશતને ચાલે ધરતા
જાય છે માને ગુરુજી મહાત્માના સત સ્વ
ભાવના જાણીતા સર્જક છે, સુધારક જ
ગુરુજીના સર્જનો પણ ભાવભરી રીતે સૌ
કોઈ વાચવા પ્રેરત્ય છે. “સ્વામશી આર્ધ” તો
ખરેખર મનનીય ગ્રંથ છે [અનુ. ૦ કંપરવેજ ૩]

મને પૂજ્યો હોય તો મારાં શિષ્યોને પૂજો

ખારીખાખ

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુશીલન કરવું માસિક]

વર્ષ ૫]

૨૭ એપ્રિલ - ૧૯૫૨

[અ ૪ ૩]

સાચી પૂજા

હાથો લોકો મારી પૂજા કરે છે ત્યારે હું ગૂઝાઈ મરું 'હ. જો પૂજામાં મને આનંદ થયો હોય અથવા પૂજાને લઈને હું પૂજાને યોગ્ય છું જોમ મને લાગ્યું હોય એવું કદીય જાતુ નથી પણ માત્ર મારી અયોગ્યતાનું મને જાણ પડ્યું છે. માનની જૂખ મને કદી લાગી હોય એવું મને યાદ નથી પણ કામ કરવાની જૂખ માત્ર મને છે ખરી જ્ઞાન આપનારા પાસેથી કામ લેવા માટે હું હંમેશા ઇતેન્નર રહ્યો છું. અને જેણે કઈ કામ આપ્યું નથી તેના માનથી હું હંમેશા દૂર બાઝ્યો છું

મને પૂજ્યો હોય તો મારા કાથોને પૂજો, મારા કાથોને આશરો કોઈ પણ માણસના કાર્યની બહાર તેને વિરે શોક રાખવો જો આપણે શોક છે મારી કૃતિને વિરે અમદા હોય તો મારે વિરે અમદા આવવી જ જોઈએ માણસની કિમત માણસની કૃતિની બહાર આપણે નથી આક્રી થકતા

જો હું મુરખી હોઉં તો મારા કહેણ સ્મરણમાં રાખીને સદ્વર્તન રાખવું અત્યારે છૂટ લઈને તમે જમે તેમ વર્તન કરો. પણ હું જયો ત્યારે તો તેમ થાય જ નહી

ગાંધીજી

ભાવ નિદ્રા

• મુનિશ્રી નાનથંદ્રજી

(રાગ - મિલાવવ અથવા આશાવરી)

સોવત સોવત રૈન ગંવાઈ, નરભવ ધી ક્યુ શુદ્ધિ ન પાઈ. ટેક
સ્વપન સમાન મલ્લી વ્યવહારોં, ઉસ મગડે બિચ ગુફ મચાઈ. મોઠ
પીયા જહૂરી મોહુ મદિર, જૂઠકા સાંચ દિયા સમુઝાઈ. સોઠ
સમજ મિના મુખ કે સખ સાધન, અનિ દારણુ વરુ દુખદાઈ. સોઠ
પાપે સમયકે નહિં પહિયાના, માફિત નિશાદિન મોઠ બિટાઈ. સોઠ
માલ-પોલ વિષ ઘરમેં લાલત, અમૃત હે રેતે છટવાઈ. સોઠ
'સંતશિખ' જગો જન તખ લગિ, જખ લગ દીપ ન જત શુઝાઈ. સોઠ

આ પદમાં જાગૃત થયેલ સાધકે, જુદી જુદી દશામાં પોતાના જીવનની આલોચના કરી છે :
જ્યાં સુધી આત્મા નિજજાનમાં આવે નથી હોતો ત્યાં સુધી જીવનમાં ઘોર અધકાર
જ હોય છે અને એ અધકાર એટલે જીવનની રાત્રિ. મોઘામાં મોઘો માનવજન્મ (નરભવ)
મળવા છતાં, જીવનનો ઉદ્દેશ - ધ્યેય સમજાય નહિ એટલે જે વ્યવહારે દેહીની કિમતના
હોય - સ્વપ્ન જેવા હોય તેને મહુત્તરના અને કીમતી ગણી તેની ખાતર આત્મા જીવનભર
અગમ્યા કરે છે. એ જ દશામાં મોહુરૂપી ચરિત્રનો કેફ તેને જૂઠકાં સાચનું અને સાચમાં
જૂઠનું ફરિન કરાવે છે.. અને પછી જ્યારે જાનમાં આવે છે ત્યારે ખરેખર શોચ કરતાં
આત્માને એમ લાગે છે કે માત્ર સાચી સમજના અભાવે મેં કેવી દારણ દુઃખની પરંપરા
જામી કરી! સુખર્ષુ જેવો કીમતી સમય મેં કેવો એશઆશમમાં ચુમાવી દીધો! અમૃત
જેવાં સદ્ અનુષાનોને છોડી, એવ જેવા સંસારના રમકા ધૂંટી ધૂંટીને મેં કેવા ઘટમાં
ભર્યાં! ખરેખર હવે તો જ્યાં સુધી જીવનદીપ જુઝાઈ ન જાય ત્યાં સુધી 'સંત'નું શરણ
સ્વીકારી મારે મારી જીવન-નયોતને વધુને વધુ ચેતનાવંત રાખવી પડે.

['ધારાબાપુ'ના વાચકોને જણાવવા અમને આનંદ થતો છે કે, મુ. શ્રી. રમણક્રિષ્ણાઈ મોદી તરફથી પૂજ્યશ્રી કેદારનાથજીના અગ્રમંડ પત્રો ક્રમે ક્રમે 'ધારાબાપુ'માં પ્રસિદ્ધ કરવા માટે ગયા અઠવા મીના રહે છે. જીવનનો વિકાસ સાધવાના ઇચ્છાના સૌ જિજ્ઞાસુને પૂજ્ય સદાચર્ય થઈ પડશે.]

આત્મસંતોષ, શાંતિ, આત્મજ્ઞાન, પ્રજ્ઞા જ્ઞાન, મોક્ષ વગેરે બાબતોમાં હું કંઈ દ્રષ્ટિએ વિચાર કરું છું તે તમને જાણે છે સાત્ત્વિક તાની-સદ્ગુણોની વૃદ્ધિ થતી રહેવી એમાં જ માનવના છે એમ લાગે છે માણસ-માણસમાં મૈત્રી, બહુભાવ, વાત્સલ્ય અને સમભાવની વૃદ્ધિ થતી રહે તેમાં જ મનુષ્ય માનવ ક'નાણું છે માનવીજીવનની સિદ્ધિ આમાં જ છે તે સિદ્ધ કરવા માટે જ વાચન, મનન, તેમ જ સંયમ, બક્ષિત, ત્યાગ, યોગ, જ્ઞાન, વગેરે સાધનોની જરૂર છે આ વાત એ મનુષ્યની ભુદ્ધિને સ્વીકાર્ય થાય તો કેદારીયે બ્રાહ્મ ક'પનાઓ, નિષ્કારણ આઠબર અને ત્રામ નાશ પામે અને તેથી યતો આધુર, દ્રવ્ય અને શક્તિનો વ્યય એ બધામાંથી મનુષ્ય છૂટી જાય

તમારો કામગીર મે ફરીને વાંચી લેયો તે પરથી કંઈક લખવું જરૂરી લાગે છે. જૂના મથોમાંથી પોતાને સમત થાય એવા અર્થો કાઢવાની બાબતમાં મારો અત્યંત રસ છે. તત્ત્વજ્ઞાનની બાબતમાં સરળ અને જીવનો પયોગી વિચારો આપણને સૂઝતા નથી. એક વેળાએ તાત્ત્વિક અને શાંતિક માનેલી વિચારસરણીને જ ઉવટારી મુલગલીને અથવા તેને રક્તમય અને રજનારુપક કરીને કે તેને જીવંત રૂપ આપીને પોતાનું અને બીજાઓનું સમાધાન કરી લેવાનો આપણો પ્રયત્ન હોય છે આપણા વિચાર, આચાર, માનવજીવન વિષેનો અંતિમ સિદ્ધાંત અને માનવચરિત્ર

ક'વાણુ-આ બધા વિષેના વિચારોમાં આપણને કાંઈ સુસંગતતા લાગતા આવડે કે? એ જ આપણી સમક્ષ આ વિષેનો મુખ્ય પ્રશ્ન છે. તે માટે માનવીજીવનનો હેતુ નિશ્ચિતપણે આપણા લક્ષ્યમાં આવવો જોઈએ અને તે જ હેતુ મુખ્ય અને સત્ય કેમ માનવો તે વ્યવસ્થિત, સ્પષ્ટ અને સુસંગત વિચારસરણીથી આપણે સમજવું જોઈએ અને બીજાઓને સમજાવતા આવડવું જોઈએ તે હેતુ લક્ષ્યમાં આવે તે માટે જીવનનો સર્વ બાણુએથી સૂક્ષ્મ વિચાર કરના આપણને આવડવું જોઈએ અને લાગે છે કે આ બધી વાતોનો સમાવેશ તત્ત્વજ્ઞાનમાં થઈ શકે. તત્ત્વજ્ઞાનમાં અધિક ગૂઢતા ન જોઈએ કેવળ તર્ક અને અનુમાનની સૂક્ષ્મતા, ક'પનાનું ઉદ્ભવન અથવા ક'પનાનો મનોરમ વિહાર-એના ઉપર તત્ત્વજ્ઞાન રચાયું ન જોઈએ આપણી વિચારસરણી સરળ જોઈએ, સ્પષ્ટ જોઈએ સમજવામાં મુલક હોઈ તે અનુભવજન્ય જોઈએ મહાચાર્યકૃત જીવનમાંથી આપણા અંતિમ હેતુ અને સિદ્ધાંતોના કથન અને યોગ્ય આપણને સદૈવ યતાં રહે-તેની સત્યતા દરેકજાના જીવનમાં આપણને થતી રહે એટલે આપણે આચાર્યમં અને જીવનનું અંતિમ સાધ્ય એ બંને મેળ જોઈએ સદ્ભાવનાયુક્ત કર્મચરણ અને તેને લઈને માનવીજીવનનો મૂળ હેતુ કેમ મારી શકાય છે એ અનાવનારું તત્ત્વજ્ઞાન એ બંને આપણી વિચારસરણીમાંથી નિર્માણ થવા જોઈએ.

તમે મળ્યા હતા ત્યારે મેં કહ્યું હતું કે

સર્વ સાધારણ લોકોનો તત્વજ્ઞાન સાથે મળધ આવતો નથી જે વિચારશીલ હોય છે તેમનામાં ઈર્ષક જિજ્ઞાસા હોય છે તેમને જ તેમની જરૂર લાગે છે સર્વ સાધારણ લોકોને આચાર્યનું મહત્ત્વ ગમે ઊંચરે જોતું પૂરતું લાગે છે પરંતુ ઊંચરે કહ્યું છે તે પ્રમાણે ધર્મ અને તત્વજ્ઞાનનો વિચાર કરવામાં આવે તો તેવા પ્રશ્નરત્ન તત્વજ્ઞાન મર્ષ સાધારણ લોકો સુદ્ધા મમલ શકશે આપણા તત્વજ્ઞાનમાં વિશેષન નૃષ્ટિ કેમ થઈ તે વિશેનો વિચાર હોઈ આત્મા અને બ્રહ્મનું નિરૂપણ કરેલું જણાઈ આવે છે તે નિરૂપણકતાએ માનવી સુખદુઃખ સાથે આ નિરૂપણનો સબધ માને છે તેટલો છે જેમ અને લાગતું નથી કે 'તુ કોણ' એ જાણવા પર ભાર આપે છે તો કોઈ આત્મનિષ્ઠા, કોઈ બ્રહ્મનિષ્ઠા કોઈ બહિષ્, કોઈ જ્ઞાન, કોઈ મોક્ષ એ પૈકી ગમે તે પર

જર મૂકે છે પરંતુ મને આમાની એકથે વાત સંપૂર્ણ લાગતી નથી મને લાગે છે કે ચરીત્ર, બુદ્ધિ અને મનનો યોગ્ય વિકાસ, સદ્ભાવના અને સદ્ગુણોનો ઉત્કર્ષ, અવનિયત અને સર્વ બાબતોએ ઉપયોગી એવી કાર્ય-દક્ષતા એવે કર્તૃત્વ, ચિત્તશુદ્ધિ અને વિવેક શીલતા વગેરે બધી બાબતો આપણા જીવનમાં આવે-જ્ઞાન, સદ્ભાવના અને ઉચિત કર્મ એ બધાનો સુમેળ આપણને સાધતા આવડે તો જ માનવજીવન સફળ થઈ શકશે તેમાં જ જીવનની પૂર્ણતા છે તે માટે સુસંગત અને સ્પષ્ટ વિચારસરણીની જરૂર છે તેમાં માનવજાતિના કલ્યાણનો આપક દૃષ્ટિએ વિચાર કરેલો હોવો જોઈએ. તેમાંનો વિચાર જીવનના અનુભવમાથી નીકળેલો હોવો જોઈએ હું આ પ્રકારની સ્પષ્ટ રાખી રહ્યા છું

એક વાર કૉન્ક્રિટિયસને તેમના એક શિષ્ય ગવકુએ નમન કરીને પૂછ્યું "શુભ, હું હવે ખૂબ થાકી ગયો છું! મારે શાંતિ જોઈએ છે"

• કૉન્ક્રિટિયસ બોલ્યા "આ જીવનમાં તો શાંતિ જેવી વસ્તુની આશા રાખતો મા" શિષ્યે પૂછ્યું "તો શું મને ગોઠવેલું શાંતિ મળશે જ નહીં?"

જોડને સ્મરણ તરફ આગળી થી ધીને કૉન્ક્રિટિયસ બોલ્યા "તને શાંતિ જરૂર મળશે પેલી કબર દેખાય છે ને? જો તું જો તો ખરે! આવી એક કબરમાં શાંતિ જરૂર મળશે" જો સામગ્રી શિષ્ય બોલ્યો "જોડો! મરણમાં કેવું અદ્ભુત સ્વસ્થ રહેલું છે! એ જ મારો જ્ઞાની શાંતિ પામે છે, સસારી હૂંએ છે!"

કૉન્ક્રિટિયસે કહ્યું "જોડો! તું માત્ર કહેવું સમજ્યો છો ખરે! ઘણા લોકો જીવનને કુદરતની એક મહાન બક્ષીસ માને છે પરંતુ તેઓ સમજતા નથી કે જીવન એ તો એક મોટું બધન છે ઘડપણને તેઓ દુર્જનતામાને છે, પણ તેઓ સમજતા નથી કે ઘડપણ એ શાંતિનો કાળ છે મરણને તેઓ મોટી આશ્વ માને છે, પણ તેઓ સમજતા નથી કે મરણ એ જ પરમ શાંતિ છે"

શિષ્ય એ સાંભળી બોલ્યો "મરણ વિરેની આપણા પૂર્વજોની કેવી બળ્ય કંપના! તેથી જ પુરુષવાન તરે અને પાપી હૂંએ મરણ પછી દરેક જણ જ્યાંથી આવશે હોય ત્યાં જાય છે તેથી જ આપણા ઘડવાઓએ મરણને ગૃહગમનની સાથે સરખાવ્યું છે, જીવનને અટવાઈ મરે છે અને જીવનમાં પણ તે હડધત થાય છે"

[ભે. બનિયન ફત ધી પિમિમ્મ ત્રામિમ]
મુકુબભાઈ

ભક્તરાજ બિચારો એકલો કાઢવમા બંદ
વાવા લાગ્યો. પણ તેણે તો પોતાના ઘરથી
ફર તરફની બાજુએ અને વાડ પાસેના ફરવાબ
બણી જ નીકળવાનો પ્રયત્ન ભરી શખ્યો પરંતુ
તેના ખભા પરના ભારે ભેજને કીધે તે
કઈ ફાંસા નહીં અને વધારે ને વધારે
કાઢવમા ફસાતો ગયો. તેવામા મહદગાર નામે
એક મજસુસ ત્યા આવ્યો અને તેને પૂછવા
લાગ્યો. “અરે, તમે અહીં શું કરો છો?”

ભક્તરાજ—ભાઈ અને ધર્મફત નામના
એક ભવા માણને પેલી ફર દેખાતી વાડના
ફરવાબ બળી જવા મવાફ આપી છે, જેથી
મારા પર જે સકળ આવવાનું છે એમાથી
હું બચી શકું તે તરફ જતા હું અહીં
કાઢવમા ફમાઈ પડ્યો છું!

મહદગાર—પણ અરે ભલા માણસ,
તમે પગધિયા એવા નહિ?

ભક્તરાજ—હું ભારથી એવો તો વેસવેલો
ખારાખાધુ

હતો કે આ તરફ દેડતા અહીં અટવાઈ પડ્યો!
મહદગાર—હીક ત્યારે તમારો હાથ
મને આપો.

ભક્તરાજે પોતાનો હાથ આગળ કચેઈ
એવે મહદગારે તેને કાઢવમાથી બહાર ખેચી
કાઢ્યો અને રસ્તા ઉપર લઈ જઈ વાડ
બણીના રસ્તે જવા ફક્ત પછુ ભક્તરાજે તેને
પૂછ્યું “આ રસ્તો ‘વિનાશની નગરી’ થી તે
વાડ પાસેના પેલા ફરવાબ સુધી જાય છે
તો પછી આ કળણુવાળી જમીનને મમાવવામા
શા મટે નથી આવતી?”

મહદગાર બોલ્યો “આ કળણુભૂમિને
સુધારી શકાય એમ નથી! જગતમા જે પાપ
ફરવાજ થઈ રહ્યા છે તેને વીધે અહીં બધી
મહફી કાઢવ વગેરે ભેજ થતુ જાય છે
એવે જ તો આ ભૂમિને નિરાશાની કળણુ
ભૂમિ’ કહેવામા આવે છે ને? કારણ કે
પાપીને તેની સાચી સ્થિતિનુ જ્ઞાન ફરાવવામા
આવે છે ત્યારે તેના અતરમા કાય ફુરાકા,
નિરાશા ઉત્પન્ન થાય છે એ બધુ અહીં ભેજ
થતુ જાય છે, એ કારણે આ ભૂમિ આવી
ખરાબ થઈ ગઈ છે આ ભૂમિના સ્વામીને
ગમતુ તો નથી કે આ પ્રદેશ આવો ખરાબ
રહે તેણે પોતાના સર્વસત્તાપીશ પ્રભુના
ભાધકામ ખાતાના માફસોની મદાય લઈ
કેટલાય વર્ષોથી એને સુધારવાનું ભરી શખ્યુ
છે, સારમા સારી ભાતની માટી વગેરે ફળદે
ગાડા ભરીને અહીં નાખીને પૂરણી કરી છે
પરંતુ હજી એ ભૂમિ એવી ને એવી જ રહી
છે અને કોણ ભલે કેટલાય વખત સુધી
એવી જ રહેશે

‘પણ એટલું તો સાચુ છે કે અહીંના
નિયામકની સૂચના અનુસાર અહીં મજબૂત
પગધિયા તખ્યા છે પણ આ પ્રદેશ કાઢવથી

એવો તો બરપૂર છે કે એવા નિરાશા અને
બપના સમયે એ જગવિયાં દેખાતે દેખાતા
નથી! પરંતુ એક વાત આ પ્રદેશમાંથી
મહાર નીકળ્યા પછી તો વાટ સુધીનો રસ્તો
મારો આવે છે "

દરે બીજી તરફ એટલા વખતમાં પોચકી
દાસ ઘેર પહોંચી ગયો. આનંદપાસના પડોસીઓ
તેને મળવા આવ્યા કેટલાક તે પાછો ઘેર
આવ્યો એ ઠંડાપદ્મમુર્તિ કુર્તુ એમ કહેવા
લાગ્યા, ત્યારે કેટલાક ભક્તરાજને આ રીતે
સુરકેલીમાં એકનો છોડીને આવ્યો આવ્યો માટે
તેને મૂર્ખ કહેવા લાગ્યા, વળી કેટલાક તો
એની કાયરતાની મસ્કરી કરતા જોવા
"એક વાર જવાતુ નક્કી કર્યા પછી આવી
રીતે યોદ્ધા સુરકેલી માર્ગ વચ્ચે આવે એટલે
હું તો પાડો કઠી ભાગી ન જ આવું." એથી
પોચકીદાસ બિચારો એ સૌની વચ્ચે લોકો
પડીને હેઠે બેસી ગયો. આમ બધા પોચકી
દાસની કેકડી કરવા લાગ્યા

ભક્તરાજ પાસેથી મદદમાર નાવ્યો ગયો
એટલે તે પોતાને રસ્તે એકલો જવા લાગ્યો
એટલામાં સામેના ખેતર પાસેથી કોઈ ઝંડ
પથી એની તરફ આવતુ દેખાયું અને બે
રસ્તા ભેગા થાય ત્યાં પેલો અજાણ્યો માણસ
તેને સામે મળ્યો તે માણસનું નામ દોડ
ડાહ્યો હતું તે 'વિષયનગર'માં રહેતો હતો ત્યાં
તેને ભક્તરાજ વિષે યોદ્ધા બાતમી મળી
હતી. એટલે તે દોડતો એની પાને આવીને
કહેવા લાગ્યો. "અરે ભાભા માણસ, આમ
આટલો ભારે જોતો ઉપાડીને દાકરતો, નિસાસા
નાખતો કયા જઈ રહ્યો છે?"

ભક્તરાજ—ભાઈ, સાચું જ હું ટોરની
માફક ભારે જોતો વહન કરતો જઈ રહ્યો
તો છું જ! અને હું કયા જઈ છું, એમ
દર)

તમે પૂછો છો? હું તો પેલી વાટ પામે
જે દવાનો દેખાય છે ત્યાં જઈ છું. કારણ કે
મને એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે, ત્યાં મને
એવે માર્ગે દોઢવામાં આવશે જેથી આ ભારે
જોતને હું ઝૂર કરી શકીશ.

દોડડાહ્યો—તારે ખેંચાઈકરાં છે કે?

ભક્તરાજ—હા; પરંતુ હું આ જોતથી એવો
તો અકાળાઈ ગયો છું કે મને પહેલાં એ
લોકોમાં જેવો અનંદ પડતો હતો એવો હવે
રહ્યો નથી હવે તો હું એમ જ માનું છું કે
મારે કોઈ જ નથી

દોડડાહ્યો—જે હું તને સાચી સલાહ
આપું તો માનું માનશે ખરે?

ભક્તરાજ—જે એ બદલાવ હશે, તો
શા માટે ન માનું? મારે તો સાચી સલાહની
જ ધણી જરૂર છે

દોડડાહ્યો—તો હું તને જરૂર મલાહ
આપીશ, જેથી તું યોદ્ધા જ વખતમાં આ
જોતમાંથી મુક્ત થઈ શકશે ત્યાં સુધી તને
શાંતિ મળવાની નથી, અને પ્રભુએ જે
આપણા ઉપર મહેરબાની કરી છે તેની મજા
પણ તું આપી ન શકે

ભક્તરાજ—મારે પણ એ જ જોઈએ છે
કોઈ પણ દિનાએ આ જોતના ભારમાંથી
મુક્ત થાઉં તો બસ પણ એમાંથી શી રીતે
મુક્ત થવું એ મને સમજાતું નથી! વળી
મારા દેશમાં એવો કોઈ માણસ પણ નથી
જે મને એ જાતમાં મદદ કરી શકે. તેથી
તો હું આ જાનું જઈ રહ્યો છું.

દોડડાહ્યો—તને આ તરફ જવાનું કોણે
કહ્યું છે?

ભક્તરાજ—સહો અને ઉમદા દેખાતો
એક સંજ્ઞાન માણસ મને મળ્યો. એ બધા
માણસે મને એ રસ્તો બતાવ્યો [અનુ. ૪૦૮૧]

લવન-કીડા

શુરુઆતી મહિસકાળ

લવન એક અજબ ચેતરજ(chess)ની રમત છે એમાં પ્રભુ અને માણસ નિરતર ભાગ લે છે પણ આ રમતમાં છત્ત હમેશા પ્રભુની જ થાય છે માણસ કેટલીય ચતુરાર્થ કે કુશલતા વાપરે તોપણ કેઇ દિવસ પ્રભુને પાંજાય આપી શકશે નહિ કવિશ્રી નરસિંહરાવ બાઇએ કવુ છે ને -

‘દાવ રમીએ નવનવા,
મેગના જ બચાવવા,
ગુદ શહિર સમર્થ એ,
ના કઈ દે ફાવવા!’

પરંતુ માણસને પ્રભુને હાથે પરાજિત થવામાં એક પ્રકારનો સ્વર્ગીય આનંદ થાય છે મારણ કે કબીર સાહેબે એક ભજનમાં કહ્યું છે -

‘પ્રભુ છતે તો મેં પ્રભુકી,
પ્રભુ હારે તો પ્રીતમ ગરે’

આધ્યાત્મિક લવનનુ આ એક મુખ્ય સત્ય છે, જો કે માણસ તે વારવાર ભૂલી ભાય છે. એક બીજી દ્રષ્ટિએ પણ પ્રભુને હાથે

હાર મેળવવામાં જ માણસનુ કસ્યાણુ રહેલું છે તેને ધીમે ધીમે એવુ જ્ઞાન થાય છે કે, પ્રભુ જ ‘સકલ કર્મ કરતારા’ છે, એ પોતે, અર્થાત માણુજ, પ્રભુના હાથનુ એક એનાર છે તેથી લવનમાં જેટલી ‘હારો’ (defeats) એને મળી હોય એ બધી ‘હારો’ને એક હારમાં પરોવીને પ્રભુના ગળામાં પહેરાવવામાં આવે છે એવી ભેગથી પ્રભુ અતિશય પ્રસન્ન થાય છે કારણ કે ત્યારે પ્રભુને જોમ લગે છે કે, “લવનમાં જે કઈ મારા ટીકરાને મળ્યા છે તે મને હવે ચર્ગાવેલું કરે છે આટલા દિવસ સુધી તે પોતાને મારાથી દૂર રાખતો હતો, અલગ રાખતો હતો, એમ ભાળીને કે હું એના પર અપ્રસન્ન છું, નાણુરા છુ, કેમકે તેણે લવનમાં કોઇં છત નથી મેગવી પણ તે ભૂલો ગયો હતો કે તેને વારવાર પરાજિત દુઃખમાં મારી એક યુક્તિ હતી, જે યુક્તિથી હું તેને મારી પાસે લાવવા હચ્છતો હતો જ્ઞાને મારી એ હચ્છા પૂર્ણ થઈ છે”

સત્ય તો એ છે કે જીવનમાં દાર જેવું
કાંઈ છે જ નહિ કારણ કે આજો વખત રામજી
રમે છે અને આપણે તેની રમત જોઈએ
છીએ અને કોઈ કોઈ વાર એ રમતમાં
આપણે પણ તેના ભાગીદાર બનીએ છીએ

(અંગ્રેજી 'ગીતા' ભાગ ૬૮)

આરોપીત તુજ કંઠે મારી દાર તણો આ દાર,
ફર ક્યાં મુખી રહીસ મારા ભલ જીવને આધાર,
ભલું હું ભલું અભિમાને જાણે,

નિનિઃ બધાથી પ્રાણો ફાગી જસી,
શૂન્ય હૃદય-વસી જવ ખીતો મારી,
પાપાણો પણ જસી પીગળી નવનજલે મોપાર
થોડે થોડે સનહલ-દસ ખૂંચી જસી
એના મધુકોનોપે ખુલ્લા થારી
ચમનવતે કો નયન એક લીપારો
ધરની બહાર ચલો 'મુજને મૂચવશે,
કમ્પ્યુતરે દિન કમ્પ્યુ ન ભાગ્યા રહેશે
પરમ મત્સ્ય હું પામીશ તારા ચ લુતવે તે વાર
(અનુબંધ નગીનદાસ પારેખ)

સર્જનનું પ્રેરક તત્વ

ચુરુદેવ

કલાવાન શુભીજનો પણ જ્યાં સાચા શુભી હોય છે, ત્યાં તેઓ તપસ્વી છે, ત્યાં ક્ષેત્રજ્ઞાવાર નથી શકે નહીં, ત્યાં તો ચિત્તની સાધના અને સયમ જ હોય છે. સંપૂર્ણ રીતે શક્તિશાળી મનુષ્યો ઘણા જ થોડા હોય છે, જેઓ પોતાના ધર્મબોધને સોળે આના આચરણમાં ઉતારી શકે કાંઈ ને કાંઈ બહાર. આવી જ પડે છે કારણ કે આપણે બધા હીનતામાંથી પૂર્ણતા તરફ પ્રયાન કરી રહ્યા છીએ, હજુ ચરમ અવસ્થાએ આવી પહોંચ્યા નથી પરંતુ જીવનમાં જે કાંઈ મહાન વસ્તુ સ્થાયી સ્વરૂપે આપણે ધરી શકીએ છીએ, તે આપણા અતરંગી ધર્મબુદ્ધિની મહાવ્રતા વડે જ, નહિ કે બહારની સહાયતાથી જ્યાં જ્યાં શુભીજનોએ પોતાની ક્યારેયના સ્થાપિત કરી છે, ત્યાં ત્યાં તેમનું ચરિત્ર જ વ્યક્ત થયું છે, જ્યાં જ્યાં જીવનને નષ્ટ કર્યું છે, ત્યાં ત્યાં અસ્તિત્વનો અભાવ જ વ્યક્ત થયો છે. આમ નષ્ટ થતી વખતે તેમના મનમાં ધર્મનો જે એક મુદ્ર આદર્શ હોય છે, તે અદરના રિપુઓના આકર્ષણથી જીલ્લો જવાય છે અને પરિણામે પોતે પીડિત થાય છે કાંઈ પણ લીજુ કરવામાં સયમની જરૂર છે, તેને નષ્ટ કરવામાં અસયમ રહેલો હોય છે. પારણ કરવામાં સયમ જોઈએ, માત્ર મિથ્યા સમજણમાં અસયમ રહેલો હોય છે.

આપણા ધર્મશાસ્ત્રો પણ જણાવે છે કે કેવળ ધર્મને માટે નહિ, મુખને માટે પણ સમત થવું જોઈએ. મુખ્યાર્થી સચનો ભવેનું. અર્થાત્ જો ઇચ્છાની અસ્થિતિમાં આવેલા હો, તો ઇચ્છાને વશમાં રાખો, જો સૌન્દર્યભોગ આદતા હો તો ભોગલાસલાનું કમન કરીને પવિત્ર થાઓ, શાંત થાઓ.

ઉત્તમમાં ઉત્તમ માણસ પણ સયમ નથી સમજતા,
શરીરની સગવડનો જરાયે ભોગ નથી આપી શકતા!
આપણી અવદશા છે

—આધીશ

બાપુજીની મીઠી વાતો - ૨

સાને યુગુલ

દોરો, મહાત્માજીના જીવનસાથીઓમાંની એક બીજી વાત આજે હું તમને કહીશ. મને વધારે વખત મળતો નથી. તેથી હું તો તમને નાની નાની વાતો જ કહીશ ચોટી વાતો તમે ચોટાં થયો ત્યારે વાંચજો, 'જરુ' ને ?

બેંગલોરમાં ૧૯૨૪ની આશરે રાષ્ટ્રીય મહાત્માજીનું અધિવેશન હતું. ઠી ગાંધીજીએ દેશપાઠે અને બીજા કાર્યકર્તાઓએ કેટલી બધવરયા કરી હતી, કેટલું સુયોજન કર્યું હતું ! બધાં લોકો ખુશી મયાં, આનંદ પામ્યા. મહાત્માજી તો કાર્યગમ હતા તેઓ જ ત્યાંની કોમિટીના પ્રમુખ હતા. કોમિટીની એક પૂરી યજ્ઞ, બધા ઘેર જવા ઊપલ્યાં કેટલાક તો આજુ-બાજુનાં કુદરતી સૌન્દર્ય-પાત્રો જોવા નીકળી પડ્યા એક કાર્યકર્તા ગાંધીજી પાસે જઈને કહેવા લાગ્યા :

“ ગાંધીજી, ગેરસપ્પાનો ધોધ તમે જોવા આવ્યો ? હિંદુસ્તાનમાં જ નહિ પણ આખી દુનિયામાં એ સૌથી જિંદગામાં જિંદગા ધોધ છે આઝમે કૂટની જિંદગાઈથી તો પડે છે એ ખારાઆપુ

દરેક જાણે બધું હોય છે આવ્યો ને ? મહાદેવ-જાઈ, કાકાસાહેબ એ લોકોને પણ આવવાની હવે છે તમે આવ્યો તો તેઓ આવશે ના ન પાડ્યો.”

“ હું શી રીતે આવી શકું ? મારાથી હવે આમ સ્થળો જોતાં જોવાઈ ફરશ એમ છે ? કેટલું કામ પડ્યું છે ! મહાદેવ પછુ ન આવી ચડે કાકાને બલે લઈ જાઓ.”

“ ગાંધીજી, આટલી ઊંચાઈ પરથી પડતો આ ધોધ ખરેખર જોવાલાયક છે. કેવા ફેરા જોડે છે, કેવા ઈંદ્રધનુષે માય છે ! કેટલી ઊંચાઈ પરથી પાણી પડે છે ! જાણે આપણે ગાંધીજી નિશગર્ની, મૂર્તિમંત અનતતાની એકદમ નજીક હોઈએ એમ લાગે તમે જોવો જોઈએ ધોધ જોવો જાહેર ? જિંદગી પરનારો ? ”

“ હા, કેટલીય વાર જોવો છે.”

“ ગેરસપ્પા જેટલો જિંદગી ? ”

“ અરે, જોનારીયે જિંદગી.”

“ ગેરસપ્પાના ધોધ ફરતાં જિંદગી ધોધ આખી દુનિયામાં નથી, અમે જૂજોળમાં વાંચ્યું નથી.”

“બૂજોગમા નહીં હોય, પણ મેં તો મારી આંખે ફેટલીએ વાર લેયો છે અને તમેય લેયો તો છે જ ફેટલે ઊંચેયો એ પાણી પડે છે.”

“એ નરી કઈ? એ પાણી કયું? અને તો કશીય નેયું નથી.”

“વરમાદનું પાણી! પર્જ-મ મારા ફેટલે ઊંચેયો પડે છે! એ પાણી ગેરમખાના ધોધ કરતા શું ઊંચેયો પડતું નથી? મેં સાચું

કહ્યું કે નહીં?”

મધ્યાં હમ્યાં મદાતમાણ પલ્લુ હરયા કાકાસાહેબ અને બીજા સાથીઓ પીપ લેવા મયા મદાતમાણએ તેઓને જવા કહ્યું.

પરંતુ પોતે તો પોતાના કાર્યમા મગ્ન રહ્યા મદાદેવભાઈ ઘણા દિવસો મહી એક વાર કામ અંગે મેંસૂર મયા હતા ત્યારે તેમને ધોધ ભેઈ આવવા બાપુજીએ કહ્યું હતું અને તે અંગે વ્યવસ્થા પણ કરી હતી

== વહાલાં પંખીડાં ==

જવાદુ-વાય નેહરુ

બાળકો, આજે દુનિયામા ઝવડા થાય છે તેનું કારણ શું? કારણ કે બચપણમા વાંચેલી કથાઓ બધા ભૂલી જાય છે નહિ તો ઝવડા શાના થાય? તમે બગવાન છુદ્ગની કથા શીખરો, અયોકની કથા શીખરો, મહાત્મા ગાંધીજીની કથા શીખરો મહાત્માજી પણ એક વખત બાળક જ હતા ને! તેઓ એ વખતે શું કરતા હતા, કેમ રહેતા હતા અને મોટા થયા પછી એમણે શું શું કર્યું એ બધાનો લખલો લો એમનો આદેશ શાંતિનો હતો

બાળકો, તમે એ કથા ભૂલી ન જતા અને ઝડપથીમા પડી ન જતા આજે તો લોકો મોટા થતા જાય છે તેમ મૂંઝવે થતા જાય છે બચપણમા સાંભળેલી કથાઓ ભૂલી જાય છે મળેલી કથાઓના મહાપુરુષોની જેમ વર્તતા શીખે તો બધાય મહાન થઈ શકે

વળી બાળકો, મોટા થયા પછી તમે ફક્ત ધન કમાવામા ન પડી જતા ધન કમાવું એ કઈ જીવન નથી તમે ધનિક થશો તો જીવનની કથા અને જીવનની સાર્થકતાથી વંચિત જ રહેશો તમે ઇતિહાસમા નીર પુરુષોની કથાઓ વાંચો છો, પણ કથામાં ધનિકની કથા છે ખરી? ધનિકની મયા તો કચારની ભૂનાઈ જશે

પુત્રદેવે સાત પ્રકારના ધન બનાવેલ છે તેમા સૌથી પ્રથમ કહી છે 'શ્રદ્ધા' આપણી પાસે આ ધન છે કે નહિ તે જોઈએ આજની શ્રદ્ધા આપણી સાચી શ્રદ્ધા નથી શ્રદ્ધા એટલે દૃઢ વિશ્વાસ 'અગ્નિમા હાય નાખવાથી હાય બગી જાય છે, સર્પ કરડવાથી મનુષ્ય મરી જાય છે' - આ કથનમા આપણને જેટલી શ્રદ્ધા છે તેટલી જ શ્રદ્ધા 'રાગ અને દ્રેષ વિષય અને કપાય મનુષ્યને મારી નાખે છે, - એ કથનમા હે થી જોઈએ પરંતુ આજના જીવન પરથી સંમિત થાય કે મનુષ્યને તે ધન પર વિશ્વાસ નથી જો મનુષ્યને શ્રદ્ધા હોત તો ફાંસી જવાની કે મરી જવાની બીકે તે અગ્નિ અને સર્પથી દૂર રહે છે તેવી જ રીતે રાગ અને દ્રેષથી, વિષય અને કપાયથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરત

શ્રદ્ધા માનવ જીવનમા જરૂરી છે શ્રદ્ધા વિના મનુષ્ય ગમે તેટલો પુદ્ગિશાળી હોય, તેપણ તેનું જીવન વિચીત્ર વિશામા દોર વાઈ જાય છે

પુરોપમા માઈકેલ એન્જિલો નામનો એક ચિત્રકાર હતો તેની ચિત્રકલા બહુ પ્રખ્યાત હતી તેની લેકપ્રિયાની એક બીજા ચિત્ર કારને બેઝેબર્થ ખાતે તેને થયું, 'હું પણ ચિત્રકર છું, છતાં લોકો મારા વખાણ કેમ કરતા નથી? એક વાર હું એવું ચિત્ર બનાવું કે લોકો માઈકેલ એન્જિલોને ભૂલી જાય અને હું જ લોકોની જીભે ચડી જાઉં' એમ વિચારીને તેણે એક સીનું ચિત્ર બનાવવું શરૂ કર્યું તેમાં નિદેશમાં ફરીને સુદર સીઓનું નિરીક્ષ કર્યું અને વિચિત્ર અથ યવોની સુદરનાનો સમન્વય ફરીને એક પ્યારાબાગ

સુદર ચિત્ર દોરવા માડ્યું ત્યારે ચિત્ર પૂરું થઈ ગયું ત્યારે દૂર જઈને તે એનું નિરીક્ષ કરવા લાગ્યો ચિત્રમા તેને કંઈક ખાતરી દેખાવા લાગી પરંતુ ખાતરી કયા હતી? તે તેને સમજાયું નહીં

એક દિવસે માઈકેલ તે રસ્તેથી જઈ રહ્યો હતો ત્યારે તેની નજર એ ચિત્ર પર પડી, ત્યારે તેને એ ચિત્ર બહુ સુદર લાગ્યું પરંતુ તેમાં જો ખાતરી રહી ગઈ હતી તે તેની નજરે પડી આથી તે પેલા ચિત્રકારના ઘરમાં ગયો અને કહેવા લાગ્યો 'ભાઈ તમારું ચિત્ર છે તો બહુ સુદર, પરંતુ તેમાં એક ખાતરી રહી ગઈ છે'

ચિત્રકારે કહ્યું ખાતરી છે એમ તો મને પણ લાગે છે પરંતુ કંઈ ખાતરી છે તે જ ખબર પડતી નથી'

માઈકેલે કહ્યું, તારી પીછી જરા મને દે હું તે ટીક કરી દઉં

ચિત્રકારે કહ્યું, નહીં ભાઈ હું મરુ ચિત્ર બગાડી દે તો મારી ગંધી મહેનત પછીમા જાય'

માઈકેલે કહ્યું "તમે તમારી પીછી આપો તો ખરા હું ચિત્ર ખરાબ નહીં કરુ"

ચિત્રકાર ચિત્રમાં આખોની કીકી કાઢી કરવાનું જ ભૂતી મયો હતો માઈકેલે જાને આખોમા એ ટપકાં લગાવી દીધા પછી તો તે ચિત્ર જાણે જીવત કેમ ન દેાય તેનું લાગવા માડ્યું

ચિત્રકારે આજ્ઞાની લાગણી અનુભવતા કહ્યું, 'ભાઈ તમારું નામ શું? માઈકેલે પોતાનું નામ કહ્યું ત્યારે ચિત્રકારે તેની શામા આજ્ઞતા કહ્યું, 'ભાઈ તમે જ ખરા ચિત્રકાર

છા. મેં તમારી છાંઈ કરી તે બહુ ઓટું'કયું' છે."

આપણા જીવનમાં પણ શઢાનું' સ્થાન આંખની કીડી મમાન છે. આંખો હોય પરન્તુ કીડી ન હોય તો આંખ હોવા છતાં પણ કંઈ દેખાતું' નથી; તેવી જ રીતે શઢા બિનાનું' જીવન પણ સૂનું' બની જાય છે. શઢા બિના કોઈ કામ થઈ શકતું' નથી, આને તમે દપાલ પેટીમાં પત્ર નાખો તે ત્રણ દિવસે અત્રુક સ્થાને પહોંચી જશે—એ વાતમાં તમને શઢા છે; બેંકમાં જમા પડેલ પૈસા નેહશે

ત્યારે મળશે—એ વાતમાં તમને શઢા છે; તે મુજબ અહિંસા, સત્ય, શ્રદ્ધાચય' વગેરેનું' પાલન કરવાથી તેનું' ફળ પણ અવશ્ય મળશે એવી આપણને શઢા હોવી નેહએ. પરન્તુ આને મનુષ્યના મોટા ભાગને તેમાં શઢા રહી નથી. તેથી જ લોકો પૈસા ખાતર અમૂલ્ય સત્ય વેચી નાખે છે. માનવનું' આ લક્ષણ નેહને જ શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે: 'શઢા પરમ દુર્લભા' અર્થાત્ શઢા પણ મહુ દુર્લભ છે, શઢા એ જ સાચું' ધન છે.

સરદારશ્રીની વાણી

મોક્ષનો માર્ગ તો આપણા જ હાથમાં છે. કંઈક સંયમો રીખવાના છે, કંઈક પાપો પોવાનાં છે, કંઈક મિથ્યામિમાન હોય તે છોડવાનાં છે.

આપણી પોતાની જ મૂખાંધી આપણે બહુ જ દુઃખી થઈએ છીએ; આપણે પોતે જ આપણાં દુખો માટે જવાબદાર છીએ, તો તે સામે શું' આપણે ન લોકીએ' તે સારુ તો શતદિવસ જમ માંડવો નેહએ.

કેળવણી એ પ્રકારની છે: એક કેળવણી માણસની માણસાઈ કંઈ લે છે, બીજી માણસને માણસાઈનું' જ્ઞાન કરાવે છે; એક માણસને મદમાં ચકચૂર કરે છે, બીજી માણસને—પુરુષ અને સ્ત્રીને—તેના ધર્મ પ્રત્યે જાગૃત કરે છે. આ બીજી તે જ સાચી કેળવણી.

કર્તવ્યનિષ્ઠ પુરુષ કોઈ દિવસ નિરાશ થતો નથી.

દુનિયામાં આપણે સૌ ઝોછવત્તે અંશે ઝુનેગાર છીએ; પણ જે માણસ પરસેવો પાડી

એતરમાં કામ કરે છે, અને જગતને માટે અન્ન અને વસ્ત્રની સામગ્રી પકવે છે તે માણસ દુનિયામાં ઝોછામાં ઝોછો ઝુનેગાર છે.

જમી ઉન્નતિની કૂંચી જ સીની ઉન્નતિમાં છે.

એડૂતેની એવા કરવી હોય, દરિદ્ર-નારાયણના કર્શન કરવાં હોય તો એડૂતેનાં કૃપડાંમાં જાઓ.

મહુ મોહવાથી લાભ નહીં, પણ હાનિ થાય છે.

કુરબાનીના ક્ષણિક આવેશમાં પોતાની જાતને ચાણુચીરીથી હોમી દેવી એમાં બહાદુરી ભલી હોય; પણ કેઈ પણ જાતની પક્ષપક્ષીમાં પકચા બિના કેવળ અસાત રહી અખંડ શ્રમ અને શિસ્તવાળું' સેવામય જીવન ગાળવું' એમા વધારે બહાદુરી છે. ક્ષણિક આવેશમાં આવીને કરેલાં જાસિદાનો આપણને નથી નેહતાં; પણ સતત કષ્ટ વેઠીને, ત્યાગ કરીને કરેલાં કામોની આપણને જરૂર છે.

[ક્રમશઃ]

પ્રાર્થના ૫

નિભાવે નહીં પાલન કરે ગણે.
 તોતેની પાલન ન કરે રાજાની બાજુ
 તોતેની દરેની અંતુ' નો ઉત્તર નહિ.
 ગાંધીજી દરેની ઉત્તર નહીં કરે નહીં
 ઉત્તર દુષ્ટિ ન કરે. નહીં સમાજ દરેની
 નોતે નમ્ર નામ તમારું કહેવતો
 તમારોતેની નહીં નહીં નહીં દરેની
 નહીં સમાજ નહીં રાજાનું પાલન કરે.
 પાલન તોતેની કરે કરે કરે તોતેની દરેની
 નોતેની તોતેની રહેતો.

અંતુ' કોતરેતો. નોતેની નહીં
 બાજુ.
 ૨૧ ૧૯૬૮
 અંતુ' કોતરેતો.

[વડોદરાનું-૫ પૂજ્ય આપણી સમાજ જીવનને સુધારવા પૂજ્ય ન સદાચારનીવાળી, સ્ત્રી અને પુરુષ જોડાઈને વિકાસમા સદાચાર અને એમ દળતાઈજતાં થાય એ માનવજીવનને ઉન્નત કરવાનું બને, એ રીતે સ્ત્રી કે પુરુષ જોડાઈને નાના કે મોટા ન માને: સ્ત્રી પોતાને પુરુષ કરતાં ઉતરની ન માને અને પુરુષ પોતાને સ્ત્રી કરતાં અધીરો ન માને જરૂર પડેતો સ્ત્રી પણ પુરુષને શીખવી શકે, પુરુષનો શુભ થઈ શકે. યુવાન સ્ત્રીપુરુષ આમ મર્યાદા તેમ જ વિવેક ભળીને જોડાઈને સદાચાર થાય એમાં જરાયે અટકાવ નથી. અવશ્ય કોઈ વાર આપણા જૂના વિચારોના વડોદરાને આપુ નમે ગમે તે આપણે આપણા વિવેકભાઈ, મર્યાદાથી, શિસ્ત વર્તનથી વડોદરાને નિર્ભય કરવા પ્રયાસ કરવો જોઈએ, ઉદ્યોગી બતાવી તેઓની અવગણના ન જ કરવી જોઈએ, વળી જીવનની શવિતતા ભાગવવા માટે માત્ર બાજુ મધન કે હાથ આપવાનું નથી એમ શવિતતાની સાચી કસોટી પણ નથી થતી, પરંતુ આપણા સત્તાનો આ ઉચ્ચ સંસ્કારનું સિદ્ધાંત કરી તેઓ સૌ વચ્ચે રહીને પ્રવિકૃત વાતાવરણમાં પણ વિવેક અને શવિતતા ભળવી શકે એટલી નિર્ભયતા તેમ જ જીવનભવદારની સ્વાભાવિકતા તેઓમા આવે એ જ માનવવિકાસની સાચી પારશીશી છે. પૂજ્ય આપણી આ જીવનદર્શન યત્નાત્મક વાક્યોમા કેવી પ્રેમાળતાથી દર્શાવી શકતા હતા એવું ઉદાહરણ આ વખતેનો પત્ર પુરું પાડે છે, તદુપરાંત આ પત્રમા રોડદાળ વડોદરાનની સતત ભગવદ્વા પણ નજરે પડે છે.]

ચિ. કુસુમ,

મને ધારતી જો કે તું ગળા ઉપરવટ કામ કરી રહી છે.

મચ્છરને સારુ મચ્છરદાની રાખવી જોઈએ. એમાં કંઈ ખર્ચ નથી અને શરીર બચે છે. બહાર સૂવાનું મળે તો બહુ સારું. નવ-કુવડોને શીખવે તેમાં માણેકલાલને સંકેત થાય એ સમજું છું પણ અનુભવે એ સંકેત તું દૂર કરજો. પુરુષો સ્ત્રીને શીખવે તો સ્ત્રી પુરુષને કા ન શીખવે? તું બેધક્ક થાને શીખવજો ને વડીલોને નિર્ભય કરજો. મને જરા પણ સંકેત નથી. તને પીંજરામાં પૂરીને

પવિત્ર રાખવાનો લોભ નથી. તું સ્વતંત્રપણે તારી પવિત્રતા નિભાવે તો જ પાસ થઈ શકું.

તને મારી પાસે નથી રાખવી અથવા તને નથી હોશી એવું મને છે જ નહીં. મુ ગમે ત્યાં હોય છતાં મારી આખ તારી ઉપર ક્યારે જ કરે જો મારી સાથે ફરવાનાં મને ભય માત્ર તારા શરીરનો જ તારા ને મારા નસી જમા હશે તો મારી સાથે તારું રહેવાનું પણ થશે પણ તેમ ન થઈ શકે તોય તને ફરવાનો લોભ તો મને રહેશે જ.

મારુ ઠીક ચાલે છે. મને નિયમસર લખજો
૨૧-૧-૩૪ આપુના આશીર્વાદ

પત્રપ્રસાદ

૬. વા.

(૧)

ચિ. માયો,

તારો પત્ર મળ્યો. તું રાજ ફરવા બંધ છે કે? તારા જેવા આગકાને માર મેં રંગીન કાપડીઓ સંઘરી છે તને કયો રંગ ગમે?

૧૬-૨-૩૩

આપુના આશીર્વાદ

[આના ઉપર જેલરના રાતી સીસાપેનતા આદિઅક્ષર છે ૬. વા.]

(૨)

... .. તારે અક્ષર ચીતરવા જોઈએ સીંધી લીટી, ત્રિકોણ અને કુડાળા માટકું તું ચીનરી શકે પછી જ અક્ષર ચીતરાય; કેમ કે અક્ષર ચીતરવા પેલા ત્રણ ચિત્ર ચીતરવા કરતા કઠણ છે આ વાત તારે મળે કઈ રીતે ઉતારાય?

૨૧-૩-૩૩

આપુના આશીર્વાદ

(૩)

... .. જિલાયતી કે બીજા દેશોના રમકડાં ન જ લઈએ. આપણા દેશના મળે તેથી સતોષ માનીએ

૨૬-૬-૩૪

આપુના આશીર્વાદ

(૪)

ચિ. વિક્રમ,

તા ૧૬-૧૦-૪૩

ન. દિલ્લી

- તારુ પત્ર મળ્યું તારે અક્ષર મોટા લખવા જોઈએ લીટી દોરે જો તે સરખી દોરવી, અત્ર જોકે જ રાખતું મોટા અક્ષર કદાચ જોઈતું અંતર રાખતું અક્ષર મોતીના કાળા જેવા કાઢવા તું કયા બૂલાય જોવો છે?

આપુના આશીર્વાદ

આરા આ પ

[૭૧]

જીવનની સાચી સપત્તિ

ઈન્દર સૃષ્ટિ રચી, એમા માનવનું મહત્વ પ્રસ્થાપિત કર્યું. જો પ્રાણીને પોતાપોતાનું કર્તવ્ય વર્તુલ હોય છે જીવનમા ફરકને કઈ ને કઈ કાર્ય કરવું જ રહ્યું ઉચ્ચ જાવનાઓ સેવવી અને આશાના મહેલ રચવા એ અત્યંત સહેલું છે પરંતુ જાવના કરતા કર્તવ્ય અનેકગણું ઉચ્ચ છે આપણા જીવનનું સાચું મૂલ્ય કર્તવ્યથી જ અકાચ છે

પશુના જેવું જીવન જીવવું એ માનવધર્મ નથી પશુજીવનની સપત્તિ એટલે ખાણ, પીણ, શતતિ વધારવી, મોજમજા કરવી પરંતુ માનવજીવનમા જોનાથી કઈક ઉચ્ચ સપત્તિ હોય છે

સપત્તિના અનેક અર્થ થાય છે સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ વ્યાવહારિક દૃષ્ટિવાળો, વ્યાપારી માનસવાળો માનવી સપત્તિનો અર્થ માત્ર પૈસો જ કરશે ધન ભેગું કરવું એ જ એને મન સાચી સપત્તિ છે તે જીવનનું સર્વસ્વ સપત્તિને માટે હોડમા મૂકવા તત્પર થશે એક રીતે તે પૈમાનો દાસ બની જાય છે તે તો 'પૈસો મારો પરમેશ્વર અને હું તેનો દાસ' એમ કહેવામા ગૌરવ લેશે વળી એ ધનલોભી લોકો એમ માનતા હોય છે કે, જે ધનવાન હોય તેના બધા હુણ્ણો ઢકાઈ જાય છે

પરંતુ સપત્તિનો ગૂઢ-મૂકમ-અર્થ જુદો જ થાય છે ઉચ્ચ સ્તરના, જાવના અને તકનુસાર કર્તવ્ય એ જ માનવજીવનની સાચી સપત્તિ છે એ કારણે જાળપણથી જ જાળકોમા ઉચ્ચ સ્તરના રોપવા જરૂરી છે ધ્રુવ, પ્રહલાદ જેવા અનેક ભક્તોના ઉદાહરણ એ દૃષ્ટિએ આપી શકાય

માનવીએ જીવન શિવ સાથે મિલન

વસતિ વ્યવસ્થા મન્ય

કરવાનું છે. એ અર્થે પ્રાર્થના, રતન, શમ નામ ખૂબ સફાઈપ થાય છે. પ્રજુ-રમરજુ એ આત્માનો યોગ છે 'જેમ ખાણ, પીણ નેટવું જરૂરનું છે તેમ જ જરૂરનું આત્માને યોગ સ્થાપવાનું છે' ખાણુએ આપણને એ પાઠ શીખવ્યો જ છે

સાથે સાથે જીવનને સત્યશીલ કરવું અત્યાવશ્યક છે સત્ય એ જ પરમેશ્વર છે, એનું સ્વરૂપ જીવનમા જાળપણથી જ સ્થાપવું જોઈએ ખાણુ પર મત્યવાદી હરિશ્ચંદ્રની કેટલી જડી અજર પડી હતી એ સુવિદિત છે વગી આપણમા માનવધર્મ સેવા રૂપે-પ્રાણી માત્રની સેવા રૂપે મૂર્ત થવે જોઈએ માખાપની સેવા, પટાસીની સેવા, દેશભાષાઓની સેવા, જગતના સર્વ માનવીની સેવા, પશુપક્ષીની સેવા એમ સેવાને નેટલી વ્યાપક કરીએ તેટલી જીવનની સાર્થકતા આપણે પામી શકીએ

એ જ પ્રમાણે આપણે ઐહિક ઉપલોગ પર, ઇન્દ્રિયોના સુખ પર પલ્લ સથમ ઢેળવવો જોઈએ મન એ જ મનુષ્યનો મિત્ર બની શકે છે અને શત્રુ પણ બની શકે છે માટે મનને સુપથે દોરવા માટે, પ્રેમશૂ કરતા શ્રેયઃ પ્રત્યે અભિમુખ કરવા માટે, જીવન શિવ સાથે મગલમય મિલન કરવા માટે, ઇન્દ્રિયનિમગ્ન, મનનો સથમ સુપથ સ્થાને આવી શકે

આ રીતે ઉત્તરોત્તર શુદ્ધ થઈ, વિકાસ સાધી માનવીએ ઉચ્ચતમ સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરતા જવું જોઈએ આપણને થવું જોઈએ કે, 'જોવા અસ્માકમ્ પરમા સપત્તિ' આ જ અમારી પરમ સપત્તિ છે, માનવ જીવનની સાચી સપત્તિ છે

આશાખાણુ

સેવાધર્મ-

— — —

— — ૯૧

પદ્મનાભ મી જોની

એક વખતે એક
બિહુને કંઈ રોગ થયો
હતો તે અત્યંત અસહ્ય
થઈ જઈ મગમૂંચથી
ખરડાયેલો બાપડો એક
ખૂણામાં પડ્યો હતો !
એવામાં ભગવાન છુદ્ધ
એમનાં શિષ્ય આનન્દને
લઈ ફરતા ફરતા ત્યાં
જઈ પહોંચ્યાં એ વિકા-
રમાં આ રીતે બિહુને
એક બાજુએ આવી
હુકંશામાં પડેલો એઈ
ભગવાન જોની પાસે
ગયા અને જોડ્યા

“બિહુ ! તને શાની બીમારી છે ?”

“પેટમાં વિકાર છે, ભગવન !”

“બિહુ ! તારી સેવા કરવા માટે કોઈ
પરિચારક તારી આસે નથી ?”

“ના ભગવન !”

“કેમ ? શા માટે કોઈ બિહુ તારી
પરિચર્યા કરતો નથી ?”

“જાનતે ! હું કોઈનું કશું કામ કરતો ન
હતો એટલે કોઈ મારી સેવા કરતા નથી !”

એ સાંભળીને ભગવાને આનન્દને કહ્યું
જ આનન્દ ! પાછી લઈ આવ આ બિહુને
આપણે સ્નાન કરાવીશું ”

“સાડુ જાનતે !” એમ કહી આનન્દ
થોડી વારમાં પાછી જઈ આવ્યો ભગવાને
બિહુના હિલ પર પાછી ફેરવ્યું ; આનન્દે એને
પાંપ સાફ કર્યું પછી ભગવાને અને આનન્દે
મગીને તેને ઉપાસીને ઘણી પર સુખાઓ

પછી ભગવાને એ
વિકારના બિહુઓને સોગા
કરી પૂછ્યું ‘ બિહુઓ !
આ વિકારમાં કોઈ બિહુ
બીમાર છે ? ”

‘ હા, જાનતે ! ”

“ બિહુઓ ! એ કયા
રોગથી પીડાય છે ? ”

‘ ભગવન ! તેને
પેટનો વિકાર છે ”

“ બિહુઓ ! જોની
પાસે કોઈ રહે છે કે ? ”

‘ ના, જાનતે ! ”

‘ અને તમારામાંથી
કોઈ પણ બિહુ જોની

પરિચર્યા નથી કરતા ? શા માટે તમે એને
સહાય કરતા નથી ? ”

‘ જાનતે ! એ બિહુ અમારું કશું કામ
કરતો નહોતો એટલે અમે શા માટે જોની
સેવા કરીએ ! ”

‘ બિહુઓ ! અહીં તમારી નથી માતા
કે નથી પિતા, જે તમારી સેવા કરી શકે !
એ તમે પે તે જ એકબીજાની સેવા ન કરશો
તો તમારી સેવા બીજું કોણ કરશે ? અને
બિહુઓ ! જે મારી સેવા કરવા હમણે છે તે
આવા રોગીની સેવા કરે એ ઉપાધ્યાય માટે
હોય તો ઉપાધ્યાયની, જો આચાર્ય માટે હોય
તો આચાર્યની, જે આચાર્યના શિષ્ય માટે
હોય તો શિષ્યની, આમ સુધી તે સારા ન થાય
ત્યા સુધી સેવા કરવી જોઈએ. ‘ બિહુઓ !
આટલું મ્યાનમાં રાખજો જે મારી સેવા
કરવા હવે હોય તે રોગીની સેવા કરે ”

આસપાસની પરિસ્થિતિનું અવલોકન કરતા એક એવું અનુભવ તારવવાનું મને છે કે જે ભાગ્યે જ સેવાકાર્યમાં પડેલા છે તેઓના બાળકો મોટે ભાગે રાષ્ટ્રસેવાથી વિમુખ, પ્રત્યાઘાતી, ઉદ્વેગ, નમ્રતા પેદા થતા હોય છે એમાં અપવાદો હોય છે પણ મુખ્યત્વે આવું જોવાનું મને જે એના માર્ગો વિચારુ છું ત્યારે લાગે છે કે તેઓ વિચારપૂર્વક જીવતા નથી કેટલાક આદેશને લીધે રાષ્ટ્રસેવામાં જોડાઈ આવેલા હોય છે પણ સમગ્ર જીવન કેમ જીવવા તેની તેમની પાસે કંઈ પડતી નથી કોઈ દર્શન પણ નથી એમાં તેમના હોય કોઈની ધીમે ધીમે એવું નથી તેઓ અસાધારણ મનોગોમાંથી પસાર થયેલા હોય છે

દરેક રાષ્ટ્રને આવા અસાધારણ સભોગ માંથી પસાર થવું પડે છે કઈ કઈ આસપાસની સુલતાની જેવી પડે છે હું વિદ્યાર્થી એને કહેતો કે દેશ ગુનામ છે ત્યાં ભણવાનું શું! જલ્પતર છોડા આમ કહેવાથી કેટલાકે છેડી પણ હીપુ કોઈક પસ્તાતા પણ હશે! પણ એ એક એવો કાળ હતો કે ખૂબ શાંતિથી વિચારવાનો અમય ન હતો એમ કરવા બેસીએ તો સ્વરાજ માટે આલોકન ન બસાવી શકીએ પણ એવા સભોગો જોઈને નથી આવતા આમાં કોઈ અર્થકતાનો હોય કદવા કરતા પરિસ્થિતિનો હોય કોઈની હવે એ પરિસ્થિતિ રહી નથી હવે રાષ્ટ્રસેવાના કામમાં પડેનાઓએ પોતાના બાળકની કેળવણીનો વિચાર કરવો જોઈએ તેના ચારિત્ર-ગુણોનો પણ વિચાર કરવો જોઈએ એ ન કરીએ તો સ્વદેશી ધર્મ ભૂંધા ગણાય

અસાધારણ સભોગમાં લોકો ભલે અસાધારણ જીવન જીવે પણ દેવે આપ્યો સ્વાભાવિક જીવન જીવતા થવું જોઈએ કાલે ધરપકડ થશે ૨૦ વરસની સજા થશે તોયે આજે સ્વસ્થ ચિત્તે જે પોતાના કાર્યો કર્યે જાય છે તે સ્વાભાવિક જીવન જીવે છે ગાંધીજી એવું જીવન જીવતા હું નાનો હતો ત્યારે એવી ઝંખના થતી કે આપુ થઈ જાઉં સાધુના સમાગમમાં આવતો માધુઓએ મને જોય પાનો પ્રયત્ન કરેલો પણ એ બધા અનેક જાતના માધુઓને માપવાનો ગજ કયો? મેં એક ગજ નહીં કર્યો જેનામાં જેટલી અસ્વાધિકતા વધારે તેટલો તે નાલયક જે જાડું ટોળા દમ્ભ કરે તેટલું તેના જીવનમાં લીધું પોયું છે

સ્વાભાવિકતા માણસના વિકાસનું લક્ષણ છે અસ્વાભાવિકતા હોય ત્યાં સામાન્ય જનોનું આકર્ષણ વધી જાય છે એ કેટલીક વાર જીવનમાં ભેદ પૂરનારી હોય છે, વાને તે થોડા કાળ માટે આવે પણ હંમેશા માટે તો સ્વાભાવિકતા જ જોઈએ મને પોતાને હું ખૂબી છું એવું લાગે છે ગાંધીજીને સત્યશોધનની ધૂન હતી ધૂન એટલે તાલાવેલી એમ કહતા તાલાવેલી પર જઈને સ્વાભાવિકતા જળવાઈ રહેવી જોઈએ ગાંધીજીનું જીવન મતો પર બધાયેનું હતું જે ગાંધીજીને પોતાનો આદર્શ મેતા કર્યો તેના જીવનમાં મતો આવે જ મતો વિકાસમાં મદદ કરે છે એનાથી આત્મ વિશ્વાસ વધે છે પણ એ ધીમેધીમે સમજાય છે એથી મેં એવું તરખું કે માણસની સ્વાભાવિકતા જળવાઈ રહે અને મતો દ્વારા વિકાસ થાય એ સારું છે

રવીન્દ્ર મનન

કાકા કાલેલકર

સાધક અને નિદ્ધની 'રહેણી-કરણી' અને વિચારસરણીમાં જમીન-આસમાનનું અતર હોય છે. જે મોટા વૃક્ષની સાથે આપણે મોટા મોટા હાથીઓ ભાંધીએ છીએ, જ્યારે તે નાનો છોડ હોય છે ત્યારે ઘેટાળકરાથી તેનું રક્ષણ કરવા માટે તેની આસપાસ નાડ કરવી પડે છે અને બધી રીતે તેની સંભાળ રાખવી પડે છે.

પવનનો થોડો ઝપાટો લાગતા હીવો તરત જ ધુતારી જાય છે. તેથી તેને ખૂબ માવધાનીથી રાંત જવ્યાએ રાખવો પડે છે. પરંતુ જ્યારે જ્યોતિ જ્યારે જંગલના ઘાસને કે સૂકાં પાંદડાને કે લાકડાને લાગે છે, ત્યારે પવનની બાધા તેને નથી રહેતી, ઊંચા પવનના જોરથી તે આખા જંગલમાં ફેલાઈ જાય છે અને પવન એને નવા નવા ખાંધ લાવીને આપે છે આ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે જ્યારે સામર્થ્ય હોય છે ત્યારે જે વસ્તુ પોષક ગણાતી હોય, તે જ વસ્તુ સામર્થ્યના અભાવને લીધે બાધિત માનિત થાય છે.

વનાનિ ઢહનો વાદને સખા ભરતિ મારુતાઃ ।
સ ઝીવ દીપ-તાપાશ્ચ —

માણસ જ્યારે તરતા શીખે છે, ત્યારે તેને જે નિયમોનું પાલન કરવું પડે છે, તે નિયમો અરોગર તરતાં શીખી ગયા પછી છોડી શકે છે. માધકની હશામાં ખીમારની માદક અનેક પથ્ય પાળવા પડે છે નિદ્ર ધ્યા પછી તેઓની બાધા રહેતી નથી.

દ્રવ પાણીથી ખૂબ ડરે છે દ્રવમાં પાણી પ્યારા ખાય

બળવાથી તે ખેરવાદ થઈ જાય છે. પરંતુ જ્યારે જ દ્રવનું જ્યારે આપણુ ગમે છે, ત્યારે તે પાણીમાં સારી રીતે તરે છે; એટલું જ નહિ, પાણીમાં રહેવાથી જ તે સાડું રહી શકે છે સિદ્ધાવસ્થા આવ્યા પછી અપથ્ય એ કંઈ અપથ્ય રહી શકતું નથી.

તેથી માણસે નબળા સમય વખતે પોતાની ખૂબ સંભાળ રાખવી જોઈએ શક્તિને સચાર થવા પછી, સામર્થ્યને જોઈ જે કંઈ પણ કરે તે પોષક અને ઉપકારક જ થાય છે.

જ્યપણુમા માણસ પરત્રત્ર હોય છે ત્યારે જ્યારે જોઈએ, ક્યારે જાણુ જોઈએ; જાણુ જોઈએ કે નહિ, એની બાળકને સમજ હોતી નથી મામાપ જે પ્રમાણે રાખે તેમ રહેવું અને દુનિયાની દયા પર છવણુ એ જ છે બાળકોનો નિવશ એ જ બાળકો જ્યારે મોટા થાય છે ત્યારે તેઓનું પરત્રત્રપણુ ખીંચે ખીંચે જોણુ થતું જાય છે. તેઓને થોડો થોડો વિરોધ કરવાનું પણ મન થાય છે ખીંચે ખીંચે બધા ઉપદ્રવો તે હજીમ કરી શકે છે અને ઉવટે-જો મામાપે તેઓને જન્મ આપ્યે, પાળીપાળીને મોટાં કર્યા, તેઓને એ લોકો પોતાની સુઠીમાં ગજવા લાગે છે હવે તેઓ પોતે પિતા બને છે, અને ભગવાન તેઓને નિવકુલ જન્મ/પ બાળકો આપી દે છે જ્યારે એ જન્મકે ને પણુ વખત આવે છે, ત્યારે આ ને જન્મકે પણુ મોટા થઈ તેઓના આ નિદને સન્ન બધા લાગે છે

દુનિયાનું વ્યવહાર-સકે જ એવું છે.
સામર્થ્ય દોષ છે ત્યારે જે વસ્તુ પોષક
બને છે, તે જ સામર્થ્યના અભાવને તીવ્ર
બાધક થાય છે.

જન મલ ગુપ્ત શિશુર મનો

ગુપ્તિ બાલીન

અન્તરેરિ અન્ત પુરે

થાક રે તત્તરિન ।

અ પ પારે પમિ પુરે,

અ પ દાહે મમિ પુરે,

અપ ૩. જે તાગને પુલા

કરે જ મમિન—

અન્તરેરિ અન્ત પુરે

થાક રે તત્તરિન ।

જખન તોમર સમિન દબે

ઉમે ભરે પ્રાણ,

આશુન ભરા સુધા તાંહાર

કરમિ જખન પાન,

બાહિરે તખન બસ રે છુટે,

મામિ મુમિ પુષાપ કુટે,

સકસ ગોધન અંગે નિધે

મેમિ સ્વાધિન—

અન્તરેરિ અન્ત પુરે

થાક રે તત્તરિન ॥

‘ન્યાં સુધી તું’ નાના બાળકની પેઠે
બાળકીન દરો, ત્યાં સુધી (અંતર્મુખ થઈને)
પોતાના હૃદયના અંત પુરમાં પડી રહેજે; એ
જ તારે માટે ચોખ્ખું છે. ન્યા સુધી યોગક
ધારી તું પડી જતો હોય, યોગક દાહથી તું
બળી મરતો હોય, તારા શરીરને યોગીક ધૂળ
લાગવાથી તું મલિન થઈ જતો હોય, ત્યાં
સુધી અન્ત કચ્છના—હૃદયના અન્ત પુરમાં
સુરક્ષિત પડી રહેવું એ તારે માટે સાચું છે

પરંતુ ન્યારે તારામાં શક્તિ આવશે,
અંગ—પ્રત્યંગમાં પ્રાણ ભરાશે; ન્યારે અગ્નિના
જેવી સળગતી સુધા હુળાહુળની પેઠે પી
જવાની શક્તિ તારામાં આવશે, ત્યારે નિર્ભય
થઈને અત્ત પુરની બહાર આવજો અને દવ-
તત્રતાથી ધૂમવા લાગજો. કારણ કે ત્યારે
ધૂળમાં આગોટવા છાયાયે તું શુદ્ધ રહી શકશે.
અર્થ પ્રકારના બદલો પોતાના પર લકુન
કરીને પણ તું સ્વાધીનતાથી બધે ઠકાણે
ફરી શકશે

આવી શક્તિ તારામાં નથી, ત્યા સુધી તો
અન્ત-કચ્છના અત્ત પુરમાં પડી રહેવું તારે
માટે સાચું છે’

— શ્રમ અને આરામ —

કિશોરસાસ થત મશરૂવાળા

પરિશ્રમ—યત્રવત્ અથવા લુદ્ધિયુક્ત બને—અને અર્દિસા સગાં બાઈબહેન છે
પરિશ્રમનો અભુગમો કેળવીએ તો સાથે સાથે અધમાનતા અને તેને નભાવનારી હિંસાની
મનોવૃત્તિ કેળવ્યા વિના નહીં ચાલે બેઝાક, માણસને આરામની જરૂર રહે છે, પણ આરા-
મનુ ક્યાન જેવું હૃદયની ક્રિયામાં હોય છે તેણે છેલ્લું જોઈએ. હૃદય દરેક વખતે કૂલે છે
અને સ કોચાય ॥ તેની વચ્ચે તેને કેટલોક વખત આરામ લેવો પડે છે. પણ વિચાર
કરો કે કેટલું હૃદય પોતાની આરામની છૂલોનો જ આદર કરે અને કૂલવા—સ કોચવાની
ક્રિયાનો તિરસ્કાર કરતું થઈ બચ તો તેના માલિકની રી કશા થાય? એ જ પ્રમાણે જે
મમાજ આરામને છુવનનુ ક્યેય વનાવી દે અને પરિશ્રમ તરફ કંટાળાની જ નજરે
જુએ તેને આખરે મરવું જ રહેશે

ગુરુદેવની ચિંતા -

-- -- --

સુકૃપભાઈ

ધણા વર્ષો આ વાતને
વીતી ગયા છે બાપુજી
દિલ્હીમાં હરિજનવાસમાં
જીતયા હતા એ જ દિવ
સોમાં ગુરુદેવ પણ 'વિશ્વ
ભારતી' માટે ફરજી
કરવા નીકળ્યા હતા તેઓ
પણ દિલ્હી આવી પહોં
આ ગુરુદેવનો કાર્યક્રમ
એ હતો કે તેઓ ક્યો
ક્યો પોતાની નાનકડા
લોકોને જાણવે અને પછી
લોકો પાસેથી 'વિશ્વભારતી' માટે ફરજી

આ વાતની બાપુજીને જાણ થઈ ત્યારે
એમનું હૃદય દ્રવી જોઈતું ! ગુરુદેવ જેવી વહ
નીય મહાન વિભૂતિ જુદાવસ્થામાં ફરજી
કરવા ફરજી - અને તે પણ માન સાથે હૃદય
રૂપિયા માટે - અને પોતાની નાનકડા અને
નૃત્યકલાનું પ્રદર્શન કરે એ વાત બાપુને
અસહ્ય થઈ પડી જ્યાં એમની એ વેદના
અક્રમ થઈ ગઈ ત્યારે તેમણે મહાદેવભાઈ
પાસે પોતાનું હૃદય ઠાવવું મહાદેવભાઈ પણ
બાપુની ફરજી આત્મવેદના સાબળી બાકુળ
થઈ ગયા

રાતનો એક પહોર વીત્યો હતો. શ્રી
ધનરામમહાજી નિરલા પધારીમાં પડ્યા પડ્યા
નિદ્રાવશ થવાની તૈયારીમાં હતા ત્યાં તે
અચાનક ઠાંધના પગરવથી જાગી જોઈયા અને
તેમણે પૂછ્યું ' કોણ છે ? '

મહાદેવભાઈએ કહ્યું " એ તો હું છું "

મહાદેવભાઈ સુપ્રત્યાષ નિરલાના પત્નિ

પાનાવાયા

પાસે જઈને બેઠા નિરલા
એ પૂછ્યું " મહાદેવ
ભાઈ, તમે ? રાત્રે કેમ ?
છે તો બધું ક્યાં ?
' હા, બધું ક્યાં
મગા છે થોડી વાતચીત
કરવી છે '

પછી મહાદેવભાઈએ
બાપુજીની મર્મવેદના સાબ
વાહી શબ્દોમાં કહી અભ
જાવી ગુરુદેવને જુદા
વસ્થામાં નાની રકમ માટે

આમ ઠેર ઠેર પોતાની કલાનું પ્રદર્શન કરતા
ફરજી પટે એ કેટલી દુર્ભાગી વાત કહેવાય ?
એવો તેમણે જોઈતું ' બાપુજી કહ્યું છે કે,
ધનરામમહાજીને કહ્યું કે તમે પોતાના
કીમત મિત્રોને લો અને છ જણ મળીને
ફસ ફસ હજારની રકમ ગુરુદેવને આપી
ફિફ્ટીનાને આ શરમમાંથી બચાવી લે અને
ગુરુદેવને નિશ્ચિત કરીને શાંતિનિકેતાન પાછા
મેકસી આપે '

ગુરુદેવની પાવનકારી જીવનસાધનાના
પ્રતીકસમી 'વિશ્વભારતી' માટે ગુરુદેવે પોતાનું
અર્પણ સમર્પણ કરી કીધું હતું કવિદ્રવ્ય
સ્વીન્ડનાથને કાવ્યસમ કે પનાની આનન્દમયી
આલોકાકે સંપ્રિ હોડીને 'વિશ્વભારતી' માટે
લેખ લેવો પડ્યો હતો 'વિશ્વભારતી' એ
ભણે ગુરુદેવનું જીવનઅર્પણ બની ગઈ હતી
'વિશ્વભારતી' સરથા હ મેથા નિકાસ સાપતી
રહે અને ગુરુદેવના ગયા પછી પણ તેની
પ્રગતિ આજે નહિ, એ જ એક મહેરબા

શુરુદેવને સર્વદા રહેતી. મૃત્યુનું મુખકે
ગાન કરનાર મહાકવિ રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર
'વિશ્વભારતી'ના શુરુદેવ તરીકે જુદા જ તરી
આવે છે. પ્રેમાગ શુરુદેવને પોતાના ઘરની
તેવી ચિંતા થાય છે, જાણે એની જ ચિંતા
શુરુદેવને 'વિશ્વભારતી' માટે હતી.

શુરુદેવ ત્યારે છેલ્લી માદગીમાથી પસાર
થતા હતા ત્યારે તેઓ તેમના એક સ્વજન
મૈત્રેયીદેવીને ત્યાં મગધુ નામના મિરિમદેશમાં
થોડો વખત આરામ લેવા ગયા હતા. શુરુદેવની
નવિયત દિવસે દિવસે લથડતી જતી હતી ત્યાં
એક વાર શુરુદેવને ઊંડા વિચારમાં દૂબેલા
લેખને મૈત્રેયીદેવીએ તેમને 'એલુ' કારણ
પૂછ્યું. એટલે શુરુદેવે પોતાના કવનની
મહેશ્વર બ્યક્ત કરતા કહ્યું —

"જીવન માટે મને વધુ ચિંતા નથી,
પરવા નથી ઇચ્છા ફક્ત એક જ મનમાં રહ્યા
કરે છે, અને તે શું? એ તું જાણે છે? આ
જે 'વિશ્વભારતી'ને આટલો પરિશ્રમ કરીને આ
સ્થિતિએ પહોંચાડી છે, તેનું મારી જોર
હાજરીમાં શું કંઈ જ મૂલ્ય નહિ રહે? એની
પાછળ મેં કેવો પરિશ્રમ કર્યો છે તેની તને
ક્યાથી ખબર હોય? કેવા દુઃખમાં એ
દિવસો વિતાવ્યા છે, જ્યારે નાની વહુના
(શુરુદેવના ધર્મપત્ની) ઘરેણાં સુંઢા મારે
લઈ લેવા પડ્યા હતા! કરજ ત્યારે બાળુથી
વધે જતું હું વિદ્યાર્થીઓને પઠવતું ખવરાવી
— પહેરાવીને રાખવા પડતા, કારણ આમ તો
કોઈ પોતાના બાળકોને મોકલે જ નહિ,
ઊલટાનાં પડતું શાકીબાડુ ખરચી બીજાંઓને
ના પાડી આવે. આવી જાતની મદદ મને
મારા દેશવાસીઓ તરફથી મળી છે, અને
બીજા બાળુથી ત્યારે જ એક પાછી એક
મૃત્યુશોકના પ્રસંગે આવ્યા કરતા; એ દુઃખને
પ્રતિદાશ પૂરેપૂરો છુપત થઈ ગયો છે. હોં!

૪૮]

બાળુના છે, હું—અમે યોજીન થીમંત છીએ
હુકીકતમાં હું પૂરેપૂરા નિરાધાર બન્યો હતો.
મારા સસારમાં—ઘરમાં જરાયે થીમતાઈ ન
હતી નાની વહુને ઘણો ભાર વહેવો પડતો.
એ કે એ વિષે તં કદીયે કંઈ મનમાં પશુ ન
લાવતી. પરંતુ એ આટલા વિદ્યો દેશવાસીઓ
તરફથી ઊભા ન કરાત, તો માત્ર અર્થાભાવે
આટલું સહેલું ન પડત સદાય ન મળતી
એ તો સામાન્ય વાત હતી, પરંતુ શું
વિગેધ—વિદ્યો!

"જેર, જવા દો એ વાતને! થવાનું
હતું તે થઈ ગયું. પણ હવે આટલાટલી
મહેનતે જે 'વિશ્વભારતી' ઊભી કરી છે,
એટલું મારી જોરહાજરીમાં એ કંઈ જ મૂલ્ય
ન રહે, તો આટલા દિવસોના આ બધા પરિ
શ્રમ નકામો જશે, અને રમી (શુરુદેવના
પુત્ર) વગેરે જીવો, પણ શું લેખને? એમની
ત્યારે બાળુ જે એક વિશાળ કર્મક્ષેત્ર તૈયાર
થઈ ગયું છે, તે બાળી પડતાં એ અસહાય
થઈ પડશે! મૃત્યુ વિશે વિચારતા આ એક
જ વાત મને મૂઝવે છે અને તે મારી 'વિશ્વ
ભારતી' સરધાની — બીજા કોઈ જ નહિ."

શુરુદેવની જીવન તપસ્યાના મૂર્ત સ્વરૂપ
સમી 'વિશ્વભારતી' માટે એમને કેવી ઊંડી
ચિંતા હતી એવું દર્શન શુરુદેવના આ ઉદ્દેશ
મારેતમા આપણને થાય છે એ રાષ્ટ્રોત્તુ સ્મરણ
થાય છે ત્યારે 'વિશ્વભારતી' દષ્ટિ સમીપ
આવીને ખડી થાય છે શુરુદેવનો આત્મા
હજીય એ સરધાના વિકાસને અંખતો ત્યાં
કા ન કરી રહ્યો હોય? એ શુરુદેવ પ્રત્યે
આપણને પ્રેમ અને આદર હોય તો 'વિશ્વ-
ભારતી'ને શુરુદેવના વિચાર અનુસાર વિક
સાવવી એવું ત્યારે જ શુરુદેવના આત્માને
શાંતિ મળશે પ્રભુ આપણને એટલી સન્મતિ
આપે એવી અભ્યર્થના

ત્રિવેણી સંગમ

સકલનકર્તા મુદ્ર ૦

(૧૨)

‘કોનિ’લ’મા અનેક પ્રકારની હરીફાઈ આજતી એક દિવસ કેવાક ચિલાથી સૂચનાતા ધ્યાના નામોની હરીફાઈ હતી બાપુ કહે “ચાલો વસ્ત્રભક્ષાઈ, નામો સૂચવવા લાગો છતાંમ લેવું છે ના ?

અને નાચે જ કામગીરો લખાવના હતા ન કામ મૂકીને બાપુ આ વિનોદમાં પડયા બધા નામો લખ્યા, અને પછી મહા દેવભઈન બાપુએ કહ્યું “મહાદેવ, તમે ‘એકમ વાન કેડ’ને નામો એ મોકલો.” સાચો મહાદેવ ભાઈએ બાપુને પૂછ્યું “બાપુ સાચે જ તમે ઇચ્છો છો કે આ મોકલવું ?”

બાપુ કહે “એમાં શું ? એમાં યોડો ભુલ્લિનો ઉપયોગ છે અને નિર્દોષ મરમન રહેલી છે.”

(૧૩)

એક વાર એક ચરકારી પેન્સનનો કામગીર હતો ‘જી વર્ણ’ની ઉમર થઈ છે પણ દમનો ઉપદ્રવ બહુ પીટે છે તમે અનેક પ્રયોગો કરેલા છે, અને કુદરતી ઉપાયે કહો સાસ કર્યા છે તો અને કાઈ ન સૂચવો ?

બાપુને મહાદેવભાઈએ કહ્યું “આવા કામગીર કયા જગ જ આપતા ફરશે ?”

બાપુ કહે “જલે” એમ કરીને કામગીર કાઢ્યા એટલે સરકાર કહે “અરે, લખોની કે ઉપવાસ કર બાજી ખા, ઠોઠું ખા, સોડકા પી”

બાપુ ખડખડાટ ફગી પડ્યા અને છેવટે પોતાની રીત મુજબ પત્ર લખાવ્યો.

ખાનાબાપુ

(૧૪)

એક દિવસ એવલીન ફેન્સ તરફથી F. H. Clark (ફોર્મ કલેવિજેશ)ના પુસ્તકે આ બાપુ એ વાર પુસ્તકો જોનામાં મરકાવ થયા એની પછીની વિષયસુચિથી આશ્ચર્ય ચક્રિત થયા અને એ જોવામાં અધિક તવાક આ રહે

વિષયસૂચિ જતા એના બાપુ કહે -

ત્રિવિશ બાઈબલ એ શું કહે ?

એ ચાલણીને વસ્ત્રભાઈએ પૂછ્યું

‘ત્રિવિશ બાઈબલ એટલે ?’

બાપુ કહે એટલે ત્રિવિશ લોકાંતુ

બાઈબલ એ શું ?”

એટલે તરત જ વસ્ત્રભાઈએ જવાબ આપ્યો ‘પાર્કેડ ચિર્લિંગ અને પેન્સ’

પુસ્તકમાં ખરેખર પાઈડ રિનિંગ અને પેન્સ એ ત્રિવિશ બાઈબલ એમ જ લખેલું હતું વસ્ત્રભાઈ કહે ‘જુઓ, બાપુ આ શું મને આવડે છે ના ?’

(૧૫)

જેલમાં બાપુ આગળ છાપુ વાચવાને વસ્ત્રભાઈનો ઈશરો વાચના એમનાં ઘણા ઉચ્ચારોમાં ભૂલો હોય તેની એમને જણાવ પરવા નહીં ખામ કરીને મદ્રાસ તરફના નામોના ઉચ્ચાર તો એમને કેમે કરી મોઝે ચડે જ નહીં આરોગ્ય સ્થાગી મુદ્ધિવારને અસેલમાં Arukla swarna લખેનું વસ્ત્રભાઈ ‘આરોગિયા’ બેલે અને મહાદેવભાઈને હસડુ આવે એટલે પછી વસ્ત્રભાઈ તેમને

કહે - "તને હસવું આવે છે, પણ આમાં તો
જે જાણ્યું તે થયું છે"

બાપુ કહે 'પણ વડજાભાઈ, તામિલમાં
'ક' અને 'ગ'ની જગ્યાએ 'કેર' નથી"

એવે વડજાભાઈ કહે "પણ અંગ્રેજીમાં
તો 'જી' છે તો? તે શા માટે નથી લખતા?"

(૧૬)

કલકત્તાના Royalists (નયવિસ્ત્રમ) ને
માટે તૈયાર કરેલો મેન્ડેસનો ખાનગી અહે
વાલ છાપામાં આવ્યો તેની ઉપર છાપાની
ટીકા વચ્ચાવી હતી એમાં Gendia & construc
tion vacancies (ગાંધીની રચનાત્મક ગફવતો)

એવા થઈને આવના હતા મહારાજા, એ
બાપુને પૂછ્યું "બાપુ, રચનાત્મક ગફવત
એ કેવી થતી હશે?"

એવે વડજાભાઈ કહે "આજે તારી
દાળ બળી ગઈ હતી ને, તેવી"

બાપુ ખડખડાં હુચ્યા

નવો ટુકડો આવેલો વડજાભાઈ મારી
દાળ પિના નજીક મહિના થયા પહેલાં અને તે
દિવસે સારી દાળની આશા રાખના હતા ત્યાં
પહેલે જ દિવસે પાણી એકાદુ ડોવાને લીધે
અને કેવતા વધારે ડોવાને લીધે દાળ બળી
ગઈ હતી!

પ્રતિષ્ઠાનો આદર

આજની શિક્ષણ દુનિયામાં વિદ્યાર્થીના જીવનઘડતરને માટે અનેક પ્રકારના
પ્રયોગો થઈ રહ્યા છે એ બધા પ્રયોગો દ્વારા વિવેક અને સચમ લાવવા માટે પણ
શિક્ષક અને વડીલો આતુર હોય છે આજે બૂલી જઈએ છીએ કે, વિદ્યાર્થી
પુસ્તકમાંથી કે શિક્ષકના શિલ્પમાંથી જે શીખે છે તેના કરતાં તે અનેકગણ
શિક્ષકના કે વડીલના આદર્શ જીવનમાંથી અને પાતાની આસપાસના વાતાવરણમાંથી
શીખતા હોય છે વિદ્યાર્થી સમાજનું એક વિવેકભર્યું અંગ બની રહે એમ આપણે
કેળવતા હોઈએ તો જે વસ્તુ શિક્ષકના જીવનમાંથી પ્રતિબિંબિત થવી જોઈએ
અને વાતાવરણ જે તરવથી ભરપૂર બનેતું હોવું જોઈએ કેઈ પણ પ્રકારના
અનિવેકી વર્તન માટે કે અન્યથા વ્યવહાર માટે વિદ્યાર્થીને પોતાને જ મનમાં કોઈ
ધામ અને જે સમાજમાં પોતે જીવી રહ્યો છે તે સમાજમાં પોતાની અપ્રતિષ્ઠા
થશે તેવું તેને જાન થાય તે પ્રકારનું શિક્ષણ સંસ્થાનું વાતાવરણ હોવું જોઈએ

અપ્રતિષ્ઠાના બધને બહાર પ્રતિષ્ઠા માટેનો આદર વિદ્યાર્થીના જીવનમાં ઉભો
કરી શકાય તો આખી પરિસ્થિતિ જ બદલાઈ જાય આદરમાંથી કંઈ જ નમતો જ
નથી અપ્રતિષ્ઠાનો હંમેશા લાય સેવાને બહાર વિદ્યાર્થી પ્રતિષ્ઠા માટેનો આદર નેવતો
થઈ જાય તો વાતાવરણમાં એક પ્રકારની નવીન શુદ્ધિ આવે આમ કરવા માટે આખું
વાતાવરણ નવેતરની રચાવું જોઈએ શિક્ષકે પણ પોતાના જીવનમાં ધરમ્માંથી દેશકાર
કરી નાખવો જોઈએ પોતે અપ્રતિષ્ઠાના ભગ ન સેવે, નૂ વિદ્યાર્થીઓ પાસે સેવશવે
પોતે પ્રતિષ્ઠાનો આદર કેળવે અને વિદ્યાર્થીઓ પાસે કેળવાવે

આમ કરીશું ત્યારે કાલ પણ જશે, પ્રતિષ્ઠાવાળા સામાજિક જીવનનું વાતાવરણ
પણ પેદા થશે અને જે રીતે આપણે ઇચ્છીએ છીએ તેવો શિક્ષણમાં દેશકાર
સહેલાઈથી કરી શકાશે

—હરભાઈ ત્રિવેદી

ચાનાબાપુ

એ માણસનું નામ છે ધર્મદ્રોહ.

રોહડાદા—હું તો એવા માણસની મજાક કદી ન લઉં તને જે રસ્તે જવા તેણે કયું ॥ એના કરતા વધારે કથાનક અને મુરકેલીઓ બીજો કોઈય રસ્તો આ દુનિયામાં નથી. તું એનું માનીને આમળા તો ભ, પછી તને ભત્તે એ વાતનો અનુભવ થશે. તને શોડીક મુરકેલી રસ્તામાં પડી હોવી એકાએક, તારા કપડા ગંદા થયેલા છે એ ઉપરથી કેળાઈ આવે છે પરંતુ એ કેળાણવાળી ભૂમિ તો હજી દુખેાની શરૂઆત જ કહી શકાય જરા માત્ર બેરોબર સાંભળ; હું તારા કરતા મોટો છું તને હવે પછી રસ્તામાં થાક, પંડા, ભૂખ, આપત્તિ, દાદ, તાપ, સિંહ, સાપ, ઘોર અધકાર અને કોઈ જ શબ્દમાં કહું તો મોલ માંમે આવીને મળશે; અને બીજી પારાવાર મુરકેલીઓની તો વાત જ શી કરવી? તને કદાચ મારી વાનમાં વિશ્વાસ ન આવતો હોય. પણ મારી પાસે એના એકાએક એટલા પુરાવા મોજૂદ છે. અને માણસ આમ શા માટે બેકાશ બની જઈ અધ્યાત્મમાં ભૂમકે મારતો હશે અને આવા રખડના માણસનું માનતા હશે?

સાક્ષાત્કાર—પણ કાઈ, તમે જે બધી કથકર મુરકેલીઓ જતાની તેના કરતા પણ મારા ખજા પડેલાં બોલો અને વધારે કથકર અને ત્રાસદાયક લાગે છે! રસ્તામાં શી અડચણો આવશે તેની અને જરાયે પડી નથી. જાહેને માત્ર મોલ આવે તોયે અને એની પરવા નથી પગ આ બોલો અને અમકા થઈ પડે છે!

રોહડાદા—પણ અધ્યા, તારે મોયે આ વાતને શી રીતે નાની પડ્યો?

સાક્ષાત્કાર—આ ધર્મ—અથવા વાચકો અને એનું જ્ઞાન ધમ્મ.

સ્વારાખ્યા

રોહડાદા—મને પણ એ જ વિચાર આવ્યા હતા. તારી માફક જ કાચા મનના બીજા માણસો પોતાને વિશે વધારે પડતું માની બેસે છે અને પછી અમ બીજાના ચઢાવવાથી અવળે પાટે ચડી ભય છે! પણ એ રીતે તેઓ પોતાની માણસાઈ જ શુભાવી બેસતા નથી પરંતુ કથાનક સાદસો કરવા અથવા શ્રામાં ભૂમકે મારવા તૈયાર થઈ જાય છે. એ મૂર્ખ લોકોને પોતાને જ જ્ઞાન હોવું નથી કે તેઓ શા માટે આમ કરી રહ્યા છે!

સાક્ષાત્કાર—મને શું મળવાનું છે એ હું બેરોબર જાણું છું, આ બેલો હલકો કરવા માટે જ આ માર્ગ મે લીધો છે

રોહડાદા—પણ તારા માર્ગ વચ્ચે આટલી બધી મુરકેલીઓ આવવાની છે એ જાણ્યું છતાં તું શી રીતે બોલને હલકો કરી શકશે? જે મારા સાંભળવાની ધીરજ હોય તો તું જેની ધ્રુવ રાખે છે તે મેળવવા માટે માર્ગ-સુચન કરે એ તું મારા માનશે તો તને આ રસ્તે જે મુરકેલીઓ આવવાની છે તેમાંથી તું યુક્ત થઈ શકશે એનો ઉપાય તારા હાથમાં જ છે. વધુમાં તને જણાવું છું કે હું જે માર્ગ જતાવું છું એ માર્ગે મુરકેલીઓ ન આવશે એટલું જ નહિ પણ ત્યાં તને આશરો મળશે, મિત્રો મળશે અને તને સતેજ પણ પૂરતો મળશે.

સાક્ષાત્કાર—કાઈ, મહેરબાની કરી અને એ માર્ગ બતાવો!

રોહડાદા—અરે, એમાં શી મોટી વાત! બાબુના જ ગામમાં અધ્યાશ્રમી નામે મોટો કમરદાનાજ માણસ રહે છે તે બહુ જ અખલાત માણસ છે. તારા જેવા ખજા પર ભારે બોલો વહન કરતા માણસોને એ જોભમાંથી યુક્ત કરવાની કુશળતા એમનામાં છે. અને જેટલી બેરોબર તે પડેલી, હું કદી ચકુ કે

તેમણે ઘણા માણસોને એ રીતે મદદ કરી છે તુ એમની પાસે જા, એ જરૂર તને મદદ કરશે એ તે ઘેર ન હોય તો એમનો ઊકારો પણ તને મદદ કરી શકશે હું તો તને ત્યા જ જવાની સલાહ આપુ છું ત્યા તારો બોલો જરૂર ફર થશે વળી જો તારી ઇચ્છા ખાછા તારે ઘેર જવાની ન હોય તો - હું તો જાણું તને ખાછા ઘેર જવાની સલાહ ન જ આપુ - તારા ઊંચી ઊંચીને આ ગામમાં બોલાવી શકે છે એ ગામમાં ઘણા મકાન ખાલી જ પડ્યા છે બહુ જ જોઈ કિંમતે એમાં એક જ ખરીદી લેજો વળી અહીં અનાજ વગેરે પણ ખૂબ સસ્તા અને સાત મળે છે પણ તને તારુ છવન વધારે સુખમય ત્યારે લાગશે, જ્યારે તું જોશે કે ત્યા તારા બધા પાટાસીઓ પ્રામાણિક ભલા અને સસ્કારી છે

મહત્તરજ દોહડાદોની વાત સાંભળીને વિચારમાં પડી ગયો પછી તેણે વિચાર કર્યો કે, 'જો આ ભલા માણસે જે કંઈ કહ્યું છે એ બહુ જ હોય તો એમની સલાહ માનવામાં જ હડાપણ રહેલું છે' એમ વિચાર કરી તે ઘાત્યો "બાઈ, તમે જે માણસને ઘેર જવા કહો છો એમને ત્યા જવા ખાટે કંઈ રસ્તો જવું જોઈએ?'

== કંઈ માર્ગે ? ==

અજસરક કંઈ નથી? સહુ તો એ છે કે જ્યાં લોકો આજસુ બની ગયા છે અહીં સહુ કહે છે પણ જરા સરખાવે અન પેદા કરતા નથી એટલે તો બિચારા અનાજ પેદા કરે જ છે તેનું અનાજ જરૂરિયાતને સ્થાને નથી પહોંચતું એ તેનો દોષ નથી એ બધાનો ઇલાજ તો એ જ છે કે જરૂરિયાતોની જાબતમાં સ્વાવલંબી બનવું જોઈએ અને સૌએ કંઈ ને કંઈ પેદાશ વધારવાનું મન લેવું જોઈએ ગામીજીએ કહ્યું, જોછામાં જોછું રટિયો તો કાતો તો લોકો કહે છે કે સ્વરાજ્ય આવ્યા પછી હવે રટિયો કાતવાની શી જરૂર છે? જે સાધનોથી સ્વરાજ્ય મળ્યું છે તે ઊડીને હવે જ્યાં સ્વરાજ્ય ગુમાવવાનો માર્ગક્રમ શરૂ કરવાનો હોય નહીં!

દોહડાદો—તને પેલી ફર તી ચી ટેકરીઓ દેખાય છે કે?

મહત્તરજ—હા, મરોબર દેખાય છે

દોહડાદો—એ ટેકરીઓ તરફ જુ જશે અને જે પડેલું મકાન આવે એ જ ઘેર પૂછજો

જોડે મહત્તરજ ન્યાયશાસ્ત્રીને ઘેર જવાનો

માર્ગ પકડ્યો પણ જ્યારે તે ટેકરીઓ પાસે પહોંચ્યો ત્યારે તેણે જોયું કે ત્યાંથી પસાર થતો રસ્તો ઘણો ઊંચો અને ઝુગકેટ હતો અને વળી એક બાજુએ મોટી બેખડ આગળ ધમી આવેલી હતી, તે કપારે તૂટી પડે એ કહેવાય એમ નહોતું ત્યાંથી પસાર થવું બયબરેલું હતું એને મહત્તરજ તો ત્યા જ થઈ ગયો! હવે શું કરવું, એની તેને સમજ પડી નહિ વળી તેના બોલો જે થોડો હળવો થયો હતો તે હવે વધારે ભારે થતો જતો હતો! તદુપરાત, એ ટેકરીઓમાંથી અજના બડકા નીકળવા લાગ્યા, તેથી મહત્તરજને ધીક લાગી કે તે બળી તો નહિ મરે ને! દોહડાદાનું માનીને તે આ રસ્તે આ થો એ સારું તે હવે પસ્તાવા લાગ્યો તેના આખા ચરીર પરસેવો છૂટવા લાગ્યો, ચરીર ધ્રુજવા લાગ્યું અને તે બયથી બેખડગે બની ગયો હવે તેને માર્ગે શી આશ્રિત આવી પડશે એ તેને સમજતું નહિ! (ચાહુ)

મણુકો ડાળે - અહિંસા

સકલનતા ચક્રવાચ બ. પટેલ

અમેરિકન મિત્રો લખે છે કે “આપના દેશની દુર્ઘટનાને કારણે આપને જે ભારે દુઃખ થઈ રહ્યું છે તેનો વિશ્વાસો આપતા આપને શાંત કરાવીએ છીએ કે આપના સુદર અને પ્રેરણામય શબ્દો સારીયે દુનિયામાં ખૂબે ખૂબે પ્રસરી રહ્યા છે એ તો સ્વાભાવિક વાત છે કે આ દુઃખભરી ઘટનાથી આપને નિરાશા થાય, પણ તેથી આપે નાહિમત તો ન થયું જોઈએ બીજી કદીયે એકદમ સુદર અને પ્રુથામોદાર દૃષ્ટિ નથી લઈ શકતું જોને માટે તો પ્રથમ બીજે સહયુ પડે છે, પછી જીગણુ પડે છે અને પછી તેનો કંઈ કંઈ વિકાસ થાય છે વિકાસ દરમિયાન વચ્ચે કદી કંઈ પણ અડચણ આવે છે તો માણીએ હાજર રહીને તો અડચણ દૂર કરવી પડે છે એ રીતે આપ હુ ખી ભાઈઓની સેવા કરીને તેઓના દુઃખો દૂર કરવામાં સાથ આપી રહ્યા છો. અમે આપને પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે આપ દુનિયાના બધા દેશોના લુદા લુદાવર્ગો, ધર્મો અને લોકોનો આશ કરો. તેઓ મર્વ પણ આજ આપની સાથે શાંતિ અર્થે જમવાનને પ્રાર્થના કરી રહ્યા છે. અમે સર્વ કે જેઓને આપની ધ્યાનમાં

શાંતિમય અહિંસક પ્રવૃત્તિ અને તેના લોહી વિનાના વિજયથી બચા અને નવું જોમ મળ્યું છે તે સાથે મળીને પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે જમવાન આપને આશીર્વાદ દે અને આપના ઔત્સવ્યતા કામની પરિપૂર્ણતા કરવા માટે લીધાંયુ કરે.” હોઈ શકે છે કે આ મિત્રોનું કહેવું સાચું કરે! આજ લગી હિંદુસ્તાનમાં પામવપણાથી જે રક્તપાત થઈ રહ્યો છે તે હવે શાંત પડતો જાય છે આ રક્તપાત ઇનિહાસમાં અસાધ્યજી ન હો! જ્યે કે આજ હિંદુસ્તાનમાં જે જીજરી રત્ન છે તેને હુ તો અસાધ્યજી માની રહ્યો છું આપણે જોમ માનીએ કે હિંદુસ્તાને જે આઝાદી મળવી છે તે અહિંસાને આભારી છે તો ભારે કહેવું જોઈએ કે હિંદુસ્તાનની અહિંસક લડાઈ કેવળ નામની જ હતી, કેમકે વસ્તુત તે કમજોરોનો નિષ્ક્રિય પ્રતિરોધ હતો. આ વાતની સત્યતા હિંદુસ્તાનની આજની ઘટનાઓમાં પ્રત્યક્ષ દેખાઈ રહી છે

મેર જનરલ કરિઅપાએ અહિંસાના સળ મમાં લખ્યું છે કે “આજની હાલતમાં હિંદુસ્તાનને અહિંસાથી કંઈ ફાયદો નહિ થાય” અને કહ્યું છે કે અહિંસાના સળ મમાં

ઉપરની વાત કરીને બીજા કેટલાક વિશે સોની
માફક જનરલ કરિઆપા પોતાના રોજની બહાર
યા યા ગયા છે, અને જાણે જાણે પણ એમણે
અહિં સાની તાકાત આકાશમાં ગલીર ભૂલ કરી
છે જીવનભર અહિં સાનો પ્રયોગ કરવાના કારણે
અહિં સાનો નિષ્ણાત હોવાનો હું કહેવા કહુ છું,
છતાં મારે કહેવું જોઈએ કે હું તેમાં ઘણોજ
અપૂર્ણ છું ૨૫૫ અને નિશ્ચિત શબ્દોમાં હું
એમ કહેવા ચાહું છું કે, જેમ જેમ વધારે ને
વધારે અહિં સાનો અમલ કરતો જઈછે તેમ
તેમ અને વધારે ને વધારે ૨૫૬ જણાવું

તથા છે કે હું મારા જીવનમાં અહિં સાને પૂરી
રીતે જોતપોત કરવામાં હજી ઘણો પછાત છું
આ સત્ય ઘટના આત્મનિરીક્ષણથી જાણવી એ
દુનિયાના સર્વ માનવીઓનો મુખ્ય ધર્મ છે,
પણ એની પૂરી સમજ વિના જનરલ
કરિઆપાએ એમ કહ્યું છે જે આજના
જમાનામાં હિં સાની સામે અહિં સા કઈ પણ
કરી શકતી નથી પરંતુ હું તો હિંમતથી
એમ કહું છું કે આ અણુભોજનના જમાનામાં
શુદ્ધ અહિં સા જ એક એવી તાકાત છે કે જે
હિં સાની બધીયે ચાલભાજીને નિષ્ફળ કરી શકે છે

★ નવા માહુક બનાવી 'બાપુ-સ્મરણ' મેળવો ★ સુધારો

મયા માસના પચાસમી પુ મા જ પુજના દરત સંસ્વાળા પતની ટાઈપ નકલમાં (પાનું ૪૨
પહેલી કેસમ ૭ઠી લીંચી) બીજી વિભક્તિ બાપુ છે તે અમરી બાપુજી છે બીજી
વિભક્તિને બદલે ત્રીજી વિભક્તિ વચવા વચકોને વિનંતિ છે
(ફેરિબનાક હિંદી માસિક 'આરોચ'ના સૌજન્યથી)

અનુક્રમણિકા

૩૦ એપ્રિલ ૧૯૫૨

	પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ
૧ સાચી પૂજા	બાધીજી ૫૭	૧૨ પત્રપ્રસાદ	૫૪
૨ જ્ઞાન નિના	મુનિશ્રી ન નમ્ય ૫૮	૧૩ જીવનની સંપત્તિ	૬૦-૫૦ ૭૧
૩ સરજ અને રાષ્ટ્ર તરફના	કેદારનાથજી ૫૮	૧૪ સેવા ધર્મ	વસંતભદ્રેન મરમ ૮ ૭૦
૪ ભક્તશાળ	મુકેશભાઈ ૬૧	૧૫ જીવનની સ્વાભાવિકતા	પદ્મનાભ શ્રી જૈની ૭૩
૫ જીવન-ક્રીડા	શુરેશભાઈ મલિકજી ૬૦	૧૬ ૨૫૧ દ મનન	જગલભાઈ મહેતા ૭૪
૬ સર્જનનું પ્રકર તરવ	શુરેશ ૬૪	૧૭ શ્રમ અને આરામ	કાકાસાહેબ ૭૫
૭ જ પુજારી મીઠી વાતો	સાને શુરજી ૬૫	૧૮ શુરેશની મિત્રતા	કિંધંમં ૭૬
૮ વહાની પખાડા	જવ દરશાલ નેહરુ ૬૬	૧૯ ત્રિવેણી સંજમ	મુકેશભાઈ ૭૭
૯ શ્રદ્ધા	શ્રીમદ્ભગત કુવરજી ૬૭	૨૦ પ્રતિજ્ઞાનો અંદર	મુ. ૮૦ ૭૮
૧૦ સરદારશ્રીની વાણી	મુ. ૩૦ ૬૮	૨૧ ક્યે આજે?	દરજાઈ ત્રિવેદી ૮૦
૧૧ બાપુના પત્રો	૬૯	૨૨ માધી માળા	વિને જીજી ૮૨
			અરુણાલ બ. પટેલ ૮૩

અધ્યાત્મવિજ્ઞાન: [અનુ. ૩-૨૧૭ જીનમી આહ]

આ પ્રસ્તુત પુસ્તક પણ સાને ગુરુજીનું હોઈ વાચનાનું મન સ્વાભાવિક રીતે થાય જ પણ આ નવરસથી વાચતા મન જત વિમા મનુષ્ય પડે છે. પૂજ્ય ગુરુજી આજે હુણત નથી એવે એ મૂંઝવણ દૂર થવાનો કથો માર્ગ તપી નહિ તો સ્વાભાવિક રીતે પૂછવું મન થાય કે ત્રણ તરીકે પૂજાપાત્ર ગુરુજી પણ જીજ્ઞાસુ નવરસથી આશીર્વાદની પેઠે પ્રજ્ઞાજીવનનું આવું અમલકારી આજીવન કરી શકે ખરું કે? અથવા શુ આપણા સમાજમાં આટલી વિદ્યુતિ આવી ગઈ છે? બે વિદ્યુતિ આવી હોય તો શુ આવું નિકાલુ તેને દૂર કરવા સફળ બને ખરું? સત તરીકે આદરવાનું સર્જક પાસે આવા આજીવનની આશા રાખી શકાય ખરી? અરજુ

આખી વાર્તા સામાન્ય કક્ષાની છે છેવટનાં ભાગમાં પ્રસારક પણ બની જાય છે સ્વચ્છ પ્રિયજ્ઞમાં પણ અત્યંત કચાશ છે જેમ કે, ઉપની ઓરડીમાં રહેનારો નવો વિદ્યાર્થી મધુ મરવા જાય છે ત્યાં આવે છે ત્યારે કેવી ઘેરસમ રીતે બેઠે છે અને ઉદય જ્યારે ઘણા વમલ પડી આવે છે ત્યારે લામી કિવસની વ્યક્ત કરવા બેઠી જાય છે અને એ જ ઉદયને નવા જીવનમાર્ગે દેરવા પ્રેરણારૂપ થાય છે આ જરા વિદેશીભાસ ઉપજાવે છે માને ગુરુજી પ્રચારક, સમાજ સુધરક પણ છે તેથી ઘણી વાર વાતાને એ દિશાએ પણ ધમકી જાય છે કુખમણી માક માક બહાર આવેલી સરવા સનાતનીઓની સજા મા અપૂરવશતા નિવારણ પર લાગુ વ્યાખ્યાન આપે છે એ જરા વિચિત્ર લાગે છે

એક દરે, સાને ગુરુજીના સર્જનના અભ્યાસીને આ પુસ્તક જરૂરી થઈ પડશે

માનવતાનું મીઠું જગત ભાગ ૧ તથા ૨ અને ભાગ ૩ પ્રવચનકાર નાનવદ્રજી, સપાળ મનમાવજી, પ્રાપ્તિસ્થાન પૂજ્ય શ્રી દેવચંદ્રજી સાર્વજનિક પુસ્તકાલય, ઠેંગલોગા, લીબડી,

(ગોરાપુર), કિ. ૦ અનુક્રમે અડી રૂપિયા અને એક રૂપિયા ૫૦ અનુક્રમે ૪૧૮ અને ૨૦૦

માનવ સમાજનું ઘટકર કરવામાં, તેને સુપરે દેવવામાં, અધીમનિની બેઠી કળશુમાંથી ઉગારવામાં તેમજ અજ્ઞાન-નિદ્રામાંથી જાગત કરવામાં સાધુસતોનો ફાળો નાનોસૂનો નથી આપણી સંસ્કૃતિ એક રીતે સત સંસ્કૃતિ જ ગણાય છે પ્રેયસ્ કરતાં પ્રેયસને સ્વાર્થને બદલે પરમર્થને, ઔદિક સુખલોભને બદલે જીવને લતિતર મગલમય શાન્તિ આનંદને જીવનમાં પ્રધન્ય આપણી એ સત સંસ્કૃતિને જ માનવતામાં સર્વદા જખતો હોય છે એનું આકંઠ પાલ માનવ સમાજને પ્રતિભારીલ સાધુસતો પ્રાચીન કાળથી કરાવતા આવ્યા છે

માનવતાનું મીઠું જગત ના બને કથો એવા જ એક દિગ્વિતક સુનિશ્ચીની પ્રસાદી છે સુનિશ્ચી નાનચંદ્રજી મહારાજની દષ્ટિ બધાપક છે જૈન, જૈનેતર ધર્મશ્રેયોના અભ્યસ અધ્યતન કામ સામાજિક, નૈતિક તેમજ રાજકીય પરિબળોનું ઊંડું અનુશીલન અને એ જોને આવરી લેતી વિશ્વકલ્યાણની સુવિશાળ બાબતો એ સરને લીધે આ કથોની બેધ કિંમત બહુજ મોટી મળાય

સુનિશ્ચી જીવનના મૂલ પ્રશ્નોને પણ સરળ રીતીમાં રજૂ કરી શક્યા છે વચ્ચે વચ્ચે પોતાના વખતે અને વધુ બોધગમ્ય કરે એવા મરજ દુષ્ટાતો પણ તેમણે આપ્યા છે

સુનિશ્ચી નાનચંદ્રજી મહારાજ જૈન સુનિ હોવા છતાં એમની સર્વધર્મકક્ષી વિશાળ દષ્ટિને લીધે આ વ્યાખ્યાનો જૈન તેમજ જૈનેતર સૌ ભાવિક જીવનમાર્ગને પ્રેરણાદાયી થઈ પડશે

સુસરમરી એકેએક કુટુંબમાં આ મૂલ્યવાન કથોનું વાચન, અનન થતું રહે અને માનવતાનું મીઠું જગત આપણે સર્જવાને સક્ષિતરાળી થઈએ તો પૂજ્ય સુનિશ્ચીનો મગજ

કળ થયેલા મળાય — મુ. ૬૦

સામાર સ્વીકાર

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ ૩૮

નિવ્ય મનન સં ગાંધીજી કિં એક રૂપિયો, ૫૦ ૧૫૮

અમદાવાદનો વિચાર તેમ મધુરાદાસ ત્રિવેદી, કિં આઠ આના, ૫૦ ૨૦.

ભારતી સાહિત્ય સંઘ કિં. અમદાવાદ ૧

માનવતાના ઝંઝૂકા લેં ગણેશ વાસુદેવ આવળકાર, કિં બીજી રૂપિયા, ૫૦ ૨

આસપેસ: લેં કરમનદાસ માલેક, કિં બે રૂપિયા, ૫૦ ૧૧૦.

મહાશય અને મહાભાઈ લેં ભિપિન ઝવેરી, કિં સત્ર રૂપિયા, ૫૦ ૧૮

નામના રૂપિયા લેં સાને ગુરજી, અને જ્યંત પરમાન, કિં ચાર રૂપિયા, ૫૦ ૨૫૧.

કાશીનું કવચ: લેં ઉષર પેટીકર, કિં માત્ર ત્રણ રૂપિયા, ૫૦ ૪૪

ચાતુરીની વાતો લેં નિરજન વર્મા, જ્યંત પન્નાર, કિં ટ્રેટ રૂપિયો, ૫૦ ૧૧૦

ગદ્ય અને આદ્ય: લેં હજીનાન વિવેરી, કિં દસ આના ૫૦ ૫૧

કાશીની રાજકુમારી: લેં દોસ્ત કિં એક રૂપિયો, ૫૦ ૭૮

મિયાં ફુસકી અને ઉનિયા લેં હવશમ જોરી કિં બાર આના, ૫૦ ૧૦

પ્રેમચુર લેં હવશમ જોરી, કિં બાર આના ૧૦ ૩૪

નવર ખીરખસ: લેં હવશમ જોરી, કિં બાર આના, ૧૦ ૧૮

નવચરિયા લેં પુષ્કર ચંદ્રપાડે કિં ત્રણ રૂપિયા, ૧૦ ૨૮

પ્રથમ શ્રી હેમચંદ્ર સાહિત્યિક પુસ્તકાલય.

૧ મોગા, લીબી (નરહર)

માનવતાનું મીઠું જગત ભાગ ૧ તથા ૨ પ્રવલ્લકા હિલ્લમ મહાનજી શ્રી નાનચંદ્ર

રવાળી 'સતક્રિય', મં. સતપાલક, કિં બીજી રૂપિયા, ૫૦ ૫૧.

માનવતાનું મીઠું જગત ભાગ ૩: કિં એક રૂપિયો, ૫૦ ૧૦૦.

સજનપદપુરિષકા: લેં મુનિશી નાનચંદ્ર, મુળકિં બાર આના, પાંચે કિં ૮ આના, ૫૦ ૧૧૬.

માર્ગના મંદિર: સંયોજક-મુનિશી નાનચંદ્ર સતક્રિય, વેચાણ કિં ૭ આના, ૫૦ ૧૬૧

આધ્યાત્મિક પ્રમુદાવસી: લેં હોટાનામ દંડવત મુનીત સં મનિશી નાનચંદ્ર,

કિં ૩૧ ૧-૧૨-૦ ૫૦ ૨૫૬-૧૬૮-૧૬૪.

હિન્દુસ્તાન નેશનલ પિયેટર પ્રકાશન

અકાકી: (એકાકી નાકાનું સામાયિક) તત્તીઓ - મુતજદ મ જોડર અને જ્યંતિ દશમ,

અવધાન - નિરજન જગત અને સુસાલ ઝવેરી, વાર્ષિક લવાજમ ૦ ૨૦

પ્રકાશક અને મુદ્રક: ખીરન ગાંધી, રૂપાચલન પ્રવલ્લકા, ગિરિ વિહાર, કાલેજ રોડ, અમદાવાદ

ગ્રંથાવલોકન

માનવનાના ઝન ૫૦ ને ગરુડા વામુદેન
મરજાકેર; પ્ર ૧૫૫ તી માનિય મમ નિન,
અમદાના કિ ૦ અટી રૂપિયા, ૧૦ ૧૯૮

'માનવનાના' આ 'ઝરના'નું આચરન
કરના ધર્મો આનંદ થયો એ તીર્થના જગ
દુર્ધ એનામા વિશેષ મહત્ત્વ અને પાવિય
છે ૦૨ મેધાળીએ લખેલી એ રહી 'માણુમાધના
દીવા વાચના પછાં ૪ સતોષ અનુભવ્યો
હોતો તે જ નતાર અને શુચિના આ
એ રહીએ આના ૪ ફરકે એટલે કે ત્યા
શ્રી રવિશંકર મહારાજના અનુમરને શ્રી
મેધાળીએ શબ્દેષ આપ્યું હૃદયે અર્ધો શ્રી
દાદામાહેમે મહારાજના જવા જ, પાનાના
અનુભવો પેતે લખી કાઢ્યા છે

ધાતુનું વાસજ ગમે તેવું એણે હોય
તોય તેમજ આગળ એ તરત એવ છાકા
છિજ્યું અને છે, મરણ પણ ધણી વાર એ જ
રીતે તમમનું કામ કરે છે મરણનું એ
માહાત્મ્ય, આ ચોપડામા જોવાને મળે છે

ઉપનિવદના કપિ કહે છે કે 'સત્યનું મોહ
નોનાના હાનુથી હકાયેલું હોય છે ભગવાન
સૂર્યનારાયણ જ એને ઉઘાડી શકે છે' આપણે
અહીં લેખ શકાએ છીએ કે સંકાતુભૂતિ ત્યારે
નિરવાર્થ સેરાનુ રૂપ લે છે, ત્યારે એનો તેજ
સ્વી પ્રકાશ સૂર્યનારાયણનું કામ કરે છે અને
દરેક હૃદયને 'સત્ય હૃદયથી જ યોગાળી શકાય
છે' 'હુ-યેન હિ સાય જનાનિ।'

શાસ્ત્રધર્મ, પ્રતિષ્ઠાધર્મ, કાયદાકાનૂન અને
એની સમજો જે ન કરી શકે તે સંકાતુભૂતિ
કરી શકે છે

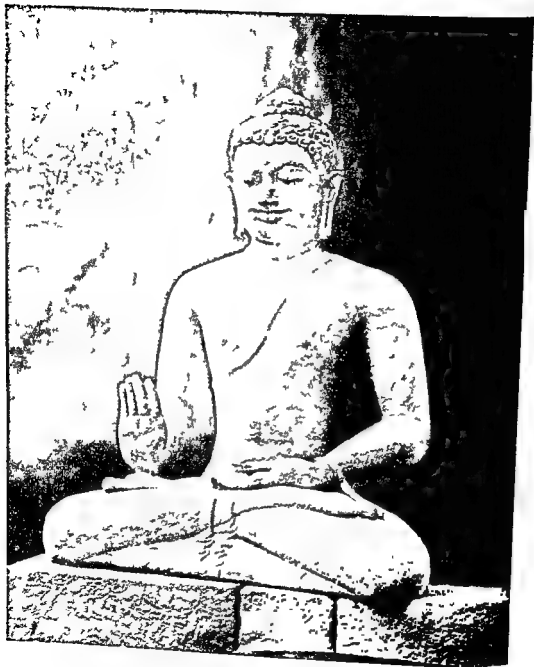
રવિશંકર મહારાજના અને દાદામાહેમના
અનુમરો વાચીને વાચકોનું મન દ્રવિત અને
અતર્કુણ થાય છે પણ તેમ થાય એનું
બસ નથી આપણે મનુષ્યજીવન અને એની
વિવિધ પ્રેરણાઓનું ફરી વાર અંદરન કરી,

આપણા કાયદાકાનૂન, આપણું ધર્મશાસ્ત્ર,
આપણી રૂઢિઓ અને આપણું સમાજશાસ્ત્ર
નવે પાચે રચવા લે, એ આ દિશામા પણ
આપણી લોકસમદાના અધ્યયને પહેલ કરવા
જોવી છે આ કામમા અનુપય સમાનધર્મી
નવકોનો નામ ખરીદીથી મળશે

—કાન કાચેવકન

આપણી મેનામા નેન ધ્યક્ષનું ચાંદીચાયા;
અનુ ૦ કૃતિમાર્ગ વોગ, પ્ર ૦ નવજીવન પ્રકાશન
મદિર અમદવાદ કિ ૦ ને રૂપિયા, ૧૦ ૧૯૬

પૂર્વ્ય બાપુજીના પવનકારી માસિધ્યમા
જીવનને મૌનચિત્ત કરનારી ભાગ્યશાળી વ્યક્તિએ
બાપુજી જતા એમના સમરજો દ્વારા પોતાની
હૃદયવીજાના તારને સ્પર્શિત કરી તેમાથી વહેતા
ભક્તિભાવપૂર્ણ સંવેદનોને મૂળે રવરૂપ આપી
રહ્યા છે એ ખરેખર આપણે માટે આશીર્વાદ
રૂપ છે બીમગી સદીના પ્રથમ ચાર દસકામા
જન્મેલા ઘણા ખરા બાગકે ૫૨ બાપુજીના
જીવનકાર્યોની એક યા બીજી રીતે અસ-
પ ૧ જ ને અરે, ૧૯૪૮ ની જન્મેવારી માસની
૩૦ મી સુધી-જન્મગર કહીએ તો રૂઢિચારી
માસની ૧૨ મી સુધી-જન્મેલા ઘણા ખરા
બાગકે ૫૨ પૂર્વ્ય બાપુજીની સૂક્ષ્મ અમર
પડેલી છે અને ૧૯૪૮ ની ૩૦ મી જન્મેવ રીતે
લિવન ચાહ આને ૬ અમે બધા વિવાદમન
દગામા બેસા હતા સૌની આખમા આમુ હતા
બાપુજીની વાતો બાલતી હતી અક બા
નાનકડી જેવીને ધવડાવતા હતા, પણ એમની
આખમા અસ હતા અને બાપુજીની વાતો
કયે જતા હતા, વારે વાર પાદવ વડે આજો
લૂજતા હતા નાનકડી પણ સમગ્ર એની
ધાવવાનું છેડા બાના મુખ રુમે તારીને
જે રહી હતી! એવા કેટલાયે બાગકેએ
માના ધાવણ દ્વારા પણ બાપુજીની સ્મૃતિને
પોતાના લોહી સાથે લોગવી દીધી હશે

કારીનામ

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુશીલન કરેલું માસિક]

વર્ષ ૫]

૩૦ એ - ૧૯૫૨

[અંક ૪

ત્રીજો અમરકાર

અમરકારો ત્રણ પ્રકારના કરેલાં અને તે ત્રણે પ્રકારના અમરકારો કુ મરોબર નાહુ છું જેમ કે

૧ શિક્ષિઓદ્ધારી અમરકાર,

૨ અન્યના મનની યાતો નાછી લેનારથી અમરકાર

આ બંને પ્રકારના અમરકારો કરવામાં કુ હોય જોઉં છું તેથી તે પ્રયે મને મુશ્કેલ લાગે અને તિરસ્કાર છે

પરંતુ ત્રીજો અમરકાર તે શિક્ષણનો અમરકાર છે તેના વડે માણસે તે બતાવી દેવાય છે, આ કામ કરે, આ કામ ન કરે, આપો નિશ્ચય કરો આવો ન કરો. આને ત્યાગ કરો, આને રજીકાર કરો. એના વડે જ સામા માણસને દસાવી દેવાય છે કે અહિં અત અને મર્યાદા કદનાયુકારી એવું સત્ય આ છે તથા તેને અનુરૂપ આચાર આ છે

આ અમરકાર વડે પરમાર્થ સત્ય વિશે સમજ પ્રાપ્ત કરીને, પડી સોફો મન વાંધી કાપાથી કુદન કર્યો કળાગ અને છે શીલમુક્ત અને છે ઈન્દ્રિયનિમગ્ન અને છે અને નામત અને

કેઈ શુભ મ પરાધીન દશા ભોજવતો હોય તને મરજી મુજબ કરના કરવાની કે ભોમવા આવવની છૂટ ન હોય અમુક વખત બાદ તે પ્રત્યાગીમાંથી મુક્ત થાય, અને મરજી મુજબ કરવા દેવાની મોક્ષતાવ જો થય ત્યારે પહેલાની શુભામ દશાની પ્રમનામા પોતાની રવત ત દસ થી તેને જેવી દાસ વગે છે—

તેમ જ્યાં સુધી આપણા ચિત્તના દોષો દર ચાર નથી હોતા, ત્યાં સુધી આપણે જાણે દેવાના બે નીચે કચડાતા હોઈએ, જીવાર દસ મા હોઈએ, પ્રત્યાગીમાં દેખીએ કે મર્ગ ખૂલા પડવા દેખીએ તેની દશા ભોજવીએ છીએ. પણ જ્યારે આપણા ચિત્તના દોષો દર ચાર ના છે, ત્યારે આપણે જાણે દેનામાંથી રોગમ થી, પ્રત્યાગીમાંથી કે શુદ્ધપુનામણીમાંથી મુક્ત થવા દેખીએ, તેવા જાનીએ છીએ

શિક્ષણનો અમરકાર આવો છે!

ભગવાન જી

પ્રેમ સંગાઈ

મૂરદાસ

સભસે ઊઝી પ્રેમ સંગાઈ ।
 દુર્ધોષન કે મેવા ત્યાગે સામ વિદુર ઘર પાઈ ॥
 ભૂટે કૃષ્ણ સભરી કે ખાચે બહુવિધિ પ્રેમ સંગાઈ ।
 પ્રેમ કે બસ નૃપ-સેવા કી-હીં આપ બને હરિ નાઈ ॥
 સજ્જનુષણ યુધિષ્ઠિર કીને ત્યાગે જૂઠ ઊઘાઈ ।
 પ્રેમ કે બસ અર્જુન-નંદ હાંકયો ભૂઝ ગયે હકુરઘાઈ ॥
 એસી પ્રીતિ બહી ધૃત્વાન ગોપિન નાચ નચાઈ ।
 સૂર ફૂર ઇસ લાયક નાહીં કહું સમી કરોં બચાઈ ॥

પ્રેમની સંગાઈથી વધારે અઝિમાતું કે વધારે મજબૂત બંધન બીજું એકે નથી. સુદામાના પ્રેમને વશ થઈ લયલાલ શીકુંબે તેની ચીદરરીમાં બાંધેલા તાલુકના બગીચા ફાળ્યુની બેઠ દોસથી રચીકારી હતી, અને દુર્ધોષનના ધરના ભાતભાતના મેવા છોડી વિદુરના પ્રેમને વશ થઈ તેના ઘરની લોદળબની બાજી આરોગી હતી. વળી અર્જુનની પ્રેમાળ ભક્તિથી શાજી થઈને તે પોતાનું રાજ્ય વીસરી ગયા અને તેમજો તેના સારથિ થઈ તેના રથના વૈડા હાક્યા, અને આપણને જણાવવામાં આપુ છે કે, અર્જુનના વિજયના તેના ખનુષની અસાધારણ સકિતના કરતા લયલાલ શીકુંબની અન્વવિધાની ક્રશળતાનો ફાળો વધારે હતો. આ જબતમાં આજવા જેવી સેવામાં પ્રેમથી કરેલી સેવાથી અઝિયાતી બીજી નથી. પ્રેમની સેવામાં ખદલાની કે વળતરની માગણી દોતી નથી. પ્રેમ ખદલાની કે વળતરની માગણી કરે ત્યારે જાદુ હલકી જાતનું સાદું જની નય છે, ને જાદુ થાય છે. આપણે જુશીથી કરેલી પ્રેમભરી સેવાથી માણસ ચોખ્ખો થાય છે ને ચી છે.

ગાંધીજી

અવૈર-વૃત્તિ

૭

એક સમયે ભગવાન

પુલ્લ કપિલવસ્તુ નગરીમાં
વિહાર કરતા હતા તે
વખતે કપિલવસ્તુમાં
શાક્ય લોકો રહેતા હતા
અને એ નગરીની પાસે
જ કેલિયનગરમાં કેલિય
લોકો રહેતા હતા. કપિલ
વસ્તુ અને કેલિયનગરની
વચ્ચે થઇને શેહિણી
નામની નદી વહેતી હતી
શાક્ય અને કેલિય એ
બંને જાતિના લોકો
એ નદીમાંથી પોતાના
બેતરે માટે પાણી લેતા

હતા. પણ એક વાર બંને લોકો શેહિણી
નદીનો પ્રવાહ પોતાની જ નગરીને માટે
ઉપયોગમાં આવે એવો પ્રયત્ન કરવા તત્પર
થયા તેથી તેઓ નદીના પ્રવાહને પોતાના
નગર તરફ વાળવા મથવા લાગ્યા. બધારે
જેક મહિનો આગ્યો ત્યારે બંને નગરીના ક્રામ
દારો નદીને કિનારે ભેગા થયા. શાક્ય લોકોને
ઉદ્દેશીને કેલિય લોકોએ કહ્યું “અરે શાક્ય
લોકો, આ નદીનું પાણી કઈ તમારા એકલા
માટે નથી કે તમે એનો પ્રવાહ તમારા
નગર તરફ વાળવા તૈયાર થયા છો. અમે
પણ નદીને તીરે રહીએ છીએ તો એનું પાણી
અમનેય શા માટે ન મળે ?”

શાક્યોએ સામો પકકાર કરતા કહ્યું
“અરે કેલિય લોકો, તમે આ નદીના
પ્રવાહને બધા બાંધીને તમારા નગર પૂરતો
પાણી ખાધુ

પદ્મનાભ શ્રી. જૈની

ઉપયોગમાં લેવા તૈયાર
થયા છો તો શું અમે
અમારી તિબેરી ખાદી
કરીને તમારે ત્યાં અક્ષતી
બીજ માગવા આવીએ ?
શું અમને ખેતરો નથી,
અમને પેટ નથી ?”

એ રીને લોકાગ્રાહી
કરતા કરતા મોઠો અથડો
થયો. વાતવાતમાં મારા
મારી શરૂ થઈ ગઈ અને
બંને વચ્ચે મોટો કલહ
ઉત્પન્ન થયો. એકમેકને
તેઓ ગાળો દેવા લાગ્યા.
ધીમે ધીમે એ લોકોને

વિખવાડ ઉઘ સ્વરૂપ પકડતો ગયો. ઉઘે
બંને ગામના સૈનિકો અને લોકો નદીના
કિનારે આવીને યુદ્ધ કરવા તૈયાર થયા.

ભગવાન પુલ્લને જ્યારે આ વાતની ખબર
પડી ત્યારે તેઓ અસ્વસ્થ થઈ ગયા. તે
દિવસે સવારે મગ્ગ પ્રજ્ઞાવમાં ભગવાન વિચારવા
લાગ્યા કે, “આજે જે હું એ યુદ્ધભેત્ર પર ન
જાઉં તો આ બંને ભતિકો ભડી મરશે,
બંનેનો વિનાશ થશે” તેથી ભગવાન એકલા
જ શેહિણી નદીને તીરે જઈને બેઠા. શેહિણી
સાત પ્રવાહમાં વહે જતી હતી તેને જાણે
ખબર જ ન હોય કે થોડા વખત પછી એમાં
લોહીની નદી ભગવાની છે.”

થોડા વખત પછી બંને પક્ષના યાત્ર
સભ્ય સૈનિકો રણક્ષેત્ર ભળી આવવા લાગ્યા.
પરત ભગવાનને જોઈને

તેઓની મુદ્ધ કરવાની મતિ ન ચાલી. પોતાનાં શસ્ત્રો એક બાજુએ મૂકી રહી તે યૌ ભગવાનને પ્રજ્ઞામ કરી ઊભા રહ્યા. ભગવાને રજાને પૂછ્યું: “રે રાજા, આ કલક શાનો? શા માટે તમે સો શસ્ત્રસજ્જ થઈને આવ્યા છો?”

રાજા મુદ્દનું કારણ આપતા શરમાયો. તેણે સેનાપતિને આગળ કીધો. પણ સેનાપતિને પણ શરમ આવી. એટલે તેણે એક સૈનિકને આગળ કીધો. પરંતુ સૈનિક પણ શરમાઈને મૂળો જોયો રહ્યો. ઉપરે એક ખેડૂતે આગળ આવીને ભગવાનને કહ્યું: “ભન્તે! શિક્ષિત્રી નહીના પાણી માટે આ કલક થયો છે.”

“આ પાણીની કિંમત કેટલી હશે?”

“ભન્તે! પાણીની તે શી કિંમત હોય?”

“તમે અહીં બધા લોગા થયા છો. એ શોદાઓની શી કિંમત છે?”

“ભન્તે! માનવ-આજીવો અમૂલ્ય છે. પાણી સાથે માનવીની સરખામણી શી રીતે થાય?”

“તો પછી આવા મુશ્કેલ પાણી માટે અમૂલ્ય માનવજીવનનો લોગ આપવો, આત્મ નાશ અને પરનાશ કરવા મરુત થયું એ તમને ચોક્કસ ખબર? આ પગલું તમને ચોક્કસ લાગે છે? આમ કરવામાં તમારું કલ્યાણ છે ખરું?”

ભગવાનનાં વચનો સાંભળી રાજા, સેનાપતિ, લોકો બધા જ સ્તબ્ધ થઈ બધા, મૂક થઈ ગયા.

ભગવાન જોડ્યા: “શ્રામજનો! આજે હું ન દોત તો તમે શિક્ષિત્રી નહીના પાણીને ખાનર લોહીની નદી બહાવી દોત, ખરું ને? તમે લોકો વેરથી કામ લેવા માગો છો, જ્યારે હું અવેનથી કામ લેવા કહું છું. કલેશથી ઉરકેરાઈને તમે વાત કરો છો, જ્યારે હું શાંત હૃદયથી વાત કરવા કહું છું. કેવળ પોતાના સ્વાર્થથી પ્રેરાઈને તમે કામ કરો છો, જ્યારે હું તમને બીજાનો આત્મ પ્રથમ વાખવા કહું છું.”

“જે તમે સૌ પણ જોવી ઇચ્છા કરો કે જામે સૌ નિર્વેર થઈ, કલેશરહિત થઈ, સહાય થઈ સૌ મુખેથી જીવીએ, તો કેટલું મંગલ થાય?”

ભગવાને મુદ્ધ અટકાવ્યું, ગરબો પતાવ્યો, કુરમનાવટ દૂર કરી. લોકોના ન થયો જય કે ન થયો પરાજય. બધાનો જીવન-પ્રવાહ શિક્ષિત્રી નહીની લેમ પ્રસાંતપણે આગળ વહેવા લાગ્યો.

“જયં વેરં પરાવતિ ।

દુર્યં સેતિ પરાજિતો ॥

ઉપમન્તો મુખં મેતિ ।

હિત્વા જયપરાજયં ॥”

(જય વેરને જન્મ આપે છે; પરાજય ખામેલો માણસ દુઃખે સૂએ છે; જયપરાજયનો ત્યાગ કરીને શાન્ત થયેલો માણસ મુખે સૂએ છે.)

રસ્તો સાફ કરવામાં એક હરિજનને સંજોખીને એક ફિલસૂફે કહ્યું: “મને તારી ખૂબ દયા આવે છે. તારું ધર્મ, ચોરી, ખંડું અને ચોથી અધરું છે.”

હરિજને કહ્યું: “ધનવાહ; પરંતુ આપ કયું કામ કરો છો, એ જણાવશો?” ફિલસૂફે જોડ્યો: “હું માણસનું મન, તેનાં કાર્યો અને તેની વાસનાઓને અપાસ કહું છું.”

હરિજને રસ્તો સાફ કરવા માંગ્યો અને હસતાં હસતાં કહ્યું: “મને તારી દયા આવે છે!”

— અલ્લિસ નિઝામ

કોઈ દાનવીર રાજાએ જાહેર કર્યું હતું કે કોઈ મારી પામે જે કાંઈ માગવામાં આવે તેની હું ના કહેવનો નથી ! આવી પ્રતિજ્ઞા એક વાર કરી હતી અને તેને પોતાના પ્રાણસમા કૂડવો આપવા પડ્યા હતા. શ્રી હરિશ્ચંદ્રે સ્વપ્નમાં એક પ્રાણજીને રાજપાટ આપી દેવાનું વચન આપ્યું, અને તે વચન જાગૃતિમાં પાળવા ખાતર તેણે કેટલી જયાનક વિટ જણાવ્યાં. વહોરી લીધી તે આપણે જાણીએ છીએ. રાજા જાણીએ પણ વામનને પણ ડગલા ભૂમિ આપવાનું વચન આપી સર્વસ્વનો નાશ કર્યો હતો. આપણા દાનવીર રાજાની તેથીયે વધારે આકરી કમેટી થઈ હતી. કોઈ એની પાસેથી બે વસ્તુ માગી રાજાએ વગરવિચારે નરન હા પાડી પેલાએ કહ્યું, “અને તારું રાજત્વ (રાજહક્કમી) અને તારું આરિય્ય આ બે વસ્તુ આપ” લોકકથામાં રાજાએ બંને વસ્તુ આપી અને પછી જીનો બાદ અને આતરિક અને રીતે નાશ થયો. એવું કંઈક હશે ચારિત્ર્ય ગયું એટલે બધું જ ગયું. લોકવાર્તા મારે લખવી હોત-એટલે કે બે લોકવાર્તાનો રાજા હું હોત-તો હું જુદો જ જવાબ આપત.

“બે ચારિત્ર્ય જ જવાનું હોય તો અત્યારથી જ હું વચનભટ્ટ કેમ ના થાઉં ? અને વચન તોડીને પણ જે કંઈ ચારિત્ર્ય જાચી જશે તે, અને માડુ રાજત્વ હું કેમ ન જવાનું ? ચારિત્ર્યભટ્ટ થવા માટે ચારિત્ર્યપાલન, વચન પાલન કોઈ કરતું હશે ?”

હરિશ્ચંદ્ર પુણ કહી શકત કે, “રાજ માડુ નથી પણ પ્રબલ છે મારી પત્ની અને મારા દીકરા મારી મ સિકીની વસ્તુઓ નથી કે તેમને હું વેચી શકું” જે માડુ નથી તેનું દાન હું પાળવાપા

કાકા મનેવકર

કેમ જ કરી શકું ?” અને સ્વપ્નમાં આવેલું વચન સ્વપ્નસૃષ્ટિમાં જ પળે સ્વપ્નસૃષ્ટિમાં વિવેક સિધ્ધિ થયેલો હોય છે અને (વકાર, આદળી લાવના અને મોહ પ્રભળ હોય છે સ્વપ્નસૃષ્ટિનું રાજ જાગૃત સૃષ્ટિ ઉપર ન જ આવતું બોધએ બળિ કહી શકત કે વામન મૂર્તિને ત્રે ત્રિપાદ ભૂમિ આપી હતી ત્રિવિક્રમને આપી ન હતી.

એક પુરણી વાર્તા સાંભળી હતી શ્રી રામચંદ્રને વનવાસની આજ્ઞા આપ્યા પછી દશરથે રામચંદ્રને બે લાવીને કહ્યું કે, “વચનબદ્ધ થવાથી ત્રે એ આજ્ઞા આપી રાજકૃતિનો વિચાર કરીને નથી આપી હું વચનબદ્ધ છું તું સ્વતંત્ર છે મારી આજ્ઞા તોડીને તું રાજપાટનો કબજો લે પ્રબલ કલ્યાણ કર” રામચંદ્રે કહ્યું કે, “પહેલી આજ્ઞા આપે ધર્મવશ થઈને કરી હતી, બીજી આજ્ઞા આપ મોહવશ થઈને કરે છે. પહેલી આજ્ઞા ધર્મપરાયણ રાજાની છે, બીજી આજ્ઞા મોહવશ પિતાની છે પ્રબલ કલ્યાણ તો ભરત પણ મારા જેટલું જ સારી રીતે કરી શકશે એટલે આપની પહેલી આજ્ઞાનું પાલન કરીશ બીજી આજ્ઞાનું પાલન કરી શકતા નથી”

રામચંદ્રજીએ ધર્મભુદિ સાથે વિવેકભુદિ પણ જાગૃત રાખી હતી મુદિગિર-ધર્મશને ઘૂત પહેલાં બે આવી જ વિવેકભુદિ જાગૃત રાખી હોત તો ભારતીય યુદ્ધ અને તેમાથી નિપજેલો સર્વનાથ વખતે ટવ્યો હોત !

ધર્મ આપણું સર્વસ્વ છે, પણ ચારિત્ર્ય એજ ધર્મનો પ્રાણ છે ચારિત્ર્ય વને કોઈ કાળે ઝીઝી સ્થાન ન આપાય વિવેક અને ચારિત્ર્ય એ જ અકલિપત તેમ જ સામાજિક રાષ્ટ્રીય અને આતરરાષ્ટ્રીય હોતોમાં મનોપરિ હોવા બોધએ

આપણે આદર્શ મહાન હોયો જોએ
એક વખત કોઈએ મહાત્માજીને પૂછ્યું કે,
બાપુ! જે આદર્શને પહોંચી ના શકાય એવા
મોટા આદર્શને પકડી રાખવાથી શું ફાયદો?
ત્યારે તેમણે જવાબ આપ્યો કે આવો વિચાર
જ પુરુષાર્થદીનતા સૂચવે છે આદર્શ કદી
દીલો ના હોયો નોંધજો, આપણું નિશાન સ્પષ્ટ
હોયુ જોઈએ નિશાન સામે હશે તો ખાડા
ટેકરા વટાવીને પણ આપણે ધારેલા સ્થળે
પહોંચી શકાશું જેમ આકાશનો અંત નથી
તેમ આદર્શનો અંત ના હોય, આ વાત
જેમ વ્યક્તિને લાગુ પડે છે તેમ સમાજને
પણ લાગુ પડે છે. મોટા સમૂહો પણ જો
સત્ય નીતિથી આગળ વધવા માગતા હોય
તો તેમણે વિચારવુ જોઈએ કે અમારા આદર્શો
ભલે દૂરના હોય પણ અમે તેની સામે નજર
રાખીને પગ માંડીશું

હજીએ કહ્યું હતું 'જો દરિદ્રીઓ' સ્વર્ગ
તમારા માટે છે' આ કહેવા પાછળ એક ગૂઢ
બાવ ભરેલો હતો, તે જો કે દરિદ્રતામાં
વેસવ વિલાસ જોઈએ હોય છે બહુ જોઈ
જરૂરિયાતથી જીવવાનું હોય છે એટલે જોને
કોઈ પાષ કે કોઈનું શોષણ કરવું પડતું નથી
દરિદ્રતા એટલે માત્ર ખાવાનું કે ઓઢવાનું
ના મળે તે નહીં, પણ વસ્તુઓ મળવા છતાં
સઘની રહે, ત્યાગ કરીને ભોગવતો હોય,
જેનું ફક્ત આર્દ્ર હોય તે સાચો અધિયન

આપણા મનને તપશ્ચર્યા (તપો-નિયમો)
શી ધસવામાં ના આવે તો મન દીલુ થતું
નય છે પણ જો એને વારંવાર તાવવામાં
આવે તો તેજસ્વી બને છે અને ધારેલું કામ
આપી શકે છે સમસદ્રજી રાજકારણમાં રહેતા
છતાં એક પ્રાંત હતા જો તેમણે સિદ્ધ કરી
[૮૦]

મુનિશ્રી શંતમાસજી

બનાવ્યું છે. દૈકેથીમાતામાં જે દોષ હતા,
ધર્મ, લોભ, વદેમ, પાપક પેસી ગયાં હતાં
તેને કાઢવા માટે તેમણે ખુદી જ રીત અજમાવી.
જો મતાનુ બહુ માન કર્યું, તેમની આજ્ઞા
શિરમાન્ય કરી

રામ પાસે કોઈ રિદ્ધિ સિદ્ધિ હતી માટે
મહાન નહોતા પણ ખીલના દોષો પોતા પર
જોડી લેતા એટલે મહાન ગણાયા માણસ ગમે
તેવો દુષ્ટ લાગતો હોય, દોષો આવી ગયા
હોય તો પણ ધર્મર ભેઠેલો છે જો બાવ
બરાબર સમજાઈ જાય તો સમાજગત અને
વ્યક્તિગત સશામમાં આપણે મનદુ ખ સિવાય
જીત મેળવી શકીએ અને પ્રેમ પણ જીતવી
શકીએ. આજના યુગમાં ગાંધીજી આવે
સ ગ્રામ કરી ગયા. બ્રિટિશોને તેમણે વંદી ના
ગણ્યા, મિત્રો ગણ્યા પનિજામિ એનાં મીઠા
ફળ આપે પણ ચાખવા મળે છે

વિરાટદર્શનમાં પ્રભુજી બતાવ્યું કે અર્જુન
અને દુર્યોધન, પાંડવો અને કૌરવો બધા જ
લેગા છે જીવન અને મરણ તે પણ એક જ
સિદ્ધાંતી બે બાજુ બતાવી, પણ વૃત્તિઓ
જુદી હોવાને કારણે સગ્રામ અનિવાર્ય બને
છે આપણું આખું જીવન પણ સગ્રામથી
ભરેલું છે જોરાકે પચાવવામાં પણ ટેટલાંય
તરવો સામે લડાઈ કરવી પડે છે નકામી
વસ્તુઓને મળ મૂત્ર રૂપે બહાર ફેંકે છે અને
સારી વસ્તુ પચાવે છે. જોવો જ સગ્રામ
આપે અંદર બહાર બધે જ વ્યાપી રહ્યો છે.
જોમા જીત અને હારનારનો પ્રેમ જન્મે
સાચવી રાખવાના છે આદર્શને વળગી રહેવાનું
છે જો માટે કાળને વશ નહીં થતા આપણી
વૃત્તિઓ ઉપર વિજય મેળવીશું તો જીવન
સફળ બનાવી શકીશું જો નહીં છે.

ચારા બાપુ

[એન અનિવન કુન ધી પિનિમસ પ્રોજેસ]
મુકુલભાઈ

અકતરાજ પસ્તાવો કરતો નિશચ થઇને
બેઠો હતો એવામા તેણે ધર્મહતને તેની પાસે
આવતો દીધો તેને જોઇને અકતરાજ પોતાની
ગદ્ગદ માટે શરમાવા લાગ્યો.

ધર્મહત તેની પાસે આવીને કહ્યું અને
કપકામરી રીતે તેની તરફ જોઇને પૂછવા
લાગ્યો. “કેમ અકતરાજ, તું અહીં ક્યાથી?”

અકતરાજને શો જવાબ આપ્યો. એ સૂચ્ય
નહિ તે એમની સામે અવાજ બોલો નહો પછી
ધર્મહતે પૂછ્યું. “વિનાશની નગરી ત્રી
બહાર રોકાઈ કરતા માણસને શે જોયો હતો
એ શુ તુ જ છે?”

અકતરાજ—હા છ, હું એજ માણસ છું.

ધર્મહત—મે તને વાક તરફના દરવાજા
બાજી જવા નહોતું કહ્યું?

અકતરાજ—છ, આપે કહ્યું હતું.

ધર્મહત—તો પછી તુ આવી જલદી
કેમ બીજે રસ્તે ચડી ગયો? હવે જોડે
ધારામાંથી

રસ્તે જઈ રહ્યો છે.

અકતરાજ—“નિરાશાની કાળજીમાં ‘માથી
બહાર નીકળ્યા પછી મને એક ભાઈ રસ્તે
મળ્યા તેમણે મને સલાહ આપી કે બાજુના
ગામમાં એક માણસ રહે છે તે મારો બોલો
ફર કરવામા મને સહાય કરી શકશે

ધર્મહત—એ ભાઈ કોણ હતા?

અકતરાજ—તે બહુ બધા માણસ જેવા
દેખાતા હતા તેમણે મને એવી રીતે સમજાવ્યું
કે તેમણે મારે માનવું જ પડ્યું. તેથી
હું આ તરફ આવ્યો. પણ જ્યારે મે આ
જોઈને મારા માથા પર ધમી આવતી જોઈ
જોઈને હું અહીં થઈ ગયો મને થયું રખેને
તે મારા માથા પર પડે!

ધર્મહત—એ માણસે તને છું કહ્યું હતું?

જોઈને અકતરાજે આખી ઘટના ધર્મહતને
કહી સલાવાવી અને કહ્યું ‘હે ધર્મહત,
મારે હવે શુ કરવું એ કંઈ સૂચ્ય નથી.

એ સાંભળી ધર્મહતે બોલ્યો ‘અહીં જ
શાંતિથી બેસો રહે હું તને પ્રભુના આદેશ
સમજાવું છું આ દુનિયામાં આપણને કોઈ
કંઈ કહે તો રખેને તને જોડું લાગી જશે
એમ માનીને આપણે તેને એકદમ ના પાડતા
નથી જો એમ કરીએ તો તે માણસની નારાજ
વહેારી લેવી પડે છે તો પછી પ્રભુએ આપણને
જે આદેશ આપ્યો. હોય તેની અવગણના
કરીએ તો પ્રભુ નારાજ થાય કે નહિ?
અથવાને તો કહ્યું છે કે, ‘જે લોકો મારામા
વિવાદ રાખી જીવન જીવે તેઓને હું
સન્માર્ગે કેતુ છું પરંતુ જેઓ મરાથી
વિચુષ્ટ માર્ગે જાય છે તેઓને દોરવાનું મને
મન થતું નથી’ એ પ્રમાણે તુ પણ હોયે
કરીને આ અપતિમા આવી પડ્યો છે અને
પ્રભુએ નિર્દોશ શાંતિના માર્ગને છોડીને

મૂરખના મુખમા ધકેલી મૂકે એના વિનાશને
પથે નવા તે સાડન કર્યું છે”

એ સાબળીને લાખરાજ ધર્મહતને પગે
પડી રડતો રડતો કહેવા લાગ્યો “અને પિંદાર
હજો મોત વિના હવે મારો છુટકો નથી!”

એટલે ધર્મહતે તેને હાથ ગ્રાહી જિભો
કર્ચી અને કહ્યું “માણસના કોઈ પણ જાતના
પાપ કે કલહને પ્રભુ માફ કરે છે બચ્ચાડાડુ
ન બનો, શકારીશ ન બનો, પણ ચડાડુ બનો”

ધર્મહતના આ વાકયો સાબળીને ભક્ત
રાજને કંઈક શાતા વળી અને તે પહેલી
વારની જેમ ડપતો જિભો રહ્યો

પછી ધર્મહતે આગળ કહ્યું “હું તને
જે કહું તે બદાબર ધ્યાનમા રાખજે દોઢડાઢ્યા
જેવા માણસોની આ દુનિયામા જોટ નથી
એ લોકો મચારી મુખમા રાખના હોય છે
અને પ્રભુએ નિર્દોશલો ધર્મપરાયણ માર્ગ
તેઓને રુચતો નથી એ લોકોને વિષવમુખ
ગમતા હોવાથી, જે તને જે મુખ જતાવ્યો
છે એ માર્ગ માથો હોવા છતાંયે તેઓ એ
માર્ગે જનારને અવળે રસ્તે દોરવા હમેશા
તત્પર રહે છે આ માણસની સલાહમા ગળ
વસ્તુ રહેલી છે એક તો તને તારા માર્ગથી
જોડે માર્ગે વાગવાની, બીજી પ્રભુ પ્રત્યે
તારો જે ભાવ છે તે મોલો પાડવાની વૃત્તિ,
અને ત્રીજી વાન એ કે તને એવે રસ્તે દોરવો
જેથી તારો વિનાશ થાય!

“વળી તને બાથુમા આવેલા મામમા
રહેતા ગૃહસ્થની વાત કરી એ ગૃહસ્થ તેમ
જ એનું આપુ કુટુંબજ સારના બંધનમા
જકડાયેલું છે, તો પછી એ તને શી રીતે
આ બોલમાથી મુક્ત કરી શકવાનો હતો?

દોઢડાઢ્યો અને તેના સાથીઓ બધા કગ
લોકો છે એ લોકો મોટી મોટી કહામની
હર)

વાતો કરીને અને જોડી આશા આપીને તને
જોડે રસ્તે-અધોગતિને રસ્તે-દોરી જનાત
છે માટે એવા લોકોનું કદી સાબળતો નહિ”

ધર્મહતે આમ કહ્યું પછી તરત જ ભક્ત
રાજ જે ટેકરી પાસે જિભો હતો ત્યાંથી આગ
ઝરવા લાગી અને ગદગદાટ થવા લાગ્યો

ભક્તરાજ તો બળે મોત મામે આવીને
જિભુ દોષ એવા કમથી ધૂણી ઠક્યો! તે દોઢ
ડાઢ્યાને સાપ દેવા મળ્યો આવા માણસની
જાત માનવા માટે તે પાતાને મૂરખનો મરહાર
કહેવા લાગ્યો દોઢડાઢ્યા જેવો માણસ માત્ર
ઉપરછલી વાતો કરીને સાચો માર્ગ છોડાવીને
જોડે માર્ગે દોરી જવા સફળ થઈશકે એ ભક્ત
રાજને પાતાને ખરેખર સરમબલેલું જણાયું.

અથી તે ધર્મહતને પાછો વિનતી કરતો
કહેવા લાગ્યો “હે જવા ધર્મહત, તમે શું
ધારો છો? શું મારે માટે હવે કરી આશા
રહી નથી? શું હું અર્ધોથી પાછો ફરીને
વાડ પાસેના દરવાજે જઈ શકીશ ખરો?
આવા માણસની સલાહ મેં માન્ય રાખી એ
માટે અને હવે જળ પરતાવો થાય છે, પણ
મારા આ દોષની અને મારી મજાશે ખરી?”

ધર્મહત—તે એ કારે કોષ કયા છે.
એક તો તે સારા માર્ગનો ત્યાગ કર્યો અને
બીજી એ કે જે રસ્તે જવાની તને મનાઈ
કરી હતી તે રસ્તો તે પ્રહણ કર્યો તોયે
દરવાજા પાસે ગેતો માણસ તારો સ્વીકાર
કરશે, કારણ કે તે સૌન કલ્યાણ ચાહે છે પણ
હવે એટલી ખબરદારી રાખજે કે નેતે કોઈનું
માનીને જોડે માર્ગે ન જતો, નહિ તો તારો
નાશ થયેલો સમજજે

આટલું કહીને ધર્મહતે ભક્તરાજને આશી
ર્વાદ આપીને વિદાય કર્યો ભક્તરાજ ઝડપથી
પાછો મૂળ-રસ્તે જવા લિપ્યો [અનુ ૫૦ ૧૦૬ ચે]

આ રાખ્યા પુ

ધીરજની મહત્તા.....

ચુકાવસ મહિંકલ

પ્રકૃતિના અતરમા શાંતિ છે; એવું કારણ શું છે? એવું એક જ કારણ છે કે, તે ધીરજ રાખવાનું આરી પટે બાણે । તેના કામમાં એક ભતની નિયમબદ્ધતા છે, હંદ છે, જે સાચીને તે પોતાના ધ્યેયમાં અર્થાત પ્રયેક કૃતિમાં પૂર્ણતા મેળવવા મૂકેલ થાય છે. અને જે દોષ પોતાના લવનનુ ધ્યેય અને તે ધ્યેયના વિકાસની પદ્ધતિ બાણે છે તે ધીરજ રાખી શકે છે; તે શાંત રહી શકે છે

પણ માણસની પ્રવૃત્તિઓમાં ઘણી વાર અચળતા, ઉતાવળ નેવા મળે છે. એવું કારણ છે તેની પોતાની અપીરાઈ તે ઇચ્છે છે અને એની આરા પણ રાણે છે કે, તેવું ફરેક કામ જેમ અને તેમ જલદી સફળ થાય. પરંતુ તે ભૂલી બધ છે કે જેમ એક બીજ પોતાની રીતે, પ્રકૃતિની રીતે, અત્યુક સમયમાં જ ફવીજૂત થાય । તેમ માણસની ફરેક પ્રવૃત્તિ પણ અત્યુક સમયમાં જ મૂકેલ થયે. આ રાખાય

જેમ પ્રકૃતિના શક્ત્યમાં, તેમ જ આધ્યાત્મિક લવનતા હેતુમાં પણ, જે વ્યક્તિ ધીરજ રાખવાનું બાણે છે તે જ સત્યને આમરે જોળખી શકે છે એટલા માટે જ એક મહાપુરુષે કહ્યું છે કે, જેઓ ધીરજ રાખી શકે છે ફક્ત તેઓ જ સ્વર્ગમાં પ્રવેશ કરવાનો અધિકાર મેળવી શકે છે. તેથી જ ધર્મનું એક અગત્યનું અંગ છે - ધીરજ રાખવાની શક્તિ અને તે શક્તિ ઢેવી રીતે ફેળવવી એની પદ્ધતિ.

માણસની એક ભૂલભરેલી માન્યતા છે કે ધીરજ રાખવામાં તેનો સમય નફાનો જરબાદ થઈ બધ છે ખરી રીતે જેઓ ધીરજ રાખવાનું બાણે છે તેઓના જ સમયની વૃદ્ધિ થાય છે, જેમ એક કહેવત છે ધીરજ રાખવાથી બાકા દૃષ્ટિથી સમયનો જે નાશ થતો દેખાય છે, તે અતરદૃષ્ટિથી પૂર્ણતા તરફ એક પધારે પમહું ભર્પા બરેભર છે.

લવનનું સાચું ધ્યેય તેનો સર્વાંગી વિકાસ

છે. એ સર્વાંગીપદ્મમાં જ તેની સંપૂર્ણતા છે. અને જે કંઈ સંપૂર્ણ છે તે હંદમય છે, અને જે હંદમય છે તેના વિકાસના વાતાવરણમાં અવકાશ છે. એ જ અવકાશનું એક અમત્યનું રૂપ છે ધીરજ ધન્ય તે.

(અગ્રેષ્ઠ 'ગીતાજ્વલિ' કાવ્ય ૮૨)

હે રાજેન્દ્ર, તારા હાથમાં કાલ અનત છે. કોઈ મણનું નથી રત્નિ અને દિવસ આવે છે અને નાશ છે ધુમધમાતરો. પ્રપન્ની પેઢે ખીતે છે અને ખરે છે. તપી તને મોકુ ધર્મ જઈ નહીં તને કશી ઉતાવળ રાહ જોતાં તને આપડે છે એક

પ્રપન્ની હજીને ખીલવવા માટે તું મૈકાનાં સૈન્ય ધીરજપૂર્વક સાધના કરી કરે છે.

અમારી પાસે વખત નથી એટલે અમે બધા ટેરી વગર રોસાનોસી કરીએ છીએ. વિશ્વ ભ કોઈથી સહેવાતો નથી.

આથી ખીલ બધાની મેવા પહેલાં પતાવતા પતાવતા જ સમય વહી જાય છે, અને તારી પૂળનો થાળ ખાલી જ પડી રહે છે.

આખરે મોડો મોડો, રખેને તારા મંદિરનાં દ્વાર વસાઈ ગયાં હોય, એ બીકે દુઃખડો, દોડનો આતું છું. પણ આવીને જોઉં છું તો તારા વખત વહી ગયો નથી હોતો.

[અનુ૦ નગીનદાસ પારેખ]

સરદારશ્રીની વાણી

તમે મમે તેવી કેળવણી લો, પણ જોવા ન બની જશે કે મરીમ ખેડૂતોના ભજન જેમ મોટરે જોઈને ભડકે છે તેમ ખેડૂત તમને જોઈને ભડકે ને સાગી બધા!

વકીલ અને કોર્ટની પાસે જવું તેના કરતા જમરાતને ત્યાં જવું જહેતર છે. દુનિયામાં ભગવાનને નામે જેટલા જૂઠાણા અદાલતોમાં બોલાય છે તેટલાં ખીજે કયાય ન બોલાતા હશે.

ત્યાં જ્યાં અન્યાય લાગે ત્યાં ત્યાં સામે થાઓ.

મને જીવાનોના ખેલ ખેલવાનું મન થાય છે, પણ જુહોનો અનુભવ મને સંયમ પણ શીખવે છે.

અસ્પૃશ્યની વ્યાખ્યા તમે બંધો છો? પ્રાણીના શરીરમાંથી જ્યારે પ્રાણ નીકળી જાય છે ત્યારે તે અસ્પૃશ્ય થાય છે. મનુષ્ય શું કે પણ શું, જ્યારે પ્રાણ વિનાનું થઈને, (૯૪)

ચાલ યઈને પડે છે ત્યારે તેને કોઈ અડવું નથી અને તેને ડફનાવાની અથવા અભિ-સરકારની ક્રિયા થાય છે. પણ ત્યાં સુધી મનુષ્ય કે પ્રાણીમાત્રમાં પ્રાણ છે ત્યાં સુધી તે અસ્પૃશ્ય નથી. એ પ્રાણ તો પ્રભુનો અંશ છે, અને કોઈ પણ પ્રાણીને અસ્પૃશ્ય કહેવું એ પ્રભુના અશનો, પ્રભુનો તિરસ્કાર કરવા બરોબર છે.

બલે ધન પેદા ન કરતાં બીજાનું ધન લેવાની યુદ્ધિ ચલાવે એને હું યુદ્ધિનો બ્યભિચાર કહું છું.

આત્મા ત્યાગ અને આત્મશુદ્ધિ વિના ક્ષવરાજ ન આવે એ ખચીત માનજો.

અદાલતો અને શરાબખાનાં રોતાનનાં વરે છે.

ખડું જોતાં સરદારીમાં નહીં પણ શિપાહી-ગીરીમાં જ ધુમ્મ રહેલું છે. (કમચ.)

આરાખાપુ

પ્રતિકારનો માર્ગ...

મહાસતી ઉત્તરવળકુવરજી

વિવેકી પુરુષને ગમે તે/લા બાદ્ય પરિનહ આપવામા આવે તોપણ તે જરાયે ક્રોધ કરતો નથી, પરન્તુ બધુ સમતાથી સહન કરે છે પાપ હિંસા, જોરે અધર્મમા સાચુ બળ નથી, સાચુ બળ છે અહિંસા અને સત્યમા પાપ અથવા હિંસા તો ક્ષણિક છે, એક દિવસે તે નાશ પામનાર છે તેમ છતાં પાપ અને હિંસાનો સામનો પણ તેવા જ બળથી કરવામા આવે તો તે થોડો વખત ટકે છે હાખવા તારીકે એક માનવના હૃદયમા દ્રેષ ભાવના આવી અને સામા માણસે પણ તેનો સામનો દ્રેષ ભાવનાથી કર્યો, તો આ પરિસ્થિતિમા દ્રેષ થોડો સમય ટકી રહે છે દ્રેષનો પ્રતિકાર દ્રેષથી થાય તો ટેકો મળે છે, પ્રેમથી થાય તો દ્રેષ નાશ પામે છે આ સૌ કોઈના અનુભવની વાત છે

ક્રોધ કરનારની સામે જો ક્ષમા ધારણ કરવામા આવે તો ક્રોધ નાશ પામવાનો જ, પરન્તુ ક્રોધનો પ્રતિકાર ક્રોધથી કે હિંસાનો પ્રતિકાર હિંસાથી કરવામા આવે તો ક્રોધ અને હિંસાને ટેકો મળે છે અને તેથી તે થોડો વખત ટકી રહે છે

ઉત્તરાર્ધયજ્ઞ યુવના બીજા અધ્યાયની રીકામા કહ્યું છે એક વાર કૃષ્ણ મહારાજ બળદેવ સત્યક અને હારુકની સાથે જ ગલમા ફરવા ગયા ફરતા ફરતા તે બહુ દૂર નીકળી ગયા ત્યાં જ રાત પડી ગઈ, પાછા ફરી શકાય તેમ ન હતું અને તેથી રાત જ ગવમા ગાઠ નીચે જ પસાર કરવાનો તેઓએ વિચાર કર્યો વાશ ફરતી ભગવાન બધાએ નક્કી કર્યું

સૌથી પહેલાં હારુકનો ભગવાનો વારો હતો એટલે તેમણે પહેરો રાખવા આંક્યો આરાખાપુ

બાકીના બધા સૂઈ ગયા હતા દરમ્યાનમા એક રાક્ષસ તેમની સામે આવ્યો અને મોઢ્યો, “મને બહુ જ ખૂબ લાગી છે માટે મને આ પણ માણસોને ખાવા દે”

હારુકે કહ્યું, “એ કેમ બને ? હું તેમની રક્ષા માટે બિલો છું, એટલે મારા દેખના તેમને તું કેમ ખાઈ શકે ?”

હારુકે ના પાડી, એટલે રાક્ષસે પહેલાં તેના ઉપર જ હુમલો કર્યો હારુકે તેનો સામનો કર્યો અને વચ્ચે લડાઈ ખૂબ ચાલી પરન્તુ હારુક રાક્ષસને હરાવી શક્યો નહીં તેટલામા હારુકનો અસ્થ પૂરો થઈ ગયો અને સત્યકનો ભગવાનો વારો આવ્યો

સત્યકે ભગ્યો, એટલે થાડેલો હારુક કંઈ પણ બોલ્યા વિના સૂઈ ગયો થોડા સમય બાદ રાક્ષસ ફરીથી આવ્યો અને સત્યકને પણ તે જ વાત કહી સત્યકે કહ્યું, “મારા દેખના તું કોઈને ખાઈ શકીશ નહીં પહેલાં મને હરાવ અને પછી તેમને ખા” સત્યકે પણ રાક્ષસ સાથે લડ્યો, પરન્તુ રાક્ષસને તે હરાવી શક્યો નહીં તે પણ હારુકની જેમ યાદી ગયો

ત્યાર બાદ બવદેવનો ભગવાનો વારો આવ્યો, ત્યારે તેની પણ તે જ સ્થિતિ થઈ પરન્તુ રાક્ષસને હરાવવાનો તેમનો પ્રયત્ન પણ નિષ્ફળ ગયો

ત્યાર બાદ કૃષ્ણનો વારો આવ્યો, રાક્ષસે તેમને પણ એ જ વાત કહી બનેલુ યુદ્ધ શરૂ થયું કૃષ્ણ તો ચાત બીજા રક્ષા, પિશાચ તો વધુને વધુ ચીડાવા લાગ્યો તેમ તેમ કૃષ્ણ ચાગિથી તેને કહેવા લાગ્યા, “શાબાશ, વીર શાબાશ, ધન્ય છે તારી માતાને કે તારા જેવો

પ્રીત પુત્ર પેદા કર્યો!" પિતાને જોતુ જોર
હતુ તેટલુ અજમાણી જોયુ અને આખરે તે
યાકયો! જ્યારે તે યાત્રી ત્યારે કૃતી તેને
પત્રીને પોતાની ઝોળીમા નાખી દીધો

આ એક રૂપક છે ક્રોધ એ પિશાચ છે,
તેને સામુ બળ મળે તો તે નેક છે, નહિ તો
તે નિર્બળ બની જાય છે. રૂપક પાસે સારસ
નિર્બળ બની મરે જ્યારે સપ્તરશ્મિ જાકીના
રોડે ઊઠ્યા ત્યારે તેમના શરીર લાલપુચ
માવસ પડ્યા કૃતી પૂછ્યુ, ત્યારે તેઓએ
વિગતવાર વાત કહી કૃતી કહ્યું, "લાઇએ,
પિશાચ બપુર નથી, જો તેને બળ ન મળે
તો તે ટકી શકે નથી તેથી જિલટુ જો

આપણે તેના પર ક્રોધ કરીએ તો તેને બળ
મળે છે અને વધુ બપુર બને છે તમીએ
તેના પર ક્રોધ કર્યો, જોટલે તરો તેને વશ
કરી શક્યા નહી, તે મારી પાસે તો નિર્બળ
બની ગયો કે મે તેને મારી ઝોળીમા પૂરી
દીધો હવે તો તે મારી દાગ બની ગયો છે"

કહેવાનુ તાત્પર્ય એ છે કે ક્રોધીને
પ્રતિહાર ક્રોધથી ન કરે એ જોઈએ, સમાધી તે
વશ કરી શકાય છે ખૂણ છોડતી હોય ત્યારે
કેઈ પાછી નાખવાને બદલે તેના પર ખૂણ
નાખે તો કું ખૂળને દાબી શકાયો? તેની જ
રીતે ક્રોધ પર સમાનુ પાછી નાખવામા ન
આવે તો તેને દાબી શકાય નહી

હૃદયપલટો

નૂના વખતની વાત છે સુરૈષમા સ્પાર્ટ નામે પ્રદેશમા લાઇકરગમ નામે ધણે
જ વિચારપત માણસ થઈ ગયો હવેશ લોકોનુ બધુ ધામ જોવા હામે તે ક્યા
કરતો તોયે કેન્સાક અદેખા માણસો તેની કનડગત કર્યા કરતા

એક દિવસ એક માણસ લાઇકરગમ પાસે આવ્યો અને મન ફાવે તેવુ યોગવા
લાગ્યો લાઇકરગમે બધુ શાંતિથી સાંભળ્યુ અને પછી તેને સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો
પણ પેલો માણસ સમજવા માગતો જ ન હતો તે તો વધારે ઉરકેનાઈને લાઇકરગમને
ગાળો ભાડવા લાગ્યો લાઇકરગમ પેતાને ઘેર જવા જિપડયો પેલો માણસ પણ
એની સામે ચાલવા લાગ્યો અને ગાળો દેવા લાગ્યો એવામા લાઇકરગમનુ ઘર
આગ્યુ, લાઇકરગમે પેલા માણસને કહ્યુ "ભાઈ, હવે તું મારે ઘેર જ રહી જ
તારે મને ગાળો ભાડવા ફરીને પાછો મળો આવો ન પડે"

પેલો માણસ તો સમજાવા લાઇકરગમને ઘેર નરેવા તૈયાર થયો પણ ત્યા
રહીને લાઇકરગમનુ પવિત્ર અને ઉચ્ચ જીવન જોહને ખૂબ જ શરમાઈ ગયો પછી
તો તે ત્યા રહીને લાઇકરગમ સાથે કામ કરવા લાગ્યો એક દિવસે લાઇકરગમે પેલા
માણસને કહ્યુ "કેમ બાપુ, હવે તો તારે ઘેર જવું છે કે નહીં?"

પેલો માણસ તો જવાબ આપ્યા વિના મૂલો જિભા રહ્યો એટલે લાઇકરગમ
જોયો: "હા તારે કઈ મને કહેવાનું બાકી છે? હોય તો કહી નાખ "

પેલો માણસ મો થો "મને હવે તમે અહીં જ રહેવાની રજા આપો"

લાઇકરગમે કહ્યુ "તને અહીં રહેવા તો કઈ પણ તારે મારી એક સરત કબૂલ
કરવી પડશે હું કઈ પણ જોડું કરું એમ તને જણાવ, તો તારે મને ગાળો દેવી
બેસ, કમૂલ છે ને?" આ સાંભળી પેલા માણસની આખમ ક્રોધના આગુ જિભા વા!

ચંડાળ કોણ ?

ગેહપાસદાસ ૯૦ પૃષ્ઠ

એક વખત ભગવાન યુદ્ધ શ્રાવસ્તી નગરીમા ગામ બહાર રહેતા હતા મિશ્રાકાળે મિશ્રા ભાગતા ભાગતા તે એક દિવસ ભારદ્વાજ પ્રાહ્લયના ભારણા આગળ આવી પહોંચ્યા. તે વખતે ભારદ્વાજ હોમ કરતો હતો. યુદ્ધને આવના ભોતા જ તે મોટી ધૂમ પાડીને બોલે - 'અ-રા મૂંડે' ચંડાળ ત્યાં છેટો જ બોલે રહ્યો પાસે ન આવતો !'

યુદ્ધે કહ્યું : 'હે પ્રાહ્લય ! ચંડાળ કોણ કહેવાય તે. તું જાણે છે ખરે ?'

પ્રાહ્લય બોલ્યો : 'ના, અને ચંડાળના શુભોની શી ખબર ? તું જ તે કહે !'

યુદ્ધે બોલ્યા : 'વારંવાર શુરસે યનાર, વેરવૃત્તિ રાખનાર, અને પાપથી ખરડાયેલો અમહાણ મનુષ્ય ચંડાળ કહેવાય.'

'જે મનુષ્ય અન્ય પ્રાણીઓની હિંસા કરે છે, જેના અંત કરણમા રૂપા નથી. જે લુટકાટ અને ચોરી કરે છે, તે ચંડાળ કહેવાય

'જે મનુષ્ય ખીજાનું દેવું કરી, પેલો પાક માગે ત્યારે નાસી બાંધે છે કે આડુ બોલે છે, તે ચંડાળ કહેવાય.

બને ખડુ ભોના માદા સાજાં રહે છે પણ એઉં પરણીને થયે બાળે વધારે માંદા રહે છે. જો ઉમીયા, રૂખી હસ્તિજા. રૂખીને વિવાહ કર્યો એમ કંઈક લાગ્યું ખડુ ; ત્યાં તે પાછી માગી પડી જ છે. એટલે છોકરીઓએ એવો અર્થ પણ ન કરી નાખવો કે પરણે એ માંદા પડે જ. આટલું ખરું છે કે જે કુમારિકા વિકારથી પ્યારા બાપુ

'જે પોતા માટે, પારકા માટે, કે પૈસા માટે ખોટી આંખી પૂરે છે, તે ચંડાળ કહેવાય

'જે મનુષ્ય પોતાના વૃદ્ધ માતાપિતાની સેવાચારી કરતો નથી, માબાપ - ભાઈ - બહેન - સગાવહાલા સૌને ગાળો કે છે કે મારે છે, તે ચંડાળ કહેવાય

'જે મનુષ્ય પોતે કરેલા પાપકર્મ છુપાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે, તે ચંડાળ કહેવાય

'હે પ્રાહ્લય ! મનુષ્ય જન્મથી જ ચંડાળ કે પ્રાહ્લય પાકતો નથી, પરંતુ પોતાના કર્મથી જ ચંડાળ થાય છે કે પ્રાહ્લય થાય છે માણસ ચંડાળના કુળમા ઉત્પન્ન થયેલો હોય, પણ તે સદાચારી હોય, તો તે ભેઠ છે, પરંતુ પ્રાહ્લયના કુળમા ઉત્પન્ન થયેલો માણસ ને દુરાચારી હોય, તો તે ચંડાળ જ છે'

યુદ્ધનો આ ઉપદેશ સાંભળી ભારદ્વાજ શરમાઈ ગયો. તે બોલ્યો : 'હે ભગવન ! આપનો ઉપદેશ થયો સરસ છે. જેમ કેઈ માણસ ઠાકેલી વસ્તુ ઉઘાડી કરીને બતાવે, અથવા દેખનાને અધારમા મથાસ ધરીને બતાવે, તે જ પ્રમાણે આપે ધર્મને ઉત્તમ રીતે રખાટ કરીને સમજાવ્યો છે.'

બળે ૧૧ તેનો છુટકારો તો પરશ્યે જ થાય કેમ કે તેના વિચાર તેને ખાય છે. પણ એનો અર્થ તો એ થયો કે એ પરશ્યા વિના પત્નિની સીની જેમ વર્તે ૧૧ તેથી વ્યભિચારિણી ૧૧ મનથી પણ જે સ્ત્રી કે પુરુષ વિચારને પોતે છે તે વ્યભિચારી છે.

૧૮-૯-૩૨ ૧૦ મ ૦ બાપુના આશીર્વાદ

કોઈ કોઈ વાર દુનિયાનાં દુઃખદોષથી, એમાં ચાલી રહેલી જંગલિયનથી આપણા ત્યાસ રૂંધાઇ બપ છે. અને આપણને કોઈ રસ્તો, કોઈ ઉગાર દેખાતો નથી મેઝ્યુ આનેદની જેમ આપણે પણ કહેવા માંડીએ છીએ કે, હવે આ દુનિયામાં કોઈ જ આશા નથી રહી; અને આપણે વધારેમાં વધારે એટલું જ કરી શકીએ કે એકબીજાની તરફ સમ્યાર્થ શપીએ.

પણ જો આપણું વલણ આપું નિરાશા-જનક બની જાય તો આપણે જીવનનો કે ઇતિહાસનો કોઈ પણ બોધપાઠ બરોબર શીખ્યા ન કહેવાઈએ. કારણ માનવીની જિંદગી-ઉત્તર-નિઃશંક ઉત્તર બનવાની શક્યતા એ જ ઇતિહાસનો સૌથી મોટો બોધપાઠ છે.

જીવનમાં અનન્યસુદરતાઓ અને નિરવધિ વિવિધતાઓ સભરપણે ભરેલી છે. કદાચ કોઈ ઠેકાણે ત્યાં કદાચ હશે, કીચક હશે પણ ત્યાં મહાસાગર અને ગિરિમાળાઓ પણ છે, હીમ અને હીમપર્વતો પણ છે, તારાભરી શત છે. અને સ્વજનોનો સ્નેહ છે, દોસ્તોનાં ફિલ છે. ને સગીત, સાહિત્ય અને કલાનાં નિરવધિ સ્થાનો પણ છે.

વિશ્વના સૌંદર્યનું ગાન કરવું અને કલ્પનાની - લાલનાની સૃષ્ટિમાં જીવવું ઘણું સરળ છે, પરંતુ બીજાઓની ચાતનાઓથી અજાગ રહેવું અને તેમના ઉપર શું શું

વીતી રહ્યું છે, એની કંઈ જ પરવા ન કરવી એમાં કોઈ મર્દાનગી અથવા બંધુત્વની સાવના રહી નથી કોઈ પણ કલ્પના જે એ ચોખ્ખ હોય તો એને બ્યવકારમાં મૂકવી જ જોઈએ. આપણા દેસના રોમાં રોમાંએ કહ્યું છે તેમ, 'વિચારોનું પરિણામ કાર્યમાં આવવું' જ જોઈએ. જે વિચાર કોઈ પણ કાર્ય તરફ દોરતો નથી એ વિચાર એક મર્યાદાનો દ્રોહ છે, દુર્વિપાક છે. જે આપણે વિચારોના દ્રષ્ટા છીએ તો કાર્યોના કર્તા થવું જ જોઈએ.

પરંતુ વિચારોના દ્રષ્ટા હોવા છતાંયે સૌ કાર્ય કરવા તરફ ઉદ્દાસીન જ રહેવાનું હમણે છે. કારણ કે એમાંથી જાગનાતાં પરિણામોથી, કાર્યો કરવાને લીધે આવી પડતી આફતોથી એ સૌ ડરી રહ્યા હોય છે. કાર્યનો અર્થ જ જોખમ અને સંકટ છે સંકટ દૂરથી જ બપ પમાડી રહે છે છતાં અનુભવથી એ એટલું બચાજનક નથી રહેતું. ખરેખર, આફત એ મનનો દોસ્ત છે, એ જિંદગીની મોજને, આનંદને વધારે છે. હરક મેરાની સામાન્ય જિંદગી ધીરે ધીરે એવાક બની જાય છે ઘણીય વાતો આપણે એમ ને એમ જ જાણી લઈએ છીએ-માની લઈએ છીએ અને પછી એમાં આપણને કોઈ રસ, આનંદ રહેતાં નથી પણ કોઈક દિવસ અપારે એ નાનકડી વાતોથી પણ વંચિત રહીએ છીએ ત્યારે જ એની સાચી કિંમત આપણે જાણી શકીએ છીએ.

મનાવટી હીરો ગર્વથી કહેવા લાગ્યો : "અરે, જરા છુઓ તો ખરા! હું કેવો મોટો છું!"
એ સાંભળીને ખરીદનાર બિલ્લો : "એટલે જ મને શંકા પડે છે કે તું સાચો હીરો નથી!"

અનેક સંસ્કાર અને વિચારસરણી વિશે મેં પહેલાં પત્ર લખ્યો હતો. તે પરથી અને અહીં તમે આગળા હતા ત્યારે આપણી જે વાતચીત થઈ તે પરથી તમે ઘણો વિચાર કરો છો. એમ જણાય છે.

મારામાં તમારા વિશે આશ્ચર્ય વૃત્તિ નથી. તોપણ તમારા કલ્યાણની ઇચ્છા નથી એવું નથી. તમારામાં તીવ્ર જિજ્ઞાસા છે તે જ પ્રમાણે જીવનમાં સર્વેવિધ ક્ષેત્ર સિદ્ધ કરવાની તમારા હૃદયમાં વ્યાકુળતા છે એ હું જાણું છું. મારામાં આશ્ચર્ય નથી એવું એ પણ એક કારણ હશે કે મારી વિનાયકરણી કરતાં જુદી વિચાર સરણીને હું ક્યારેય એકદમ અમાન્ય કરતો નથી. કોઈ પણ વિચારસરણી ન્યાય-પ્રધાન હોવી જોઈએ, સારાસાર વિચારને-વિશેષને તેમાં મહત્ત્વ હોવું જોઈએ, જીવનમાં ઉત્સાહ અને પ્રસન્નતા, કર્તૃત્વ અને સમાધાન, જ્ઞાન અને તેજસ્વિતા, કર્મ કૌશલ્ય અને વિરાગ, ભાવના અને અધિષ્ઠાના વગેરે બધી વૃદ્ધિ કરનારી તે હોવી જોઈએ એટલો જ મારો આશ્ચર્ય છે.

માણસ જ્યારે ઉદ્વિગ્ધ થાય છે, ટેકામીન -નિરાશ થાય ત્યારે વિચારમાં કે આગળા વર્ષમાં તે ક્યાંયે જૂલોટો હોયો જોઈએ ખરો.

એવો અને તક આપ છે તે જૂલ-ટોપ કાઢી નાખ્યા વગર કુદિત થયેલો તેનો માર્ગ મોકળો થાય એ શક્ય નથી. તે જૂલ શોધી કાઢવા માટે તે અસ્થિતિનો થોડો સહવાસ અને તેના મનના શોધનની જરૂર છે. એવો થોડા આગળા વગર હું તેની જાબતમાં કશું કહી શકતો નથી એટલે જ ત્યાં સુધી હું નિરાગ્રહ-પણે વળું છું હું એકદમ કોઈ પણ જાબતમાં આશ્ચર્ય જતાવતો નથી.

જિજ્ઞાસુ સંસ્કાર અને વિચારસરણી વિશે મેં લખ્યું છે તે પરથી તમે પેનાનું નિરીક્ષણ કરીને, શોધીને જુઓ છું મારા તરફથી પ્રયત્ન કરીશ જ તમારી જાબતમાં હું ઉદાસીન નથી. એકાદ વિષય એવો હોય છે કે જેમાં અને કયો અનુભવ નથી હોતો. કેવળ તક-કલ્પના અને બીજાઓની સ્થિતિ જોઈને અને સાબળીને કરેલા અનુભવ હોય છે તે પરથી વિચારોના કાંઈક મેળ જમાડવો પડે છે. તેને એકદમ પૂર્ણ સત્ય માની શકાય નહીં.

મારા લખવાથી કે મોકળવાથી તમારું હૃદય ન વધે. મારા અનુભવ અને જુદિનો પૂરો ઉપયોગ કરીને તમારી શાંતિનો માર્ગ શોધવામાં તમને મદદ કરવી એ મારો હેતુ સદૈવ કામ છે. (એક અપ્રગટ પત્ર)

તમને પૂછે તેને નમ્રતાથી જવાબ આપવો.
તમને ગળો કે તેને મીઠાં વચન કહેવો.
તમને નિહાળે તેનું મન પર તમે એક જોઈને.

— કારણ કે પ્રજાના કામને માટે જેને નિદા અમલી પડે છે તેની પ્રજાના દરબારમાં વધારે દિવસ છે. કોઈ ઉપર તમે મહેરબાની કરો તે જૂદી જાણે. કોઈ તમારી ઉપર મહેરબાની કરે તે માફ રાખજો.

— સોફીસ્ટ

મોટાઈનું માપ

જેવી રીતે જીવન અને ચાલિયના જુદા જુદા ગતિ હોય છે તે ઇંદી નવા ગતિ રચા પવા માગીએ છીએ તેવી જ રીતે મોટાઈના પણ બે ગતિ છે આપણે માનીએ છીએ કે મોટા પૂલય છે તેને માન મળે છે આજે મોગના કામો જુદા થઈ ગયા છે મોટા માણસોએ મોગ કાર્યો કરવા ભેંધએ પણ મોટા એટલે કે ખાવમા મોટા એવું માનવામા આવે છે મોટાથી શરીર-કામ ન ચાલ મોટાની રહેણીકરણી, ખાનપાન જુદા, નાનાની રહેણીકરણી ખાનપાન જુદા, એમ મનાય છે મોટા પ્રત્યેના પૂલયજાવની કલ્પના શુભ માધી પેદા થઈ પતિવ્રતા સ્ત્રી પતિને પ્રેમથી જુએ તે માટે પોતે સહન કરે, એકાદ ખાવ પતિને સર્વસ્વ અર્પણ કરે પણ પતિ એવું માનતો થઈ ગયો કે આ બધાનો તે અધિ શરી છે પત્નીએ તો સેવા જ કરવી ભેંધએ એવી તેના મનમા ગાઠ બધાઈ ગઈ છે મોટા ગણતા પુરુષોની બાબતમા આવું જ બન્યું મૂળ એ આદરમાથી આવેલો જ્યાલ છે પણ હવે ચીસો પડી ગયો છે નાના બાળકને મોટા થવું હોય તો તે આવું કરે

આપણે મોટાઈની કલ્પના જાલવા માગીએ છીએ મોટા એ કે જે કંઈ વેંકે છે, મહન કરે છે, બીજા માટે ઘસાય છે, જે કોઈ ન સ્વીકારે તે માડુ એ ભાવથી કાર્ય કરે છે આમ તેની ગતિતા ભેંધ બધા તેને મોટા તરીકે માને એ જુદી વાત તેથી તેના પ્રત્યે આદર ઘાય પણ મારા પ્રત્યે સૌને આદર હોવો ભેંધએ

તમે કેમ જોસો છો કેમ વાત કરો છો, કેવી રીતે કપડા પહેરો છો, ઇત્યાદિ તમારા વર્તનની નાનામા નાની વિગતમા પણ સસ્કારિતા તરી આવવી ભેંધએ, જેથી કોઈ માણસ તમને જોવાવેત બાણી શકે કે તમે કેળવાયેલા છો

અમલભાઈ મહેતા

એ ભાવથી તે વર્તે તો ખોટું તેથી સદેજે દિલમા લાગણી ઘાય કે જે વિશેષ હક મળે તેનો ત્યાગ કરવો એમ છતાં કોઈક જમ્યાએ વિવેક કરવો પડે છે જલ્લાઈ ગયેલા ત્રાજવાને આપણે ઈશ્વર કવુ છું તેથી નાના મોટાના બેરો કાઢવા પડશે

એમ આપણા વહેવારોમા, જીવનના મૂલ્યા કનોમા ધન આગળ આવીને ભેસી ગયું તેમ આ મોટાઈ આવીને ભેસી ગઈ તેથી આપણા વિદ્યાર્થીઓ, બાળકો, જનતામા આ નવી ભાવનાનો ફેલાવો કરવાની જરૂર છે એમ થયે તો જ આપણું કામ માડુ થયે અને તેમા મીકાશ આવશે આપણે ભેંધએ છીએ કે મુખ્ય માણસ કામમા સાથે હોય તો કામમા ઝમક આવે છે તે ન હોય તો કામમા ઠેકાણું રહેતું નથી બાપુએ આપણને આ માર્ગ બતાવ્યો છે પોતાને માથે આવે છે ત્યારે માણસ ખસી જાય તો વિપુલગવાનને યજમા સોયુ માયુ ભેંધતું હવું તે ન ધરતા તારદંજ બીજાને ચોધવા નીકળ્યા અને તેની જે દશા થઈ તેવી આપણી યાય આપણા બોલ પર, આપણા જીવન પર મહા નહિ જોસે

વિનોબાજીએ 'ગાદી ખાદીની લડાઈ' પર લેખ લખ્યો છે ગાદીનો અર્થ બેકા બેકા ખાવુ ખાદીનો અર્થ શમ કરીને ખાવુ આપણે ગાદીની ઇચ્છા નહિ રાખીએ આપણે શા માટે નીકળ્યા તેવું સ્પષ્ટ દર્શન હોઈ ભેંધએ મોટાઈનો આ નવો ખ્યાલ હશે તો સમાજમા પરિવર્તન કરી શકીશું

—ગાદીજી

આ રાખા પુ

ત્રિવેણી સંગમ

જાનવર ૩૦ ૩૦

(૧૭)

કૂકરમા દાળ ભરોજર ન ચઈ જોટલે
બાપુ કહે જોના કાનણે ચોપા પાણી જોણું
હું જો તો રપટ છે જ, પણ પછી બાપુજો
જોમના સ્વભાવ પ્રમાણે જોની રચના વિશે
સવાલો કર્યા

પછી કૂકરની રચનાજોઈને બાપુજો મહાદેવ
જાણને કહ્યું “નીચિના ફાળના વાસણુમા ફાળ
મૂકવાને બદલે જોઈકું પાણી જ મૂકે અને
ફાળ ઉપલા વાસણુથી શરૂ કરે. જોટલે ત્રણ
વાસણુનો ઉપયોગ કરવાને બદલે ચારનો
ઉપયોગ કરે, અને કોથી નીચેનાની વરાળે
બધું ખરાવો”

જો સાલગી વસુભભાઈ કહે “જોટલે
મને ચારી ફાળ મળતા આરપાય વિવસ તો
મા અખતરાજોમા વીલી જયો”

(૧૮)

જોઈ વિવસે સનસ્પતીય દ્રવ્ય લેખક ગોવર્ધન
રામની વાતો નીકળી. બાપુ કહે “પહેલા
ભાગમા જોમજો પેતાની શક્તિ ઠાલવી નવલ
કથનો રસ પહેલામા ભરેલો. ચિત્ર
ચિત્રજો જોના જેવું કમાય નથી, બીજામા ત્રિદુ
સ સાર સરસ ચીતરાયો છે, ત્રીજામા જોમની
કળા જોડી ગઈ, અને ચોથામા જોમને મધુ
કે હવે મારે જગતને જોટલું આપવું છે તે
મા પુરતક દારાજ આપી રઈ તો કેવું ચાલુ”

મહાદેવભાઈ જોવા “જોમનામા દૂધી
વાતાં લખવાની કળા નહોતી. જોમજો લખી
નથી પણ લખવા મારત તોય ન લખી શકત
ખારાભાઈ

જો કળા અને સાચે જ નવલકથાની કળા
ટાંગોરે સાધી”

બાપુ કહે “ટાંગોરની કથા વાત કરીએ?
જોલે શું નથી સાધ્યું? સાહિત્યનું જોઈ ફાળ
જોલે છોડ્યું છે? અને બધાથમા સર્વોપરિતા
— જોવી અવૌકિક શક્તિનો માણસ આપલે
ત્યા તો નથી જ પણ જગતમાયે હરો કે કેમ
જો વિશે શકા છે”

પછી વસુભભાઈ કહે પણ જોમનું
‘શાતિનિકેતન ચલશે? જો તો વુલ થયા,
અને જોમની જગ્યા લેનાર કોઈ રહ્યું નથી”

બાપુ કહે મુરકેલ વાત છ મરી પણ
જો તો કેમ કહેવાય? ભગવાને આટલી
અસાધારણ પ્રતિભાવાળો માણસ પેદા કર્યો
તેનું કામ જોમ ને જોમ બધું મઈ નય
જોમ તો ન જ છડ્યું હોય”

વસુભભાઈ—“જો તો ઠીક પણ જોની
જો બધી અસાધારણતાઓ છે જો કોણ કથા
ફોરમા આપી શકવાનું હતું?”

મહાદેવભાઈ—“નદલાલ બોઝ, અસિત
હલધર જેવા ઉત્તમ ચિત્રકળાકાર ત્યા પડ્યા
છે વિધુચેખર શાસ્ત્રી છે”

વસુભભાઈ—“ચિત્રકળા તો ઠીક જોમની
શાળા તો ફેટલી ચાલે? આપણી તો ખારી
ને રાટલે જોને માટે બાપુ ઘોડા જ નો જો?
જો તો બાપુ ન હોય તો દ્રધાભાઈએ આવીને
ચલાખ્યા કરે લોકો કપાડી લઈ શકે જોવી
કેઈ વસ્તુ જોમજો નથી આપી જે અખડ
આરથા જ કરે”

[૧૦૩]

મહાદેવભાઈ—“એક મદદગાર છોડતા તુના કે ગાધીજીની બધી વાનો લોકો જૂવચે ત્યારે પણ ખાદી અને ઠાડનિષેધ એ સાચાત રહેવાના છે ”

બાપુ—“એનું કારણ જ એ છે કે એ સામાન્ય લોકોને રૂને છે, અને એ સામાન્યમાં સામાન્ય માણસ પણ ચલાવ્યા કરી શકે ”

આ સાચાં મહાદેવભાઈ મનમાં વિચારવા લાગ્યા કે, ‘આમમના અત્રિધાશમ્તો ધોકો અને ધડકી લઇને સ રાજાનવારા અને દિનશત એને વિષે જામત રહેવાનું હોનાગ દોણું ? અનેક પ્રવૃત્તિના, અનેક પ્રદેશના, અનેક દુષ્ટિ અને શક્તિના સ્ત્રીપુરુષો અને ભાગદોને આપણે માણે બાપુ પછી દોણ ચલાવશે ? ઈશ્વર, ભૂદેવ અને સત્યમાં શ્રદ્ધા રાખનારા અને એને માટે મરનારા અસાત માણસો એટલા બધા પડ્યા છે કે આપણી પોતાની ન્યૂનતા છતાં અવિશ્વાસને સ્થાન નથી હોતું ’

પછી મહાદેવભાઈએ કહ્યું “ટાંગેરને વિષે એમ કહેવાય કે આજ સુધી એમને ત્યા અસાધારણ પ્રતિભાવાળા માણસો ન એવામાં હોય તે કદાચ હવે તેમનું કામ ચાલુ રાખવાને

માટે જોશાય શાતિનિકેતન એમના આદર્શ પ્રમતો જ ચાલુ રાખવાને નવા માણસો કેમ ન લેવાય ? ”

બાપુ કહે - “ બરોબર છે આજે એમની પ્રયત્ન શક્તિથી ઘણા અપકર્ષાતા ન હોય તો અવિશ્વાસ એમ અને જ આજે પણ રામા નદ વેટરણ જેવા તો છે જ, અને ઈશ્વર કૃપા હોય તો જીવતા પણ આવે અને એમનું શ્રીનિકેતનનું કામ છે તે તો ચાલુ રહેશે. એમકદર્દ જેવો માણસ વિદાયત છોડીને એ ચલાવવા માટે આશ્ચર્ય આવે તો મને આશ્ચર્ય નહીં થાય ”

વલ્લભભાઈ કહે - “ પણ મને તો આપણું કામ ધકચા કરશે એમ સ્પષ્ટ વિશ્વાસ છે એમા જાણુ વિચારવાપણું અને સમજવાપણું ન મળેને ! ”

બાપુ ‘ દેવદારો એક સચોટ વાક્ય કાનવા વિષે ‘લીકર’ગા લખેલું તે મને યાદ આવે છે — It is too simple to command attention and belief ’ દેવિયાની વાત એટલી બધી યાદી છે કે લોકોનું ધ્યાન અને મદદ તે આશ્ચર્ય શકે નહીં ”

કાવ્ય અને દર્પણ

શાહુભરીનો ધધો કરતો એક વૃદ્ધ ચાહુદી ધનનો ખટું જ લાલચુ હતો એક વાર એ પોતાના ધર્મશુર પાસે ગયો ધર્મશુરએ એનો હાથ પકડ્યો અને તેને ખડકી પાસે લઈ આવ્યો ધર્મશુરએ કહ્યું “ બહાર જો, અને મને કહે, તને ત્યા શું શું દેખાય છે ? ” ચાહુદીએ જવાબ આપ્યો “ મને કેટલાક પુરુષો, સ્ત્રીઓ અને નાના નાનાં બાળકો દેખાય છે ”

પછી ધર્મશુર એને ઝરીસા પાસે લઈ ગયા અને પૂછવા લાગ્યા “ હવે તને શું દેખાય છે ? ” ચાહુદી કહે, “ હવે તો માત્ર તું મારી આંતને જ જોઈ શકું છું ”

ધર્મશુર ભોલ્યા “ જો, ખડકીમાં પણ આટો કાચ હતો અને આ દર્પણ પણ કાચનો જ બનેલો છે પરંતુ ફેર એટલો છે કે દર્પણના કાચ પર યોગિક ચાદી લગાડેલી છે અને એ ચાદીને કારણે જ તું જીવજોને જોઈ શકતો નથી, ફક્ત તારી આંતને જ જોઈ શકે છે ! ”

બાપુજીની મીઠી વાતો - ૩.

સાને શુકલ

આજે હું જરા મળીર વાત કરીશ મહાત્માજીએ પોતાના જીવનમાંથી બધા પ્રકારનો ભય કાઢી નાખ્યો હતો. તેઓ નિર્ભય બન્યા હતા નિર્ભયતા એટલે જ મોક્ષ સંસ્કૃતિમાં એક વચન છે

‘આનન્દ બ્રહ્મો નિકાનન્દ મિતેનિ પ્રાપ્તવાન’

એનો અર્થ એવો થાય છે કે, ‘જેણે બ્રહ્મનો આનન્દ જાણ્યો છે તેને કંઈયે ભય લાગતો નથી’

મહાત્માજી ઘર ઘરમાં પોતાના આત્માને જોતા તો પડી જ્યાં પોતાનો જ આત્મા દેખાતો હોય, ત્યાં કોણ કોનાથી ગભરાય ? સાચી વત છે ને ?

હું જે પ્રસંગ કહેવા માગુ છું તે આ રહ્યો રહેલો કાચલો વિદુદ મીઠી અક્ષરગત માપીજીએ આખા દેશમાં ઉપાડી તેમાંથી જ જલિયાનવાસા બાગનો બતાવ બન્યો તેમાંથી અસહ્યાર, કાયદાસંગ આચરણ આવવાના હતા. સ્વયં સ્વયં પ્રવાસ કરીને ચાકી ગયેલા મહાત્માજી આશ્રમમાં આશ્રમ લેવા આવ્યા પ્યારાબાપુ

હતા તે વખતે આશ્રમ નાનો હતો એને સ્થાપવાને હજી ત્રણસાર વર્ષ જ થયા હતા. વિનોબાજી જેવા આપ્તસાહેબ પટવર્ધન જેવા તેજસ્વી ધ્યેયાર્થી સાથે આશ્રમમાં આવીને રહ્યા હતા અને ૧૮૧૮ની બીજી યોજકોબરને દિવસ આવ્યો ગાંધીજીને પચાસ વર્ષ પૂરા થતા હતા અને એકાવનસુ વરસ શરૂ થવાનું હતું આશ્રમવાસીઓએ નાનકટો આનન્દ - સમારણ ઉજવવાનું ઠરાવ્યું આગ, હાર, તોરણો લગાડીને બધે શોભા કરવામાં આવી સમારકનો વખત થયો માપીજી આવીને બ્રહ્મ સમારણમાં સત્યાર્થીઓનો મેળો મળ્યો હતો બધે અદ્રવી આસપાસ તારાઓ, સૂર્યની આસપાસ ફરેલો કમળની આસપાસ ભમ રાજ્યો ગાંધીજી જોવા -

“મને આજે પચાસ વર્ષ પૂરા થયા હવે થોડા વર્ષો બાકી રહ્યા મને એકાવનસુ વર્ષ બેઠું છે ચત્તાર પૂરા થયા અને વન પ્રવેશ થયે એટલે તમે આનન્દ દાખવો છો મારું કે ૧૫ વર્ષ શરૂ થયું માટે તમે

પ્રભુ આનંદમાં આવી ગયા છે. પ્રભુને તમે
ધન્યવાદ આપો છે. સારી વાત છે. અને આ
માળા, આ હાર! એનો મને કંઈ ચેહુ નથી.
પરંતુ તમે પ્રેમથી આ બધું કર્યું છે. તમારી
ભાવના હું સમજી શકું છું. હીક છે. પરંતુ
મારે તમને એક વાત કહેવની છે તે શીસરી
જતા નહિ તમે મારી જન્મદિન જેટલા
આનંદથી જીવો છો તેટલા જ આનંદથી મારા
મુશુને રિશ્ત પલુ ઊજવજો. આજે જે
પ્રમાણે પ્રભુને આશાર માનો છે તે જ

પ્રમાણે પ્રભુને મને પોતાની પાસે લોહાવી
લીધો એ માટે પલુ તેનો દૃતરતાપૂર્વક
આશાર માનજો. જીવન અને મરણ એ મને
તેની મંગળ લેટ છે. નહિ તો માથા મરણ
વખતે જો તમે રક્તમાં લેસશે તો આ
વિનોબા ખડી હંમેશા ગીતા વાંચે છે તેનો
રો હપયોમ?

મહામાણે મરણમય પોતાના મનમાંથી
આક્રિષ્ટામા હતા ત્યારથી સંપૂર્ણ પછે કાદી
નાખ્યો હતો. તેઓ મુક્ત પુરુષ હતા.

શિક્ષણ અને લલિતકળા

કિશોરકાલ ધ. મહારાજા

નાટક, નાચ, સંગીત, ચિત્રકળા આદિ લલિતકળાઓ જે રૂપે ખીલવી શકાય છે એક
સ્વસ્તોપાર્થ, અને બીજી ધંધાએ, ધંધાએ ખીલવનારાઓના પદ્ધતિ અને ધોરણ આશ્રય-
દાતાઓની રુચિનો ખ્યાલ કરીને અને તેમની પોતાની કળા ચોક્કસ રીતે શોધવાય
છે. એમાં ઉત્તેજક હાવભાવ, શૃંગાર, શોભા વગેરેની ધારે જ કળાને મેળવેલી હોય છે.
ધણી વાર કળા ગૌરુ દેખ છે અને દુનિમ શોભા અને મદ ઉત્પન્ન કરવાની સામગ્રી અને
ચેષ્ટાઓ જ વધારે હોય છે. આને પરિણામે બાપદા કળાકારોના જીવન ચારિત્રમાં અત્યંત
ઊતરી જાય છે. ઉદરપોષણાર્થે એમને લોકોની હીન રુચિઓને ઉત્તેજવી અને પોષવી પડે
છે અને તેના લેખ પોનાનેયે બનવું પડે છે.

શાળાઓમાં ઊજવવાનાં નાટકો અને નૃત્યોનુ પ્રયોજન ધંધાએ તેનું શિક્ષણ આપવાનું
નથી. આથી સિનેમા, રંગમૂર્તિ, નૃત્યશાળા વગેરેના ચોક્કસ શાળાના ગુરુજનો ન થવા
લેખ્યો. એટલે કે શાળાના નાટક સમારોહોમાં એમનું અનુકરણ કરવાનો વિચાર જ ન
હોવો લેખ્યો, મોહ તો રખાય જ ક્યાથી? જિલ્લું, અને તો શાળાના કળાગુરુઓને એ
આદર્શ હોવો લેખ્યો કે સાદામાં સાદા સાધનોથી અને અત્યંત શિષ્ટ અને અને સ્વયંસંપૂર્ણ
અભિનયથી પલુ કળાને પૂર્ણ પછે ખીલવી શકાય છે અને પૂરેપૂરો આનંદ અનુભવી શકાય
છે એમ સિદ્ધ કરી બતાવવું, અને રાજ્યવૃત્તિના કળાકારો તથા ગ્રેજુએટો સુદ્ધ રચિતો
સ્વાદ ચખાડવો.

નાટક, નાચ, સંગીત વગેરે સર્વે લોગવૃત્તિ સાથે સંબંધ ધરાવનારી કળાઓની
બાબતમાં આપણે આ કદી ન ભૂલવું લેખ્યો કે રાષ્ટ્રોનું જાતિ સંબંધી પ્રજાઓના હાથગાં
છે. આથી, આપણી કળાની ખિલવણીની રીત સંયમવૃત્તિને પોષક જ હોવી લેખ્યો. એક
લોગ બીજી લોગવૃત્તિઓને ઉરફે છે આથી બાળકના નાટકના લેખાસમાં અને
મંડનમાં એને ફાંકડા બનવું પડે એવું ન ચોજવું લેખ્યો.

બદબો અને અસ્વચ્છતા

બાહ્ય જીવનમાં આપણે જાહેરો કે અસ્વચ્છતાને સંકુન કરી શકતા નથી જરાયે ખરાબ ગંધ આવે કે તરત જ આપણે નાક પર હાથ મૂકી દઈ એ જગ્ય એથી દૂર નાચીએ છીએ સ્વચ્છ વાનારરણુમાં રહેવાની ટેવ હોય તો જરાપે અસ્વચ્છતા જણાય કે આપણે અકર્મણ્ય જીતીએ છીએ

પણ આ તો ચર્ચ જહારના જીવનની વાત આપણી એક આત્મિક સુધિ પણ રહેવી છે એની બાબત પણ જુદી જ હોય છે આત્મિક સુધિમાં આત્માએ નક્કી કરેલા મૂલ્યો હોય છે માણસને બાહ્ય જગતમાં જે સુખ રૂપ જણાતું હોય તે એના આત્મિક જગતમાં હું ખત્તુ કારણ બને છે આત્મિક જગતમાં અસત્યને સ્થાન નથી, અશુદ્ધિને સ્થાન નથી, કામિક પ્રતિદાને સ્થાન નથી એ સુખ જાહેરો અને અસ્વચ્છતાની કંપના પણ આપણા આત્મિક જગતમાં જુદી જ હોય છે આ વિષે અને એક વાત યાદ આવે છે

એક ફરીર હતો અને એક સાધુ હતો બંને જણ ગામેગામ સાથે જ ફરે, જાજન ગાય ખુદાતું નામ લે બને બધાને સારો ઉપદેશ આપે આ બંનેના ભક્તિપરાયણ જીવનની અસર બધા ગામલોકો પર પડતી અને એ એમના શુભગુણ થવા લાગતા

એક દિવસે એ બંને જણ ફરતા ફરતા એક નાનકડા શહેરમાં આવ્યા ત્યાંના એક મોડા વેપારીને એમના આગમનની ખબર પડી તે દોડતો દોડતો એમની પાસે ગયો અને અરજ કરવા લાગ્યો

‘ફરીર બાબા તમે મારે ઘેર ઉતારો કરો.’

ફરીર કહે, “ના બાઈ, તારે ત્યાં તો

ધ્યાસ બાપુ

.. - - - - -

જાણે જાહેરો જાહેરો ભારતી ત્યાં ન રહેવાય”

વેપારી વિચાર કરવા લાગ્યો કે હું મારા ઘરને એટલું ચોખ્ખું સાધુ છું કે ત્યાં જાહેરો હોય જ ક્યાંથી? પછી તેણે સાધુને અજ કરી સાધુ બોલ્યા, “ના બાઈ, તારે ત્યાં તો બધે અસ્વચ્છતા જાહેરો ભારતી ત્યાં ન મુકાય”

વેપારી તો હેમતાઈ જ ગયો! પણ તેણે તો જ્યાં આ બંને જણ બસ ત્યાં જવાનો નિશ્ચય કર્યો

સાધુ અને ફરીર તો ચાલતા ચાલતા એક કસાઈની દુકાને આવીને બિલા રહ્યા કસાઈ આ બે મતોને પોતાને બાંધેલા ભેંડને બાંધીવડે બની ગયો અને તેમના પગમાં ઢગી પગથા પછી તેણે બહુ બાવથી એમનું સ્વાગત કર્યું

વેપારી તો આસપાસ માસ પડેલું ભેંડ એની બાંધેલી અકર્મણ્ય ગયો અને નાકે ફમાલ ધરવા લાગ્યો

થોડી વરમાં તો વેપારી કસાઈએ દુકાન બંધ કરી પોતાને બાંધેલા આગ સતપુરુષ આવ્યા હોય પછી એને કામ કરવતું ક્યાંથી મળે યાય? એ બંનેને લઈ પોતાને ઘેર ગયો વેપારી પણ સાથે જ ગયો ત્યાં પણ કાપેલા પશુના હાડકાચામડા પડેલા હતા અને બધું અસ્વચ્છ દેખાતું હતું

વેપારી તો વિચારમાં જ પડી ગયો!

ત્યાં થોડી વાર બેઠા પછી સાધુ અને ફરીર એ ભાવિકે કસાઈની રમ લઈ બીજે જવા લાગ્યા વેપારી તો વિચારમાં રૂપ્યો હતો સાધુ અને ફરીર શહેરનો દરવજો એળગી બીજે ગામ જવા લાગ્યા વેપારી તરત જ એમને પગે પડ્યો અને ફરગરીને બોલ્યો

“સાધુજન, મને સમજવો કે તમે મારે ત્યાં શા માટે ન આવ્યા ?”

• ફરીર યોશ્યો : “તારે ત્યાં જઈજો આવે છે. તું અપ્રમાદિકપત્તે વેપાર કરે છે, ખોટી રીતે પંચા ભેગા કરે છે. તેથી તારે ત્યાં પ્રભુતા પ્રેમની મુવાસ નથી, ચેતાનની જઈજો છે. તેથી અમે તારે ત્યાં આવીએ તો, જેમ તેં કસાઈની દુકાને નાકે ફમાલ મચેો હુતો તેમ અમને નાકે બપ ઠરતું પડે. પેલો કસાઈ ભલે કેવો પછુ ધધો કરે છે તેણે તે પોતાના ધંધામાં પ્રમાણિક છે. તે ખુશી બંદગી કરે છે. તેથી ત્યાં બધે ખુશી મુવાસ ફેલાયેલી છે.”

પછી સાધુ યોશ્યો : “તારે ત્યાં બધે અસ્વચ્છતા છે. કાલે કે તું કેટલાયે લોકોનું લોહી ચૂસીને ધન કમાયો છે. કેટલાયે ગરીબ

લોકોનાં ચેામાંથી લેટલો જંટવી લઇને તું મોજ માણે છે. તેથી અમને તો ત્યાં બધે લોહી, ગરીબની હાથ અને તેઓનાં મૂખાં રક્તજ દેખાય. એ બધું તારા ધરના વાતાવરણને મલિન કરી દે છે. પેલા કસાઈને ત્યાં ભલે જેવું તેવું પડમું દોષ તેણે ત્યાં મહેનતગીર વિમળતા નજરે પડે છે. બધે પ્રભુનું ગીત સંભળાય છે. બધે આનંદ નજરે પડે છે. તેથી જો અમે તારે ત્યાં આવીએ તો જેમ હું કસાઈને ઘેર અકળાઈ ગયો હતો તેમ તારે ત્યાં અમે અકળાઈ મરીએ.”

સાધુ અને ફરીરની વાત સાંભળીને પેલો વેપારી તો બાપડો અવાક બની ગયો!

પછી સાધુ અને ફરીર પ્રભુનું ભજન ગાતા ગાતા ત્યાંથી આગળ ચાલ્યા.

‘દોનોં હાથ ઉલીચિયે’

વિનોબાજી

કેટલાક લોકો પાસે હુબાર, બે હુબાર, ચાર હુબાર એકર જમીન પડી છે અને કેટલાક લોકો પાસે બિલકુલ જમીન નથી. આવો ભેદ કેવી રીતે ચાલશે? એથી હિંદુસ્તાન કેવી રીતે ટકી રાકશે? તમે એ જવા વિચારો. જુઓ, પાણી શું કરે છે? ફૂવાતું પાણી જુઓ. એમાંથી જોકે ટાલ ભરીને પાણી લઈ લઈએ તો તમે ભરો. કે એ ફૂવામાં એક ટાલ જેટલો ખાટો નથી પડતો. ચારે બાજુએથી પાણીનાં મિંદૂઓ ભરેથી આવી જશે અને બ્યાંથી પાણી લઈ લેવામાં આવું હતું ત્યાં ખાટો પડવા નહીં દે. તો સમાજ પાણીનાં જેવો હોવો જોઈએ. જેમ પાણી પોતાનામાં ખાટો પડવા નથી દેતું તે જ રીતે સમાજમાં ખાટો ન પડવો જોઈએ. સમાજના લોકોને એની ફિકર રહેવી જોઈએ.

છેવટે હું તમને કળીરનું એક વચન સમજાવીશ. ‘પાની ખાટો નાવમે’ હોડીમાં પાણી વધી ગયું, ‘ધરમે’ ખાટો હાથ’ ધરમાં પૈસા વધી ગયા. જેમ હોડીમાં પાણી ભરાય એ જોખમ છે તે જ રીતે ધરમાં પૈસા વધી જાય એ જોખમ છે. પાણી જોઈએ પણ તે હોડીની અંદર નહીં, પણ હોડીની બહાર જોઈએ. પૈસા સમાજમાં જોઈએ, ધરમાં નહીં. ધરમાં જો પૈસા વધી જાય તો જોખમ સરભલે. પછી શું કર્યો? ‘દોનોં હાથ ઉલીચિયે’ બને હાથે બંદે પાણી બહાર ફેંકી દે. તો જેના ધરમાં પૈસા ભરાઈ ગયા છે તેની હોડીમાં પાણી ભરાયું છે. પોતાની હોડી સચુક્ર તરીકે જાય એમ જો તે ઇચ્છે તો તેણે પાણી હોડીમાંથી કાઢી નાખવું જોઈએ.

વાકાગત્ર [અનુગાથન ૫૦ હર થી આગુ]

રસ્તે મળનાર કોઈની સાથે પણ તે જરાયે ઓછો નહિ કોઈ એને રસ્તે સવાવ પૂછતુ, તોયે તેને જવાબ આપ્યા (વના નીચુ યાત્રી એ પોતાને રસ્તે જવા લાગ્યો છેવટે બધા દોડડાદોડો એને મળ્યો હતો એ જગ્યાએ તે આવી પહોંચ્યો પછી ત્યા કંઈક છુટકારાનો કમ લાઈ તે દરવાજા બાજી ઉઠાવળે કમ ભરવા મળ્યો અને થોડા વખતમા તે નિર્દોશ દરવાજા પાસે આવી પહોંચ્યો ત્યા દરવાજા ઉપર લખ્યુ હતુ 'ભારત્વ ઠોક અને તે તારા માટે બિઘડ્યો'

એટલે ભક્તરાજે એ ત્રણ વાર ભારત્વ ઠોક્યુ અને આખરે ગુલીર મુખાકૃતિવાળા માણસે આવીને ભારત્વ ખોદ્યુ તે માણસનુ નામ 'કંથાણુ' હતુ તેણે ભક્તરાજને ત્યા આવવાનુ કારણ પૂછ્યુ

એટલે ભક્તરાજ જોયો "હુ તો ભારતી લદાયેલો પાપી માણસ છુ અને હું 'વિનાશની નગરી' માધો આગુ છુ ત્યા ભવિષ્યમા થનારા ભયકર ઉત્કાષ્ઠાતમાથી બચવા માટે હુ આ તરફ આવ્યો છુ અને એમ જણાવવામા આવ્યુ છે એ આપત્તિમાથી બચરાનો રસ્તો અને અહીં ભતાવવામા આવશે તેથી હુ અહીં આવ્યો છે આપ અને અદર દાખલ કરશો કે?"

કંથાણુ કહ્યુ "જરૂર, પુરીથી તમે અદર આવી શકો છો." એમ કહી તેણે ભારત્વ ઉઘાડ્યુ પરંતુ જેવો ભક્તરાજ દાખલ થવા ગયો કે તરત જ એક માણસે તેને ઝડપથી અદર એચી લીધો આ જોડે ભક્તરાજે પૂછ્યુ "તમે આસ ચા માટે કહ્યું?"

કંથાણુ કહ્યું "અહીંથી થોડે દૂર એક મજબૂત ગઢ બાંધીને અનુર લોકો રહે છે એ અનુર લોકો અહીં દાખલ થનારને મારી મારાબાધુ

નાખવા ત્યાથી ભાણુ ઠોકે છે તેથી તને આમ ઝડપથી એચી લીધો."

ભક્તરાજને પછી કંથાણુ પૂછ્યુ "તને અહીં આવવા કોણે સૂચવ્યુ હતુ?"

ભક્તરાજ—ધર્મદ્રુતે મને અહીં આવવા અને ભારત્વ ઠોકવા સૂચવ્યુ હતુ તેમણે એમ પણ કહ્યુ હતુ કે, હવે પછી મારે શુ કરવુ એ વિશેની માહિતી પણ આપ આપશે

કંથાણુ—આ ભારત્વ તારે માટે કંથેસા યુદ્ધ જ છે, અને કોઈ પણ એ બધ કરી શકશે નહીં

ભક્તરાજ—હમણા મુખી ને મુરઠેલીઓ વેઠી, હવે તેનુ ફળ મને મળતુ લાગે છે

કંથાણુ—પણ તુ એકલો જ શી રીતે આવ્યો? તારી સાથે કોઈ આવવા તૈયાર ન થયુ?

ભક્તરાજ—ના કારણ કે મારા પડોસીઓ ભવિષ્યમા ને આપત્તિ આવવાની છે તે મારી માફક એઈ શક્યા નહિ

કંથાણુ—તુ અહીં આવ્યો છે એ વાત કોઈ બાણુ છે ખરુ?

ભક્તરાજ—હા છ મારી પત્નીએ તેમ જ છોકરાઓએ મને પહેલા અહીં આવતો જોયો અને તેઓ મને પાછો દરવાજુ કહેવા લાગ્યા, વળી કેટલાક પડોસીઓ પણ સાથ પાડીને મને પાછો મોલાવવા લાગ્યા પણ મે તો કાનમા આગળી ખોસીને આ તરફ જ દોડવા માંડ્યુ

કંથાણુ—હીક, પણ તેઓમાથી કોઈ તારી પાછળ પડીને તને ઘેર પાછો લાઈજવા તૈયાર નહોતુ થયુ?

ભક્તરાજ—હા છ, હુંદાસ અને પોચકો દાસ એ બંને જણા આવ્યા હતા ખરા, પરંતુ બન્નારે તેઓને ખાતરી થઈ કે હું નમતુ આપુ એમ નથી, એટલે હુંદાસ પાછો

બાદ્યો ગયો, પણ પોચકીદાસ થોડેક સુધી મારી સાથે આંખો ઢોળે ખરે.

કન્યાણુ—પણ એ તારી સાથે અહીં સુધી કેમ ન આવ્યો?

મહતરાજ—‘‘શિશુશાની કામુખમિ’’ સુધી એ મારી સાથે આંખો પણ એમા બન્ને જ ને પડીને ખૂંપવા લાગ્યા એટલે પોચકીદાસ ગરબઈ ગયો અને તેણે ગાગળ આવવાની ક્ષિંબન ન કરી. એ ત્યાંથી જ ડોટ મૂકીને ઘેર ભાગી ગયો.

કન્યાણુ—ખરે, બાપડાને સ્વર્ગીય સુખની મહત્તા સમજાઈ નહિ કે તે આટલી સુરહેલી પેડી ન શક્યો અને શુભ વહાલો ગણી નાસી ગયો?

મહતરાજ—મેં પોચકીદાસ વિષે તમને સાચી હકીકત કહી, અને એ જ રીતે મારી પણ સાચી હકીકત તમને જણાવુ તો મારામા અને પોચકીદાસમા કથો દરક જણાયે નહીં એ વાત સાચી કે પોચકીદાસ પોતાને ઘેર ભાગી ગયો, પરંતુ દોહડાદાની દુન્યવી સુખની વાતો સાંભળીને લોગવાઈ અર્ધ હું પણ મોતને રસ્તે ચડી ગયો હતો.

કન્યાણુ—ખરે, શું મારું પણ એની જગમા ફસાઈ પડ્યો હતો? એ લોકો તો મોટા કમારા છે તે પણ એનું કહું માન્યું? અને ખોટે માગે ચડી ગયો?

મહતરાજ—ખરે, મારી મૂર્ખાઈની શી વાત કહું? એ તો ભગવાનની કૃપાથી ધર્મફૂલે અને એ મોટી અરૂંદમાથી બચાવી લીધો. નહિ તો મારે આવી જ જન્મ હોત.

કન્યાણુ—માલો, હવે જે મનુ તે થઈ ગયું કેટલીયે ભૂલ કરનાર એ આ સન્માણે આવવાનો પ્રયત્ન બરી રાખે અને અહીં આવી પહોંચે તો તેના બધા રખતનો ફચ્ચ છે અહીં સુધી જ આવ્યો એ જ તારી મોટી

ચિદિ છે હવે મહતરાજ, તું મારી માથે આવ, તારે હવે જે રસ્તે જવાનું છે એ વિશેની સૂચના તને આપુ છું’ એ બધું તું બરેબર ધ્યાન રાખીને સાંભળજે તારું જરૂર હત્યાણુ થયે.

રાગેની બાનુએ જો, તને પેલો સાકરો રસ્તો દેખાય છે કે? એ જ રસ્તે તારે જવાનું છે સતોએ, મહાત્માએ, પવનગંગાએ, મહીરોએ એ રસ્તો બનાવ્યો છે એ રસ્તો સીધેસીધો પસાર થાય છે એ સીધા તેમ જ સાકરો રસ્તે તારે જવાનું.

મહતરાજ—અબાનુશ પ્રવાસીને લુલાવામા નાખી દે એવા વગર તેમ જ ખુજાખાયા એ રસ્તે શું નથી આવતા?

કન્યાણુ—હા, એવા ઘણા રસ્તા આમ પાસથી આવીને એને મળે છે તે રસ્તાએ પહોંચા અને વગરપાચા છે પણ તને ખરે તેમ જ ખોટો માર્ગ જોગમતા આવડવું નેહંજો ખરે માર્ગ હંમેશા સીધો અને સાકરો હોય છે.

મહી મહતરાજે કન્યાણુને પૂછ્યું ‘‘માહ, મારા ખબા પર આ જે ભારે બોલે છે તે દૂર કરવા આપ અને મદદ ન કરી શકો? હું તો ખરેખર આ ભારથી ત્રાસી ગયો છું.’’

કન્યાણુ—જ્યારે તું તારી મુક્તિને ધ્યાને પહોંચી જશે ત્યારે તે આપોઆપ તારા ખબા પરથી દેહો પડી જશે.

મહી મહતરાજ આગળ જવા માટે કમર કસીને તૈયાર થઈ ગયો કન્યાણુ તેને કહ્યું ‘‘મહતરાજ, આ કરવાનેથી થોડે દૂર જતા ‘દરક’ નામના સતજનનુ ધર આવશે તેનું બારણું તું ઠોકજે તને તે ઉત્તમ વસ્તુઓ મળાવશે.’’

મહી મહતરાજે કન્યાણુના આદીર્ષાંક લઈ આગળ પ્રયાણ કરવા લાગ્યો (ચાલુ)

આરાધાવુ

મણુકો ડને - અહિંસા

સહજનતા અદુવાય બ પડેવ

અહિંસા, માણ નમ્ર મત પ્રભાણે, રીતસર સમજવામા આવે તો તે અહિંસા તેમજ પારલૌકિક મર્ષ હું જેને મટાડવા મટે ચિતામણિરૂપ છે તેવું અતિશય સેવન કરવું શક્ય નથી અહિંસા બીજા શુભોના સેવનની આટે નથી આવતી પરંતુ અહિંસાનું માધ્યમિક રૂપે પણ સેવન થઈ શકે તે પૂર્વે બીજા શુભોનું સેવન આવશ્યક છે મહાવીર અને જુદા સૈનિકો હતા, તેમજ ટર્કશીય પણ હતા તેઓને જ પોતાની મવૃત્તિનું ગંભીર સ્વરૂપ ચચાર્ય રીતે ખ્યાલમા આવ્યું હતું તેઓ જ થોળ, મુખી, ઉઠારા અને ફેની જીવનનું સહસ્ય ચેગવી શક્યા હતા. આપણે આ ઉપદેશકોના સહભાગી બનશું, તો આપણે ફેશ ફરીથી પાછા દેવોનું નિવાસ સ્થાન બનશે.

રિચર્ડ ગ્રેમ સાહેબ અને જણે છે કે 'હું બહુ બાણતો નથી, તેથી અચકાઉં છું, પણ આપને એક વિચાર ફર્યાવવાનું સાહુચ કરું છું હિંદુસ્તાનની આજની અવસ્થા જાદરની જાતીય લડાઈને વિચર કરતા લોકોના નેત્રિક દોષ તેમા બહુ નજરે આવતો નથી એ હિંસા જાતીય ધૂમ્મા અથવા એક

બીજામા એટલો જાધા અવિશ્વાસ નથી જતાવતો કેમ કે જનતાને શરસો અને એની ઉપરની સહીએથી લઢાતી આવેલી પીડા ભેતા એ કંઈ વિશેષ ન ગણી શકાય મને. વિજ્ઞાન આપણને શીખવે છે કે અજપણની અદર દર્જાઈ રહેવ શરસા, અવિશ્વાસ આદિની ચિનમારીઓ જીવનમા પ્રમગ મજતા જાભૂકી જીટે છે, અને તે હિંસા, લડાઈ આદિનું રૂપ સ્વત છે છે ચક્રીઓ પર મુદાપમા જે જીવમ થયો હતો ને તેમા પરિણામે હિંસક કામોની જે જડ જાગી હતી તે અમે સમજી શકીએ છીએ એ રીતે હિંદુસ્તાનમા આજે શરસો. હિંસારૂપ અમાનક શક્તિરૂપે ફૂટી નીકળ્યો છે સર્વ સુલકોના દતિહાસમાથી જાણી શકાય છે કે અ્યારે શાજસરતા એક હાથમાથી બીજા હાથમા જાય છે ત્યારે થોડી ઘણી ખૂનખરાબી થાય ॥ એ વખતે જનતા ફેર્ડ ફેર્ડના જીવમને શિકાર તો બને છે, અને તેથી તેના હિલમા ફૂળી રીતે દર્જાયેલ પુણ્યો શરસો અ્યારે સરતા એક હાથથી બીજાના હાથમા જાય ॥ ત્યારે અથવા કે જ રવાઈ નેતા તેના લાક લડાવવા માગે છે ત્યારે, હિંસારૂપે તેના અડકે.

થય છે વળી હિંદુસ્તાનની બીજી લગાઈ કે
 એક બીજી કામ પ્રત્યે અવિશ્વાસની વૃત્તિ
 એટલી બધી લીધી નથી આથી એમ માનું છું કે
 જ્યારે આપ આપના લોકોને પ્રાગ્વચન
 અથવા ઐશ્વર્ય કુટુંબ જેવી કથાઓથી
 સંસ્થાઓ તરફ આકર્ષિતો ત્યારે લોકોની
 શક્તિ હિંદુસ્તાનથી પાછી વળીને ઉપરના
 સર્વોદય-કામમાં લાગી રહેશે તેમ જ ખાલીના
 કામમાં શરૂઆતીઓને ભેટી દેવામાં તેઓની
 શક્તિ એ કથાઓથી કામમાં લાગી રહેશે
 આપ તરફ અને હિંદુસ્તાન તરફ ખ્યાર
 હોવાથી આ લખી રહ્યા છું ” ઘણા માનસ
 શાસ્ત્રીઓએ અને મનોવિજ્ઞાનની વિદ્યા
 શીખવાનું કહ્યું છે, પણ સમય ન મળવાને
 કારણે અને કુળ થાય છે કે તે હું કરી
 શક્યો નથી શ્રેષ્ઠ માટેબનો પત્ર મારી સમસ્યા
 નથી ઉકેલી શકતો અને વળી તે પત્ર મારા
 કિલ્લામાં મનોવિજ્ઞાન બહુવાની પ્રેરણા પણ
 નથી કરતો તેથી મારી શકાતું સમધાન
 થવાને બદલે ઊલટી ગૂંચ વધે છે ‘અવિશ્વાસને

માટે આશા’ તે એ કદીયે જોઈ નથી અને
 કદી જોવાનો પણ નથી, કેમકે તે તો મારા
 અહિંસાના અમર વિશ્વાસમાં જ છે હા, મને
 એકસ જણાયું છે કે-સભ્ય છે કે અહિંસા
 અમલમાં મૂકવાની મારી કલામાં ફાઈ દોષ છે
 વાસ્તવિક રીતે તો અગ્રેણ રાજ્ય હરમ્યાન
 યોગવર્ષની અહિંસક લડાઈમાં અને અહિંસાને
 પૂરી સમજવા નહિ આથી આજે શાંતિ
 જનતાએ બહુ ધીરજથી આ લડાઈમાં રાખી,
 તે શાંતિ અદરની નહિ, પણ ઉપરની હતી
 જે વખતે અગ્રેણ રાજ્ય ગયું તે વખતે
 દિવનો શુરસો બહાર નીકળ્યો એ કુદરતી જ
 હતું કે ત શુરસો ભાતીય અધકામ ફારી ઊઠ્યો
 કેમકે એ શુરસો અત્યાર મુખી અગ્રેણેની
 બહુકોથી ફલાવી દીધો હતો મારી અહિંસા
 અમલમાં મૂકવાની કળા નિષ્ફળ થઈ, તો તથી
 શું ? નથી અહિંસામાંથી વિશ્વ સ યોડો ઊઠી
 જઈ શકે ? ઊલટું તેથી એમ જણાય કે મારા
 જેવાઓ ફાઈ દોષ હોઈ શકે છે મારા વિશ્વાસ
 સભ્ય છે કે વધારે હૃદય થઈ જાય છે

★ નના માલિક બનાવી ‘આપુન્દર’ પ્રેમો ★

અનુક્રમણિકા

	૧૦	૩૦	૩૦
૧ ગ્રીને અમલકાર	બમવાન શુદ્ધ ૮૫	૧૨ અડાળ કોષ્ટક	જોપાળદાસ પટેલ ૮૮
૨ પ્રેમ સમર્થ	ચરદાસ ૮૬	૧૩ બિંદુમીની મદદતા	જવ હરસાલ નેદર ૧૦૦
૩ અવેર વૃત્તિ	પદ્મનાભ શ્રી જેની ૮૭	૧૪ નિર અદર્શ કરણ	કેદારન થણ ૧૦૧
૪ સમનો પ્રભુ	કેકા કેનેલર ૮૮	૧૫ મોહામ્મદ આપ	જળનશાઈ મદદતા ૧૦૨
૫ આદર્શ અને જીવન સમય	સતજલજી ૮૦	૧૬ ત્રિવેણી સમય	મુ. ૩૦ ૧૦૩
૬ ભક્તરાજ	સુકુલભાઈ ૮૧	૧૭ કંચ અને દર્પણ	૧૦૪
૭ ધીરજની મદદતા	શુરદેવ લ મલિકજી ૮૩	૧૮ જ પુણી મીઠી વતો	સાને શુરજી ૧૦૫
૮ સરદારશ્રીની વાણી	મુ. ૩૦ ૮૪	૧૯ રિક્ષણ અને સલિનકળા	કિ. ૧૦૩ ૧૦૬
૯ પ્રતિકારનો માગ	ઉજ્જવળ કુવરજી ૮૫	૨૦ બદલે અને અસ્વચ્છતા	સુકુલભાઈ ૧૦૭
૧૦ હૃદય નવટો	મુ. ૮૬	૨૧ દેનો દય છીનીયો	વિનેજી ૧૦૮
૧૧ આપુતા પત્રો	૮૭	૨૨ આપી માળા	અ. દુસ. ૫. ૫૮૮ ૧૧૧

ખરેખર, સ્વરાજ મળ્યા પહેલાંના અને સ્વરાજ મળ્યા પછી બાપુજીના અવસાન સુધીના દિવસોનું સ્મરણ કરતા આપણુ માથું તાત્પર્યથી નીચું નમી જાય છે જાણે આપણા દેશમાં બધે માનવતાપિહીન પાત્રવપણુ જ વ્યાપી ગયું હતું ! સદ્ગત સમજાણી નીવડે ચોગ્ય જ કહ્યું છે કે,

‘હૃદયંતિથો જે જગલે જનોની,
તે એવ માટે બપનો ભરેલો
ભયો તાગવેનણી પાગ તોડી,
રોડી શક્યું છે જજપેષ કેણું ?’

અને ખરેખર આપણા દેશઆધેશ આપેલા કોમી જેરે જંગલી જાણુ જ હુ ખદ કર્શન કરાવ્યું. બાપુજીનું હૃદય શાંધા વિરિજ્યું થઈ જતું હતું એક વાર બાપુજીનો પડ્યો યોલ ઝીતનાં ભારતવાસીઓ બાપુજીની અવગણના કરેલા ભાવ્યા બાપુજીને વારવાર કહેવું પડતું “મારું કયા આવે છે”

બાપુજીની સ્થિતિ મહાભારતમાં ભગવાન અસ કહે છે

‘જોઈમાહુવિરીએવ નવ ક સ્વપૂર્ણાનિ મે ।’
(કોણા ડોડા કાય કરી કરીને હું વારંવાર પોતાનું છું પણ કોઈ મારું માલમનુ નથી)
એના જેવી ધર્મ ગઈ હતી ! એ સરમજનક હુ ખાયા બુદ્ધાગનું તાંદશ વર્ણન આ પ્રસ્તુત પુત્રાનના શ્રી ધ્રુવજીભાઈએ કર્યું છે તે વખતના કેન્દ્રાક પ્રમગો ખરેખર આપણા હકરતા અર્મને બેઠી જાય એવા છે એકાદ ઉદાકરજ ભામે એ પ્રમગ આજે પણ એવો જ મકરવનો ભાગે એવા છે

‘રોગિયાજ સમ આપી અપારતા બાપુ
હમેમની જેમ ફરતા હતા કેઈએ એમને
કહ્યું કે સરજબદન પછી નાનેટબાણુ મીઠાઈ
વહેચશે આ વાત માલગીને એમને જેટલું
હુ ખ યયુ તેનું કદાચ કહીયે કોઈ વાતથી
નહીં થયું હોય નહારજી પર અને મારા
પાં નૂડી પડ્યા ‘દેશમાં હુકાળ પડ્યો છે,

હોકો ભૂએ મરે છે, ખાવા અનાજ મળતું
નથી અને તમે મીઠાઈ વહેચાવશે ? મારી
પાસે રહીને તમે આ રીખ્યા ? મારા અતરમાં
આજ મળે છે, તેમાં આથી ધી હોમાશે
મારે જી કરવું તેના વિચાર કરવો પડશે’
વળી પાછા ગલીર ઘડને કહેવા લાવા
‘ઓ રીતે મારાથી એકતોપચીસ વરસ કેમ
જિવાય ? મારામાં સપૂણું અનાસુજિ નથી
તેથી મને બાટલું લાગે છે, નહીં તો મારા
પર આ વસ્તુની આઠ્ઠી અસર કેમ થાય ?
તમે નથી હાલજનોની કે તથી સ્વય સેવકોની
નેવા કરતા નરિન નજારી નથી કે
તેમને જરા કઈક વહેચો તમે મારા
દિવસ બગાડ્યા’

આવા કેન્દ્રાક મનનીય પ્રસંગો આ પુસ્તકમાં શ્રી ધ્રુવજીભાઈએ વર્ણવ્યા છે આ અનુચ્છ પુસ્તકમાં લેખક ૧૮૧૮ થી તે બાપુજીના અલીમ કાગ મુખીના અમત્યના પ્રસંગો તારીખવાર ઉલેખ સહિત સરળ અને પ્રવાહી મંદીમાં આપણા હૃદયને સ્પર્શી જાય એ રીતે વર્ણવ્યા છે

ખરેખર, આ પુસ્તકને વાચતા આપણને એક વિદ્વાનના કથનનું સ્મરણ થાય છે

This is not a book Who touches it touches a man.—આ કઈ જક પુસ્તક નથી જે કોઈ એને સ્પર્શે છે તે માનવને જ સ્પર્શે છે — ‘બાપુની સેવામાં’ એ પુસ્તક તો પાવનકારી આખી લીધું ઉઠક છે, એક મૂક ગેરકળી બાપુ પ્રેમ-ગાથા છે, નષ્ટ લેલ્યત ઉદાત્ત દર્શન છે, બાપુના જીવનની સમસ્તમહિતા છે, ભગવાતમાનો જીવનનિર્મોહ છે

‘બાપુની સેવામાં’ એ મૂળ પુસ્તક હિન્દીમાં શ્રી કરીમલાઈએ તેના ગુજરાતી અનુવાદ કર્યો છે અને નવજીવન પ્રકાશન મદિરે તેને ગુજરાતને અર્પે ધર્યું છે એ બદલ તેઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે

ગ્રંથાવલોકન

માર્ગી શ્રેષ્ઠ નાર્તા સંમનસુખવાચક ગ્રંથો, ૧૦ પેરા એન્ડ કપની મુબઈ-૨ ડિ. ૨૧. ૧જી રૂપિયા ૫૦ ૮૫૨૬૨

શ્રી મનસુખલાલ ગવેરીએ ગુજરાતના સિદ્ધહસ્ત લેખકોની સત્કાર વાર્તાઓનો આ અમૂલ્ય પ્રસિદ્ધ કર્યો છે એ આપકર્ષ છે 'માર્ગી શ્રેષ્ઠ વાર્તા'ની આમ તો પહેલી આવૃત્તિ ૧૯૩૮ માં બજાર પડી હતી પરંતુ ત્યાર પછીના તેર વરસના ગાગામાં આપણા દેશમાં તેમ જ પ્રાન્તમાં અમુક પરિવર્તનો થવા પામ્યા તેથી એ પરિસ્થિતિને લક્ષમાં લઈને આ બીજી આવૃત્તિ વેળાએ શ્રી મનસુખલાલના ઈચ્છે ઉચિત દેશકાંડે કર્યા છે વળી ધીમે ધીમે વાચકવર્ગ વધતો જાય છે અને શાળા, મધ્ય શાળાઓમાં ગુજરાતી ભાષા તેમ જ સાહિત્યનો અભ્યાસ પણ વિકાસ પામતો જાય છે તેથી કિશોરવર્ગ આગળ સારી વાર્તાઓ ખરવામાં આવે અને તેઓને દૂકી વાર્તાઓના ઉત્તમ તત્વોનો ખ્યાલ આપવામાં આવે તો તેનામ સારા વાચનની ભૂખ ઉઘટે અને હીન સાહિત્યથી એ દૂર રહી શકે, એ દષ્ટિ પણ સંપાડે પોતાની નજર સામે રાખીને આ વાર્તાઓ તરુણ વિવર્ધીઓના હૃદયમાં નિર્ભયપણે મૂકી શકાય અને તેમ વર્ગમાં અધ્યાપન કરતી વેળા શિક્ષક કે વિદ્યાર્થીને સકારાત્મક અનુભવો ન પડે એ રીતે જ વાર્તાઓની પસંદગી કરવામાં આવી છે એ ખરેખર અભિનંદનીય છે આવી મર્યાદા સંપાડે રનીકારેલી હોવાથી એકાદ બે અપવાદ સિવાય આ સમૂહમાંની વાર્તા લેખકને પોતાની વાર્તાઓમાંથી જે શ્રેષ્ઠ લાગી છે તે અહીં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે આમ લેખકોએ જ પોતાની શ્રેષ્ઠ વાર્તાઓની પસંદગી કરેલી હોવાથી લેખકના માનસના

અભ્યારોને આ સમૂહ ઉપયોગી થઈ પડે એવો છે, એ પણ આ સમૂહની એક વિશિષ્ટતા છે આ પ્રસ્તુત સમૂહમાં શ્રી રામનારાયણ ભાઈની છૂટ અછૂટ કે ભાંતેલ અભણના લેહ ન રવીકારતી પ્રેમસંવનાતુ ઉચ્ચ ચિંત આલેખતી અને નીચ ગણાતી નાતિમાં પણ પતિ પત્ની વચ્ચેના દુહ અને અતુ પ્રેમસંબંધ તેમ જ પ્રસન્નમગ્ન હાપત્યનું આલેખન કરતી વાર્તા 'એગી' છે, શ્રી મુનશીની વૃદ્ધવસ્ત્રનો ઉપહાસ કરતી હાસ્યપ્રધાન પ્રખ્યાત વાર્તા 'શામગયાનો વિવાહ' છે, 'સાધુ એટલે સાધુ' એવા પૂર્વશબ્દો વહુઓમાં શાસ્ત્ર વિશે બધાઈ ગયેલા હોવાથી તેની ભેગ બનતી અને વૃદ્ધોની ખુશામત કરવા પણ તૈયાર થઈ જતી બાની પણ કેવી કરેણુ સ્થિતિ થાય છે તેનું દૃઢરૂપરર્ષિ આલેખન કરતી શ્રી ધનસુખલાલ મહેતાની વાર્તા 'બા' છે, માતૃભાવ જ સ્ત્રીત્વની સુદરમાં સુદર, મધુરમાં મધુર અને મગગમ્ય સિદ્ધિ છે અને માતૃત્વની ઉચ્ચતામાં માનવજીવનના બધા જ અભિનંદ તરંગો વિલીન થઈ જાય છે એવા પતિતપાવન માતૃભાવનું નિરૂપણ કરતી ધૂમકેતુની 'દૃઢરૂપલે' છે, દીન કાળ પરિસ્થિતિને લીધે કટાણીને ખૂશાદને માર્ગે વળતા પતિને પત્ની પોતાના રમેહાળ તેમ જ વાતસલ્યભરપૂર માતૃદયની સુકુમારતા દ્વારા કેવી બચાવી લે છે એનું રમણીય ચિત્ર આલેખતી શ્રી ગવેરશંકર મેઘાણીની 'ખૂશાદના દ્વાર પર' છે બે મિત્રો અને ૩૫૫ એ ૧જી વચ્ચે અણબનણ રીતે પ્રણયવિકોણ રચાયેલા હોવા છતાં એ લોળા હૃદયો એમાંથી કેવું મગજ પરિણામ નિર્ભર છે એનું જાવનામય, કાવ્યમય આલેખન કરતી શ્રી રમેહરશિખી વાર્તા [અનુ. કવરપેજ ત્રીજી]

માણસની કિંમત માણસની રહેણી ઉપર છે, તેની પદ્ધતી ઉપર નથી

પ્રારંભ

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુશીલન કરતું માસિક]

વર્ષ ૫]

૩૦ જૂન - ૧૯૫૨

[અંક ૫]

માણસની કસોટી

માણસની કિંમત માણસની રહેણી ઉપર છે, તેની પડવી ઉપર નથી આવી રહેણીની પરીક્ષા તેના બહારના કંઠોથી નથી થતી પણ તેની અંતર પ્રતિ જાણવડી જ થાય છે એક માણસ ગરીબ માણસને પોતાની નજરેથી દૂર કરવાને માત્ર રૂપિયો આપે જીને તેની દયા ખાઈ હેતથી અરધો રૂપિયો આપે અરધો રૂપિયો આપનાર માણસ તે ખરો નીતિવાન છે અને રૂપિયો આપનાર માણસ તે પાપી છે

જે માણસ પોતે શુદ્ધ છે, દેવ કરતો નથી, ખોટો તાલ કાઢતો લેતો નથી, હિંમેશા પવિત્ર મન રાખી વર્તે છે, તે જ ધાર્મિક છે, તે જ સુખી છે, અને તે જ પૈસાદાર છે તેઓનાથી જ માણસજાતની સેવા બની શકે છે જે દીવાસગીમા દેવતા નથી હોય તે જીમ લાકડા કેમ સળગાવી શકશે? જે માણસ પોતે નીતિ નથી પાળતો તે જીમને શું શીખવશે? પોતે દૂભતો જીમને કેમ તારી શકે?

નીતિનું આધરણ કરતો માણસ દુનિયાની સેવા કેમ કરવી એમ કહી સવાલ ઉઠાવતો નથી, કેમ કે એ જવાબ તેને જાણતો નથી

મેંધુ આરનોલ્ડે એમ કહે છે કે, 'એક કહાડિયા ખાસ મિત્રને માત્ર હું ત ફરવતી, જીવ અને કીર્તિ' હનુજી, હવે તેનું હનુજીતો નથી કેમ કે તે હોય તો ન હોય તેની ઉપર મારા મિત્રના સુખદુઃખને આધાર નથી તેથી હવે હું સદાય એમ હનુજી છું કે તેની નીતિ હમેશા અચળ રહે"

ઈમર્સન કહે છે "જ્યાં માણસનું દુઃખ તે પણ તેઓનું સુખ છે, અને જુદાને તો પૈસો, તેની કીર્તિ તે પણ તેઓને અને દુનિયાને દાખરૂપ છે

ગાંધીજી

(રાન પી. ૧, વિતાવસ, આશા)

આત્મ દરગાન વિરલા પાવે, દિવ્ય પ્રેમ વિરલા પ્રગટાવે. ટેકા
એ માન્ય સમજે જન વિરલા, વિરલાને એમા રસ આવે. આ
સંજોગે રાન કરે કોઈ વિરલા, અમૃત ફલ કોઈ વિરલા પાવે. આ
અતનમા ભગે જન વિરલા, કર્મ દોષોને વિરલા દુપાવે. આ
તજવાનુ ત્યાગે કોઈ વિરલા, જ્ઞાન-નદીમાં વિરલા ન્હાવે. આ
આત્મ રમણુ રમે કોઈ વિરલા, અમર જુટી વિરલા અજમાવે. આ
મમજે આત્મસમા સદુ વિરલા, ધ્યાન પ્રબુદ્ધ વિરલા પાવે. આ
અર્પી દે પ્રભુ અર્પે વિરલા, 'સંતશિષ્ય' વિરલા સમજાવે. આ

વિરલાનું તરવજાન સમજવા જેવું છે જડ અને જીવ જડને પટિમા ઉત્તમ, મધ્યમ અને
કનિઃ એવા ત્રણ પ્રકાર હોય છે જડપટિમા જે પદાર્થ ઉત્તમ હોય તે રત્ન કહેવાય છે અવ્યયિમા
પણ ઉત્તમ મુણધારી જીવને રાનની ઉપમા આવે છે એના રત્નો જગતમા વિગલ હોય છે. વિગલ
એટલે મળ્યા માર્યા-શોભા ન મળે તેવા

એવા વિરલ માનવ રાનેની આ પદમા ગુણસરથી ભોળામ આપી —

- ★ આત્માની માત્ર ધાતો કનાર, કેવળ શુદ્ધ ધાતીઓ જનનમા ધણા હોય છે. એટલું જ નહિ
પણ પોતાને આત્મક્ષેત્રેન થયું છે એમ માનનારા-મનાવનારા પણ ધણા હોય છે પરંતુ
આત્મદર્શન-આત્મસાક્ષાત્કાર પામેલ બંધનિ તો વિરલ જ હોય
- ★ રનેદ, રાગ અને પ્રેમની આધીમા અટવાઈ ગયેલ જીવો અસંખ્યની ગણતરીમા હોય છે પરંતુ
જેના સમગ્ર જીવનભવદારમાં એક માત્ર દિવ્યપ્રેમ-લોકોત્તર પ્રેમનો પ્રવાહ વહેતો હોય
એવા આત્મા તો વિરલ જ હોય.
- ★ જીવન જીવવાની પદ્ધતિઓ-માર્ગો અનેકવિધ અને નિરનિરાળા હોય છે પરંતુ તેમાં
આત્મક્ષેત્રી-આત્મનિષ્ઠ જીવન-પદ્ધતિ સમજનારા તો વિગલ જ હોય
- ★ એવા માર્ગમા રસ લેનાર પણ વિરલ હોય છે. રસ લેવો એટલે એવા માર્ગને ઉમગધી
અપનાવવા મન-શુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો

એવી જ રીતે સદગુણો સંગ કરવો, આત્મજ્ઞાનરૂપી અમૃતનું આસ્વાદન કરવું, અંતર્મુખ
વૃત્તિને સુખમ રાખવી, અંતરના દુઃખનેતો નાશ કરવા, જ્ઞાન અને શક્તિનો ઉપયોગ કરવો, આત્મ-
વિકાસમા બાધક વસ્તુનો ત્યાગ કરવો, અતિદિન પ્રમાણે પ્રકાશિત રાખી તેમા જ અવગાહન કરવું, ભોગ-
વિતાસ અને વિપયોના આકર્ષણોને દૂર કરી એક આત્મભાવમા જ રમણના કરવી, જે ક્રોધિવાદી
આત્મભાવ સતત જની રહે એ ક્રોધિવાદી છુટીનો પ્રસંગે પ્રસંગે ઉપયોગ કર્યા કરવો-આ બધું જ
વિરલ આત્માઓથી જ જનવું હોય છે

દૂકામાં જગતના તમામ જીવોને આત્મ સમાન ગણનાર, એક પરમાત્માનું જ અલે નિશ
ધ્યાન ધરનાર અને પરમાત્મા અર્થે સર્વસ્વ અર્પણ કરનાર વિશ્વમા વિરલ હોય છે

કર્મોમાં અપ્રમાદ

કેદારનાથજી

તમે સરોપમાં લાવ્યું તે હું સમજ્યો ને બામનો નમે લખેલી છે તે વિષે મે પહેલાં પણ લખ્યાનું તમને યાદ આવતું હશે પહેલેથી જ સાવધન પણ એટલે જગૃતિ વિષે હું તમને કહેતો આવ્યો છું ‘શુભોનો વિકલ’ ‘ગ્રેમ અને રેરાગ’, ‘યમ અને સમાજનો અભેદ’ તથા ‘કોડિપણ અનિરક્તનો નિષેધ’ વગેરે બામનો નિર્ધે હું આજે સુધી કહેતો આવ્યો છું પોતાની કલ્પાતિ પણ કટુળ અમાજ શત્રુ મનુષ્યનિ વગેરે બધાના કયાનને અનિરક્તી હોતી જોઈએ ન્યાય મર્જે જ આપણે આગળ વધતા રહેવું જોઈએ એ પણ હું કહેતો આવ્યો છું એટલી વાત માત્રી છે કે આજે જે વ્યવસ્થિત રીતે કે જે પદ્ધતિથી કેટલીક બાબતો પર વિશેષ બાર આપીને કહ્યું છે તે પ્રમાણે પૂર્વ કલ્પ ન હવે પ્રશ્ન પ્રશ્નને જ હું કહું છું જે મનમાં હોય તે કહેતા જ રહેવું એવો મારો સ્વભાવ નથી બીજાની લીધે નિશાસા જોઈને અને કંઈક કહેવાની વૃત્તિ થાય છે અથવા હવે ન કહેવાથી બીજાનું પ્રકાશન થવાનો મતલ છે એમ કાગે ત્યારે અથવા મારા પર વિશ્વાસ રાખીને મારા વિચારો એ જ જીવનનો માર્ગ છે એમ કોઈએ નિશ્ચિત કર્યાનું મને સમજાતું ત્યારે કંઈક કહેવાની હવેળા મને થાય છે

પર હું પહેલેથી જ બાર આપતો આવ્યો છું કોઈ પણ કર્મ અમાવધપણે આપણાથી ન થવું જોઈએ પોતાની ઇન્દ્રિયોના વ્યાપાર વિષે આપણે અસાવધ રહીએ તો તેમાં આપણ કયાણ નથી બધી ઇન્દ્રિયોમાં ચોગ્ય રીતે ચિંતન, વ્યવસ્થિતપણું અને કૌશલ્ય હોય તો આપણાથી કોઈ પણ કર્મ અસાવધ પણે કે માત્ર પણે કરી નહીં થાય પોતાના નાના કે મોટા કાર્યો સાવધપણે અને નિર્દોષ પણે થવા જોઈએ કર્મો અનાવરણક હોય તો તે છોડી દેવા પણ આવશ્યક કર્મો વ્યવસ્થિત પણે અને કુશળતાથી કરતા આવડવું જોઈએ તે જેમ તમ કહેલા આપણને યાદતા હોય તો આપણી મને રચનામાં અકારમા, અને સ્વભાવમાં કોઈ દેવ હોયો જોઈએ એમાં શકા નથી અને ત દેવ આપણમાં રહેશે ત્યાં મુખી નાના કે મોટા કાર્યોમાં તે આપણને કંઈ રીતે અને કેમ બાધક થશે તેનો બરાસો ન કહેવાય પોતાનો દેવ સહન કરવામાં આપણે જેવડા દોષી બનીએ છીએ એ આપણે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ દેવ સહન કરવામાં અહકાર કે બડતા એ પૈકી કોઈ પણ દુર્ગુણ જ કારણ છે હું કેવળ કર્મનો આગ્રહી ન હોઈ તેમાં કોઈ પણ પ્રકારે, શારીરિક, બૌદ્ધિક કે માનસિક દોષ ન હોયો જો એ વિષે પણ આગ્રહી છું

આવધ રૂઝ, કદના તપરના વગેરે શુભો

(એક અપ્રમદ પત્ર)

ચાલીસ વરસની વયે પહોંચેલો એવો એકાદ તો ચારિ વચળી માણસ શોધી કાઢતો, જેને નિહતીમાં કોઈ ને કોઈ પ્રકારે સખન કૃત્કા ન આવવા પડયા હોય એવા સખત કૃત્કા જ માણસના ચારિત્ર્યનું ઘડતર થયે છે હસોડોના યા બાધા વિના ધાનુના મુદર આકારે ઘડાતા નથી, રીપણીના યા પડયા વિના વાજણો પાકા થતા નથી માણસના ચારિ અને ઘડવાને અને પાકુ કરવાને માટે જીવનના કૃત્કા જરૂરના છે એ જ તેને મદદન બનાવે છે

એક ગમયે ભગવાન
પુદ્ગલપ્રિયા નગરીમાં
આમ્રવનમાં વિહાર કરતા
હતા. તે વખતે આયુ-
ધ્માન ભદ્રિય આ-વનમાં
કે વૃક્ષની નીચે કે પર્વતની
શુકામાં ન્યા હોય ત્યા
આનંદિત થઈ બોલી
ઊઠતો: “અહો! આ
કેટલું મોટું સુખ છે!
અહો! હું કેટલો
સુખી છું!”

એની સાથેના ખીબા
ભિક્ષુઓને આયુધ્માન
ભદ્રિયનાં આવાં વચન
સંભળીને થયું: “નિ સશય આ આયુધ્માન
ભદ્રિય પોતાના ગૃહસ્થ-જીવનમાં સુખો
હતાં તેમ જન્મરણ કરીને આમ ઉદ્ધિસિત થયો
છે; નહીં તો આમ ગાંડાની માફક ‘અહો
સુખ! અહો સુખ!’ શા માટે કહે છે?”

એ ભિક્ષુઓએ આ વાત ભગવાનની પાસે
જાણી દીધી. એટલે ભગવાને ભદ્રિયને બોલાવીને
પૂછ્યું: “આયુધ્માન ભદ્રિય! શા કારણે તું
‘અહો સુખ! અહો સુખ’ એમ કહી કહે
છે? એ તે કયું સુખ છે જેથી તું આટલો
ખર્ચે ભાવવિવશ બની જાય છે?”

એ સંભળી ભદ્રિય બોલ્યો: “જા-તો!
પહેલાં જ્યારે હું ગૃહસ્થ હતો ત્યારે મોટું
રાજ્યસુખ ભોગવતો હતો તે વખતે મારા
અન્તઃપુરમાં અને અન્તઃપુ-ની બહાર પણ
માડું રક્ષણ કરનારાઓ હા મેશ રહેતા. નગરની
૧૧૬]

પદ્મનાભ શ્રી. જૈની
અંદર કે બહાર, રાષ્ટ્રની
અંદર કે સીમાઓ પર
હમલે ને પગલે સરદાર
હળ મારે! બચાવ કરવા
માટે હું રાખતો. આમ
સુરક્ષિત હોવા છતાંય
હું જીવતાં હું
કરતો, મનમાં શંકા
આવવાથી ઉદ્ધિમ થિતે
હું ખાવામાંય સંશય
રતો, સૂતી વખતે પણ
શકિત રહેતો હતો! પણ
મરતો, જહીં હું પુણા
નરવપમાદે ઉં કે વૃક્ષની
છાયામાં બેઠો હોઉં કે

શન્ય શુદ્ધાઆમા બેસું તોય હું એકલો,
નિર્ભય, અનુદિમ, નિશંક જાની વનશૃંગના
જેવું જાણે મારું ચિત્ત ન હોય એમ હું
હરેકરે જીવું જાતો! એથી વધારે સુખ તે
ખીજું શું હોય?”

એ સંભળી ભગવાને આયુધ્માન ભદ્રિયને
અભિનંદન આપ્યું:—

‘વસ્સન્તરતો ન સન્તિ કેપા

ઠતિ કયાભવતઃ પીતિયતો।

તં વિગતભયં સુખિં અરોહં

દેવા નાનુભવન્તિ દસ્સન્નાયા”તિ ॥’

(જેના અન્તરમાં કેપ નથી, ‘આમ
યરો કે ન યરો’ એવા વિતરેથી જે પર છે
એવા વિગતભય, અરોહ અને સુખી માદસનું
દર્શન કેવોને પણ દુર્લભ છે.)

[ભોળ ભનિયન કૃત 'ધી પિંદિમત્ત પ્રાચીન']
મુકુન્દભાઈ

ભક્તરાજ દર્શકના પર પાસે આવી પહોંચે. તે ત્યાં ભારણુ ઠોકવા લાગ્યો. એટલે એક માણસે આવીને ભારણુ ઉઘાડ્યું અને પૂછ્યું “તમે કોણ છો?”

ભક્તરાજે કહ્યું “બાઈ, હું મુચાકર છું મને કયો લાભ થાય એ સાકુ અહીં રહેતા સજ્જનને મળવા માગું છું મારે આ મહાનના માનિકવું કામ છે.”

એવે રેવે માણસ અદર ગયો અને થોડી વારમા મહાનનો મલિક ભારણુ આલ્યો અને પૂછવા લાગ્યો “તમે કયાથી આવો છો?”

ભક્તરાજ—ભાઈ હું ‘વિનાશની નગરી’નો રહેવામી છું આ માર્ગ પર વાક પાને આવતા ધરમા રહેતા કંઈએ મને કહ્યું કે, આપ ઉત્તમ વસ્તુઓ બતાવશે. જે મને મારા માર્ગમા કપયોગી થઈ પડશે.

દર્શકે કહ્યું “અદર આવ તને લાભ હાયક વસ્તુઓ બતાવું” એમ કહી દીવાને પાગ આપ્યું.

અરજાને ભક્તરાજને તે અદરના મહાગમા આવેલા ખાસ જોરકામા લઈ ગયો. પછી તેણે ત્યાંના માણસને ભારણુ ઉઘાડવા કહ્યું અને ભક્તરાજે ચોંત પર એક ખૂબ મળીર મુખાકૃતિવાળા માણસનું ચિત્ર લખાડ્યું. જ્યે તેણે આકાશ ભટ્ટી દિધી કરી હતી, તેના હાથમા કીમતી પુસ્તકો હતા અને તેના માથા પર સુવર્ણનો મુગટ હતો. તેના મુખ પર સત્યથીલતા દેખાઈ આવતી હતી તેના ખમા પર દુનિયા ટેકવેલી હતી.

ભક્તરાજે દર્શકને પૂછ્યું “આનો અર્થ શો?”

દર્શક—આ ચિત્રમા જે માણસ છે એવા માણસો આ દુનિયામા ઘણા જોઈ હોય છે તારે મને જે જે સુરકેલીઓ આવવાની છે ત્યાં આ જ માણસ તને સાચું રહેતો દેખશે માટે જોને તું બરેબર નિહાળી લે અને શાંત રાખજે.

પછી દર્શકે ભક્તરાજને એક ખીબા જોરકામા લઈ ગયો. તે જોરકો ખૂબથી બરાબેરો હતો, કારણ કે તે કરી સાફ જ કરવામા આવ્યો નહોતો. થોડી વાર પછી દર્શકે એક માણસને જોરકો સાફ કરવા કહ્યું.

હવે જ્યારે તે જોરકો સાફ કરવા લાગ્યો ત્યારે ચારે બાજુ ધૂળ ઊડવા લાગી, અને ભક્તરાજનું મનુ પશુ તે ધઈ ગયું. પછી દર્શકે તેની પાસે ઊંચેલી બાંદને કહ્યું, “પાટી લઈ આવ અને અહીં છા” અને જ્યારે એ પ્રમાણે કરવામા આવ્યું ત્યારે જોરકો બરાબર થાળી ચકાચો અને સ્વચ્છ થયો.

ભક્તરાજ પૂછવા લાગ્યો “આનું સ્વરૂપ શું છે?”

દર્શક—આ જોરકો એ માણસનું દર્શક છે, જે સર્વગાથાના મધુર સ્વર્ણથી કરી સમાર્પિત કરવામા આવ્યું નથી. ધૂળ એ

તેનાં પાપકર્મો છે, જે માણસને મતિન કરે છે. જે એને પદેતાં માફ કરવા લાગ્યો. તે 'નીતિનિયમ' છે; પણ જેણે પાપી લઈ આવીને છાંટ્યું તે 'ધર્મગાથા' છે. તે 'ભેયું' કે નયર પેલો માણસ વળવા લાગ્યો ત્યારે બધે ધૂળ ઊડવા લાગી તેનાથી ઓરડો સાફ થઈ શક્યો નહિ અને તુ પશુ ધૂળથી ગૂંમળાઈ ગયો. આ પ્રસંગમાં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે નીતિનિયમ પાપમાંથી સ્વચ્છ કરવાને બદલે તે પાપને છછેડીને ઉરકેરે છે અને હૃદયમાં પ્રમાણ મથાલી મૂકે છે તે પાપને ભોઈ શકે છે, તેને વધતો અટકાવવા પ્રયત્ન કરે છે; પરંતુ પાપો થર તે વિજય મેળવી શકતો નથી. જળી તે ભેયું હશે કે ત્યારે પેટી ભાઈએ પાણી છાંટ્યું ત્યારે એ ઓરડાને સુખેથી સાફ કરી શકાયો. એ દર્શાવે છે કે, ત્યારે ધર્મગાથા આવે છે ત્યારે તેની મધુર અમર હૃદય થર પડે છે જેમ ધૂળ શાત થઈ ગઈ અને ઓરડો સાફ કરી શકાયો, તેમ પાપો પણ પરાસ્ત થઈ જાય છે અને ધર્મગાથા પ્રત્યેની શ્રદ્ધાને બળે હૃદય પણ સાફ થઈ જાય છે.

પછી દર્શકે ભક્તરાજનો હાથ પકડીને તેને ખીલ નાના ઓરડામાં લઈ ગયો. ત્યાં બે નાની બાળકી બેઠી હતી. મોટી બાળકીનું નામ 'વાસના' હતું અને નાનીનું નામ 'ધીરજ' હતું. વાસના ખૂબ જ અસ્વસ્થ હતી અને ધીરજ શાંતિથી બેઠી હતી.

ભક્તરાજે પૂછ્યું: "આ વાસના કેમ અસંતુષ્ટ લાગે છે?"

દર્શકે કહ્યું: "આવતા વર્ષની શરૂઆત સુધી એ લોકોને એમને ભોઈતી ઉત્તમ વસ્તુઓ માટે યોગવાનું એમના મનમાં હતું છે. પણ વાસનાને બધું હમણા જ

ભોઈએ છીએ; ત્યારે ધીરજ તે દિવસની રાત્રી બેઠી છે."

થોડી વાર પછી એક જણાએ વાસના પાસે આવીને એની માથે વસ્તુઓનાં ભંડાર ઠાતવી દીધો. વાસના ખૂબ આનંદ પામી અને એ વસ્તુઓ સાથે રમવા લાગી. પરંતુ થોડી વારમાં તે તેણે એ બધી વસ્તુઓને લાગી-તોડી નાખી અને બધે ટુકડે-ટુકડા કરી મૂક્યા.

આ ભોઈને બક્તરાજ બોલ્યો: "આનો અર્થ શો થાય છે એ મને સમજાવો."

દર્શક—વાસના એ આ દુનિયાના માણસોમાં વસેલી છે. એ બધું આ જન્મમાં જ અને અબઘડીએ જ પામવા તકમે છે ત્યારે ધીરજ એ દેવી ગુણ છે. એને દરેક વાતની ઉતાવળ નથી. એણે બધી લેધારી કાવિ જીવન માટેની છે એ યોગવાનું નમજે છે. ભક્તરાજ, તે ભેયું કે, વાસનાને બધી મનગમતી વસ્તુઓ ત્યારે અર્દો જ મળી ગઈ ત્યારે તેનો મદ્દપયોગ કરતાં તેને ન આવડ્યો; અને બધી વસ્તુઓને તોડી-ફાડી નાખી આવી જ દશા આ દુનિયાના માણસોની પણ થાય છે એ લોકોમાં વાસનાનું બળ બોટકું બધું હોય છે કે, બધી વસ્તુઓ આ જ જન્મમાં મેળવવા મથે છે અને અંતે બધું જ સુખાથી ખેસે છે. એ લોકોમાં જરાયે ધીરજ હોતી નથી.

ભાર પછી દર્શકે ભક્તરાજને ખીલે રથને લઈ ગયો ત્યાં એક ભોઈતી અટોચાડ અંધિ મળગી રહી હતો અને એક માણસ એની નજીક બેસી રહીને અંધિને યુગાવવા પાણી દેવા કરતો હતો; પણ એમ કરવાથી અંધિ વધારે ને વધારે અળગતો હતો. પછી દર્શકે ભક્તરાજને ભોઈતી [અનુ. ૫૦ ૧૩૦

પ્રયાસવાપુ

ગાંધીજીએ સ્વનાતમક કાર્યક્રમમાં ખાદી, સામ-ઉઘોગ, નથી તાલીમ વગેરે અંગે ગણવેદનાં છે. તેવી જ રીતે રાષ્ટ્રભાષા અને માનવતા એ પણ સ્વનાતમક કાર્યોના જ નીતિ અંગે છે અને તેના પર પણ તેમણે ઘણાં કાર્ય કરેલાં છે. ગાંધીજીએ તરત જોઈ લીધું કે હિંદના માણસો પર અંગ્રેજી રાજ્યની જેટલી અસર છે તેના કરતાં અંગ્રેજી ભાષાની વધારે પ્રભાવ અસર છે. અંગ્રેજી ભાષા પ્રધાન સ્થાને હોવાથી આપણી રાષ્ટ્રભાષા વિકસી જ નથી અને માનવતા ઘણી નબળી પડી ગઈ છે આપણામાં એવી માનસિક ગુલામી પેદા થઈ કે જેને બીધે પરદેશી એ સારું અને આપણું એ ખરાબ-જિતરતું એવી વૃત્તિ ઉત્પન્ન થઈ.

આ વૃત્તિ અમલ થોડાં કરતાં બહુલા વર્ગમાં વિશેષ ભેદમાં આવી. તેથી લઘુમતી દેશમાં પેદા થઈ બહુબી પ્રભાવ અત્યે માન-હાની પ્રભાવ આકર્ષણ થવા લાગ્યું અને પોતાની સારી ચીજ છોડી તે શહેરી ફેશન અપનાવવા લાગી.

-આજે મવારમાં દૂધ-દોહાણો નાસ્તો ગયો અને તેને સ્થાને આ આવી છે. દૂધ ન હોય તોયે ચા, પાણી અને 'ગોળ' મિશ્રણ બનાવી થોડાં પીએ છે! તેવી રીતે બીડી, શલિયા વગેરે આમ્યા.

આમ પરદેશી ફેશનનું અનુકરણ ગામ સુધી પહોંચ્યું અને ગામડું 'સરાવ'ની થયું, એમાં અંગ્રેજી ભાષાનો ફાળો મોટો છે. તેણે આપણને ઘણું જ નુકસાન કર્યું છે તેણે આપણી રાષ્ટ્રભાષાને જીબી જ થવા ન દીધી.

આપણી રાષ્ટ્રભાષા કઈ? તે વખતે દેશમાં

એવું કહેનારા પડિતો અને રાષ્ટ્રકીય પુરુષ પડેલા હતા કે, આપણી રાષ્ટ્રભાષા અંગ્રેજી જ થઈ શકે. ગાંધીજીએ દેશના શેગો જોઈ લીધા હતા. તેથી આફ્રિકાથી હિંદના કિનારે આવતા પહેલાં જ તેમણે પોતાના પોષાક, ભાષા વગેરેનું નક્કી કરી રાખ્યું હતું. અંબામાં તેમને માનપત્ર અપાયું ત્યાં ગુજરાતીમાં ઉત્તર આપીને કાલિતું થકે ગતિમાન થયું. તેમાં તેમણે પોતાનું 'ઈ' કાલન્યુ.

ગુજરાતી ભાષાને તેજસ્વી બનાવવી હોય તો આપણે પાંતે તેને વાપરવી જોઈએ. ટાગોરે જાગીમાં જ લખવાનો આમદ રાખ્યો હતો તેથી એની અમર જાગી ભાષા પર પડી. ગાંધીજીએ પોતાના વિચારો ગુજરાતી દ્વારા કર્યા. એ ભાષામાં એવા તેજસ્વી લખાણો લખ્યા કે ભાષા એકી થવા લાગી.

આમ 'માનવતા' ગૌરવ ગાંધીજીએ જીજુ કર્યું અને વધાર્યું. તે જ પ્રમાણે તેમણે રાષ્ટ્રભાષા આપી તે હિંદી પાછળથી રાષ્ટ્રભાષાના સ્વરૂપને પોતાનો થોડાંસ ખ્યાલ બદલ થાય તે માટે તેનું નામ 'હિન્દુસ્તાની' રાખ્યું હોય. હિંદી-હિન્દુસ્તાનીનો અંધારો પણ ઘાલી રહ્યો છે. આપણા બધારણમાં 'હિંદી' શબ્દ આપણે વાપર્યો છે.

આમ અંગ્રેજી રાષ્ટ્રભાષા ન થઈ શકી. અંગ્રેજી રાજ થયું; પણ અંગ્રેજી ભાષાનું પ્રભુત્વ બહુ જ છે. પંદર વરસ સુધી હજી તે યાદવાતી છે. આમાં પણ અંગ્રેજી બહુલાન માનસ આપણને નડ્યું. એ બદલાય નહિ ત્યાં સુધી રાષ્ટ્રભાષાનો પાયો સજ્જત નહિ થાય એ સ્વરાજ આન્યું, પણ રાષ્ટ્રભાષા અને માનવતાના યોગ્ય સ્થાન માટેની જુએશ

ચાલુ 'રાખવી' પડશે. નળાળા દોહડું' તો અંગ્રેજી પાઠવે ભારતીયી ધૂસી જવાનો મંતવ છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય ક્ષેત્રમાં અંગ્રેજી ચાલે છે. વિજ્ઞાન પણ અંગ્રેજીમાં લખાયું છે. તેના પારિભાષિક શબ્દો તેમ જ કરનામાં પણ મુરકેલી છે. માટે અંગ્રેજીને જ રાષ્ટ્રભાષા તરીકે રાખો એવું જોતનારા છે. તેઓ કાવી ન ભલ તેની માફી આપતું કરવી પડશે. તેથી રાષ્ટ્રભાષા આપણે બધાએ સારી રીતે શીખી લેવી જોઈએ. રાષ્ટ્રભાષાનું અધ્યયન પણ મુંઢર હોય

જ એ કહેવાની જરૂર નથી. અને શાપાત્રી મુદ્દિ પર ચારિત્ર્યની મુદ્દિ પર જેટલો ભાર મૂકીએ તેટલો જ ભાર મૂકવો જોઈએ. કાર્ય-કર્તાને ભાષા આપે શું લેવાટેવા? એ તો સાહિત્યકારોનું કામ છે; એવું વિચારી ભાષા-મુદ્દિની જવાબવાદ ન થઈ શકે. ભાષા આપણી છે. તેના પર દેશના ઘડતરનો ઘણો જ આધાર છે. તે સુધરેલી ન હોય તો તેની માફી અસર દેશ પર પડશે જ. માટે રાષ્ટ્ર-ભાષા અને માતૃભાષાનું આધ્યયન કરો અને તેને વધુ તેજસ્વી બનાવો.

‘તમે પહેલાં અમે પછી’

રમતારાપણ નાક પાક

આફ્રિકામાં અંગ્રેજ અને યોગ્યર લોકો વચ્ચે લડાઈ થઈ. ગાંધીજી અંગ્રેજોની મદદે જઈયા ૧૧૦૦ હિરીઓની ટુકડી ઊભી કરી. ધાધલ સિપાઈ એને ડાળીઓમાં ઘાલી ઇસ્પતાલે પહોચાડવાનું કામ ગાંધીજીની ટુકડીને સોંપાયું હતું.

બીસ બીસ પચીસ પચીસ માઈલની મજલ ગાંધીજી અને તેમની ટુકડી ડાળીઓ ખલે લઈ કાપતી હતી કેટલીક વાર તો તોપગોળા પડતા હોય એવી જગ્યાએ પણ જઈ પડતું. “હિરીઓ સ્વામી, મતલબી, એકલ-પેટા છે.” એવી વાતો કરનારા અંગ્રેજો, હિરી ટુકડીની બહાદુરી અને સેવાભાવ જોઈ મોંમાં આગળા નાખી ગયા.

એક વાર ગાંધીજીની ટુકડી એક યોદા અમલદારને મરણ-મા પડેલો જોઈ તેને ઉઠાવી જતી હતી. લાંબા પંથ કાપીને ટુકડી જાવતી હતી. પાણીની તરસ બધાને ખૂબ લાગી હતી. બધા ‘પાણી’ ‘પાણી’ કરતા હતા. માથે ધોમ ધખતો હતો.

એવામાં એક નાનકડો પાણીનો ઝરો દેખાયો. ઉતાવળે સૌ ઝરાને કાંઠે જઈ પહોચ્યા પણ ઝરામાં પાણી થોડું હતું. એક જગ્યાએ વીરડા જેટલું પાણી જરેલું હતું. એક સાથે સૌ પી શકે તેમ ન હતું એટલે મુંઝવણ ઊભી થઈ. મહેલું ડોણ પીએ? ટુકડીમાં હિરીઓ તથા અંગ્રેજો બન્ને હતા.

અંગ્રેજ ટુકડીના નાથકે કિનારે બિભા રહી જતાં કહ્યું:

“તમે પહેલાં પીઓ.”

ગાંધીજીએ દહતાથી ઉત્તર વાળ્યો:

“નહિ, તમે પહેલાં અમે પછી!”

આચરણનું મહત્વ

મહાસતી ઉત્તરવર્ણક વરણ

સસ્ત્રુતમા કહ્યું છે, આચારઃ પ્રથમો ધર્મઃ :
અર્થાત્ આચાર જ સૌથી પહેલો ધર્મ છે
આપણે કોઈ શાસ્ત્ર વાંચીએ અમર સામગ્રીએ,
પણ તેને જીવનમા ન ઉતારીએ તો તેથી શું
લાભ થાય ? પશુઓ પર ગમે તેટલા શાસ્ત્રો
લાઠવામા આને, પરંતુ તે તેને સમજતો
નથી, તેથી તેને ભારરૂપ જ લાગે છે આપણે
પણ શાસ્ત્રો વાંચીએ, પરંતુ તેને જીવનમા
ન ઉતારીએ તો તે પણ ભારરૂપ જ લાગે છે
શાસ્ત્રકાંક્ષાએ એક ધણુ શેષક દ્વારા આપતા
કહ્યું છે કે-ગર્વિણા પર ચંદનના લાકડા ગમે
તે/લા ભરવામા આવે તોપણ તે તો તેનું
કે/સુ વજન છે તે જ જીએ છે ! તેવી જ
રીતે કોઈ પણ વિદ્વાન હોય, પરંતુ તેમણે
પોતાનું જ્ઞાન આચારમા ન મૂક્યું હોય ત્યા
સુધી તને તે જ નથી કિંમત સમજતી નથી,
ત્યા સુધી તે જ્ઞાન તેને ભારરૂપ જ લાગે છે,
આવના માટે જ આચારની મહત્તા ગતાવધા
માટે તેને પહેલો ધર્મ કહ્યો છે

પેરિસમા મિ પૉલ નામનો એક યુરુપ
શક્ર ગયો, જે ઘણો પ્રમાણિક હતો તેમની
રિયતિ પહેલા સારી હતી, પરંતુ પાછળથી
ખરાબ થઈ ગઈ તેની પત્ની મેરી ઘણી
સમજદાર અને સુકર હતી તે દુર્ગેશા
પોતાના પતિને કુથે તેણે કામ કરવા કાળજી
રાખતી હતી પંચ સારો વૈષ્ણવ અને વક્રનાં
પણ હતો તેમના ધરમા લખવા માટે એક
નાના ટેમ્બ સિવાય કશું સાધન નહોતું તે
મ્યુનિસિપલ કમિટીનો સભ્ય પણ હતો

એક દિવસે જ્યારે તે મોડો ચેર આવ્યો
ત્યારે તેની પત્ની મેરીએ તેને હસતા હમતા
કહ્યું “તમે મ્યુનિસિપલ કમિટીના સભ્ય
મ્યાન માં

હોવા છતા પણ ચેર મોડા કેમ આવેો છો ?
આલો જલદી જમી લો, પછી મારે સિલામમા
એક જાકીટ ખરીદવા માટે જવું છે ”

પોતાની પત્નીને જાકીટ ખરીદવા જવું
પડે છે, એ જાણીને તેને દુ ખ થયું પરંતુ
મેરીએ આ વાત જુનાવીને તેને ફનેહથી
લોગન કરાવ્યું લોગન બાક પૉલ તેમની
સાથે જવા તૈયાર થયો, ત્યારે મેરીએ કહ્યું,
“તમે તમારો લેખ પૂરો કરો, હું હમણા જ
જાકીટ લઈને આવતી રહીશ ”

પૉલ લેખ લખવા બેઠો તેટલામા કોઈએ
દરવાજે ખખડાવ્યો પૉલ ઊઠ્યો અને બાગણ
ઉઘાડ્યું તેણે આવારને પૂછ્યું, “મોડો શું
કામ છે ?” આવનારે કહ્યું, આપ મ્યુનિસિ
પાલીટીના સભ્ય છો, એટલે આપની સલાહ
લેવા આવ્યો છું આપ અને સલાહ આપરો ?
પૉલે કહ્યું, “આપને જે પૂછવું હોય તે
ખુશીથી પૂછો ”

આવનારે કહ્યું, “મારો જીવો ખાલ છે
કે મ્યુનિસિપાલીટી પોતાની રેલવે ચલાવે તે
તેથી તેને તેમ જ ફ્રાન્સની જનતાને ધણું
ફાયદો થશે આપ આ બાબતમા હું ધારુ
છું કે સહમત થયો ”

રેલવે કમિટીના મુલ સાત સભ્યો હતા
-જેમાંથી ત્રણ રેલવે ચલાવવાના મતના હતા
હવે માત્ર પૉલનો અભિપ્રાય બાકી હતો
અને મહત્વનો પણ હતો, કેમકે તેમના
અભિપ્રાય પર જાહેરમતિનો આધાર હતો

પૉલે કહ્યું, “બાઈ, હું તેની વિરુદ્ધ છું
રેલવે લાઈનથી પ્રજાનું જાણુ નહીં, પરંતુ
અસ્થિત જ થયે તેથી રેલવે લાઈન શરૂ
કરવાની સમતિ હું આપી શકતો નથી ”

આવનારે તેમના હાથમાં કાગળ આપતા કહ્યું, “આ પ્રથમ જુઓ અને પછી તમારો અભિપ્રાય આપો.”

પાંચે જોયું તો રૂ. ૫૦ ૦૦૦ નો ચેક હતો. આવનારે કહ્યું, “તે ચેક આપ રાખો અને રેલવે સ્ટાફને સૂચવવા માગવામાં આપ આપનો અભિપ્રાય આપો. આ આજનીને પોલ વિચારમાં પડી ગયો.”

આવનારે તેમને સલાહ આપતા કહ્યું “સાહેબ, પ્રમાણિકતા માટે આપ આપના જીવનમાં દુખનો અનુભવ કરી રહ્યા છો, આપની પત્નીને બંધીદ લેવા વિલામમાં જવું પડે તે ઠીક નથી. આપ જેવા માટે આ મગાન પણ રહેવા યોગ્ય નથી. માટે મહેરબાની કરીને આ ચેક લઈ લો અને આપની સમતિ મને આપી દો.”

પાંચ દંત્રુ તો વિચારમાં જ છે ત્યાં મગાન-માલિક આવે છે અને પાવને કહે છે, “નાહિમ, મ્યુનિસિપલિટીના સભ્ય થઈને પણ વખતસર ભાડું નથી આપતા તે આપને માટે ઠીક નથી.” પરંતુ પાવની પાસે તો તે સમયે પૈસા નહોતા, એટલે તેને નિઃશ્ચય કર્યો.

આવનારે આ પ્રસંગનો લાભ લેતા કહ્યું, “સાહેબ, આપની પાસે બાડું ચૂકવવા પૈસા પણ નથી! આપને આ વીતે દુખ શા માટે સહન કરવું જોઈએ? આ ચેક લઈ લો, એટલે તમારી સુરક્ષા દ્વંદ્વ થઈ જાય અને

મ્યુનિસિપલ સભ્યને ચોગ્ય રહેલીકરણીથી આપ રક્ષી શકો.”

પાંચ રૂ. ૫૦,૦૦૦ નો ચેક લેઈને વિચારમાં જ પડી ગયો હતો, તેટલામાં તેની પત્ની આવી, પાંચે પોતાની પત્નીને બંધી બાન કરી અને કહ્યું, “હવે તું જ કહે કે માટે શું કરવું?”

પાંચે એમનું લેવાનો નિર્ણય કરી લીધો હતો, પરંતુ પોતાની પત્નીને સિધ્ધિ પસાર કરી રહી હતી તે સ્નેહગ્રાએ-સંકર્ષ પસાર કરી રહી હતી કે પાછો? તેની વિશેષ બાંધસંબંધી કરવા પાંચે પોતાની પત્નીની આ બાબતમાં સલાહ માગી.

મેરીએ બંધી વાત સાંભળીને કહ્યું, અમારી સરચાર્જ અને પ્રામાણિકતા ધનથી ખરીદી શકાય તેવી વસ્તુ નથી, માટે તમે તમારો ચેક પાછો લઈ જાઓ, અમારે અમારી કિંમત અકાવવી નથી.”

બહેનો, શું તમે! આજે તમારા પતિને પણ આ જાતની સલાહ આપ્યો ખરા? તમે ‘મેરી’ જેવા સાચીદાર બનશો તો તમારું મૃત્યુશયમી જીવન ગરીબાઈમાં પણ મુખરૂપ અને આનંદમય બનાવી શકો.

આપણે જ્યારે આચાર્યશર્મને જીવનમાં ઉતારીશું ત્યારે જ આપણે આપણું કન્યાજી સાધી શકીશું.

આપણે શું માનવું? આપણી પ્રશ્ન સા કે નિંદા? જને જોડી હોઇ શકે ત્યારે આપણો ઇન્સાફ આપણે જ કરીએ? એમાં પણ ધણી બૂલ જોવામાં આવે. આપણું દેવા છીએ એ તો એક ઈશ્વર જ બાળે છે, પણ તે તો આપણને કહેનો નથી. એટલે સાચું તો એ છે કે આપણે વિશે કંઈ જાણીએ નહીં, માનીએ નહીં જેવા છીએ તેવા છીએ જાણવાથી ને માનવાથી આપણને કંઈ લાભ નથી થતો ખરી મુદ્દાની વાત આપણું ધર્મપાલન છે.

— ગાંધીજી

પ્રભુનું આગમન .

મુરુદયાન મલિકેટ

પ્રભુનો સ્પર્શ માણસને તેના અતરંગમામા તો નિરતર થયા કરે છે. પણ તે સ્પર્શને પોતની બાહ્ય ચેતનામા અને તે ચેતના-પ્રેરિત દરેક પ્રવૃત્તિમા તે અતુલવે, એવો પ્રયોગ કરવા માટે તેને જીવન પ્રકાશ કરવામા આવ્યું છે. 'જીવને શિવ થયું છે એ જ જીવનનું નાનું ધ્યેય અને ધર્મ' છે.

પરંતુ કોઈ કોઈ વાર પ્રભુનો સ્પર્શ આપણી ચેતનામા જરા વધારે વેગથી થાય છે અને આપણને એવું જ્ઞાન પણ થાય છે. પણ તરત જ મણસનું મન, જે જાત જાનની શકાઓથી ભરેલું છે શક કરવા લાગે છે કે એ સ્પર્શ કાશિ છે કે કેવળ કલ્પિત છે? એ તે ઉપર મુખી પોતની શકાઓને દૂર કરવા માટે તૈયાર હોય તો તેને આતરી ધર્મ જ્યો કે જે તેના અતરંગમામા રહેલું છે એ સત્ય છે. પણ ઘણી વાર તેનું મન એ સીકારવા માટે તૈયાર હોય નથી, અથવા એને તે સીકારવા હચમચો નથી.

અને એ માણસ પ્રભુના સ્પર્શની જાણતા સ્વીકારવા કોઈ વાર રજા પણ થાય છે તો એની સામે તે વખતે એક બીજી મુશ્કેલી આવીને ઊભી થાય છે તે વિચારવા લાગે છે "હું! પ્રભુ મારે આગળે પધાર્યો છે અને મેં તેનું ચોખ્ખું સ્વાગત કરવા માટે કશીય તૈયારી નથી કરી? પણ જે થયું તે થયું હવે જલદી જલદી તેના સ્વાગત માટે મને જે વસ્તુઓની-અર્થ, નૈયેય વગેરેની-જરૂર છે તે મેળવવા મટે તૈયાર થઈ જાઉં."

પણ ત્યારે માણસ પ્રભુના સ્વાગતની તૈયારીગા લાગી જાય છે, ત્યારે પ્રભુ-જે તેના આગળે આવીને જમારનો ઊભેલા છે તે-પાછો આવી જાય છે કારણ કે પ્રભુ વિચારે છે કે, 'હું તો એને મળવા આવ્યો હતો એ માટે સ્વાગત કેવી રીતે કરે છે તને. શક્યતઃ કે તેની શોધા એવા નહોતો આવ્યો એ ક્યારે સમજશે કે હું તો એને બાહુ છું એની વસ્તુએને નહિ?'"

તેથી માણસે જ્યારે પણ પ્રભુ લેના
પ્રભુ પધારે એ માટે સ્વાગત કરવાની
તેથી રાખવી લેઈએ

(અંત્રે 'ગીતાંજલિ' કવ્ય પદ્ય)

રાત તરો અધાર હાથો, પૂર્વ મધ્ય સુદ કાળ,
મનમાં એમ અમે 'શરુ'તું, નદિ આવે કે અજ.

ગામ તમે પર પર જાણિયા

રાત પડતા સૌ દેવાયા,

એક જગ્યા થીમે મોહ્યાતા, 'પધારો મહારાજ.'
અમે હમીને એમ કહ્યુંતું, 'નદિ આવે કે અજ.'
હારે કંઈક દોશ સરખુ સાજીયુ અમ સરવે,
'પવન દમે એ' બોલી બોલ્યા સહજા ત્યા એકરવે.

ધર ધરના દીરા જુઠવી,

હનાતા આગસ ઉર માવી,

એક જગ્યા થીમે મોહ્યાતા, 'ફલ હમે અથવા એ'
અમે હમીને એમ કહ્યું કે 'હાર હલ્યુંતું વાએ
માત્રમ રાતે ગજાર ઘેરા અવાજ કાને પડિયા,
બોધ તમે ધને ધણ્યુંતું, ચેર હશે ગજગડિયા
હાથ ફણ ઉર ચેતના જગારી,
સરખર ધરતીને હાવાવી,

એક જગ્યા થીમે મોહ્યાતા, 'રથ આવે ધર્મનો.'
અમે હમીને એમ કહ્યું કે 'ચેપ હશે મહારાજ.'
રાત તમે અધાર ન દરિયા ત્યાં મઝગતી ભેગી,
કાઈ પુરવે, 'ભાગે સરે', હવે કરે ના દેરી'

હાથ એકે હાથા પર માંધી

અમે બોલ્યા સૌ ભાપી કાંપી,

એક જગ્યા મોહ્યા કાનેમાં, 'વજ્ર રાતનો પેખું.'
જગી જીદી અમે મેલિયા 'વિસજ અવ નવ દેખું.'
કાંઈ હાથ કદો કયા માગ્યા ક્યાં છે રે આયોજન'
નામ માગ દેશ જવાયા, ક્યાં છે રે સિંહાસન'
હાથ નસીયા હવે ક્યાં આરો

કર્ણકરખાર કાઢાં છાપાગારો

એક જગ્યાએ કહ્યું કાનમાં 'નિષ્ફળ આ સૌ કાન
ખાલી હાથે હના ધરમાં કરે કરે અવગર્જના'
હારે હિપાડો, હારે ઉપાડો, યંત્ર બળવો વાળ,
ગળીર રાતે આઘા અધારા ધાં કરે રાખાં
વજ્ર મનતલમ મઝગાડું,

જાનજાવીજળી તેજ ગળાડું,

આજણ આજ સળવો કાઢ્ય કયા જે સી આજો,
ગજા રાથ અથનક અઘો દુઃખ ગજનિતો રાજો.

[અનુગ નગીનકામ પારેખ]

સરદારશ્રીની વાણી

તમે એક પણ શોપડી ન વાંચો તો ચાલે
ચારિત્ર ખીલ્યું હશે તો જુદી મૂલ ખીલવાળી
છે. શોપડીઓ વાંચનારા હંમેશા સાસ ચારિત્ર-
વાન હોય છે એમ નથી. વિદ્યાવિલાસીઓ
ચારિત્રમાં પડેલા હોય છે, તેઓ લેખકોનાં
જન્મ હોય છે એવો મારો અનુભવ છે. ચારિત્ર
શુદ્ધિ અધરું કામ છે, પણ ઉલ્ભી છપન
માળનારને ચારિત્રમંગલા પ્રસંગ એછા
આવે છે

× × ×

સરદારની જેમ એ તે કંઈ જેલખાતું છે
ખરું જેલખાતું તો માણતું જધન છે આ
આપણા આત્માને જે મોહ, માયાને કામ

૧૨૪]

કોમળા જંધનો છે એ જ ખરું જેલખાતું
છે. જે માણસે એ જંધનો સ્વેચ્છાથી તોડ્યા
છે એ માણસને આ જગત પરતું બળવાનમાં
બળવાન એવું ફાઈ પણ સાક્ષાત્ત્ય બંધનમાં
પાળી શકવાતું નથી.

× × ×

હું તો સમજી ગયો છું કે માણસોના
હિત યુદ્ધ જ્યાંખ્યાંથી હલાવી શકાતા નથી;
અને હલાવી શકાય તોપણ સજુ મારે જ. ને
કાંઈક જારે કામ અજણે કરતું હોય તો કુનીને
જ આપણે જતાવી શકીએ.

× × ×

માણુ લેવાનો અધિકાર તો ઈશ્વરને

પાસાભાષ્ય

मि. कर्मावली

इच्छा एवम् इह रचना-संज्ञा
 को. सेवाकार्यं बद्धा मिते
 नो या आर्ज्यमो दानो एव
 समजो. अस्मिन् अपनी
 इच्छानुकोर दानेने हि
 आनंद मिते उक्ते सुखा
 नहि कर सकाते हैं. इसका
 उन्हीं सेवा नहि पर नु रसेच्छा
 पर इच्छा. इममें महुं उन्हीं
 नहो. नु मारे दृष्टि की फल
 काश्चित्तामने लिखी है
 नु मारे कही स्तान की मनुष्य
 है मित इच्छा की वारे है हि. न.
 मग निर्विकर रचना की
 यं द्या करो फलको
 १२३० अक्षरिदि

[બપૂણએ સેવા] માદાત્મ આત્મ ૧૫ ૬૬ દત્ત અને તેમણે એ પાળે સેવાનો સાનો
અર્થ મમળનો છે એવા અને ૬-જાનુસાર જનદનો એક બાપુએ અવરનવાર ૬૬ થો છે
તેના મેટને સેવા એ ૧૦ બકિનમન આનદને રચન નથી મુ ચવત્ યર્ધને કરેલી સેવા ન સચી
મિતોબાણએ પત્ર એની સરસ બાખ્યા આપી છે

સેવા = $\frac{\text{બકિન}}{\text{અદ કાંત}}$

અદ કાંતને વિગતિ કરી દર્શને અન્ય પ્રત્યે દર્શવેલી બકિન એ સેવા કહેવાય. સેવાભારી
માણમે દાવા પત્ર મેવ નો અવસર આવે (ધર્મમાં કે બહાર) તો સાચા દિવથી બદલાની કે ઇચ્છાનમા
આનદની આશા આપ્યા વિના મેવા કરવા સર્વદા તત્પર રહેતુ જોઈએ આ વખતના પત્રમા
બાપુણએ આ વાત સરગતાથી સમજવી છે

વળી શરીરિકે સ્વાસ્થ્ય જાળવવા માટે આતર તેમ જ બાહ્ય શુદ્ધિની આવશ્યકતા છે શરીરને
ત દુરસ્ત રાખવામાં મનની શુદ્ધિની પણ ધણી જ જરૂર છે મન જો નિર્વિકાર હોય, શુદ્ધ
હોય તો શરીર ૧૬૬ને મદા-વામા ધણી મુગમતા યર્ધ પડે છે તેથી જી તેમ જ પુરુષ જ નેએ
મનને નિર્વિકાર રાખવાની કાળજી મેરી જોઈએ. બાપુણએ આ મૂલ વાત વચ્ચાત્મક રીતે આ
પત્રમા દર્શાવી છે]

ચિ. કલાવતિ,

હવેના એક હિ રખની-સેવા કી સેવાકાર્ય
બહાર મિલે તો આ આશ્રમમે હોનો એક
સમજો. ચીજ અપની ઇચ્છાનુમાર હોનમે હિ
આનદ મિલે ઉસે સેવા નહિ કહ સકતે હે
મુસદા અર્થ સેવા નહિ પરતુ સ્વેચ્છાઆર

હુઆ હમમે યહ કરી ન હો તુમારે દર્દી
બાત કાશીનાથને લિખી હે તુમારે સ્વીસ્તાનકી
આવશ્યકતા હે ચિત્તશુદ્ધિ કી તો હે હિ
મન નિર્વિકાર રખનેકી ચેષ્ટા કરે

૧૧-૭-૩૦

બાપુ કે આશીર્વાદ

મનોનુકૂળ-પ્રવૃત્તિ અને ધર્મ

મિસીરનાથ ઘઠ મરાઠનાથા

દરેક માણસ પોતાના મનને અનુકૂળ હોય એવી જ પ્રવૃત્તિમા સતક્રિયસ
લાગી શકતો હોય અને તે દ્વાસ પોતાની આજીવિકા પણ ચલાવી શકતો હોય તો
કેવુ માડું પશુ જે જાતના સસારમા આપણે પડયા છીએ તેમા એવી અનુકૂળતા
સૌને પ્રાપ્ત નથી થતી, ઘણા જોછાને પ્રાપ્ત થાય છે એથી ઉદાસ થયે, નિરાશ
થયે, બદબઝાટ થયે કશુ વળે નહી એથી જ ધર્મ એ મનોનુકૂળ પ્રવૃત્તિઓનો
માર્ગ મનાયો નથી, પણ કર્ત્તવ્યનો માર્ગ મનાયો છે તેથી મનોનુકૂળતા કરતા
કર્ત્તવ્યને આપણે પહેલો આદર આપતા શીખીએ-એ પ્રથમ ધર્મ છે, અને
મનોનુકૂળ પ્રવૃત્તિને આજીવિકા માટે નહિ પણ ચોખ માટે, નિવૃત્તિ માટે વૈવક્રિયક
વિકાસ માટે શાખીએ-એ બીજો ધર્મ છે

સૌન્દર્યબોધ

૩૭૬૫

ધણી વર બને છે સૌન્દર્યને આપણે સમગ્ર સત્યમાથી અગ્રણ્ય કરીને ભોંધએ છીએ, અને આ રીતે એક નવો સપ્રદાય ઊભો કરીએ છીએ યુરોપમાં સૌન્દર્યશ્રદ્ધા, સૌન્દર્ય પૂજા નામની એક ધૂન ચાલી રહી છે જાણે કે સૌન્દર્યનું કોઈ વિશેષભાવે અનુરીક્ષન મોટું ભડાહુરીનું કાર્ય ન હોય, એ રીતે એક સપ્રદાય પોતાનો વિજયવાપટો ફરકાવી રહ્યો છે !

દુક્રમ, સૌન્દર્યને ચારે બાજુથી પોતાનું કરી લઈને અને જગતની બીજી બધી વસ્તુઓને જોડેની મૂકીને, તેની જ પાછળ દર્શાવે છે અને સારના પદર આની માણસોનું કાર્ય હોય છે

જો સૌન્દર્યનું આકર્ષણ માનવમનને આ પ્રકારે અગ્રણ્ય અગ્રણ્ય કરી દેતું હોય, જો તેની વાસનાને તેની ચારે બાજુની સાથે જોળ ન ખાવા દેતું હોય એ પ્રચલિત હોય તેને તુરંત ગણીને, જે ક્ષિતકર હોય તેને આશ્ચર્ય ગણીને ઉપદ્રાસ કરતું હોય — તો ચિંતાર છે તે સૌન્દર્યને ! આ તો દ્રાક્ષને બાણે પીસીને તેની સધળી કાંતિ અને રસગદગ જતી કરીને માત્ર તેના અવશ્ય મદને જ ગાળી લેવા જેવું થયું !

સૌન્દર્યને કોઈ ભત નથી, એ તો બધામાં રહેલું છે તે આપણા સંજ્ઞાકાળમાં ચિરંતનને, સામાન્ય મુખને આકર્ષક રીતે ઉત્તરજન કરી દેખાડે છે સૌન્દર્ય સમસ્ત ચરાચર જગતના મૂળ રસને આપણા મનમાં ખડો કરે છે, અને તેની સહાયતાથી સમસ્ત સત્યને આપણે ગાઢ રીતે ભેળવે શકીએ છીએ

શ્રાવણ માસનો એક દિવસ હતો દિવસ પાસાળાપુ

અતઃ યવાની તૈવારીમા હતો તે વેળાએ એક ગામને રસ્તે યદને હું જઈ રહ્યો હતો ચારે બાજુના ખેતરોમાંથી ખીલેલા અરસાવની ગંધ આવી રહી હતી, પગથી વાકીચૂકી ચાલી જતી હતી, તળાવડીને કિનારે યદને તે પગથી જતી હતી એ બધા દરેકે તે ઉત્તરજન સદ્યની સાથે મારા હૃદયમાં હમેશાં સ્થાન પામ્યા છે જેને યાદીને ભોતો નહિ, તે વિશેષભાવે ભેડુ જેને ખૂલી જતો, તે સ્મરણપદમાં આ કાઈ ગયું સૌન્દર્યને આપણે ન્યા ભોંધએ છીએ ત્યા જ માન નહિ, પરંતુ તેને યોગે આસપાસના બધાને આપણે આપ ભોંધએ છીએ મધુર ગાન જળ, સ્વપ્ન, આકાશને તો શું, પરંતુ અસ્તિત્વ માત્રને પ્રત્યક્ષ કરે છે

પરંતુ ન્યા મનુષ્યમાં વિદ્યુતિ યાય છે, ત્યારે સૌન્દર્યને તેની મર્યાદામાંથી અલગ કરીને લાંબે ઠેકાણે લમાડવાનો પ્રયત્ન તે કરે છે માથાને ચરીરથી જુદું કરીએ, તો તે ચરીરની જેમ વિદ્યુત જ બાય છે, તેમ સમગ્ર માથી જુદું પડેલું સૌન્દર્ય સમગ્રનો વિશાધ જ કરતું જણાય છે આમ કરવાથી સૌન્દર્ય સત્યનો ધરશત્રુ બને છે અને તેની જ સહાયતાથી સામાન્ય તરફ આપણી ઉદાસીનતા જન્મે છે ખરી રીતે તે વેળા તે વસ્તુ સૌન્દર્યનો મધ્યમ ધર્મ જ યુમાવે છે ધર્મ કહો, સૌન્દર્ય કહો કે ગમે તે કોઈ મહાન વસ્તુને વિશે કહો, પરંતુ ન્યારે ન્યારે તેને ઘેરી લઈને કોઈ વિશેષ રૂપ આપવાનો પ્રયાસ યાય છે, ત્યારે ત્યારે તેનું અસલ સ્વરૂપ નાશ પામે છે નહીં મરી પોતાની છે એમ મનાવવાને જો તેને બાધી લઈને

મારા પેતરમાં વાળું તો તે નદી જ રહેલી નથી, માત્ર પાણીની નહેર બની બચ છે.

સંસારમાં આ અમારો સૌન્દર્યને સંકીર્ણ-ભાવે યોગવિલાસ, અવંશાર, ઉન્નતતાવચેરની સામગ્રી બનાવી લીધાથી, કેટલાક અપ્રદાયવાળા સૌન્દર્યને વિગતિ તરીકે માની લે છે. તેઓ માને છે કે સૌન્દર્ય કેવળ સુવર્ણલંકાપુરીના નાશ માટે જ હોય છે.

ઈશ્વરની પ્રનસતામા ક્યાં આદ્ય નથી! જળ, રથળ, અગ્નિ, વાયુ, ત્યાં જાઓ ત્યાં આદ્ય છે. આ આદ્ય જ આપણને દરેક વસ્તુનો આશો પરિચય કરાવે છે, તેના યોગ્ય વ્યવહાર શીખવાટે છે.

કોઈ જવાબ વાળશે : જળ, રથળ, અગ્નિ, વાયુ વગેરે અમારે જોટલાં બધાં ઉપયોગી છે કે જોમના રિના અમારાથી જોક પગ પછ ટકી ન શકાય. જોટલે ગમે તેટલી આદ્ય વેડીને પછ તેમને તો સ્વીકાર્યો જ છૂટકો છે પરંતુ સૌન્દર્યરસ અમારે અત્યંત જરૂરી નથી;

જળરી લૂંટ!

હું જેતલપુર હતો અને જોક વેપારીની દુકાને બેઠો હતો. તેવામાં જ્યાં બંગી હાતણુ વેચવા આવેલો, તેને નહીં કેટલો મતો હશે એ તો તે જાણે! પણ ધોડી વાર થાય અને કાંઠે ધોળી બીડી, ધોડી વાર થાય અને શળગાવે ધોળી બીડી! એમ ત્યારે છ-સાત વાર થયું ત્યારે મેં પેલા વેપારી બાંધને પૂછ્યું કે, 'ભણ! આ પેલા હાતણુવાળાને કેટલીક આવક હશે? છ વાર તેણે ધોળી બીડી, બેઠો છ'જોટલી જ વારમાં ખીંખી.' ત્યારે તે બાંધજે કહ્યું કે, 'પહુરાજ, એ તો આપે બીડીની વાત કરી; પણ તેને તો તેટલી જ ચા અને તેનાથી પછુ વધારે પાન આવવા જોઈએ છે. આજો દહાડો તેનો ધંધો એ જ.'

અને અહુઃ આ આ, પાન અને ધોળી બીડી ચીતાં તેને શીખવ્યું કાણુ? આપણે જાણેલાઓએરતો. તેને બિચારાને શી ખબર પડે? તે તો આપણું જોઈને સાડું જાણી પોતે પણ તેમ કરે. જોટલે આપણે લોકોએ તો તેમની ઉપર લૂંટ ચલાવી છે. તેમની સંસ્કૃતિનો આપણે નાશ કરીએ છીએ. તેમની સંસ્કૃતિ આપણે લૂટી રહ્યા છીએ. અને એ રીતે અત્યારની સંસ્કૃતિ તે જોળા ગામડાંની સંસ્કૃતિ ઉપર જળરી લૂંટ છે!

—રવિશંકર મહામય

બાપુજીની મીઠી વાતો - ૪

સાને ચુદ્દલ

મનની એકાગ્રતામાં વિલક્ષણ શક્તિ હોય છે મન એકાગ્ર કરીને જ એકાગ્ર થવું વિદ્યા શીખ્યો મન એકાગ્ર કરીએ તો બધા પ્રશ્નોનો ઉકેલ સૂત્રતો જાય છે મૂર્ધના કિસ્સો બહિર્ગોળ કાચથી કે દ્રીપૂન કરીને કપાસ પર પાટીઓ નાં તે અગમ્ય લાગે છે વિવેકાદ્ય અચેત કિસ્સોમાં એ શક્તિ નથી મનની શક્તિ વિવેકાદ્યની દશામાં હશે તો તમને જગતમાં નિદિ મળશે નહિ

મહાપુરુષો ખાતે એવી એકાગ્રતા હોય છે પ્રયત્નથી, પ્રકર્યથી એ તેઓ મેળવે છે વિવેકાનંદ અમેરિકામાં હતા ત્યારે તેમણે એક બાઇને તાવમાં તકેદની દીઠી તેઓ એની પામે ગયા, એનો હાથ પોતાના હાથમાં લઇને તેઓ કપાનરથી ઊભા રહ્યા પછી આખ ઉધારીને જોયા. “તમારે તાવ દબે જતો રહ્યો છે.” અને ખરેખર જ તે મચ્યો હતો! મનની આવી મજ-પશક્તિ, ઇચ્છાશક્તિ હોય છે. તેથી બીજાનું કંઈ ચાહવું એકએ આપણા મનના વિચારોનું જ પરિણામ જગત

પ્રકાશના ૫

પર થાય છે એકાગ્ર વિચારનું તો ધણુ જ થાય છે

મારે તમને બાપુજીની એક વાત કહેવી છે ૧૯૨૭નો પ્રમગ છે બાપુજી મદ્રાસ ગયા હતા તેમને ખબર પડી કે બ્રિટિશ મજૂર આંદોલન, પ્રશ્નિક સમાજવાદી દેનર ઓકેને મદ્રાસની હસ્તિપતાલમાં બીમાર છે બાપુજીની બધાપક સહાનુભૂતિ તેમને શી રીતે સ્વસ્થ બેસવા દે? આવી બાબતમાં મહાત્માજી ધણા જ ઇતેભર રહે છે તેઓ હસ્તિપતાલમાં ગયા દેનર ઓકેને ધણા જ સ્વસ્થ હતા તે બેચેની અનુભવતા હતા

“તમને મળવા આવ્યો છું” ગાંધીજી બોલ્યા

“મહેરબાની યહ” તેમણે કહ્યું

“મહેરબાની પ્રભુની તમને ખૂબ જ ગ્રાસ થાય છે, ખરું ને?”

“ધણી બેચેની થાય છે!”

“આમ શી રીતે થયું હશે?”

“જોધ જરાયે આવતી નથી! જરા જોધ

આવી વ્યવસ્થા તો કેટલી આરામ મળે!"

"સાચું છે. જિંદગી એટલે રચાયત." એમ કહીને ગાંધીજી તેમના માથા પર પ્રેમથી હાથ રાખીને ઊભા રહ્યા તેમજો આંખો બંધ કરી. મન એકાગ્ર થયું નેમણે શું પ્રભુને પ્રાર્થના કરી? અથવા પોતાની શાંતિ એ તપ્ત માથામાં તેમજો રેડી? થોડી વાર પછી આંખો ઉઘાડીને તેઓ બોલ્યા : "હવે તમને જિંદગી આવશે. સાચું થઈ જશે સુખી થાઓ!"

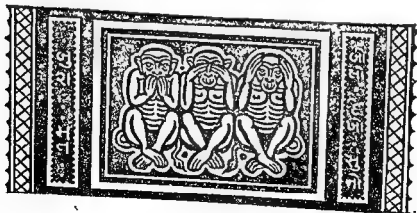
—નવ કલાન ગાંધીજી ત્યાંયા ચાલ્યા ગયા.

પ્રોકરે પોતાની 'પચાસ વર્ષ'ના સમાજવાદી જીવનનો ઇતિહાસ' નામની ક્ષુદ્ર આત્મ-કથામાં લખે છે : "શુ આશ્ચર્ય! ગાંધીજી ગયા. અને થોડી વાર પછી મને ખરેખર જ માલ નિદ્રા આવી ગઈ, અને નામ્યો ત્યારે કેટલી સ્ફૂર્તિ લાગવા માંડી!"

એકાગ્રતામાં આધુનિક અદ્ભુત સામર્થ્ય હોય છે.

નાના વિદ્યાર્થીઓને હું કહું છું કે

ખૂબ તોફાન કરો, ટળાઈ નહિ જતા;
પ્રાણનો ખૂબ વિકાસ કરો; ખબ અખતાર કરો;
દાદનકામા કરો, જંગલ, પાણી અને ઝાડ માથે દોસ્તી કરો;
પુરુષાર્થ વધે એવું કંઈ કરો; અખાડામાં જઈને કમર કસો;
'જમરો ગરીબને કનડો' ત્યારે ગરીબનું ઉપસાણુ લઈને મારવા જાઓ;
માળાપની સેવા જે નથી કરતો તે ચારિત્રશાળી નથી થઈ શકતો;
સેવા માળાપની કરવી અને આજ્ઞા શુરની માનવી;
ખૂબ મહેનત કરતાં શીખજો;
નવરાશ એ શરીરનો કાલ છે;
ગરીર અને છુલ્લેને કસરત આપતા નહોતો,
સુસાફરી કરજો, સુસાફરી કરવાથી અનુભવ મળે છે;
છંવટે, એક જ શબ્દ કહીશ કે તમે જાત ગરબી ન બેસતા.
કાકા કાલેશકં

તેનું નામ તો કંઈ બીજું જ હતું, પણ લોકોમાં, ખાસ કરીને તેના મિત્રમંડળમાં, તે અનંત નામથી જોળખાતો હતો. આ નામ પાછળ એક નાનકડો ઇતિહાસ હતો. તેના એક નિહાંત હતો કે પ્રેમનો ન તો આરંભ છે, ન તો એનો અંત; તે અનંત છે તેથી આ અનંતની જ જીવનમાં આરાધના કરવી; અને એવી આરાધના જ કેવળ સાચી હોઈ શકે. આ સિદ્ધાંત કોઈ યુવજને એને શિખવાડ્યો હતો કે પછી બ્યારે એ પ્રજાવચ હતો ત્યારે એની પોતાની ચેતનામાંથી કેઈ દિવસ જન્મ્યો હતો, એ કહેવું મુશ્કેલ છે. પણ એક વત તો સાચી હતી બ્યારથી એણે લોકોના સમાગમમાં આવવાનું શરૂ કર્યું ત્યારથી જ એનો આચાર બ્યાપક પ્રેમથી પ્રભાવિત બની ગયો હતો.

પણ બ્યારે અનંત ઉંમરમાં આવ્યો ત્યારે એક મોટી મુશ્કેલી ઊભી થઈ તેણે જેણે કે સમાજની અનેક વ્યક્તિઓ એની સાથે નિહાની આગળી વારવાર ચીઘતી. કોઈ કોઈ તો એને કપાલ સંભળાવી પણ દેતી “આટલો મોટો થયો પણ શાઈલાજેભા આગળ પાઈ ભારની પણ ન મળે. કાઈ સંકોચ, શરમ જ ન મળે? હમેશા કપાલદત્તાથી વર્તવાનું જ ભાગ્ય ન કંઈ લાજ, ન કંઈ શરમ. વહુલથી જીમરાઈને ફરકના-છોકરો હોય કે છોકરી, પ્રોંક હોય કે વુદ-ખભા પર અથવા પીંક પર હાથ મૂકીને ભણે કે પોતાના પ્રેમનું પ્રમાણ આપનો હોય; એવો જ એનો અચાર, શિષ્ટાચાર?”

પણ અનંત પર લોકોની ટીકની કાંઈ જ અમર પડી નહિ. પરંતુ બ્યારે તેનું પચાસગાંધુ

જન્મતર પૂર થયું અને એ પોતાના શુભરાત માટે કામ કરવા લાગ્યો અને પછી પરણ્યો ત્યારે લોકોએ એવી આશા જરૂર રાખેલી કે, હવે તે પોતાના આચારને સંશ્લિષ્ટ બનાવશે પરંતુ લોકોની એ આશા પણ નિષ્ફળ નીવડી લમ પછી છોકરાછેલા થયા, તોપણ અનંતનું પાગલપણું અનંત જ રહ્યું; કચો ફેરફાર તનામાં દેખાયો નહિ.

વર્ષો વીતી ગયા તેના છોકરાં મોટાં થયા. તેની આવકમાં વધારો થયો તેનું કૌટુંબિક જીવન સારાની દૃષ્ટિએ બધી રીતે સુખી હતું પરંતુ થોડા વખતથી તેનું જીવન અશાંતિ ભરેલું લાગતું હતું. આ ભેજને એક દિવસે તેના એક મિત્રે બેઠામાં તેને પૂછ્યું “કેમ અનંત, આજકાલ તમારા હિલમાં અનંતની અનંતતા અનુભવવા માટે અશાંતિ, દિલ્લુકતા, ઉંમર જરા વધી ગયા લાગે છે?”

“હા, ભાઈ, ” અનંતે ઉત્તર આપ્યો, “પણ આ અશાંતિ અનંતની અર્થાત ભગવાનની અનંતતા અનુભવવા માટે નથી, પણ પ્રેમની અનંતતા અનુભવવા માટે છે.”

“પણ તે તો તમે વર્ષોથી અનુભવતા આવ્યા છો, એમ તમે પોતે જ કેટલીય વાર અમને કહ્યું છે.”

અનંતે કહ્યું: “એ વાત સાચી પણ હમણાં થોડા વખતથી હું એક મૂઝવણમાં મગસયેલો છું. વાત એમ છે, કાંઈ રમણ, કે ચારેક મદિના પર મારા એક મિત્રે જન્મવાનું નિમગ્ન આપ્યું હતું. એનું લગ્ન એક અડવાડિયા પહેલાં જ થઈ ગયું હતું. બ્યારે હું એને ઘેર ગયો ત્યારે એણે એની પત્ની સાથે મારી જોળખાણ કરાવી. પ્રમુ

તલો કેમ તેને જોતા જ મારા હૃદયની અદર પ્રેમનો પ્રતાપ પ્રબળ થઈ ગયો ત્યાં પછી કોઈ કોઈ વાર મારા મિત્રના ઘેર હું પોતે જ તેને અને તેની પત્નીને મળવા જતો.

એક દિવસ બપોરે જ્યારે હું ત્યાં ગયો ત્યારે તેની પત્ની એકલી જ હતી. પહેલાં તે હું અદર જવા માટે જરા સંકોચ કરવા લાગ્યો પણ આખરે દાખલ થયો. તેની પત્નીએ મને દીવાનખાનામાં બેસવા કહ્યું અને પોતે 'હમત્તા' જ હું આપને માટે થા લઈ આવ્યું છું' એમ કહીને તે રસોડામાં ચાલી ગઈ.

તેને થા લાવના દસેક મિનિટ થઈ દશે તે દરમિયાન હું મારા મનમાં જનજાતના વિચાર કરી રહ્યો હતો. પણ એક વિશેષ વિચાર વારંવાર મારા મગજમાં ભમતો રહ્યો, 'હું મારા મિત્રની પત્ની તરફ કેમ વધારે ને વધારે આકર્ષિત થતો જાઉં છું? આ આકર્ષણ પાછળ પ્રેમ છે, કામ છે, મોહ છે, શું છે?'

એટલામાં તે મગનલ લઈ પત્ની દીવાનખાનામાં દાખલ થઈ અને તેણે મારી સામે મેજ હતી એના પર ચાને એક પ્યાલો મૂક્યો એ જોઈને મેં સદૃજ ભાવે પૂછ્યું 'પણ આપનો પ્યાલો કયા? શું આપ ચા નહિ પીઓ? હું જ એકલો પીઉં?'

પ્રમીલાએ જવાબ આપ્યો 'મેં આપના આંધા પહેલા જ ચા પી લીધી હતી આપ પીઓ, નહિ તો ચા ટાઢી પડી જશે.'

પછી મેં ચા પીધી અને પ્રમીલાએ ખાલી પ્યાલો ઊંચક્યો અને એક બાજુએ મૂક્યો મેં કહ્યું 'તો હવે હું જાઉં' એમ કહી હું જવા માટે ઊંઠો થઈ ગયો.

પ્રમીલાએ કહ્યું, 'પણ ઉતાવળ શી છે? આપ થોડી વાર તો બેસો. 'એ' આવતા જ હશે.'

મેં કહ્યું 'પણ પાટાચીએ શું કહેશે? એક વિવાહિત સ્ત્રી એક પારકા પુરુષની માથે એકલી બેગીને દીવાનખાનામાં વતો કરે છે?'

પ્રમીલા જોલી 'તેમાં શું? મનમાં કંઈ પાપ દોષ તો બીક નાખવી, પણ શિદ્ધાચાર કંઈ ગુનો નથી.'

મેં પ્રયત્નર આપ્યો 'પણ સમાજના લોકો તો એમ નથી મનજતા ને.'

'શું સમાજ જ આપણો ભગવાન છે?'

'ભગવાનનું એક રૂપ તો છે.'

'પણ એના તો અનેક રૂપ છે તેમાં એક છે પરસ્પર પ્રીતિ તો એકબીજાને આપણે પ્રીતિથી મળીએ, એ વધારે સારું નથી? સમાજ તો અત્રે એક નિયમ પ્રદે છે અને એનું અનુસરણ કરે છે વગી કાલે બીજો નિયમ પ્રદશે અને એનું અનુસરણ કરશે.'

આ બધું સાંભળીને હું વિચારમાં પડી ગયો. પ્રમીલાની વાત તો સાચી હતી એટલામાં દરવાજા પર ઠકઠક અવાજ થયો. પ્રમીલાએ ઊઠીને બારણું ખોલ્યું તેણે પોતાના પતિને કહ્યું 'આપણા અનંતકાંઈ આવ્યા છે દીવાનખાનામાં બેઠા છે તમે ત્યાં જાઓ હું તમારે માટે ચાહ લઈ આવ્યું છું.'

મગનવાલ દીવાનખાનામાં દાખલ થયા એટલે મેં કહ્યું 'આવો કાંઈ મગનલાલ.'

'તમે અહીંયા કયા?'

'આ રસ્તેથી હું જ્યારે કામેથી પાછો ફરતો હતો ત્યારે મનમાં થયું કે લાવને અહીં જરા ચોકિયું કરતો જાઉં અને તમને મળતો જાઉં.'

'આવ્યા તો જાહું સારું કહ્યું, તમને અહીં આવ્યાને બધી વાર થઈ છે કે?'

'અર્પેએકે કલાક થયો હશે.'

'પ્રમીલાએ કાંઈ ચા બા પાઈ કે નહિ?'

‘ફળ ‘આ’ જ નહિ, પણ ચાહ પણ’
‘એટલે?’

‘એટલે મહા પ્રેમથી આતિથ્ય કરું
અને આ પાછ.’

‘વળી તમારી ફિલસૂફી કંઠી કે? ચાહ,
ચાહ અને ચાહ. હવે તો ઘરડા થવા
આવ્યા તોપણ ચાહની ચાહ અને ચાહ
નથી મૂકના કેમ?’

‘તે તો અનંત જ રહેશે. કેમ, જૂલી
ગયા છે કે, માડું નામ અનંત છે?’

‘વાહ રે અનંત, તમારું પાગલપણ
સદા અનંત રહે પણ કેઈ કેઈ વખતે મને
એમ લાગે છે, અનંત, કે સમાપ્ત ચાલતું
હોય તો તમને ગાડાઓની ઇસ્ખિયાતમાં પૂરી
દે! કેમ, વાત સાચી છે ને?’

ત્યાં તો પ્રમીલા ચાનો ખાલો લઇને
હાજર થઈ અને તેણે ખાલો મગનલાલને
આપ્યો. ત્યારે મગનલાલ આ પીતા હતા
ત્યારે મેં કહ્યું: ‘મારા સબધમાં તો હું શું
કહું? પ્રમીલા બહેનને પૂછો.’

‘પણ વાત શી છે તે તો પહેલાં કહો!’
પ્રમીલા બાલી બીડી

મગનલાલે એને બધી વાત કહી એ
સાબળી પ્રમીલાએ કહ્યું: ‘જો માડું ચાલતું
હોત તો હું આખા સમાજને ગાડાઓની
ઇસ્ખિયાતમાં પૂરી દેત અને અનંતજાઇને
ત્યાંના ઢાકતર બનાવત.’

‘ગાડાઓની ઇસ્ખિયાતનો ઢાકતર પણ

ગાડો જ હોય ને!’ મગનલાલે ‘એકબેટા
હસતા કહ્યું. હું અને પ્રમીલા પણ હસી પડ્યાં
એટલામાં કેઈ પાટાસીએ અમને ખડ
ખડાટ હસતા સાબળી બરાટો પાડ્યો: ‘કેમ,
કેઈ ગાડા-બાદા થઈ ગયા છે કે?’

તે સાબળી મગનલાલે નેરળી કહ્યું:
‘તમારે પણ ચાહ થવું હોય તો અહીં આવો’
એટલામાં તો ઘડિયાળમાં ચાતના ટોકારા
પડ્યા અને હું જવા બિડ્યો.

‘કેમ, અનંતજાઈ, બચો છે!’
પ્રમીલાએ પૂછ્યું
‘હા બહેન, મોડું થઈ ગયું.
આવજો, મગનલાલ.’

‘આવજો, આવજો’ પ્રમીલાએ અને
મગનલાલે સાથે મળીને કહ્યું અને પછી
બંને બારણું બંધ કરીને દીવાનખાનામાં
પાછા ફર્યા

‘તો હવે હું રસોડામાં ભઉ અને રાહું’
પ્રમીલાએ કહ્યું. અને તે ચાલી ગઈ. મગનલાલ
સાજજીં છાપુ વાગવા લાગ્યો. છાપું વાગતા
વાગતા તે એકદમ અમકથો પાસેના ઘરમાં
ફેડિયો પર કેઈ બાઈ રહ્યું હતું.

‘આજ તેરે ઘર પ્રીતમ આપા,
ઉસ કે દિલ કી વાહ મિટા.’

મગનલાલને એ સંજનીને જરા ચીડ
અહીં તે બોલ્યો: ‘વળી ચાહ ને ચાહ ને
ચાહ! એમ લાગે છે કે અનંતે આખી
દુનિયાને ગાડી બનાવી દીધી છે’

એક ડિયાળે પ્રજાતને સમયે પોતાના પડછાયા પર નજર નાખી કહ્યું. ‘સોજન
માટે ચાને તો મને એક ઊંટ મગનુ લેઈએ’

સવારનો. બપોલે સમય ઊંટની તપાસમાં ધૂમવાગાં એણે વિતાવ્યો. બપોરે
બીજી વાર પોતાનો પડછાયા એણે એણે ત્યારે કહ્યું. ‘નહિ, નહિ, ઊંટ નહિ, એક
ઉંદર પણ મારે માટે પૂરતો છે!’

—અલિત નિઝાન

આપણે ધણું કરીને કેટલું પણ બતાવેને
ઝંડા ઊતરીને વિચારના નથી. આપણને લાભ
થાય એવું કંઈક અને ત્યારે આપણે આપણને
મદદગારી માનીએ છીએ આપણને ગેરલાભ
થાય એવું કંઈક અને તો આપણે આપણને
કમભાગી કે અભાગી માનીએ છીએ. પણ
જરા ઝંડા ઊતરીને વિચાર કરીએ તો જણાય
છે કે લાભ કે ગેરલાભ, સુખ કે દુઃખ એ
બધું મનનું જ પરિણામ છે. કેટલું વાર લાભ
પણ દુઃખરૂપ બને છે અને કેટલું વાર ગેર-
લાભ પણ સુખરૂપ બને છે. તેથી આજ
પ્રમંગલે જો આપણે કોઈ ઊલટી ગાલુનો
જ વિચાર કરીએ અને મહુજપણે ભોગવીએ
તો લાભ કે ગેરલાભ, સુખ કે દુઃખ આપણે
મરખાં ગણતા શીખીએ.

ચીનના એક ફિલસૂફ લીત્ઝેની એક વાર્તા
છે: એક ટોસો હતો. તે પોતાના એક દીકરા
માથે રહેતો હતો. એક દિવસ તેનો થોડો
ખોવાઈ ગયો. પાટોસીઓને એની જાણ થઈ.
તેઓ ટોસાને દિલાસો આપવા આવ્યા. ટોસો
કહે, “ભાઈઓ, આ માડું કમભાગ્ય છે એમ
તમે શી રીતે જાણ્યું?”

થોડા દિવસ પછી એવું બન્યું કે તેનો
ચેલો થોડો બીભ પદર વીસ જંગલી થોડા
ઓને સાથે લઈને આવ્યો. પાટોસીઓને આ
વાતની ખબર પડી. તેઓ તો ટોસાને મુબારક-
બાદી આપવા લાગ્યા. ટોસો તો પહેલાંના
જેટલી જ સ્વસ્થતાથી બોલ્યો, “અરે ભાઈઓ,
તમે શી રીતે જાણ્યું કે આ માડું સદ્ભાગ્ય છે?”

હવે તો ટોસા પાસે ઘણા થોડા થયા.
એટલે ટોસાને દીકરા થોડા પર ભેસી દૂર
દૂર કરવા જવા લાગ્યો. એક દિવસે તે થોડા
૧૩૪]

પરથી પડી ગયો અને તેનો પગ ભાંગ્યો.
પાટોસીઓ પાછા આવીને દિલાસો આપવા
લાગ્યા. ટોસો કહે, “ભાઈઓ, મારા દીકરાનો
પગ ભાંગ્યો એ માડું કમભાગ્ય છે એ તમે
શી રીતે જાણ્યું?”

બીજે વરસે એવું બન્યું કે ચીન દેશમાં
મુઝ હાટી નીકળ્યું. ઘેર ઘેરથી જુવાન દીકરા
ઓને લડાઈમાં લઈ જવામાં આવ્યા. પરંતુ
ટોસાના દીકરાનો પગ લંગટો થયો હતો.
એટલે તેને લડાઈમાં જવું ન પડ્યું!

કેટલાક માણસો પોતાના સુખદુઃખને
કેવળ અંગત ન ગણતાં બીજા લોકોની સાથે
ભોગવે છે તેઓ પોતાના ભાગને હોય
ઈને માથે હાથ મૂકી બેસતા નથી. અહીં
મને લોકમાન્ય તિલકના જીવનનો એક પ્રકાર
યાદ આવે છે

એક વખતે પૂના શહેરમાં ‘ભયંકર પ્લેગ’
ફાટી નીકળ્યો. લોકમાન્ય તિલકનો જુવાન
પુત્ર એ પ્લેગનો ભોગ બન્યો. વળી તે જ
અડવાડિયામાં એમના એક પિતરાઈ ભાઈ
અને ભાણેજ પણ પ્લેગના ભોગ થયા.
લોકમાન્ય તિલક પર કારે દુઃખ આવી
પડેલું એમ એમના એક મિત્ર એમને દિલાસો
આપવા આવ્યા.

લોકમાન્ય તિલકે મનની શાંતિ બાળવી
કહ્યું: “ભાઈ, ગામની હોળી અળગે ત્યારે
દરેક ઘરવાળાએ ઝાણુ આપવાં પડે એમ
આમાં પણ થયું છે.”

લોકમાન્ય તિલકની આવી ભયંકર
આપત્તિમાં પણ હૃદયની આટલી વિચારણતા
બોધને ચેલો માણસ સુખ બનીને એમની
તરફ પ્રેમથી જોઈ રહ્યો.

ત્રિવેણી સંગમ

■ કવનકર્તા મુ. ૧૦

(૧૬)

એક દિવસ બાપુની એક વાનથી વતસભાઈ અને મહાદેવભાઈ અને ચૈત્રકા બાપુ કહેતા હતા કે થાકે હજી ધિવરતો નથી શરીરમાં જે સ્ફૂર્તિની આશા રાખુ તે લાગતી નથી

એટલે વતસભાઈ કહે ખરૂર ખરવાનું છેકપુ એટલે તમે જાણાર ખાતા નથી ખરૂર મગાવીએ, ફળ મગાવીએ ખાધા વિના શી રીતે સ્ફૂર્તિ આવે?

બાપુ કહે 'તમને સાચુ કહું? મને તો એમ થયા કરે છે કે હરનીચ ઉપવાસ કરી નાખુ તો કેવુ સારું? અને ખરૂર લાગે છે કે એટલા ઉપવાસ કરુ તો પાછી શરીરમાં નવી સ્ફૂર્તિ આવી જાય!

મહાદેવભાઈ તેા એ માલગી મૂલ જ ગયા

(૨૦)

અથે / અધિગરી મમનને બાપુએ મહાદેવભાઈ પાસે કાગડ લખાવ્યો મહાદેવ ભાઈએ પૂછ્યું "કાગડની ઉપર અગત' એમ લખવું જોઈએ કે નહિ?"

બાપુએ 'ના' કહી એટલે મરહાત કહે "ન લખ્યું તોયવુ શુ થયું? કેઈ વાચી જયે તેમાં શુ થયવું છ? જે વાચયે તે કહેયે કે આ વેડા જેના નશા કેઈ નહીં — જેકમાં ગયા છે તેયે જયે છે?'

(૨૧)

તે વખતના ભવિ રાજમહેદારજીમાં બાગ લેવા વિરે એક વાગ બાપુએ કહ્યું 'એ તો જો, ને ક'ી ચકાવ ત્રિવણતમાં પશ્વ મે કહેડુ ખારાખાથુ

અને અહીં પશુ કહુ છુ કે જો એમાં કશી સત્તા મળતી જ ન હોય તો તેને કારમે વિરોધ કરજો અને સત્તા મળી હોય તો ધારાસભાએનો કમલો લાગે હું ન હેઉં તો એટલું તા કહી જ જાઉં

વતસભાઈ એ સાબળી બે વધા "અહીં સુધી સ યે લાવ્યા અને એમ માં એકલા આવ્યા જવારો ?

(૨૨)

બાને પલવા જેલમાં મી કલામ મળ્યો, પછી જો મળ્યો અને કરાચીની એક ૮૦ વરસની જામન પકડી, એની ઉપર પોતાકે 'લીડર મા કડક લખ્યુ હતુ, એ વિશે વાત નીકળતા બાપુ કહે 'જસ આ તો ફિટિંગ શાહ મહેતાના જેવુ થયુ એને હશિલુ આદિ કાની લકનને મા? કશી પડી નહોતી, પણ જ્યારે બાને પકડ્યા હી ખમર મામળી ત્યારે એ મળી ગયો અને ટાઈન હાલતુ પ્રસિદ્ધ લાખણ કરેડુ પોલાકનાથી બાપુ સહન ન થયુ એટલે આ લખ્યુ છે"

વતસભાઈ 'બાપુ તો જેમને પણ લાગે તેમ છે બા તો અડિમાની મૂર્તિ છે એવી અદ્ધિમાની છાપ મે ખીજી કેઈ સીના સુખ ઉપર એઈ નથી એમની અપાર નમ્રતા, એમની સરળતા, કેમને પણ હેરન પમાટે લેવા છે"

બાપુ "સાચી વાન છે વતસભાઈ પશુ અને બાનેા સૌથી મોટો ગુણ એની દિમત અને જહાહુરી લાગે છે એ આડઈ કરે, કેાદ કરે, અદેખાઈ કરે, પણ એ ખબુ જાણ્યા પછી

આખરે દિલ્લિ આદિમાંથી આજ સુધીની એની કારકિર્દી લખીને તે એની બહાદુરી શેષ રહે છે.”
(૨૩)

‘આત્મકથા’ની સંક્ષિપ્ત આવૃત્તિનાં પ્રકૃત પાસતાં મહાદેવભાઈએ બાપુને પૂછ્યું: “તમારી માતાના કહણ મતો - એકાદરી, આનુમાંસ, આંદ્રાવજ્ય વગેરેની વાત કરી છે, પણ આપે તો શબ્દ Sargamless (પવિત્રતા) વાપર્યો છે, અહીં પવિત્રતા કરનાં તપશ્વર્થો આપ કહેવા નથી હમ્મતા? તો શબ્દ castority ન લખાય?”

બાપુ કહે: “ના, મેં પવિત્રતા હેતુપૂર્વક વાપર્યો છે. તપશ્વર્થોમાં તો બાદ્ય ત્યાગ, સહનશક્તિ અને આકબર પણ હોઈ શકે પણ પવિત્રતા એ આનંદશુદ્ધ છે. મારી માતાના આંતરજીવનનો પડઢો એની તપશ્વર્થોમાં પડે નો મારામાં કરી પવિત્રતા ભેતા હો તો તે મારા

પિતાની નથી, પણ મારી માતાની છે મારી માતા ચાલીસ વરસે ગુજરી ગયેલાં એટલે મેં એની ભરજીવાની ભેષ છે. પણ કદી એને ઉગાંછડી કે ટાપટીપતાળી કે કાંઈ પણ શોખ કે આકબર કરનારી મેં ભેષ નથી. એની પવિત્રતાની જ છાપ હુમેયને માટે મારા ઉપર રહી ગય છે.”

(૨૪)

વલ્લભભાઈ દેશ દશથી છાપાં વાંચે. બાપુ તે રક્ષી માંકળે, કાંઈ નહીં તો રમથી સ જળે એમ બતાવે. કોઈ વાર બાપુ કાંઈ લખતા હોય કે વાચતા હોય તો વલ્લભભાઈ દેશકાંઈ રહે. વારવાર જુએ કે બાપુ પોતાનું કામ પૂરું કરી રહ્યા કે નહીં!

એટલે બાપુ કહે: “કેમ વલ્લભભાઈ, ‘હરે’ કહુ કે? એટલે તમારી કથા શરૂ થાય? તો બલે ‘હરે’.”

એક વખત કળીરજીને મળવા એક મત આવ્યા તે વખતે કળીરજી કપડું વણતા હતા. કળીરજીને આવી મહેનત મજૂરી કરતા ભેષ અને ઘરની સ્થિતિ સામાન્ય ભેષ એતે મનમાં વિચાર કર્યો કે, “આમને કાંઈ આપીને ગુજરાતની સગવડતા કરી બાપુ કે જેથી સદામાળ પ્રભુભક્તિ કરી શકે.”

આમ વિચારીને કળીરજીને કહ્યું, ‘ચોડું તાણુ હોય તો લાવો.’ કળીરજીએ કહ્યું: “હે પ્રભુ! તે લાવવા મારી પાસે પૈસા નથી, પરંતુ ઘરમાં એક તાંબાનું વામણ છે તે આપું.” એમ કહી વાસજી લાવી આપ્યું.

ત્યાર પછી તે સંત જગજગમ ગયા અને ત્યાંથી કેટલીક વનસ્પતિ લઈ આવ્યા અને જે ત્રણ દિવસ મહેનત કરીને તાંબાનું સોનું બનાવ્યું તે કળીરજીને તે આપીને કહ્યું, “આમાંથી ખાવાપીવાની વસ્તુઓ લાવો અને ચોડું વધારે તાણુ લાવી આપો તો તેનું વધારે સોનું બનાવી આપતો બાઈ કે જેથી આપને આવી મહેનત ન કરવી પડે તે પ્રભુભક્તિ કરવાનો વધારે સમય મળે.”

આ સાંભળી કળીરજી હસવા લાગ્યા મેં જોય્યા - “હે પ્રભુ! મને પણ તે બનાવવાનો યોગ્ય ઘણો ક્ષીમિયો આવડે છે. પણ સોનું બનાવીને નિર્વાહ કરવો એ આપણો ધર્મ નથી. મને તો પ્રભુભક્તિ સિવાયનો કોઈ ક્ષીમિયો પ્રિય લાગતો નથી. હું ક્ષીમિયામાં લલચાઈ તો પ્રભુ મારાથી દૂર રહે.” એમ કહીને બતાવવા ખાતર એક બીજું નાનું તાંબાનું પાત્ર લાવી સહજ વારમાં તેનું સોનું બનાવી દીધું તે સતતની આગળ મૂક્યું અને કહ્યું, “મારા બધા ક્ષીમિયા પ્રભુચરણમાં સમાઈ જાય છે.” આથી સંત ચરમાઈ ગયા.

અક્ષર-૧ [અનુસંધાન ૫૦ ૧૧૮ થી આડુ]

પાછળના ભાગમાં લઈ ગયો ત્યાં એક માણસના હાથમાં તેવડું વાસણ હતું, અને તે અગ્નિમાં છાની રીતે તેલ સતત રેડવા કરતો હતો.

અન્યરોને પૂછ્યું 'આ વસ્તુ તાર્પણ શું છે?'

દર્શકે કહ્યું, "આ અગ્નિ એ આપણા હૃદયમાં કામ કરતી પ્રભુની કૃપા છે એ પાવક-જવાણા ઉપર પાણી રેડનાર મેતાલ છે તે પ્રભુના અગ્નિને જુઝાવવા મથે છે પરંતુ તે જોયું કે ભીંત પાછળથી એક માણસ છાનોખાને તેલ સતત રેડીને અગ્નિને પ્રજ્વલિત કરે છે તે માણસ દિવ્યરૂપમાં છે હરેક માણસના હૃદયમાં પ્રભુના પ્રેમ-પથની પવક જરાગા દિવ્યરૂપમાં સદૃશ્યથી સતત સળગ્યા કરે. સામાન્ય માણસ એ પવકજવાણાથી અકર્ષાઈ નાથ છે! જે સાચા શૂરા હોય છે તે જ એ પાવકજવાણાને લગતી શકે છે.

ત્યાર બાદ દર્શક અગ્નિમાં એક મહેલ પાસે લઈ ગયો ત્યાં મહેલના દરવાજા સજા માણસો અહર જવા માટે ઊભા હતા. પણ દરવાજા પાસે સતત અજબૂત પહેરેગીરો

ઊભા હતા, તે એ લોકોને અંદર દાખલ થવા દેતા ન હતા. જગી અક્ષરોને જોયું કે દરવાજાની અંદરની બાજુએ એક માણસ બેઠો હતો તેની પાસે ધર્મગ્રંથો પડ્યા હતા અને તેના હાથમાં કલમ હતી થોડી વાર પછી એક માણસ હિંમત કરીને પહેરેગીરોના હાથમાંથી છટકીને પેલા માણસ પાસે ગયો અને બેલ્યો 'મારું નામ ચોપડામાં નોંધી લો. હું આ ચોપડાઓ સાથે લડવા તૈયાર છું.' પછી પેલો એકલો માણસ બધા બળવાન ચોપડાઓ સાથે ઝડપે છેલ્લે લાગી રસાકસી પછી તે બધા ચોપડાઓને દરાવીને વિજયી થયો.

અક્ષર-૨ આ આ જોને બોલ્યો "હા, આ વાત અને સમજાઈ પડી હિંમતપૂર્વક રસ્તામાં આવતી બધી ભયકર સુરકેલીઓ સાથે ઝડપીએ તો જરૂર વિજય મળે."

દર્શકે કહ્યું 'અક્ષરો, તને મેં જે જે વસ્તુઓ બતાવી છે તે તું બરાબર ધ્યાનમાં રાખજો હવે તું તારે રસ્તે જા પ્રભુ તને જરૂર સહાય કરશે."

એલે અક્ષરો દર્શકની રજા લઈ તેને નમન કરી પોતાને રસ્તે જવા લાગ્યો. (ચલ)

બગવાન કૃષ્ણને માર્ગે

વિનયપૂર્વક

ગામની જેટલી જમીન હોય તે બધા ગામવાળાઓની માને આને કાયદાથી એ જમીન ગણતર અલગ માલકીની છે પણ આપણે લોકોને તહેવાર ઊજવો એ પીએ ને? એ દિવસે સાચી ડોળી ઊજવો અને એ બધા દસ્તાવેજો અગ્નિમાં રવાના કરી દો, કૃષ્ણપૂજા કરી દો એ કાનૂની માલકીના કાગળો તમારા દિલના દુકાને દુકાદા કરી રહ્યા છે દિવસે કપી રહ્યા છે જે દિલ આ રીતે કાપાતુ હોય તે લગત કેવી રીતે રહી શકે? આથી જરાસંધની પેઠે એ કાગળોને ફાડીને ફેંકી દો અને બધી જમીનની જેલી તો એકઠા મળીને કરો. પછી જુઓ કે ભાઈચારો કેટલો બધો છે, પ્રેમ કેટલો દિવાળ છે! બગવાન કૃષ્ણે આખા ગોકુળને આ રીતે એક કુટુંબ બનાવ્યું હતું કરી રીપુ હતું કે આપણે બધા ભાઈઓ સાથે રહીશું, સાથે ખાઈશું સાથે રમીશું, આ શું, નાચીશું તો ને કામ બગવાન કૃષ્ણે કયું? તે જ હું નમ્રતાપૂર્વક કરવા ઇચ્છુ છું.

ધારાબાપુ

મણુકો ઉભો - અહિંસા

સંસ્કૃતકર્તા અ. દુસાય બ. પટેલ

મેડમ એડમક પ્રિવેન્ટ લખે છે કે, 'આજ અને લાગે છે કે હું આપને બતાવી દઉં કે હિંદુસ્તાનની પાછળી મહાન ઘટનાઓની અમારી ઉપર કેવી ચમત્કારી અમર ચાંદ છે અહીં મારી મનવજ્ઞ હિંદુસ્તાનની આજા દીધી અમેને યજેવ આનંદ પ્રદર્શિત કરવાની છે ના, હું જાણુ છું કે આપને હિંદુસ્તાનને આકાશી મંગલામી કઈ આનંદ થયો નથી, પણ બાપુ! આ હિંમત ન હારો વિચારો, જરૂર વિચારો કે અમે ચક્રિમવાસીઓને એનું મહત્વ કેટલું બધું છે? હિંદુસ્તાને પોતાના વિરોધીઓનું ખૂન વહેવનાવ્યા વિના આ ક્ષતિ કરી અને તેના પરિણામે તે આજાદ થઈ ગયું જૂનમગનો વિચાર કરતા આ ક્ષતિકારી ઘટના જમજમરત પ્રગનિ આવુંમ પડે છે હિંદુસ્તાન નો રક્તપિંડોણો આ વિષય જોએલો ઉચ્ચ ને દિવ્ય છે કે તેનો જોગો થીતે નથી મગતો

“ઓ બાપુ! જાનની હાગી જેલીને હાલમાં જ બહાર નીકળેલ અમ લોકો આટે આપ જો નથી જોઈ શકતા કે હિંદુસ્તાનનું નૂતન પ્રજાત અમેને કેટલું અમરીણું, કેટલું પ્રલોભન અને કેટલું અલૌકિક માલૂમ પડે છે? ઓ

૧૩૧)

અમારી અનોખી આશાના પ્રતીક બાપુ! આપ અમારી ખાતર ધીરજ સજો, હિંમત રાખો અને કંઈ બનો અમે આપને માત્ર અમાના આધ્યાત્મિક નેતા જ નથી માનતા, પણ એક જોવા આદર્શીના છવતા ભગતા ઉદાહરણ સમજીએ છીએ કે જરૂર મમતોત્તમ પ્રસન્નતા જે વા વિના પોતાના રાજના મર્તનમા પોતાની પર સ પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખીને અહિંસાનો અમલ કર્યો છે શું આપે પણ અમને આપના ધર્મનો એ દીમતી સંદેશ નથી દીધો કે કેળની આશા રાખ્યા વિના પૂરા લાગ્યથી આપનું કામ કરે, બાકીનું બધું ભગવાનને ભરેલો છોડી દો! આપે જે કંઈ કહ્યું છે તે પૂરી શ્રદ્ધા ને હિંમતથી કહ્યું છે હવે ભગવાન અમાને જો દેખાડે છે કે અહિંસા કે જે અનોખી આશાની જનની છે તે જ અમારી સજવાતને રક્ષવાનું એક માત્ર સાધન છે

“કહાય આપ જોમ ફલીલ કરો કે હિંદુસ્તાનની આઝાદીની લડાઈમાં જે અહિંસાનો ઉપયોગ કરાયો છે, તે હ મેશા પરિપૂર્ણ નહોતી, પરંતુ એવો તો મને પાડો વિશ્વાસ છે કે આપથી મેરજા જામેલા આપના બલો

પાન બાપુ

લોકોએ એના માટે ઈમાનદારીથી કેશિશ જરૂર કરી હતી હું આશા રાખું છું કે એક વાર કરી મદ વિરોધ અને અહિંસાના યુગિની યાદી ભેદ વચ્ચેના તફાવત ભણવા માટે તે સંબંધનો આપનો દૃષ્ટિકોણ જાણવાની તક મળે આ સંબંધમાં હું જેમ જેમ વધુ વિચાર કરું છું તેમ તેમ મને સ્પષ્ટ જણાય છે કે લોકો આ બેઠને નથી સમજતા નહિ સમજી શકે તેઓ મદ વિરોધનો પ્રયોગ કરે છે પણ તે સફળ નહિ થતા તેઓ નિરાશ થઈ જાય છે, છતાં તેઓ પોતાની કેશિશમાં પૂરે પૂરા ઈમાનદાર રહે છે

પહેલાં લોકો કદા કરતા હતા કે ચીનના આપણા દિલમાં ગેમીને આપણને મૂક રહ્યા પર જેથી જવાનો એવ જે યા કરે છ એથી આપણે માવધાન રહેવું આજકાલ હવે સત્યને પામવ માટે લોકો વધુ ચેતનિક રીતે પ્રયાસ કરે છે આ રીતે લોકો વધુ જાગૃત બને છે અને એ જાગૃતિ ઈમાનદારીથી કેશિશ કરવાથી જોને અહિંસાના સાચા ઉપયોગ કરવાને લાગક બતાવે છે "

હું એમ શકું છું કે આપ મદ વિરોધ અને અહિંસક વિરોધનો યુનિયાદી ભેદ સમજી મયા છે વિરોધ બસે રૂપેમાં છે, પણ જ્યારે અપરો વિરોધ મદ વિરોધ હોય છે ત્યારે વિરોધ કરવાવાળાની કમજોરીના પરિણામે આપણને જોની બહુ મેરી કિમન ચક્રવર્તી પડે છે

યુરોપે ઇંગ્લીશ બહાદુરી હિંમત અને છુદ્ધિપૂર્વક કરેલ વિરોધને મદ વિરોધ સમજવાની ભૂત કરી યુરોપે એમ માન્યુ એ કોઈ કમજોરીના વિરોધ છે એ પહેલી વાર 'નવા કાર' વાચ્યા ત્યારે પણ તમા કયાયે ઇંગ્લીશ ચરિત્રમાં કોઈ નિષિધા, કોઈ કમજોરી

માન્ય પડી નહિ, અને જ્યારે મે ટાલરટોચની તેમ જ જીલ્લની એ સંબંધની જીલ્લ પ્રસ્તિતકાઓ વાચી ત્યારે તે હરીકત તદ્દન સ્પષ્ટ થઈ ગઈ શું ઇંગ્લીશને મદ વિરોધ કરવાવાળા સમજવાની ગલતીને કારણે પશ્ચિમને બહુ મોટી કિમત નથી ચૂકવી પડી? મારોયે ઇશાઈ દેશ આ મહાયુદ્ધને માટે જુઓઈ ર છે

મારા પોતાના અનુભવ પ્રમાણે હું કદીશ કે જોને મદ વિરોધથી રાજનૈતિક આઝાદી મળી છે કે જેથી આપ અને આપના પતિ જેવા પશ્ચિમના યાત્રિય લોકો આટલા ઉત્સાહિત થયા છે અથવા અમે કે ખડુ કદીએ તો મે મદ વિરોધને અહિંસક વિરોધ માની લેવાની જે લાયકર ભૂલ કરી છે તેની કાર કિમન અમે રોજ ચૂકવી રહ્યા છીએ અથવા તો તે ભૂલ ન કરી હેત તો અમારા એક કમજોર લાઈના હોયે જીલ્લ કમજોર લાઈને વગર વિચાર્યે જગદી રીતે મારવાના ચરમજનકે દરજ ન જોવા પડત

હું માન એવી આશા રાખું મે પ્રથમનાં કરું છું કે જહીના અને દુનિયાના જીલ્લ લાગેના વહેવાવાળા મિત્રો પણ મારી સાથે પ્રાર્થના કરે કે આ ખૂનની હોળી જલદી ખતમ થાય અને તેમાંથી કદાચ ખૂનખરાબી માથી નીકળીને એક નૂતન અને મજબૂત હિંદુસ્તાન બને! એ નૂતન હિંદુસ્તાન પશ્ચિમની જાધીયે લય કરતાઓની નકલ કરનાર ગુપ્તપ્રિય હિંદુસ્તાન નહિ હોય એ તો પશ્ચિમની સરી સારી વાતા રીખનાર અને માન્ય એશિયા કે આફ્રિકા જ નહિ પણ સારીયે દુર્ગી દુનિયાના આશાકેન્દ્ર સમુદ્ર હિંદુસ્તાન બને! મારે માનવું જોઈએ કે આ તો હુરાશા

માના છે; કેમકે આજે જ્યોત્સનામાં અને પગપગની લાકાનમાં વિશ્વાસ રાખવા માંડ્યા છીએ. અમેજી હકુમતમાં દરિયાસે પર કરવાના કારે ખર્ચનો વિરોધ બે પેઢીઓ સુધી અમે કરના હતા. આજે રાજનૈતિક ગુલામીથી અમારો હુકારો ધર્યો છે; પણ અમારું ફોજ પાછળનું ખર્ચ વધી ગયું છે; અને ભવ છે કે તે હજીયે વધુ ને વધુ વધશે; અને તેથી અમે અભિમાન હાથે છીએ. એની વિરુદ્ધ અમારી

ધારાસભાઓમાં એક પણ અવાજ નથી ઊઠતો. છતાં પણ મને તેમ જ બીજા ધણને ઈંગેલ છે કે આ ગાંડપણ અથવા પશ્ચિમની ખોટી નકલ કરવાની કુટેવથી ભર્યા જઈને હિંદુસ્તાન આ મોતના સુખમાંથી છૂટી જશે અને ૧૯૧૫ની સાલથી આજ સુધીની ડર વર્ષની અહિંસાની સાલોમ લીધા પછી હિંદુસ્તાને જે નૈતિક બિચાઇ પર પહોંચ્યું છે તેથી ત્યાં તે પહોંચી જશે.

“ધારાખાપુ”

વાર્ષિક લગાજમ રૂ. ૬૭ છે. પરદેશ માટે મિલિંગ ૧૨૭ છે. તે કાર્યાલયને સરનામે મ.ઓ.થી મોકલવું. પ્રથમ અંકથી શાલક થવું આવશ્યક છે. નવાં સુધી સિલકમાં હરે ત્યાં સુધી પાછલા અંકો મળશે. લગાજમ મ.ઓ.થી મોકલતાં મ.ઓ.ની કુપન પર પૂરું ઠેકાણું વગેરે કપાટ લખવું.

એક અંકના બાજુ આના મળેથી નમૂનાનો અંક મોકલી આપશે.

આ માસિક ૬૨ મહિનાની ૩૦મી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે. એટલે તે મહિનાનો અંક ચાલુ મહિનાની પહેલી અથવા બીજી તારીખે મળશે.

પ્રગટ તારીખ પછી ૬૨ દિવસમાં અંક ન મળે તો ટપાલમાં લખાસ કર્યા પછી જ કાર્યાલયને જણાવવું. શાલકોએ પત્ર બધાકાદ કરતી વખતે ચોતાનો શાલક નબર અવશ્ય જણાવવા વિનંતી છે.

‘ધારાખાપુ’ કાર્યાલય, ભૂનામક (સોરઠા)

★ નવા શાલક બનાવી ‘ખાપુ-રમરુ’ મેળવે ★

અનુક્રમણિકા..... ૩૦ જૂન ૧૯૫૨

૫૪

૫૪

- ૧ માણસની કસીડી ગાંધી ૧૧૩
- ૨ વિરલા ... સુનિથી નાનમદલ ૧૧૪
- ૩ કમ્પો અપ્રમાદ ... કોદારનાથ ૧૧૫
- ૪ કુખનું કારણ ... ખદમાલ થી નૈની ૧૧૬
- ૫ બકતરાજ ચુકલભાઈ ૧૧૭
- ૬ માનુષ્યા અને રાષ્ટ્રભાષા... ભાલભાઈ ૧૧૮
- ૭ ‘તમે પહેલાં અમે પછી’ રા. ના. પાટક ૧૨૦
- ૮ આચાર્યનું પ્રદર્શન ... ઉચ્ચવળકુ વરેલ ૧૨૧
- ૯ પ્રભુનું આગમન ... ચુરદાસ મલિહા ૧૨૩
- ૧૦ સરદારશીની વાણી મુ. ૬૦ ૧૨૪
- ૧૧ જાપુના પત્રો ૧૨૫

- ૧૨ મનોનુકૂળ પ્રવૃત્તિ ... કિંબંધન ૧૨૬
- ૧૩ કોઈકનો શુરેશ ૧૨૭
- ૧૪ જળરી લંટા ... રવિલકા દેસાઈ ૧૨૮
- ૧૫ જાપુછી મીડી વાતા ... સાને શુરુલ ૧૨૯
- ૧૬ નાના વિદ્યાર્થીઓને ... કાકાસાહેબ ૧૩૦
- ૧૭ અનંતની આરાધના ... મિયા મંદર ૧૩૧
- ૧૮ સદ્ગુણ-અભ્યુત્થાન ... ચુકલભાઈ ૧૩૪
- ૧૯ ચિનેલ્લી સંગમ ... મુ. ૬૦ ૧૩૫
- ૨૦ ભગવાન કુબ્જને આજે ... વિનોબા ૧૩૭
- ૨૧ ગાંધી માળા ... ચંદુલાલ બ. પટેલ ૧૩૮
- ૨૨ આ માસની છબી ... નવીન ગાંધી

મથાન પોકન [મનસધાન કરવેજી બીજી પાઠ]
 "માછી કન્યા" છે, પોતાના પુત્ર તરફના
 અખૂટ વાતસલ્યને લીધે તેના પર પત્ની
 પોતાનું વર્તણૂક ન જમાવી જોમે એવી
 માનવસુવશ પરિગ્રહવૃત્તિને લીધે ઇર્ષ્યાના અથ
 આવેશમા ઘરને કેવું દુઃખરૂપ કરી મૂકે છે,
 પણ રનેહનું આર્દ્ર સિન્ધન ફરી તે ઘરને કેવું
 હરિયાળું કરી દે છે એવું સુરેખ ચિત્ર
 આલેખતી શ્રી કરસનદાસ માણેકની વાર્તા
 "ગોમતી મા" છે ગરીબમા ગરીબ અને
 બીજા માગીને જીવના લોકોમા પણ પોતાના
 જીવન વિશેનું કેવું ગૌરવ હોય ॥ અને
 પોતાના જીવનના મૂલ્યો પણ કેવા બિજા
 હોય છે એવું નિરૂપણ કરતી તેમ જ એ
 વર્ગ તરફ મમતા અને સહાનુભૂતિ પ્રેરતી
 શ્રી સુન્દરમતી "માજા વેળાનું મૂકું" ઉ
 મનનું ઈશણુ કેણું માખી શકે? અચારે
 આપણી સાથે સારી રીતે વર્તનાર વ્યક્તિ બીજા
 ૪ ઘડીએ કેવું વર્તન કરી બેસશે એ
 કેળા મમજી શકે? આવો જ રહસ્યાત્મક
 કેળાટો આપણી આગળ મૂકી જતી શ્રી
 દિશનસિંહ આવાળી વાર્તા "અરગલ" છે
 આપણને જાણારથી મામાન્ય જેવા લાગતા
 પ્રમગમા પણ જીવનને હવ્યમથાની મૂકે એવા
 દુઃખક પ્રવાહો વહી રહ્યા હોય છે તેનું
 આલેખન કરતી શ્રી ગુન મગસ પ્રાકરની
 'ધૂમ્રસેર' છે, માનવમજા જનાજનાગી અને
 ભૂખમરાનું કોઈ પણ પાનનું નિરૂપણ કયા
 વિના માન વર્ણન દ્વારા ડાંગવદાર ચિત્રનું
 અલેખન કરતી શ્રી જયતિ દલાલની "મૂડી
 ચોખા" છે, માનવકુદયમા અદ્યત્ત ઝખના

રહી નય અને આશાનિરાશાના મોજા પર
 માનવનું હૃદય કેવા હિલોળા ખાય છે તેનું
 આલેખન કરતી શ્રી. ઉમાશકર જોષીની
 "પગલીનો પાકનાર" છે, માનવહૃદયનો સૌથી
 વિશેષ નિર્મળ અને કાલ્પમય પ્રેમ ભાઈ
 બહેનનો જ એવું કવાતમક આલેખન કરતી
 શ્રી હુશેશ શુકવણી "કકાવટી" ॥ સુબના
 વખતમા મોજા અને અલગ માનવીઓને પણ
 કેવો ત્રાસ અનુભવવાનો વખત આવી જતો
 તેનું આલેખન કરતી તેમ જ નિરક્ષરતા એ
 કેટલી દયામણી રિયતિ છે એ દર્શાવતી શ્રી
 પદ્માલાવ પટેલની 'નેશનલ સેર્વિંગ' છે,
 શીતુ હવ્ય કુસમથી કેમજ છે પરંતુ ભ્યારે
 તે હજારથી વધારે છે ત્યારે વજ્રથા પણ કહોવ
 બની શકે ॥ તેનું હૃદયગ્રામક આલેખન
 કરતી શ્રી સુનીલાલ મડિયાની વાર્તા 'નીલા
 જસા' છે, જીવનમા પણ કેવા કેવા પરિભળો
 કામ કરી રહ્યા હોય છે અને ભૂતકાળમા
 સરી વતું જીવન કેટલીય સ્મૃતિઓથી વ્યાપ્ત
 બની મરેવું હોય છે એવું નિરૂપણ કરતી
 શ્રી જયત ખત્રીની "વાદ અને હું" છે,
 અને માના હૃદયનું ઉચ્ચતમ અને કલ્પમયપૂર્ણ
 મગજ દર્શન કરાવતી શ્રી ઇન્દિરા પેન્લીકરની
 પ્રખ્યાત વાર્તા 'લોહીની સગાઈ' છે

આમ આ પુસ્તકમા સત્તર સુદર વાર્તા
 ઓનો સમકુ કરવામા આવ્યો છે વળી શ્રી
 મનસુખસમભાઈએ પ્રારભમા દૂકી વાર્તા
 વિશે માહિતીપૂર્ણ નિબંધ આપ્યો છે, એ
 આ પુસ્તકની પ્રાથમિકતામા વડિ કદે એવો
 છે ગૂજરાત આ સમકુને અવરૂપ આપકારો

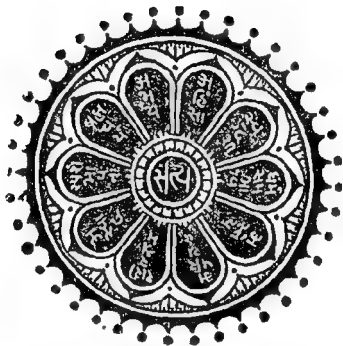
— મુકુન્દ

સાબા- સ્વીડન

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ

સરનાર વડોબાઈ (જાણુના પત્રો-૨) સં. મલિન્ડન પોલ કિં. ત્રણ રૂપિયા ૫૦ ૨૬૪
 નાગેશ (મુપ રેથી વગરેલી ત્રીજી આગતિ) ૧૦ ૪૫૫, કિં. દોઢ રૂપિયા ૫૦ ૨૧૪

પ્રકાશક અને મુદ્રક ખીરન માખી, ઉપાધ્યક્ષ મુદ્રણાલય ગિરિ વિહાર, કોલેજ રોડ, જાનગઢ

परिचय

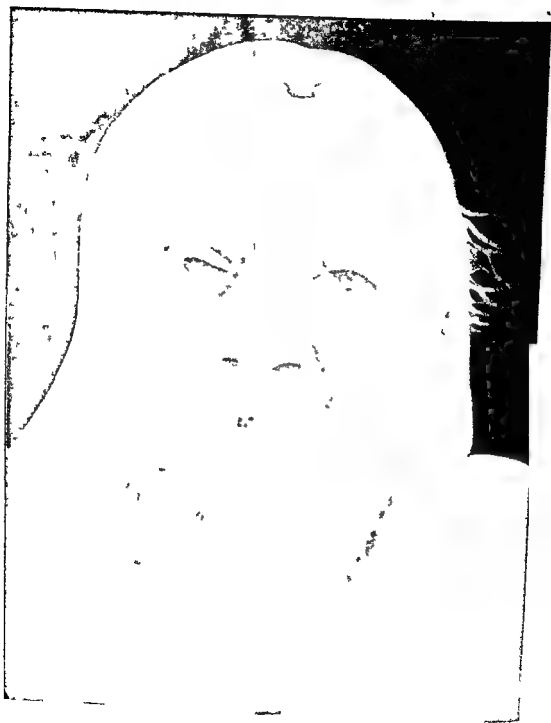
ગ્રંથાવલોકન

મહાદેવભાઈની ડાયરી (પુસ્તક પાનનું) :
 મં ૦ નરહરિ પરીખ, પ્ર૦ નવજીવન પ્રકાશન મંદિર,
 અમદાવાદ ૬, કિ. ૦ સાન રૂપિયા, ૫૦ ૬-૧-૦૭
 'મહાદેવભાઈની ડાયરી' એ આપણા
 સાહિત્યને યુગપુરુષ પૂજ્ય બાપુજીના જીવન
 પ્રેરક ઉચ્ચ વિચારોથી સમૃદ્ધ કરવામાં મહા
 મૂલ્યે ફાળો આપ્યો છે. મહાદેવભાઈ બાપુજી
 ભેટે રહેલા લાગ્યા ત્યારથી તેમણે પોતાના
 જીવનને બાપુજીના જીવનકાર્યો સાથે એકરૂપ
 કરી દીધું હતું તેઓ જાણે બાપુજીના એક
 અંગ રૂપ જ બની ગયા હતા. બાપુજીનું
 એકેએક કાર્ય ઉપાડી લેવું, એમાં જરાયે
 ક્યાંય ન આવે એ રીતે જામત સેવાપરાયણ
 જીવન ગાળવા મધ્ય અને આવી બહોળી
 વ્યવસાયશીલ જિન્યસાંમાંથી સમય કાઢી
 વિસ્તૃત નોંધપૂર્ણ ડાયરી લખવી એ કંઈ
 જેવી તેવી સાધના ન જ કહેવાય બાપુજીના
 વ્યાપક જીવનકાર્યની મહત્તા મહાદેવભાઈ
 બરોબર સમજી ગયા હતા અને આપણામાં
 એક સુભાષિત છે ને કે, 'સાહિત્યનું લીંબા
 પ્રાક્ત શિવાયિખિતમક્ષરમ્।' (સત્તા વટે
 સહેજમાં બોલાયેલું વચન શિવાલેખ સમ
 ચિર જીવી બને છે) એટલે બાપુજીના શૈશ્વ-
 બરોજના વ્યવહારમાં જનતા એકાએક
 પ્રસંગોની સત્યાભિમુખ નોંધ લેવાનું મહાદેવ
 ભાઈ ચૂંતા નહોતા. વગી મહાદેવભાઈને
 એવી પ્રતિભા પણ થઈ હતી કે બાપુજીનું
 પ્રેરણાત્મક પ્રયોગશીલ જીવન બાવિના ઘડ
 તરમાં અગત્યનો ફાળો આપી ચકે એમ છે
 અને બાપુજીનું વિસ્તૃત જીવનચરિત લખવાને
 નાહુ પ્રમાણિક (Authentic) નોંધની
 અત્યંત આવશ્યકતા છે તેથી મહાદેવભાઈ
 બાપુજીની એકેએક પ્રવૃત્તિની નોંધ રાખવા
 અચૂક પ્રયત્ન કરતા હતા આ વાતની એમના
 અતેવાસીઓને ખબર હતી તેથી કેઈ કેઈ

વાર તેઓ વાતવાતમાં કહેતા. 'મહાદેવભાઈ,
 તમે થોડું થોડું પ્રસિદ્ધ કરતા રહો.' ત્યારે
 મહાદેવભાઈ ગમ્મતમાં કહેતા 'હમણા કંઈ
 થઈ શકે નહિ ટાસા જાય પછી વાત' પણ
 ભગવાનની લાંલાની કાને ખબર છે? બાપુજીનું
 જીવનચરિત લખવાને માટે સુયોગ એવા
 મહાદેવભાઈ બાપુજી પહેલા જ આપ્યા મળ્યા!
 'કૃત્યરેખા બલીધમી.'

એટલે હવે 'મહાદેવભાઈની ડાયરી' વચ્ચેને
 જ બાપુજીના તત્કાલીન કાર્યોને પતિવ્ય
 કરવો રહ્યો એ સૌ નોંધોને વ્યવસ્થિત રીતે
 ગોઠવવાનું આશિષકર કાર્ય થી નરહરિભાઈએ
 પોતાની નાદુરસ્ત તબિયતમાં પણ જારી
 રાખ્યું છે એ બદલ આપણે સૌ એમના
 આભારી છીએ.

આ પ્રસ્તુત પાનનું પુસ્તક ચાંચા પુસ્તકના
 અનુસંધાનમાં આગળ ચાલે છે એમાં
 ૨૧-૧-૧૮ થી -૧-૨૧ સુધીની ડાયરી
 પ્રસિદ્ધ થઈ છે '૧૬ થી ૨૧નો કાળ
 આપણા દેશના સાર્વત્રિક નવોત્થાનમાં મહત્વનો
 ગણાય છે એ કાળ દરમિયાન બાપુજી પાસે
 કેવા અગત્યના સવાલો ખડા થયા હતા અને
 હુનિયામાં અજોડ એવો અહિંસાત્મક સમાધાન
 વલાવવાની પ્રેરણા શી રીતે ઉપરિચિત થઈ
 એ વૈ એતિહાસિક પ્રમંથોની મહિત્તી આ
 ડાયરી પૂરી પાડે છે આ ડાયરીનું ખીજું
 મહત્તર એ પણ ગણી શકાય કે, એમાંના
 ઘણાખરા પત્રો બાપુજીની સવિનય સરલા
 મહાની લડતનો સચેટ પ્યાલ આપે છે વળી
 ત્રાજુ મહત્તર તો એ છે, વચ્ચે વચ્ચે
 મહાદેવભાઈ પોતાની સાહિત્યિક શૈલીમાં
 કેટલાક પ્રસંગોની નોંધ આપે છે અને
 તત્કાલીન પ્રસંગનું સુરેખ ચિત્ર આપણી
 દષ્ટિ સમીપ ખડું [અનં ૩૧-૧૦-૧૯૪૭ ત્રીજું]

મહાશિવની શ્રીચતુર્તી

સારાંશ

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુસીધન મ્વસ્તુ માસિક]

વર્ષ ૫]

૩૦ જુલાઈ - ૧/૫૨

[અંક ૬]

ખરી સમસ્યા

જગતના મનુષ્યે તો ઉદ્ધાર કરવા માટે કોઈ માણસ વિશે સમસ્યાના અંતિમ સમાધાન ઉપર પહોંચી જાય એટલું જ જસ નથી - પછી કાલેને તે માણસ જયે તેટલો અસામાન્ય કેમ ન હોય માત્ર પોતે અમૃતલોકમાં પહોંચે એટલું જસ નથી - વિશ્વમાનવે પણ અમૃતલોકના અધિકારી થવું જોઈએ ખરી સમસ્યા જ આ છે

માત્ર ઉપરનો પ્રકાશ જીતરવા તૈયાર થાય એટલું જસ નથી - તે તો અવરનવાર જીતરે પણ ખરો - પણ તેને આપણે સુપ્રતિજ્ઞેલ નહિ કરી શકીએ જો નીચેનો આધાર મહિતા આપર ધારણ ન કરી શકે તો એટલે આપણે તો માન એટલું કરી શકીએ કે જે કાંઈ અતુલ્ય આપણને ધર્યો હોય તે કેટલેક અંશે વહેચી શકીએ - એટલે કે જેઓ યોગે ધણે અંશે મહિષ્ટુ (receptive) હોય તેમને જ આપી શકીએ - જો કે આ પણ મહું સહેલું ન માનવું

તમે જે તે મેગપી શક્યા એટલે કઈ જે મળ્યું તે વહેચી શકાય એમ નથી હોતું કારણ કે મહણની શક્તિ જુદા પ્રકારની હોય છે, અને જાનની શક્તિ વગી જુદા જ પ્રકારની હોય છે આપણે કહેવું હોય તો એમ કહી શકીએ કે આપી શકવું એ વિશેષ શક્તિ જ છે કે જે માણસ કદાચ ધરણ કરી શકે, પણ જે મળ્યું હોય તે વહેચી નહિ શકે - કોઈ વગી એવો દેય છે જે કઈ મેગવવા મળે તોયે ધારણ ન કરી શકે દુઃખમાં, જે માણસો મહું કરી શકે અને જાન પણ કરી શકે એવા માણસોની સખા ખૂબ ઓછી હોય છે

એ છે જ હવે તમને સમજાયું હશે કે સમસ્યા મુદ્દલ સહેલી નથી તમે કરી પણ શું ? બધા જ શેઠા આનંદ કે જ્ઞાન દુઃખ છે કે તમે આપણો ? બધાને અતરવિકાસ અથવા જ્ઞાન સરખા નથી હોતા એ લે આ વિશ્વજગતના દુઃખેનું કોઈ સમાધાન અથવા શમભાણુ ઔષધ ચમત્કાર કરીને સખા જતાની જેલુ અસંભવિત છે

શ્રીઅરવિંદ

જિંઘ નીચ નહિ કોઈ.....

હનિદાસ

પ્રભુ કે જિંઘ નીચ નહિ કોઈ

પ્રેમભક્તિ કરે એ જન પાવે

હિતમ કહીએ સોઈ પ્રભુ દે

કુલવંતા શાભા દુર્યોધન, તીસ શુદ્ધ પગ ના પાર્થ;
જામ ત્રિદુરકે ભાટ અર્પી, જાતિ ન જન્મ વિચાર્યો પ્રભુ કે
આશિષ એક કરત નિતાપૂજા, તાકો ભોગ ન લીન્દા;
ધન્યે જાદ કે સોચ ન કોઈ, દુર્લભમદ દૂધ પીના પ્રભુ કે
જામ પડે સખ આને બેડે, ના કિસે દેત દિખાઈ;
નામોવ કે દેહશ દેર્યો, લીન્દો કંઠ લગાઈ પ્રભુ કે
જિંચે જન્મ કર્મ કે તપસી ના કિસ મરિય પાવે;
મહા કુચિલ લીસ કે કરતે, લે જુડે ફલ પાવે પ્રભુ કે
પાર્શ્વજી પૂરત અધિનાશી સખ ઘર થી મતિ જાને;
હનિદાસ પ્રભુ ભજનવત્સલ છે, રખે હેતુ નહીં મન પ્રભુ કે

આપણે સૌ એક જ પ્રભુના સાતો છીએ એમાં કેલ્લ મોહ, કેલ્લ નાનું કે સૌ સરખા જ. પરંતુ ધર્મને મદાને જિંઘનીયતાવને સમાજના દાખલ કરી લીધા અને આપણા હિંદના ધર્મના ઉન્નત તત્વોને ક્ષતકાર કરી ગયાં. એનું કુખ્ય પરિણામ સાધુસતોએ બેઠ લીધું હતું, અને એ સૌ સમજી શોડીએ સમાજમાંથી એ જાણને દૂર કરવા માટે શરૂ એટલા પ્રયત્નો આદર્યાં. અસ્પૃશ્યતા-નિવારણ માટે તેમ જ ધર્મશાસ્ત્રાવને યજવા માટે સાધુસતોએ અગ્રુચ કુચો આપ્યો છે.

આં જાગનમાં ભગવતિ આપણને સમજાવે છે કે, અધુની નબરયા સૌ લોકો સરખા છે, કોઈ જિંઘ નથી, કોઈ નીચ નથી. જાણવાન તો એ સાચા જાણતા છે તેને સદાપ કરવા દર્શન તત્ત્વ છે. જમપ ન એમ જોવા એસતા નથી કે, આ જિંચ છે માટે એ મારી જાકિનતો પ્રજા અધિકારી છે અને પેલો નીચ છે માટે એ જિંચ કરતાં એટલો અધિકારી છે. પ્રભુ તો 'જાણવત્સલ' છે, એ કોઈ સાચા દિલથી પ્રશ્નનું સ્મરણ કરે છે તેની પાસે પ્રભુ સદા દાબર જ છે. સમાજ જેને દલદી વણના ગણે છે એવા જાણતાને જાણવાને પોતાના ચર્ણને કેવા અપવાબ છે એનાં હિંદુદરજો આપીને એ વસ્તુ આ જાગનમાં સમજાવી છે.

સંત તુકારામના અજગો પરથી તમે લખ્યું તે સમજ્યો. તુકારામ વગેરે સંતો પર અદ્વૈત મતની છાપ હતી. આત્મા નિત્ય, અચર, અમર છે અને તે જ હું છું; શરીર, મન, બુદ્ધિ, પ્રાણ એ સર્વ પ્રકૃતિના ભાગ છે; પ્રકૃતિ નાશવંત છે, મરણ નાશવંત છે, વિચારથી તેની અશાયંતતા સમજી લીધી; અને પ્રકૃતિ હું નથી પણ અમર આત્મા હું છું એ બોધની સ્વાતુભૂતિ પોતાને યદ્યંતેથી સમજાવી ભૂમિકા પરથી તેઓ કહે છે:

‘મરણ મારે મરેન મેયે।’

‘કેહ જ હું’ એમ પહેલા સમજીને કહ્યો. તે ખોટી કલ્પના હશે નાશ પામી. આવી રીતે દેહ વિષે ‘હું પણ’ મરી ગયું.

‘આપણે’ મન્ય પાલિયે મ્યાં રાજા।’

એમ કહેવામાયે તે જ ભાવ છે. પ્રકૃતિને સર્વ વ્યાપાર નાશવંત અને ખોટો કથાં પછી જીવ શિવનું એકત્વ તેમને સમજાયું હશે. એ ભૂમિકામાં એક જાણુ આત્માના અમર-પણાને અને તે સાથે જ જીવ શિવના એકત્વનો એમ, અને અનુભવનો બોધ થતો હોવાનું તેઓ કહેવાયે છે. વિવેકદષ્ટિએ એતાં આપણે પાતે જ આપણા ચિત્તાની બનાવેલી આ બધી ભૂમિકાઓ છે. તેમાં કલ્પનાનો અને કેવળ માનેલો ભાગ પ્રજો છે. તેમની વિચારવલ્લભી જીવદશાની શુદ્ધિ કરવાનો આ માર્ગ સમજવામા આવ્યો હશે. આપણે પોતાનું અમરત્વ જાણ્યું, છોડે પોતાનું શિવસ્વરૂપ જાણ્યું, એટલે જીવદશાની શુદ્ધિ થઈને જ-મ મરણમાથી માણસ મુક્ત થાય જ એવી તેમની શ્રદ્ધા હશે. પણ સાચું એનાં આવી રીતે જીવદશાની શુદ્ધિ કરવાની જરૂર નથી પ્યારા બાપુ

કર્મમાર્ગના આચરણથી માણસની ચિત્તશુદ્ધિ થતી રહે એ સરલ અને ઉચિત ભાવત છે. સત્ય માર્ગ આ જ છે. માર્ગોએ પરમેશ્વરની પ્રાપ્તિનો અને ભક્તિનો એક મુંઝેલ જ માર્ગ કાઢ્યો. તેથી કોઈ કોઈ શુભોને ઉત્કર્ષ સહેજે થાય છે એમા પરમેશ્વરી પ્રેમના ઉદેકમાં ભક્તોને આનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે. એમાં શકા નથી પરંતુ આ માર્ગમા કેટલાયે અજ્ઞાન, ખોટી કલ્પનાઓ અને જામની વૃદ્ધિ પણ થઈ તેના કરતા પરમેશ્વરી પ્રેમનો અને ભક્તોનો આશ્રય લઈને માનવીશુભોની ઉપાસના અને સ્વર્ણન થતા રહે ના. તેમાં જામ નિર્માણ થવાને અવકાશ નથી કર્મમાર્ગથી સંપૂર્ણ માનવતા પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરતા રહેવું એ માનવી જીવનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે એમ મમલય અને એ જ ખરી જીવનસિદ્ધિ છે એ વાત મનુષ્યને પૂર્ણપણે ગમે કિતરી જાય તો કેટલાયે જામો ફર થશે અને તેને લઈને જીવન જરૂર કર્મમાર્ગી થશે. મત તુકારામે સ્વીકારેલા ભક્તિમાર્ગમાં તેમને અનેક હંમેશા સંજ્ઞા કરવા પડેના તેમજ કારણ તે માર્ગમા અનેક જામો જ હતા સચુણ-નિયંત્રણ, સાકાર-નિરાકાર, અવતાર, ભૂતિમાં ઇશ્વરભાવના, ઇશ્વર-દર્શનસાક્ષાત્કાર એ બધી કલ્પનાઓ છે. આ કલ્પનાઓમાં આનંદ છે તેમ જ હું પણ પણ છે વિવેક જામત થાય, તેનું જામ વખતે તેમા કુશામતાયે આવે તો જ માણસ આ બધામાંથી છૂટી શકે છે. છૂટ્યા પછી પણ ચિત્તાની સાત્ત્વિકતા અને પ્રેમવૃત્તિ નષ્ટ ન થતાં તેમાથી તેને આનંદ પણ મળી શકે છે.

કર્મમાર્ગમાં જેમ જેમ નિરવેશન આવતી જશે તેમ તેમ બીજાઓ વિશે આપણું

ચિત્તમાં મેત્રી, પ્રેમ, ક્રોધ, હિંસાના વગેરે ભાવો વધતા જાય છે. જે પ્રમાણમાં કર્મમાં નિરોધિતા વધશે તે પ્રમાણમાં ચિત્તની શુદ્ધ અવસ્થા કાવચ વધે રોગો, પ્રેમ વગેરે ગુણોથી જ સમજાવતી પ્રતીતિ થાય છે. ચિત્તની શુદ્ધાવસ્થા અને સમજાવથી જ જીવદશાની શુદ્ધિ થાય છે અને શિવ સાથે જાપણે એક-રૂપતા સાધી શકીએ છીએ. જ્યાં સુધી ચિત્તની શુદ્ધિ અને સમજાવ આપણે સ્વભાવ જાગૃત નથી ત્યાં સુધી મનુષ્યે પોતાને કેવળ અમર માનીને જીવ શિવનું એકત્વ સાધ્યું એમ માનવું તેમાં કલ્પનાનો ભાગ પુરજ હોવાનો. તેના કસતા ઉપર લખ્યા પ્રમાણે કર્મની

નિરોધિતા અને નિરોધિતા સિદ્ધિ થાય તો જીવ જાવની સંપૂર્ણ જ પ્રત્યક્ષ શુદ્ધિ સાધીને સમ-જાવથી અત્મજાવનીયે પ્રત્યક્ષ વૃદ્ધિ થશે અને માનવજાવની પરમ સિદ્ધિ સાધી શકશે. આમાં કાલ્પનિકતા નથી.

આજ માનેલી કલ્પના આવતી કાલે ઇલાવાની જરૂર નથી. પોતાને ક્યારેક જીવ, ક્યારેક મનુષ્ય, ક્યારેક આત્મા, ક્યારેક ઈશ્વર, ક્યારેક મર્ત્ય, ક્યારેક અમર, ક્યારેક સંપૂર્ણ, ક્યારેક નિર્ગુણ, ક્યારેક કાકાર, ક્યારેક નિરાકાર, એમ આપણે અનિશ્ચિતપણે કહેતા રહેવાની જરૂર નથી.

(એક અગ્રગટ પત્ર) — રમણીકલાઈ શાહી

જીવન અને મરણ

જીવનશાસ્ત્ર દ્વે

જો જીવન ક્ષયમનુ હશે તો મરણ ચાતનાનું નહીં પણ આનંદનું જ હોવાનું છે. જો જીવન સેવકનું શાબ્દનું હશે તો મરણ સેવકને થોભે એવું—એટલે કે માંડગીના ખાટલાનું નહીં પણ સ્વાર્પણ અને બસિદાનનું જ થવાનું છે. આપણે સાચા સેવક તરીકે, કલ્પના આગ્રહી તરીકે જીવીએ તો મૃત્યુ એ આપણે માટે એક અભાવ્ય થોર કાઢે એવું નહીં હોય તે ઉપરનું આવે તે પહેલાં તે આપણે કેટલીયે વાર તેના હાથમાં તાલી મારી આત્મા હોઈશું, અને તેની સાથે બહુ જ નિકટનો પ્રેમસંબંધ બાંધી લીધો હશે. તેના વિષે આપણા હૃદયમાં કોઈ પ્રકારની ગભરાટની લાગણી રહી નહીં હોય.

સાચું જીવન જ ત્યારે ગણાય, જ્યારે મરણનો ભય કે ચિંતા ઉઠાડી મૂકીએ. ‘જીવનું છે તો સિદ્ધાન્તોને સાચવીને જ જીવવું છે; તે અતર કોઈ પણ રાજ્ય મોતને ભેટવાને તૈયાર રહેવું છે,’ આવી પ્રતિક્ષા સાથે જીવનું એ જ જીવન. માત્ર ધમણની જેમ શ્વાસ લેવો અને બહીની જેમ બહણ કરવું એ કંઈ જીવન નથી. સાચું જીવન તો મરણ ઉપર કમલા ભરતાં ભરતાં જ જીવવાનું હોય. આખરનું મરણ ક્યારે અને કેવું આવશે એની ચિંતા પરમાત્માને સોંપી આપણે તો નિર્ભયપણે સેવાજીવન ગુણમાં કરીએ, અને તેવું જીવન ગુભરતા મૃત્યુને આપણા પ્રિય સાથી તરીકે સદા સાથે ને સાથે જ રાખીએ

તારી મુશ્કિલનો આધાર કોઈ જાણ કિંવા પર રાખ્યા કરતા તારા આંતરિક વિદાર પર રાખતા શીપ, મરણ કે, કોઈ આપણને પુનિત કરતા નથી, પરંતુ આપણે કર્મને પુનિત કરીએ છીએ. જે મનુષ્ય પોતાના સ્વર્ગ અંતરતમ રસ્તે પુલક નથી, તે ગમે તેવાં કર્મો કરે છતાંય કોઈ પ્રાપ્ત કરતો નથી.

— અમરિંદર એફ. હાઈ

[એન બનિયન કૃત 'ધી પિડિમ્મસ પ્રોગ્રેસ'ને આધારે]
સુકલબાઈ

હવે ભક્તરાજ જે મારો યઇને જતો હતો તેની બને આજુએ વાડ હતી અને તેની સાથે 'સુક્તિ' નામની ડીવાલ પણ હતી. તે રસ્તે યઇને ભક્તરાજ ભારથી લઢાયેલો હોવા છતાં ઝડપથી જવા લાગ્યો. તેના ખભા પર ભારે ખોલો હોવાથી તે યુરકેલીએ ટોડી શકતો હતો.

રસ્તે જતાં તે એક ઊંચી જગ્યાએ નાનકડાં દેવાલય પાસે આવી પહોંચ્યો. તે દેવાલયની બાજુમાં ઊંડી ખીણ જેવું હતું. જેવો ભક્તરાજ દેવાલય પાસે આવ્યો કે તરત જ તેના ખભા પરનો ખોલો ઢેકો પડી ગયો અને પેલી ઊંડી ખીણમાં ગબડીને ક્યાંય અદૃશ્ય થઈ ગયો.

એ જોઇને ભક્તરાજ જાનદમાં આવી ગયો અને તેણે છુટકારાનો દમ લીધો. તે આનંદિત થઈ મોઢી ઊંડ્યો : "પ્રભુની યાનાએ અને વિશ્વતિ આપી અને પ્રભુના પવારાબાપુ

આત્મ-સમર્પણે મને જીવન આપ્યું." તે દેવાલય સામે ભાવપૂર્વક એકીટશે કેટલાય વખત સુધી નિહાળી રહ્યો અને તેની આખ માથી અશ્રુપ્રધાર વહેવા લાગી. એવામાં ત્રણ દેવપુત્રો તેની પાસે આવ્યા. પહેલાંએ ભક્તરાજને કહ્યું "તારા બધાં પાપો વિગલિત થઈ ગયાં છે." બીજાએ તેનાં ફાટેલાં ચીંધરે-હાલ કપડાં કાઢી નાખ્યાં અને તેને કયા પહેરાવી ત્રીજાએ તેના મસ્તકે તીલક કહ્યું અને તેને એક વાટી આપીને કહ્યું : "માર્ગે તને આશ્વાસન મળે એ માટે આ વાટી ખોલીને એમાના સુવચનોનું પૂઠન કરજો અને જ્યારે તું મોક્ષદ્વારે પહોંચી જાય ત્યારે ત્યાંના દ્વારપાળને આ આપજો" એમ કહીને તેઓ જતા રહ્યા. પછી ભક્તરાજ જાનદમાં આવી ગાતો ગાતો આમળ જવા લાગ્યો :

"તારા પ્રભાવે નિલાબ્યો મને પ્રભુ !

આજ લગી પ્રેમભરે;

નિકે મને તે સ્થિર પગલેથી

અલવી પહોંચાડશે ઘેર."

આમ ભક્તરાજ ગાતો ગાતો ટેકરીની નીચે ઊતર્યો, ત્યાં તેણે ત્રણ માણસોને પાઈની અટોઅડ સુતેલા જોયા. તેઓના પગમાં ભકિયો હતો ભક્તરાજે તેઓની આવી દશા જોઇને, તેઓની પાસે જઇને ખીંચેથી ઠાંઠાળીને જગાડ્યા. ભક્તરાજ જોડ્યો : "અરે ભાઈઓ, તમે આ ખાઈ પામે સુતા છો અને તેની નીચે સમુદ્ર ગળી રહ્યો છે. જો તમે જરા પકડ્યું ફેરત તો ખાઈમાં ગબડી પડી સમુદ્રમાં ડૂબી મર્યાંદોનું માટે જાઓ અને માડું માંનીને મારી સામે ચાલો. તમે બંધનમાંથી મુક્ત થશે. વળી જો તમે અહીં પડી રહેશે તો અહીં ફેરતા બિહો તમને ફાડી ખાશે."

આ સાંભળીને તેમણે એક જોડ્યો : "અને તો કયો જય દેખાતો નથી." બીજો

બોલ્યો: “અરે, બાઈ, મેંડી વાર વખાદે
હાંથી લેા ને!” ત્રીજો બોલ્યો: “બાઈ, દરેક
વાસણ પોતાના તળિયા પર જ ટીકું રહે છે.
અમને બીજાની સિખામણની કંઈ જરૂર નથી.”
આમ કહીને તેઓ પાછા છીંચી ગયા.

બહારાજ તો આ જોઈને વિચાર કરતો
કરતો પોતાને રસ્તે જવા લાગ્યો: “અરે,
માણસો કેવા વિચિત્ર હોય છે! આ લોકોને
આમ જગાડ્યા છતાં, બધાનું બાન ક્યાંવા છતાં,
બંધનથી ‘મુક્ત’ થવાની બહિષ્કારી આપવા
છતાં તેઓ નિશ્ચિંત બની બેઠામ છિંચવા
પડ્યા! આ લોકોને કેાણ બચાવી શકે?”
આમ બહારાજ મૂંઝોતો જઈ રહ્યો હતો.
તેમાંમાં બે માણસો ઢીવાલ પરથી ગમડીને
પાંકડા રસ્તા પર આવી પડેાડ્યા અને બહત-
રાજ સાથે ચાલવા લાગ્યા. બહારાજે તેઓને
આ રીતે કૂદીને આવેલા જોઈને પૂછ્યું:
“બાઈઓ, તમે ક્યાંથી આવો છો, અને ક્યાં
જઈ રહ્યા છો?”

તેઓ બોલ્યા: “અમે ‘ત્રિધ્યા કીર્તિ’
નામની નગરીમાંથી આવીએ છીએ અને
સ્વર્ગપ્રાપ્તિ તરફ જઈએ છીએ.”

બહારાજ—તમે આ રસ્તાની શરૂઆતમાં
હરવાળે છે ત્યાંથી કેમ ન આવ્યા? તમે શું
જાણતા નથી કે, ‘જે કોઈ હરવાળેથી આવતું
નથી અને ધીલુ ખાત્રુથી ચડીને દાખલ થાય
છે, તે ઘોર કહેવાય છે?’

તેઓ—અમારી નગરીના લોકોને હરવાળે
થઈને આવવાનું ખબર લાંબું થઈ પડે છે તેથી
તેઓ હંમેશાં આમ ટૂંકા રસ્તેથી જ જવાનું
પસંદ કરે છે. એટલે અમે આમ ઢીવાલ કૂદીને
આવ્યા છીએ.

બહારાજ—પણ આ રીતે દાખલ થના-
રાઓ આ પ્રદેશના માલિકનાં ઝુનેગાર શું
ન ગણાય? આમ આવેલું ભગવાનના પશુ
૧૪૬]

ઝુનેગાર થઈએ છીએ ને?”

તેઓ—જેવી બાબતનો વિચાર કરી
મગજને નકામી તકલીફ આપવામાં કરો:
અર્થ નથી. જે રિવાજ પડી ગયો છે—તેને
અમે અનુમતીએ છીએ અને એ માટે જે
આધાર જોઈતો હોય તો—હજાર ઉપરાંત
વર્ષના પુરાવા અમારી પાસે મોજૂદ છે. રિવાજ
પ્રમાણે કરવામાં જ માર છે.

બહારાજ—પરંતુ બાઈઓ, એ કામ
ઇશ્વરી નિયમની વિરુદ્ધ ગણાય કે નહિ?

તેઓ—જે વસ્તુ હજારો વર્ષથી ચાલી
આવે છે તે સાચા ન્યાયની દૃષ્ટિએ કાયદેસર
જ હરે છે. વળી તમે જ વિચારીને કહેા ને
કે, જે આવણને જે રસ્તે જવાનું છે એ
રસ્તે અમે આવી ગયા છીએ, તો પછી કયે
રસ્તે થઈને આવ્યાં એની નકામી પંચાત
કરવાની શી જરૂર? આવેલો અંદર આવ્યા
એટલું ખરા છે. તમે હરવાળે થઈને દાખલ
થઈને અહીં આવ્યા અને અમે ઢીવાલ કૂદીને
આવ્યા, એમાં શો ફરક પડી ગયો? બંને
આખરે એક જ રસ્તે છીએ ને!

બહારાજ—ના, ના; હું પ્રભુના આદેશ
અનુસાર હરવાળે થઈને આવ્યો છું, જ્યારે
તમે તમારા મનમાં જે તુક્કા સૂઝ્યા તે
પ્રમાણે રસ્તો કાઢીને આવ્યા છો. તમે એ
રીતે ખોટી રીત અપભ્રંશ કરી છે તેથી
મને શંકા છે કે, તમને સાચા સલાહકાર
આગળ જતાં મળશે નહીં તમે પ્રભુના આદે-
શને ગણકાર્યા વિના તમારી યુદ્ધિ પ્રમાણે
અહીં આવ્યા છો અને આખરે એ યુદ્ધિ
પ્રમાણે જ અહીંથી વિમાર્જે ચાલ્યા જશો.
તમે મન ફાવે તેમ વર્તો છો તો પછી
તમને પ્રભુ શી રીતે દોરી શકે?

આ સાંભળીને તેઓએ કરો જવાબ
આપ્યો નહિ; પણ એટલું [અનુ = ૫૦ ૧૧૫]

ખારખાખ

અનંતની અખૂટ હીલા

ગુરુદયાળ મનિકંટક

પ્રભુ અનંત છે તેથી માણસ જે મૂળમાં આત્મા છે, તેમાં પણ અનંતતાનો અંશ રહેલો છે. અનંતતાનું ખીચું નામ છે સર્જન શક્તિ એ શક્તિ અખૂટ છે એટલે જ તો પ્રભુ પ્રણીને વારંવાર જન્મ આપે છે અને પ્રત્યેક વખત એના આત્મિક રૂપમાં, અર્થાત્ એના આત્માના વિકાસમાં નવીનતા હેય છે આ નાવીન્ય પણ અનંતતાનું એક રૂપ છે તેથી પ્રભુનું એક નામ છે The Eternally New એટલે જે માણસની સર્જનશક્તિ ખીલી છે તે સર્જક નવીનતાનો પૂલારી છે. જાતી નવીનતામાં આનંદ છે તેથી જે સર્જન કરવાની કલા જાણે છે તે શાશ્વત અને સાચા આનંદની આવી પ્રેરણા છે જેથી આનંદ-રાજ્યના આરણ્ય એને માટે હંમેશાં ખુલા જ રહે છે.

માણસ પ્રભુની એક સૌથી ઉત્તમ કૃતિ છે તે એના હાથમાં એક પાત્ર છે, જે પાત્રમાં તે પોતાનું પ્રભુત્વ-પ્રેમ-રેશ્મા જ કરે

ખાસ આપુ

છે તેના જાનની ધારા કોઈ દિવસ વિશામ પામતી નથી પણ પ્રભુ કોઈ સાધારણ કુભાર નથી, તે તો કલાકાર-કુભાર છે. જે જે પાત્ર જમાવે છે તેના રૂપરંગ વારં વારે બદલવામાં અને તેને વધારે ને વધારે મુદર જમાવવામાં એને અતિશય આનંદ થાય છે.

પણ માણસની એ સર્જનશક્તિ ત્યારે જ ખીલી છે જ્યારે તેના આત્માને અનંતતાનો, નવીનતાનો સ્પર્શ થાય છે. એ અનંતતા, નવીનતા જીવનમાં પડે પડે અને અણુએ અણુએ વ્યાપ્ત છે એને જોવા માટે મણુસની આખ-શિવની આખ-ઊઘડવી ભેંઝી તેથી જ તો જ્યારે માણસ કોઈ સર્જન કરે છે ત્યારે તે પોતાની કૃતિ દ્વારા તેનામાં જે અનંતતા ખીજ રૂપે છુપાએલી છે તેનો સ્પર્શ અને આસ્વાદ પામે છે અને એવી શુભ ઘડીએ તેનો આત્મા અપાર આનંદથી હલકારી ઊઠે છે -

“પ્રભુ અને હું એક છીએ, હું કાલ હું

હું સત્ય છું.”

એવી રીતે પ્રભુ જે પ્રેમમય છે, તે પોતાના પ્રભુત્વનું ધન વધારે ને વધારે માણસને જન્મજન્માન્તરે આપ્યા જ કરે છે; ન તો કરોજ દેનારનું ધન ખૂટે, ન તો ધન દેનારની સક્રિયતા એ તો અનંત કાળ સુધી અખૂટ જ રહે છે. એવી જ જનંતાની, પ્રભુની અસીમ અખૂટ હીલા!

સરદારશ્રીની વાણી

જ્યાં પ્રજા જાયત અને નિર્ભય નથી ત્યાં અતિશય સંયમ અને ખીરજની આપરૂપકતા છે.

શત રિપક્ષ ભેને પરનિંદા કરવાની દેવ છે તેની રિપતિ દયાજનક મર્દ જાય છે, તેને સાંજાજનારની રિપતિ પશુ દયાજનક થાય છે.

આજનો ધર્મ જનવશુ' તો કાલનું કામ કાલ પોતે જ કરશે.

હિંદીની અંદરની સાચી વસ્તુને—આત્માને કોઈ હુ.યેધાર અડકી શકતું નથી.

માણસની સાથે મોજમજા અને ત્યાગ એ એ વચ્ચે પસંદગી કરવાનો મોકો આવે ત્યારે વિચારપૂર્વક તે પહેલું છોડીને બીજું સ્વીકારે તો તેને બહિદાન આપ્યું' અથવા તપ મરું' શહેવાય. મે

તમે આપેલા ઐહિક વસ્તુઓના આપ-લોગની સાથે સાથે તમારા અંતરમાં ત્યાગની ભાવના પેદા મર્દ હશે તો હુ-યવી વસ્તુઓની તમારી ખેટ તમને નાસીપાસ કરવાને કે તમારા આત્માને કુર્કિત કરવાને બદલે તમારી ૧૪૮૧

(અંગ્રેજી 'ચીનાંજલિ' - કાળ ૧)

તેં તો મને જોઈ જનારો એવી છે તવ હીલા, ખાલી ફરી આ પાને દાલે નવ નવ જીવન રસીલાં, યુક નદી તીરે ગિરિપર પર વિચરો મર્દ મુરબી આ, શી શી તાન બબ્બવી ફરી ફરી, કોને કહું એ હીલા! તે તવ અપત-રૂપક' થતા મુજ ઉર ભરપૂર ભગ્યું, ૯૫' મહી' સોમઓ જુલુ', વાણી-મરણ ઊભરાય. મારી આ એક જ અંજલિમાં નિહાદિન રડે દાનો, યુગ કુમ પીતાં અંત ન આલયો, ઊગો કું' તો મહાનો. [અનુ. નગીનદાસ પારેખ]

આત્મશુદ્ધિનું સાધન બની જશે-અને બીજા-ઓની સેવા માટે તમને વધુ સારા બનાવશે.

સાચું કામ થકિયિત પજુ કરશે તો હુબરો બાવજુના કરતાં તે સાચું' મણાયો.

આજે કામ કરવાના ધર્મ સિવાય બીજો ધર્મ નથી.

બહાદુર માણસોનું સ્વેચ્છાપૂર્વકનું કષ્ટ-સહન જ ફાલદાયી થઈ શકે, કાચર અને ભાવાર માણસોનું પરાણે ચેટેકું કષ્ટ નહીં. વળી એ અમજપૂર્વકનું હોણું ભેઇએ.

સાચું બહિદાન હુ'મેશાં પારમાર્થિક હોય છે. એમાં કયો નક્કીતોદાનો હિસાબ નથી હોતો, એમાં કેશા બદલાની અપેક્ષા નથી હોતી અને એમાં કેશી નારીપાસી કે ખરતાલને, સ્થાન, નથી, નેહતું.

આપણામાં તાલીમ અને બવરયાની ખામી છે, સિપાઈગીરીની આમી છે, આપણને હુકમ ઉઠાવવાની દેવ નથી પડી, આ બહિદારવાત-ચના જમાનામાં આપણે ફવજહંને રવતંતતા આનીને મેદા છીએ

(આહુ)

પ્રાણ આપુ

એક સમયે ભગવાન કુરિકથા નગરમાં વિહાર કરતા હતા. તે વખતે સુપ્રવાસા નામની કૌલિય સ્ત્રી સાત વર્ષથી ગર્ભિણી હતી તે અત્યંત તીવ્ર અને ત્રાસદાયક વેદનાથી પીડાતી હતી. પોતાના દુઃખમાં તેણે ભગવાન છુદ્ધતું સ્મરણ કર્યું. “ધન્ય છે એ ભગવાનને જે આવા દુઃખોના વિનાશ માટે ધર્મપદ્ધતિ આપે છે; ધન્ય છે એ ભિક્ષુ સધને જે આવા દુઃખોના

ભગવાનનાં વચન મહાન હો! મને આ દુઃખનાંથી એમણે બચાવી છે ભગવાનને સંઘસહિત સાત દિવસ સુધી હું જોજન આપીશ જાઓ અને ભગવાનને ભારી વેન લી કહો.”

આર્થપુત્રે ભગવાનને જઇને નિમત્રણ આપ્યું એટલે બીજે દિવસે ભગવાન સંઘસહિત સ્થાન જોજન માટે પધાર્યા. સુપ્રવાસાએ માત્ર દિવસ સુધી ભગવાન છુદ્ધને

નિવારણ માટે પ્રાર્થના કરે છે અને ધન્ય છે એ નિર્વાણને જ્યાં આપું દુઃખ છોડું નથી!”

પછી સુપ્રવાસાએ પોતાના પતિને કહ્યું: “આર્થપુત્ર! જ્યાં ભગવાન વિહાર કરે છે ત્યાં જાઓ. ભગવાનને સાદાગ પ્રણિપાત કરી નેમના આરોગ્ય અને સુખવિહારના કુશળ પ્રશ્નો પૂછીને કહેજે કે, ‘મન્ટે! સુપ્રવાસા આપને, સંઘને તેમ જ નિર્વાણને ધન્યવાદ આપે છે.’”

સુપ્રવાસાના પતિએ ભગવાન છુદ્ધ પાસે જઇને પ્રજ્ઞામ કરી સુપ્રવાસાનો સંદેશ કહ્યો. ભગવાને એ સાંભળી આશિષ આપી કહ્યું: “સુપ્રવાસા સુખી થાઓ, નીરોગી થાઓ અને નીરોગી બાળકને જન્મ આપો.”

ભગવાનના વચન નીકળતાં જ સુપ્રવાસાએ એક નીરોગી પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો. ત્યારે સુપ્રવાસાએ પોતાના પતિને કહ્યું “આર્થપુત્ર! પાતાળાપુ

તેમ જ સધને પાતાને હાથે લોજન પીરસ્યું અને તેજોને આહારથી પ્રસન્ન કરીને સાત વર્ષ સુધી ગર્ભમાં રહેલા પોતાના પુત્રને ભગવાનના ચરણમાં મૂક્યો. એમ કરતા સુપ્રવાસાનું માર્તુહર્ય બરાબર આવ્યું. એ જોઇને ભગવાને પૂછ્યું. “સુપ્રવાસે! શું તને આવા જ બીજા પુત્રની ઇચ્છા છે?”

“મન્ટે! આવા એક જ નહિ પણ સાત પુત્રોની હું ઇચ્છા કરું છું.”

એ સાંભળીને ભગવાનના સુખમાંથી ઉદારા સરી પડ્યા —

“અમાતં સામરૂપેન

પિપરૂપેન અપિપથં

દુક્રમ સુખરસ રૂપેન

ખમ્મમતિવત્તતીતિ ||”

(જે સુખકરક નથી તેને સુખમાં, જે અપ્રિય છે તેને પ્રિયમાં, જે દુઃખ છે તેને સુખમાં પ્રમાદ અને ઇચ્છા પરિવર્તિત કરે છે.)

મારા ઘરની બારી સામે એક મુંઝાળે મળેલા ઝાડનું યક ગેજું હતું. ગઈ કાલે સવારે ઘરખટ્ટીના નોકરે એક સાચીની મદદથી તેને પાક્યું, અને જ્યોતે બાર વાગતા મુખીમાં કરવતથી વાદી તેના મોઢા મોઢા કડકા પાડ્યા. એની સાથે એની પત્ની અને પાંચેક વર્ષનો છોકરો પણ આવેલાં હતા. પત્નીએ લાકડાં ઉપાડી જવામાં સામે રીધે; બાર વાગ્યે પરવાયા ત્યારે લાંબી કરવત પથ્રુ એ જ ઉપાડી બધ. જે ત્રણ ચાર કલાક આ કામમાં ગયા તેટલો વખત પેલો છોકરો પણ સાથે રહી કાંઈક કાંઈક કરતો હતો. નાના છોકરાં જીડતા તે ઉપાડીને એ એક ઠેકાણે કરતો; સાથે કરવત ચાલતી તેની મળ પથ્રુ ભેતો. બાર વાગ્યે નોકરે કરવત હાથમાંથી મૂકી કે તરત તેણે તેને એ હાથે ઘસડીને લાકડાના એક ગોળવા ઉપર ચડાવીને ટેકથી કરવાના દાતા પહેલાં ઉપલી બાજુ રાખ્યા. પછી કાંઈક વિચાર આવ્યો, તેથી ફેરવીને નીચેની બાજુ પર કર્યા. પણ કાંઈક વિચાર આવ્યો, તેથી ગોળવા પરથી ઉતારી વ્યવસ્થિત રીતે જમીન પર મુવાડી. પછી પાસે પડેલી દોરીને હાથમાં લીધી, અને તેને વીંટાળીને હાથમાં લઇ લીધી. આ બધું એણે બાતે જ કર્યું, કાંઈના

કહેવાથી નહીં, બેઠું, એ જ સાથે સાથે કાંઈક બોલતો જતો હતો.

એ આમ કરતો હતો, તેટલામાં નોકરે કરવતને પત્નીને માથે ચડાવી, અને એક મોટું લાકડું સાચીને માથે ચડાવ્યું. પછી સર્વે પોતાના ઘર તરફ વિદાય થયાં.

નોકર ને તેની પત્ની અલગ હતી. બાળાને પોતાના કામ સાથે કાંઈક શિક્ષણ આપે એ એમને યાદે રાખ્યું નહોતું. કાંઈક શીખશે એ દૃષ્ટિથી તેમણે એને સાથે આવ્યો જ નહિ હોય. એ તો માની પાછળ પાછળ આવ્યો હતો. પણ એને માબાપના કામમાં રસ પડ્યો એ કામ એમના જીવન માટે સંબંધ ધરાવે છે અને કોઈક રીતે જરૂરી છે એમ પણ એ કળી ગયો હતો જ. એટલે એણે માબાપના કામનું ધ્યાનપૂર્વક નિરીક્ષણ કર્યું, અને બાળસમજ પ્રમાણે તેમાં રસપૂર્વક ભાગ લીધો. આથી એ પ્રજા-ચાર કલાક માબાપને હેરાન કર્યા વિના ત્યાં ટક્યો એટલું જ નહીં, પણ કોલટું પોતાની નાની નાની ક્રિયાઓ અને બોલીથી એણે માબાપનો કામ પણ હુરે.

આ જ વસ્તુને સાચી રીતે કાંઈક એટલે તે વિદ્યા અને, અને તેમાંથી વધારા શિક્ષણનું શાસ્ત્ર નિર્માણ થાય.

એક ઝવેરી હતો. તેના ઘરમાં રાત્રે ચોર આવ્યો. ત્યારે તેની પત્નીએ કહ્યું, 'અરે, તારો છે કે? ઘરમાં ચોર ભરાઈ ગયો છે!' ઝવેરી કહે, 'હું બહુ છું.'

ચોરી વાર પછી પેલી બાઈ કહે, 'અરે, ચોર તો ઘરમાંથી બહુ ઝવેરાત લઇને જાંસડી બાંધી રહ્યો છે!' જવાબમાં તે બોલ્યો, 'એ તો હું બહુ છું.'

ઝવેરાત લઇને ચોર તો ઘરની બહાર ચાલ્યો ગયો. એટલે પેલી બાઈ કહે, 'અરે, ચોર તો બહુ લઇને ચાલ્યો ગયો!' ઝવેરી બોલ્યો, 'હું બહુ છું.'

પેલી બાઈ ગુસ્સે મળીને કહેવા લાગી. 'બહુ મારું કપાળ! તમારા જવાબમાં હું પડી! તમારું બહુવું ને ન બહુવું અને સરખું જ છે!'

અનુકંપા

પાલિતોને હુ ખી દેખીને હૃદય લાગણીથી ભરાઈ આવવું તેનું નામ છે અનુકંપા. તમારું હૃદય હુ ખીને જોઈને પીગળે છે ખરું ? જો તમારું હૃદય ખરેખર પીગળતું હશે તો તમે હુ ખી જોના હુ ખ ફર ક્યાં વિના રહી શક્યો નહિ અનુકંપાશીલ માનવ કદી કોઈનું હુ ખ દેખી શકતો નથી જ્યાં સુધી તેનું હુ ખ ફર ન કરી શકે ત્યાં સુધી તેને નિરાત વગતી નથી ખીલતી પી । જોઈને જેનું હૃદય પીગળે નહીં તેને અનુકંપ શીલ કેમ કહી શકાય ?

પરંપરા નામના મહારાષ્ટ્રના એક જિલ્લામાં મગલવેદના નામનું એક ગામ છે તે ગામમાં દામાજી પત નામનો એક સંન્યાસી રહેતો હતો તે કેમ પીડિતને જોતો તો તેનું હુ ખ ફર ક્યાં વિના રહી શકતો નહીં તેનો એ પણ નિયમ હતો કે તે કેમ અતિથિને પોતાને ત્યાં જમાડ્યા વિના જવા દેતો નહીં એક દિવસે તે એક અતિથિને પોતાને ઘેર લાવ્યો અને એ જન કરાવવા લાગ્યો અતિથિએ જ્યારે પોતાની સામે લોજનની થાળી જોઈ, ત્યારે તેની આજમાથી અશુધ રા વહેવા લાગી દામાજી પતે અતિથિને રાતો જોઈને પૂછ્યું, 'ભઈ, તમને મારે ત્યાં તકલીફ પડી કે શું ?'

અતિથિએ કહ્યું 'ના
'તો પછી આપને હુ ખ થવાનું કારણ શું છે ?' પતે કરી પૂછ્યું
અતિથિએ કહ્યું 'ભાઈ મારા ગામમાં હુકાળ પડેલ છે, મારા બાળજન્યા ભૂખ્યા અધમૂઆ થઈ ગયા છે અને અહીં હું લોજન કરી રહ્યો છું । આ વિચાર આવતા મારી આખોમા આંસુ આવ્યા છે '

પારા બાપુ

મહાસતી ઉજ્જવળકુવરજી પતે કહ્યું 'ભાઈ, તમે તે બાબતની ફિકર કરો નહીં પહેલાં લોજન કરી લ્યો, હુ તમને અનાજ પણ આપીશ-જે તમે ઘેર લઈ જાઓ અને તમારા બાળજન્યાની કુખા પણ ચાત કરજો.' આ રીતે પતે તેને ઘણા પ્રેમપૂર્વક વિદાય કર્યો ।
અતિથિએ ઘેર આવીને પોતાના ગામના લોકોને કહ્યું કે મગલવેદમાં દાર્મજી પત નામનો એક ઇશ્વર પુરુષ રહે છે તેની પાસે તમે જ્યો તો તે બધાને ખાવો માટે અનાજ આપશે

આ સાંભળીને લોકોના ટોળે ટોળા પતના ઘર તરફ જવા લાગ્યા તેની પાસે અનાજના ડોંડર બરેલા હતા પરંતુ તે બધા સરકારી ડોંડાર હતા આથી તે ભૂલ વણુમા પડી ગયો આખરે તને ઘણું કે અનાજના માથા અધિકારી તો ભૂખ્યા માથુસો જ ગણાય રાજના કરતા આ ભૂખ્યા માથુસોને આ ડોંડાર પર વિશેષ અધિકાર છે પતના હૃદયે આ પ્રમાણે કહ્યું અને રાજની શિક્ષાની પરવા ક્યાં વિના તેણે ડોંડારો ખેલી નાખ્યા પતે ભૂખ્યા લોકોને કહ્યું જેને જેટલું અનાજ જોઈએ તેટલું લઈ લાઈ અને પોતાનું શુભરાત ચલાવે 'લોકોના ટોળે ટોળા એકઠા થયા હતા, પરંતુ દરેકને અનાજ આપવામાં આવ્યું રાજને જ્યારે આ વાતની ખબર પડી ત્યારે તેણે પોતાના માથુસોને મોકલ્યા અને પતને પકડી લાવવાને હુકમ કર્યો જ્યારે એક ઉદાર ટીમનતને આ વાતની ખબર પડી ત્યારે તે રાજ પાસે ગયો અને તેણે કહ્યું 'રાજની આજ આપના અન જના જેટલા રૂપિયા માથ તેટલા લઈ લો અને દામાજી પતને છૂટો કરો' રાજએ અનાજના

રૂપિયા લઈ લીધા અને હાથાણ પતને
રાખના હુકમથી માર્ગમા જ હોટી
મુકવામા આવી

આ વાનનો સાર કોટલો જ છે કે
માનવમા જ્યારે અનુકરણ હોય ત્યારે તે
બીજાનુ હુ ખ દૂર કર્યા વિના રહી ચકતો
નથી એવકુમારે હાથીના બવે એક સસલાની
દયા પાળી હતી, જગવાન શાતિનાયે મેઘરથ
રાખના બવે એક કબૂતરની રક્ષા માટે પોનાનો

છવ અર્પણ કરી રૂપિયા દત્તો, અનુકરણનો
માપદંડ એ જ છે કે અનુકરણવાળો છવ
બીજાનુ હુ ખ દૂર કર્યા વિના રહી શકતો જ
નથી આપણે પણ વિચારીએ કે આ જતની
અનુકરણ આપણમા છે કે નહિ? પીરિતોને
દેખીને, તેનુ હુ ખ દૂર કર્યા વિના તમોને
ચેન પડે નહિ તો સમજ્યું કે તમારામા
અનુકરણ અવિત છે, નહિ તો મરેલી છે
એમ સમજ લેવુ

મહાદેવભાઈનું સૌજન્ય

મુકલવમર્ધ

૧૯૩૦ની વાત છે સી મહાદેવભાઈને
સખ યથા પછી પોલીસ તેમને જેલગાડીમા
વર્ષ જવા લાગી બહાર લોકોનુ ટોળુ
મહાદેવભાઈનુ સ્વાગત કરવા બેસુ ધણુ હવ
પણ પોલીસ સાજીંટને આ મચુ નહી,
બેટલે મહાદેવભાઈને જેલગાડીમા બિમાડીને
અડપથી ગાડી દહારી મૂકી આથી લોકો
ઉરકેરાયા અને એક જલે પેલા સાજીંટ તરફ
તાકીને પથર માર્યો પથર પેલા સાજીંટને
હાડી પર વાગ્યો તે એકદમ બૂમ પાડી બેઠ્યો
અને પથર હાથમા લઈ ગાળો દેવા લાગ્યો

મહાદેવભાઈએ સાજીંટને કહ્યુ 'તમે
મોટર જશ ચલાવો હુ લોકોને સમજાવુ
અને તેમની આ બૂમ માટે તમારી માફી
માગવા કહુ'

પણ પેલા ગોરાએ માન્યુ નહી અને
બબડયા કહ્યું કોટલે મહાદેવભાઈ બોલ્યા
'જે બન્યુ તેનાથી અને બારે વસતી
ચોટ પહોળી છે, પણ અહી ગાડીમા પુરાએલો
હુ શુ કરું? મને અત્યવ શરમ લેખજે
છે, અને તમે કહો તે પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા હું
તૈયાર છુ તમે એ પથરથી મને મારો લાવો,
૧૫૨]

એ પથર મને આપો જો તમારા હૃદયને
શાતિ થતી હોય તો એ પથરથી હુ મારી
જાતને સન્ન કરુ'

મહાદેવભાઈના આવા પ્રેમાળ શખ્ડો
સાબળીને પેલો સાજીંટ શાત થયો અને
થોડી વારમા તો તે મહાદેવભાઈ સાથે વાતો
કરવા મડી પડ્યો મહાદેવભાઈએ સાજીંટને
આશ્રમ ભેવા નિમ ગ્રણુ આપ્યુ અને તેમનુ
નામ પૂછ્યુ સાજીંટે લખવા માટે કાગળની
બચ્ચરખી કાઢી મહાદેવભાઈએ લખવા
પોતાની પેન આપી

એટલામા જેલનો દરવાજો ખાલી ગયો
ગોરાએ પેન મહાદેવભાઈને પાછી આપવા
માડી કોટલે મહાદેવભાઈ બોલ્યા 'એ પેન
આ પ્રસંગના સ્મરણ તરીકે જલે તમારી
પાસે રહી અને પેલો પથરો મને આપી દો'

સાજીંટે પથરો તેમને આપ્યો મહાદેવ
ભાઈ તે પથરો ગાડી બહાર ફેકતા બોલ્યા
'આની માફક આ પ્રસંગની કડવી યાદ
પણ દેહી દેજો'

પેલો સાજીંટ હસતા હસતા બોલ્યો
'એ તો કથાસ્ત્રીય દેશઈ મર્ધ!'

આ રા બા ૫

જાલ રાખી પડે ત્યારે રાખી રહેજી
 નથી - એ છે તેને કુદરતી, દુઃખી
 સ્વભાવને જ નથી જાણ બુદ્ધ
 તપાસી રાખી રાખી

કથાના નામ
 ૩૧

[આનોનતિર સુમરે જવામાં એક જાણે જાણે નીચનાં દેખે તે એટલા ત્યામ
 કરવામાં જ માનવધર્મ રહેલો છે આપણા જાતો-જાતોના ટપનમાં એવા ટેલવા પ્રસંગો જોઈ તારે
 ઉપરિધર્મ ધરેલા છે. પ્રકૃતિને જાણવાની કહેલની આડે જાણનાર પિતા સામે જઈ ઉભા થઈ, નિર્મોત્તમ
 પુત્ર પાતાના પિતાના અધર્મોચરણ સામે માથું ઉઠાવ્યું હતું, મીરા પશુ એ સ્વભાવને ત્યામ કરવા
 અર્થે જો તપસ જ હતી. વળી આપણા સંતકવિઓએ જણાવે જ સર પેતાનાં પદોમાં પવનિત થઈ છે.
 નરસિંહ મહેતાએ પણ માથું છે ને:

‘નારણભૂત’ નામ જ લેતાં વારે લેને તટએ રે;
 કુળને તટએ, કુટુંબને તટએ,
 તટએ આ ને આ રે....’

એવી ધર્મને મારે જતા સ્વભાવોના સમજૂતી કરેલા ત્યામ અધર્મ કરતો નથી.

આપણા દેશમાં સ્વચરજના ધર્મબુદ્ધ થઈને પણ દેશદિવસિન્દરેને દેશ અને કુટુંબ એ ૬૬
 ધર્મસંકટમાં મૂકી દેવું હતું એવી જ પુણ્યપુમા પહેલા મી. કાશીનાથજીને જાણ્યું એ આ વખતના
 પત્રમાં સરળ રીતે, માર્ગ દર્શાવે છે

વળી મળી વાર આપણા સેવકો સેવાના ઉત્સાહમ વધારે પડતી પ્રગતિ ઉપાદી એ છે અને પછી
 નસીબક વર્ષે ભય છે અથવા ખીટ મુશ્કેલીમાં આવી પડે છે. ઉપરાત ટેલક સેવકો અધીર જની
 સેવાક્ષેત્ર શોધવા મંડી પડે છે અને તેથી દેશ વાર નિરાશા અનુભવે છે અથવા એમાં જોખમર
 ગોડવાઈ જાય નથી. આને બચતે તેના સેવા કરવાનો ઉત્સાહ મંદ પડી જાય છે, એવા સેવકોને
 આ પત્રમાં જાણ્યું એ અજવલ માર્ગદર્શન કરાવ્યું છે.]

શિવ કાશીનાથ,

‘અહિંસાતમક દિ’સા’ એ પ્રયોગ અશુદ્ધ જ

તમારી રૂપ મીના કાચળ છેક રજાકો

ગજાથ.

રજાકો આને મળ્યો.

તમારી પ્રવૃત્તિનું ક્ષેત્ર તમારા જન

જ્યાં ધર્મ સ્પષ્ટ હોવાય ત્યાં તે આચરનાં
 માતાપિતાની આપણા કરવાની કે આપણે ચર્ચ
 જવાની ધમકીથી કરવાનું કારણ નથી. એવી
 ધમકીનો અમલ જાય છે. જણાવે છે ને એમાંથી જણું ફળ નિપત્તવી
 યાય ત્યાં કલાણ જ છે. માતાજીની સહાય છે.

ઉપરાંત ન જવા દેશ. પ્રવૃત્તિ શોધવી નહિ
 ને નવી આવી પડે ત્યારે શક્તિ વિચારી લેવી.
 ને છે તેને સુધારવી, દુરાવવી એ જ
 સહાય છે ને એમાંથી જણું ફળ નિપત્તવી

તનિવતમાં ખૂબ સુધારો થયો ગજાથ. - પ્રકાશ ૬-૨-૩૧

જાણના આશીર્વાદ

૧૫૪]

ધારાબાપુ

સાક્ષરતાનો મોહ... .. ૦

કોઇ માણસના ઘરમા ખૂબ બાટલીઓ, બરેલી હોય તો તે માણસ ઘણું કરીને રોગી હોવો જોઈએ, એવું અનુમાન આપણે કરીએ છીએ આ શું અન્યાય નથી? બીજી ઇલાજ નથી એવું યાવ ત્યાં સુધી બાટલી ન વાપરવી, એ જેમ આરોગ્યરક્ષણની પહેલી કલમ છે, તેમ જ, અને ત્યાં સુધી ચોપડીમા માથું ન ધાવવું યા માથામા ચો રડી ન ઘાલવી (જે કહેા તે), એ રહ્યાપણની પહેલી કલમ છે બાટલી રોગગ્રસ્ત રૂરીની નિર્દશક છે એમ આપણે માનીએ છીએ ચોપડી પણ—પછી તે ભલે સંસા-ચોપડી હો, યા તો પરમાર્થ ચોપડી હો—રોગગ્રસ્ત મનની નિર્દશક મનાવી જોઈએ.

અનેક સંક્રાંતિની વીત્યા જે ના કહ્યાપણની મુમધ હજી દુનિયામા મહેડી રહી છે, તે લોકોનું ભણ જીવન સાક્ષર કરવા કરતા સાર્થક કરવા તરફ જ વધારે હજી સાક્ષર જીવન નિર્દશક હોઈ શકે છે એના કાખલાઓ આજના મુશિસિત સમાજમા વિના ચોથે પણ જડે તવા છે એવી ભાવના, નિર્દશર પણ અત્યંત સાર્થક હોઈ શકે છે એ વિચેના અનેક કાખલાઓ ધર્તિદાસે ભેધેલા ॥ ઘણી વખતે મુશિસિત અને અશિસિત એ બેની સરખામણી કરતી વખતે, 'અક્ષાનાભામકોશિસ્મિ' એ ગીનાના વચનમા કહ્યા પ્રમાણે, 'મુ' અને 'અ' કરતા 'અ' જ પસંદ કરવાનું મન ધાય છે ચોપડીમા તો અક્ષરો હોય છે, તેથી ચોપડીનોની સોબતથી જીવન સાર્થક બનાવવાની આશા બર્ધ છે 'ચોપડીથી ચ કહી ચોપડીયા વિ બાન' લેકે નવા વૃષ્ટિ કોણ અવશ' (ચોપડી જ કહી અને એ લોકો જ ખાત જગીને પ્યારા બાપુ

વિનાબાઇ

કેઈ વૃક્ષ યથુ નાવયુ છે?) કવિનો આ સવાલ માર્મિક છે. બીજા એક કવિએ કહ્યું છે તેમ, ચોપડીમાનો કૂવો ડુબાવતો પણ નથી અને ચોપડીમાની હાડી તારતી પણ નથી

કોઇ એક માણસ હવા પી પીને કટાળી ગયો, કારણ જેમ હવાને ખાસે આણે તેમ તેમ આરોગ્ય દૂર દૂર ભાગી જવા લાગ્યું આખરે કોઠની સૂચનાથી તેણે ખેતરમા કામ કરવાનું શરૂ કર્યું ખેતરના કામથી આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરી થોડા જ વખતમા તે સારી પેઠે તગડો બન્યો અનુભવે શિદ ધવેલી આરોગ્યની આ સાધના વિષે તે લોકોને કહેવા લાગ્યો કેવળના હાથમા બાટલી લુએ કે, 'બાટલીથી કશું વગવાનું' નથી, કોઠાળી લે, એટલે સામે યદ્યથા,' એમ તે અત કરજી પૂર્વક ઉપદેશ કરતો લોકો કહેતા 'તમે બાટલીઓ પી પીને પ્રાણ લેતા છો, એટલે હવે અમને હવાની બપો કશો છો, ખડુ ને?' દુનિયાનો ન્યાય આવો જ છે બીજાના અનુભવથી બોધ લેવાની માણમને ઇચ્છા થતી નથી તેને સ્વતંત્ર અનુભવ જોઈએ છે, સ્વતંત્ર કોઠરો જોઈએ છે હું એ એના ભક્ત માટે કહું કે, 'પુસ્તકોથી કશો લાભ નથી, નકાસો પુસ્તકોમા ફાંસ ન માર,' તો તે કહેશે, 'તમે પુસ્તકો વાંચો ચૂક્યા છો, અને હવે મને ઉપદેશ દો છો?'

'હા બાપુ, હું પુસ્તકો વાંચો ચૂક્યો, પણ હવે તુ ચૂકે નહિ તેવો ખાતર જ તને કહું છું' તો તે કહે છે, 'મારે ખતે અનુભવ લેવો છે'

'કીક છે, લે અનુભવ ઠોકર ખાવાનું સ્વાતંત્ર એ તારો અનુભવિત હક છે!'

હરિને મારગ જવા માટે શીલ, સંયમ
ને સાધના આદિ ડોર મત અનિવાર્ય છે
એટલે જ ભક્તિના પથને આપણા સતોએ
'ખાટા ફેરી ધાર' કહ્યો છે ભવસાગરમાં
પોતાના તમામ પૈભવ-વિલાસોને હોતી દેનાર
મરજીવો-મરજીગર જ ભક્તિના મરમને ભણે
છે એ મરમ ભરવા પછી તો 'ભક્તિ ફૂલ
ફેરી પામડી'નો કામગ ને સુલાવમ માર્ગ
બને છે

સોરઠી સત-જમાતના સ્ત્રીનવ ગંગાસતી
પોતાની શિષ્યા બનેલી યુવવધૂ પાનભાઈને
ભક્તિનો મારગ બતાવે છે એને પહેલે
પગથિયે પગલું મઠાવે છે સાઠી ને સરળ
શૈલીમાં ફેવી સુદર શિક્ષા આપે છે કે —
મેરુ રે હો ને જેના મન નો' જી

મરને ભાગી રે પટે ભરમાડ રે,
નિપદ પટે રે પાણ વણમે નહિ,
ઈતો હરિજનના પરમાણ રે મેરુ રે
મેરુ ડોનો ભય, ચૌક પ્રહાર રક્ષાતળ
ભય તોપણ ભક્તિને મારગ મહાહતા
અનમજ આફતોને આવકારતા જેવું મનકું
લગીરે ડાલવું નથી એ જ સાચો હરિનો ભક્ત
છે એ જ એના પરમ પ્રમાણ છે

કહે જુઓ, હરિ ભક્તના અતરની અમી
મલ અવસ્થા સુખની જેને આશા નથી ને
દુખના જેને જોરતા નથી અને એ તો
હમેશા આ જગતમાં વિચરતા સુખ દુખ,
હપં શોક જેવા દ્રવ્ય પ્રતિ ઉદાસીન છે
ભાઈ રે! હરખ ને શોકની નાવે જેને હેડી ને-

શીશ તો ક્યોં કુરમાન રે,
સતયુગ વચનમાં શૂરા થઈ ચાલે,
જેવું નેમ્ના અતરના માન રે-મેરુ રે
હે ભાઈ! જેવું પોતાના મરતક ભક્તિના
મારગટે દૂલ કરી નાખ્યા છે, અને એ
સતયુગના વચન પર શૂરા ધધ ચાલે છે તેને
મનમાં માન-અપમાન નિદા-પ્રશ્નના કે
આનંદ કે આફતના જોરતા નથી હર્ષ કે
શોકની પરવા નથી એને મન તો બહુય
સરણ જ છે અને એ તો —

ભાઈ રે! નિત્ય રે'ણ સતસંગમાં ને-
જેને આટે પા'ન આનંદ રે,
સકલપ નિકલપ એકેય નહિ ઉરમાં
જેવું તોડી નાખ્યો માયા કરે દુઃ રે-મેરુ રે
હે ભાઈ! જે હરજીવ સત સંગે રહે છે
એને તો આકેષ પહોર આનંદ-હર્ષના હિલોળા
છે માયાના પડળ જેવું પરહ્યાં છે તને મન
સકલ નિકલપ જેવું કશુંય રહેવું નથી
પણ હા સતવચનોમાંથી તમારી શક્તિ
ન હશે એ જોને —

ભાઈ રે! ભગતિ કરે તો એવી રીતે
કરજે પાનખાઈ!

શખને વચનમાં નિસનાસ રે,
'ગંગાસતી' એમ બોનિયા,
તમે ચાલે સતયુગના દાસ રે-મેરુ રે
હે પાનભાઈ! ભક્તિ કરે તો
મહાયુગના દાસ બનીને રહેજો એના
વચને મા વિનંદાસ ધરજો આટલું તમને
'ગંગાસતી' કહે છે

તમારા પોતાના સિવાય બીજું કોઈ તમને શાંતિ નહિ આપી શકે
અવનનો ઉદ્દેશ મણુશને પોતાના આત્માની યોગ્ય કરાવવાનો છે
— શબ્દ પાછો એમર્સન

અધે આનંદ આનંદ છવાઈ ગયો હતો. “જાનુ” જેસી તો નેવાઈ પામી પેલી બાઈની રસ્તા પર લોકોની શીડ હતી સૌ કોઈ સાથે જોઈ રહ્યો.

બાઈને કહ્યું: “જુઓ, તમારું નામ શહેરનાં ગરીબ બાળકોની ધારીમાં છે. આવતી કાલે નાતાલ છે એ માટે અમે એક ખાસ કાર્યક્રમ યોજ્યો છે આ પ્રવેશપત્ર લો એ લઈને મારે ઘેર જરૂર આવશે.”

“પણ, મારે એક બહેન પણ છે. તે ઘેર માઠી છે. આવતી કાલે તો તે સારી થઇ જશે. તેને પણ લઈ આવું તો...”

“જુઓને, અમે દર વરસે એક ધર દોઢ એક જ બાળકને નિમંત્રણ આપીએ છીએ માટે મારાથી કશું થઈ શકે એમ નથી. તમારી બહેનને આવવા કહો તો બીજા પણ એ પ્રમાણે કરવા તૈયાર થાય. માફ કરજો.”

એટલું કહીને પેલી બાઈ તો જતી રહી. જેસીને થયું, ‘હાલે, આ પત્ર લઈને બહેન જશે.’ પણ પ્રવેશપત્ર પર લખ્યું હતું: “આ પ્રવેશપત્ર ધરાવનાર જેસી જેમ્સ એકલાને જ હાજલ કરશે.” જેસીએ ઊંટો નિલાસો નાખ્યો.

“અરે, પેટમાં તો બલ્લે આગ સળગી છે! ત્રણ ત્રણ દિવસ યથા કશું ખાવાનું મળ્યું નથી! બહેન પણ નિભારી જૂએ તાવમાં તડકે છે. હાથ કમનસીબી!”

રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં એક રમકડાંની દુકાન આવી જેસી તો રમકડાં જોતો ઊભો રહ્યો તેને થયું, ‘હાવને, બહેન માટે કશું લઈ બકડ!’ ખીસામાં હાથ નાખ્યો ખૂણામાં એક સિંક્રો પડખો હતો કાઢીને જુઓ તો, ‘અરે! આ તો એક કાર્પિંગ જ છે! એક કાર્પિંગનું તો કોઈ રમકડું આપે ખરું!’

“તમારું નામ જેસી કે?”

તેણે ફરીને જોયું તો એક ટ્રીમન બાઈ તેની સામે ઊભી હતી જેસીએ કહ્યું, “હા,

ખારાબાપ

જીજે દિવસે કાર્યક્રમમાં તે ગયો. ત્યાંના આનંદમાં અને બાળકોના સમૂહમાં તે પોતાનું બધું દુઃખ ભૂલી ગયો. તેણે પેટ ભરીને ખાધું, પીધું અને બાળકો સાથે રમત રમી આનંદ મેળવ્યો.

રમતરમત થઈ ગયા પછી નાતાલનું કાંઠ લૂંટાવવાનો સમય થયો. અર્ધા બાળકોને એક દીવાનખાનામાં એકઠાં કરીને કહેવામાં આવ્યું: ‘હવે દરેક બાળકને નાતાલના આડ પરથી પોતાને ગમતી વસ્તુ આપવામાં આવશે.

જેતુ નામ ઘોસાય તે પેલા બંક પાસે જઈને
પોતાને પચાંદ પકે તે વસ્તુ માગે.

મખાં બાગકો ઝાડ પરની વસ્તુઓ લેવામાં
તસ્લીન થઈ ગયા જેમની નજર એક સાલ
એજિન પર પડી 'વાહ, આજે તો ખૂબ
મજા પડશે! કેટલા વખતથી એજિન ખરીદ
વાનો વિચાર કરતો હતો બગ, હું તો એજિન
જ માગીશ'

"જેસી જેસ" ઝાડ પાસે ઊભેલી
બાઇએ ખૂબ પાકી જેમી દોહનો ત્યા ગયો
લુએ છે તો પેલી જ બાઈ ત્યા ઊભી હતી!
બાઇએ કહ્યું "જેસી, તમને કંઈ વસ્તુ વધારે
પચાંદ છે?"

જેસીની નજર પેલા એજિન પર પડી
ત્યા તો તરત જ તેને છન ઘાડ આવી તેને
યધું 'છન અહીં' આવી શકી નહિ પણ
મારે તો એને માટે કંઈ લઈ જવું જોઈએ
કે નહિ?'

"ઘોલો જેસી! તમને સૌથી વધારે કંઈ
વસ્તુ ગમે છે?" પેલી બાઇએ કરી વાર પછપુ

જેસી તો ઝાડ પર બધે જોઈ રહ્યો હતો
તેની નજર એક દીગલી પર પડી 'વાહ!
પેલી દીગલી બહુ મજાની છે! છન તો એ
જોઈને શાશ શાશ થઈ જશે પણ પછુ
પેલુ એજિન પણ બહુ મજાનું છે! જ્યા
દો એને! મારે એ ન જોઈએ' પછી જેસી
ઘોલી ઊઠ્યો "મને પેલુ લાલ એજિન બહુ
ગમે છે. પણ મારે તો પેલી દીગલી જ
જોઈએ"

પેલી બાઈ તેના મનની સ્થિતિ સમજી
ગઈ હતી એટલે તેણે જેમીને દીગલી આપી

પછુ બધા ઊકરાઓએ તો ખૂમાખૂમ કરી
મૂકી "જેસી તો ઊકરી છે ઊકરી! તેને તો
દીગલી જ બહુ પચાંદ પડી ગઈને! વાહ
-ઊકરી, વાહ!"

જેમી તો દીગલી વધને મજાનની મહાર
તરત જ દોડી ગયો અને ઘેર જઈને પોતાની
માઠી બહેનને કહેવા લાગ્યો "અરે, છન,
છન, જરા જો તો ખરી! તારે માટે આ શું
લઈ આવ્યો? તને દીગલી બહુ ગમે છે ને?"

છન તો દીગલીને જોઈને ખુશ ખુશ
થઈ મઈ બને બાઈમહેન આનંદમાં તરતોગ
થઈ ગયા

એટલામાં બાતણા પર ટકોરા પડ્યા
જેસીએ બાતણું ઉઘાડ્યું. શું છે તો પેલા
બલા બાઈ આવ્યા હતા!

"હા, આપ .." જેમીને શું કહેવું
એ સમજાયું નહિ!

પેલી બાઈ ધરમ્મ આવી અને ઘોલી.
"જેસી, તમને ખીલ" બાળકોએ ખૂબ પચાંદ
એ માટે હું ફિલગીર છું. તમે ગયા પછી મે
મધી વાત ઊકરાઓને કહી તેઓ પણ
પોતાના વર્તન માટે ફિલગીર થયા છે તેઓના
કહેવાથી આ ભેટ તમારે માટે લઈ આવી છું
શાત પડી ગઈ છે, એટલે હવે હું જાઉં છું"
એમ કહીને પડીકું જેસીને આપી એ બાઈ
લાલી ગઈ

જેસીએ જોખુ ઉઘાડ્યું તે આનંદમાં
આવી જઈ ઘોલી ઊઠ્યો "અરે, આ તો
પેલુ લાલ એજિન!"

બને બાઈમહેનની આંખમાંથી હૃદયના
આસુ વહેવા લાગ્યા ઘરમાં બધે આનંદ આનંદ
છવાઈ ગયો
(અંતિમ વાર્તા પરથી)

મિત્રોની વિશ્વ પરિવ્રજા

‘કવેકર્સ’ મિત્રોના મહાગાની સ્થાપનાની અર્ધ-શતાબ્દી આ વર્ષના ઉનાળામાં આવતી હોવાથી કવેકર્સ મિત્રો ઓફિસર્ડ્સમાં ૨૮મી જુલાઈથી તે છઠ્ઠી ઓગસ્ટ સુધી એ મહાગાની ત્રીજી વિશ્વ પરિવ્રજા કરવાના છે પહેલી બે પરિવ્રજા લાડનમાં ૧૯૨૦ની સાલમાં અને દ્વિતીય વિશ્વ નજીક ૧૯૩૭ની સાલમાં કરવામાં આવી હતી ઓફિસર્ડ્સ પરિવ્રજામાં ૮૦૦ જેટલા પ્રતિનિધિઓ ભાગ લેશે એમ જાણાય છે તેઓમાંના અર્ધ જેટલા પ્રતિનિધિઓ ઉત્તર અમેરિકાના હશે અને બાકીના બધા દુનિયાના જુદા જુદા ભાગમાંથી આવશે આ પરિવ્રજા કરવાનો મૂળ ઉદ્દેશ તો એ હોય છે કે ભવિષ્યમાં કવેકર્સ પ્રવૃત્તિ શી રીતે ચલવવી તેની વિચારણા કરવી કારણ કે કોઈ પણ પ્રવૃત્તિના મૂળમૂલ સિદ્ધાંતો અને ઉદ્દેશોને જાળવી રાખવા હોય અને તે પ્રવૃત્તિને માત્ર નામની જ પ્રવૃત્તિ તરીકે સ્થગિત ન બનાવવી હોય તો તે વિશે અવારનવાર વિચારણા કરવી જરૂરી છે

સૌ કોઈને જાણ છે જ કે કવેકર્સ મિત્રોના આ મહાગાની સ્થાપના એવી માન્યતા ઉપર થયેલી છે કે, અનાદિ કાળથી જ્યારે પેગબરો અને ધર્મ ગ્રંથોનો પણ ઉદ્ભવ થયો નહોતો તે સમયથી ‘દિવ્ય જ્યોત’ પ્રકાશી રહી છે જે અનાદિ છે, અત્યેક માનવી પોતાની ઉપાસના દ્વારા, પોતાના કાર્યો દ્વારા એ જ્યોતિનો પોતાના જીવનમાં આનંદાંશ કરી શકે છે અને તેને પોતાની સદા તેમ જ જીવન-બચસાવમાં માર્ગદર્શિકા રૂપ બનાવી શકે છે તેથી આ મહાગાનો હરેક સભ્ય પ્રથમ ઈશ્વરની આ જ્યોતિ તળે સોનો મિત્ર છે આરાખાપુ

ગુરુદયાવ મહિનકલ
અને ત્યાર પછી જ એ પોતાપોતાના ધર્મનો અનુયાયી છે આવો જ ઉદ્દેશ અને સંદેશ આ મહાગા સ્થાપક જ્યોર્જ ફોક્સે પોતાની દૃષ્ટિ સમીપ રાખ્યો હોય એમ જણાય છે

આવી સનાતન જ્યોતિના અસ્તિત્વમાં સધ્યા અને માનવ જીવનમાં તેનો અવિભાજ્ય થાય છે એવો વિશ્વ સભાગ કવેકર્સ મિત્રોમાં જ હોય છે એવું કઈ નથી કોઈએક ધર્મના સાચા ઉપદેશકો તેમ જ સત્યશોધકો પણ જેવી જ માન્યતા પર આબ્ધ છે અને તેઓ પોતાનું જીવન ધકતર એ અનુસાર જ ચલે છે આ રીતે કવેકર્સ મિત્રોએ પોતાનો અલગ સ પ્રદાય ઊભો કર્યો છે એમ ન કહી શકાય (જે કે તેઓ ઈશ્વરના અસ્તિત્વની આરાધના દર્શાવતા ‘પદ્મ’ના ગણી શકાય બરા) ખરી રીતે તેઓ સત્ય-જ્યોતિ પ્રતિ પ્રજાજી કરતા માત્રિકાના સાથી અને અખિવ વિશ્વના બધું તરીકે પોતાને જુએ છે

આ મહાગાનાતબતના તેમ જ ધર્મોના કોઈભાવમાં માનવ ન હોવાને કારણે જ્યારે જ્યારે પ્રસંગ ઊભો થાય ત્યારે ત્યારે સમજૂતિ તેમ જ શક્યતા કાર્યમાં તે બહુ જ સફળતા પૂર્વક પોતાનો ફાળો ફેટવાય વધેથી આવતું આબ્ધ છે બળી આ મહાગાને પ્રતીતિ થઈ છે કે, આજે દુનિયામાં જે તમા પરિસ્થિતિ ઉપરિચિત થઈ છે, એ કારણે સફળતા તેમ જ શક્યતા પોતાના કાર્યને વધારે વેગશીલ કરવાની જરૂર છે, અને આજના પ્રગ્નેનો ઉઠેલ લાવવા માટે સનાતન જ્યોતિ પાસેથી નવી પ્રાણજલ પ્રેરણા મેળવવી જોઈએ

આંતરિકમાં મળનારી વિદ્યા પરિપક્વમાં
નીચેના મહત્વના પ્રશ્નોની વિચારણા થયો :
પૂર્વ અને પશ્ચિમ જન્મેનો સંઘર્ષ; શ્રીમંત
અને ગરીબ વચ્ચેની તંગદિલી; રાજોદ્ધ
સ્ત્રી-પુરુષ વચ્ચેનું વેપર, મેવા અને કાર્ય
બાબત ઊભી થયેલી જોરસમજ; ઉદય અને
પુલ્કિની ખેંચનામ્.

વળી આ પરિપક્વને બીજા હેતુ કવેકસ
મિત્રોનો અન્ય પ્રિસ્તીઓની તેમ જ અન્ય
ધર્મીઓની માથે મ પડે માધવાનો છે, અને
મમાળના સુધરેલા નવા વિચારકોના આદર્શો
અને કાર્યોના તેમની દૃષ્ટિ અનુસાર પરિવ્યય
કરવાનો છે એટલે પ્રવૃત્તિ પરિવર્તે પોતાનો
જે ખરડો મોકલ્યો છે એના ઉલ્લેખ પ્રમાણે -

આત્માની શુદ્ધિ

સુનિશ્ચી નાનચંદ્રણ

પાકૈ તીર્થંવાત્રા કરવા ગયા ત્યારે મહાત્મા શ્રીકૃષ્ણચંદ્રે બસામધ્ય સાથે કડી ટુંબડી આપીને
એને પશુ સર્વસ્ત્રાનાદિ અભિષેકક્રિયા કરાવવાની ક્ષી દત્તી તે અક્ષય પાણીને પાડવો પાછા વળ્યા
અને દારિકાપીરી મોની સભા ભરી તીર્થંથી પાછા ફરેલા પાકૈનાં હારે દબદબાપૂર્વક સન્માન ક્રમ
ત્યાર પડી સભામાં જ પવિત્ર થયેલ કડી ટુંબડીને મગાવી અને વધેરી રીપ કરી, ફરકને એકએક રીપનો
ટુકટો આપ્યો, ને પોને પશુ એક ટુકટો મોમા નાખ્યો. પશુ હારે કડવાસ લાગવાથી પાણામાં થકી
નાખી કૃષ્ણ પાડવોને કહેવા લાગ્યા. 'સુધિહિર! શુ તથોએ ટુંબડીને અભિષેક નથી કરાવ્યો?'
'અરે પ્રજુ! અભિષેકમાં જરાયે કડવાસ નથી રાખી!'

'ત્યારે આ કડવાસ કેમ?'

'પ્રજુ! અદરની કડવાસ ઉપરના અભિષેકથી કેમ બચે?'

'ત્યારે તમારા પાપની કડવાસ કેવી રીતે બચે? હે સુધિહિર! જેમ ટુંબડીની કડવાસ મગા જેવી
પવિત્ર સરિતાઓનાં સ્નાનથી તેમ જ મનોવ્યારથી ન ગઈ, તેમ પાણીમાં નાદવા માત્રથી આત્મા
શુદ્ધ ન થાય ત્યારે આત્માની કડવાસ (પાપ) કેમ મટે?

આત્માનદી સંયમતોષપૂર્ણા સત્યાવહા શીલતઠા દયોર્મિ ।
તત્રાભિષેક કરુ પાણકુપુત્ર ન વારિણા શુધ્યતિ આન્તરાત્મા ॥

'આત્મારૂપી નદી સંયમરૂપી જલથી ભરેલી છે, સત્યરૂપ પ્રવાહવાળી છે, શીલરૂપ કંઠાવાળી છે,
અને દયારૂપ ભીમીઓ (મોભ) વાળી છે તે નદીમાં સ્નાન કરવાથી અંતરાત્મા શુદ્ધ થાય
છે - માત્ર પાણીથી શુદ્ધિ ન થાય.'

સુધિહિર કહે 'પ્રજુ, ત્યારે અમને પ્રથમથી કેમ ન ક્યું?' જવાબમાં કહે ॥ 'અનુભવ વિના
મારા કહેવાથી તે વખતે તમને ન સમજત.'

'મિત્રોને ખાસ કરીને એ સાડુ એકાદ
કરવામાં આવે છે કે, તેઓ આંતરિક અવાજને
સાંભળી શકે, વૈયક્તિક તેમ જ આમૂલિક
રીતે મંડળના આદર્શોને અનુસરે અને સમય
આવે ત્યારે માનવતાભરી રીતે ઉદ્યરના વૈયક્તિક
પ્રેમના સત્યવ્રત ઉદ્દેશોધન કરી શકે.'

ત્યારે આ મિત્રો પ્રભુની દૃષ્ટિ અનુસાર
એકબીજાના તેમ જ સૌના મિત્રો જાનશે
ત્યારે જ તેઓ પ્રભુના સાચા સેવકો બની
શકશે અને ત્યારે જ એકબીજા વચ્ચે જે
બિન્નતાનો પડો છે તે દૂર થઈ જશે તેમ
જ સૌ એક બીજાનાં સ્વજનો હોય એમ
'વસુધેવ કુટુંબકમ્'ની ભાવનાથી
હળીમળી શકશે.

આપુલની મીઠી વાતો - ૫..

સાને શુરુએ

૧૯૩૧ની સાલમા કરાચીમા કચેસ ભરાઈ હતી. '૩૦ની સાંજનો મીઠાનો સત્યાગ્રહ બંધ થયો હતો. સરકારની કામિ ઝૂંપીને હિંદી રાષ્ટ્ર વિજયી નીવડ્યું હતું. દુનિયામા હિંદી રાષ્ટ્રની પ્રતિષ્ઠા વધી હતી. વાઇસરોયે ગાંધીજી સાથે કરાર કર્યો હતો. અને મહાત્માજી ગોળમેજી પરિષદમા ભાગ લેવા મટે લડન જવાના હતા. કરાચી કોંગ્રેસે તેમને પોતાના એકવા પ્રતિનિધિ તરીકે ચૂંટ્યા હતા. ગાંધીજી વિલાયત જવા નીકળ્યા તે જ કપડા, તે જ સાદાઈ એમની સાથેના માણસોએ વધારે કપડા સાથે લીધા હતા. ગાંધીજીએ તે એક જ હરેલી પાછા મોકલી દીધા. તેઓ બોલ્યા "હું તો હરિદ્રનારાયણને પ્રતિનિધિ છું." પોતલી પહેરીને ભારતના એ યોગીગજ મહાન નેતા, ઇંચુના અવતાર લડન પહોંચ્યા. મજૂરોની વસ્તીમા તેઓ રહ્યા. તેમને ન નડી કડી, કે ન નડ્યો જરૂર જાળકોનાં તેઓ ખજ લાડીલા જમી ગયા હતા. જાળકોની સાથે તેઓ ફરતા, હસતા, બોલતા.

૧૫૨૧

ગોળમેજી પરિષદનું કામ ચાલુ હતું. અર્થા, બાખ્યાનો રાજ થતા હતા. પરંતુ શીવાસાહેબ કમ્પુ ચાલવા હતા ન હતા. પરંતુ મારે એ જમી હકીકત અહીં કહેવી નથી. ગોળમેજી પરિષદ સિવાય મહાત્માજીને બીજો અનેક ઠેકાણે જવું પડતું મુશ્કાલતો, એક બીજાને મળવા જવાનું, પ્રશ્નોસર્વો, પત્રોની પરિષદો, એમ એકપાડું કંઈ કંઈ ચાલ્યા કરતું.

એવી જ એક સભા હતી મહાત્માજી ત્યાં મોં થા તેમણે હિંદુસ્તાનના બ્રિટિશ રાજવહીવટનો કેવો જમી રીતે બંધ પાત થયો છે તેનું નિવેદન કર્યું. ભારતની શીયજી હરિદ્રતાનું તેમણે કડુચ્છગ જીર ચિત્ર ખડું કર્યું. સભા સ્વયં જમી ગઈ હતી. પરંતુ એક જણે જિભા ચળેને પૂછ્યું.

"ગાંધીજી, બ્રિટિશ મૂડીવાદીઓ સત્તાને આધારે હિંદી જનતાને કચડી રહ્યા છે એ વાત સાચી. પરંતુ તમારા દેશના જ કારખાના વાજાઓ, જમીનદારો, ધનિદો જનતાનું

રત્નપોષણ શુ નથી કરતા તમારા મૂર્તિ-
વાદીઓ પાપી નથી શું?"

મહાભાઈ બેચા

"દેરામાના મૂર્તિવાદીઓ પશુ પાપી છે
પરંતુ તેઓના પાપોનું મૂળ તમારામાં જ છે
હું જો છું નાવાદી દોષ અને ગરીબોને કષ્ટ
નારાં મારા દેશના જ માલિકોને જે જો
એ ચોળીઓ મારી દોત, તે બ્રિટિશોને

જે ચાર મારી દોત. હિંદુસ્તાનમાં તમારા પાપ
અપાર છે સો—દોહસો વર્ષની લૂટ! પરંતુ
જેટલા પાપ હિંદી મૂર્તિવાદીઓના પાપની
તો ૮૯ સદ્ગુણાત પણ નથી યથા"

કેવો તેજસ્વી ઉત્તર માધીજીએ આપ્યો?
માધીજી નિર્ભય અને નિરપેદ દત્તા, જેમની
પાસે મત્વનો આધાર છે તે જ આમ
બોલી શકે

નવસર્જન દ્વારા મુક્તિ

ગુરુ દેવ

હું માન એટલું કહું છું કે સારી વસ્તુને આલુપી તે પણ જોહમુકત થઇને બધી
જાતનો મોહ વિનાશકારી હોય છે તાજમહાલ અને સારો લાગે છે, એટલા માટે તાજ
મહાલની સ્થાપત્ય કલાના અનુકરણમાં ફરક રહેવાના ધરને ધૂમટ ચલાવવો જ એકએ કોણ
કરી હોય નહિ હિંદુસ્તાની સંગીત ગમે છે એટલે કઇ તેની હુમેશા પુનરાવૃત્તિ કર્યા
કરવી એવું નથી અજ્ઞતાના જિજ્ઞાસુના સારા છે એ ટોણ નહિ માને? પણ એટલા
માટે તેને ધૂમટ કરીને આપણા ચિત્તચેતના મુક્તિ ચોખવી એવું એવું ને દોષ કહે
તો તે હાસ્યપાત્ર ફરે

ત્યારે પ્રશ્ન એ ધાય છે કે અજ્ઞતામાથી, તાજમહાલમાથી, હિંદુસ્તાની સંગીતમાથી
આપણે શું લેવાનું? તો કહે પ્રેરણા—ઇન્સ્પિરેશન મુદર વસ્તુનું એક મોટું કામ આ
પ્રેરણા આપવાનું છે શાની? તો કહે નવીન સર્જનની તાનસેન અને અકબરશાહ તો
કચારના મરીને જૂત થઈ ગયા છે, પણ આપણે આજે પણ તેમના સૂરનું શ્રાદ્ધ કર્યા
કરીશું? કહી નહિ તાનસેનના સૂર શીખીશું, પણ શા મટે? તો કહે પોતાના પ્રાણમાં
તમે જેને રેનેસાસ કહો છો—નવજન્મ તેનું આવાહન કરવા માટે

હું પણ એ જ વસ્તુ હુમેશા કહેતો આવ્યો છું કે નવસર્જનમાં ગમે તેટલી ત્રુટી
હોય—તોપણ મુક્તિ એ કાટખા માર્ગે જ મળેલી છે—બાધેલી સડક ગુલામની
પાપની વડે ઠાકેલી હોય તોપણ તે રસ્તો તો આપણને આખરે ચોરગતીમાં જ લઈ
જાય છે, આપણે બધા જ મુક્તિપ્રાપ્તિ હીએ અને મુક્તિ દેવજ નવસર્જનને માર્ગે જ
રહેલી છે મત્તામુગતિકલાની નિષ્કલક સાધનાને માર્ગે નૈવ નૈવ ચ

ત્રિવેણી સંગમ

ક કવ-કવિ સુ ૦ ૦

(૨૫)

એક વાર મહાદેવભાઈએ કહ્યું “શીડે શાસ્ત્રી ગીતાની સમતાનો એવો અર્થ કરે છે કે આપણે દુહને મારીએ અને સદાચારીને પૂજીએ એ સમત્વ છે, કારણ દુહને મારવામાં હથા અને ન્યાયબુદ્ધિ છે. આપણી વૃત્તિ કેવી છે એના ઉપર આધાર છે.”

બાપુ કહે “સ્ટોફસ પણ એમ માને છે એ તમે જાણો છો ના? હું કહું છું કે એવી રીતે હથાથી મારી જ ન શકાય.”

વહુભાઈ હમણા હસતા કહે “વાહકાને હથાથી મરાય તો દુહને કેમ નહીં?”

બાપુએ વાત તો હસી કાઢી, પણ વહુભાઈએ જ્યારે પૂછ્યું “કેમની મરવાની ઇચ્છા તે હોતી હશે?” ત્યારે બાપુએ કહ્યું “જરૂર હોય, આપધાત કરનારાઓ ઇચ્છા વિના આપધાત કરતા હશે?”

(૨૬)

એક વાર વાત પરથી વાત નીકળતા ‘સર્વન્દ્રસ ઓફ ઇન્ડિયા’ની અરપૂરથી પ્રત્યેની વૃત્તિની વાત નીકળી બાપુ કહે “પ્રથમથી જ એ લોકોની આ વિષેની વૃત્તિ આજે આ પ્રકારે ને સ્વરૂપ લીધું છે તેને માટે જવાબ દાર હું તો ૧૯૧૫ માં ગોખલે ગ્રંજરી ગયા ત્યારે પૂના સર્વન્દ્રસ ઓફ ઇન્ડિયા સોસાયટી હોલમાં રહ્યો હતો ત્યારે જ એ મેં નેઈ લીધેલ એ પ્રશ્નગ અને બરાબર યાદ છે મેં દેવધરની પાસેથી એમની પ્રવૃત્તિઓની દૃઢી નોંધ માગી, કે નેથી અને પ્યારાબાપુ

ખબર પડે કે મારે શું કામ ઉપાડવું એ નોંધમાં અરપૂરથી વિષે હતું કે એમની પાસે જઈને બાપણે આપવા, એમના ઉપર કેવા અન્યાય થાય છે તે વિષે એમનું જાન બચત કરવું ઇત્યાદિ એ તો દેવધરને કહ્યું કે, ‘આ તો એ રાટી માગી તેને જાહેર પચ્ચર મળે છે આ રીતે અરપૂરથીના કામ રી રીતે ચર્ચ થકે? આ સેવા નથી આ તો ગુરુબીવટ છે અરપૂરથીના ઉદાર કરનારા આપણે કેાલું? આપણે તો એ લોકો પ્રત્યેના પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાનું, જલુ ફેરવાવું છે એ તો એ લોકોને અપનાવીને ચર્ચ થકે, એમની આમગ સાબણ આપીને ન ચર્ચ થકે’ શાસ્ત્રી અકળાયા અને ઘાલ્યા ‘હું આમ ન્યાયાસન ઉપર ચઢીને વાત કરીએ એવી અમે આશા નહોતી રાખી’ હરિનારાયણ આપ્ટે પણ બહુ ચિંતાયા હરિનારાયણને એ કહ્યું ‘તમે તો સમાજમાં બંદ કરાવ્યો. એમ લાગે છે’ આપ્ટે કહે. ‘હા, બંધે બંદ થાય, એ હું કરીશ.’ આમ બહુ વિવાદ થયો હતો એ તો બીજે દિવસે શાસ્ત્રી, દેવધર, આપ્ટે બધાને કહ્યું ‘હું તમને હું આપીશ એવી અને કરપના નહોતી.’ એ માફી માગી એની એ લોકોના ઉપર સારી અસર થઈ પછી તો અમને બની ગયું.

વહુભાઈ આ સાંભળી કહે: “તમને તો બધાની સાથે બની જ બાય ને તમારે શું? વાંચિયા મૂછ નીચી!”

બાપુ કહે “જુઓની, એટલે જ કસરાવી

નામું છું ના ?”

(૨૭)

એ વાર મહાદેવભાઈને રાટલી વગુવાને માટે વેસલ લોઈવું હતું. ત્રણે વાર વાર એને માટે માગુસે વીશીમાંથી માગણી કરી અને ન આણું એટલે વોઈર કહે : “શીશીથી આજે રાટલી વણે, કાલ મુધીમાં બીજું જાવી જશે.”

વડામહાઈ કહે : “અહીં તો શીશીથી રાટલી વણાવે તેના પડ્યા છે.”

બાપુ કહે : “પણ સાચે જ, વડામહાઈ, શીશીથી રાટલી સારી વણી શકાય છે.” એ અખતરો પણ બાપુ કરી ચૂક્યા હતા.

મહાદેવભાઈ કહે : “ફીનિશ આશ્રમમાં ગયા ત્યાં મુધી રસોઇયો હતો ખરો ?”

બાપુ કહે : “ના. એ પહેલાં રજા આપેલી. એક રસોઇયો બહુ સારો હતો, એ

પ્રાણજી હતો. તે ગયો પછી એક મતિયો આવ્યો. તે તો કહે : ‘સાઈસાળ, તમે માર્યાં વગેરે ન વાપરવા દો એ તો અમારે ના પોમાય.’ એટલે એ કયું : ‘તો ભલે નાઓ.’ ત્યારથી રસોઈયા વિના ચલાવવા માંડ્યું. રાંધણું, કપડાં ધોવાં, પાલખાનાં સાફ કરવાં અને ફળવાનું બધું ઘરમાં હાથે જ કરી લેતાં હતાં. ફળવાને માટે છ પાઈન્ડની કિમતની લોખંડની ઘડી લીધી હતી. એક માણસથી ન ફળાય, પણ બે મુએ ફળી શકે. મારે સવારના પહેારમાં જીડીને એ પહેલું કામ. જમે તેને મારી સામે ફળવા બેસાડી દઉં. એ ઘડી ઊભા ઊભા દાવાની હતી. હાથે હલાવવાનો, પણ હલાવવાને બે માણસ જોઈએ ના કલાકમાં અમારા આખા ઘરનો આટો ફળાઈ જતો. અને જેવો જોઈએ તેવો બટાપાતળો.”

મારી પ્રાર્થના

મહાદેવભાઈ દેસાઈ

મને હિંદુ તરીકે સર્વોત્તમ પ્રાર્થના હમેશા આ લાગી છે

સર્વેકમ સુખિન સન્તુ સર્વે સન્તુ નિશમયા : ।

મર્વે ભદ્રાશ્ચિ પરમન્તુ ન કચિદ્ દુઃખભાગુ ભવેત્ ॥

આખો દિવસ કામ કરીને રાત્રે જ્યારે હું સૂઈ જાઉં છું ત્યારે આ પ્રાર્થના કરીને હું સૂઈ જાઉં છું. ‘સર્વ’માં જેટલા આપતા હોય તે સૌને માટે એ પ્રાર્થના છે, અને એમાં હિંદુ ધર્મનું ગૌરવ છે.

યશનો વ્યાપક અર્થ સેવા છે, અને એ યશમાં આહુતિ આપવાની છે આપણા વિકારોની, આપણી ગુટિઓની, આપણી દુર્ભલતાની, આપણા રાગદ્વેષોની. એની આહુતિ આપીને આપણે શુદ્ધ થઈએ તો આપણી પ્રાર્થના ફળે.

આપણી કંઈ કામના શુદ્ધ ॥ અને કંઈ અશુદ્ધ છે, કંઈ શુભ છે અને કંઈ અશુભ છે, તે આપણે હમેશા કહી શકતા નથી. પણ પ્રભુ એ જાણે છે. એટલે હું જ્યારે પ્રાર્થના કરું ત્યારે મારી પ્રાર્થના એ રહે છે કે મારી શુભ અને શુદ્ધ કામના હોય તે જ ફળે, અશુભ કે અશુદ્ધ કામના નિષ્ફળ રહે.

અક્તરાજ 'અનુસંધાન પૃ. ૧૪૬ થી આશુ]

જ કહ્યું કે, 'ભાઈ, તું તારું સલાજી નીલનળી
ચાતમા શા માટે નકામું માણુ, મારડું?' પછી
તેઓ સૌ કોઈ સાથે યોદ્ધા વિના મૂળા મૂળા
ચાલવા લાગ્યા. પરંતુ થોડેકે ગધા પછી
તેઓએ ભક્તરાજને કહ્યું 'કામદા અને
નિયમોમા અમે માનતા નથી એવું કઈ નથી
પરંતુ જેમ તમે તમારે જ તારાત્મક સુગાડે
તેમ વર્તો છો. એમ અમે પણ અમારી મતિ
અનુસાર વર્તીએ છીએ. જળી તમે અમારાથી
કઈ બામતમા છુટા પડો છો. એ કઈ સમજાવું
નથી અવશ્ય તમારી માફક અમે કયા
પહેરી નથી એ અમે માનીએ છીએ કે
તમારી કમાલ દશા હાકવા માટે તમારા
પાડોરીએ આપી હોવી એવું છે."

ભક્તરાજ—પણ આથી રીતે એવું છે
તો તમે નિયમ અને કામદામાંથી બચી શકો.
એમ નથી કાવણ કે તમે જાનવેથી પ્રવેશ
કર્યો નથી અને આ કયા અને આ ભૂમિના
પ્રભુ તરફથી મળી છે તમારી એટલી વાત
અવશ્ય આથી છે કે આ કયા મારી કમાલ
દશા હાકવા માટે જ મળી છે. કેરણ કે
મારા શરીર પર અધિશ સિવાય કશું હવું
નહિ જળી અને એ મારા પ્રવાસમા ખૂબ
અરજ થઈ પડી છે. જ્યારે હું પરમ ધામમા
પહોંચી જઈશ, ત્યારે પ્રભુ મને આ કયા
પરથી તરત જ ઓળખી શકશે જળી મારા
કપાળ પર લીલક છે એ તમે એવું નહિ
હોય જે દિવસે મારે ભાર જમા પરથી
ઊઠી ગયો તે દિવસે પ્રભુના માણસે મારા
કપાળે એ લીલક કયું છે જળી તેણે અને
આ વીંટો પણ આપ્યો છે જેથી મર્ગમા
તેમાંથી બામવચનો વાચીને હું આત્માસન
મેળવી શકું. આ વસ્તુએ તમારી પામે હોય
એમ લાગતું નથી. એ તમારી પાસે કયાથી હોય?
કારણ કે તમે કયા દરવાજે જાને આવ્યા છો?

ભક્તરાજની વાત સાંજળી તેઓ ચૂપ

રહ્યા. પણ તેઓ એક બીજા તરફ નોંધને હસી
પડ્યા અને પછી આગળ ચાલવા લાગ્યા.
ભક્તરાજ વિચાર કરતો કરતો આગળ જતો.
હતો વચ્ચે વચ્ચે તે દીર્ઘ નિસાસો નાખતો.
હતો અને આત્માસન એળવવા વીંટો ઉપાડીને
વાચતો હતો.

પછી તેઓ 'મુરકેલીની ટેકરી' પાસે
આવી પહોંચ્યા એની બાજુએ નીચેના ભાગમા
ઝરણું વહેતું હતું જળી ત્યાંથી નીચે
રસ્તા પણ ફટાતા હતા જે સાકડી ફેડી
હતી તે સીધી ટેકરી પર લઈ જતી હતી.
જ્યારે પેલા જે રસ્તાઓમાંથી એક રસ્તો
ટેકરીની નીચેના ભાગમા ડાબી બાજુએ
અને બીજો જમણી બાજુએ જતો હતો.
ભક્તરાજ ઝરણામાંથી થોડું પાણી પીને
ફેડીને રસ્તે આગળ ચાલ્યો.

પેલા જે જણાએ એવું કે, ટેકરી પરની
ફેડી સીધી અને સપાટ હતી જ્યારે પેલા
જે રસ્તા સગવડભર્યું હતા તેથી બંને જણાએ
શુદ્ધે શુદ્ધે રસ્તે જવાનું વિચાર્યું. એક જણાએ
'બધ' નામનો માર્ગ લીધો, જેથી તે ગાઢ
જંગલમા ભટવાઈ ગયો, અને બીજાએ
'વિનાશ' લખી લઈ જનારો રસ્તો પકડેલો.
હોવાથી તે અધારા પર્વતો પર ભૂલો પડ્યો
અને ઊંચેથી જળડીને મરણ પામ્યો.

હવે ભક્તરાજ બહુ મુરકેલીથી ટેકરી
અડી રહ્યો હતો. રસ્તો પ્રભો. સીધો અને
સપાટ હોવાથી તેને ધૂણિયે પડીને બહુ
સલાજી પૂર્વક અંતરુ પડતું હતું જે જરા
ગફલત થાય તો ઊંચી ખાઈમા જ જળડી
પડે! એવામા રસ્તા પર એક વિશામરથાન
આવ્યું ત્યાં ભક્તરાજ થાક ખાવા બેઠો. તેણે
જરા લનાવ્યું અને વીંટો કાઢી વાચવા આગળ
પણ ભક્તરાજ ખૂબ ચાડેલો હોવાથી એની
આંખો વેશવા લાગી અને ઘોડી વારમા તો તે
ધસધમાટ થીથી ગયો. ટીંચમા ને ઊંધમા તેના
હાથમાંથી વીંટો નીચે જળડી પડ્યો! (આશુ)

—== મહાયોગી શ્રીઅરવિંદ —==

૯મું દવે

૭

હે દેવ ! હે માનવમૂર્તિ દિવ્ય !
 પ્રસાંતવાની, સ્થિતપ્રજ્ઞતાની,
 તેજસ્વિતાની અતિમાનસિની,
 તવ શાંત ચિન્ત, સ્થિત સાશ્વતિયે,
 નમું નમું નાથ, શુરો શરૂયે !
 હે દેવાધિરેવ ! જગન્નિવાસ,
 હૃદયિનહું ગીત શું ગાય બિંદુ !
 સ્વરૂપ નિમજ્જન સાધુનોયે,
 વિરાટ વ્યાપે તવ વિશ્વરૂપે,
 'સાર્થક્ય સમણું મુજ બિંદગીનું'.
 પ્રભો ! મહિમાન્વિત સ્થાન હોધે
 વિરાજી વિશ્વે, નિજ તેજ પુંને
 પ્રકાશી પૃથ્વીતણી સર્વ તામસી,
 પ્રકૃત નિગ્ના તથ જ્ઞાન નેત્રે,
 રહ્યા અને વ્યોમ ભરી રહ્યા ધરા,
 અતિમાનસી દિવ્યપ્રજ્ઞા સુચેતના
 રૂપાંતરે સર્વ પદાર્થ માત્રને,
 સ્વરૂપ વિભુને સુદિવ્ય સ્થાપવા.
 પ્રભો ! હું જાણુ નહીં મૂઢમ મર્ગો,
 કાર્યો, પ્રણાદિ તવ શૂદ્ધ ભાસે;
 મારું શિશુ-માનસ કેં ન સમજે,
 દિગંત વ્યાપી તવ યોગ દદિ.
 છતાં ભરાસો કહી અનરે જે
 પૃથ્વીતણા આદિ ઉત્પાનમાં જે
 હેતુ વિભુ સ્થિતિત જે વસેલો
 તવ જીવની કેવલ તેજ અર્થે;
 પ્રભુ તણું કાર્ય વિકાસ સદૃષ્ટિ,
 ઉત્કાન્તિયું, માનવ પૂર્ણતાનું,
 પૃથ્વીપરે સ્વર્ગ સંસ્થાપવાનું,
 નિશ્ચયે યશે સિદ્ધ ન લેશ શંકા.
 નિર્માણુ એ ભૂત પદાર્થમાત્રનું
 ઉત્પત્તિથી સર્વ વિરાટ વિશ્વની.
 વિસોતણી એ ■ મુરપટ ચોખના;

નિર્મોલ દિવ્યા નિજ આત્મશક્તિ
 નિર્માણુ વિશ્વે નૂતને અનેરા
 નિજ કાષ મુવર્ણ મહીથી ધરીને
 અરવિંદમૂર્તિ પૃથ્વી પ્રયોજી.
 નિર્ધિન બેઠા પ્રભુ નિજ ભોને,
 યશે યશે સર્વ સ્થળે પ્રકાશ
 અધર ઘેરા મનકંઠરાના
 વ્યાપી જશે વિશ્વની આંધ દિવ્ય
 જ્યોત્સ્ના અનેરી અમૃતત્વ કેરી.
 ત્યારે જશે મૃત્યુ, અધાર રાત્રી
 અજ્ઞાનની, દેવ, સૌ બંધનોની,
 નિર્જંધમુક્તા મનુચેતનાની
 ગૂંજી જશે માનસ-વાંસળીઓ
 વિશ્વે ભરી આનંદ, સંગતિને
 સર્વ વ્યવહારમહીં મુસ્થાપશે.
 પ્રભો ! તમારું પરિપૂર્ણ ધાર્યે
 અવતાર કેરું પરમ મુકાર્ય;
 ધન્યા યશે ભાવતી અત ત્યારે,
 વમુધરાયે તવ કાર્ય ધન્યા.
 વ્યાપો જશે દિવ્ય પ્રકાશ તારો
 લેહી વળો સૌ અધિકાર આત્મના.
 અમારી નાની તરી બિંદગીની
 અયેષ તવ સામરમા તરી રહો
 કરુણા તણા, પ્રેમ તણા પ્રકાશના
 શક્તિ અને દીપ્તિ અનેરી કેશ.
 અને સમાપ્તિ તરી બિંદગીની
 નિમજ્જને આગર વિશ્વવ્યાપી
 જિહ્વાનંદ ચેતન્ય સ્વરૂપ આપને
 પાગી બનેા સાર્યકે બિંદગાની.
 નમું નમું માનવમૂર્તિ દિવ્ય,
 નમું નમું નાથ મહેશ્વરાય;
 નમું નમું સિદ્ધ અસ્તિાર્ય મુરુપ,
 નમું નમું પૂર્ણ દેવોન્મશાય !

આ રાખા ૫

અમેરિકાના મારા વસવાટ દરમિયાન પાઠશાળાઓના રંગ જાદવાવળી પાનખર યંત્રોની એ ખુશનુમા સવાર હું કદીયે નહિ ભૂલું તે સવારે જેને આજે લોકો ‘અમેરિકન જીવનપ્રણાલિ’ કહે છે તેની પહેલીવહેલી ઝાંખી થઈ ‘પ્રાન સ્મરામિ’ના શ્લોકો ગણ મચ્છુનો હું મારો સવારનો નાસ્તો તૈયાર કરતો હતો. ‘ટક, ટક, ટક,’ એમ ધીમા જવાજો ટકોરા સામળી મેં દરવાજો ઉઘાડ્યો.

‘શુભ સવાર! આ સવારે આપના કામમાં હજીવ કરવા જાદલ અમને માફ કરશો!’ એક ડીશેક વરસની બાઈ એના દસ વર્ષના બાળકને મારા તરફ દોરતા દોરતા ઉપરના શબ્દો બોલી.

‘શુભ સવાર’ મેં જવાબ આપતા કહ્યું, ‘આપને બન્નેને જોઈને હું ખૂબ જ ખુશ થયો. આપ અહીં નહિ આવો?’

‘ના આજાર પશુ હું મારા આ બાળકની જોગબાજી કરવા આવી છું તેણે નામ દિવિપ છે આ વર્ષે તે બીજી પોરણ પસાર કરી ત્રીજી પોરણમાં આવ્યો છે અને.’

‘તમે કયું છાત્ર વાચવાનું પસંદ કરે છે?’ દિલિપ એની જોગબાજી આગળ વધતી અટકાવી વચ્ચે જો લી બેઠમો “સ્થાનિક સમાચાર માટે ‘એઈસ ટેબી’ શરૂ છે પણ તમે આનંદશાસ્ત્રીય સમાચાર આપતું ‘ડીમેઈન રજિસ્ટર’ જ પસંદ કરશો એની મને ખતરી છે.”

શ્રીમતી બેન્ટલી (દિલિપની મા)એ પોતાની વાત ચાતુ કરતા કહ્યું ‘દિલિપે ગયા વરસથી છાપા વેચવાનું શરૂ કર્યું છે એમાંથી એને ને નાની રકમ મળે છે, તે તેના ખાસબાપુ

અભ્યાસમાં, તેના બીજા પરચુરણ કામમાં આવે છે’ મારે જોઈતા છાપા માટે દિલિપને મારું નામ નોંધાવ્યું મારા જે વરસ દરમિયાન એક પશુ દિવસે છાત્ર પટોચાકવામાં તેની અનિયમિતતા મેં જોઈ નથી વરસાદ હોય, કે રૂના પોવ જેવા બરફના ગોઠણ સુધીના ચર નમ્યા હોય પશુ પહેલી સવારે દરવ જો ઉઘાડતા છાત્ર પશુ જ હોય અવારનવાર હું દિલિપની સાથે તક મળતા એના કુટુંબ વિષે વાતો પૂછતો એના પિતા મિ બેન્ટલી સુતારીકામ કહે છે દિલિપને એક નાનો ભાઈ અને એક બહેન છે સુદર મળતું ઘર છે, ઘરમાં રેફ્રિજરેટર, ટેલિફોન, રેડિયો, બધું જ એના પિતા ઠીક ઠીક કમાય છે એની બા પશુ કોલેજમાં ટાઇપીસ્ટ તરીકે કામ કરે છે શેડા જ વખતમાં દિલિપ અને એના બાપેને માટે એના પિતા ‘ટેલિવિઝન સેટ’ ખરીદવાના છે, જો વાતથી દિલિપનું હૈયું ચનખતી રહ્યું છે.

આજ પહેલતા કુટુંબમાં જન્મેલા દિલિપને પોતાની બાઈસિકલ માટે, શાળાની ફી માટે કે ચોપરીઓ ખરીદવા માટે આટલી સખત કડીમાં હુંકળી પધારીમાંથી બીટી છાપા પહેચાકવા શા માટે જતું પડે? આ માત્ર દિલિપ માટે જ નહિ, પણ મેરીઆ, લ્યોર્ડ અને જોનેટને પણ લાગુ પડે છે.

આના જવાબમાં મને જણવા મળ્યું કે આ જ એ ‘અમેરિકન જીવનપ્રણાલિ’ છે આ દેશમાં જાળકેને નાનપણથી જ પોતે પોતાનું કરી લે તેવી તાલીમ મળે છે તેઓ સ્વાસ્થી બને અને સમનો મહિમા સમજે એવી

જાતના વાતાવરણમાં તેમનો ઊછેર થાય છે પ્રાથમિક શાળામાં છાયા વેચવાથી ખાંડીને હાઈસ્કૂલ કે કોલેજમાં ઇંગ્લેન્ડ ઇટાલીઓ જોરડાની સાફેટી, બાગને પાણી પાવાનું કે ગોદરી ટાપવાનું, લોજનાલયોમાં વાસણ સાફ કરવાનું કે ટોપ કુટુંબમાં બાગકોને સાચવવાનું, આવું અનેક જાતનું નાનું - મોટું કામ કરી પોતાનો અભ્યાસ કરતા હોય છે હિન્દુસ્તાનમાં કોલેજમાં બાજુમાં ખાતે સાથીઓને માળખ તરફથી માસિક મનિઓર્ડર આવતા છે વિવિધ મોડુ થાય તો જાતાપીળા થઈ જતા છે જોયા છે, જ્યારે અહીં મુશ્કેલીમાં

આવી પડતા અકસ્માત પણ જો માળખ પેમા મોઢેલે તો વિદ્યાર્થી શરમથી નીનું જોઈ જાય છે

આ કામ ધિનુ ને આ કામ નીનુ એવા લેરો આ દેશમાં છે જ નહિ. એટલે જ અમારી કોલેજના જોરડા સાફ કરવા માટે પોતાની નવી મોનરમાં ભેમીને આવતો આડુવાળો અને અમને બજાવતા પ્રેફેસરોન આખમાં એક જ પ્રકારની ખુમંદી એ જોઈ મૂડીવાદી અર્થશ્યનામાં અનેક અવગુણો હોયે પણ આ 'ખુમારીની એકતા' એ શુભ માટે આખમાંથામણા કેમ થાય ? (કોલિય)

“આરાખાપુ”

વાર્ષિક લવાજમ રૂા ૬૭ છે પરદેશ માટે ચિલિંગ ૧૨૭ છે તે કાર્યાલયને સરનામે મ ઑ ધી મોક્ષર્થ પ્રથમ અઢધી ઓઢક થવું આવશ્યક છે જ્યાંમુખી સિલકમાં હોયે ત્યાંમુખી પાછલા અઢો મળયે લવાજમ મ ઑ ધી મોક્ષતા મ ઑ ની કુપન પર પૂરું ઠેકાણું વગેરે સ્પષ્ટ લખવું એક અઢના બાર આના મળેથી નમૂનાનો અઢ ઓઢલી અપાયે. આ માસિક ૬૨ મહિનાની ૩૦મી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે એટલે તે મહિનાનો બક આવું મહિનાની પહેલી અથવા બીજી તારીખે મળયે

અનુક્રમણિકા

૧ ખરી સમરયા	શીઅગવિદ ૧૪૧
૨ લીઅ નીચ તકિ કોઈ	હુનિદાસ ૧૮૨
૩ ભકિત અને	કેદારનાથજી ૧૪૩
૪ જીવન અને મરણ	જીવનતરામ દવે ૧૪૪
૫ ભક્તરાજ	મુકુલજીઈ ૧૪૫
૬ અન તની બીલા	મુરહયાલ મલ્લિકજી ૧૪૭
૭ સરદારશીની વાણી	ગું કં ૧૪૮
૮ પ્રમોદ અને ઇજ્જાનુ મળ	૧ મનાલાજી ૧૪૯
૯ વધાઈ શિક્ષણનો નમૂનો	કિં ધં મં ૧૫૦
૧૦ અનુક્રમ્યા	ઉજ્જવળ કુવરજી ૧૫૧
૧૧ મહાદેવભાઈનું સૌજ ય	મુકુલજીઈ ૧૫૨
૧૨ આપુના પત્ની	૧૫૩

૩૦ જુલાઈ ૧૯૫૨	૪૪
૧૩ સાક્ષરતાનો ચેલ	વિનોબાજી ૧૫૫
૧૪ હરિનો પારમ	અનંત આગેવાન ૧૫૬
૧૫ ભાઈનું દેલ	મુકુલજી ૧૫૭
૧૬ મિત્રોની વિશ્વ પરિષદ	મનિહજી ૧૫૯
૧૭ આત્માની મુક્તિ	મુનિધી નાનસજી ૧૬૦
૧૮ જાણુજીની ચીવી વાતો	સાને મુરજી ૧૬૧
૧૯ નવસર્જન દ્વારા મુક્તિ	મુરદેર ૧૬૨
૨૦ ત્રિવેળી સમય	મું કં ૧૬૩
૨૧ મારી પ્રાર્થના	મહાદેવજી દેમાઈ ૧૬૪
૨૨ મહાદેવગી શીઅગવિદ	ઇચ્છુ દવે ૧૬૬
૨૩ અમેરિકન જીવન-પ્રણાલી	૨૦ અં ૧૬૭
૨૪ અથાવનોહન	મું કં ૧૬૮ પેજ

અંશાયેના (અનુસંધાન કરવેજી બીજાથી ચાત્રી)
કરના સમર્થ બને છે

બાપુજીના વ્યાપક જીવનકાર્યને સમજાવા
ઇચ્છતા સૌ જાણુક-જોનાને આ-કાશરી સહાય
રૂપ થઈ શકે એવી અવરજ છે

બાપુના પત્રો-૨ (સરદાર વડોદરાઈને).
સં. મણિબહેન પત્ર ૩૧ મ નવજીવન પ્રકાશન
મદિર અમદાવાદ ૮ ફિ. ૦ તથા રૂપિયા
૧૦ ૧૧-૩૩૮

પૂજ્ય બાપુજીના જીવનનું એક મહત્વ
પૂર્ણ અંગ છે બાપુના પત્રો રેશોલુતિના
અભૂતપૂર્વ આદેશનની સાથે સાથે તેઓ
બનેક બક્ષિઓને પત્રો લખતા રહ્યા છે
બાપુજીનું જીવન સર્વવ્યાપી હતું, તેથી
મનવજીવનના વિવિધ પ્રશ્નોનું એમણે અનુભવ
ગમ્ય માર્ગદર્શન કરાવ્યું. કોઇના જીવનમાં
કુખ મમગ બને, કોઇને જીવનમાં મૂંઝવણ-
ભરી ગૂંથ આવે, કોઇને ‘જિ કર્તવ્ય મૂઠ’
જેવી મનોમથનભરી તાનાવેલી અનુભવવાનો
મમગ આવે કે બીજી કોઇ પણ અકાળવી
મૂંઝારી પરિસ્થિતિ ઊભી થય તે વખતે
બાપુજીના પત્રથી મળતું આશ્વાસન કે
માર્ગદર્શન ખૂબ સહાયક થઈ પડતું એ
પત્રોમાં બાપુજીએ જે તાના અનુભવોને નિષ્કોઠા
બક્ષા કરેલા હોવાથી તેમ જ સામી બક્ષિને
બ્યક્તિમાં મૂકી શકાય એવું જ માર્ગદર્શન
કેટલું હોવાથી બાપુના પત્રો એવી જ મૂંઝવણ
માંથી પમાર થત ર કોઇ પણ બક્ષિને મદદ
રૂપ થઈ પડે.

શ્રી કાકસહેને તેથી બાપુના પત્રો-૧
(બાથમની બહેનોને) અપહિત કરી પ્રાપ્તિ
કર્તા હતા. સાળામની બાથમમાં રહેલી
સામાન્ય બહેનોને એક એક ડગલુ ચકાવતા
ચકાવતા બાપુજીએ કેવી રીતે ટીકે ચળવી
તેનો ખ્યાલ એ પત્રો પરથી મળે.

વળી ગીરાબહેને પણ બાપુજીએ તેમને
૧૯૨૪ થી ૧૯૪૮ દરમ્યાન લખેલા પત્રોમાંથી
ચૂંટેલા ૩૮૬ પત્રોનો સમગ્ર પ્રસિદ્ધ કરી
પ્રશસ્તીય કાર્ય કર્યું છે.

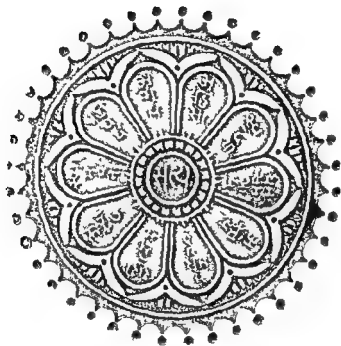
હવે શ્રી મણિબહેન પટેલે ‘બાપુના
પત્રો-૨’ બાપુજીએ સરદારશ્રી વલ્લભભાઈ
પર લખેલા પત્રો પ્રસિદ્ધ કરી બાપુના પત્રમાં
મહત્વનો ફાળો નોધાવ્યો છે. આ સંપાદન
કાર્યમાં શ્રી નરહરિભાઈએ પણ મહત્વની
સહાય શ્રી મણિબહેનને કરી છે. એ નોધ-
પાત્ર. આ પત્રો બાપુજીએ એમના નિકટના
સાથીને લખેલા હોવાથી અતીવ મહત્વના
ગણી શકાય.

આ પુસ્તકમાં ૨૫ પાઠક પત્રો સાથે નોધ
પણ પાને પાને આપતા રહ્યા છે એ પત્રો સમજ
વામાં પણ સહાયરૂપ થઈ પડે એવી છે
અવરજ ફેટલીક નોધ જરા બિનજરૂરી પણ
જણાવ છે જેમકે, જવ હરલાલ નેહરૂ
રાજાજી જેવી બક્ષિઓની યોગ્ય આપવા
ને ધ લખવી એ આપણને શરમાવવા જેવું
લાગે છે.

વળી અહીં એક સૂચન કરવું અનુચિત
ન ગણાય શ્રી મણિબહેને નોધમાં ‘બાપુ
અને ‘બાપુજી’ એમ બે શબ્દો પ્રયોગો કર્યા
છે ‘બાપુ’ તે સરદારશ્રી અને ‘બાપુજી’
તે ગાંધીજી પરતુ ધણી વાર જરા સમજદાર
થઈ જાય છે બરી તેથી એ ગૂંથવણ ટાળવા
માટે ‘બાપુ’ શબ્દ નાગરીમાં આપવામાં
આવે અથવા ‘બાપુજી’ને માટે પૂ ગાંધીજી
વાપરવામાં આવે તો સજતા થઈ પડે.

આ પત્રોની પઠે નવજીવન પ્રકાશન મદિરે
બાપુજીના બીજા અમૂલ્ય પત્રોનું પણ પ્રકાશન
કરવાનું વિચાર્યું છે એ ખરખર અભિનંદનીય
કાર્ય છે એ બદલ આપણે સૌ એ પ્રકાશન
સંસ્થાના આભારી છીએ.

—મુ. ૨૦

परिचित

75-1017

26
The illustration is a woodcut-style print, likely from a book or a poster. It depicts a scene of distress or death. A man in a turban and dhoti is shown in a state of collapse or death, lying on the ground. Another man, also in traditional Indian attire, is leaning over him, holding his head and looking down with a pained or distressed expression. The background is filled with vertical lines, suggesting a wall or a screen. The entire scene is framed by a simple border.

ગ્રંથાવલોકન

Aesthetics (Alamindranath Tagore Memorial Number) Editor R. C. Gupta Published by Youth's Art and Culture Circle, Bombay 1 Price Two Rupees

સ્વર્ગસ્થ શ્રી. અવનીન્દ્રનાથ ટાગોરની

સ્મૃતિમા Aesthetics નો આ અંક આ મહાન કલાકારની પ્રથમ ગ્રંથે આપણુ લક્ષ્ય છે એવો છે આ અંકમા લાભ આનાગારિકા ગોવિન્દ, નરભાણુ, ગાગોલી, મુકન્દીલાલ, લી ગોતમી, શુરુચાલ મલિકેલ, નીકોલસ શેરિકે ઇત્યાદિના મહત્વપૂર્ણ લેખો શ્રી. અવનીલાણુની કલા તેમ જ જીવનને સમજવા માગેદર્શક સમાન છે. વળી આ અંકમા અવનીલાણુને 'Sadanga or the Six Limbs of Painting' એ મનનીય લેખ ચિત્રકળાના છ અંગત્વના અંગો ('રૂપલેહ', 'પ્રમાણાનિ', 'ભાવ', 'સાવધ્ય યોજનમ્', 'સાદૃશ્યમ્', 'વલ્લિકા ભગ') વિશે ગદ્યેષા સારી સમજણ આપે છે તદુપરાંત આ અંકમા અવનીલાણુ, લી ગોતમી, મુકુલ ડે ઇત્યાદિ કલાકારોની ચિત્ર કૃતિ હોવાથી આ અંકની શૈભામા વૃદ્ધિ થાય છે

અવનીલાણુ પ્રત્યે માન અને આદર ધરાવનારાઓને તેમ જ કળાના અભ્યાસીઓને આ અવનીન્દ્રનાથ ટાગોર સ્મૃતિ અંક ઘણો ઉપયોગી ધર્મ પડશે આવો અંક પ્રસિદ્ધ કરવા બદલ આપણે 'Aesthetics' ના આભારી છીએ. શ્રી અવનીલાણુ જેવા નિશ્ચયિષ્ઠતા કલાસ્વામીની ઉજ્જવળ પ્રતિભાની કદર કરવા માટે અવશ્ય આ તો નાનકડી પુષ્પાજલિ જ છે કારણ કે આવા પ્રતિભાસ પત્ર કલાકારની કલાની યોગ્ય કદર તો આ અંકના સપાદક હશે એમ, એમની સમગ્ર કૃતિઓનું પ્રદર્શન ભારત સરકાર તરફથી આખા ભારત દેશમા

ઠેર ઠેર ભરવામા આવે તો જે લોકોએ આ મહાન કલાવિદની જ્ઞાતિને માત્ર લેખો દ્વારા કે વ્યાખ્યાનો દ્વારા પરિચય માધ્યે હોય તેઓને એમની કૃતિઓનું પ્રત્યક્ષ દર્શન મળે સારો ખ્યાલ આવી શકે.

કારીનું કરવન જે ઇન્દ્ર પેટલીકર; પ્રભાગની સાદિય તપ સિં અમદાવાદ, ૬૦ માસપણુ રૂપિયા, ૫૦ ૨૮૦

આ લાણી વણુ વાર્તાઓના સંગ્રહની બીજી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થાય છે આપણા નિદ્ધકુરુ નવલિકામદોમા શ્રી ઇન્દ્ર પેટલી કરને સમાવેશ થાય છે આજ મુખીમા તેમના છ નવલિકા સંગ્રહો પ્રકાશિત થયા છે.

આ સંગ્રહમા વણુ વાર્તાઓ — 'કારીનું કરવન', 'અકળલીલા' અને 'હુ ખના પોટલા' — છે પહેલી વાર્તા 'કારીનું કરવન' હૃદયગમ છે લોણા હૃદયના છગાભાઈનું મરણ જીવન મતુરભાઈ અને કિંગભાઈ જેવા જમાનાને ખાધેલ અને પોતાનું ધાર્યું પાર પાડવા તેમ જ બીજાના ઉચ્ચ જાયરોને 'થેન કેન ઉપાયેન' મૃતપ્રાપ્ત કરી દેવામા જાયે નમતું ન આપ નારા પ્રપચી સાતિભાઈઓને હાથે કેવા હુ પાઠ અતમા પરિણમે છે તેનું સુરેષ આલેખન આ વાર્તામા થયેલુ છે કુટુંબો જમ્મે કલહ કકામ અને સાતિજનો વચ્ચે ભૂડાઈભાઈ કાવાદાવાનો ઊંડો અભ્યાસ શ્રી ઇન્દ્ર પેટલી કરને છે, તેથી જોને જનુરૂપ પ્રસંગો અને પ્રપચો તે ચે જ શકે છે ગરમતમા છગાભાઈને જોય જોવડાવતા તેમના બીજી વાર લક્ષ થવાની તેમ જ પુત્રસુખની વાત જ્યોતિષને મોઠે નીકળતા કેટલાય જ્યોતિષ સસાર પ્રત્યે વિરક્ત થાયે નીરખનાર પોચા દિલના છગાભાઈની કેવી વલે કરવામા અને તે બાપડની કારીના કરવન જેવી — જતાય [અનુ. ૫૬ ૧૮૬]

કારણ

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુશીનન કરતું માસિક]

વર્ષ ૫]

૩૦ ઑગસ્ટ - ૧૯૫૨

[અંક ૭]

અંતરની એકતા

ગાંધીજી

આપણે સૌ આપણી મર્યાદામાં રહી આપણું માન સાચવી પે તો આખો ઝંઘડો ટળી જશે મહામહેનતે અને અનેક ચાતનાઓ વેશ્યા પછી આપણે આશીર્વાદ સમાન જે સિદ્ધિ મેળવી છે તે નહામી યર્ષ જાય એવું કેટલું આપણે ન કરીએ

હિંદુસ્તાન અને પાકિસ્તાન પોતપોતાની આગીઓ ને બૂલે નહીં મુધારે તો બન્નેને નાશ છે એમ ખચીત બલુએ એ બન્નેએ મિત્ર મનનું હોય તો ભૂતકાળને વિસાર્યા વિના આશ નથી મેલીને અને કામથી સાચો મદલો લેવાનું અને પક્ષો છોડે તો કાલના દુરમન આને એકબીજાના દુરમન મટી ટોસ્ત બને

આપણે આખી બૂંમિયા થાતિ અને શુભેચ્છાનું સામ્રાજ્ય સ્થાપવાને પોતપોતાના હૃદયમાંથી વેર અને વહેમની લાગણી નાબૂદ કરવાની સૌની ફરજ છે એને પોતાના દિલમાં હરિ વસેલા નહીં જવાય અને સૌ અહર અહરના નજીવા મતલોદ વીસરી નહીં જાય, તો કયો અર્થ સરવાનો નથી

જ્યાં લગી હિંદુસ્તાન ને પાકિસ્તાન વચ્ચે દિલથી સમજૂતી નહીં થાય ત્યાં સુધી આપણા બન્નેનું હું ખા ફર મનાડું નથી

‘પાનીમે’ મીન પિયાસી

સંત કબીર

‘પાનીમે’ મીન પિયાસી ।

મોહિ મુનિ મુનિ આપત હાંસી રે ॥ પાનીમેં
આતમ જ્ઞાન મિના નર ભાડે, કેઈ મધુરા કોઈ કાસી ।
કૈસે મૃગા નાભિ કરુરી; બન બન ફિરે ઉઠાસી રે ॥ પાનીમેં
જલ ખીચ કમલ, કમલ ખીચ કલિયાં; તાં પર ભંવર નિવાસી
સોમન બસ ત્રેસોક ભયો સખ, જતિ, સતી, સંન્યાસી રે ॥ પાનીમેં
ભકો પ્યાન ધરે ત્રિધિ હરિહર; મુનિજન સહસ અઠ્યાસી
મા તેરે ઘઠમાંહિ બિરાજે પરમ પુરુષ અખિનાસી રે ॥ પાનીમેં
હાજિર હે તેહિ દૂર બનાવે દૂરથી બાન નિરાસી
હૈ કબીર મુને ભાઈ સાધી; ગુરુ મિન ભરમ ન ભાસી રે ॥ પાનીમેં

પરમાત્માનો વાસ આપણા અંતરમાં છે. પ્રભુ તો સર્વબાપી છે, તેથી તેનું અસ્તિત્વ બધે જ વ્યાપેનું છે. પ્રાચીન ઋષિઓ પશુ એ કારણે જ કહેતા ‘તદ્ હૃદે, તદ્ હૃતિકે’ તે દૂર પશુ છે, અને સમીપ પણ છે. પરંતુ આપણા હૃદય ચેતકાયાનો, અઘાનનો, અલકારનો એવો અપારદર્શક ખડો પડી ગયો છે કે આપણે પ્રભુનું સાન્નિધ્ય અનુભવી શકતા નથી, અને પ્રભુની જોજ કરવા માટે તીર્થ-સ્થાનો, ધર્માદિ સ્થળોએ ભટકીએ છીએ પરંતુ એક બાહ્ય સાધુએ કહ્યું છે એમ ‘તોરિ લીતર અતલ સાગર’ તારામાં જ એ અતલ સાગર રહેતો છે, તેનું જ્ઞાન આપણને ન હોવાથી જ આપણી આવી રિયતિ યાવ છે એક ભક્ત કવિએ યથાર્થ જ કહ્યું છે: ‘તરણા ઝાઝી કુંગર રે, કુંગર કોઈ દેખે નહિ!’ આવી કયા સંસારી વેડાની ભોળને કમીર કહે છે કે, આ તો ભઈ, પાણીમાં માછલી રહેતી હોવા છતાં તરસી રહે છે, એના જેવી હાર્યારૂપ વાત ચર્ચા પ્રભુ તો ક્યાંક જદાર વસેતો છે, તેનું દર્શન કરવા ધગબાર છોડીને દૂર દૂર જવું ભ્રમ એ આ આપણો ભમ સાચો ગુરુ મને તો જ દૂર થાય છે પ્રભુના સાન્નિધ્યનો અનુભવ ગુરુ દ્વારા પ્રાપ્ત થયેન સત્ય જ્ઞાન દ્વારા જ મળી શકે. એ સિવાય બીજા પ્રયત્નો નિષ્ફળ છે.

ઈશ્વરનિષ્ઠાની પ્રાપ્તિનો ઉપાય .

કેદારનાથજી

તમારો કામગીર મળ્યો તેમાનો પ્રશ્ન સમજ્યો મરુ તખ્તુ તમને સમજાય છે તે મટે આનંદ થાય છે સમજ્યા પછી આચરણમાં લાવવાનું બાકી રહ્યું તે આચરણમાં લાવીએ તો જ તે સમજવાનો ઉપયોગ નહીં તો તેમાં બૌદ્ધિક ક્ષણિક આનંદ સિવાય બીજું કંઈ મળ્યો નહીં સમજીને તે પ્રકારનું જીવન બતાવીએ તો સર્વ જીવન સારું તમે તે પ્રયત્નમાં હોયો જ

નિષ્ઠાની પ્રાપ્તિ કઈ રીતે કરવી? જ્યેષ્ઠ તમારો પ્રશ્ન છે એમ હું સમજી છું તે પ્રાપ્તિ માટે કોઈ એક નિશ્ચિત માર્ગ બતાવાય એવું નથી પરંતુ ઈશ્વરનિષ્ઠા નિર્માણ થવા માટે કેવી જાનનું મન હોવું જોઈએ તે વિષે કંઈક કહી શકાય ખરું મને તે આશ્ચર્યના ચિત્તમાં ઈશ્વરનિષ્ઠા નિર્માણ થઈ શકતી નથી કેવલ ઈશ્વરનું નામ લેતા રહેવાથી કે તેના નિમિત્તે કાંઈ વિધિપાલન કરતા રહેવાથી જે તમારો ઈશ્વરનિષ્ઠા છે એમ કે ઈ સમજવું હોય તો તે બરાબર નથી ખરી નિષ્ઠા નિર્માણ થવા મટે આજુબજુ મન કંઈક બધું સાત્ત્વિક હોવું જોઈએ, અને સાત્ત્વિક કર્મ તરફ તેનું સ્વાભાવિક વલણ હોવું જોઈએ આવા જ આજુબજુ મનમાં ઈશ્વરનિષ્ઠા જાગત થઈ શકે છે, તે જાગત રહી શકે છે અને તે વૃદ્ધિ પણ પામે છે આ સુધિમાં ઈશ્વરના કેન્દ્રમાં કાયદા છે પોતાની તાત્કાલિક લાલ્લાનિનો વિચાર ન કરતા જે આજુબજુ વૃત્તિ તે કાયદાઓનું પાલન કરવા તરફ શકે એ હોય છે તેનું મન સાત્ત્વિક છે એ જોઈએ એમાં શકા નથી કાલજોખતા કશક ર સમાસ ૭ માં સત્ત્વ ગુણના લક્ષણો આપેલા છે તે તમે જોશો એટલે સાત્ત્વિકતાના અનેક

લક્ષણો ધ્યાનમાં આવશે પ્રેમ, ક્ષમા, ઉદારતા, ન્યાય, પરિપાકાર પ્રામાણિકતા, કર્તવ્ય વગેરે વૃત્તિઓનો અને સદ્ગુણનાઓનો કેાઈ પણ અંશ જેના ચિત્તમાં છે અને તે અનુસાર જે આચરણ કરે છે તેનામાં સત્ત્વિકતા છે એમ સમજવાને હરકત નથી તેથી જિલ્લું કેવળ સ્વાર્થ, દુષ્ટતા, ક્રોધરતા, હર્ષા, કપટ, અપ્રમાણિકતા અને કે ધની વૃત્તિઓ જેનામાં પ્રધાન પણે કામ કરી રહી હોય તેનામાં સત્ત્વિકતા નથી, અને તે ઈશ્વરી કાયદાઓ એટલે ધર્મને માનતો નથી એમ પણ સમજવાને હરકત નથી સાત્ત્વિક વૃત્તિને માણસ પોતાની વૃત્તિથી ઈશ્વરી કાયદાઓ-ધર્મને પળતો હોય તો પણ તેના સદ્વર્તનનો જવાબ બીજાઓ તરફથી દુષ્ટ રીતે અપાતો નથી, તેની સાથે કોઈ દેવ કરતું નથી એવું નથી આ વખતે સાધારણ સાત્ત્વિક મનુષ્ય પોતાના ધર્મ વિષે-સદ્વર્તન વિષે શકિત થાય છે પરંતુ તે વખતે તેના મનમાં તે જો ઈશ્વર વિષે નિષ્ઠા જાગત કરે અથવા મૂલ્યથી જ રહેલી નિષ્ઠા હોઈ શકે તો જ તે નિષ્ઠાના બળ પર તે સાત્ત્વિક માર્ગે ટકી શકે

■ ધર્મ એ, તે આચરણ કરનારના તાત્કાલિક બાહ્ય લાભ માટે નહીં પણ પોતાના અને બીજાના કાયમના કલ્યાણ માટે છે-માનવ જાનિના કલ્યાણ માટે ■ અને આ હેતુ પર ટકી રહેવા મટે કોઈ પણ મહાન તત્ત્વ પર-શક્તિ પર પોતાની નિષ્ઠા હોવી જરૂરી છે, એમ જેને લાગત હોય તેના જ ચિત્તમાં ઈશ્વરનિષ્ઠા જાગત થશે, નિર્માણ થશે, ટકી શકશે અને ■ વૃદ્ધિગત થશે વિપરીત પ્રસંગે સાત્ત્વિકતા ટકી રહેવા માટે કોઈ પણ મહાન ધર્મ પર, મહાન તત્ત્વ પર, જગતની મહાન

ધ્યારાબાધુ

અગાત શક્તિ પર મનુષ્યની નિષ્ઠા હોવી
 જોઈએ. તે સિવાય સાત્ત્વિકતા ટકી ન રહે.
 પછી તે નિષ્ઠા ઇશ્વર તરીકે માનેલી મહાન
 શક્તિ પર હોય, પૂર્વકર્મ પર હોય કે
 જગતનુ કલ્યાણ એ મહાન હેતુ પર હોય.
 પણ ઠોઈ પણ મહાન તત્ત્વ કે હેતુ પર નિષ્ઠા
 સિવાય પ્રતિકૂળ પ્રમંથે સાત્ત્વિકતા ટકાવી
 શકવા માણસ સમર્થ થઈ શકતો નથી. તે
 ટકાવવા માટે ઠોઈ પણ કથાને પવિત્ર અને
 દૃઢ નિષ્ઠા હોવી જ જોઈએ એવી નિષ્ઠા જેનામાં
 નથી, અથવા પ્રતિકૂળ પ્રમંથે નિષ્ઠા ભંગત
 કરવાનું જેને સૂઝતું નથી કે જેઓ સાધી
 શકતા નથી એવા માણસો તે જ પ્રસંગે જોડે
 માર્ગે વળેલા જગતમાં દેખાય છે. તેઓ

પોતાની માત્ત્વિકતાને ગુમાવી બેસે છે. માટે
 માણસમાં દૃઢ નિષ્ઠા હોવી જોઈએ; અને નિષ્ઠા
 એ મહાન વસ્તુ પર જ બેસી શકે છે. આવી
 નિષ્ઠા સદૃશ્યન, વિવેક, સોભત, અને જીવન
 વિષેના શુદ્ધ અને ઉદાત્ત હેતુથી આપણામાં
 ભગત થઈ શકે છે અને કલ્પ પ્રસંગે પૂર્વ
 કારણ કાર્યથી અને જીવન વિષેના ઉદાત્ત
 હેતુથી મહત્વાકાંક્ષથી તે ટકી રહે છે અને
 વૃદ્ધિગત પામે છે.

વાચન, મનન કરીને જીવન સદૃશ સુધાર-
 વાના પ્રયત્નમાં રહેજો. નિર્દોષના પ્રાપ્ત કરવી
 એ પહેલેથી ઇચ્છા સુધી દૃષ્ટિ રાખજો. પરમાત્મા
 તમારા શુદ્ધ હેતુમાં તમને ઘણા આપે.
 (એક અગ્રજ પત્ર) સં. રમણીકભાઈ મોરી

સાચો ધર્માત્મા

શુકલભાઈ

એક વાર સુરિદાસ સત ઇશ્વારિયને કોઈએ પૂછ્યું:

“સાંઈભાવા, આજ સુધીમા આપને મોટામા મોટો ધર્માત્મા કોણ મળ્યો છે?”

સંત ઇશ્વારિયે કહ્યું: “મને મોટામા મોટા ધર્માત્માનાં હર્ષન એક હજારમાં

થયાં છે.”

પેલા માણસ નવાઈ પાત્રી પૂછવા લાગ્યો: “એ શી રીતે બને?”

સંત ઇશ્વારિયે જવાબ: “એક દિવસ મેં એક હજારમને કહ્યું: ‘ભાઈ, ખુદાની
 ખાતર મારી હજારમત કર.’ તેણે ખૂબ પ્રેમભાવથી મારી હજારમત કરી, જાણે
 બાદશાહ કે અગીરની ન કરતો હોય? હજારમત પૂરી થઈ એટલે મેં તેને કહ્યું: ‘ભાઈ,
 તને આપવા જેવું મારી પાસે હજારમાં કંઈ જ નથી. પણ મને સૌથી પહેલું જે
 કંઈ મળ્યું, તે હું તને આપીશ.’ એટલામાં મારે એક શિષ્ય મારી પાસે આવ્યો
 અને તેણે મને એક હજાર સોનામહોરોની થેલી ભેટ ધરી. હું તે થેલી પેલા
 હજારમને આપવા લાગ્યો, ત્યારે તે-જાવ્યો: ‘સાંઈભાવા, તમે નહોતું કહ્યું કે,
 ‘ખુદાની ખાતર હજારમત કર?’ એ’ કહ્યું: ‘એ વાત તો સાચી છે. પણ જરા જો
 તો ખરે; જા તો એક હજાર સોનામહોરોની થેલી છે!’ પણ પેલા હજારમે દસીને
 મને કહ્યું: ‘સાંઈભાવા, મારી સોનામહોરો એ થેલીમાં રહેલી નથી, પણ ખુદાની
 ખાતર કામ કરવામાં રહેલી છે.’ બોલ જાઈ, આ હજારમને મોટામાં મોટો ધર્માત્મા
 કહેવો કે નહીં?”

[બેન બનિયન કૃત 'ધી પિન્ડિમ્મ પ્રેસ ને આધારે']
સુકુવબાઈ

ભક્તરાજ આમ ધસધમાઈ જાયતો હતો. જોવામા તેણે સાઈ સાબળ્યો: 'કીકીએની પાસે જા અને બોધ પ્રકુષ્ઠ કર તેનો દવમ નીરખ અને શાણો થા.' એ સાબળીને ભક્તરાજ સફાળો બેઠો યઈ ગયો.

જ્યારે તે ટોચ પર પહોંચ્યો ત્યારે એ માણ્યો સામેથી દોડતા આવતા તેને મળ્યા. એમાના કોકતુ નામ હતું ગડબડાસ અને બીજાનું નામ હતું શકામસાઈ.

ભક્તરાજે પૂછ્યું: "ભાઈજી, તમને શું થયું? આમ ખોટે રસ્તે ક્યા દોડી રહ્યા છો?"

ગડબડાસ ઉતાવળે બોલ્યો: "અમે સ્વર્ગધામ તરફ જતા હતા અને એ મુરકેલ માર્ગે લગભગ પહોંચી પણ ત્યાં હતા પરંતુ જેમ જેમ અને આગળ જવા લાગ્યા તેમ તેમ મુરકેલીએ વધવા લાગી! તેથી અમે પાછા ફર્યા અને ધરભણી પ્રયાણ કરીએ છીએ."

શકામસાઈ કહે: "હા ભાઈ, ગડબડાસની ખ્યાતી બાબતે

વાત સાચી છે જરા દૂર જતા અમે એ સિંહને બોધા એ અમે જોની પાસે ગયા હોત તો તે અમને ફાંસી જ ખાતી!"

ભક્તરાજ એ સાબળી બોલ્યો: "તમે મને ગજરાવી મારો તો છો જ પરંતુ હું તો આગળ વધીશ." એમ કહીને ભક્તરાજ આગળ જવા લાગ્યો અને પેલા એ જણ પછી પોતાને રસ્તે પડ્યા.

ભક્તરાજ આજ્ઞતા આજ્ઞતા પેલા હોડેની વાત યાદ કરતો હતો. એવામા તેને વીંટાલુ સ્મરણ થયું તે તો વીંટાને શોધવા લાગ્યો. પણ તેની પાસે વીંટો ક્યાંથી હોય? ભક્તરાજ કારે મૂઝવણમા આવી પડ્યો શું કરવું એ તેને સ્મરણ નહિ છેવટે તેને યાદ આવ્યું કે એ જ્યાં રહેતો હતો ત્યાં એ ભૂલી તો નથી ગયોને? એટલે એ તરત જ તે જગ્યાએ દોડતો ગયો. પણ કે કવી વખતે તે કેટલીય વાર નિશાસા નાખતો હતો, થોડી થોડી વારે આસુ લૂંટી નાખતો હતો, અને વારે વારે તે પોતાની મૂખાઈ માટે પસ્તાવો કરતો હતો અને પોતાની જાત પર ચીડાતો હતો.

તે પોતાના જીંઘણસીપણા પર શુરસે યઈ ગયો: "અરે, હું કેવો મૂખ! માણસ છું! દિવસે બિંધવાનું મને ક્યાંથી સ્મરણ? અરેરે, આવી મૂઝવણ મારાથી શી રીતે યઈ ગઈ!"

એ દિશ્વતિમા તે પેલી જગ્યાએ પહોંચી ગયો અને ખૂબ કાળજીથી બધે શોધવા લાગ્યો. છેવટે ખૂબ શોધખોળ કર્યા પછી તેને વીંટો જડી ગયો. વીંટો મળતા તેના આનંદને પાર ન રહ્યો. વીંટો તો તેને માર્ગે આવાસનરૂપ હતો એ ખોવાઈ નાથ એટલે યઈ જ રહ્યું!

પછી ભક્તરાજ પાછો ઝડપભેર દોડી ચડવા લાગ્યો. તે ગેય પર પહોંચ્યો જોવામા

સુધાસ્ત યઈ ગયો હતો. બધે અપારુ' ધીમે ધીમે પ્રસરતું જતું હતું. ભક્તરાજને મળવાના અને રાંડાપ્રસાદની વાતો પાછી લાઠ આવવા લાગી. તે વિચારવા લાગ્યો: 'જે એ સિંહુ અને રસ્તે મળ્યો તો મને જરૂર ફાડી જ પાડ્યો?' આમ તે બીકથી કંપી રહ્યો હતો ત્યાં તો તેની નજર ફરે ખાતા 'સૌન્દર્ય' મહાકાવ્ય પર પડી એટલે તેણે કાંઈક મહેલના દરવાજા પહોંચવા દોડ મૂકી. પરંતુ રસ્તામાં ખૂબ જ માંકડી ફેડી આવી અને તેણે ત્યાં બે સિંહુને ભેળા. સિંહુને સાંકળથી બાંધેલા હતા. પરંતુ ભક્તરાજને એ દેખાઈ નહિ. તે તો ગભરાઈ ગયો અને નાસવાની તૈયારી કરતો હતો. એવામાં મહેલના દરવાજા ખૂબ પાડો: 'મળશ નહિ. સિંહુને સાંકળે બાંધેલા છે'

એ સાંભળીને ભક્તરાજનો છલ જરા દેઠો યયો. તે દરવાજા પાસે પહોંચી ગયો અને દરવાજાને પૂછવા લાગ્યો: "ભાઈ, આ મકાન કેમ છે? હું અહીં રાતવાસો કરી શકું ખરો?"

દરવાજા કહ્યું: "આ મકાન આ ટેકરીના શ્વાભીએ બંધાવ્યું છે, જેથી શત્રુઓ નિર્ભય પથે ઉતારી કરી શકે."

પછી દરવાજા ઘંટકી વગાડી એટલે એક સૌમ્ય અને સુદર દેખાતી યુવતી બારણે આવી તેનું નામ હતું 'નિશ્ચારમણી' દરવાજાને તેને બધી વાત સમજાવી એટલે તે ભક્તરાજને લઈને અંદર ગઈ. ભક્તરાજને આસન પર બેસાડી તે બોલી: "અહીં આપ બેસો. હું હુમલાં બીજા મહેલને આગની સાથે વાવ-ચીત કરવા બોલાવી લાવું છું." એમ કહીને તે બીજા એકાદમાં ગઈ અને મોડી વારમાં તે કાદીગૌરી, ધર્મશીલા અને દયામયીને લઈને પાછી ફરી. ભક્તરાજને પાછી પાછને ૧૭૪]

વિચારમણી બોલી: "તમે આ બહેનો સાથે વાતચીત કરો. આ પ્રદેશના પ્રભુ વિશે તમને તેઓ માહિતી આપશે." એમ કહીને તે ભક્તરાજ માટે બોજન તૈયાર દેવા જવી રહી.

ભોજન સુધી એ બોલોએ પ્રભુ વિશે તેમ જ ભક્તરાજ ત્યાં થી રીતે અને શા માટે આવ્યો તેની વાતચીતો કરી. ભોજન વખતે પ્રભુ પ્રભુ વિશે જ વાતો થઈ. ભોજન પતી ગયા પછી મોડી રાત સુધી કાર્મિક વિચારોની આપલે કરીને છેવટે બધાં પ્રભુને શમરી સૂઈ ગયાં.

અચારે તેઓ બધાં વહેલાં બેઠ્યાં મોડી વાર વાર્તાલાપ કર્યા પછી તેઓ ભક્તરાજને સન્માનરમ્મા લઈ ગયાં. ત્યાં તેને મજબૂત બખ્તર પહેરાવવામાં આવ્યું, જેથી આર્મ વચ્ચે કેઈ શત્રુ માથે સન્માનરમ્મા ઊતરવું પડે તો તેનો બેડાબર સામનો કરી શકાય.

ભક્તરાજ પોતાને માર્ગે જવા તૈયાર થયો. તે બારણે પહોંચ્યો એટલે તેણે દરવાજાને પૂછ્યું: "આ રસ્તે થઈને કેઈ પ્રકાર થયું છે અહીં?"

દરવાજા — હા છ; મોટા વખત પહેલાં નિશ્ચારમણી નામે એક માણસ અહીંથી ગયો છે.

ભક્તરાજ — અરે, એ તો મારો બિયોળીતો છે! મારા જ ગામમાંથી એ આવે છે. હુમલાં એ ક્યાં સુધી પહોંચી ગયો હશે?

દરવાજા — હુમલાં તે આ ટેકરી ઊતરી ગયો હશે.

પછી ભક્તરાજ ટેકરી ઊતરવા લાગ્યો. નીચેની ખીણ એવી સીધી અને સપાટ હતી કે જરા ગ્રહલત યાય તો લપસાં જવાય એવું હતું. ભક્તરાજ ખૂબ સંભાળપૂર્વક ઊતરતો હતો તોયે એક બે વાર તે લપસી પડ્યો હતો! [અનુ ૫૦ ૧૮૩]

આ રાખા પુ

અહંકારનો પડદો.....

ગુરુદવાસ મહિત્વ

ગરીબ હોડો તો હુએગા આપણી વચ્ચે છે જ, એવું એક વચન એક ધર્મપુસ્તકમાં છે. તેથી ગરીબ હોડો તરફ આપણી કંઈ દુનિયાની ન લેઈએ આમ તો બંધાં તરફ આપણી એક વિશેષ દરજ્જા છે, અને તે કે સર્વને પ્રેમ કરવો. પણ ગરીબ કે હોડો પ્રત્યે વળી વાર બાંધે-અન્યને માણસનો પ્રેમ સદાજ અને સરળ હોતો નથી.

એમ તો હરિદ્રની સેવા એ પ્રભુસેવા કહેવાય છે. પણ હરિદ્રમાં દેવ કે હોડા સમાવે-સેવકો ભેદ શકે છે? ગાંધીજી જેવી કોઈક જ ભક્તિ વિરતે હરિદ્રમાં નાશાયેલાં દર્શન કરી શકે છે; હરિદ્રની સેવામાં દેવની આશયના સમાન આનંદ અને શાંતિ અનુભવી શકે છે. એવું કારણ દેવ એક જ હોઈ શકે છે, અર્થાત, માણસનો અહંકાર!

અહંકાર એક બાલનું આવરણ છે, જે પ્રભુના મુખને ઢાંકી ને દે જ છે, પણ જાત્યા ઉપર પણ એક જાનનો પડદો નાખી દે છે જેથી માણસ પ્રભુને ભેદ શકતો નથી. પ્રભુ પાસેથી

પરેનશીન છે અને માણસ પણ પરેનશીન છે. પરંતુ બંને જુદી જુદી રીતે: માણસનો પડદો -અહંકાર- માણસને એટલો આવરી દે છે કે તે પ્રભુને ભેદ શકતો નથી ત્યાં પ્રભુને 'અહમ' તો એવો સૂક્ષ્મ છે કે તે પાતે પડદાની પાછળ એવી રીતે છુપાઈ જાય છે કે તે દરેક માણસને ભેદ શકે છે, પણ દરેક માણસ એને ભેદ શકતો નથી.

સમાજસેવકોને વારંવાર એમ કહેના આંતરિક્ષે છીએ કે, તેમની વચ્ચે મુખીની સેવા સફળ નથી થતી. એવું એક કારણ એ હોઈ શકે કે તેમની સેવા પાછળ હજી મુખી અહંકારનો શાવ છે. એ અહંકાર-સ્થાવરશયદ તેઓ જે વ્યક્તિની સેવા કરી હોય તેના સંબંધમાં કહેયે, 'મેં અત્યુક માણસને મદદ કરી' તેઓ જુલી જાય છે કે દરેક દુખી દુહી માણસોનો આવો મદદગાર તો પ્રભુ જ છે આપણે તો કેવળ એવા હોડાની સેવાના નિમિત્તરૂપ જ છીએ.

જે કિંવસે આપણી સેવામાંથી અહંકારનો

લાવ જોઇ. યદ્ય જ્યો તે દિવસે આપણા
નમસ્કાર પ્રભુને અને પ્રભુના ખ્યાલ ગરીબ
લોકોને સાચા નિષકરો.

અર્થિક 'ગીતા'નું' કાવ્ય ૧૦

જ્યાં વસે છે બપોર સદૃશી દોનેમાં જે દીન
ત્યાં તમારાં ચરણમલ પ્રભુ! રાને—
તેની પૂરે, તેની નીચે સૌ જુનેલાં માટે.
તમને જ્યારે પ્રજાનું દુઃખ નાચી.
પ્રજાને એ યંત્રી જતા કપડી, રવાની.

ચંપુ તમારા વિરાજતા જ્યાં બપોરનો નીચે,
ત્યાં તો તારા પ્રજાને પહેલે નાદી—
તેની પૂરે, તેની નીચે, તો જુનેલાં માટે.
અર્ધકાર તે પહેલે ક્યાંથી જ્યાં જ્યાં તમે ફરો છે
જુવણેલા દીન દરિદ્ર જ' જેલે,—
તેની પૂરે, તેની નીચે, તો જુનેલાં માટે.
સાથી જાનને રદો છે જ્યાં સાથીને જુની સાથે
ત્યાં તો નુન દેશ પ્રજા પહેલે ના દે—
તેની પૂરે, તેની નીચે, તો જુનેલાં માટે.
[અનુ. નગીનદાસ પારેખ]

ત્રીજો માર્ગ

કાકા કાકેસકર

હવે અહિંસા તથા સત્યની સાથે અપરિશ્કૃત અને અસ્તેયને હાથમાં લેવાનો કમય
આવી ગયો છે. શ્રી. વિનોબાજીએ જોયું કે આજના જમાનાનો મુખ્ય દોષ ધનનિષ્ઠા છે. તેને
ફર કરવા માટે ધનસંગ્રહના પ્રતીક પેસાને જીવનમાંથી અપ્રતિષ્ઠિત કરવાની જરૂર છે.
ઉપવાસપૂર્વક ચિંતન કરી તેઓએ એક વિશેષ નિષ્ક્રમ પર પહોંચ્યા અને તેમણે ધનનું કાન
લેવાનો ઇન્કાર કર્યો. ધન કમાવાની તો તેમની પાસે વાત જ નહોતી.

દુનિયામાં શ્રમ અને ધન બે તત્વો છે. શ્રમથી ધનનું હોય તો ધનસંગ્રહ કરવો
જોઈએ. જ્યાં મુખી ધનની પ્રતિષ્ઠા છે ત્યાં મુખી શ્રમ ગમે તેટલો વધે તોયે તે પ્રતિષ્ઠિત
ધવાનો નથી. તેમણે ધનને અપ્રતિષ્ઠિત કર્યું અને શ્રમની પ્રતિષ્ઠા વધારી આ પ્રમાણે
જીવનમાં ફરફાર કરવાથી હવે તેમને અપરિશ્કૃત અથવા પતિશ્કૃત જોઈએ કરવાની દીક્ષા
આપવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થયો. અને ભારતની જમીન, ભારતની પ્રજા, ધર્મની અસર
કબૂલ કરવાની પોતાની પરંપરા ભૂલી નથી તેની સામિતી કેટલાયે ભૂમિપતિઓએ આપી.

આપણે કહેતા આખ્યાણીએ કે શિક્ષાની પાસે એક રસ્તો છે, અમેરિકાની પાસે
બીજો અને ભારતની પાસે ત્રીજો રસ્તો છે. પણ તેમાં આ ત્રીજો રસ્તાનું ચેતન્ય આજ
મુખી ઉઠત રૂપથી પ્રગટ નહોતું થયું. કાયદાથી કે સરકારની તાકાતથી જો તે પ્રગટ થાત
તો તેને અમે ત્રીજો રસ્તો ન કહેત. બે ભૂમિહીન યજ્ઞના શ્રી. વિનોબાજી અવધુ છે
તે કાનમાં અને અમેરિકાનું મદકરૂપે બે કાન દુનિયામાં ફેલાઈ રહ્યું છે તેમાં આસમાન
જમીનનું અંતર છે. અનેમાં હીર્ષદષ્ટિ છે પણ એકમાં દ્રવ્યશક્તિ પર વિશ્વાસ છે. તે
દ્રવ્યલોભની વીણા પર પોતાનો સમ આલોચે છે. જીવન કાનના મૂળમાં આત્મશક્તિ છે.
તેના હાથમાં ત્યાગની એકતારી છે. તેનું વાજન સાત્ત્વિક છે અને ઉપરે તેનો જ વિશ્વ
યયો. સમ્રાટ યથાતિ અને સમ્રાટ અયોગ્ય બનેલો રાજ્યવૈભવનો અને રાજ્યસામર્થ્યનો
અધાધારણ અનુભવ લીધા પછી નહીં કર્યું કે શોગ અને જૈનધર્મમાં નથી શાંતિ નથી
વિશ્વનું કંઈકાં. સંગ્રહ જોઈએ કરો, ખર્ચ જોઈએ કરો ત્યારે જ આત્મશક્તિ નાશત થશે
અને દુનિયામાં શાંતિ અને આનંદના દેવાયો.

વિચારશક્તિની કોઈ હદ હોતી નથી એક વિચાર એક માણસને સૂઝે છે એનાથી માણસના જીવનમાં કાંતિ થઈ જાય છે તમને જોડુ છે કે કેટલકે મહાપુરુષો એવા પણ હોય છે, જેમના વિચારમાં એવી શક્તિ હોય છે જે બીજાના જીવનને પલટી નાખે છે તેથી વિચાર જાગત કરવા માટે એ આ ગરીબ પાસેથી પણ એક યુદ્ધ જમીન લઈ લીધી અને જ્યાં હું તે શ્રીમતો પાસેથી જમીન લઈ રહ્યો છું, ત્યાં તેમના માથા પર મારે વરદ હસ્ત છે, “ભાઈઓ, તમારે હવે શહેરમાંથી ભાગી જવાની જરૂર નથી, કંયા કુખી ભાગતા રહેશો?” અથવા જ્યાં એ શ્રીમતો પાસેથી એ એક જમીનનું ફાન લીધું, ત્યાં મેં તેમના મનમાં એક સારો વિચાર જગાડ્યો કે એક માણસના કિલ્લા સાથે નરસા વિચારો હોય છે હવે તેના હૃદયમાં એક લકાઈ શરૂ થાય છે, એક મહાભારત યુદ્ધ શરૂ થાય છે

“મુવિજ્ઞાન ચિકિત્સે જનાથ
સચ્ચાદસચ્ચ વચસી પરપ્રધાતે
તથોર્ધત્ સત્થ ધનસ્સ મુટ્થથ
તદિન્ સોમોદરતિ હતિ આ અસન્”

(ભજુનાશ જાણે છે કે દરેક માણસના હૃદયમાં સત્ અને અસત્ની લડાઈ હંમેશા ચાલતી હોય છે જે સત્ છે, તેની રક્ષા થાય છે અને જે અસત્ છે, તેના નાશ થાય છે) તેથી હતા ડોગી છે એમ માનવાને કારણ નથી પરંતુ તેના દ્વારા અન્યાયના અનેક કામો થતા હોય છે અન્યાય વિના હજારો એક જમીન કદી એકઠી થઈ શકે પરી? અર્થાત્ જેમણે ફાન લીધું છે, તે શ્રીમતોના પાસેથી

જીવનમાં કેટલીયે જાતના અન્યાય અને અનીતિ હોવાનો સવાલ છે, પરંતુ તેમના હૃદયમાં પણ એક ઝંખટો શરૂ થશે કે શું અમે જે અન્યાય કર્યો તે ઠીક છે? પરમેશ્વર તેમને જુદી આપશે, તેઓ અન્યાય છોડી દેશે પારવર્તન આ રીતે થયા કરે છે.

મારી વિનંતી છે હવે આપવાને જમાનો આવ્યો છે તમે સૌ યોદ્ધા હિલ ખોલીને આપને આપવાથી એક દૈવી અંધ નિર્માણ થાય છે, તેની સામે આસુરી સપદ ટકી શકતી નથી આસુરી મ પદ લૂટાઈ જવા છડે છે તે સમત્વ ભાવ પર આધાર રાખે છે, સમત્વ જાણતી નથી દૈવી તો સમત્વ પર આધાર રાખે છે દૈવી અને આસુરી સપદની આ યોજાય છે

જ્યાં હું ફાન લઉં છું, ત્યાં હૃદય મધનની, હૃદયપરિવર્તનની, ચિત્તશુદ્ધિની, માતૃવાત્સલ્યની, આત્મભાવનાની મૈત્રીની અને ગરીબોને માટે પ્રેમની આશા રાખું છું. જ્યાં બીજાઓની ફિકરની ભાવના જાગે છે ત્યાં સમત્વ જુદી પ્રગટ થાય છે, ત્યાં વેરભાવ ટકી શકતો નથી વેરભાવનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ જ હોતું નથી પુણ્યમાં તાકાત હોય છે, પાપમાં કોઈ તાકાત નથી પ્રકાશમાં શક્તિ હોય છે, અંધકારમાં કોઈ શક્તિ નથી પ્રકાશને અંધ કારનો અભાવ કહી શકીએ નહીં પ્રકાશ વરતું છે, અંધકાર અવરતું છે લાખો વરસોના અંધકારમાં પ્રકાશ લઈ જાયો, એક શબ્દમાં અંધકારનું નિવારણ થઈ જશે એ પ્રમાણે આજે પુણ્યોદય થયો છે તેની સામે વેર ભાવ ટકી શકશે નહીં. આ જૂઠાન યસ એક અહિંસાનો પ્રયોગ છે, જીવનપરિવર્તનનો

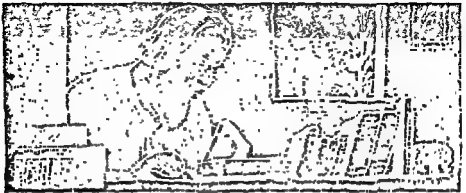
પ્રયે । છે હું તો નિમિત્ત માત્ર છું તમે
પણ નિમિત્ત મન છે પરમેશ્વર તમારી
પાવેલી અને મારી પાવેલી કામ કરાવવા
છરે છે આ કલપકુટી, પરમેશ્વરની
પ્રેરણા છે, તેથી હું માયુ છું ત્યારે તમે
ટોકો આપવે અને દિવ ખોલીને આપવો
ત્યા લોકો એક કૂટ જમીનને માટે ગ્રહણ
છે, ત્યા મારા કહેવાથી લોકો એકગ કળદે
એક જમીન દેવાને માટે તૈયાર થાય છે,
તો તમે સામને કે આ પરમેશ્વરની પ્રેરણા
છે, તેથી સાથે યજ્ઞ જાઓ તેના વિરોધમાં
ન ડીમા રહો આમાથી કયુ જ કયુ થયે

પહેલા લગાઇઓ નાની નાની થતી
હતી જરાક ધમીમ લડવા, કુરતી થઈ,
પાકવેને શાલ્ય મળ્યુ, આખી પ્રજા ખૂન
ખરાબીથી બચી ગઈ એ આ જમાનામાં
એવી લગાઇઓ લડવામાં આવે તો એમાં
હિંસા થવા છતાં પણ તુકસાન ઓછું છે,
તેથી આ દ્વંદ્વ યુદ્ધ હું કમૂલ કરી લઈશ
જે હિન્દવર અને સ્વામીન કુરતી માટે તૈયાર
થઈ જાય અને નહીં કરે કે જે હારશે તે
હાર્યો, અને જે જીતશે તે જીત્યો તો હું
એ કમૂલ કરી લઈશ અને જે હુનિયા તે
દ્વંદ્વ યુદ્ધ જોવા આવે તો હું તેનો નિષેધ
નહીં કરું, કારણ કે હુનિયાનું એમાં વિશેષ
તુકસાન થયે નહીં પરંતુ દ્વંદ્વ યુદ્ધનો
જમાનો હવે વીતી ગયો છે પહેલા દ્વંદ્વ
યુદ્ધ થતું હતું, પછી હજારો લોકો આપઘાત
લડવા લાગ્યા હજારોની લડાઈ પૂરી થઈ
અને લાખો લડવા લાગ્યા તેથી પણ પરિણામ
આવ્યું નહીં પછી શું ? અહીં વીસ લાખ

તો ત્યા પનીત લાખ અને અહીં પચીસ
તો ત્યા પચાસ લાખ, આ રીતે જો જમાનો
ગાળો કે હજારો લાખો નહીં પણ કરોડો
લોકો આપઘાત લડવા લાગ્યા નાણુસની
સામે મવાત જો છે કે કા તો 'ટોટલ વોર'
(સર્વગ્રામી યુદ્ધ)ની તૈયારી કરે અથવા હિંસા
છોટા અને અહિંસા અપનાવે હું સામ્ય
વાદીઓને જો સમજાવું છું કે બાઇબો,
તમે લોકો એમાર ખન કરો છો, કયાક
એમાર મકાન બાળો છો, કયાક કાઠક લૂટ
ધાક કરો છો, રાતમાં આવો છો, કિસે
પહાડીઓમાં છુપાઈ રહો છો પણ હવે
છુપાવાનો જમાનો ખતમ થઈ ગયો છે
હવે એવી દરકતોથી કરો લાભ નથી જો
લગાઈ લડવી છે તો વિશ્વયુદ્ધની તૈયારી કરો
અને તેની શહ જુઓ પણ ત્યાં સુધી
કરોડોની સંખ્યામાં હિંસા કરવાની તૈયારી
કરો નહીં ત્યાં સુધી નાની નાની લગાઈઓની
આ પદ્ધતિ છોડી દો, અને તમને મત
આપવાનો આજે અધિકાર મળ્યો છે, તેનો
લાભ ઉઠાવો પ્રજાને પોતાના વિચાર માટે
તૈયાર કરો વિશ્વયુદ્ધ થા પડિશુદ્ધ પ્રેમ એવી
સમસ્યા વિજ્ઞાને આપણી સામે ઊભી કરી છે

તેથી જો પ્રેમની, અહિંસાની રીત અજ
માવવા ઇચ્છતા હો તો આ જમીનનું સમજવ
છે કે, નહીં તો હિંસાનો એવો જમાનો
આવનારો છે કે એમાં બધી જમીન અને
જો જમીન પર રહેનારા પ્રાણીઓ ખતમ
થઈ જશે એમ સમજો કે બગવાને આ
સમસ્યા આપણી સામે ઊભી કરી છે, માટે
બાઇબો, નિરંતર દાન આપ્યા કરો

ઈશ્વરનું કામ જામનીએ તો તેની કૃપા મળે તેથી તારે ઈશ્વરનું કામ કરવું
કોઈ વાર રેટિયો ચલાવે છે ? રેટિયો ચલાવવો એ સૌથી મોટો થડ છે રેતો
રેતો પણ તું રેટિયો ચલાવ

મનની દૃષ્ટિ

શુક્રદેવ

ચિત્રના વિષયમાં જે વ્યક્તિ જનસિદ્ધ હોય છે, તે એક પદ પર સંદેહસાજ રજ શોભાને કે ગોળગોળ આકૃતિઓ ભેળવે જ પ્રથમ થઈ જાય છે ચિત્રને તે વિશાળ ક્ષેત્રમાં ભેળવે શકે તેથી તેની ઉત્કૃષ્ટતાની લગભગ ખાસ કરનારી કોઈ ઉચ્ચતર વિવેકબુદ્ધિ તેનામાં જોવામાં નથી આવતી પહેલી જ દૃષ્ટિમાં જે તેને તણે છે, તેને જ તે પણ થઈ જાય છે રાજમહેતના દરવાનનો શેનકદાર પોશાક અને ભિન્ન ભેળવે તેને જ તે સર્વપ્રધાન વ્યક્તિ માનીને અભાઈ જાય છે દરવાજા પાસે કમીને પેલી માણુ સભામંડપમાં જવાનું તે તેને સૂચનું જ નથી પરંતુ જે અધિકારી આવે પ્રાગ્મ ન હોય તે આમ સદ્વચનમાં વ્યવહાર ન જાય તે તે કમળે છે કે દરવાનનો મહિમા કોઈમ નજરે વળગે છે, કારણ કે નજરે વળગવાને સાચો મહિમા તેનામાં હોતો નથી રાજાનો મહિમા માત્ર નજરે જ વા પૂરતો હોતો નથી તેને તે મન દ્વારા પણ ઉપવળ્ય કરવો પડે છે આથી જ રાજાના મહિમામાં એક પ્રકારની શક્તિ, શક્તિ અને ગાંધીર્વ નજીવ છે

પ્રકાશના પુ

માટે જ જે વ્યક્તિ સમજદાર હોય છે, તે ચિત્રના રમણમાનની પ્રાકૃતિકાળથી અભાઈ જતી નથી જો તે પ્રકાશનું અને મોજનું, અધ્યયનનું અને આશ્વાસનનું, આગળનું અને પાછળનું સામજિક શૈલિ છે રમણમાનથી આજ આકર્ષાય છે ખરી, પરંતુ સામજિકમનું કાવચ જોવાની મનને જરૂર છે અને તેથી જ તેનો આનંદ અપીનતર હોય છે

આથી જ ઘણા રસજો કોષ પશુ હોય છે, જેઓ મહારાના શુદ્ધ કાલિત્યને આશરે આપતા નથી તેમની સુદૃઢ એક પ્રકારની કઠોરતા જણાય છે તેમના મૂલ્યમાં ખ્યાલનું તાન હોતું નથી તેની માફ શૂન્યતા ભેળવે કોઈ અભાવમાં લોક તેનો પરિભ્રમણ પણ કરે, પરંતુ તે નિર્મળ શૂન્યતાનું ગંભીરતર નૈમર્થ જ વિશેષ પ્રકારના લોકોના ચિત્તને બૃહત આનંદ આપે છે

તેથી જ જણાય છે કે માત્ર આખની દૃષ્ટિ ઉપરાંત તેની પાછળ મનની દૃષ્ટિનો યોગ ન હોય, તે સૌન્દર્યનો મહિમા કળી શકતો નથી આ માનસિક દૃષ્ટિ મેળવતી જો વિશેષ પ્રકારની કેળવણીનું કાર્ય છે

[૧૭૮

દયા વિના સત્યનું પાલન થઈ શકતું નથી. બીજાના દયા ખાતર, આપણા મુખને અર્પણ કરી દેતું તેનું નામ દયા છે. દયાપૂર્ણ જીવન જ ખરું જીવન છે અને તેવું જીવન જીવનાર જ સત્યનું પાલન પણ કરી શકે છે.

એક સમયની વાત છે: એક દેલવે પુલની પાને એક નાની સરખી ઝૂંપડી હતી, તેમાં એક વૃદ્ધ સ્ત્રી અને તેની એક નાની છોકરી રહેતા હતાં. એક વાર એવો મૂઝવણાર વરસાદ વર્ષો કે પુલ પડી ગયો. રાત અધારી હતી અને પવન જોતપૂજું સૂસવાટો મારી રહ્યો હતો. અચાનક છોકરીની બિંદુ બિંદુ ગઈ. તેણે પોતાની ખડકીમાથી ભેંસું તો પુલ તૂટેલો માલૂમ પડ્યો ગાડીનો આવવાનો સમય થઈ ગયો હતો. તેણે પોતાની માને ઉઠાડી અને કહ્યું, 'મા, પુલ તૂટી ગયો છે અને ગાડી હાથમાં આવશે; માટે હજારો માણસોના બન ગયાવવા આપણે કંઈક કરી છૂટું ભેંસીએ.'

એક બાળુ વરસાદનું ભય કર તોફાન હતું; ઘરની બહાર નીકળવાનું મન થાય તેવું નહોતું; બીજી બાળુ છોકરી કહેતી હતી કે, 'મા, હજારો માણસોના જીવ બચાવવા માટે આપણે કંઈક કરવું ભેંસીએ.'

છોકરી ઘણી હોશિયાર હતી તેણે પોતાના હાથમાં એક લાકડી લીધી અને તે પર કપડું લપેટીને તેને સળગાવ્યું; બીજા હાથમાં તેણે પોતાની લાલ સાડીનું ફાટેલું કપડું લીધું અને પોતાની માને કહ્યું, 'મા, ચાલો; હવે આપણે ગાડી સામે જિભાં રહીએ દ્રાવિર આ લાલ

કપડું ભેંસે કે તરત જ ગાડી જિભાં રાખી દેશે.'

મા અને દીકરી ભયંકર પવનના સૂસવાટો-જોની ઘરકાર ક્યાં વિના પુત પાસે આવીને જિભાં રહી ગયાં. ગાડી સમયસર આવી પહોંચી. દ્રાવિરે જળતા કપડાના અજવાળામાં જ્યારે લાલ કપડું ફેરફારતું ભેંસું ત્યારે તેણે તેને ચેતવણીરૂપ સમજી ગાડી જિભાં રાખી દીધી. ચારે બાજુ ભયંકર તોફાન હતું. આવા ભયાનક જંગલમાં ગાડી જિભાં રહેતાં મુસાફરો વિચારમાં પડી ગયા અને નીચે જિતરીને ગાડી જિભાં રહેવાના કારણની તપાસ કરવા લાગ્યા. દ્રાવિર નીચે જિતરી; અને મા દીકરી પાસે આવીને તેણે પૂછ્યું, 'આ લાલ કપડું કેમ બતાવ્યું?'

છોકરીએ કહ્યું, 'અહીં પુલ તૂટી ગયો છે. ગાડી અહીંથી ચાલે અને હજારો માણસો માર્યા નય-એ બીકે આ લાલ કપડું બતાવીને ગાડી જિભાં રખાવી છે.'

તપાસ કરતાં પુલ તૂટેલો માલૂમ પડ્યો અને દ્રાવિર તેમ જ મુસાફરો આ ભયંકર અકસ્માતથી બચી જવા માટે હવે પામ્યા. લોકો છોકરીની સમયસૂચકતા માટે પ્રશંસા કરવા લાગ્યા સરકારે તેને ઈનામ પણ આપ્યું.

કહેવાનો ભાવાર્થ એ છે કે જીવનમાં આવી દયા પ્રગટે ત્યારે જ સત્યનું આવરણ થઈ શકે. તેના આવરણ વિના, સત્યનું પાલન અઘડું રહે છે અને તેની સ્થિતિ અપંગ જેવી થઈ નય છે.

ઉલોગતુ શિશુન દેખાવ કે પ્રદર્શન માટે નહિ પણ સાચી કેળવણી માટે તેમ જ બીજા વિષયોમાં પ્રગતિને ઉપકારક થઈ પડે તે માટે છે.

[illegible]

১৯৪৬ সালে ১২ নং
 ১৯৪৬ সালে ১২ নং
 ১৯৪৬ সালে ১২ নং
 ১৯৪৬ সালে ১২ নং

સિવાનું કામ અવગણ્ય મુશ્કેલીભર્યું છે. એમાં ધીરજની પણ ઘણી જરૂર રહે છે. સેવાના કામમાં ઘણી વાર એવું બને છે કે એકોની આપણે સેવા કરવા પછીએ છીએ તેઓ અમારને કારણે અથવા આશી અથવા રીતરિવાજોને કારણે કે -દેવજીવણીને કારણે તેમ જ આજણ, મહત્તા કે શિથિલતાને કારણે આપણે તેઓને કેટલીય સારી વસ્તુ કહીએ તોપે તેઓને એ વાત જાણ થીતલી નથી અને ઘણી વાર તેઓ સારી વસ્તુનો પડો વિશેષ કરવા લાગી જાય છે. એવે સમયે સેવકોએ બહુ ધીરજ ધરીને તેઓ પર જરાયે ગુસ્સે થવા જિના, બધે વિશેષ હસતે મુખે સહન કરીને તેઓની સચે પ્રતભાવથી પર્તવુ બેઠીએ. મુક પ્રતભાવ સાચી વ્યક્તિના હૃદય પર અસર કરી જિતારી રહેતો જ નથી. અવશ્ય એ પ્રત ભાવ રેખાવ પૂરતો નહિ પણ હૃદયની સમ્પ્રાપ્તિઓ દોરવે બેઠીએ, પ્રતભાવ કરતી સેવા જ શુભ ફળદાયી સામે બાલે પાછું બને જ છે તેમાં સેવકોમાં પ્રથમ પ્રતભાવ અને તેમાંથી નીપજતો સેવાકાવ દોરવે જરૂરી છે, આ સમય આપણને આ વખતના પત્રમાં સતી અને સત્રાસક દેહીમાં સમોત્તરુ છે]

શિવ કમુખ, જે આપણી સાથે તે ખાદીની વાત કરી

તારો હપ્કો સાથો છે તારો છેલ્લો
કાગળ કાલે મળ્યો સપારના ત્રણ વાગે લખાલ
તે લખાયા એમ થઈ વાદ ચાલે છે. તેમા
તારો કાગળ રહી જતો હતો આને ધીવળ
મુલતવી રાખી તને લખવા બેઠો છું. આને
મોનવાર છે. હરિનનનું ચોરું બાકી છે. તે
પછી મરીયા આ લખી નાખું છું.

વારૂં વજન મારસ થતું જતું હોય છે.
હરિજનને તમાના જમણનું વર્ણન હીઠ
આપું છે. જ્યાં અને ત્યાં સેવા કર્યા કરશે.
હું ન લાખી ચક્ર તેણે તું લખ્યા કરશે,
(૧૮૨)

જે બાઈની સાથે તે ખાઈની વાત કરી
તેઓની સાથે એક જ જાતનો વહેવાર હોય
એ જ વસ્તુનું વિવિધપૂર્વક સિંચન થઈ કરતું
ખીલતોના ઉદારજન આપવા, નિર્વશ ન જ
થવું, ને તેઓની સેવાના પ્રમંગ યોધી લેવા,
સેવા ને ખાઈને જળપત્ર તથી છતાં સેવા પ્રેમ
ઉત્પન્ન કરે છે ને તેની ઉપર પ્રેમ
પેઠા ચાલે તેની વાત વહેલી થયે-ઊતરે છે.

તારને એતારનું જ્ઞાન ખૂબ વાંચું હશે.
તારને એકસૂર બરેાબર કરી શકે છે કે ?
અગ્નિજ્વાલામાં શું વાંચે છે ?

તા. ૨૬-૨-૩૪ બાપુના આશીર્વાદ
આપ્યાં ૫

કુદરતી ગજણીઓ

જેમ તમારા બાહ્ય શરીરમાં ખરાબ પરમાણુઓ નાકમાં ન પેસી જાય તે માટે કુદરતે નાકની અંદર વાળની ગજણી રાખવાની યોજના કરી છે, તેમ તમારી આંતરિક રચનામાં પણ સર્વ રચને 'સેફ્ટી વાલ્વ' રાખ્યા હોય છે. બહારનો ઠાંઠ જાતનો કચરો દાખલ ન થાય તે સારું અટક થતી બાનીઓ કુદરતે જ તમોને સોંપી છે; વિવેકબુદ્ધિની ગજણી આપી છે, નાકે નાકે ચોકીદારો બેસાડ્યા છે.

પણ જ્યાં ધણી જ નમાલો, ગમાર હોય ત્યાં બિચારો ચોકીદારો શું કરે? પરિણામને ગજુકાપાં વિના જેને તેને દાખલ જ કર્યાં કરે, ત્યાં નોંસોનો શો ઉપાય? કોમાંના કેટલાક વફાદાર ચોકીદારો અતિ નમ્રતાભરી ધીમી સૂચનાઓ કરે છે, "ગરીબનવાજા! આ ચોરને દાખલ કરવા એવો નથી" પણ જો ગમાર માલિક તો કોલ્ટો તેને જ ધમકાવે, બજાબજરીથી ઉપરવટ થઇને દાખલ કરવાનું બાંદશાહી ફરમાન છેડે, અને કાં તો જો ખબર આપનારના જ આંધામાં મારે. ત્યાં બીજો શો ઉપાય?

આ વાત તમોને વધુ સ્પષ્ટતાથી સમજાવું. મનુષ્યને ચોતાના બાહ્ય શરીરની સ્પષ્ટ ભણુ હોવા છતાં, આંખે જોઈએ છીએ કે પથ નહિ એવા અનેક પદાર્થો તે ખાય છે. નહિ ખાવાનું તે ખાય છે પણ જો પતણે કાંઈક કાંઈને હોજરીમા નાખ્યા કરે છે પરિણામે હોજરીની પચાવવાની તાકાત ધીમે ધીમે ખર્ચાઈ જાય છે, અને હોજરીની શક્તિ લીધે થતાં તે ખોરાકને પચાવવા માટે કુદરતને ગરમી ઉપજાવવા તાવ લાવવો પડે છે.

ખાસખાસ

મુનિશ્રી નાનચંદ્રજી

પણ જો મૂર્ખ માલિકે પોતે જ જો તાવને આમંત્રણ આપ્યું છે, એવું તેને જ્ઞાન રહેતું નથી. તે તાવ કાઢવાની કોલ્ટી મહેનત કરે છે. હોજરીમાં નથી પચ્યું, માટે તાવની જરૂર છે; એને તે સમજતો નથી. તેથી તેણે જો તાવને જનુકૂળ થવું જોઈએ, તેને બદલે પ્રતિકૂળ થાય છે. જો શરીરના ચોકીદારોને તો અંદર ભરાઈ ગયેલો કચરો કાઢી નાખવો છે, બ્યારે જો શરીરના મૂર્ખ માલિકે કૃત્રિમ ઉપાયો દ્વારા કચરાને અંદર સમાવવાનો પ્રયાસ કરે છે. જો માલિક પોતાની મૂલ્ય પરિણામ તાવ છે એટલું સમજી તેને અનુકૂળ થાય છે, તેવું કાચું વહેણ પડી જાય તો તે બધું છે કે હશીસ રતલ જેટલો મળ્યો ભરાયો છે. તેને જાણીને ખાખ કરી કાઢવાનો છે નવો મજા વધારવાનો નથી, ને તેથી જ કુદરતી ખાવાની ઇચ્છા થતી નથી. જરૂર વિના અંદર કશુંયે પણ જવા દેવાને કુદરત ઇચ્છતી નથી, અને તે કોલ્ટી હવે સુધી કે તેમ ને તેમ દિવસોના દિવસો વીટી જાય. જેટલા પ્રમાણમાં મજા, જેટલા વખતને મુશ્કેલી તાવ. જેટલો શુનો તેટલી જ શિક્ષા. નાનો શુનો હોય તો નાની શિક્ષા, અને ઘોટો શુનો હોય તો મોટી શિક્ષા! બ્યારે જો બધું સાફ થાય, ત્યારે જ હરવાને કોઈપણ જોડામાં જોડા સાત દિવસ, અને વધુમાં વધુ પિસ્તાળીસ દિવસ જેટલી લાંબી મુદત સુધી પણ ચાલે. કારણ કે મજાને ભરાવ અને તેથી આંતરડાં ખરાબ થયાં હોય છે.

આ જ રીતે સ્વસ્થ શરીરનું પણ સમજી લેવું. અંદર પાપનો ભરાવ થયો તે આરોગ્ય, તેના હરવાના બધા થાય તે સ્વસ્થ અને જો

મગ નીકળે અને સ્વચ્છતા મારે તે નિર્જરા.

જેમ ગમન-ત્યા વિના ચરીરમાં ખોરાક નાખવાથી તેની શિશા વેઢવી પડે છે, તેમ મનુષ્ય જે તે વિચાર અને જે તે વર્તન કરી અનિવર્તનાં દાગો ખુદમાં રાખે છે, તે એ સુદતા નહેવાથી પ્રવાહ ચાલ્યો આવે છે. અને જ્યારે તે ખૂબ ભારી થઈ જાય છે, ત્યારે તે શુભાત્મા નીચેની અધોભૂમિમાં કે નરક જેવા સ્થાનોમાં જઈને તે કર્મની અકામ નિર્જરા (જ્ઞાનરહિત નિર્જરા) દ્વારા પરિભ્રમિત કામ મુખી અતિ કષ્ટ વેઠીને દુષ્ટ કર્મોને લે મેલે છે.

ખરામ અને ભારી ખોરાક લેવાથી ટાઇફોઇડ થાય છે. તે જ રીતે ખરામ દરેકોને વાથી કે વિચારવાથી વૃત્તિની દુષ્ટતા ખોદું વર્તન કરાવે છે અને તેને લઈને હીતાઈ, મમતા, વિષય, વિકાર કપાયો જોડે આત્મિક મનો એકા થાય છે. જેટલા પ્રમાણમાં મળ વધે તેટલા પ્રમાણમાં ધર્માદેવધે, અત કરજની કોઠી ધખ્યા કરે. કોખની માત્રા વધી એટલે

આખી કોઠી લાલગોળ શર્ષ જાય પ્રહ્લી જેવી બે ધખ્યા કરે. પોતાથી એ સારું ન થાય. અને આમપાસના બીજાઓ પણ એથી દાઢે. સ્વાર્થનો સારામ તેને પીડ્યા કરે. મોટા કાવદાવા, હુરામખોરી વગેરે અનેક પાપોનો મગ ખુદે બારણે ચાલ્યો આવે, મોટા મોટા ખાલી ગરનાજાં એકદમ છલોછલ ભરાઈ જાય. દુષ્ટ વિચારો બહારના ગધા દુષ્ટ પરમાણુઓને અંદર આકર્ષે છે. કારણ કે સ્વભત્તીય પદાર્થને આકર્ષવાનો સ્વભત્તીય પદાર્થમાત્રમાં શુષ્ક હોય છે. પછી તેા દૂર્ગંધીની ગંધના પરમાણુઓ કરતાં પણ ઉચ્ચ અને દુર્ગંધી ખરામ વિચારના પરમાણુઓનો પ્રવાહ ચાલ્યો આવે. તે પ્રવાહ અતિ સૂક્ષ્મ છે. તે તો સૂક્ષ્મ દ્રષ્ટિ - પ્રગટે ત્યારે જ અમલય એટલે જ મહાપુરો કહે છે કે તમારી વૃત્તિના વેગને તપાસો, અને જેવો વેગ હોય તેટલી જ અનુપ્રેક્ષા પણ સતજાવ કરો. આત્મનિરીક્ષણ કરવાની ટેવ પાડો

સ્તુતિ અને શ્રદ્ધા

એક સદાચારી વિદ્વાન પ્રામણ્યનો પુત્ર વિદેશમાં રહેતો હતો. અને તે પૂર્વજન્મના કર્મયોગે વિદેશમાં જઈ ચારિત્રહીન થયો આ બબર તેના પિતાને પડવાથી પુત્રને પત્ર લખ્યો કે, 'પ્રિય પુત્ર વામદેવ! મેં સાંભળ્યું છે કે તમે વિદેશમાં જઈ આપણા કુળનો જે સદાચાર છે તે છોડ્યો છે એ આ વાત સાચી હોય તો તમે મોટું પાપ કર્યું છે. જે થયું તે ઠીક, પણ હવેથી તમારાં પૂર્વ કર્મોના પક્ષાત્તાપ કરી તમે આપણા કુળધર્મના સદાચારનું આચરણ કર્યો.' આવી રીતના પિતાના પત્રને વિદેશમાં રહેલો પુત્ર હલક સાથે આખી નેત્રને સ્પર્શ કરાવતો હતો.

તે વખતે તેના સોગવતીએ પૂછ્યું, 'તમે જાણું કરો છો?' તેણે હૃષ્ટમાં આવી જઈ કહ્યું, 'મારા પ્રિય પિતાજીનો આજ્ઞાપત્ર છે. તેનો હું મારા નેત્રોને સ્પર્શ કરું છું.'

આમ તે પત્રનો તેણે એટલો બધો આદર કર્યો કે જાણે પિતાનાં વચનોમાં તેને કેટલીયે શ્રદ્ધા હતી, પરંતુ તેમાંથી એક પણ શબ્દ આચરણમાં મૂક્યો નહિ. આવી રીતે આચરણને જાણુનારાં મનુષ્યો શાસ્ત્રોની ખૂબ સ્તુતિ કરશે, પરંતુ તેમાં શુદ્ધ શ્રદ્ધા નહિ રાખે

એક સમયે ભગવાન
પુદ્ર શાશ્વતી નગરીમાં
જેતવનમાં વિહાર કરતા
હતા તે સમયે આયુષ્માન
યશોજ્ઞ અને તેમના સાથી
પાંચસો ભિક્ષુઓ તથા
ભગવાનનાં દર્શન કરવા
આવ્યા હતા આ
આગનુકે ભિક્ષુઓના
સ્થાગતમાં, તેઓના
આદરસત્કારમાં, તેઓને
માટે આસન અને પથા
રીની વ્યવસ્થા કરવામાં
વિહારના બધા ભિક્ષુઓ
મગ્ન હતા વિહારના અને

પદ્મનાભ શ્રી. જૈની
આટલો મોટો અવાજ
કરતા હતા ને? જાણે
મનરમાં માછલાં વેચાતાં
ન હોય?"

એટલે યશોજ્ઞે ભગ-
વાનને કહ્યું : “ જાનતે !
અમે પાંચસો ભિક્ષુ અહીં
આપના દર્શન માટે
આવ્યા છીએ, અહીંના
ભિક્ષુઓ સાથે અમે
મ કાષ્ઠ કરતા હતા.
એટલે મોટો અવાજ
થયો હોયો જોઇએ.”

“તમે જાઓ તમારે
મારી સાથે રહેવું ન

આગનુક એ સૌ ભિક્ષુઓ વાતચીત કરતા
હોવાથી મોટો અવાજ થતો હતો એટલે
ભગવાને આયુષ્માન અનન્દને પૂછ્યું “ આનન્દ!
આ આટલો મોટો અવાજ શાને આવે છે?
જાણે ભગવાન માછલાં વેચાતા હોય?”

“ જાનતે! આયુષ્માન યશોજ્ઞ અને તેમના
પાંચસો સાથીઓ આપના દર્શન માટે આવ્યા
છે, તેઓના અવાજ છે.”

“ તો આનન્દ! તેઓને કહી આવો કે,
‘ભગવાન તમને જોલાવે છે.’”

“ સાડું જાનતે!” એમ કહીને આનન્દ
આયુષ્માન યશોજ્ઞ અને જીજ્ઞા પચસો ભિક્ષુ-
ઓને જોલાવવા ગયો અને થોડી વારમાં એ
સૌને લઇને પાછો ફર્યો તેઓ સૌ ભગવાનને
પ્રણામ કરી એક જાત્રુએ બેઠા તેઓને
ઉદ્દેશીને ભગવાન બેઠ્યા : “ ભિક્ષુઓ! તમે જ
પ્રાર્થના પુ

જોડો ”

“ સાડું જાનતે!” એમ કહીને ભગવાનની
આજ્ઞા માની બધા ભિક્ષુઓ ત્યાંથી આવ્યા
ગયા અને અનુક્રમે વજ્રની ઇન્દ્રાદિ પ્રદેશોમાં
વિચરતા તેઓ વચ્ચુમુદા નદી તીરે આવ્યા.
ત્યાં પર્ણકુટી બાંધીને આનુભાસમાં રહેવા લાગ્યા.
આયુષ્માન યશોજ્ઞે ભિક્ષુઓને સંજોષીને કહ્યું :
“ આયુષ્માન ભિક્ષુઓ! આપણા હિતંથી,
અનુક્રમક શાસ્ત્રના ભગવને આપણને ત્યાંથી
શાસ્ત્રા વજ્રાની આજ્ઞા કરી છે તે આપણને
પ્રધારણ માટે જ. એટલે આપણે હવે એવી
રીતે રહીએ કે જેથી ભગવાનનું ચિત્ત પ્રસન્ન
થાય, એમની કૃપા થાય.”

“ સાડું આયુષ્માન!” એમ કહીને બધા
ભિક્ષુઓ દૈક ચિત્તથી, પરક્રમથી, ધ્યાન અને
ચિન્તન કરવા લાગ્યા. અને તેઓ ને ખીમ ધીમે

ચિન્તની શાંતિ પ્રાપ્ત થઈ.

તે સમયે ભગવાન પણ પૈશાલીમાં નિવાસ પૂરો કરી મદાવનમાં આવ્યા. જદગુરુદા નદી પાસે જ હતી ત્યાં ધ્યાનપરાયણ બિહુઓને ધ્યાન-ચિન્તાન કરતાં જોઈને ભગવાન પ્રસન્ન થયા. ભગવાને આયુધ્માન આનન્દને કહ્યું :
“આનન્દ ! આ બધી દિશાઓ તારા પ્રભાશથી જને પ્રસન્નતાથી ભરાઈ ગઈ હોય એમ તારો છે ! આ દિશાઓમા જદગુરુદા નદીને તીરે બિહુઓ ધ્યાન અને ચિન્તાનમાં મગ્ન છે. આનન્દ ! તું નદીતીરે જઈને બધા બિહુઓને કહી આવ કે, શાસ્તા તેઓનાં હર્શનની ઇચ્છા કરે છે.”

આયુધ્માન આનન્દ ત્યાં ગયા અને સૌ બિહુઓને આ શુભ સંદેશો આપ્યો. બિહુઓએ હર્ષથી જોને વધારી લીધા.

ત્યારે જો બધા બિહુઓ જાણ્યા ત્યારે ભગવાન નિશ્ચલ સમાધિમાં બેઠા હતા. આ જોઈને જો બધા પણ નિશ્ચલ સમાધિમા રહ્યે થયા. આમ આખી રાત્રી સુધી વ્યાધુ !

સવાર થતાં આનન્દે ભગવાનને કહ્યું :

સરદારશ્રીની વાણી

બેપરવાઈમાં નથી કરી બીરતા કે નથી કરી શૂદ્રશ્યાઈ.

× * ×

જે પોતા પર બીજાને જીવવા દે છે તે માણસ નહીં પણ જાનવર છે.

× * ×

આપણને સ્વતંત્રતા જોઈએ છે. પણ સ્વતંત્રતા શું કરવાને માટે? શૂંઠની પેઠે કીચકવાળા ખાંભેચિયામાં આળોટવા માટે? હું તમને કહું છું કે આપણા ગ્રામવાસીઓને આપણે વધારે સારી સ્વચ્છતાની ટેવા ન શીખવીએ, અને તેઓ દોરને માટેની કોઠ

૧૮૬]

“જાન્ટે ! તારા પૂરી થઈ છે. પ્રથમ મામ પીતી ગયો છે. આ બિહુઓ ઘણા વખતથી આવીને અહીં બેઠા છે. જાન્ટે ! આપ આગતુંક બિહુઓ સાથે કુશલપત્ર કરો.”

પરંતુ ભગવાન સ્વપ્ન અને પ્રૌઠ રહ્યા. આનન્દે વારે વારે એ જ પ્રાર્થના કરી એટલે ભગવાન નિશ્ચલ સમાધિમાંથી ઊઠ્યા અને આનન્દને કહેવા લાગ્યા : “આનન્દ ! તને એટલી તો ખબર હતી જ કે હું તેમ જ આ બધા બિહુઓ નિશ્ચલ સમાધિમાં બેઠા હતા ! આવા આર્યમૌન જેવું મુન્દર બીજું શું છે ?”

પછી ભગવાન બોલ્યા :—

“યશ્સ ગિતો કામકણ્ઠકો
અમ્કોસો ચ વધો વ્યવધનં ચ
પખ્યતો વિય સો ઠિતો અનેજો
મુખદુર્જપેમુ ન વેદતિ ભિષ્મુ.”

(જેનો કામકણ્ઠક, આદેશ વધ અને જનન નિશ્ચિત છે, જે મુખદુર્જપનો કમ્પ પામતો નથી, અને પર્વત પ્રમાણે અચલ રહે છે એ જ બિહુ છે.)

જેવાં લાગતાં ગંદાં અને કદંગાં પદાર્થો તેમનાં દોરો સાથે રહેવાનું ચાહુ રાખે તો સ્વશજ આપવાથી પણ તેમનું કંઈ ફળદર નહીં ફીટે.

× * ×

તાત્કાલિક ફળ જોઈએ તેનાથી ગ્રામ-સેવાનું કામ ન થઈ શકે.

× * ×

સત્યાગ્રહની લડાઈ હારેલાં જે પ્રકારની હોય છે : એક જીવંતોની સાથે અને બીજી પોતાની નજાણાઓની સાથે.

× * ×

સત્યાગ્રહ એ કાયદાનું હથિયાર નથી.

ધારાબાપુ

બાપુજીની મીઠી વાતો -૬

સાને શુદ્ધ

તમે જે મિત્રોનો બેઠકીળ સાથે બેઠો. સાથ ત્યારે તમને કેટલો આનંદ થાય! અને ધણા વર્ષો પછી બેગા થયો ત્યારે આ આનંદ સે મહો વધારે હોય છે. જે મિત્રે ના મિત્રવત્ત માધુર્ય દેય છે. કાનજી કે ત્યારે નિર્મળ પ્રેમ હોય છે. પરંતુ જે મહાન પુરુષોનું પરસ્પર મિત્રન થય છે ત્યારે એમાં અપૂર્વ માધુર્ય રહેતું છે તે ગંગા યજુનાનું મિત્રન હોય છે. સૂર્યચંદ્રની એ ભેગ હોય છે, હરિહરનો એ મિત્ર પહેલ છે. સમર્થ શમભાસ અને ટુકેરામ એ એની એવી જ ભેગ એક વાર થઈ હતી એક નદીને તીરે આ બે સાધુઓ વચ્ચે થો. વાનિવાર થયો એ કામગીરા હબારો માનુષો બેગા થયા હતા. પરંતુ એકે પાણીમાં પથરો. દેકથો અને બીજાએ આકાર કાઢી આમળી બનાવી પછી બને છૂટા પથરા એનો અર્થ હો? એકે કહ્યું “પાણીમાં પથરો ડૂબી જાય એમ આ દોકો સચારમાં ડૂબી જાય છે” બીજાએ કહ્યું “શું રાઈ થકે એમ છો? પ્રમુની છંગલ”

આશાજી

પરંતુ મારે તો તમને બાપુજીની વાત કહેવાની છે. યશદા જેલમાં મહામંદુર એ ૧૬-૩૨ની સાવમા ઉપવાસ ચારે કર્યા હતા. હરિજનોને હિંદુ સમાજથી હમીશને માટે અવગ પાડી દેવાની અંગેની રમત હતી. મહામાજીને આ વાન અસહ્ય લાગી શરીરનો એક કાગ કરવાથી છૂટો પાડવાનું હોનાથી સહન થાય? અને હિંદુ સમાજની પક્ષ એ કાયમની નામીશી થઈ હેત તેથી મહામાજીએ ઉપવાસ ચારે કર્યા હતા. છંગડના તે વખતના પ્રધાન મેંકેટનદે આપેલા ચુકાને માનવા મટે તે ઉપવાસ હતો. દોડધામ ગરુ થઈ ગઈ યશદા જેલ કારતનું રાજકીય-ચક્રાંશિત બની ગઈ. પરિત મહન મેલનીય જાળવા રાજાજી અને હો. આમા સાહેબ આગેશ્વર જાળવા છેવટે હો. આગેશ્વરને મનુર થાય એવો “ચુના કરાર” થયો. મધા આનંદ પાગથા

તે વખતે યશદામાં ઉપવાસ હોડવાને વખતે કોણ કોણ હાજર હતા? દેશમંજુ

[૧૮૭]

દાસનાં પત્ની વાસંતીદેવી આવ્યાં હતાં. સરોજિની દેવી હતાં. મદનમોહન હતા. અને ગુરુદેવ સ્વીન્દ્રનાથ હતા. તેઓ મહાત્માજી પાસે આગ્યા. આંખાનીચે મહાત્માજીનો ખાટલો હતો. રાષ્ટ્રપિતા ત્યાં સૂતેલા હતા. ઉપવાસ છોડવાનો સમય હતો. સ્વીન્દ્રનાથ મહાત્માજીની પાસે ગયાં. એ મહાન કવિ બાવનાથી ખલાવિત બન્યા હતા. તેઓ નીચા નચ્યા. મહાત્માજીના

બોલામાં માથું મૂકીને એ કવીંદ્ર, એ ગુરુદેવ નાના ભાણકની માફક રહી પડ્યા!

આ દરમિયાન આગે આવતાં હું કેટલીય વાર ગદ્ગદિત થઈ ગયો છું! તમને શું આ પ્રસંગ અતિ પાવન અને મધુર નથી લાગતો? ભારતનું અર્ધ સત્ય, શિવ, સુંદર તે વખતે ઘરેલાં જોતમાં એકત્ર થયું હતું મહાન પ્રસંગ! વંદન હોય એ પવિત્ર મંગળ પ્રસંગને!

આપણું અંગત જીવન

જુગતરામ દવે

પરમાં ગમે તેવા લંપટ થઈને વર્તવું એ સમાજમાં પ્રતિષ્ઠા પામ્યું, તેની અસર મામડામાં વસતા મૂંગા કરોડા ઉપર પણ પડ્યા વિના રહી નથી તેમનાં લોભાં જીવનોમાં કામીપણું સ્વાભાવિક રીતે જ આપમા રહે એવી અપેક્ષા રહે. પરંતુ ઉપરના વર્ગોએ એક આચાર એક વાર પ્રતિષ્ઠિત કર્યો, એટલે તેના અનુકરણની લાલચમાંથી તેઓ કેમ બચી શકે? આમ આપણા મામડાંઓ પણ કામાય અને અવિવેકી જીવનમાં ફસાયા છે. પરિણામે કમાણીની તાકાત નહીં અને ખાનારાં ધણાં, એવી તેમની દશા થઈ મઈ છે. જાણે માણસથી કેઈ નીચેની યોનિની હોય એવી આપણી પ્રબળી ઈનકશા બની રહી છે.

આપણા સીસમાજની સ્થિતિ જોઈએ તો ત્યાં પણ આપણા લોકોના વિપથીપણાની છાપ દેખાયા વિના રહેતી નથી. તેઓને જીવનના કેઈ જિંદગી વિચારે કશવાની તક આપણે આપતા નથી. તેમનો આજો દિવસ આપણાં મુખસમક્ષે રાચવવામાં, અથવા બનીકનીને આપણી મહેરબાની ટકાવી રાખવામાં જાય છે. તેઓ આપણી આંખ ઉપરથી સમજી જાય છે કે એમ વર્તવામાં જ તેમના મુખસલામતી છે. આપણે પોતે દેશસેવાનું જીવન સ્વીકાર્યું હોયે તોપણ આપણે ગૃહજીવનના અંગત સુખો છોડવા તૈયાર હોતા નથી, અને તેથી સ્ત્રીઓ આપણી અંગત સેવા કરતી રહે એવું જ આપણુ વલણ દુરજતી રીતે રહે છે. આપણા સેવાજીવનમાં તેમને ભાગોદાર કરવાના પ્રયત્નમાં આપણે અત્યંત દીલા છીએ, તેનો ખીજો કેઈ ખુલાસો છે શું?

ધકાડું પાણી કહેવા લાગ્યું:-

“અરે જો મહાસાગર! જો ને, હું કેવું સ્વચ્છ અને બિજળું છું!”

જું તો સાવ એલોએલો છું!”

એ જ રીતે છુદ્ધ સત્ય પણ જોઈ જો છે:-

“હું કેવું પટપટ જોણું છું! અરે જો મહા સત્ય, તને તો જીભ જ નથી!”

ત્રિવેણી સંગમ

શાન્તનુકાંત મુગ્ધ ૩૦

(૨૮)

તે વખતે બારડોલીમાં લોકોએ પૈસા બધા ભરી દીધા, ન કરવાને માટે દિલગીરી બતાવી કમિશનરને હારતોશ આપ્યા, અને 'સરકારની જે' લેતાંથી ! !

વહુભભાઈ કહે "હવે આપણે સરકારને લખીએ કે 'સરકારની જે' થઈ ગઈ છે, હવે અમને યા સાદુ પૂરી રાખ્યા છે ?"

બાપુ "બરોબર છે. આપણને કમૂલ છે !"

(૨૯)

એક દિવસે લખેલા કાગળોની ધારી, મહાદેવભાઈ બાપુ પાસે હાજર ન હતા એટલે વહુભભાઈ પાસે બાપુએ રાત્રે મેસીને કાગળી કાગળના કકડામાંથી અર્ધો બાકી રહ્યો તે વહુભભાઈએ કાપ્યો અને બાપુની સામે નેળીને તેઓ કહે "એટલો યા માટે ન બચાવીએ ?"

બાપુ કહે "મારા લોક શીખો તો સાદુ જ તો !"

આ વાક્યમાં મીઠું કટાક્ષ હતું, એ વહુભભાઈ ચેના જાણે ? એ વાક્યનો સ અર્થ તે દિવસે સામે મહાદેવભાઈને એક વાક્યમાં બાપુએ કહી દીધું હતું તેની સાથે હતો. "મહાદેવ, આ વહુભભાઈ માટે નથી તમને જ સૂચના કરી હતી કે અહીં બહારથી જે વસ્તુ આવે તે ઉપર અકુચ રાખીને હો. હું નેળી ગયો છું કે ખીંચે ખીંચે વસ્તુ જ બચ છે આ પૈસા અપણા બચ છે, એ જાન મારા મનમાંથી કરી બચતુ નથી જે વહુભભાઈ રાખ્યાં

જાઈના આરોગ્યને માટે આવશ્યક હોય એ અવસ્થા મળાવતું, પણ મર્યાદા હમણાં લેવી."

(૩૦)

સત્યાગ્રહ સખ્તાઈ બીજે દિવસથી શરૂ થવાનો હતો, એટલે 'પીજવાનું' શરૂ કરવાનું હતું મહાદેવભાઈ બાપુને પુષ્પા લાગ્યા 'પીજવળી તાત લેવી છે ? તમારાથી કેટલી વાર તૂટી હતી ?"

બાપુ કહે "જતન કરતા આવડે તો કાપ્યે ન તૂટે યકરલ લ મરી પાસેથી લે કે તૂટે કાઠા મારી પાસેથી લે કે તૂટે પણ મારી તો વહાડાના વહાડા સુધી ચાલતી એ તો જતનનું કામ છે જુઓની આ લાગેલ પહેરું છું તે જાળવી જાળવીને પહેર્યાં કહું છું બીજાની પાસે તે હોય તો ક્યારનો ફાટી બચ "

વહુભભાઈ હસતા કહે "એ તો પહેરતા જ ન હો, અને ખોટી ઉપર જાળીને રાખી મૂક્યો હોય એવું લાગે છે "

બાપુ "એમ જ છે "

બાપુની આ વાત જાણી મહાદેવભાઈ વિચારે થઈયા "જતન કરતા આવડે તે !" એ શબ્દમાં બાપુનું આત્મ જીવન આવી બચ છે એમ કહી શકાય 'દાસ કળીશ જતન કર જોડી, જ્યોત્સી ર્યો ધર દીની ચાલિયા' એ શબ્દ બાપુને નેળીને ધણી વાર વાદ આવે છે ૩૦-૩૫ વર્ષ થયાં મારીની અને મનની શુદ્ધિ જલગત જતન એમણે જેવું કહ્યું છે તેવું કહેવું કમું હશે ?

[૧૮૯

એક વાર સવારે મહાદેવભાઈ બાપુએ તેમને પૂછેલી કહેવત ‘ધણીને સૂઝે દાંકણીમાં ને પટોશીને ન સૂઝે આરતીમાં’નો અર્થ વણજભાઈને પૂછતા હતા. એટલે બાપુ કહે : “કેમ, એમની પરીક્ષા લો છે ?”

મહાદેવભાઈએ કહ્યું : “વણજભાઈ પાસે આવી કહેવતોનો ઠીક ભંડાર હોય છે. એટલે એમને કદાચ ખબર પડે”

બાપુ કહે : “હા, એ તો હું જાણું છું, પણ અર્થ વિશે આપણે ક્યાં તકરાર છે ? આપણે તો એની રચનાનો પ્રશ્ન છે. એ કહેવત ગોઠવી શી રીતે સકાય ? અર્થ તો

સ્પષ્ટ છે કે ધણીને જે અંધારામાં સૂઝે તે પાટોશીને પોણે દિવસેય ન સૂઝે. પણ એનો શબ્દાર્થ શી રીતે ગોઠવવો ?”

આમ વાતો ચાલતી હતી ત્યાં બનરમાંથી કંઈ મંગાવવાની વાત ચાલી. બાપુનો તો એ વસ્તુઓના ઉપર કુદરતી રીતે જ કાપ પડે.

વણજભાઈ કહે : “તમે બચાવો તો જેલવાળા બાઈ જયો, એ લોકો તો ગમે તે રીતે ઓનો દિસાબ કરી મૂકવાના. ‘મિયાં લૂટે મૂકે અને અછા લૂટે બેટ.’”

બાપુ કહે : “લો ભેડ લો, તમારે માટે નવી ભણવાની કહેવત તૈયાર થાય છે.”

(ક્રમશઃ)

નિષ્ફળતામાંથી ઘડતર

દિલ્હીનું બીજું દિવાન

બાદશાહખાન (અબદુલ ગફારખાન) ખાન હાન કુટુંબના છે. શાળામાં મેટ્રિક સુધી અભ્યાસ કર્યો. પરંતુ પરીક્ષામાં નિષ્ફળ નીવડ્યા. એમના ભાઈ તો રોકેટર થવા પરદેશ ગયા બાદશાહખાન ન ગયા. એમની આ નિષ્ફળતા એમના જીવનમાં હાનિકારક ન નીવડી.

બાદશાહખાને ઐતિહાસિક થવાનો વિચાર કર્યો. પરંતુ એમા પણ નિષ્ફળ ગયા. કિતરતી પાવરીના અંગ્રેજ અમલદારે એમના મિત્રનું હક્કકલ્પ અપમાન કર્યું એ નજરેાનજર બાદશાહખાને એકાદ એમનું દિલ સૈનિક જીવનમાંથી બિડી ગયું. આ નિષ્ફળતા પણ આખરે એમને લાભદાયક જ નીવડી.

વળી વધુ અભ્યાસ માટે પ્રયત્ન કર્યો. એમના પિતાશ્રી એમને ઇંગ્લેન્ડ જનાવવા માગતા હતા. એમણે પરદેશ જવું એવું નક્કી થયું. પરંતુ એમનાં માતાજીને એમને દૂર મોકલવાનું

૧૯૦]

ન અચ્યું. માતૃપ્રેમ આગળ બાદશાહખાન નમી પડ્યા. પરદેશ જવાનો કાર્યક્રમ પણ નિષ્ફળ ગયો. આ નિષ્ફળતા પણ આખરે ઉપયોગી નીવડી.

ત્રણ પ્રયાસો નિષ્ફળ ગયા. કારણ કે ભગવાને એમને માટે જીવનું જ ભાવિ નિર્માણ કરેલું. એમણે લોકસેવાનું કાર્ય કરવાનો જ આખરે નિર્ણય કર્યો આ કાર્યમાં એઓ યશસ્વી નીવડ્યા. રાષ્ટ્રિય શિક્ષણના પ્રચારથી એમણે સેવાકાર્યનો આરંભ કર્યો. બ્રિટિશના અહમુત તપસ્વી થયા. એમની એ તપસ્વિયા હજી અખડિત રહી છે. દેશની આઝાદી માટે એમના જ ધર્મજન્યુઓના સત્ય પાટીસ્તાનમાં એઓ હજી જેલજીવનમાં મૂંગાં કંઈ સંઘન કરી રહ્યા છે.

સામાન્ય જીવનની નિષ્ફળતાઓ સાથે જ મહાપુરુષોનું ઘડતર થઈ પડે છે
થા શા બા પુ

‘યોગ: કર્મસુ કૌશલ્ય’.....

કિશોરનાથ ઘડ મરાઠીનાળા

[પૂજ્ય શાધીજીએ ગીતાજીને અનુવાદ કરેલ છે તે ‘અનાસક્તિ યોગ’ માં અ. ૬, શ્લો. ૨૨ ની નીચે નોંધમાં કર્મ કૌશલ્ય વિના ભક્તિ અને સત્ય જાને આજ્ઞાસ માત્ર હેવાનો ભય છે એવું જણવ્યું છે. અત્રુ કર્મ કૌશલ્ય તે કર્મ ભૂતનું? એવી અનુમા સકા લોકવાયે પૂ. કિશોરનાથજીએ એનો અર્થ ભૌતિક તેમ જ અધ્યાત્મિક રીતે સમજાવવા—એકાદ એ દાખલા સહિત—લખ્યું હતું. વળી પુછાવું હતું કે, આવી કુશળતા ન આવવાનું કારણ? માણસમાં સની ઊંચપ કે ખામી હોય છે? એ પરનો જવાબ તેમણે તા. ૧૦-૭-૫૨ ને આપ્યો હતો. તેમાં તેમણે એનો ભૌતિક તેમ જ અધ્યાત્મિક અર્થ બંન્ન સરસ રીતે સમજાવ્યો છે તે જાપાને બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે એ કાંઈ એનો ભય સહ શકે એમ મળી, પૂ. કિશોરનાથજી પસંથી ખ્યારા બપુ માં પ્રસિદ્ધ કે વા અનુભવિ શેળીને મે કહેવો છે ‘ખ્યારા બાપુ ના નામકોને તે અવસ્થા માર્ગદર્શક થઈ પડશે. — પ્રેમુ મહેન]

જનજ વાડી વધી ટેવ પડી જાય છે આ કામ મહત્વનું નથી, (આજે આકાશ થી લખ્યો) આટલામાં શું જાગી જાય છે? હમણાં ગમે તેમ કરી નાખો, પછી ભેઈ લેશું, બહુ ચાપ ચીપ ન ભેઈએ, અમે તો જાડા લોક, અમને જેવું હોય તેવું ચલે, કોને બતાવવા જવું છે? વગેરે વગી કામ કરવામાં સાધનો કેમ વાપરવા, કેમ ધરવા કેમ મૂકવા, કેમ સારા રાખવા, એ બધાની સાચી અને ખોટી જીતો હોય. (ઉદાહરણ) પાણિયારી કૂદેથી પાણી ભરે અને બેઠા પર બેઠું મૂકી હાથ છૂટા રાખી બાલે તેનામાં જેવી કુશળતા હોય છે તેવી કહેક કામમાં ભેઈએ કૂવામાં થડો નાખતા કે કાઠના કચાચ અદૃશ્ય નહિ તે ધ્યાનમાં રાખવાનું, માથા પર અડાબ્ધા હોય ત્યારે તોલ જમડે નહિ તે જોવાનું, રસ્તા પર પથરા કાકરા પડ્યા હોય તો સ્વાર્ણને ચાલવાનું આવી કુશળતા તે ભૌતિક કુશળતા—કર્મ કૌશલ્ય છે.

આ ન આવવાનું કારણ મોટે ભાગે નાન પછણી કે જાગલીની ખામી, આજ્ઞા, ધરમ માનાય તથા મોટા કાર્તિકાદુની અન્યવરથા એ મહત્વના કારણો છે.

અધ્યાત્મિક અર્થમાં—કર્મ કૌશલ્ય એટલે

શ્રીમતી પ્રેમુમહેન,
આપનો પત્ર મને પરમ હાડે મળ્યો
આપનું મને મરાઠી રમણ છે

‘ગીતા મયન’ આપે વાચ્યું છે, અને ફરી ફરી વાંચો છો. શ્રી વિનાયાજીના ગીતા પ્રવચનો પણ વાંચવા મારી ભલામણ છે. ટેલુક મયનમાં નથી તે જોયા સારી રીતે છે તે જાજરાતીમાં હજી બહાર પડ્યું નથી એ અડચણ છે. પણ કિશીમાં ‘સરતા સાહિત્ય મંડળે’ બહાર પાડ્યું છે તે વાંચી શકો. એવું જ મરાઠીમાં સમજી શકતા હો તો મરાઠીમાં એ છે જ.

કર્મકોશલના એ અર્થો કરી શકાય ભૌતિક અને આધ્યાત્મિક, ભૌતિક અર્થમાં પ્રત્યેક કામને સારામાં સારી રીતે કરવું તે કૌશલ્ય છે. કામમાં ખામી, અચવરથા, અજ્ઞાપદખર્ણ, કૂવડપર્ણ, અસવચતા, બહુ અમ ને જોણું પરિણામ, સમયનો બગાડ વગેરે થતા હોય તો તે કુશળતા ન કહેવાય. માણસને આવા પ્રકારના નિષાદોથી ગમે તેમ કામ કરવાની

• અર્થ તા. ૧૫ થી અગર નવજીવન કાલકે એનો જાજરાતી અનુવાદ પ્રસિદ્ધ કરાં છે — ૨૫/૧૦

અનામદિન, સમતાની શુદ્ધિ. સમત્વ એ જ યોગ છે. અને યોગ એ જ કર્મ કોશલ છે, એમ ગીતામાં કહે છે. આમદિનથી કરેલું કર્મ પ્રજ્ઞાનથી એ સુખી દુઃખી કરે છે; બંધન પણ કરે છે. એ કર્મ ધ્વિરાધેય થઈ રાહતું નથી.

મારા છે કે આટલેથી આ સમજશે.

હું ૨-૩ દિવસમાં વર્ધા પાછો જઈશ. મારાં મોટાં બાળી દેહત્યાગ કરી ગયાથી અહીં આવવાનું થયું છે.

લી૦ કિરોરલાલ મરાઠવાલા

યથા યોગ્ય ઘટિત પ્રજ્ઞામ વાંચ્યો.

દેશની સૌથી મોટી જરૂર

રાત્ર્યનું કામ સુધારવાને માટે સૌથી મોટી જરૂર એ વાતની છે—ખેતી અને ચારિત્ર્ય. આપણા દેશને માટે અત્યારે આ બે વસ્તુની જરૂર છે, અને એ પાયાની જરૂર છે, આપણી ખેતી સુધરવી નેહએ અને આપણું ચારિત્ર્ય સંજ્ઞાનું નેહએ. આ તદ્દન બાબરપક છે. ખેતી સુધારી તો રાષ્ટ્રનો દેહ સારો થાય, અને ચારિત્ર્ય સુધારો તો પ્રબલો આત્મા સારો થાય, ધારાસભ્યો તરીકે જે એક નીતિ આપણે યાદ રાખવાની છે તે એ છે કે, આ કે તે કામ કદાવવા માટે અમલદાર પાસે જવાનું નથી, પરંતુ ખેતનું સુખી કેમ થાય તે નેવાનું છે. 'વધુ અન્ન પેદા કરો' એ વાત અમલમાં આણવાની છે. તેનો પોષાર કયો જવાથી કે લોકોને માત્ર કહેવાથી તે નહિ બને; ખેડૂનોને એ કરવામાં આનંદ આવે, એમ કરવાથી તે વસ્તુ બનશે..... આપણે ખેતી તરફ ધ્યાન આપવું જ નેહએ. માડું મન બીજે કયાંય જતું નથી. ઉદાગોની પચાત ન કરે; તે તો પોતાનું ફાડી લેશે. ખેતી અને ચારિત્ર્ય એ વાત બે સાચવી લો, તો સૌ સારા વાનાં થઈ જશે.....

હું મરડો થયો છું એટલે જીવાનિયા કરતા ઈશ્વરમાં વધારે માનવા લાગ્યો છું. જીવાનિયા પોતાના શરીર અને લોહીના એમ પર વધારે મુસ્તાફ રહે છે, તેઓ એમ માને કે, દુનિયા એની મેળે ચાલે છે અને તેમાં ઈશ્વર બીશ્વર નથી. એક છોકા કે ઝાડ એમ કહ્યે કે, માણી કે ખેડૂત તો કાંઈ નથી; એ તો બહુ તો ફળફૂલ લેવા આવે છે. પણ એ ખેડૂત છે. કેમ કે બધું ટીક કરી, ઝાડનાં માવજતપાણી કરનાર માણી છે; તે તેમને ઉછેરે છે. તેમ જ જીવાનિયાઓ માને કે, ઈશ્વર છે નહિ, અથે જ અમારા શરીરને જોર જતો નથીએ છીએ પણ એ મોહ છે. જેમ એક વિમાની વિમાન ચલાવે છે, તેમ બધું સર્વસમર્થ ઈશ્વર ચલાવે છે તમે અને એકમતીથી તમારો નેતા ચૂંટ્યો છે તો હું તમારી પાસે માગું છું કે, ઈશ્વર બધે હાજર છે એ વાતને પણ તમે એકમતીથી સ્વીકારો. તમે તેને માટે તૈયાર છો? ચાલ રાખો કે, ઈશ્વરની દયાતીની વાંત માનો એમ હું નથી કહેતો; તેની હાજરીની વાત માનો એમ માડું કહેવું છે. તમે કોઈ કાચને બીનથી સંતાડી શકો, પણ ઈશ્વર તો તે જીએ છે. કાંઈ ખેડૂત કરીએ તો તેથી આપણે પડીએ જ છીએ, એમાં યશ નથી..... તેથી સૌએ તેની હાજરી માનીને ચાલવું નેહએ. તો દરેક પગલું સાચું પડે. બીકથી નહિ પણ પ્રેમથી વર્તીએ એમ હું ચાહું છું. કોઈ પણ મલુસ પોતાની માતાની હાજરીમાં હલકું કામ કરે? તેમ જ ઈશ્વરને આપણી માતા માનવી નેહએ અને યોગ્ય વર્તન રાખવું નેહએ. તો સૌ સાચું થશે.

— રાજશ

લક્ષ્મીરાજ [અનુસંધાન ૫૦ ૧૭૪ થી ચાલુ]

પણ આ ખીલમાં લક્ષ્મીરાજ સામે ઓટું વિદ્ય આવીને ઊભું રહ્યું. તેને ત્યાં પાપાચુર નામે એક કાચકર રાક્ષસનો હોટો મયો. લક્ષ્મીરાજ તો તેને જોઈને મૂંઝવે ઊભો નાસી જઈ કે એ રાક્ષસનો સામનો કરવો એનો નિર્ણય તે એકદમ કરી શક્યો નહિ. પણ તેને તરત જ યાદ આવ્યું કે, એ જ બખ્તર પહેર્યું છે તે પીઠ પાછળથી ઉઘાડું છે તેથી જો હું પીઠ ફેરવી નાસી જાઉં તો એ હુલ્લ રાક્ષસ તીક્ષ્ણ બાણ વડે મારી પીઠ ની પી જ નાખે તેથી લક્ષ્મીરાજે ઉવટે એ રાક્ષસ સામે જઈ દેવાનો નિર્ધાર કર્યો.

પાપાચુર જઈ કાચકર દેખાવેના હોટો સામાન્ય માણસ તો તેને જોઈને ત્યાં જ મૂતપ્રાય થઈ જાય. જ્યારે તેણે લક્ષ્મીરાજને પોતાની કામી આવતો જોયો ત્યારે તે કયાનક મુખાકૃતિ બતાવીને જોડી પૂછવા લાગ્યો : “અરે એ કાળા માથાના માનવી! તું ક્યાથી આવે છે અને ક્યાં જઈ રહ્યો છે?”

લક્ષ્મીરાજ — હું ‘વિનાશની નગરી’માંથી આવું છું અને સ્વર્ગધામ ભણી જાઉં છું.

રાક્ષસ — અરથા, ત્યારે તું તો મારો સેવક છે. હું ‘વિનાશની નગરી’નો આવિક છું. તો પછી જ આમ તારા રાજના હાથમાંથી છટકીને ક્યાં જવાનો છે? જો તું મારી સેવા કરવાનું છોડીને નાસી જવા દબાવતો હોય તો તને એક જ ધાગે લોલસોગા કરવો પડશે.

લક્ષ્મીરાજ — અરે પાપાચુર, જલે હું તારા રાજ્યમાં જન્મ્યો હોઉં પણ મને તારી સેવા બારે યઈ પડે છે. ડારણ તેનો જાલો એવો તુરંત છે કે માનવી બન્યે જ પોતાનું જીવન ટકાવી શકે છે પાપની સેવા કરવાનો જાલો મોત સિવાય બીજો શો હોય? હવે મારામાં પૂરેપૂરી સમજ આવી છે મારે પ્યારાબાપુ

મોતને નાહક ભેટવું નથી. હું તો બીજા સાચા માણસોની પેઠે નિર્વાણને પામવા ઉદ્યત થયો છું.

રાક્ષસ — હવે રહેવા કે તારું કહાપણ! હું કઈ એવો મૂર્ખ નથી કે તને આમ મારા હાથમાંથી છટકી જવા દઉં. જો તને જાલો જોઈ પડતો હોય તો નને સતોષ થાય એવું આપવાની ગોઠવણ કરી આવું. મોટે તુ તારે ઘેર જઈને મુખેથી રહે

લક્ષ્મીરાજ — ના ના; હું હવે પ્રભુને શરણે જવા દબાઉં. મારે હવે તારા રાજમાં જલેને કેટલુંય મુખ મળે એમ હોય તોયે રહેવું નથી.

રાક્ષસ — હે મૂર્ખ, તારે હાથે જ તારા પગ પર કુહાડો મારે છે. તારી માફક કેટલાય હોડો વચરી કરતા હતા કે, અમે તો પ્રભુના સેવકો છીએ પરંતુ ઉવટે યાદીને મારે જ શરણે તેઓને આવવું પડ્યું છે તારું. હોડ કહાપણ બાળુએ મૂકીને માડુ માની જા

લક્ષ્મીરાજ — હવે એવું થઈ શકે એમ નથી મેં પ્રભુને વચન આપ્યું છે. મારે વચનનો ભંગ કરી પાપમાં પડવું નથી.

રાક્ષસ — જોહો, મોટો ચતવાદી થઈ ગયો! મને ડગો દઈને મારા રાજમાંથી ભાગી જતી વખતે તારું કહાપણ ક્યા જઈ રહ્યું હશે? હજીય તને જવા દઉં છું. માડુ માની જા અને પાછો ફર.

લક્ષ્મીરાજ — જલે હું તારી ભૂમિમાં જન્મ્યો હોઉં પણ હું પ્રભુનો જ સેવક થવા ઇચ્છું છું તે મારો બધા પ્રપ બધી ભૂલો, બધા સ્વપ્નનો ભૂસી નાખ્યો. અને એ પાપાચુર! સાજા. મને તો પ્રભુની જ સેવા ગમે છે, પ્રભુનો જ હું સેવક છું, મારે તો પ્રભુદ જ રાજ જોઈએ, મને પ્રભુનો જ સમાગમ ગમે છે અને તારા કરતાં પ્રભુનો દેશ મને ખૂબ જ જસદ છે મારે અને સમજાવવા પડતવાનું

છાડી ર હું તો પ્રભુનો સેવક છું અને તેને જ અનુનરીશ.

રાક્ષસ — હજી પણ તારે શાંતિથી વિચારવું હોય તો વિચારી લે આગળ જતા રસ્તે કેટલાય વિદ્યો આપશે એવું તને જરાયે જ્ઞાન નથી ખરું ? મારી વાત ન માનીને એ રસ્તે જનારા કેટલાય લોકોનો નાશ થઈ ગયો છે, કેટલાય માણસો મોતાના મુખમાં ધડેલ ધઈ ગયા છે તું હજીય તારી છાંદ છેડતો નથી અને પ્રભુના સેવા બનવામાં ઝીંકવ લે ને ? પણ જરા મને બતાવ તો ખરે જ, તારા એ પ્રભુએ જાતે આવીને કેટલાને મદદ કરી છે ? કેટલાની મુશ્કેલીઓને દૂર કરી છે ? તારા પ્રભુ તો પોતાના સ્વર્ગધામમાં લહેર કર્યા કરે છે જ્યારે હું તો જાતે આવીને બોને સુખી કરવા, તેઓની ગમે તેવી ધબ્બા તૃપ્ત કરવા અને તેઓ મને દગો દઈને નાશી જતા હોય તોયે સમજાવીને પાછા મારા પ્રદેશમાં મુખ્યેનમાં રહેવા મોલાવી લાવું છું માટે હવે માથું ઠેકાણું રાખી મારી વાત માની જા હું તને જરૂર સુકાત કરીશ.

ભક્તરાજ — પણ અરે જો રાક્ષસ, પ્રભુ અમને હું ખમાથી પચાર કરી અમારી ક્ષેત્રી કરે છે અને સંકટથી ગમરાઈ જઈ નાશીપાશ તો નથી બતાવે અને આ દુન્યવી બધોની આયામાં ફસાઈ તો નથી પડતાને, એ જોવા ખાતર જ પ્રભુ તેના સેવકોના માર્ગમાં મુશ્કેલી ઊભી કરે છે તે તેના સાચા સેવકોને હંમેશા મદદ કરે જ છે.

રાક્ષસ — પણ અરે, તું કયા કોનો સાચો સેવક છે ? તું પણ તેને કયા આશ્રિત રહ્યો છે ? તો પછી એ તને શી રીતે મદદ કરી શકશે ?

ભક્તરાજ — મું હું પ્રભુની આશ્રિત પાલન નથી કરતો ?

રાક્ષસ — એટલા માટે જ તું કેમજી ટળકા ખાતો હતો ખરું ને ? અને તારા બોલો હજીયે કરવા માટે મું તે જોડો

[૧૮૪]

માર્ગ અટકી નહોતો કર્યો ? રસ્તે સ્વિત્તે ઠીંધવાનું શા માટે મન ધર્ષ ગયું હતું ? અને સિંહને જોઈને કેમ ગમરાઈ ગયો હતો ? ને તારા પ્રભુ તારા પર પ્રચ્છન હોત તો રસ્તે મુશ્કેલી શા માટે આવતી ખરી રીતે તું પ્રભુનો ભક્ત હોવાનો જોડો ડોળ જ કરે છે અરજાનેથી તો તું છીનિનિ જ બૂખો છે ?

ભક્તરાજ — અરે રાક્ષસ, મારા જે સખતનો ધવા છે એ મારે કબૂલ છે પરંતુ એ તો નાશ રાજમાં રહીને મારામાં જે નબળાઈઓ દાખલ થઈ ગઈ હતી તેનું દુઃખવિશામ ને કારણ કે તે નબળાઈઓનું મેં પાલન કર્યું હતું, મેં તેઓને વડાલી ગણીને મારા અંતરમાં રથાન આપ્યું હતું આજે મને મારી ગફલત માટે પસ્તાવો થાય છે અને હું ખૂબ શામાઉં છું મારા પ્રભુની કરુણા અપાર છે એ મને જરૂર આ બધા સખતનો માટે મારી આપશે.

રાક્ષસ આ સાબળી ખજ શરસે યઈ ગયો તે નાડ પાડીને ગર્જા બોલ્યો “તારી જ્ઞાન બધે કર તારા પ્રભુનો હું કદો દુરમન છું એવું નામ મારી સામે લેતો નહિ હું તેના ભક્તોને ધિક્કારુ છું, તેના નિયમોને ધિક્કારુ છું અને તેને પણ ધિક્કારુ છું હું તને યજિત કર્યા વિના પાછો ફરવાને નથી.”

ભક્તરાજ — હે પાપાત્મા, તારું સાહન રહેવા કે જોમાં જરાયે ફાવવાને નથી હું પ્રભુના પવિત્ર માર્ગે જઈ રહ્યો છું તું મારા એક વાળ સુઢા વાકે કરી શકે જમ નથી પ્રભુ મારી સામે છે પછી મને શાને ડર હોય ? આ સાબળીને રાક્ષસ ધૂપવાઈ ગયા તે જરાડા પાડીને બોલ્યો “અરે મગતરા, હવે છાનો મર તારા જેવાને તો હમણા પળ વારમાં મૂઠીમાં મસળીને ધૂળ આડતો ન કરી દઉં તો મારું નામ પાપાસુર નહિ ખબરદારી એક ડમણ ચ આગળ ભર્યું છે તો તારા સ્વિત્તે હવે બરાઈ થઈ જાય છે.” એમ કહીને પાપાસુર ભક્તરાજ પર વડી પડ્યો.

(થડ)

મારા આપુ

પા ભગવાનના મનન કરવાને વાગીના સ્વરૂપમાં
 વિરૂપને દસી કરીને જાનવ કરવનો મદિમ
 ગો છે જ મ સ્વરૂપને વેળાસરોને સરળ
 ને વેળા રીતોમાં વાલું પલું કહું છે ઉપરેનું છે

વાડી રે વેડીશ મા હો।

મારી રે વાડીના જામરણા વાડી વેડીશ મા।

મારી રે વાડીમાં માનસરોવર,

નાળે ધોળે પણ પાટીકા ટોળીશ મા।

મારી વાડીના

મારી રે વાડીમાં ચપો ને મરવો,
 દેરનું લેજે પણ કળીયું તો િશ મા।

મારી વાગીના

દાસી કરવણ કે સતો સીમ ઠેર ચરણે
 સરખા સરખી ભો રે તોડીશ મા।

મારી વાડીના

મધાપાન [અનુસધાનકરણે જીવંતી ચુ]
 વહેરે અને આવતાય વહેરે। — દુર્ગા કરી
 મૂકવામાં મધુરમર્ધ અને કિશોર્મર્ધ જરાય
 મધુ રાખતા નથી અને ઉપરે છગાભાઈનો
 ફાસો ખાઈને મરીને જ છૂટકારો થાય છે।
 વાનાં એકઠરે સફળ છે પરંતુ એમાં
 શીએ વચ્ચે યતા લલવાડમાં તેમ જ પુરુષો
 ઉત્કેશાઈને વાતો કરે ત્યારે અવારનવાર ચરેતરી
 પ્રાંત્ય બોલીનો ખૂબ જ છૂટથી ઉપયોગ કર્યો
 છે એ જરા ખૂબ છે એવે વખતે લેખક
 મર્યાદા ભંગથી શકતા નથી
 બીજી વાર્તા ‘અકગલીલા’ આ સમૂહની

નબળી વાર્તા કહી શકાય જ્યતિ જેવા જાહેર
 સેવાકાર્યોમાં ભાગ લેનાર કુશળ વકીલને
 અચળજાહેન જેવા અભણ પત્ની માથે ધરમ સાર
 માડવો પડે છે પરંતુ જ્યતિ સમજુ છે અને
 અચળને જરાય દુખ ન થાય કે મતમાં
 જોષ્ટ ન આવે એ રીતે પોતાનો ગૃહસ્થ સાર
 કુખી બનાવી શકે છે પણ અનાયાસમતા
 પ્રમુખ જ્યતિના ઈ અને મંત્રી સુધાજાહેન વચ્ચે
 એક વાર થતો વાર્તાલાપ અચળજાહેન સામળી
 ભય છે — ‘આપને એમ નથી લાગતું કે
 અચળજાહેનને જાહેરે કોઈ ડીઝીધારી પત્ની
 હોત તો આપને રેરણાદાથી થઈ પડત ?’—

અનુક્રમણિકા

	૧૪
૧ અતરની એકાના	આધીજી ૧૬૯
૨ પત્ની જે મીન પિયારી	કમીર ૧૭૦
૩ ઈશરનિશ ની પ્રતિભા ઉપાય કેદારન થજી	૧૭૧
૪ સાચો ધર્મ મા	મુકુલજી ૧૭૨
૫ ભાગવત	મુકુલજી ૧૭૩
૬ અઢક રોને પડે	મુરુદેવ જી મદિલજી ૧૭૫
૭ ત્રીજો મર્ગ	કાકાસ દેવ ૧૭૬
૮ કરવનપરિવર્તનની પ્રક્રિયા	વિનોબાજી ૧૭૭
૯ મનની દષ્ટિ	મુરુદેવ ૧૭૮
૧૦ દયા	ઉત્તમવળકે વરજી ૧૮૦
૧૧ જાણના પચો	૧૮૧
૧૨ કુદરતી મળણીઓ	નાનંદદાસ ૧૮૩

	૩૦ ઓગસ્ટ ૧૯૫૧
૧૩ સ્તુતિ અને શ્રદ્ધા	૧૪
૧૪ સચો વિશુ	૧૮૪
૧૫ સરદારશીની વાણી	પદમન ભજી ૧૮૫
૧૬ જાણીની ચીડી વતો	મું. કં. ૧૮૬
૧૭ જાણીની ચીડી વતો	સાને ચરજી ૧૮૭
૧૮ જિવેણી સમજ	જીવતરામ દવે ૧૮૮
૧૯ નિરૂણતામ થી ધક્કર	મું. કં. ૧૮૯
૨૦ યોગ કમ સુ કૌસલ	દિવ નજી ૧૯૦
૨૧ દેરની સૈથી મેટી જરૂર	કિ. ૧૦ મં. ૧૯૧
૨૨ દસી કરવણ	રજાજી ૧૯૨
૨૩ મય વચે જન	જનવર અગવ ન ૧૯૫
૨૪ આ મ સની જમી	મું. કં. ૧૯૫
	જનન મહેતા

આખા વાર્તાનાની અસર અચળમહેન પર
 ઝેરવી જ શાય છે! અચળમહેનને મનમાં
 થઈ આવે છે કે, પોતાના પતિને સુધા જેવી
 કીચીધારી પત્ની હોત તો કેવું સારું? એ
 વચ્ચે તલ્લુ પોતે કટકટપ હોય એમ તેને લાગે
 છે! પત્ની લેખક વાર્તાને અવળે પાડે દેહી
 ભય છે કેગરબીપ્રધાનને મુખે પણ લેખક
 અમચન વાક્યો બોલાવે છે! અને પછી
 વાર્તાને મારીમચડીને લાગી કરી મૂકવામાં
 આવે છે! ઉવટે અચળમહેન છપલેણ મ
 ગીમાં પગાય છે અને મુઠ્ઠાચના જેવી
 'ત્યામમૂર્તિ', શ્રદ્ધાની મૂર્તિ અને પ્રેરણાની
 મૂર્તિ' પોતાના પતિને નોખીને કાયમને માટે
 આપો બધ કરી દે છે! આખી વાર્તા
 વચના અચળે કરેલું આત્મકમર્ષણ યેવછા
 મર્યું લાગે છે અને એના પ્રત્યે લેખક
 આપણામાં સહાનુભૂતિ જગવી શક્તા નથી
 ત્રીજી વાર્તા 'દુખના પોટવા' પણ
 કુટુંબાન્તિકા જ છે વાલી પોતાના પુત્ર ગણેશના
 પર સસારમાં મામન્ય રીતે બને છે એમ
 તેની પત્ની મણિ વ રિવ જમાવી ન બેસે
 તેમ જ પુત્ર પોતાની માની અવગણના કરવા
 તો ન લાગેને અને તેથી પોતાની માનહાનિ
 સમજમાં ન થાય, એ બધે અને અભિમાનમાં,
 એક દિવસ પુત્ર અને તેની પત્ની તેને
 પૂછવા વિના વમમાં ગયા હોવાથી ઘર છોડીને
 શુભમાં વાલી નીકળે છે તે પોતાના સ્વજનોને
 ત્યા જઈને રહે છે અને એવી આશા રાખે
 છે કે પોતાનો પુત્ર ભૂત મમત્તા પોતાને
 જરૂરનરત મતાવવ આવશે અને ઘેર તેી
 જશે પરંતુ એ ને ને ઘેર જઈને રહે છે
 ત્યા જઈ આગપામ ઘરકકાસના દુખના
 પોટવા બુલે છે તેના મનમાં લાગે ઉત્પલ થાય
 છે કે, રાખેને મરી પણ આ સૌ ઘર રચોના
 જેડી દુઃશા તો ન થાયને! પણ તેનું
 અભિમાન તેને નમતું આપવા શકે છે અને

તે પાછી ઘેર જતી નથી સ્વજનોને પણ
 ઘેરથી એ શા માટે આવી છે એનું બિલકુ
 જ કારણ જણાવે છે થોડા દિવસ પસાર
 થઈ ભય છે પણ તેના બે પુત્રોમાંથી કોઈ
 જ આવતું નથી! વાલીને દેહ બિતરી ભય
 છે તે બહારથી તો તમાચા મારીને આવ
 રતા રાખે છે ત્યા ત્યા દુખના દોહણા
 શુભે ત્યા ત્યા એ સોને એમાંથી માર્ગ
 કાઢવાની શિખામણ આપતી રહે છે પણ પોતે
 બિચી કરેલી પરિસ્થિતિમાંથી એ માર્ગ કાઢી
 શકતી નથી! તે બીજાને શિખામણ દે છે
 કે શુભાન છે કરાને અતુરપ થકને રહીએ
 અને જરા નમતું આપીએ તો એમાં કશું
 શરમાવા જેવું નથી જમાનો બોગખીને
 વર્તતા રીખતુ ભેદએ લ્યારે એ પોતે ને
 પાછી ઘેર ભય તો પોતાની માનહાનિ થય
 અને વહુ માયાભારે જતી ભય એ બીકે
 અને અભિમાને ઘેર જતી નથી ઉવટે ઘેર
 જવાનું બહાનું કાઢી સ્વજનના ઘેરથી નીકળે
 છે અને રસ્તે બિચા ગ્રાંક પર થઈને પરતું
 મૂકી આપવાન કરે છે! આ આખું કુટુંબ
 ચિત્ર લેખકે સચોટ રીતે વર્ણવ્યું છે વાલીને
 મૂઝડી નાખે એવી આસપાસની પરિસ્થિતિનું
 આવેખન લેખકે કુશળતાથી કર્યું છે અને
 માનવીનો અહમર તેને કયા જઈને પછાડે
 છે અને આસપાસની માચી સ્થિતિને બોગખ-
 વાની ભાવતમાં તેને કેવો અધે બનાવી દે છે
 એની મુકર રજૂઆત આ વાર્તામાં થઈ છે
 આ તથુ વાર્તાઓનો સમંદ આપણા
 સમાજનું, ઘરમસારનું અને માનવમનમાં
 છોડતા વૈવિધ્યપૂર્ણ ભાવોનું, મૂલ્યોનું અને
 અને તરંગોનું સુરેખ આવેખન કરે છે, શ્રી
 પેટલીકરની વાર્તાકાર તરીકેની શક્તિનો સારો
 પરિચય કરાવે છે, અને 'દુખના પોટવા'
 જેવી વાર્તા આપણા વાર્તાસાહિત્યને સમૃદ્ધ
 કરવામાં અગત્યનો ફાગો આવે છે — ૫૦ ૫૦

ગીતા પ્રવચના • લેઝ વિભાજીત, કિં. હાંઃ રૂપિયા
અવનનો આનંદઃ [કગા અને કાગલવિષયક સેવા] તે. કાગલ દેવ કાનસક, કિ. આ રૂપિયા
મુર્તિદેવઃ લે. કાગલદેવ કાનસક, કિં. સના રૂપિયા
મહિસાસિયેચનઃ લે. કિશોરભાગ ધન અસરવાળા, કિં. નદી રૂપિયા

ભારતી સાહિત્ય મંચ તિ, અમદાવાદ ૧.

મુખ્ય પરવાર્યું નથી: તે એ ગણાવાદના પ્રાચીન વિચાર છે.

गुह्य पर्यायः नदीः से० गुह्यानास प्रो० दि० १ २-८ २

ਮਾਗਰਨਾਂ ਦੇ ਧਾਂ: ਲੇ. ਅਗੋਲ ਦਰੀ, ਤਿ. ੨. ੪-੦

પ્રતિયાગરે: મેં પરોપર ન ન મહેતા, ડિં ૩ ૨-૮

ગણેશ પ્રતિષ્ઠા: લે. ઉપર મુદ્રણ, ડિ. ૨. ૧-૮-૦૦

મુકીસા કુચ, ધીર બેની. બનેના મે. અવરામ જોડી, દરેકના (૭૦ રૂ. ૦-૧૦-૦)

દાનવેસ આદિ ઇન્દિયા, મુંબઈ

અમેરિકા: લે. રીન વિનોટ જોર, ડિ. આર્મી નર્થ

અમેરિકા: લે. રીફન વિન્સેન્ટ બેનેટ, ડિ. આપી નથી

અગ્રશિક્ષણી સિદ્ધાન્તની લેખાનુ નામ નથી આપ્યું, ડિ. ૨ . . .

प्रभाषण, शिवराज गड, सौ. १५५

१५/४/७३ ५० मउ२६ हवे, ५० अनवर आनन्दान, डि० ३. १ ४

नरा भाग्यी [भासिक]

પ્રકાર : નવલખાઈ શાહ, અ. પુલાહ દેવે, ગયેતિ દેસાઈ, સુદાખાઈ બરવાડ સહિતા બહુન રા.ક.

મકાસક નૃસભભાઈ શાહ, ગૂંડી,

लनाजम • देशमा उपिवा गन्दी पददेशमा रुपिवा साज्ज न ।

“आराधय”

પ્રથમ અઠવાળી બાકી થયું આપશ્વક છે. ભૂયાંમાંથી ચિલામાં પડે છે.

પ્રથમ અઢધી બાદક શરૂ આપાય છે. જ્યાં સુધી સિલકામાં હરો ત્યાં સુધી પાછલા અઢા મળશે
લગભગ મ. ઑ. થી ગોઠવતા મ ઑ. ની કપલ ૩૦ ૩૦ જેવાં હોય છે.

અને અહીંના જાણના મળેથી તમારો નામ જાણી શકાય છે.

એક અઠના જાણ આના મળેથી નમૂનાનો અંક મોકલી આપાશે.
૬૧ મહિનાની ઉંમર તારીખે મળે

મા ભાસિક હર મહિનાની ૩૦મી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે એટલે તે મહિનાનો બક આંસ
મહિનાની ૧૬મી અથવા ૧૭મી તારીખે મળ્યો
પ્રગટ તારીખ પ્રતી દસ દિવસના અંતરે મળે છે

મહિનાની પહેલી અથવા બીજી તારીખે મળ્યો

પ્રગટ તારીખ પછી દસ દિવસમાં આદેશ ન મળે તો ટપાલમાં તપાસ કર્યા પછી જ કાર્યાલયને જણાવવું. આદેશોને પત્ર અવધાર કરતી વખતે પોતાનો આદેશ નબર અવશ્ય જણાવવા વિનવો છે. 'આચાર્યાણુ' કાર્યાલય, ભૂનાગઢ (સોરઠ)

‘ध्यायणापु’ कार्यालय, जूनागढ (सौराष्ट्र)

પ્રકાશક અને સંપાદક: ખીરન આપી, રૂપાયતન સુદમાલય, ગિરિ વિહાર, કાલેજ રોડ, જૂનાગઢ

ગ્રંથાવલોકન

આદિમાનિવેચન તે. કિશોરલાલ ધ. મગડરાળા; પ્ર. નવજીવન પ્રકાશન મદિર, અમદાવાદ ૬, કિ. ગરી રૂપિયા, ૧૦ ૩૩૦.

સદગત શ્રી કિશોરલાલભાઈના જીવનકાળ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલું એમનું આ છેલ્લું પુસ્તક અદ્વિસામર્તિ પૂર્વે બાપુજીના અદ્વિસા વિશેના વિચારોને સમજવામાં અમૂલ્ય ફાળો આપે એવું નોંધપાત્ર છે. શ્રી. કિશોરલાલ ભાઈ એક રીતે કહીએ તો બાપુજીના આખા કારોબારના એક હતા બાપુજીના વિચારોના તત્ત્વપર્યાય અભ્યાસ કરી જરાયે જિમ્મિતતામાં યસરાયા વિના તટસ્થપણે તેનું અવલોકન કરીને પોતાની રીતે તેને સમજાવવા તેઓ પ્રયત્ન કરતા હતા.

બાપુજીએ વહેના મૂકેલા વિચારપ્રવાહોમાં અદ્વિસા વિશેના એમના મતલબો બલજલાને મૂંઝરી હેતા હતા બાપુજીએ અદ્વિસા પોતાના જીવન માથે એવી તો વળી દીધી હતી કે એમના વિચારોમાં જેમ જેમ વિકાસ થતો ગયો તેમ તેમ અદ્વિસા વિશેના — ખરી રીતે કહીએ તો એમના એકેએક સિદ્ધાંતો વિશેના — વિધાનોમાં કાલાનુસાર ફેરફારો થતા ગયા બાપુજીના આ વિચાર-વેગને કિશોરલાલભાઈ જેવા વિચારજો બરોબર સમજવા પ્રયત્ન કરતા હતા અને તેઓમાં રહેલી સ્વસ્થતા તથા શુદ્ધિ તેમ જ હૃદયની વિશાળતાને લીધે તેઓ બાપુજીના વિધાનોને વધારે રકૂટ કરી શકાય એ રીતે વ્યક્ત કરવા મથતા હતા કિશોરલાલભાઈએ અદ્વિસાના સિદ્ધાંતનું પોતાની શક્તિ અનુસાર જે વિવેચન કર્યું છે તેનો સમગ્ર પ્રવૃત્ત પુસ્તકમાં ફરેલો છે.

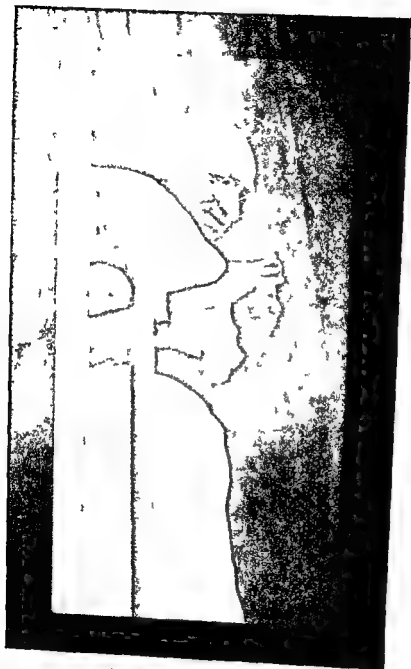
આ પુસ્તકને ચાર ખંડમાં વિભક્ત કરવામાં આવ્યું છે પહેલા ખંડમાં મહાપુરુષ પહેલા [૧૯૨૩ થી ૧૯૩૫]ના કાળનું,

બીજા ખંડમાં મહાપુરુષ દરમિયાન [૧૯૩૬ થી ૧૯૪૨ ઑગસ્ટ] થયેલા વિચારવિકાસનું, ખંડ ત્રીજામાં કસોટી [૧૯૪૨ ઑગસ્ટથી ૧૯૪૫]નાનું, અને ચોથા ખંડમાં ચાતુ કાળ [૧૯૪૫-૪૬ થી ૧૯૪૭]નું અદ્વિસા વિવેચન સમગ્ર કાળનો મુરખ ખ્યાલ આપે એ રીતે નિરૂપાયેલું છે.

ભાઈશ્રી રમણીકભાઈ મોદીએ ખબ કાળજી અને શ્રમ લઈને આ સમૂહને પ્રસિદ્ધ કરવામાં જે પવિત્ર સેવા બજાવી છે તે બદલ આપણે સૌ તેમના આભારી છીએ નવજીવન પ્રકાશન મદિરે પણ કિશોરલાલભાઈના અદ્વિસા વિષયક લેખોનું આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરી અનિનદનીય સેવાકાર્ય કર્યું છે.

શરણાગતિ: એ. વલ્લભજી ભાપાજી મહેતા: પ્રતિસ્થાન વલ્લભજી ભાપાજી મહેતા, માંખા, કિ. ૩૧ ૧-૮-૦, ૧૦ ૨૧૬

મોરબી જેવા રમ્ય સ્થળે જન્મ્યે અને કવિશાસ્ત્રને સત્સમાગમ ન સાધીએ તો આપણે એક ગુચ્છવસર જ ગુમાવીએ કવિ શાસ્ત્રને જોતા તેમને ‘ભક્તકવિ’ કહીને સંબોધવાનું જ મન થઈ શકે તેઓ પોતે સુસજ્જારી, સત પ્રકૃતિના સજ્જન છે. તેઓએ અન્ય જનોમાં ઉચ્ચ સજ્જારોનું સિંચન કરવામાં અગત્યનો ફાળો આપ્યો છે. વળી તેઓ કવિ હોવાને કારણે પોતાની આધ્યાત્મિક અનુભૂતિને કાવ્યો દ્વારા પણ મૂર્ત કરી છે આજ સગી તેમના લગભગ ૧૪ પ્રકાશનો — ‘કુળવેલું’, ‘ભાવનાના વરત’, ‘અતની જિમ્મો’, ‘પુણિ તત્ત્વ તરંગિણી’, ‘પ્રેમના પુષ્પો’, ‘માનસના પોતી ભાગ ૪’, ‘જીવનન્યોતિ’, ‘આધ્યાત્મિક પત્રો’, ‘શુદ્ધિદાર’, ‘વલ્લભ ભજનમાળા’, ‘ચિન્તવનની ચિનતારીઓ’, ‘વલ્લભાણી’, [અનુસંધાન કવ-પેન્ જીજી]

તમારા પ્રિયની મને કદાચ તથા કોણ ન સમજાવે।

ખારીલાહ

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુશીલન કરતુ માસિક]

વર્ષ ૫]

૩૦ સપ્ટેમ્બર-૧૯૫૨

[અંક ૮

મારી સલાહ

ગાંધીજી

તમારા પ્રેમની મને કદર નથી એવું ન સમજ્યો. પરંતુ તમારો એ પ્રેમ વધારેપડતો ઊભરાઈ જાય અને વેવલાવેરામાં પરિણમે તેને જાહેલો થીં અનેક પ્રસંગોએ અને મારાં અનેક લખાણોમાં દર્શાવી છે તેવી દેશની કોઈક સ્થિતિમાં સેવાનું સ્વરૂપ છે એમ હું ઇચ્છુ છું.

હું ચોક્કસ માનું છું કે માણસજાતને જીવવું હોય તો કમી કમી આત્મ અને અહિંસાનો પ્રભાવ અથવા અમલ સ્વીકાર્યા વિના તેનો છૂટકો નથી જોઈ શકાય. આ બે પાયાના સિદ્ધાંતો નજરમાં રાખીને મારે અને તમારે કામ કરવાનું છે ને જીવવાનું છે.

સ્વતંત્રતા તો આપણે મેળવી, પણ દેશમાં જાગે એ આખી અગર તોફાન છે તેનું શું? આપણે રેડિયો ફેરવ્યો ખરો પણ તેને અપનાવ્યો નહીં, પાતાનો કંઈ નહિ. સૌએ મારા પર મહેરબાનીની ખાતર રેડિયો સલાખ્યા. પણ મારે એવી મહેરબાની નથી જોઈતી હજી અહિંસાની શક્તિ આપણે વધારવી હોય તો રેડિયોને અપનાવ્યા વિના અને તેનો મર્મ સમજી લીધા વિના છૂટકો નથી. અહિંસા બકાફુરીની પાસાકાણ છે, શૂરાતનની ઉબટની હા છે. આપણે એ બકાફુરી બતાવવી હોય તો સમજીને છુદ્ધિપૂર્વક રેડિયોને અંગીકારવો જોઈએ. રેડિયોમાં નીતિશાસ્ત્ર સમાયેલું છે, અર્થશાસ્ત્ર સમાયેલું છે અને અહિંસા પણ બરી પડી છે.

તમે સૌ ખીરજીવી મારી પાતો સાંભળો છો તે માટે હું તમારા કૌનો ઋણી છું, પણ જોઈશું જ પૂરતું નથી. મારી સલાહ કાને ધરવા જેવી લાગતી હોય તો તમારે સૌએ તેનો અમલ કરવો જોઈએ.

કયા પ્રકારે... ..

શુદ્ધેય

કયા પ્રકારે પ્રાણના રીવાં ચેતવીને

તમે કરાએ આવો?

સાધક અરે, પ્રેમી અરે, પાગલ અરે,

ધરાએ આવો?

આ અધૂર સંસારે

કુળ-આવાત તમારે પ્રાણે

વીણા જાંઝરે,

ધાર વિષમ માંહે

રેણુ જનની-મુખે હાસ્ય લેછતિ હસો?

તમે કેના સન્માને

સકલ મુખને આગ લગાડી

સમતા આ રાણે?

તમને અધુર કયે

જે તમને રાગે તેને અંતરે આહો!

તમને ચિંતા કરી ના

કોણ તમારો માર્ગ સાધી

એ કંઈ જાણું ના!

તમે અરણ્ય ભૂલી

કોણ અનાંત પ્રાણ-સાગરે આનંદ મહાસો?

[અનુ. મુકુલશર્મા]

પૂં કિશોરલાલભાઈની પુણ્ય સ્મૃતિમાં

વિનોબાજી

જવાહરલાલ નેહરુ

છેતરની થકી સુધી કિશોરલાલભાઈ કર્તવ્ય બજવતા થયા. સદાજનો અને સંત પુરુષોની સંગતિનો મેં ઘણો લાભ પ્રાપ્ત કર્યો છે, પરંતુ મેં એવો બીજો એકે માણસ નથી જોયો કે જેને શબ્દ આનંદ' તીવ્ર કદ સહન કરવું પડતું હોય. એમના રમના જિવંતાથી લોકો ગભરાઈ જતા, પણ તેઓ તો રાતની રાત શેઝ સાથે બાથ બીડતા હોય અને જિવંતો શમે કે તરત હુમલા દેખાતા હોય, એવું એક અજબ દૃશ્ય જોવા મળતું શરીરને તેઓ પોતાથી ખામ અલગ લાગતા હતા.

જાની પુરુષના આદર્શમાં એમ મનાયુ છે કે સત્વશુદ્ધિ પણ પર થયેલો જાની પુરુષ આદર્શમાન હોય છે. બાપુએ પણ એમ જ કહેલું અને મને પણ તેવું જ લાગતું હતું. પરંતુ કિશોરલાલભાઈનો દાખલો જોઈએ તો એ કમળવું પડશે કે એવા પણ જાનીઓ હોય છે જે શરીરને પોતાથી સિન્ન કપડાની જેમ અલગ તરીકે પિછાળે છે. પરિપૂર્ણ જાનીપણતું આદર્શ પણ તો કેના છે.

કરી શકીએ? એમનો એવો દાવો પણ નહોતો. તેઓ તો પરમ નમ્ર હતા. નમ્રતાનો ઘણો મોટો શુભ તેમનામાં હતો, તેમ છતાં માથા મનમાં તેમના પ્રત્યે જે ભાવ હતો તેને વિશે વિચારું છું ત્યારે જણાય છે કે એક પ્રતિભાશાળી પુરુષને માટે જે હોયું થયે તેવું તેમનામાં હતું આદર્શમાયુ

ગાંધીજીના સંદેશને મુરતપણે વળગી રહેનાર ઉમદા જૂથમાના કિશોરલાલભાઈ એક રહ્યા હતા. એમના જવાથી આખા દેશને તેમ જ આપણને સૌને ભારે ખેડ પડી છે.

પરિત મુખલાલજી

ગાંધીજીએ જે ગૃહસ્થ-સંન્યાસી કે ગૃહસ્થ-સતનો પદાર્થપાક પોતાના જીવનથી આપ્યો તેને પચાવનાર એક નાનકડું પશુ સમર્થ મહા દેશમાં તૈયાર થયું' એ મહામાં આ કિશોરલાલ મરાઠવાળાનું સ્થાન મુખ્ય અને જિયુ છે તેઓ આખું જીવન રહ્યા તો ગૃહસ્થ, પણ સાથે સાથે જો જીવન સંન્યાસનું જ વિભાવ્યું. તેમણે ગૃહસ્થના યોગ્ય કાંઈએ પ્રત્યે ક્યારે પણ ઉપેક્ષા ન સેવી અને સંન્યાસના ખરો અર્થને જીવનમાં મૂત' કર્યો.

કિશોરલાલભાઈના પરિચયથી મને જે થોડો પણ દિલ્હિલાલ થયેલો તેને ભાદ કરી મેં ૧૯૩૮ના આરા જીવલેલુ ઓપરેશન બખતે કોઈ દાશ વર્ષા એવા સમાચાર જોવાનાનું

ભાદ છે કે, હું આ ઓપરેશનમાંથી મહાર નહિ આવું તોપણ તમોશ દ્વારા થયેલ દિલ્હિ-લાલને અને જિડા જતોય છે ત્યારબાદ તેમનું એક કાર્ડ તરત જ આવ્યું, જેમાં લખેલું કે અત્યાદિ ગારી તબિયત કંઈક ઠીક છે હું શુશ્રૂષામાં થોડી પણ મદદ કરી ચકતો હોજી તો મને તરત સૂચવેલ

મેં આ મારી અંત વાત એ સૂચવવા લખી છે કે, એમની કર્મપરાયણ શુદ્ધિવૃત્તિ એ સહજ ધરુમામાંની પ્રગટેલી જેના ચિત્તમાં ચોખ્ખામોં કાંઈ પણ અશ્વર કરી સોપ છે તેના ચિત્તમાં ધૈર્ય, ધરુણ આદિ જાવો સહેજે દૂરી નીકળે છે. તેથી જ કિશોરલાલ-ભાઈ માયા અર્થમાં સર્વ-મિત્ર અને અજાનશુ હતા.

નારજીડાસભાઈ ગાંધી

ભાઈ કિશોરલાલભાઈ આવા દુર્ગંજ શરીરે આટલા કાંબા સમય સુધી પોતાની સેવા હિંદને થરથરે ધરી શક્યા તે માટે આનન્દ અનુભવવાનો હોય. તેના અવસાનથી ચોક ન કરાય. તેના શરીરનો વિચાર કરીએ તો તેમાંથી સુખ થયા. આપણને કંઈ અપ્યા કરતા હતા તેવા વિચારે આ સુક્ષિતને માટે શોચ કરીએ તો ન શોભે. તેઓ આ દુઃક જીવનમાં મોક્ષનો રસ્તો ધણો વટાવી ગયા. તેટલું જ નહીં પણ અનેકને તેના તરફ વાળ્યા અને તેના પણ રસ્તાને સરળ બનાવ્યો.

તેનો કેહ ગયો પણ પોતે આપેલ બિંચ

['દરિજન' પત્રના વાચકો સોલાપુરવાળા તેમણે "દરિજનસેવક" ના ઓળખાં ઓળખા પાંચ દળર પ્રાદેશ કરવાનો પ્રવચન સંકલ્પ કર્યો છે એ કામ બંને તેઓ પ્રવાસખર્ચ કે કંઈ કમિશન લેતા નથી, પોતાની માંદોના ખર્ચ કરીને નિઃસ્વાર્થભાવે અને સ્વેચ્છાપૂર્વક 'દરિજનસેવક'ના પ્રચારકાવ માટે પ્રવાસ ખેડી રહ્યા છે. તેઓ તૌરણદ્રુમાં આવતાં 'ધ્યાનપ્રાપ્ત' તેમ જ 'સ્વાયતન' સંસ્થાની ધનર પ્રદીપ્તિઓમાં રસ ધરાવતા હોવાથી જુનાગઢ આ માસમા આવ્યા હતા ત્યારે તેમણે કિશોરલાલભાઈ પિરો અંજલિ પે નીચે પ્રમાણે લખી આપ્યું હતું.]

પૂજ્ય કિશોરલાલજી બુદ્ધિસુક્તમદાવાદી હતા. ધાર્મિક, સામાજિક, આર્થિક, આધ્યાત્મિક, વિચારિક જે ભાવ પ્રગટ કરતા હતા તે અનુભવિક અને ચૈતન્યમય હતા બધા પ્રકારનાં બચસો અને સિનેમાથી કેટલું નૈતિક પતન થાય છે—શારીરિક, આર્થિક નુકસાન થાય છે—એને માટે તેમના હિલમાં બેઠું દુઃખ મળું હતું. 'દરિજન' પત્રો દ્વારા મહાત્મા ગાંધીજીની

કેટીના સાહિત્યથી તે આપણી વચ્ચે ચિરંજીવ છે. તે જીવતા તેનો લાભ મળતો હતો તેથી વિશેષ તેના જીવંત સાહિત્યથી મેળવવા પ્રયત્નશીલ રહીએ તો તેના આપેલ વારસાને લાયક કરીશું.

ગુરુપાલ મલિકજી

પૂજ્ય ભાઈ મહારૂવાલાજી ગયા! એક જ્યોતિ પ્રગટ મળી.

મોરારજી દેસાઈ

સ્વજાવે તેઓ નામ હતા અને તેમનું જીવન સાદું નિમ્નશીલ હતું. તેઓ અના-સંકલ્પ ભાવે કલંકપાલન કરવામાં માનતા હતા. તેમનો આત્મસંયમ અને તેમની તિતિક્ષા અપાર હતાં. મરણથી જેનો અંત આવતો નથી, પણ જે એ પછીથી પણ ટકી રહે છે અને જે માનવજીવનને એમ મહાન પુરુષાર્થ બનાવે છે એવી સાચકતા અને ગૌરવ તેમણે જીવનને અર્પ્યાં હતાં. સંસારની ધણી બાળતો નીસરાઈ જશે ત્યાર પછીયે ધણા કાંબા સમય સુધી તેમના ઉમદા ચારિત્ર્યની રમૂતિ ટકી રહેશે.

શ્રી. રામકૃષ્ણ જાનજીના નામથી પરિચિત દરી નીતિને તેમણે કાયમ રાખી હતી. તેમના જવાથી મનમાં બહુ જ જેદ થયો છે, જેવો જેદ એમની પ્રવૃત્તિઓ બાધનારાઓને થયો છે.

ભગવાનને પ્રાર્થના કરું છું કે, તે મહાત્મા ગાંધીજીના અને કિશોરલાલજીના કાર્યને ચાલુ રાખે તેમ જ તેમને પરમ શાંતિ આપે.

—રામકૃષ્ણ જાનજી, સોલાપુર
ધ્યાનપ્રાપ્ત

કરાચીના શ્રી જમરોદ મહેતાનો ગઈ પહેલી ઓગસ્ટને દિને સવારે ઢેહ યાગ થયો તેમો ઇટાલીના સત હાસિસ જેવા એક સાધુપુરુષ અને પ્રભુના પ્યારા હતા તેમનું જીવન ઈશ્વર તેમ જ માનવી પ્રત્યેની બકિતિ આપપૂર્ણ સેવાથી યોગ્યગીત હતું

જમરોદજીને જન્મ એક લગ ધિપતિના કુટુંબમાં કરાચીમાં લગભગ સીતેરેક વર્ષ પહેલા થયો હતો. જ્યાં સુધી તેમણે મેટ્રિકની પરીખા પસાર કરી ન હતી ત્યાં સુધી તે તેઓ જોશઆરામમાં જીવન પસાર કરતા હતા પણ મેટ્રિક પછી તરત જ તેમના જીવનમાં એક અબૂનપૂર્વ ફેરફાર થઈ ગયો. એ ફેરફારનું ખરું કારણ તેો કેઈ બાબતું નથી, પરંતુ એમ કહેવાય છે કે, એક રાતે તેમને સ્વપ્નમાં કેઈ મહાન વિભૂતિના દર્શન થયા એ મહાન વ્યક્તિએ એમને પ્રમુખર વચ્ચે જીવન જીવવાનો અર્થ આપે. વળી એટલું વર્ષ પછી જ્યારે તેઓ એક વાર મુંબઈમાં હતા ત્યારે તેમણે શ્રીમતી એની મેસેન્ટને જોયા તેમને જોતા જ જમરોદજીને અદરથી એમ લાગ્યું કે, એની મેસેન્ટ એમના પૂર્વ્ય શુરુ છે તેથી તેમણે એમની પાસે ટીયા લીધી અને થીઓસાફિકલ સોમાયગીમાં જોડાયા

કેવેજીને અભ્યસ પૂરા કરીને જમરોદજી પોતાના પિતાશ્રીની પેઢીમાં કામ કરવા લાગ્યા કામ બરોબર ચારી રીતે શીખી શકાય એ માટે તેઓ ધીરે ધીરે પગલાના કમથી માંડીને અધ્યયન સુધીનું કામ શીખ્યા એ જ કારણે જ્યારે પેઢીના કામના તેઓ સૂતધર બન્યા ત્યારે પેઢીના દરેક કરદૂનગી મુરકેલીઓ તેઓ બરોબર મમજી શકતા અને તે પાસે બાપુ

ફર કરવામાં સર્વજ્ઞ સહાયતા અને સહાનુભૂતિ આપતા

જે દિવસથી જમરોદજી પેઢીમાં કામ કરવા લાગ્યા તે દિવસથી એમને પોતાના મન માથે એવું નહીં કરી લીધું કે પોતાની બાકનો એક મોટો ભાગ તેઓ સમાજની સર્વ મા વાપરશે તેથી મહિનાની દર પહેલી તરીએ પરબીડિયામાં અમુક રૂપિયા બીડીને પોતાનું નામકામ કરવા લાગ્યા વિના, તેઓ ઇસ્તિખ્તાલમાં ચતીમખાનામાં કે ગરીબ વિધવાઓને ત્યાં મૂકી આવતા બીજી મધ્યાહન પણ તેઓ કરતા પરંતુ હંમેશા શુદ્ધ જાયે એવી રીતે એમ કહેવાય છે કે તેમણે પોતાના જીવન દરમિયાન લગભગ પચાસ લાખ રૂપિયા દરિદ્રનારાયણની મેવ મા દાન કર્યા

જમરોદજીને 'નિક કાર્યક્રમ' તેમના જીવનના આદર્શ અને પ્રવૃત્તિઓનો સારો ખ્યાલ આપે છે તેઓ બ્રહ્મ મુદ્દતે બીડીને સ્નાનાદિથી પરવારી પ્રભુના ધ્યાનમાં બેસતા સાત વાખ્યાને મુખારે તેઓ ધ્યાનમાંથી બીડી બહાર આવતા અને પોતાના શુરુજી, જગ તના પેમઅવરો, સ્વર્ગસ્થ મનુશ્રી તેમ જ બીજા સમાવકુલાઓની છબીઓને નમન કરતા બાપુ કે તેઓના આશીર્વાદ માગતા ન હોય? પછી એક ખ્યાલો ચા જયવા કાઢી પીને જે જુદી જુદી સરથાએ ની સાથે તેમને મળાય હતો (એક વખત તેઓ લગભગ સડક ઉપર સરથાઓના મંત્રી પ્રમુખ અથવા ખબરનથી હતા) તેના કાગળપત્ર બરોબર ધ્યાનપૂર્વક એઈ જતા નવ વાગ તેઓ જે જે કે બીમાર દેખ તેઓને મળવા જતા. સવાના દસ વાગ્યેથી બપોરે એક વખત

મુખી નેત્રો પિનાશ્રી ધી ધીમા કામ પ્રતા
પછી ઘેર જમવા જતા તેઓ આજીવ
ચામદારી દતા જગ્યા પછી થોડો આનમ
કરતા પછી ઘૂંટી ઘૂંટી સરસાઓની કાર્યવાહી
સમાપ્ત કામગીરી આપસ જતા પાનેક વાગે
ચાને એક પ્યાલો પી તેઓ દુ ખી મિત્રો
અને નાવદાતાઓ પાસે જતા અને નિય
મિત નિવિધ ઇરિયાણામા એક-એ કલાક
પસાર કરતા પછી ધીઓસાહિબ નોઆયટીની
સહમા બામ લઈ જમજમ નવને સુમારે
ઘેર પહોચતા થોડુ જમીને પોતાની ખાનગી
ખાન લખતા અને એક મારી ચોપડીને
અજનાત કરી અગિયારેક વાગે સૂઈ જતા
જમશેદજીને વાચવા-લખવાને બહુ ચોખ
હતો તેઓ એક ઠેક લેખી જીજે ઠેક લે
જતા મોદરમા હમેશા કોઈ ને કોઈ નવુ
પુસ્તક અથવા ગોપાનિયુ વાચતા કસાચીના
છાપાઓ માટે વિવિધ વિષયો પર લેખ
પણ લખતા

જમશેદજી બધા ધર્મોના અભ્યાસ કરતા
અને પોતાના જીવનમા આત્મનો આકર્શ
એમજે સારી રીતે ઉતાર્યો હતો તેથી જ નો

તેઓ હિંદુ, મુસલમાન, પારસી, ખ્રિસ્તી
ગીબ, વાહી તેમ જ પૂર્વ અને પશ્ચિમના
ગૌ લોકોના એક સમાજ હીતે જોતા અને
બધા તરફ ઉદારતા અને મિત્રતાથી વર્તતા

જમશેદજીની જીવન સંજ્ઞતાની બે
ચાવીઓ હતી એક એ કે જે કોઈ પ્રત્ય
ક્ષિમા તેઓ દેખાયેલા હોય તે પ્રભુ ચાલે
સમર્પણ કરતા In His name — પ્રભુના
નામે — એ તેમને ચેતવેસે કલાકનો મન
હતો અને બીજી ચાવી એ હતી કે, દરેક
દુ ખી દરદીને જોઈને તેઓ મહેતા 'Some
body's child' — તે પણ કોઈનું ભાગ જ
છે તેથી તેમનું હૃદય માતુ-હૃદય જેવું હતું
અને આ બે ચાવીઓએ નાણે આનંદના
સાગરનું દ્વાર ખુલ્લું ન મૂકી હીંધુ હોય,
એમ રોને લાગતુ કારણ કે તેઓ હમેશા
હસતા ને હસતા જ રહેતા અને કામ કરતા
એમ કહેવાય છે કે દેહત્યાગ કરવા પહેલા
તેમને અહલપ એટલો વિગવિત ધર્મગમે
હતો કે દરેક યાસની સાથે તેઓ પ્રભુને
ચરણપદ્મિ સાબગવા લાગી ગયા હતા સાથે
જ નદી સમુદ્રમા મળી ગઈ હતી

દેવાશી જમશેદ મહેતા

ખિત્તવાચ થા મરદાણા

બે જગતમા દેવાશી પ્રરુષો કરી વિચરતા હોય તો શ્રી જમશેદ મહેતા એવા એક
મહાત્મા એવા હતા જરજીરનો વિચાર, વાહી અને વર્તનની શુદ્ધિને જે ઉપદેશ છે, તેને
આચારમા ઉતારવાને તેઓ સદા પ્રયત્નશીલ રહ્યા અને જેઓ એમના અગત સપકમાં
આબ્યા તેઓ નાણે છે કે તેઓ કટુષ્ઠા નમ્રતા, પ્રમદાની સાક્ષાત્ મૂર્તિ સમાન હતા
વિદેશીની સાથે શાંતિથી, મિત્રભાવે મનગેજ કરવાને તેમની સદા કોશિસ રહેતી, અને
તેમનું હૃદય એવું વિશાળ હતું કે સકલમા સપકાયેલાઓને હમદર્દી અને મદદ પહોચાડવામા
ખાતજાત, પર્મ પથ, દેશ વગેરે કરા પોદલાવો આદે આપતા નહીં માત્ર તે પહેલા ગમે
તેટલી જુલો કરી હોય પણ બે તે ઝૂકેલીમા હોય તો તેમની સહાનુભૂતિને ખાત જ થતો

ખુદી અને ખાદિશો

..... ૯

શુરુદયાય મનિકલ્પ

માણસ ને પ્રજુનો એક બાક છે, તે તે એને સહેવાઈથી કેમ પામી શકે તે નથી? કેવીય વાર આને પ્રજન પૂછવામાં આવે છે પણ આ પ્રજનો એક સહેવો જવાબ છે, જે કે માણસને તે જવાબ એટલી મહેવાઈથી સમજાને નથી "ખુદા ઔર ખુદી કે બીચ રો ખાદિશા હૈ ઔર વહ હી સબ કામ બીગાડ દેની હૈ" એવું એક વાર એક ફકીરે કયુ હતું, અને એ વાત પણ સાચી છે.

માણસની વતિ ઘણા વખત સુધી એવી પ્રાય છે કે તે જગનની જેટલી સદર, સ્વચ્છ અને સારી વસ્તુઓ હોય છે તેને પોતાના બોમ માટે મેળવવા અને વાપરવાની હસ્થા ને રાખ્યા કરે છે કેઈ વિષયે તેની ખાદિશોને અત આપતો જ નથી તેને એમ લાગ્યા કરે છે કે, હજી એક વસ્તુ અથવા વિષય હજી પ્રખર કરવાનેજ નહીં જાયો કે અને અજબની વાત તો એ છે કે, જે વસ્તુને તે ખાદી રહી ગયેલી વસ્તુ સમજે છે અને જેને પામવાથી તે માને છે તે શાત અને સતુષ્ટ થાવાવા પુ

થઈ જાયે, પરંતુ એ વસ્તુ ને તેને મળી પણ નથી તે હોય. તે વધારે અશાત અને અસતુષ્ટ બની જાય છે તેથી તે કામને અત કામથી નથી આવતો પરંતુ "નિષ્કામ"થી.

માણસના મનની શાંતિ કેવળ શાંત શાંત નોરી હે છે? તેની ખાદિશો, જે આવે છે તે એક એક કરીને, પણ થોડા જ વખતમાં માણસનું મન તેનાથી ભરપૂર થઈ જાય છે તેથી અમારે તે મન-મરિચકા રાખવા શાય છે ત્યારે ફરેક ખાદિશાપે તેની પાસેથી આતિથ્ય માગે છે અને એને આપો સમય ખાદિશાપે અતિથિઓની સેવા કરવામાં પસાર થઈ જાય છે, જેથી તેને જરા પણ શાંતિ મળતી નથી.

માણસની ખુદીને ખાદિશો પામે છે એટલે સુધી કે માણસ ને પ્રજુનો એક ઠેવળ પૃષ્ઠી પર ગુમારતો છે, જે પોતે જ મહીક બની જાય છે ખુદી ખાદિશોની એક કારે પોટલી છે, જેને મથા પર મૂકીને માણસ કેઈ દિવસ સ્વર્ગ કે સુખ પામી ન શકે તેથી

ને માણસ ખાડિયો મૂકી રે છે તેની ખુદી
પીરે પીરે ચોટી યતી જઈ મટી નાચ છે
તે ખુદાને ભેઈ શકે છે.

(અંગ્રેજી 'ગીતાજીવિ' કાવ્ય ૩૩)

દિવસની વેળાએ તેમને મારા ધરમા આવીને
કહ્યું હતું : 'અરે એ ખાનુએ પરી નરીશ દેવ-
મેવામાં તમને મદદ કરીશુ, અને પૂન પછી ને

મળશે તે પ્રમાદ લખશુ.'

એમ કહીને દિગ્દ દીગ્ધ મસિન વેરી સડાય
પૂર્વક તેઓ એક ખૂનમાં આવીને રહ્યા

સતે ભેઈ છુ તો તેઓ પ્રબળ બનીને મારા
દેવાલયમાં વેસે છે અને પોતાને મસિન દાયે
પૂલનો નહિ દરી લે છે.

[અનુ- નગીનદાસ પારેખ]

સરદારશ્રીની વાણી

શ્રામસેવકોએ એક વાત સમજી લેવી
ભેઈએ સેવક મૂગો હોય બોલતા આવડે તોયે
જવાન બધ રાખે બાલજીને આજે ચરેલા
સેવક ગામડા માટે અયોગ્ય ગણાય જેનું
કામ જ બોલે ॥ તે ખરે સેવક થઈ શકે
છે એ મૂગો હોય તો પણ જોનું કામ જોને
બહાર લાવે છે પ્રસંગ સિવાય બોલવાનો
પ્રયત્ન સેવક નહી કરે મજાગે બોલવું ચોલે
છે, પણ પ્રસંગ વિનાનું બોલવું મહા મહિનાના
માવડા જેવું નકાસું છે એથી શ્રામસેવકનો
કુખ્ય ધર્મ મૂગી સેવા છે

x * x

શ્રામસેવકે એ વાત જાણી લેવાની જરૂર
છે. પહેલી એ કે વગર કારણે બોલવું નહી,
બીજી વાત એ કે પોતાના કામની જાહેરાત
થાય એની ઇચ્છા રાખવી નહિ

x * x

સગડન વિતાનું સખ્યાબળ એ બળ નથી
સૂતરના બારીક તાર જુદા જુદા હોય છે
ત્યારે જુવાના સપાટાથી પણ તૂટી જાય એવા.
કમતોર હોય છે પણ જ્યારે મોટી સખ્યામાં
બેગા થઈને મહોબત કરે છે, તાણવાણામાં
વણઈને ઠાપડનું રૂપ લે છે ત્યારે એની
મજબૂતી, સુદરતા અને ઉપયોગિતા અદ્ભુત
બની નાચ ॥

૨૦૪]

મહેરબાનીની રાહે ને કઈ મળે તે લઈને
જીવવાની ઇચ્છા કરતા પોતાના હુક ખાતર
મરતા શીખવાનું હું વધારે પસંદ કરું છું

x * x

નજીવી વાતોમાં અદર અદર કમડવું કે
ઈર્ષાબદેખાઈ કરવાને બદલે એકબીજા તરફ
આયામહોબત રાખતા અને મદદ કરતા
શીખવું એઈએ

x * x

આતા જેમ બાગકને કડવી દવા પ્રેમપૂર્વક
પાય છે, તેમ કડવી છર્તા દ્વિતકર વાતો માટે
તમને કહેવી એ મારી ફરજ છે

x * x

જે કામ કાલે કરવાનું છે એની વાતોમાં
જ આજનું કામ રખડી જશે અને આજના
કામ વિના કાલનું કામ થવાનું નથી વળી
આપણે ફેરજમાંથી ચૂકીશું આજનું કામ કરી
કાલનું કામ એની મેળે થઈ જશે.

x * x

વિશ્વાસ રાખીને આજસ ઠોડી દો, બહેમી
ફરજી, દો, હર ચેહો, કુસ પેરો ત્યાગ કરો,
કાચરતા ખ ખેરી નાખો, દ્વિમત રાખો,
બહાદુર બનો, આત્મવિશ્વાસ રાખતા શીખો
આટલું કર્યો તો તમે ને ઇચ્છો તે એની
મેળે આવી મળશે જગતમાં નેને માટે ને
લાયક છે તે તેને મળે જ છે (આજી)

પાન બાપુ

[નેન નનિયન કુન 'ધી પિકિમમ્મ પ્રાદેસ'ને આધારે]
મુકુલભાઈ

ભક્તરાજ તો પહેલેથી જ સાવધાન હતો. એટલે રાક્ષસે જ્યારે તેના પર હુમલો કર્યો ત્યારે તે તરત જ બાગુએ ખસી ગયો અને તેની સામે ગૂંમવા લાગ્યો. રાક્ષસે તેના પર આગની વર્ષા વરસાવવા માંડી. પરંતુ ભક્તરાજ દિગ્બત્તેર એનો સામનો કરી રહ્યો. સદ્ગુણો તેણે અભેદ દિવ્ય ભક્તિ પહેરેલું હોવાથી તેમ જ પળે પળે પ્રભુનું સ્મરણ કરતો હોવાને કારણે તે રાક્ષસના કારખી હુમલાની સામે ટકી શક્યો. છેવટે ખૂબ સ્થાકિની પછી રાક્ષસ પરાસ્ત બની મરણને સારણ થયો. ભક્તરાજ યાદીને લેધધેધ સ્થળ ગયો હતો. તેને થયું, 'એ પ્રભુએ અને સંકાય ન કરી હોત તો આવા ભયંકર રાક્ષસની સામે મારા જેવાનું શું ગયું?' ભગવાને જ આને મારી લાજ રાખી. એવું શરણુ એ જ માનું પરમ જોમ હતું. ભગવાન, મારા તને કોટિ કોટિ વન્દન હશે' એમ પ્રાર્થના પ

ઠહી ભક્તરાજે થોડી વાર શાંત બેસી ભગવાનનું સ્તવન કર્યું. પછી બાગુ ખાઈ, પાસે વહેતા ઝરણામાંથી ઠંડું પાણી પીને થોડી વાર વિસામો લઈ તે આગળ જવા લીજો થયો. તે હવે ખૂબ સાવધ રહીને આગળ વધતો હતો, રખેને કોઈ બીજા આપત્તિનો તેને આચોચે વધુ ધુરંદેલીએ સામનો કરવો પડે?

હવે આ ખીજીને છેડે એક બીજા ખીજા આવતી હતી તેનું નામ હતું 'મૃત્યુધાયા'. એ ખીજામાંથી જ ભક્તરાજને પસાર થવાનું હતું કારણ એ સિવાય કિંચિત્ત ધામમાં એ જઈ શકે નહિ એ રક્તે થઈને ત્યાં જવાય એમ હતું. આ ખીજા થઈ જ નિર્જન અને વેરાન હતી તે બંને બાદ વન કે ઉત્તર રણ જેવી જાગતી હતી અને ત્યાં વચ્ચે વચ્ચે ઊંડા ખાડા પણ યુક્ત હતા. ત્યાં કોઈ માણસ રહી શકે એમ ન હતું. અહીં ભક્તરાજને રાક્ષસ સાથેના મંત્રામ કરતાં પશુ વિકટ પરિસ્થિતિમાંથી પસાર થવાનું હતું.

જ્યારે ભક્તરાજ એ ખીજાની નજીક આવ્યો ત્યારે તેને બે માણસો સામો મળ્યા. તેઓ હાંફાહાંફા રોટ મૂકતા આવતા હતા. તેઓના છવમાં છવ નહોતો.

ભક્તરાજે તેઓને પૂછ્યું: "અરે ભાઈઓ, તમે કેવાં જઈ રહ્યા છો?"

તેઓ બોલ્યા: "ભાગો, ભાગો! પાછા ફરો! એ તમને બિંદગી વહાલી હોય તો આગળ જરો મા."

ભક્તરાજ—પણ એવું તો છે શું કે આમ તમે ગભરાતા બાગી રહ્યા છો?

માણસો—શું છે? અરે ભલા માણસ, અમે પણ તમે જો રસ્તે જવા માગો છો ત્યાં જવા મથતા હતા. પણ અમે જરા

આગળ ગયા હોત તો તમને આ સમાચાર
આપવા જીવતા રહ્યા ન હોત.

મહારાજ—પણ જોયું તે તમને શું
રસ્તામાં મળ્યું?

માણસો—અરે, જામે તો મૃત્યુછાયાની
ખીલના મુખમાં લગભગ પહોંચી ગયા હતા.
પરંતુ સારા નસીબે અને ત્યાં જરા ટોકિયું
કયું તો જાણ્યું કે એ કેઠાણે તો બયાનક
આપતિઓ ઠેર ઠેર પડેલી છે!

મહારાજ—પણ ત્યાં શું જોયું એ તો
જરા હોય?

માણસો—શું જોયું? અરે, ખીલમાં તો
અધે ઘેર અંધારું આપેલું હતું! ત્યાં તો
મૃતાવળો નાચી રહી હતી અને બયાનક
પશુઓ કારમી અવાજ કરતાં હતાં. વળી
મૃત્યુ પણ પોતાની પાંખ ફેલાવીને ત્યાં બેઠું
હતું. એક જ શબ્દમાં કહીએ તો, એ ખરેખર
બયાનક છે, આપણને ઠરી સૂઝ જ ન પડે!
મહારાજ—પરંતુ ભાઈઓ, આ રસ્તેથી
જ મુક્તિપાથે જવાય છે.

માણસો—તમારે જવું હોય તો સહે
નજો. અમારે એ રસ્તે નથી આવવું.

એમ કહીને તે બંને જણા ત્યાંથી ચાલ્યા
ગયા. મહારાજ આગળ વધ્યો. તે ખૂબ જ
સાવધાનીથી ચાલતો હતો, રજીને કોઈએના
પર તૂટી પડે!

આ ખીલ ખૂબ દુર્ગમ હતી. રસ્તાની
એક બાજુએ જાડી ખાઈ હતી. ત્યાં ડોકિયું
કરતાં પોતા દિલના માણસને તો લગભગ જ
આવી બાય. અને અધૂરામાં પૂરું, એ રસ્તાની
બીજી બાજુએ કાળજીભૂમિ હતી. જરા જો
ગફલત થઈ નય તો તેમાં ખૂંચી જઈએ
તો પતો પણ ન લાગે. મહારાજ ખૂબ
વિમાનસમાં પડી ગયો. ખાઈમાં પડતાં જાણે
મથલ કરે તો કાળજીભૂમિમાં પડી જવાનો

૨૦૬]

ભય હતો જ!

વળી એ ફેડી પણ ઘણી સાંકડી હતી,
તેથી મહારાજ ઘણો અકળાઈ ગયો. ચારે
બાજુ ઘેર અંધારું હતું આંધો વિકટ રસ્તો
હેમજેમ પસાર થયો કે હેમ એની મૂંઝવણમાં
મહારાજ પડી ગયો.

આવા દુર્ગમ માર્ગ પરથી પસાર થતાં
મહારાજ મૂંઝાલો હોતો. તે ચારે ચારે
ડોંડા નિસાસા નાખતો હતો અને મુલુના
નામનું રતણ કંઈ જતો હતો. કારણ બીજી
અખી મુરકેલીઓ ઉપરાંત અહીં બીજી ભય
એ વાતનો હતો કે આસપાસ ઘેર અંધારું
આપેલું હોવાથી જ્યારે તે આગળ જવા
કમલું ઉપાડતો હતો ત્યારે એ ક્યાં જઈને
પડ્યો એની તે કલ્પના સુધી કરી શકતો ન
હતો! ત્યાં તો ખીલની વચ્ચેવચ્ચે તેણે જાણે
કારમા નરકાગારનું જ દ્વાર જોયું!

મહારાજ એ દૃશ્યદ્રાવક દાય જોઈને
કંપી ઊઠ્યો. તે વિચારવા લાગ્યો: 'હવે મારે
શું કરવું? ક્યાં જવું? કશું મૂલ્ય નથી!
મગવાનની કુપાથી હું અહીં સુધી તો ફેટલીય
મુરકેલીઓ વટાવીને આવી પહોંચ્યો છું. પણ
આ સ્થાન તો ખૂબ ભયંકર છે. અહીંથી
હેમજેમ બહાર નીકળાયો કે હેમ? હે મણ,
હું તો પામર માણસ છું. આવી ભયંકર
આપતિઓની સામે અજીવવાનું મારામાં ભળ
નથી. હે પરમાત્મા! તું સર્વશક્તિમાન છે,
પરદુઃખલંબન છે. અને આ ભવસાગરમાંથી
તું જ તારી શકે એમ છે. નહિ તો આ રસ્તે
આવતી મુરકેલીઓમાં હું અટકાઈ જઈશ
અને નાશ પામીશ. હે જીવનસ્વામી! તું જ
મારો જ-મમરણનો સાથી છે. તારે આશરે
હું આગળ ઠગ કરવા તૈયાર થયો છું. મને
સહાય કરજે.' એમ પ્રાર્થના કરીને મહારાજે
આગળ સુગમ્યું.

(ચાક્ર)

ધારાબાધુ

‘હુ હરિજન છો’

શું જવાબ આપુ? કહું કે હા, હું હરિજન છુ, તો લોકો સમજશે કે હું અછૂત છુ પરંતુ હવે આપણે દેશ આઝાદ થયો છે એટલે હિંદની સમગ્ર પ્રજાએ બંદેર કમું છે કે અમારા દેશમાં હવે પછી કોઈને અછૂત થા અસ્પૃશ્ય માનવામાં નહીં આવે હવે મને કોઈ માણસ નવા આગળ દેશની આમજનતાને જવાનો, બેસવાનો, અડકવાનો, નાહવાનો વગેરે અધિકાર છે એવી જગ્યાએ જતો, બેસતો, અડકતો કે નાહતો રાહી નહીં શકે હવે કોઈ મને એમ ન કહી શકે કે, ‘હુ માણુએ ખસી જા, હુ અમડાઈ જઈશ ત્યાં ન જા એ હરિજનો અછૂતો માટે બધ છે’ અગર જો કોઈ મને શકે તો તે શુનો વચ છે, એટલે હવે હું અછૂત તો નથી તથા તો હું એમ કહું કે ‘એક સમયે હું હરિજન હતો, પણ હવે નથી’ એમ પણ કેવી રીતે કહું? એક વાત તો એ કે, કાયદાએ અને પ્રજામાં સમાનતાનો હક આપ્યો છે એ ખરું, પણ દેશનો કોઈ કાદાજી, જમીનદાર, ભગીરદાર કે વાઙ્મિયો મારી સાથે અછૂત પછાનો વર્તાવ ન કરે એવો ભરોસો અને નથી એમ કશું એ કાયદાથી શુનો થય એ વાત તારી પરંતુ હું એક ગરીબ, અબજ, નિરાધાર મણસ છુ મોટા માણસોની સાથે આદાવતમાં જવની તાકાત હું કયાથી લાવું? સમજી લોકો! જે તે જો અને પ્રેમથી ન અપનાવે તો કાયદો અને કેટલી મજૂરી શકવાને હતો? આજરે તો સમજી લોકો જેટલા પ્રમણમાં મને ન્યાય આપશે, અને પ્યારા પ્યારા

મિત્રોનાય ધો મશરૂના ઝા

છાતી સરસો આપશે અને મને સરખો કરશે તેમજ પ્રમાણમાં જ મારું અછૂતપણું મટવાનું છે તો પછી હું કેવી રીતે કહું કે હું હરિજન નથી?

વળી એ મવાલ પણ ઊઠે છે કે હું જો હરિજન ન હોઉં તો હું કોણ છું? શું હું મહાજન છું કે કુળજન?

કયે મોટે હું અને મહાજન કહું? મારી પાસે જમીન નથી પૈસા નથી, વેપાર નથી. હું બહેવોગણેલો માણસ પણ નથી મારા કપડા કાટચાતૂંચા અને મેલા છે મોટા લોકો અને નમની બહુ નજીક નથી આવવા દેતા પોતાની ચેતરણ કે ધુરંદી પર નથી બેસાડતા હું ઘરનો યાદ તોયે અને ‘તમે’ ‘કાકા’ ‘બાબા’ નથી કહેતા પીસ માણસ વચ્ચે મરુ અપમાન કરવામાં આવે છે ‘પહેલી ભાત અને પછી વાત’ એ ન્યાયે મારી સાથે તેઓ વર્તે છે કહું? કહી કહી અને જોડાથી પણ મારવામાં આવ્યો છે વળી હું પૈસાપૈસા મારે ત્યાગાર છુ કરજમાં ફસાયેલો છુ ખીસી શરાબ વગેરેના નશામાં ડૂબેલો છુ અને નથી કોઈ વિદ્યા શીખવવામાં આવી કે નથી કોઈ દુનિવરદીયો! શીખવવામાં આવ્યો હું કોઈ પ્રતિષ્ઠિત, સાક્ષ્યપદે ધ પો કરી નથી શકતો, કેમ કે તે મને આવડતો જ નથી નાનપણથી હું ગાળો સાકળતો આવ્યો છુ એટલે જો જ મરી બોલી થઈ ગઈ છે બચપણથી માર અને શુરસો સંહેતો આવ્યો છુ એટલે હું પણ મારા બાળકો તેમ જ પત્નીને જતા જતામાં મરુ છુ, તેમના પર શુરસો કરુ છુ અને મોટાએની

પતરાગી સાફ કરીને, એક બેટલુ ખાઈને, મુઠ્ઠાન માગ ખાઈને, ગઢી સાફ કરીને, મેલા ફેરેલા કપડા ખાઈને અને પહેરીને ગુલારે મરવા દેવ પાડવામાં આવી છે નાડપું, પોણ, સાફનૂરના રહેણ એ જાણણો અને બગીચાદારોને ધર્મ છે, અમારે માટે એ નથી એવું જ મને રીખવવામાં આપ્યું છે આપી મારી આદત જોવી જ થઈ ગઈ છે, જોના પર મને જરાયે સૂગ નથી ચડતી તમે મફાર્ણી વાત કરો. ઇ, જવ મને એ દેવ પાડવી હવે મુશ્કેલ લાગે છે તો પછી કેવી રીતે કરું કે હું મહાજન છું ?

તો શું હું દુર્જન છું ? દુર્જન તો હું હરિનજ નથી જ મહાજન બનવાની તો કહી કહી ઇચ્છા થઈ આવે છે આપણા આગેકર અને જમણવનરામ અમાણામાંથી જ મહાજન વધા છે હું પણ કેમ ન થાઉં ? હવે તો આખરે સૌના સરખા જ છે! બધા માણસોમાં એક જ ભાવની ઉમેદ પેદા કરે છે એની કોઈ વાર શાંતિ બનવાની ઇચ્છા થઈ આરે છે પણ દુર્જન બનવાની તો કહી ઇચ્છા નથી રાખતો. હું ભગવાનને માનું છું, અને ભગવાનને પ્રાર્થના કરું છું કે તે મને હરીયે દુર્જન ન બનવા કે હું રોજ ભગવાનનું નામ લઉં છું તેને હાથ જોડું છું અને પ્રાર્થુ છું કે જે રસ્તે જવાથી ભગવાનની કૃપા

યાવ જે જ રસ્તો મને દેખાડશે જે સતોને, ભગવાનના શબ્દોનો રસ્તો છે તે પર જ મને રાખજો ખોટો રસ્તો જતાં માને રીડજો, કેમ કે, તે દુર્જનોનો રસ્તો છે, અને જે રસ્તે જનારાઓ પર ભગવાન નાગજ શાય છે ભગવાનને ભજન થવામાં હું હજી સુધી સફળ નથી થયો. પરંતુ મારી શ્રદ્ધા તો હનિશ્ચિત્તમાં જ છે તો હું મને દુર્જન કેવી રીતે કરું ?

બીજી આપણા મહાત્માજી - ગાંધીજી - બાપુજીએ અમારે માટે 'હરિજન' નામ પસંદ કર્યું છે તેમજે કહ્યું છે કે લોકો ભલે અમારી આંધે બૂરી રીતે વર્તે, અમને દૂર રાખે, પણ ભગવાન અમને છોડ્યો નહીં. અમે તેને છોડવા ઇચ્છીએ તોયે તે અમને છોડતો નથી તે મરીમ નવાજ છે, દીન દુખિયાનો બેઠી છે પતિતપાવન છે. તે અમને તેની પાસે બોલાવે છે એટલા માટે મહાત્મા ગાંધીજી અમને 'હરિજન' નામ આપ્યું તેમનો મધ્ય કે દુનિયામાંથી અછૂતપણું દૂર કરીને અને ઊંચ નીચનું શુભાન છોડી દઈને દરેક માણસે હરિજન બનવું એકજો ભારતવર્ષની સમગ્ર જનતાએ હરિજન નામ ધાન્ય કરવું એકજો આ બધો વિચાર કરીને હું એ જ જવાબ આપું છું કે

'હા જી, હું હરિજન છું'

માનવીનું જીવન મિત્રતાને મહેલન ઉજવવાને માટે છે મિત્રતાની કલા કેવો મિત્રતાને જ ધર્મ બનાવે એની જ ઉપાસના કરો કામળ મિત્રતા એ મધુર સ્પર્શ અને પ્રેમિત આય છે જ્યાં જવું જ જોઈએ મુન્નવાલ વસ્તુઓ દી છે એવા સાવધિન વિશ્વમાં સાચી મિત્રતાના સમત વેદનો એ જ એક માનવીને મંગલી મહાભોષી ભેદ છે, જ્યારે જીવનની વેદનાઓ આપણને મુલ્યના દાર ભણી એ ચી જાણે છે એવી વેળાએ મિત્રતાની પવિત્રતા આપણને જીવનના રાહ ચીધે છે

એ પી કુસુરસ

୧୫.
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ

 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ

ફોલ્ડે જો પાલ ડુ. પ. ડુ. ?
 તમ જાણે પાલ પાલનાતિ
 મં ગુંચાદેલ. ર. રોજો તમાંધી
 જાણ લેજોજા પાલ. જા પાલ
 તમાંધી દાદે.
 માની પાલ રામનુ. દાદે તમ
 જા. જા. જા. જા. દાદે તમ
 જા. જા. જા. જા. દાદે તમ
 જા. જા. જા. જા. દાદે તમ
 જા. જા. જા. જા. દાદે તમ
 જા. જા. જા. જા. દાદે તમ

[આપુલનં વાસલ્ય માતાગુલ્ય હવુ. પોતાના કેટલાય અનુભવી કાચોમયી પણ વખત કાઢી તેઓ
 બધાં ઉપર ખાત રાખતા અને વારે વારે અર્જસન કરતા રહેતા આપુલ કેઈ વાર કેટલીક વાત
 સીધી રીતે નહિ પણ સમજી માની પેઠે સાનમા સમજાવી દેતા. આ કાચળમા પણ એવો ઇશારો આપુએ
 કર્યો છે. વળી આપુજીનું કામલેય એટલું વિશાળ હવુ કે બધાને પોતાની છત્રછયા તમે રાખી શકતા
 ન હતા. તેણે એવી જાણને અખનાગ સૌને પોતાની પાસે આવવાને તેઓ દમેસ નેત્રગતા તદુપરાંત
 આપુલ કેઈ વાર કેઈ વાર બાર કઈને કહે અને સામા માણસ ઉપર તેની બધારે અસર, ચર્ચ
 નય અને પછી પોતાનાથી તે જરા અલગ ન થઈ જાય એવી પણ કાળજી આપુલ સતત
 રાખતા હતા, તેનો ખ્યાલ પણ અસ્તુત જન પરથી આવશે.]

ચિ—

તમે મને બૂલી જાઓ. તેણે મારાથી
 કેમ જોમ થાય? મારી આંખ તો તમે બધી
 ત્યાં ત્યાં છે. ત્યાં રહ્યા કરે છે. જે આવે
 તેને ખબર પૂછ્યા જુઝું-જુઝું. જાણે છે કે
 બીજી જાહેને પોતાના પતિની સાથે રહે છે
 તેથી તમને પણ એવું જ મન થઈ જાય.
 આમ થાય એ સ્વાભાવિક છે, પણ તેને
 દબાવો. મીરાંતું જાળન બાજો: 'એરે તો
 ગિરિધર ગોપાલ દસરા ન દોઈ.' અને જો

તો તમારી પાસે થાવીસે કલાક છે જ. પછી
 દુઃખ શું? તમે જાણે પોતપોતાના કામમાં
 શુભારેતાં રહેો એ તેમાંથી બીજા નિવારની
 નજરાશ પણ ક્યાથી હોય.

મારી પાસે આવવું હોય તો આવી જાઓ.
 - સરદારની આંખથી ન ડરતા. એ આખ
 દેખાડવાની જ છે.

મારા તે દિવસના જોલણુ દુઃખ હવે તો
 નથીના?

બાપુના આરીવાદ
 આરાખા

ક્રિયારસાસનાર્થ જતાં સ્નેહાળ વડીલ-જનને શુભાખ્યા જેવું કારણ દુઃખ થાય છે. એમની સાથેના સહવાસથી તેઓ મારા એટલા નીકટના સ્વજન જેવા બની ગયા હતા કે તેમની સાથે સ્વપાયેલા હૃદયના સંબંધને લીધે તેઓ પ્રેમાળ ગુરુજન, પિતાતુલ્ય વડીલ જેવા જ બની ગયા હતા.

ક્રિયારસાસનાર્થ સાથેના સહવાસથી મારા જીવનને આત્મોત્થાનકર વેગ મળ્યો. પરંતુ નમ્ર સ્વભાવના ક્રિયારસાસનાર્થ એ વાત શાના કબૂલ કરે? તેઓ તો લખતા : “તમારી શ્રદ્ધા તમને ઊંચે લઈ જાય છે અને તમારી સેવાકવનાનો ઉપયોગ કર્યો એટલું જ તમારું” તો કશું જ કરી શક્યા નહોતા. પણ હવે દિશાળ ક્યાં લખવા બેસશું? બીજા એક પત્રમાં તેઓ લખે છે : “તમારી શ્રદ્ધા તમારી ઉત્થાપિત કરે અને તેનું શ્રેય પ્રભુને મળે. તમને તેમાં હું નિમિત્તરૂપ લાગતો હોઉં તો તેમાં મારો કંઈ હાથ નથી. અનાયાસે બધું બની આવ્યું છે.” આમ નિર્મળ નિરસિ-માન વૃત્તિ ધાખવી તેઓ પોતે યશના ભાર તણે ફરી જમાતા જ નહિ.

તેમની નમ્રતા ખરેખર અને તો માર્ગ-દર્શિકા સમાન જ બની ગઈ છે. પૂલ્ય પડિત મુખલાલજી સાથે મારો પરિચય થયા પછી મેં તેમને એ વિશે લખતાં કહ્યું હતું : “પૂલ્ય પડિતજીનો મહવાસ આટીર્વાદરૂપ થઈ પડ્યો છે. પરંતુ તમારાથી દૂર રહેવાનું મમતું નથી” તેના ઉત્તરમાં ક્રિયારસાસનાર્થએ લખ્યું : “પડિતજીના ચાલ સંબંધમાં આવ્યા, એને જીવનનો મોટો લઢાવો સમજાવે એ તમને મારા જેવા યોગીસ શિક્ષક મળ્યાની મરજ સારો. એમની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરો.”

પ્રારાભાષુ

આમ તેઓ વિનમ્રભાવે પોતાને પશ્ચાદ્ભૂમાં જ મૂકી દેતા. એક વાર મેં એમની પાસે રહેવાની તીવ્ર ઇચ્છા બતાવી હતી ત્યારે તેમણે જે લખ્યું એમાં પણ એમની નમ્રતા જ દૃષ્ટિએ પડે છે : “તમે મારી પાસે રહેવાની ઝંખના બતાવો છે, અને જાણે તમારી નાલાયકીને લીધે તેમ કરી શકતા ન હો એવું માનો છો. આ તમારો ભ્રમ છે. તમે ત્યાં જ કામ કરી રહ્યા છો તેની તોણે આવે એવું મારી પાસે કેઈ કામ નથી, જીવન અવસ્થા પણ નથી, સવારથી રાત સુધીનો કાર્યક્રમ નથી મારી પાસે તો અહીં કેવળ મુંબઈ ચહેરને મળતું જ જીવન છે. તમે પોતે તમારી સ્વયસ્કૃતિથી કાંઈ કામ ઉપાડવા પ્રયત્ન કરતા તો મુઠ્ઠી વાત હતી પણ તે બે હસ્તિજન ઔદિસના ફૂલીનથી અલગ રહીને કરી શકતા તો જ યાત્રા અહીંની કેઈ સરવામાં ઢાખલ થયા હોત તો એવું કાંઈ કરી શકતા, પણ તેમાં મારાથી તો દૂર જ રહેવાનું યાત્રા. એક વાર તમે અહીં આવીને અહીંનું મારું જીવન જોઈ લેશો તો તમારો મોઢો દૂર થઈ જશે. આ તો હું મારી દૃષ્ટિએ લખું છું પણ હમણાં જ મને એક નવો અનુભવ થયો. તે એ કે શ્રદ્ધાળુની જોવાની નજર જ છુટી હોય છે, તે પોતાની શ્રદ્ધાની આખેથી ઘણું બીજાને ન દેખાય તેવું જુએ છે.”

આ રીતે ક્રિયારસાસનાર્થના સદૃશ્યોનો વિચાર કરતા મારે આવે એમ નથી. મારા જોવાને એમના પિતાતુલ્ય સ્નેહનું જે પાન કરવા મળ્યું છે એ જીવનની એક મોટી ધન્યતા છે અને આને ક્રિયારસાસનાર્થ જતાં કેટલાય પ્રસંગો ચાલ આવે છે અને આંખ બીની થઈ જાય છે. પરંતુ આને એ જો

પ્રથમેમાં એક પ્રસંગ આગળ તરી આવે છે જેમાં આપણને દિયોરલાલભાઈની પિતાનુકૂળ રહેલ માટેની અંખાનું પાવનકારી દર્શન થાય છે પૂન્ય બાપુજીના અવસાન પછી દિયોરલાલભાઈને રહેલો પર વાતચીત માટે નિમંત્રણ આપ્યું હતું. ત્યાં બેઠેલા પહેલે તેમની શરૂઆતમાં જોળખાણ કરાવી હતી. એ વાતના અનુસંધાનમાં તેઓ જોડાયા હતા - "પહેલાં તમે જે રીતે મારી અને મહાદેવ-ભાઈની, નરહરિભાઈની વગેરેની જોળખાણ આપી તેની પાછળ એક બૂલ રહેલી છે, તે સમજાવવી જોઈએ. તે એટલા માટે નહિ કે તમારી એ બૂલ છે, પણ એવી બતની બૂલ સામાન્ય રીતે જ સમાજમાં પેઢી જઈ છે. અને એને ક્ષીપે આપણે બાપુજીની જે વિશાળતા છે તેને દૂંડી કરી નાખીએ છીએ. એટલા માટે એને સુધારવાની જરૂર છે.

"બાપુજીના અનુયાયી તરીકે તમે આજ પાંચ નામે ગણાવ્યા. સાચું પૂછતા એ ચાર-માથી કોણ બાપુજીના અનુયાયી હતા કે છે તે ન કહી શકાય અને મારે માટે તો જોળખાણ એટલું કહી શકાય બાપુજી પછી વાર કહેતા કે, 'મારો કોઈ શિષ્ય જ નથી. હું જ મારો શિષ્ય છું. મારા શિષ્ય કોણ મારો શિષ્ય હોય? હું જ મારો શિષ્ય બરાબર નથી થઈ શકતો, તો મારો બરાબર શિષ્ય કોણ થઈ શકશે? એટલે બાપુજીના કોઈ પણ શિષ્ય છે જ નહિ અને કોઈ પણ બાપુજીના શિષ્યોને મળી ગયો છે કે પચાવી ગયો. જે એમ. વગેરે છે, તે એ. જ. વગેરે. ન કહેવાય બધાએ બાપુને લાકા વર્ષો સુધી ઠકાવ્યો, અને મહાદેવભાઈ જેવા, જે જોમની જ રીતે એમનો અગત્ય પરિચય કરીને જે રીતે એમનામાં જોડાઈને થઈ ગયા, તેવા તો કોઈ જ થઈ શક્યા નથી અને એ દિશાએ

હું તો બહુ જ દૂર રહ્યો છું. જોમની એટલીસ વર્ષ સુધી અનેક રીતે કામો કર્યાં એ પણ સાચું; પણ તેમ છતાં તેમનો અનુયાયી થઈ શકું, એવો દાવો કોઈ દિવસ હું કરી શકું એમ નથી. અને એ વસ્તુ નરહરિભાઈ વિશે પણ કહી શકાય. વિનોબા (વડે પણ કહી શકાય) બહુસાળીભાઈ તો બાપુજીના અનુયાયી તરીકે પોતાને જોળખાણમાં વાધો પણ ઉઠાવે બાપુને હું જેવી રીતે જઈ આવ્યો, અને બાપુની સાથે મારું જીવન મેં એકી દીધું તે વચ્ચે આ વાત સમજી શકાય તેમ છે.

"મેં બાપુને એક ધર્મશુરુ તરીકે માન્યા નહોતા તેમ બાપુની પાસે ગયો તે એટલા માટે નહિ કે તેઓ એક સર્વોચ્ચ નેતા હતા. તેઓ સર્વોચ્ચ નેતા તો ખરા. પણ મારે માટે વાત એમ હતી કે, મારા કુટુંબની અંદર મને મારા પિતાથી એટલે એટલો સંબંધ હતો તેટલો કોઈ સાથે ન હતો. કુટુંબની અંદર એમ તો બહુ મેળ હતો મારા મોટા-ભાઈઓ મારા ઉપર બહુ જ હેતુ શખતા હતા. હું પાણી મારું તો દૂધ દાવી આપે એવા હતા પણ મારા પિતાશ્રીની મોટા મને બહુ જ સાલતી હતી. અને ૧૯૧૬ના ભૂતમાં મારા પિતાશ્રીનું જ્યારે અવસાન થયું, ત્યારે મને સંતુષ્ટ સંતુષ્ટ જેવું લાગ્યું. તે વખતે ધર્મશુરુપાથી એવી પરિસ્થિતિ હતી કે, કુટુંબની ચિંતા જે પહેલાં વધી મારે હતી તે હજીથી થઈ ગઈ હતી. અને મારા મનમાં એવા વિચારો તો હતા કે, કાંઈને કાંઈ સેવા પૂરવ્યા, પરી પાડવા સેવા આપવી. પણ એ સેવા-કાર્યમાં પડવાને માટે પાછા એક પિતા જોઈએ. એ પિતા મને જોડાઈતા ગાંધીજીની અંદર દેખાયા અને જેમ એક પુત્ર પિતાને જઈ વળગી પડે એમ હું ગાંધીજીને વળગ્યો; અને જોમની સાથે મારો એ કોઈ સંબંધ [અનુ. ૫૦ ૨૧૬]

ત્રિવેણી સંગમ

સકનનકર્તા મુગ કેડ

(૩૨)

બાપુના ડાબા હાથની કોણીમા દરદ થતુ હતુ. ડોક્ટરનુ કહેલું હતું કે હાથને આરામ આપવો જરૂરી છે તેથી ડોક્ટરનુ કહેલુ માનવાના હેતુથી—એટલે કે ડાબા હાથની કોણીના હાડકાને આરામ આપવાની એની સલાહ માનવાના હેતુથી—નવી જ સુક્તિ બાપુએ શોધી કાઢી બારેડોલીમા બનલે! 'ચરવડા ચક્ર' એવો છે કે જેની ત્રાક ઊવગાસુલટી ચકાની શકાય ડાબા હાથે આ રેતિયો ચલાવી શકાય એવી રીતે એની ઉપર ત્રાક ઊવરી ચકાવીને એ રેતિયો બાપુએ ચવાવવા માલ્યો આમા આશમ મગવાનો કેટલો સબલ દરો તે સમજાય એમ નથી, કારણ ડાબા હાથે તાર ખેંચવાને બદલે ડાબો હાથ ચક્રર ચલાવે છે, અને જમણો તાર ખેંચે બનેની ઉપર પડતી તાણ માન અદવ બદલ થાય પણ બાપુએ તો પ્રયોગ શરૂ કર્યો! થોડી વાર તો તાર કાઢવો ચુકેલ પડ્યો મહાદેવભાઈએ પણ નાશિકમા એમનો જમણો હાથ બહુ દુખતો હતો ત્યારે આ સુક્તિ અજમાવી લોઈ હતી પણ તે એકે તાર કાઢી શક્યા નહોતા, એટલે પડતી મૂઢી હતી પણ બાપુએ તો ચલાવ્યે જ રાખ્યું કવાક દેડેક તેના ઉપર પ્રયત્ન નરી રાખ્યો અને સાન પૂછી કાઢી સાનરી પૂછીમાથી તે હમેશની જેમ તાર નીકળવા લાગ્યા! એટલે બાપુ મહાદેવભાઈને ખુશ થઇને કહે - "જો, હવ તાર નીકળ્યા, એટલે મારા રાજના ખાસબાપુ

૩૭૫ તો પૂરા થયા, કારણ ગઈ કાલના ૨૮૨ થયેલા છે "

મહાદેવભાઈ ' બાપુ આમા આશમ તો જોહો જ મળે છે "

બાપુ "આશમ તો જેવ પડશે એટલે મળશે ન મળે તોયે એ જોટનો વેપાર નથી, કારણ જમણો હાથ ઠેક વાર છેક જોટકી પડે તો આ ટેવ પડેલી સારી છે! "

(૩૩)

જીજે દિવન બાપુએ ચરવડા ચક્રના મોઢિ ચાખા દેરેશ્વર કર્યા કાલના રેતિયાની થરીએ! બરેશ્વર નહોતી તેને લાંબે પેતાનો જ રેતિયો! ઠીક કર્યો, અને ડાબા હાથનો પ્રયોગ ચાલુ રાખ્યો પરિણામ કાલના કરના સાડુ હતુ કાલે હવ તાર કરતા આ કલાક લાગ્યા હતા, આજે ૮૫ તાર અઢી કલાકમા નીકળ્યા

આ લોખંડે વલ્લભભાઈ કહે "આમા કાઈ ફાથલો ન થાય પાકી કોઈએ કાના ન ચડે આપતુ જુલુ આલતુ તેમ ચાલવા દેતી."

બાપુ "કાલના કરતા આજે પ્રગતિ સારી થઈ છે. એની કોઈ ના પાડી શકે તેમ નથી "

વલ્લભભાઈ કહે "એ તો આશ્રમમા કોઈ બજારો તો ડાબા હાથે કાલવાતુ શરૂ કરી દેશે, અને એ પથ ચાલશે."

બાપુ "એ તો બલુવાના જ આ જખતે લખીશ "

વલ્લભભાઈ જરા જાણીર થાને "આના કરતા તો બાજકોને જ બંને હાથે રેતિયા

ચલાવતાં શીખવ્યા હોય તે સારું.”

બાપુ કહે “માઝી વાત જપાનમાં તો
જાણકોને બને હાથ વાપરવાનું શીખવવામાં
આવે છે જ.”

(૩૪)

એક દિવસે નવો રેલિયો મહાદેવભાઈએ
ચલાવવા માલો અને એવો અવાજ નીકળવા
માલો કે બાપુ આતરડી કપાઈ જતી હોય
તેવુ મો કરીને કહે “કેઈ કલાકાને પોતાની
કૃતિમાંથી બેઠો સર નીકળતો હોય અને
તુ જ ધાય છે તેમ અને ધાય છે”

પછી બાપુએ પોતે મોઢિયામાં અમુક
ફેરફારો સૂચવીને જેલમાંના સુધાર પાસે નવું
મોઢેયુ કરાવ્યું અને એનું પરિણામ હાથે
હાથે પણ સરમ આવ્યું બાપુ બંને જ-મઘી
બંજશાસ્ત્રી હોય એવું ઘણી વાર ભેઈકાય
છે, તેમ જ વેદ વલ્લભભાઈ માટે સફરનો
પાક આવ્યો, બાપુએ તુરત જ એનું પૃથ
ક્ષરણ કરી આપ્યું એટલે વલ્લભભાઈ કહે.
“તમને એ બધું શી રીતે ખબર પડે?”

બાપુ “હું એક વર્ષ કપાઉંડર
પણ હતો ના?”

(૩૫)

જેલમાં મગન રેલિયો (એ
હાથે ચલાવવાનો રેલિયો) આવ્યો એટલે
બાપુએ તેના ઉપર એએક કલાક મહેનત
કરી અને આખરે ૨૪ તાર કાઢ્યા ત્યારે
તેમને શાંતિ થઈ વલ્લભભાઈ આજો વખત
હસના હતા અને કહેતા હતા “જેટલું કાઢ્યો
તેથી વધારે બગાડ્યો”

બાપુ કહે “એ તો મારા હાથે હાથે
કાલવા વિષે પણ હસન-પરા તમે હતા ના?
જુઓ આ તાર નીકળવા માલો, હવે તમે

આ તરફ નહીં જોયો ત્યાં મુખી એ તાર
નીકળ્યા જ કર્યો”

(૩૬)

બીજે દિવસે મગન ચરખા ઉપર કાંતવા
બાપુ ઉત્તમકૃષી બેઠા પણ ચરખો કેમ ચાલે
નહીં વલ્લભભાઈને મવારનું કહી વાપ્યું હતું
કે, “તમારા શાપ નહીં હાથે તો ચાલશે”

૯-૧૦ વાગ્યા મુખી ચલાવ્યું પણ પૂણી
બગલ્યા ઉપરાંત કશું પરિણામ ન આવ્યું!

આ ભેઈને વલ્લભભાઈ ગમત કરતા બોલ્યા

“એક કોકુ ઉતારીને ઘીણુ બધું કે શું?”

જપેરે પણ એમ જ થયું! રેલિયો ના
ભેજના ટાઈટ કર્યા, તેલ પૂર્યું, બધાં બાના
કર્યા. મહાદેવભાઈએ પણ ધરીક વાર
માથુ માથું, પણ રેલિયો ચાલે જ નહીં!

વલ્લભભાઈ ઊઘીને ઊઘ્યા એટલે કહે:

“કાત્યુ, હવે બધ કરો”

બાપુ કહે: “કાત્યુ, કાત્યુ અમારો સઘ
ઝટકી પડવાનો નથી આખરે સેરમુખત
હોતી પાસે બેસનારો હું વધો ના!”

વલ્લભભાઈ: “નીચે બહુ કાંતેલું” પડ્યું
હેખાય છે”

સાચે તો વલ્લભભાઈની પણ મરકરી
ચલાવવાની વૃત્તિ નહોતી રહી બાપુએ હાથે
હાથે શરૂ કર્યું લગભગ પાંચ કલાક મહેનત
કરી હશે બાપુ તદ્દન થાકેલા હતા, લોધપોધ
થઈને આડ વાગ્યા પહેલા પગ ફેળાવતા
ચોળાવતા ઊંઘવા લાગ્યા. અને ઊઠીને તુરત
સૂઈ ગયા જતા જતા બાપુ વલ્લભભાઈને કહે:
“ભેભે, કલે - દિયો જરૂર ચાલવાનો છે
અદા મોટી છે”

વલ્લભભાઈ કહે “આમાં પણ અદા?”

બાપુ કહે “હા, હા, અદા તો ખરી જ.”

પ્રજુ જ્યારે પોતાનું મદિર ગ્રેમનું સિયન કરીને બાધવા શકુ ભે,ને બેઠા

છે, ત્યારે માણ્યો ત્યા પથરા લાવી લાવીને સીંચે છે!

— ચુરુદેવ

ખાસખાસ

બાપુજીની મીઠી વાતો - ૭

સાને શુકલ

બાપુજી રેખાતા હતા માવકાકલા લોકો કહેતા કે બાપુજી એટલે મૂઠીભર હાકાનો માળો પરંતુ તેઓ પોતાની તબિયતની અત્યંત કાગલ લેતા બદોબર નિયમિત આહાર ફરડુ, માલિસ વગેરે હોય જ શરીર એ સેવાનું સાધન છે તેને સ્વચ્છ સતેજ રાખવું એ આપણું કર્તવ્ય છે રેફ એ મજબૂત મરિર છે તેને કાળજીપૂર્વક બળવાન રાખવો એ આપણું કર્તવ્ય છે મહાત્માજી નમળા પણાના પૂળરી ન હતા તેમને અસાક્ષરપણ, પછી તે મનનું હોય કે શરીરનું, જવાયે મમતુ નહિ ભરપૂર ખા, ભરપૂર સેવા કર એમ તેઓ કહેતા.

પૂજ્ય વિનોબાજીની તબિયત જરા અસાક્ષર થઈ હતી વિનોબાજીને જ ૧૮૪૦ની સાલમાં મહાત્માજીએ પહેલા સત્યાગ્રહી તરીકે નીમ્યા હતા વિનોબાજી જેવી સત્યઅહિંસાની મૂર્તિ આજે મહારાષ્ટ્રમાં, ભારતમાં જન્મલે જ જોવા મળે. સાબરમતીના આશ્રમમાં જે સૌથી પહેલી સત્યાગ્રહી મંડળી આવી, તેમાં તરુણ પારા બાપુ

વિનોબાજી હતા અસ્તુ

વિનોબાજી તબિયતની કાગલ લેતા નથી એવી ફરિયાદ સેવાશ્રમમાં ગામીજી પામે કરવામાં આવી ગામીજી એક દિવસે વિનોબાજીને કહેવા લાગ્યા 'તું તારી તબિયતની સલાજ લેતો નથી તને હવે મારે મારા તામામાં લેવો પડશે તારી તબિયત બદોબર કરવી પડશે'

"મને ત્રણ મહિનાની સુકત આપે એટલા વખતમાં એ બરોબર ન સુધરે તો પછી મને આપના તામામાં લેને" વિનોબાજી બોલ્યા

હિંદુસ્તાનનો સસાર માથા પર રાખનારને પોતાની તબિયતની ચિંતા શા માટે એવું મનમાં લાવીને ઇચ્છાશક્તિના મેઝુ સમાન વિનોબાજી પોતાની તબિયત તરફ ધ્યાન આપવા લાગ્યા ત્રણ મહિનામાં તેમણે પોતાનું વજન ૨૫ પાઉંડ વધારી જતાંયું મહાત્માજી આનંદ પામ્યા

મહાત્માજીને હજીપણ માણસો જોઈતા હતા દુબળા જોઈતા ન હતા દુબળાપણું એટલે પાપ એ ધ્યાનમાં રાખજો

કાર્યકર્તાઓને

— — — — —

દેવારનાથજી

કાર્યકર્તા એટલે નેવક કાર્યનો સબધ દેટદો વિશાળ અને વ્યાપક છે, તે દરેક કાર્યકર્તા વિચારે જ્ઞાનુ કામ કરનારનો ઉદ્દેશ ફક્ત જ્ઞા આપવાનો જ ન હોય ફરીથી ફરીથી ખીમાર ન પડે તે તે જીવો એ જ મુજબ, શિક્ષકો પોતાના કામ બાબતમાં વીધારે વિચાર કરવો મામાય પોતાનાં છોકરા આપણને સોપે છે શિક્ષકનું કામ અનુબંધને તૈયાર કરવાનું છે. પોતાને જે તૈયાર કરી શકે, તે ખીમારે તૈયાર કરી શકે શીખવુ સહેલું છે, શીખવવુ અઘરું છે તેને માટે કસાની જરૂર છે મુશ્કેલી દેવાનું કામ અઘરું છે જેની પાસે આરંભ હોય, તે જ ખીમારે આરંભ વાન બનાવી શકે

ખાદી પહેરનાર અને ખાદી ન પહેરનારના જીવનમાં ઘણો તફાવત હોય છે ખાદીનો જીવન સાથે ગાઢ સબધ છે ગામીજીને અદ્વિસક સમાજ સ્થાપવો હતો એવા શોષણ દીન સમાજ માટે શ્રમપ્રતિકા સ્થાપલબન હરત ઉદ્યોગ આશરયક છે સ્થાવલ નબ બધી ખાલુથી કેવલુ જોઇએ તમે સ્થાવલ બનનો

કિશોરનાથભાઈ [અનુસધાન ૧૪ ૨૧૨ થી ૨૧૫] રહ્યો તો તે રિતા-પુત્રનો જ રહ્યો હતો "

આપુજીના અવસાનને ઘણા મહિનાઓ થીતી ગયા હતા એક દિવસે સાને કિશોરલાલ સાથે એક બે મુરખીઓ સાથે વાતચીત કરતા હતા વાતવાડમાં આપુજીની વાત નીકળી કિશોરલાલભાઈ બોલ્યા ' ગાંઠ અધકાર હોય અને એકાએક વીજળીનો સ્પર્શક થાય તેથી ગંધ પ્રકાશ ફેલાય બધા પર જીજી હાલે વીજળી આદર્ય થતા, પહેલા કરતાયે ધધારે ગાંઠ અધકાર હોય એમ આપણને લાગે છે એવું જ આપુજી જતા ૨૧૬]

આદર્ય સમાજ સમક્ષ મૂકી સમાજને શોષણ દીન સમાજનો ખ્યાલ આપી શકે।

તમારી પાને રૂં આશા રાખુ છું કે તમે ખૂબ વિચાર કરવો વિચારમાં નિશ્ચિતતા હવે, નિશ્ચિત હવે તો અનેક સ્વરથ તમને સમજાશે ગામીજી કહેતા, 'સમજાવું હર માતો,' એમ તમે પણ સમજીને કામ કરો, તમારું કામ સુધારતા બંધો કામની ઉત્તતિ થયે માયે તમારી પણ ઉત્તતિ થયે

જે માણસ જીવનનું ક'યાજી ઈચ્છે છે, તે અર્હીયા ટકી શકે સ્વરીસુખ કરતા નિશ્ચે કા.] પ્રાપ્ત કરવા જેવું છે એવું માનનાર જ અર્હી આવી શકે અર્હીયા કામ કરનાર પોતાનું કામ અધિકારધિક કેમ સાડુ માય તે વિચારે નિશ્ચીકર તમે ક'ય' કરતા રહો તમારા કાર્યથી સમાજની ઉત્તતિ થાય તમારામાં સ્વસ્કાર આપવાની યુચિ હોય, પૈસાની કટિ ન હોય મનમાં ઝીણી ઝીણી પણ નોકરીની ઈચ્છા હવે તે અર્હી ટકવાના નથી

આપણા સામાન્ય ઘણેવારમાં અલગતા હોય છે આશ્રમમાં તમે કુટુંબ બનાવના કેળવો

અનુભવા હ' અને આજ કિશોરલાલભાઈ, તમે જતા અમારા જેવાની પણ એવી જ સ્થિતિ છે। તમારો 'જનજન આત્મા અમને પ્રેરણા આપનો રહે એ જ અમે માગીએ છીએ અમારા જેવાના માર્ગમાં તમે પણ કશિકા પ્રેમજી બ્યોતિ સમ હતા એ દિવ્ય બ્યોતિ તો સનાતન પ્રકાશની જ રહેશે પરંતુ આને તો અમને બધે અધકાર જ બસે છે હે બ્યોતિધર! 'તમસો મા બ્યોતિર્ગમ્ય।' અમારી આ માર્ગના સાધાને અને અમને સુપરે દોરને જેમ તમે અમારી વચ્ચે ફર હે રહીને દોરતા હતા તેમ હવે પણ દોરતા રહેજો

ધ્યારાબાપુ

ગુરુજનોની શિક્ષા

— ●

કાકા કાવેવકર

સદ્ભાગ્યે મારા બાળપણમાં સાથ ચારિત્ર્ય દીન એવા શિક્ષક તમે ભણવવા મારે ભાગે ન આવ્યું એવા કેાઈ હોય તો એ વિશે મારા કાન ઉપર કરી વાત આવી નહીં હોકમાન્ય તિલકના મુખથી સાચી વિશ્વ શાસ્ત્રી ચિપ્પુચક્રના ચરિત્રમાં મેં વાંચ્યું છે કે નાનપણમાં એ લોકો જ્યારે મળસકે નિશાળે જાય અને વર્તમા શિક્ષકને ન જુએ ત્યારે તેઓ પોતાના શિક્ષકને એમની વેરયાને ઘેર જઈને ઉઠાડીને લઈ આવે અને શિક્ષક પછી શરભાયા ચિના, કેાગળો કરીને, બાગકો સાથે નિશાળે આવે !

અમારા જમાનામાં બધા જ શિક્ષકો અમને નીતિને ઉપદેશ કરતા અને તેથી પોતાના જીવનમાં અમુક ઊંચાઈએ રહેવાનો એમને ગવો રહેતો માટે સામાન્યપણે એમના પ્રત્યે મનમાં આદર રહેતો.

એક શિક્ષકે મારા પિતાથી વિશે, “તેમને લાયક મળી હશે,” એવું કહ્યું ત્યારે મને કેટલું માંડું લાગેલું તે મેં નોંધી રાખ્યું છે કારણકાં એક અસરકારી ઘનશ્યામ વાણી માસ્તર તરફની ચીક પછી મેં કયાક નોંધી હશે એ બાપડાનું જીવનનું ધારણ જ હવક એવે એકે હું મરાડી બીજામાં હતો તોયે મને એને વિશે મનમાં તિરસ્કાર જ જાગ્યો.

મારા મનમાં શિક્ષકો પ્રત્યે જે આદર બાવ પ્રયત્નપૂર્વક રેડાયે હતો તેને આવા કેટલાક કિસ્સાઓથી ક્યારે આઘાત પહોંચવાથી માત્ર પારાવાર તુકરાન ચસુ એમ મને મોટા ઘણા પછી લાગતું પછી આજે પ્યારબાપુ

તટસ્થપણે વિચાર કરું છું ત્યારે એ અનુભવને લીધે મને લાક જ યયો છે એ વિશે શક રહેતી નથી શિક્ષકો તેટલા બધા સારા, પવિત્ર પુરુષો, ચારિત્ર્યના દીપસ્તભ, એમ માનવાથી મનને સતોષ જરૂર થતો, પણ એ વૃત્તિ પાછળ અહા કરતાં લોળપણ જ વધારે હતું અને લોળપણ કેાઈ પછી રીતે આદ્ય તિમક વૃત્તિ ન જ કહેવાય રાજનિષ્ઠ પ્રભ જનમાં ખરાબ રાજ્ય પ્રત્યે તિરસ્કાર હોવા છતાં રાજની ગાદી પ્રત્યે જેમ ખરેખરી નિષ્ઠા હોઈ શકે છે તે જ પ્રમાણે શિક્ષક એ શિક્ષક છે એટલા માટે જ એમના પ્રત્યે મુરખીભાવ કેાવવો ઘટે છે, અને એમના વ્યક્તિમત હોયો હરશુભર કરવાના હોય છે એ વસ્તુ હું એક નાનપણમાં જ શીખ્યો નિશાળના બીજા વિદ્યાર્થીઓમાં એ વિવેક ન હોવાથી શિક્ષક પ્રત્યેનો તિરસ્કાર વ્યક્ત કર્યા વગર એમનાથી રહેવાનું ન હતું હું એ હોયમાંથી ક્ષમાભિક્ષ રીતે બચી ગયો, અને એ લાક મને આખા જીવનમાં ઘણો જ મહદગાર નીવડ્યો છે

બાળકોના મનમાં એ વિચાર ઊભી નથી થકનો કે પોતાના માબાપ પોતાને માટે અત્યંત પૂજ્ય વ્યક્તિ હેવા છતાં હુનિયા માટે તેઓ સામાન્ય વ્યક્તિ જ હોય છે માબાપ પ્રત્યેનો પૂજ્યભાવ વ્યક્તિગત સબધને લીધે હોય છે એમાં માબાપની યોગ્યતા અયોગ્યતાને સબધ હોતો નથી એવો એ સૂર્ય લેક શિક્ષકને લીધે હું સમજ અને કેાળવી થકનો એ જિંમીની મોટી મૂંઝી જ સમજવી એકઝિ. આને હું ધર્માનુભવ એટલા માટે કહું છું કે આવો લેક કરતા શીખીને

પણી મનમથતમાંથી અને મૂંઝવણમાંથી હું
બચી ગયો. ત્યાર પછી મામાપોના કૌટુંબિક
જીવનમાં નાનોચોટો સ્વાર્થ, પક્ષપાત કે
એકાગ્રિતા જોવા છતાં અને ધાર્મિક વિચારોમાં
પણ એમનું ભોળપણ નજરે ચડ્યા છતાં
એમના પ્રત્યેનો આદરભાવ જોડો યથો નહીં
અને મારાં કર્તવ્ય વિશે પણ મૂંઝવણ પેદા
યઇ નહીં શિક્ષકો પ્રત્યે અદ્વિતીય કેળવવાના
વિષયોમાં એમના હૃદયકતા દોષો તરફ ધ્યાન
જવાથી ઠોકર વાગ્યા જેવું જે થતું તે અતુ
ભવ સુખાવહ ન હતો, પણ મારા ધકતરમાં
એનો ક્ષણો હું મહત્વનો ગણું છું.

આગળ જતા, અગ્રેજી છઠ્ઠા ધોરણમાં
ગયો હતો ત્યારે, અમારી વાગ્ધર્મીની સભાગમ્ય
એક વાર થયાંને વિષય નીચેના હોતો કે
'દરેક યુવકે કોઈ બક્ષિને પોતાની નજર
આગળ આદર્શ તરીકે રાખવી કે નહીં?'
મારી સામેના વિદ્યાર્થીનું કહેવું હતું કે
બક્ષિને આદર્શ તરીકે સ્વીકાર્યા વગર
માણસનો વિદ્યમ થઈ જ ન શકે સિવજી,
નેપોલિયન વગેરે કેટલાય દાખલાઓ અલ
લાકથા મેં કહ્યું કે એક યુવકે પોતાના અદ્વિતીય
કદર તો હોવી જ એવું પણ પોતા માટે
આદર્શ તરીકે કોઈ બક્ષિને સ્વપાથ જ કેમ?
એનામાં કોયો હોય, ■ કૃષિતા હોય, એના
જમાનાનું પછાતપણું હોય આદર્શ તો
તાત્વિક ચિત્ર — abstract principle — જ
હોય આપણે એ ચિત્ર પણ અનુભવ અને
ધ્યાન પ્રમાણે સુધારતા જઈએ.

મારી દલીલ મેં એટલી સચોટ રીતે
રજૂ કરી હતી અને મારી બાબુ, મારી દષ્ટિએ
એટલી સ્વયંસિદ્ધ હતી કે છાત્રવાદથી ઊગરેલા
અધ્યક્ષ સમારોષ કરતી વખતે મારી બાબુનું
જ સમર્થન કરશે એવી મારી ખાતરી હતી.
પણ અમારા કિતૂર મારતરે તેમ ન થયું.
મારા તરફ એક અને અમનવતા હોય, અને
અપીત કરના હોય એવી હોય એવી રીતે
એમણે કહ્યું કે કોઈ બક્ષિને આદર્શ તરીકે
સ્વીકાર્યા વગર છટકો જ નથી હોતો. એના
વગર માણસ થઈ જ ન શકે કિતૂર મારતર
અમારા મસ્તૂનના શિક્ષક. એટલા કંઠક.
તેટલા જ વિદ્યાર્થીવત્તમ હું ત્યારે સંસ્કૃતમાં
છ દોળક રચના કરતો ત્યારે એક બાબુ મને
વહે કે વખત કેમ બગાડે છે, અને બીજી
બાબુ, પોતાનો ઠીક ઠીક વખત બગાડીને
મારી દષિતા સુધારી આપે એમના પ્રત્યે
આદર ઉપરાંત કંઈક ભક્તિભાવ પણ હું
તેમનો હતો એમની વાત સામળીને મને
હું મ થયું અને થયું; આટલી વાત પણ
એ અમલ શકતા નથી કે બક્ષિ તો અપૂર્ણ
જ હોય! અપૂર્ણ બક્ષિને ધ્યાનમૂર્તિ તરીકે
સ્વપાથ જ કેમ? હું તો પૌરાણિક દેવોની
બક્ષિ કરતી વખતે પણ એમના દોષોથી
મૂંઝાઈ છું ત્યાં કેવળ માનવીને આદર્શને
રચાને શી રીતે સ્વપાથ?

મેં મનમાં કહ્યું, "તમે ભલે ગમે તે
હો. મારી ખાતરી છે કે મારી બુધ્ધિ જ
બરાબર અને શ્રેષ્ઠ ■"

કલ્યાણની પ્રાપ્તિને માટે માણસે બાહ્ય પરિસ્થિતિ સુધારવાની પગલતમાં પગવાની જરૂર નથી.
પોતાની બાંને જ સુધારવાની છે. પોતે કંઈ જોઈ કરતો હોય તો તે કરતાં અટકવું અને સાકું ન
કરતો હોય તો તે કરતાં થઈ જવું. માણસને સાચા કલ્યાણ તરફ લઈ જનારા જે ખારણાં છે તે
દરેક પોતાની તરફ ઉધાડવાનાં હોય છે.

— મહાત્મા દાસદાસ

એક સમયે અમવાન
આવસ્તીમા વિહાર કરના
હતા બિમ્બોને સયો
ધીને જાગરાન યોગ્યા -

બિમ્બો! જૂલકાળમા
આ આવસ્તીમા વેદેહિકા
નામની એક શીખત
ચૂડપાની રહેતી હતી
વેદેહિકાની એવી કીર્તિ
પ્રસરી હતી કે, “વેદે
હિકા નમ્ર, નિઃકલહ અને
ઉપશાન્ત છે”

વેદેહિકાને ઘેર કાલી
નામની ઇશ, આલસ્ય
રહિત અને સરસ ગીત

કામ કરનારી દાસી રહેતી હતી અક દિવસે
દાસી દાસીના મનમા થયું “મારી સ્વામિનીની
એવી કીર્તિ” છે કે એ નમ્ર છે, નિઃકલહ છે
અને ઉપશાન્ત છે તો શું ખરેખર મારી
ચેકણીના અતરમા કોપ નથી એટલે એ કેાધી
નથી કે પછી અતરમા કોપ છે પણ હું મારી
રીતે વર્તન કરું છું એટલે એ કોપને બતાવતી
નથી? આમા સાચું શું છે? લાવને મારી
સ્વામિનીની જરા કંમોટી તો કરી જોડ
પછી હે બિમ્બો! કાલી દાસી દિવસ ઘણા
ચડચો ત્યાર બાદ ભીડી એ જોઈને વે હિકાએ
કાલી દાસીને કહ્યું “અરે, હે કાલી!”

“શું છે અધ્યાસ?” (આર્યા=સ્વામિની)

“તું કેમ દિવસ ચડચા પછી ભેડે છે?”

“અમસ્તી અચ્ચા!”

“અમસ્તી! આ દાસી તો મારે હુટ
અને બહુ જ ચડેલ છે!” એમ કહી
આ રાખા પુ

પદમનાભા શ્રી. નૈની

ચેકણીએ કોપથી પોતાના
મન ચડાવ્યા

ત્યારે બિમ્બો!

કાલી દાસીને થયું :

“જોહો, મારી ચેકણીના

અતરમા કોપ છે અને

છતાં તે પ્રગટ કરતી

હોતી એના અતરમા

કંઈ નથી એમ તો નથી

જા માર, હજના વધારે

રીક્ષા કરીશ.”

ત્યાર બાદ હે બિમ્બો!

કાલી દાસી ફરીયા મોટે

મોટે દિવસ ચડચા પછી

ભીડી ચેકણીએ ફરીયા

પ્રશ્ન કર્યો કે, “મોડી કેમ ભેડે છે?” કાલી

દાસીએ પહેલાની મારફત જવાબ આપ્યો

“અમસ્તી જ” “વાહ રે વાહ! આ હુટ

દાસી તો દિવસ ચડચા પછી ભેડે છે!”

એમ કહી વેદેહિકાએ કહું વચનો કહ્યા એ

આજની હે બિમ્બો! કાલી દાસીને થયું

“કીક, ચેકણીના અતરમા કોપ છે જ હું

જ મારી રીતે વર્તતી હતી એટલે એ સાત

અને નમ્ર લાગતી હતી હું ફરીયા એક વાર

પરીક્ષા કરી જોડ

આ પ્રમાણે વિચાર કરી કાલી શીલુ વાર

મોડી ભીડી એ જોઈને વેદેહિકાને ખબ ચીડ

ચડી તેણે ગુસ્સે યધને, કહું વચન બોલીને

કાલી દાસીના માથા પર સાકળથી પ્રહાર કર્યો

આથી કાલણુ માથું ફૂટી મધુ અને લોહી

પહેવા લાગ્યું તે માથું દબાવીને રોડતી

પાડોસમા જઈને કહેવા લાગી “અરે ભુજો!

આ માનં નર શેઠાળીના કામને જીએ!
જીએ જીએ ગદરો ન કરવાનો સ્વભાવ!
જીએ એ કેટલી ઉપચાન્ત છે તે!
હું જરા મોટી બેઠી એટલે તેજે માડું માડું
ભાંગી નાખ્યું!"

ભિખુએ! વેરેડિહાનું આવું દૃત્ય બોધને
બધા લોકો તેને આવા અપશબ્દો કહેવા
લાખ્યા: "ધિકાર છે વેરેડિહાને! એ તો
અનર છે, કલક કરે એવી છે અને બહુ
કઠોર છે!"

એ જ રીતે હે ભિખુએ! અહીં કોઇ
ભિખુ ત્યા સુધી જ નર રહે છે, નિષ્કલક
રહે છે, ઉપચાન્ત રહે છે, જ્યાં સુધી તેને
કોઈ અપ્રિય શબ્દ કહેતું નથી પરંતુ જે
ભિખુ તેને કોઈ અપ્રિય શબ્દ કહે તેણે તે
નર રહે ત્યારે જ તેને નર સમજાવે,

નિષ્કલક સમજાવે, ઉપચાન્ત સમજાવે.
ભિખુએ! હું તે ભિખુને સુવચ, નર અને
ચાન્ત નથી માનતો. જે કેવળ વચ, ભિક્ષાન્ત,
શયન, આસન, ઔષધ અને એવી બીજી
વસ્તુઓ મેળવવા ખાતર જ સુવચ થાય છે,
મૃદુ ભાષણ કરે છે અને નર બને છે. પરંતુ
ભિખુએ! જે ભિખુ ધર્મનો ખ્યાલ રાખી,
પેલાના મનને ખ્યાલ રાખી સુવચ રહે છે,
સદા મૃદુ ભાષણ કરે છે તેને જ હું સુવચ
હું છું. એટલે ભિખુઓ તમારે આ
શીખવું જોઈએ:—

"ધર્મ સારોનો ધર્મ" શુદ્ધ કરીને!
સુવચા ભાવદામ, સાવચત્સલ
આપન્નિરસામર્થતા"

(ધર્મનો મહાર હરી, ધર્મને જ શ્રેષ્ઠ માની,
હું સુવચ ધર્મ, મૃદુભાષિતાને પ્રાપ્ત કરીશ.)

વિદ્યાર્થીઓને

અથવા પીઠ મોઢી

હું તમારી ક્ષેત્રે અને જવાબદારીએ તેમ જ જે કાર્યે તમારે હવેલાં છે એ વિશે
થોડુંક કહીશ જીવનને સમૃદ્ધ કરે એવા કેટલાક સાદા સદૃશ્યો તમે કેળવે એમ હું
ઇચ્છું છું. એવા સદૃશ્યો એકએક સુવાન ગ્રી-પુરુષ કેળવી શકે એમ છે, હું તમને
પ્રથમ એ કહેવા ઇચ્છું છું કે, તમારા પહેરવેશ તેમ જ વ્યક્તિગત ટેવાની બાબતમાં
કુચ બનતાં અટકો. એ માટે એકે બદલાવું નથી; એ દેશદિગતિગતની નિશાની નથી અને
જીવનમાં સાદાઈ ભાવવાળી સાથે પણ એને કંઈ લેસરદેવા નથી. આ બાબતમાં આજે જે
કંઈ શિક્ષિતા એવા મળે છે, એ ઘણું કરીને એવા કોઈ ખાલમાંથી પેદા થાય છે કે,
પહેરવેશ, હાલચલન અને એવી બીજી બાબતો તુચ્છ છે, અને સ્વતંત્ર લોકોએ એમની
વિશેષ પરવા ન રાખવી યદે હું તમને આવી બધી જોડી માન્યતાઓને તજવા કહું છું
અને તમને લક્ષ્યમણ કરું છું કે, તમે સાત જુદિશાળી માનવીની મુશ્કેલ વર્તતાં શીખો;
તમે એ બુલશેા નહીં કે, એક મોટા દેશના નાગરિક તરીકે તમારી પાસેથી એટલી
અપેક્ષા રાખવામાં આવે જ છે.

ઘણાપરસ મણમે માને છે એ પ્રમાણે આપણે માનવું મૂખાઈએવું છે કે, પહેરવેશની
સાથે આપણને કશી લેવાદેવા નથી. પહેરવેશમાં સુવચતા એ માનસિક સદૃશ્ય તેમ જ
આચરણવું એક સુસજ્જ છે; અને જેઓ એ બાબતમાં બેરકાર રહે છે, તઓ આપણા
જીવન-બાબતાર વિશેની જોડી છાપ જ દુનિયા પર પાડે છે.

ગોરખનાથ - - - - -

અનન્દર આગેવાન

ગોરખનો જન્મ ૧૦ થી સતાન્ત્રીયા અગ્રોધ્યા પાસેના જ્યેષ્ઠી નામક ગામમાં થયો હતો એની ઉત્પત્તિ વિષે કેટલીક વિખિત વાચકઓ પછી રહી છે પણ એ બધી વાતો અહીં અસ્થાને ॥

ગોરખનાથને કુ સોરખના સત વર્ણુ ક રણુ કે એક વાર જિ નાગની ગેયી ગુલાઓમાં ગોરખ નાથના એમણા હતા અને આ ધરા એની વિદ્યાર ભુમિ બની હતી. ગોરખનાથ ચૌરાસી સિંહો માટેના સે યી પ્રતિમ સળી અને લોકપ્રિય સિદ્ધપુરુષ હતા. નવનાથના એ અમરગવ નેતા હતા અને આદિ કવિ તરીકે સૌથી પહેલુ નાથ એમનુ જ આવે છે તમની વાણીના મૂળનો સૌરાષ્ટ્ર શુભરાત, રાજસ્થાન નેપાલ ને તિબ્બત સુધી ચૂળે છે એમની વાનુંની વેધકતા રામજી થુ જવી ॥ એને।

૫૪ પણ અનન્દને। ૫૪ છે હવે ભેદએ તેની કથાસ્મક-સર્જના

વાવગ ધરતી ને વાવગ કાયા,

વા વાઈ નરમા વરસે

મ્હારા મરથા।

પારકે ખેતર સાધુ મત રે બના-ટેકે

પારકુ તે રૂપ ભેઈ દિલ ન ડગાવે,

છતી બાછ હારી બયો-મ્હારા

પારકુ ખેતર ભેઈ બીજ મત વાવે,

વાવીને પછે પનાયો-મ્હારા

તાજા પીતગની ઘાણીએ પીલાયે,

પાપી પામર આણી-મ્હારા

મછદર પ્રનાપે જતિ ગોરખ બોધ્યા,

અનુભવ અમૃતવાણી-મ્હારા

ઉપરાંત પદમા મન રૂપી મરથાને સમોષતાં કહે છે કે આ સમગ્ર જીવન અને જન્મ અગ્રિયર ક્ષણિક છે હે સાધુ। પરાગી દિર કરી ન ચરો। પાગમ રૂપ ભેદને મન ચમિત ન કરો। અને એ પરા મેતર રૂપી સીમા વીષે રૂપી ખૂદ્યા બીજ ન વાવરો। નહિતર પછે પતાયો। આમ બ્રહ્મ સ્વનો અદ્વિત ગોરખે પોતાની અધતવાણીયા ગાયે ॥

સાગ્રજ જતા જનિ ગોરખ કહે છે

રંગાર મુખિયા કેઈ ન દેખવા-ટેકે

જ્યા ભેડે ત્યા મુખડુ ન હોય મેરે લાલ-રંગ

જમી બી દુખિણી આસમાન દુખિયા

મા ના બાપુ

પવન પાણીને મુખ નવ કાઈ મેરે લાલ-રંગ

ચઢા બી દુખિયા મુરજ બી દુખિયા,

નવ લખ તારાને મુખ નવ કાઈ મેરે લાલ-રંગ

રાજા બી દુખિયા પ્રભા બી દુખિણી,

નરનારીને મુખડુ નવ કાઈ મેરે લાલ-રંગ

ભેમી બી દુખિયા રાગી બી દુખિયા

તપસી સ-યાસી કુ મુખ નવ કાઈ મેરે લાલ-રંગ

મછદર કા પુ। જતિ ગોરખ બોધ્યા

જાન કરે સોઈ નર મુખિયા મેરે લાલ-રંગ

આ જમતમા લજ રે મખડુ નથી, ધરતીના

કમે કમ્ દુખથી પલવને ॥ એવુ ગોરખ કહે છે

મુખ ને હોય તો કેવળ નામ-રમરજુમા

આ ત્રીણુ પદ અર્થન-પૂર્ણ વાદન-સખ્યા

એવી જાણ આડ જરીના અસખાળ ઉતારી અથ

મહાના ઓળા અળયા કરી નમ સત્યનુ દર્શન

કરાવી આપે છે

મનસા માલણી છ રે,

ગોરખ જાગતા નર સેવ-ટેકે

અગતા નર સેવ,

છુને મગે નૂરીજન દેવ-મનસા

પચ્ચર પૂએ હર મિલે તો,

મેં પુણુ ગિરિશય,

કો પહાડકી ચક્કી મનત હે,

પીસ પીસ જગ પાપ-મનસા

આજણુ લાવી ફૂલડા,

એનો કમિયે કમિયે છવ;
 એ હી ફૂલ દેવન ફૂં ચડતે,
 દેવ જ પોતે શવ-મનસા
 માતણુ સાળી ફૂલમાં,
 તે ધર્મો દેવની પાસ;
 એ દેવનમેં સામ હોય તે,
 દેમ ન આવે વાસ-મનસા
 ટંકણુ ઈધ પધર ચડ્યો,
 ખરો છાતી પર પાય;
 એ દેવમા નો સામ હોય તે,
 ઘડનાશને ખાસ-મનસા
 ઈ પધરના દેવને.
 દિને જ સમા ઠાલ;
 ખાચે ખૂટે તે ઠોને તારે,
 ઠોણુ કરે સંભાળી-મનસા
 પૂજારીના એ શિયાળા,

ઠાકર ઠાને ઠામ;
 બંદિવાન મંદિરના ઠાકર,
 દેવાના ભગવાન-મનસા
 એવ મુંવાળી રાંધીને,
 ધરી દેવની પાસ;
 જમનારે તો જમી ગયો,
 ને દેવને નાંવી વાસ-મનસા
 એક ભૂંચો દુભે ભૂંચો,
 ભૂંચો સખ ચાંસાર;
 એક ન ભૂંચા ભેગી ગોરખ,
 કરી ભજન આધાર-મનસા

ગોરખ જમતા નર-ચૈતન્યને સેવવા આરંભ
 આવે છે એ મંદિરની બહાર-પાયાણુ અતિમાને
 પૂજ્યથી કેઈ અર્થ સરતો નથી. ઊલટા એ મદા-
 ભયોમાં મદાસતા પ્રભુ પૂજારીના એ શિયાળા છે.
 આમ પરાસળી યોગેશ્વરનો ત્યાગ કરી સ્વાસળી
 થવા ગોરખ વિનવે છે.

રાજ્યનો સાચો સેવક

સુકલવાઈ

રામશાસ્ત્રી નામે નીકર ન્યાયાધીશ મહારાષ્ટ્રમાં ખૂબ જ લાજીલા ચર્ચ થયા છે.
 તે શ્રીમંત માધવરાવ પેશવાના સમયમાં ચર્ચ થયા. રામશાસ્ત્રી ધણા જ નિરપદ
 અને નિષ્પક્ષપાતી હતા.

શ્રીમંત માધવરાવે રામશાસ્ત્રીને દક્ષિણ વહેંચવાનો અધિકાર આપ્યો
 હતો. એક વાર રામશાસ્ત્રી દક્ષિણ વહેંચતા હતા. તે વખતે રામશાસ્ત્રીના મોટાભાઈ
 પણ દક્ષિણ લેવા આવ્યા. રામશાસ્ત્રીની બાલુમાં રામનના મોટા સુતસદી નાના
 ફંદણીસ બેઠા હતા. તેમણે રામશાસ્ત્રીને સહજ ભાવે કહ્યું:

“શાસ્ત્રીજી, આ આપના મોટાભાઈને વીસ રૂપિયાની દક્ષિણા આપો.”

રામશાસ્ત્રીએ મક્કમ અવાજે કહ્યું:

“ના છ. એ કાંઈ મોટા નિદાન પડિત નથી, જેથી તેમને વધુ દક્ષિણા આપું.
 મારા મોટાભાઈ હોવાથી મારે જો તેમને કંઈ આપવું હુએ અને એવી જરૂર જણાયે,
 તો હું મારી પોતાની મૂળીમાંથી આપવા ચૂકીશ નહિ. અહીં હું રાજ્યના સેવક
 તરીકે મારી ફરજ બજાવું છું. એ કામમાં પક્ષપાત કદીય ચર્ચ ચડે નહીં. ને હું
 પક્ષપાત કરવા છાડું તો હું સેવકની ફરજમાંથી હેઠો પડું.”

ચિંતની એકામતા કરવામાં મહદગાર થાય
એવી બીજી બાબત જીવનમાં પરિમિતતાની
એટલે કે માપસરપણાની છે. માપસર રહેવું
ને કરવું અસ્થિતશાસ્ત્રનું સ્વરૂપ બધી ક્રિયામાં
ગૂંથી છેવું. ઔષધની માત્રાના વિસેરતા ગણીને
લેવાના હોય છે તેવું જ આહારનિદ્રાનું
કરવું બધે માપ રાખીને ચાલે. દરેક ઇન્દ્રિય
પર પહેરો બેસાડો. હું વધારે તો નથી
ખાતો ને! વધારે કાપતો તો નથી ને!
આખા આમતેમ ભટકીને ન જોવાનું ભેટી તો
નથી ને! આખું બધું ચોક્કસાઈથી ને
ઝીણવટથી તપાસતા રહેવું ભેંઈએ

એક ગૃહસ્થની બાબતમાં અને એક ભાઈ
કહેતા હતા કે, “તે મધે તેની ખોલીમાં
બધ તો એક મિનિટમાં તે ખોલીમાં શું કયા
છે તે તેના ધ્યાનમાં આવી બધ” એ મનમાં
કહ્યું “હે ઇશ્વર! આ મહિમા મારે આધે
ન મારીશ”

પાથપથાન ચીજોની મનમાં નોંધ
રાખનારે હું કંઈ તેને સેકેન્ડરી થોડો છું!
કે પછી મારે ચોરી કરવી છે! પેલો સાણુ
ત્યાં હતો ને પેલું ઘડિયાળ પલે હતું એ
બધું મારે શું કરવા ભેંઈએ! મારે એ બધું
ભણીને કરવું છે શું! આખનું આ વધારે
પડતું ભટકવાનું મારે કાલું ભેંઈએ એવું

જ કાનનું કાન પર થોડી રાખો. ટેલેલાક
લોકોને તો ચાલ છે કે, ‘ફૂલશના જેવા
આપણા કાન હોત તો કેવું ચારું’ એક
પણમાં કાચે તે કિશામાં હલાવીને ફેરવી
શકતા! માણસના કાનમાં ઇશ્વરે એટલી
ખાતી રાખી છે!” પણ કાનની આવી વધારે
ચકતી નકામી પ્રવૃત્તિ ન હોવી ભેંઈએ તેવું
જ આ મન પણ બહુ ભેરાવર છે જરા કંઈ
ખખડપુ કે ત્યાં પહોંચી બધ જીવનમાં
નિયમન અને પરિમિતતા કેળવો. નબળી
વસ્તુ ભેંઈ જ નહીં અરાબ ચોપડી વાચવી
જ નહીં નિદ્રાસ્તુતિ સાંભળવી જ નહીં
રોષવાળી વસ્તુ ન જ ખરે પછી નિરોધ
વસ્તુનું સુદા વધારેપડતું સેવન ન ભેંઈએ
અનાજભટકા કેઈ ભાતના ન ભેંઈએ દારૂ,
ભણિયા, રસગુલ્લા તો ન જ ભેંઈએ પણ
સતરા, કેળ, ચોસલી વગેરે પણ વધારેપડતા
ન ભેંઈએ ફળાહાર શુદ્ધ આહાર છે પણ
તોયે ઘણેમંત્ર, ભરપટ્ટે ન હોવો ભેંઈએ જીભનું
ધણેમંત્રપણું અદર બેઠેલા પ્રણીએ ચલાવી ન
લેવું ભેંઈએ વાઘાશૂકા ચાખ્યા તો અદર
બેઠેલો માલિક સભા કર્યા વગર રહેવાનો
નથી એવો બધી ઇન્દ્રિયોને ધાક રહેવો
ભેંઈએ નિયમિત આચરણને જ જીવનની
પરિમિતતા કહીને કોળખાણું છે

હુનિયામાં કયાંયે અસ્પૃશ્યતા જવા યોર પાપને હિંદુ સમાજે
આપ્યું છે એવું ધર્મનું રૂપ નથી અપાયું એક માણસ જન્મથી જીવો
ને બીજો જન્મથી નીચો, એ વિચાર હિંદુ ધર્મના ખરા મર્મનો
વિનાશી છે. હિંદુ ધર્મ તો સ્પષ્ટ ભાષામાં પોતાની કહે છે કે
જૂતમાત્રનો આત્મા એક જ છે આજે જગતના સર્વ ધર્મોની પરીણા
ને મુક્તના ચર્ચ રહેલી છે અને ભેંઈ હિંદુઓ અસ્પૃશ્યતાને વળગી રહેશે
તો હિંદુ ધર્મ અને હિંદુઓ બને પૃથ્વી પરથી નામદેવ ચર્ચ જશે. — ગાંધીજી

વિવિધ ધર્મો

શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ

ઈશ્વરની ઉપાસનાના અનેક માર્ગો છે. તરીમાં જિતવવા માટે જેમ અનેક જોવારા હોય છે તે જ રીતે આનંદના સાગર સમાન પરમાત્માની પાસે પહોંચવા માટે પણ અનેક જોવારા છે. એમાંના કેઈ પણ એક જોવારાથી જિતરીને આપણે આરામથી એ સાગરમાં નાહી શકીએ છીએ. શુદ્ધ અતઃકરણથી અને શક્તિ-અક્તિથી પાણેલા કેઈ પણ ધર્મ આપણને પરમાત્મા પાસે પહોંચાડી શકે છે. દાહરથી, અથવા વાંચની નિસરણીથી કે દોરકાની મદદથી પણ માણ પર ચડી શકાય છે.

માર્ગો ભિન્નભિન્ન પ્રકારના હોવા છતાંયે આપણે ધારેલે મુકામે પહોંચીએ જ છીએ. અલગ અલગ જેટલા ધર્મો છે તે બધા પરમાત્મા પાસે પહોંચવાના માર્ગો જ છે. એથી સૌ પોતપોતાના ધર્મ પ્રમાણે ઈશ્વરની ઉપાસના કરે. ખ્રિસ્તીઓ ખ્રિસ્તી ધર્મની રીતે, મુસલમાનો મુસ્લમાની રીતે અને હિંદુઓ હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રો અનુસાર ઈશ્વરની ઉપાસના કરે એમાં જ સૌનું ભલું છે.

માયા બહનો બીજા ધર્મવાળાઓનો કદી પણ અનાદર કરતા નથી.

“ખ્યારાખાપુ”

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૬૭ છે. ૧૧૨૬૪ માટે શિલિંગ ૧૩૭ છે. તે કાર્યાલયને સરનામે મ.ઑ.લી મોકલવું. પ્રથમ અંકથી બાકી થયું આવશ્યક છે. ન્યાંમુખી સિલકમાં હશે ત્યાંમુખી પાછલા અંકો મળશે. લવાજમ. મ.ઑ.લી મોકલતાં મ. ઑ.ની કૃપન પર પૂરું ઠેકાણું વગેરે સ્પષ્ટ લખવું. એક અંકના બાર આના મળેથી નમૂનાનો અંક મોકલી અપાશે. આ માસિક ૬૧ મહિનાની ૩૦થી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે. જોટલે તે મહિનાનો અંક બાહ્ય મહિનાની પહેલી અથવા બીજી તારીખે મળશે.

અનુકંમણિકા

		૩૦ સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૨	
		૧૪	
૧ મારી સલાહ ...	માધીજી ૧૯૭	૧૨ ત્રિવેણી સંગ્રહ...	૨૧૩
૨ કપા પ્રકાશી...	ચુરુદેવ ૧૯૮	૧૩ વાપુજીની મોટી વાતો...	૨૧૫
૩ પૂન કિશોરભાભાઈની પુણ્ય રત્નિમા ૧૯૯		૧૪ કાપડતાંઓને ...	૨૧૬
૪ પ્રજ્ઞના પ્યારા જમશેદ મહેતા ..	અંમં ૨૦૧	૧૫ ચરજોનો બિજુધો	૨૧૭
૫ દેવોંશી જમશેદ મહેતા ..	કિંમંમં ૨૦૨	૧૬ ઉપશાન્ત કોણ ?	૨૧૮
૬ શુદી અને આહિરો... ચુરુદવાલ મહિલાકજી ૨૦૩		૧૭ વિદ્યાધોઓને ...	૨૧૯
૭ સરદારશ્રીની વાપુડી ...	અંમં ૨૦૪	૧૮ ગોરખનાથ ...	૨૨૦
૮ ભક્તરાજ ...	અંમં ૨૦૫	૧૯ રાખ્યો સાચો સેવક ...	૨૨૧
૯ ‘દુહરિજન છુ’... કિશોરલાલ મહેરાવાળા ૨૦૭		૨૦ જીવનની પરિમિતતા ...	૨૨૨
૧૦ આપુના પત્રો ૨૦૮	૨૧ વિવિધ ધર્મો .	૨૨૩
૧૧ કિશોરભાભાઈ ...	અંમં ૨૦૯	૨૨ આ માસની છબી ...	૨૨૪
	અંમં ૨૧૧		

૨૨૪]

મધ્યમલોચન [અનુસંધાન કરવેજી બીજીથી આપું]
 'આધ્યાત્મિક આચરણ' — પ્રસિદ્ધ થયા છે
 આધ્યાત્મિક પથ પર પ્રયાણ કરવા ઇચ્છનાર
 જિજ્ઞાસુઓને તે જીવનપોષક ભાષુ પૂર પાડે
 એવા છે

પ્રસ્તુત પુસ્તક 'શરણાગતિ'મા કવિરાજે
 'સ્વમેકમ્ શરણમ્'ની આર્ત ભક્તવાણી વ્યક્ત
 કરી છે આ સંસારમા માનની પ્રભુનું જોકે
 અને અનન્ય શરણ છોડી દઇને આપણને
 માર્ગ ભેડીને ચાલવા હાથ ભીડે છે, છેવટે
 પડે છે, 'કિર્ત્તવ્યમૂઢ' જેવો બની જઇને
 ખૂન જ અકાશી બન્ય છે ત્યારે આજરે તે
 પ્રભુનું શબ્દ શોધે છે ગીતજીમા પણ એ
 જ સૂર છે અર્જુન જ્યારે શિષ્યસ્તેષુ
 માત્ર માત્રના પ્રધનમ્' કહીને ભગવાનનું
 શરણ લે છે ત્યારે તેને સાચો માર્ગ ભગવાન
 બતાવે છે એવું જ માનવીને વિષે પણ સાચું
 છે આ પ્રસ્તુત પુસ્તકમા કવિરાજજી ભક્તિ
 મય આત્મ હૃદય પ્રભુજીનું શરણ શોધવા
 મધે છે આપુ પુસ્તક ગદ્યમા છે પરંતુ
 એની પાછળ હૃદયની સંવેદના રહેલી હોવાથી
 એનું પઠન દરના એમાથી કાબજના સૂર
 નીકળના હોય એવો અનુભવ થાય છે
 મસાત્ની આદીર્ધૂમીથી મૂઝવે ગયેલા
 જીવને આ પુસ્તક અજરૂર આધ્યાત્મનરૂપ
 થઈ પડશે

નંદરાધિવા દયા ને ૦ પૂર્વક ચંદ્રચંદ્રકવિ,
 પ્રાં ભારતી સાહિત્ય મંડલ અમદાવાદ ૧
 કિં ૦ ત્રણ ઉપાધા ૬૦ ૧૯૬૬

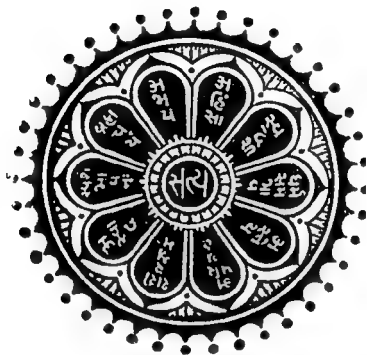
આ રજા એક કિંસાની એકાદી ન ૦ ૫૬૦
 બધું શ્રી પુસ્તક ચંદ્રચંદ્રકવિની આ નવલકથા
 મૌર્યપૂર્વાક આમજીવનનું સુદર ચિત્ર આનેએ
 છે નિર્મળા બરેબર નિર્મળાજી છે તેનો નુગ્ધ
 ગમતુ રસમાત્ર આપણા દિલમા વગી બંધ છે
 કંઈક અને પુત્રની સાસુના કરમા મહેણાં
 અહીં ન રહવાથી તે આવેશમા ઘર છોડી

પિયર ચાલી નય છે પણ ગામઠાનું રૂઢિ
 ચુસ્ત માનસ વહેમાય છે અને સમુની
 ચાલજાણથી નિચારી નિર્મળાને પણ શકારીલ
 દૃષ્ટિએ ગામલોકો એવા લાગે છે. વળી નિર્મળાના
 પિતા વધારે ભિંમિલ, અવ્યવહારુ અને સમાજ
 ભીરુ છે તે પોતાની પુત્રીના નિર્મળ હૃદયને
 મમજવા અસમર્થ નીવડે છે છેવટે પિતાને
 ચિંતામાંથી મુક્ત કરવા નિર્મળા પિતૃગૃહનો
 પણ ત્યાગ કરી ચાલી નય છે અમદાવાદ
 જેવા ગીચ વસ્તીવાળા અને આવી લોળી
 નારીને કુમારો વાળવા મધ્યનાર લોકોના
 અટ્ટા જેવા ચહેરામા પણ તે પવિત્રરીસા વહી
 શકે છે એ ખરેખર લખકની કુશળ શૈલીનો
 પરિચય કરાવે છે આમ નિર્મળાનું આપુ
 જીવન દુઃખમય તો છે જ, પરંતુ લેખક છેવટે
 નિર્મળા અને તેના રતિ પ્રેમશ કરના મિલનમા
 કથાનો સુખાન્ત લાવે છે

નિર્મળાને ભેડીને ચંદ્રચંદ્રાણી વિરાજવદ્
 માઠ આવી નય છે અવશ્ય વિરાજ જેવું
 સુરેખ તેમ જ હૃદયસ્પર્શી અલેખન નિર્મળાનું
 નથી જ વગી નિર્મળાની કલિત જરા ખટકે
 છે પોતાનો પતિ જ્યાંલામા તાવથી પટકાયેલો
 હોય તે વખતે સાસુ મહેણા મારે કે અપ
 માત્ર કરે ત્યારે આર્થનારી શું એટલું સહન
 ન કરી શકે? પોતાના પ્રાણનાથને તાવમા
 તડકડતો મૂકીને જવાનું નિર્મળા જેવી સંસ્કારી,
 સુરીલ અને પતિપરાયણ સ્ત્રીને ક્યાથી મન
 થાય? લેખક આ કથારાને લીધે નિર્મળાના
 પાત્રને ઊંડાવ આપવા નિષ્ફળ નીવડ્યા છે
 નિર્મળાના ગૃહસ્થાગનો પ્રસંગ લેખક બરેબર
 આલેખી શક્યા નથી આ એક કલિતને લીધે
 આખી નવલકથા બનઅસરકારક (flat) લાગે
 II અવશ્ય આ નવલકથા સૌ વાચકોને રસપ્રદ
 થાય એવી તો છે જ માત્ર એની વધારે
 પડતી ભિંમિલતામા વાચક ધજકાઈ નહિ
 નય તો બસ છે

— સુવ ૨૦

પ્રકાશક અને મુદ્રક ધીરજ ગાંધી, ઉપાચાલક મુદ્રણાલય ત્રિવિદ્યા પ્રાવેશ રોડ જુનાગઢ

ગ્રંથાવલોકન

નાનીપરજી મેઝામભાઈ (૨૧ ૧૯૫૧-૫૨) વાર્ષિક નિવેદન) પ્રમુખ: જુગતરામ દવે મંત્રી, ૨૫ ૧૯૫૫ અમમ, વેડછી

શ્રી જુગતરામભાઈ રાનીપરજી હોટેલ વચ્ચે જે ઉદાત્ત સેવાકાર્ય કરી રહ્યા છે એ સૌ કોઈની વચ્ચે બહાર તો નથી જ મુજરાત તેમ જ સૌરાષ્ટ્રમાં ચાલતા સગીન સેવાકાર્યોમાં રાની પરજી હોટેલ વચ્ચે રહીને શ્રી જુગતરામભાઈ તેમ જ અન્ય સેવકો જે સેવાકાર્ય કરી રહ્યા છે તે સૌનું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે એવું છે સન ૧૯૫૧-૫૨નું વાર્ષિક નિવેદનને ઇશાવતી આ પુસ્તિકા આ કાર્યોનો સંક્ષેપમાં સુરેખ જ્ઞાત આપે છે.

સરદારશ્રીની છત્રછાયા નીચે બારડોલી તેમ જ વેડછીના આશ્રમો ખબ વિદ્યામ પામ્યા હતા. જુગતરામભાઈ સ્વતંત્ર આશ્રમના પ્રાણરૂપ તેમની હોતવણી હેઠળ વેડછીની આસપાસ અન્ય સ્થળોએ પણ આશ્રમો સ્થપાયા છે ૧૯૫૧ સુધી આ બધા આશ્રમોનું કામકાજ સ્વરાજ આશ્રમ, વેડછીને નામે થતું હતું પરંતુ ૧૯૫૧માં આ બધા આશ્રમોને એકત્ર કરી રાનીપરજી વિભાગમાં ચાલતા એવા તમામ કેન્દ્રોની અવસ્થા 'રાનીપરજી સેવાસભા'ની સ્થાપના કરીને તેને સોંપવામાં આવી આ સેવાસભાના પ્રમુખ દાદાસાહેબ માવગકર છે અને મંત્રી જુગતરામભાઈ દવે છે.

આ નિવેદનમાં વેડછી તેમ જ અન્ય આશ્રમોના ૧૯૫૧-૫૨ના હિસાબ આપવામાં આવ્યા છે અને જે સ્થળોએ ચાલતા કાર્યોના પણ દ્રઢકમાં પરિચય આપ્યો છે

મુખ્ય કેન્દ્ર સ્વરાજ આશ્રમ, વેડછીની કાર્યપ્રવૃત્તિ સાત વિભાગમાં વહેંચાઈ ગઈ છે (૧) ખાદીકાર્ય, (૨) વિદ્યાર્થી આશ્રમો, (૩) વેડછી ગ્રામશાળા, (૪) ઉત્તર યુનિયાદી

વિદ્યાલય, (૫) નર્મતાસીમ અધ્યાપન મંદિર, (૬) આશ્રમ જલવાડી, (૭) શિબિરો.

કન્યા આશ્રમ, મંદીનું મચાલન અનન્યપૂર્ણ બહેન મહેતા સભાળે છે. તેમની ઉત્સાહી અને સેવાશાલી વૃત્તિને લીધે અહીંનું કાર્ય પણ આદર્શરૂપ ધર્મ રહ્યું છે અહીંની પ્રવૃત્તિમાં કન્યાનિવાસ, કન્યા છાત્રાલય, ઉદ્યોગ શાળા, યુનિયાદી શાળા, બાલક ચાલત, ઓષધ કેન્દ્ર, જનસ્વાસ્થ્ય કેન્દ્ર બાલવાડી, સરકાર શિક્ષણવર્ગ મુખ્ય ગણી શકાય

આ ઉપરાંત ગ્રામસેવા આશ્રમ, વેડછી, હુળપતિ આશ્રમ, વરાદ, હુળપતિ આશ્રમ, વાકેનર, કરતૂરબા કન્યા આશ્રમ, પૂના (તા મહુવા), કરતૂરબા કન્યા આશ્રમ, બેડફવાદર, બાપુ આશ્રમ, ઘટોલી, સ્વરાજ આશ્રમ, ડાંગ, આહવા, ચૂપડી-અલગ, તેમ જ ઇતર કેન્દ્રોમાં ચાલતી પ્રવૃત્તિઓના અહેવાલ જોતા રાનીપરજી સેવાસભા જનસેવાનું અતિ ઉપયોગી કાર્ય કરી રહી છે તેનો સુરેખ જ્ઞાત આવ્યા વિના રહેતો નથી

પરંતુ આપુ નિવેદન જોતા સેવાસભાને આર્થિક મુશ્કેલી અવારનવાર મૂકાયે છે ખરી રીતે આવી પ્રવૃત્તિ આપણા રાષ્ટ્રના પ્રાણરૂપ છે અને ભાવિનું ઉન્નતન અશુભ કરનારી છે તેથી સૌ કોઈ દાતાઓએ આર્થિક સહાય કરી આવી પ્રવૃત્તિઓને વધારે પ્રગતિ સાધવામાં અવશ્ય મદદ કરવી જરૂરી છે સૌ સેવકો આ નિવેદન-પુસ્તિકા વાંચે અને તેનો અભ્યાસ કરે તો તેઓને જરૂર ઉપયોગી માર્ગદર્શન મળે એમ છે

કિમિયાગરે તે ૫૦૦ થોડાં નં મહેતા, પ્રં બારતી સાલિય સમ સિં, અમદાવાદ ૧ કિં અહીં રૂપિયા, ૫૦ ૧૭૬

કિમિયાગર જેમ એક [અનુ. કંપર પેન્ ૩

ਮਯਰਦਰ ਤੇ ਸੁਆ ਤੇ ।

ધાર્મિક

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુશીલન કરવું માસિક]

વર્ષ ૫]

૩૭ ઑક્ટોબર - ૧૯૫૨

[અંક ૯]

નૂતન વર્ષ

ગાંધીજી

નવા વર્ષમાં ત્યાગની વધારે ચિરાગ લાવના, ધ્યેયની વિશેષ સ્થિરતા અને આત્મસંયમની વધારે તાદૃશ સમજ તમારામા આવે એમ ઇચ્છું છું.

તમારી ધર્મજાગૃતિ વધે, તમારું નીતિજળ વધે, તમે વધારે સેવા-પરાયણ થાઓ.

તમે સારા થવાનો દૃઢ સંકલ્પ કરો. તમને સારા બનાવવાની જગવાનને સદા માર્ગદર્શન કરે, એટલે તમે સારા થશો. તમારું જીવન વધારે શુદ્ધ, વધારે સંયમશીલ કરો.

હૃદય તમને શાંતિ આપે, તમારું સ્વાસ્થ્ય કરે. જ્ઞાન સહિત સેવા કરે, સેવા કાર્યો અસિદ્ધ રહે. આપણે વધારે સાવધાન અને કર્તવ્ય-પરાયણ થતાં શીખીએ. भारी ખાતરી કે તમે અધિકારમાંથી બદલી પ્રકાશને શરૂ કરશો.

તો તમે દૃઢ હો, તમે બહાદુર હો, તો તમારે તમારો ગુરુસે સમાવી દેવો પડશે. ગેરન્યાયની કંઈ પણ લાગણી તમારા હૃદયને કોતરી ખાતી હોય તો તેને દબાવી રૂવી પડશે. શોનાન હૃદયમાં છિદ્રોના લાગ લે છે. મારે છિદ્રો પૂરવા એ આપણું કર્તવ્ય છે.

વળી તમારે બીજાના દોષો પ્રત્યે ઉદાસિન રહેવું આવશ્યક છે. કોઈની સામે ક્રોધ નહીં, અવગુણની સામે અવગુણ નહીં; કોઈની સામે શત્રુતા, અવગુણનો બદલો ગુણ, ગાળનો બદલો પ્રેમ, અપકારનો બદલો ઉપકાર — આ ધર્મ છે. આ આત્મબલવત્તા છે. ખબરદાર એ ચૂક્યા નો !

ખીત ગયે દિન.....

કબીર સાહેબ

(રામ ભૈરવી - તાલ કેરવા)

ખીત ગયે દિન લગન ખિતા રે ॥ ક્રુશ

આસ-અવસ્થા ખેસ ગંવાઈ,

જળ જોયન તખ માન ઘના રે ॥ ૧ ॥

લાહે કારન મૂલ ગંવાયો,

અજાદુ' ન ગઈ મનથી વરના રે ॥ ૨ ॥

હાલ કબીર મુનો ભાઈ સાધો,

પાર ઉતર ગયે સન્ત જન્મ રે ॥ ૩ ॥

આપણે જો માનીએ છીએ કે, જન્મજન્મભાગવતની અનેક પુણ્ય પછી આપણને માનવ
ખવતાર મળ્યો છે. તેથી આ જીવનમાં આપણે પરમાત્માનું સતત સ્મરણ કરીને સક્રિયપણે
સ્વી ઉચ્ચ પદ પામવું જોઈએ, જો ખીન' બધા સંસારી બધનમાં ફસાઈ જઈએ તો આ
આપણે મનુષ્યજન્મ એક જન્મ. આપણું જાન આપણને દેવા છતાં આપણે જોઈએ માનવીની જાનમાં
એવા ફસાઈ જઈએ છીએ કે એમાં આપણે જીવનથી જાણ દારી જઈએ છીએ અને જ્યારે
જન્મમાં છીએ ત્યારે જયે આપણા પરમાત્માનું દર્શન થાય છે, અને ત્યારે આપણને પાતાનો
ધ્યાન છે કે, અરેરે, આ જિંદગીના કીમતી દિવસો પ્રભુનું લગન ક્યાં વિના, કશું સતકામ' ક્યાં
વિના વીતી ગયા! મારું જાણજણ રમતમાં પસાર થઈ ગયું અને જ્યારે જીવવાની આવી ત્યારે
તેના મદદમાં ફક્ત સાવ જાન જીવી ગયો! વળી મારા મુઝા દોહાને ખાનદ આ જીવનનું જે ઉચ્ચ
મૂલ્ય હતું, આ જીવનમાં ઉચ્ચતા મેળવવાની જે સુંદર તક હતી તે મેં મુશ્કેલી દીધી અને
તોયે હજી મારા મનની વાજ્યા ક્યાં સતોવાઈ છે! હજી તો મન કેટલીય છંછાઓથી,
વાસનાઓથી ભરેલું છે!

આ જ વાત કબીર સાહેબે સુરેખ રીતે પોતાના આ પદમાં જણાવી છે. તેઓ છેવટે ચોખ્ખા જ
રહે છે, સંસારસાગરને પાર તો જેઓ સંત છે, પ્રભુપરાયણ છે તેઓ જ જીતરી રાક્યા છે.

બાળક અને કેળવણી બંને એક જ વસ્તુ છે એમ આજે મનાય છે પણ એ સાચું નથી જોમા બહુ મોટો ભેદ છે કેળવણીમાં બાળક તર છે, તે જ્ઞાનપૂર્વક મળેલું છે જ્યારે બાળક એટલે તો માત્ર બોલતું કેળવણી પ્રાપ્ત કરવા માટે એકલા શિક્ષકથી કશું નથી વળવાનું એને માટે મામાપે કાળજી રાખવાની છે. ઉકારામાં ઉડાઉપણું, વ્યસનીપણું કામચોરી વગેરે દુરુણો આવે એ કોઈને ગમતું નથી એને ફર કરવા માટે મામાપે જાગૃત રહેવાની જરૂર છે તમે તમારા બાળકને (જે તમારા જનને પ્રશ્ન પૂછે કે, “મારું બાળક કેવું થાય?” મરુ બાળક આવું થાય એમ જ તમે માગતા હો તો તે માટે શું કરવું જોઈએ એને પણ તમારે વિચાર કરવો જોઈએ શિશુ એમા આપણને ટેકો આપી શકે એમ હોય તો તો સારું એક જૂની માન્યતા છે કે, બાળક વિનાના મામાપ મરી ગયા પછી નરકે જાય છે પણ એ સાચું નથી હું તો માનું છું કે, ઉકારો હોય પણ તે કેળવાય નહિ તો મામાપ નરકે જાય છે ઉકારાને કેળવતા પહેલાં આપણે કેળવાયું જોઈએ ઉકારાને માથો બનાવવો હોય તો આપણે સાચા બનવું પડશે ઉકારાને વહેલો ઉકારવો હોય તો આપણે વહેલાં ઉકડવું પડશે આમ આવી સુગ્રેવ આપણને પડે ત પૂરતો બાળક આપણે શિક્ષક છે માટે બાળક સુધરશે તો મામાપ સુધરશે, બાળક અને મામાપ સુધરશે તો આખો સમાજ સુધરશે

મારી માન્યતા છે કે, બાળકને જન્મ થાય એ પછી વાકીયોએ એના પ્રત્યે બેઠક કાર ન રહેવું જોઈએ આમ કરીએ તો પાપામાપુ

આપણે એક સામાજિક પાપ કરીએ છીએ, એમા નાગરિકતાનો દ્રોહ રહેલો છે

કોઈ ગામમાં નવી શાળા ખોલવામાં અને આનંદ નથી થતો, પણ મારો પગ દીલો થાય છે શાળાનું હાલનું બાળક છે કશાને નીચલા વર્ગમાંથી મધ્યમ વર્ગમાં ધકેલી મૂકે છે એ થીગડાવાળા કપડા પહેરતો નથી સોડા લેમનમાં બહુ શુદ્ધ હોય છે, સિનેમા જોયા વિના જ્ઞાન ન મળે, એવું એ સમજતો થાય છે આમ મધ્યમ વર્ગની જરૂરિયાતો વધતી જ જાય છે મધ્યમ વર્ગની વ્યાખ્યા એ કે ઉત્પાદન ન કરવું અને જરૂરિયાત વધારવી આજે મધ્યમ વર્ગની સખ્યા વધતી જ જાય છે આપણે ઉકારાને મધ્યમ વર્ગમાંથી કાઢવો જોઈએ એમાંથી કાઢવો એ કોઈ ક્ષમા જ નથી, પણ એ આપણું કર્તવ્ય છે, એમ હું માનું છું હું એક મિત્રને ત્યાં ગયો બા સાથે એક ઉકારો લાવણું માજવા બેઠો હતો બા જોલી બિડી, “શ્યામ! બાલકો સર્વ જરૂરિયાતો પૂરું પાડે છે પણ બાળક ન બિડીએ એટલે મામાપે તેને શરૂ ગાદીને ઉકાર્યો શિક્ષક આ વૃત્તિ કેવી રીતે અટકાવી શકશે?”

મરી તમને વાતી તરીકે વિનંતી છે કે, તમે બાળકને સાચવજો સમાજને જો આપણને આપણી જવાબદારીનું જ્ઞાન થઈ જાય તો હું તો માનું છું કે આટલી પ્રજા જ ઉત્પન્ન ન થાય જે માજસને હાથે રસેઈ કરવી હોય તે જોઈ મહેનત કરશે તે શાક વિના ચલાવી લેશે તપેલીવાળા ઢાઢામાં જ ખીચડી કાઢીને ખઈ લેશે કૂવામાંથી પાણી કાઢીને નાહનારને એની ખબર પડે છે કે પાણી કેમ નીકળે છે પણ ચકલીએ બેસીને નાહનારને એની ખબર ન પડે એટલે જોખમ

દારીનું બાન યાય, તો માણસ આપોઆપ પોતાની જરૂરિયાતો ઘટાડી દેશે.

પૈસાથી શિક્ષક ભાટે મળે, પણ ધર્મ, સ્વતંત્રતા, અર્ધ, અભય, સદાચાર વગેરે શું? નહિ મળે. આ શું? એ બાળકોને શીખવવા હોય તો વાલીએ શિક્ષક સાથે મળીને વિચાર કરવો પડશે કે, આ બાળકની પ્રગતિ કઈ રીતે થાય?

મામાપ તથા શિક્ષક ઉપરાંત વાતાવરણ પણ બાળકને ઘટે છે. એ જોઈ ત્રીજું બળ છે. જોઈ જમાનો જોયો હતો કે, કામ કરે તે હલકો મળ્યોતો પણ અત્યારે તો માણસ બેઠાડુ હોય તો પણ સૂતો સૂતો કહે છે કે, 'છોકરાએ મહેનત કરવી જોઈએ.' આ માણસ નથી જોતોતો પણ વાતાવરણ જોઈ છે.

મધ્યમ વર્ગ પ્રુદિશાળી હોય છે. પણ આ કશવુને કારણે તે દુઃખી થઈ રહ્યો છે. જોઈ બાળુ શ્રમ અને બીજી બાળુ બેઠાડુ સ્થિતિ, એ બેની વચ્ચે તે રાપડાયો છે.

વડા પ્રધાનની મોટાઈ

વ્હેકસ્ટન ઇંગ્લેન્ડના જોઈ મહાન વડા પ્રધાન થઈ ગયા. જમતના વિખ્યાત રાજકારણી પુરુષોમા તેમની મળ્યા યાય છે. તે જોઈ દિવસે ફરવા નીકળ્યા હતા, ત્યારે જોઈ ગાડીવાનની સાથે તેમને ભેટો થયો. ગાડીવાનએ ગાડીમાં લોખંડ મળ્યું હતું. તેમણે જોઈ ગાડીવાનને જોઈ લોખંડ ભરીને લઈ આવવાનું કેટલું ગાડીમાડું મળ્યું વગેરે વાતો પૂછી. જોઈવામાં રસ્તામાં જોઈ ટેકરી આવી. અહીં થોડાંને ગાડી જોઈવામાં તકલીફ થવા લાગી. તેથી વ્હેકસ્ટનને ગાડીવાનને પૂછ્યું, "હવે શું શું ફરીશ?" ગાડીવાળો કહે: "બીજું શું થઈ શકે જોઈ છે? ખાંધ આપવી પડશે."

વ્હેકસ્ટન જોઈવા: "લાવ ત્યારે, હું પણ ખાંધ આપું." જોઈ કહી વ્હેકસ્ટન ગાડીવાનની સાથે ખાંધ આપવા લાગ્યા અને ગાડી વારમાં તે ગાડી ટેકરી પર ચડી ગઈ. ગાડીવાળાએ વ્હેકસ્ટનનો આભાર માન્યો. અને વ્હેકસ્ટન પોતાને રસ્તે ગયા.

આગળ જતાં ગાડીવાળાને જોઈ માણસે પૂછ્યું: "તમે જોઈવા છો કે, એ માણસ કેણ હતો?" ગાડીવાળો કહે: "ના, હું જાનો જોઈવા?"

પેલા માણસે કહ્યું: "અરે, તેજો તો વ્હેકસ્ટન હતો!"

ગાડીવાળો આશ્ચર્ય પામતો જોઈવા: "કેણ વ્હેકસ્ટન?"

આવા સંપિકાળમાં જોઈને ઇકરે દુઃખી થવાનો છે. તે કહાય મામાપને શાપ પણ દે.

હું જેલમાં હતો ત્યારે કામ કરતી વખતે કેટલાક મને બતાવતા કે, "જુઓ કામમાં ફાણી પડ્યો." હું તેમને કહેતો, "એ ફાણી કામ કયાનો નથી, પણ અત્યાર સુધી કામ કયું નહોતું તેનો છે."

તેથી તમે જ્યાં વિચાર કરો ફરી તમને હું કહું છું કે, બાળકના સાચું જોઈ. જેમ જોઈનિધર મકાન બાંધતાં પહેલાં નકશો તૈયાર કરે છે અને પછી તેનો ઇન્જીનિયર બનાવે છે, કામ યાય છે અને જોઈ રીતે મકાન તૈયાર યાય છે, તે જ રીતે તમે પણ બાળકોના જોઈનિધર બનો. બાળકોનો વિકાસ કેમ યાય તે વિચારો, જોઈ નકશો બનાવો અને છેક છેડી કેડી સુધી તમારાં બાળકોનો વિકાસ કરો. તો જ તમે તમારું કર્તવ્ય બજાવ્યું જોઈ મળ્યા. પ્રભુ આપણને તે બળ તથા પ્રુદિ આપો.

[ભોન ભનિયન કૃત 'ધી પિન્દિમ્મસ પ્રોચેસ ને આધારે]
શુક્રવત્સર્ગ

ભક્તરાજ આગળ તો વધ્યો, પરંતુ નરક
જેવી ભયંકર ખીણમાંથી આગળના ભડકા તેની
સામે ધસી આવવા લાગ્યા અને હઠધ્રાવક
ગર્જના તેને ધુલની મૂકવી હતી આ આપત્તિ
સામે કેઈ શસ્ત્ર કામ આવે એમ નહોતું
એટલે તેણે ભગવાનના નામનું રટણ કરવા
માંડ્યું તે ઊંચે સાંઢે કહેવા લાગ્યો: “હે
ભગવાન, હું તારે આશરે છું અને આ
આપત્તિમાંથી ઉગારે” આમ તે આગળ ને
આગળ ધપવા લાગ્યો: પણ ભડકા તો તેની
પાછળ જ પડ્યા હતા! થોડે દૂર જતા તેણે
અચાનક ચીસો સાંભળી, ભૂતાવળોની કારખી
ચિચિદાર એ: થતી સાંભળી પરંતુ ભક્તરાજ
તો ભગવાનનું નામ જપ્તો અને માર્ગે
કેટલીયે વાર ભગવાને કરેલી સહાયત્વ સ્મરણ
કરતો દ્વિમતલેર આગળ જવા લાગ્યો: અને
એમ એમ એ આગળ જવા લાગ્યો: તેમ
તેમ ભૂતાવળો પણ એની સામેથી ખસી જઈ
પાસ પાડ્યું

અદૃશ્ય થવા લાગી

હવે જ્યારે ભક્તરાજ નરકાગાર જેવા
ઊંડા ખાડા પાસે આવી પહોંચ્યો ત્યારે તે
એવો તો હતબુદ્ધિ જેવો બની ગયો કે
પોતે ક્યા જઈ રહ્યો છે એનું પણ તેને
ભાન રહ્યું નહિ આવી નબળી ફાંસે પાછળથી
એની પાસે કેઈ આવીને એને ભય પમાડે
એવી આપત્તિની વાતો એના કાનમાં કહેવા
લાગ્યું એ આશ્ચર્ય શક્તિના પ્રભાવમાં તથાઈ
જઈને ભક્તરાજ ફાંસુબર ઢગી ગયો અને
ભગવાનમાં એને જે શ્રદ્ધા હતી તે પણ
વિગલિત થવા લાગી તે ભગવાનને દોષ
આપવા સુધી પહોંચી ભત પશુ તે
'કિંકર્ત્વ્યમૂઢ' જેવો બની ગયો હોવાથી કશા
નિશ્ચિત વળણ પર આવી શકતો ન હતો આ
પાશની શક્તિ દોષ એ રસ્તે જવું કે પ્રભુને
માર્ગે જવું એ નિર્ણય તે કરી શકતો નહોતો.

આવી ત્રિશકુના જેવી કશામાં પડેલો.
ભક્તરાજ ગયે તેમ તોયે આગળ ધપ્યે જતો.
હતો એવામાં તેના કાને અવાજ સંભળાયો.
“ભલે હું ‘મૃત્યુછાયા’ની ખીણમાંથી પસાર
થઈ રહ્યો છું, તોયે હું આશ્ચર્ય બળથી
જતાયે ગભરાતો નથી કારણ કે હું પ્રભુ!
મારી સાથે જ છે.”

આ અવાજ સાંભળીને ભક્તરાજ આનંદિત
થઈ ગયો કારણ કે તેને યશુ કે, અહીં હું
એકલો નથી, જીભે પણ દોષ પ્રભુનો હર
શબ્દનારો છે ખરો વળી તેને પ્રતીતિ થઈ કે
ભલે અહીં ગાઢ અંધકાર અને અધાનકતા
છે તોયે પ્રભુનો વાસ તો અહીં છે જ, પરંતુ
અહીં આગ વચ્ચે જે જે આશ્ચર્ય બળે
પોતાની સત્તા જમાવીને બેઠા છે તની ખોટી
દોસ્તબી અને લાલચોને લીધે પ્રભુ પરની
શ્રદ્ધા ડગમગી ભય એવી સ્થિતિ અમારા

તેવા પામર લોકોની યાદ લખ છે. વળી ભક્તરાજને આનંદ થવાનું બીજું પણ એક કારણ એ હતું કે, તેને લાગ્યું કે, તેને હવે રસ્તે અંગાધ મળી જશે. હવે તે એકલો નહીં રહે.

પીંચે પીંચે દિવસ ઊગવા માગ્યો. તાતનું અંધારું વિખેરાવા લાગ્યું. ભક્તરાજે તે કંઈ આપત્તિઓમાથી બહાર આવ્યો છે તે જોવા પાછળ નજર કરી. આવા માર્ગમાંથી તે હેમખેમ પમાર થઈ શક્યો એ માટે તે પ્રભુનો ઉપકાર માનવા લાગ્યો. તને યશુ, “એ પ્રભુએ મને સહાય ન કરી હોત તો ખાઈમાં ગમકી પડીને કે કળસમા દર્દાઈ જઈને હું મૃત્યુના મુખમાં હોમાઈ ગયો હોત! પરંતુ છે ભગવાન, તારી કૃપાથી ભયાનક આપત્તિમાંથી બહાર આવી શક્યો છું.”

આમ પ્રભુસ્તવન કરતો તે આગળ વધ્યો. દિવસનો પ્રકાશ પીંચે પીંચે વધતો જતો હતો. પરંતુ આ અટકીને માર્ગ ખૂબ ચિંતિત હતો. પહે પહે ખાંડ, ઊંડી કળંગો, તૂટી પડે એવી લેખડો, પહોળી અને ઊંડી ખાઈઓ હતી વળી આસુરી ઝળ પણ પોતાનું, ઘેર સ્વરૂપ બતાવી તેને ચકિત કરવા મથતું હતું પરંતુ ભક્તરાજ તો પ્રભુનું સમરણ કરી મરણકામ ઊંડી કંઈ આગળ રમ ભરતો રહ્યો તે એક ટેકરીની ટોચે આવ્યો. જોવામાં તેણે નીચેના ભાગમાં વિદ્યાસરાયને આગળ જતો જોયો. ભક્તરાજે તેને જોઈથી સાદ પાડી કહ્યું : “અરે, ઊભા રહો! ઊભા રહો! હું આતું છું!”

ભક્તરાજ દોડતો જઈને વિદ્યાસરાયની સાથે યાદ ગયો. તેઓએ એકબીજાને સમાજાર પૂછ્યા અને રસ્તે પડેલી ગુરકેલીઓની ખાતો કરતા તેઓ આગળ નાહ્યા.

યોડી વારમાં તેઓ આ ભયાનક જંગલ-

માંથી બહાર નીકળી ગયા. ત્યાં તો તેઓને એક નગર દેખાયું. એ નગરનું નામ હતું ‘માયાનગરી’ અને ત્યાં ‘માયાબનાર’ નામે મેળો ભરાયો હતો.

આ મેળામાં ઘર, જમીન, વેપારકારનાર, પુરુષ, સ્ત્રી, બાળક, સોનું, રૂપું, અવેરાત એ સઘળું વેચાતું મળતું હતું. વળી ત્યાં હુમ્મ્યા તેમ જ બ્યભિચારી માણસોનો મોટો ભંડો હતો. ઘેર તેમ જ દુઢાદા લોકોની સોનેરી ટોળકીઓ પણ રખડી રહી હતી.

હવે સ્વર્ગધામ તરફ જનારો માર્ગ એ માયા નગરીમાંથી જ પમાર થતો હતો તેથી લાજ-ચાજ તેમ જ વિશ્વ એ ત્ય જોવા મોહ રાગોએ પલ્લ આ માયાબનારમાંથી ગયા વિના છૂટકો ન હતો.

તેઓ માયાનગરીમાં જોવા લાખલ થયા એટલે તરત જ બધે ઠાકાહલ મચી ગયો. ભખા લોકો ટોચે વળીને આ બે અનપયા ગુરુધોને જોવા લાગ્યા. બે જગુતા અને આ નગરીના લોકોના પહેરવેશમાં, હાવભાવમાં, હરવાહરવામાં આસમાનજમીન જેટલો તફાવત હતો. આ નગરીના લોકો સ્વચ્છ ઘી, લંપટ, બ્યભિચારી, શરાબી, જુગારી અને નીતિબદ્ધ હતા. જ્યારે ભક્તરાજ અને વિદ્યાસરાય એકિંક મુખસોગ વગેરેનો ત્યાગ કરી પ્રભુપરાયણ હોવાન ગાળવા મથતા ચકતો હતા. આવો તફાવત નગરીના લોકોને કષ્ટાથી રૂચે? તેઓને તો લાગ્યું કે આ બે ભગતકા તંઓતા આનંદમાં ક્ષતિરૂપ છે. એટલે તેઓએ આ બંને જણને નિર્દય માર માર્યો, તેઓનાં માથાં પર લોહાનાં ભારે વજન મૂક્યાં, અને હાથેપગે સાકળો બાધીને મેળામાં આમતેમ તેઓ ફેરવવા લાગ્યા. પરંતુ ભક્તરાજ અને વિદ્યાસરાય આ બધું દુઃખ સ્તાંતથી સહન કરતા રહ્યા. તેઓને આમ શત્રુ જોઈને પેલા [અનુ. ૫૦ ર૫૧]

ખ્યાનાખરપ

સાધનાની રીત.....

પ્રભુ 'માણસને ઘટે છે પરંતુ એ પણ મત્ય છે કે માણસ પ્રભુને ઘટે છે, જેમ કે એક મૂર્તિનાર મૂર્તિ' ઘટે છે હજી એમાં એટલો જ તફાવત છે કે માણસ પ્રભુની મૂર્તિ વિશ્વાસમય પ્રેમથી ઘટે છે પણ એ વિશ્વાસ મય પ્રેમનો સબધ જે કમ' માણસનો ધર્મ' છે એની સાથે હોય છે એટલે જ કવિની કાવ્યનામાં પ્રભુ એક સર્વશ્રેષ્ઠ મહાન કવિ, સંગીતકાર છે

જેમ એક કમ'યોગી પોતાના બધા કર્મો વિશ્વકર્મને અર્પણ કરે છે, તેમ એક કવિનું કે સંગીતકારનું ક્ષેત્ર હ્રિમેશા એ જ હોય છે કે તે પોતાની કવિતા કે સંગીત દ્વારા પોતાના હૃદયેવાની, પ્રભુ-કવિ-સંગીત કારની આરાધના કરે. કારણ કે કદરૂ માણસની સાધનાનો આધાર જે સાધનો એને જીવનમાં મળ્યા છે તેના પર થયેલી વાર હોય છે.

અને જેમ જેમ કવિ પોતાની સાધનામાં પ્રવીણ અને સૂઝ થતો જાય છે, તેમ તેમ પાસા પાસુ

ગુરુશ્યાસ મસ્તિકા
એને લાગે છે કે, એ પ્રભુની પાસે વધારે ને વધારે આવતો જાય છે પણ તે આરાધનામાં પ્રવીણતા તો ત્યારે જ મેળવી શકે છે ત્યારે સાધના કરતી વખતે એની આધ્યાત્મિક આધ્ય મૂલ્યવારકની પેટે, પ્રભુની તરફ જ રહ્યા કરે છે એમ કરવાથી જે સાધ્ય છે અને તેને મેળવવા માટે માણસ સાધના જુઠા જુઠા સાધનો દ્વારા કરે છે તે સરળ બની જાય છે

કવિતા કે સંગીત દ્વારા એક કવિ પ્રભુના વ્યવસ્થાકર્મને સહેવાઈથી સ્પર્શ કરી શકે છે. અગ્નિપૂર્ણ સંગીત પ્રભુના વરભારમાં હાખલ થવાનો એક પ્રવેશપત્ર છે, જે અગ્નિ કે કવિ સહેવાઈથી મેળવી શકે છે.

પરંતુ સાધનામાં પ્રવીણતા કે સફળતા મેળવવી, એનો અર્થ શો? એનો અર્થ ફક્ત એટલો જ કે સાધક અને સાધ્ય વચ્ચે જે સબધ છે તે દિવસે દિવસે સરળ અને શાંત બનતો જાય; જેમ જે પ્રેમીઓનો જયારે પથરપથર સબધ સાચો બની જાય છે ત્યારે

એ લોકોને લાગતી કે બૂલ્બની પણ જરૂરિયાત રહેતી નથી. એવી જ રીતે જ્યારે એક દિવસ અથવા દલાકારની કૃતિમાં એક પ્રકારની સરળતા આવી ત્યારે જ એની સાધના સફળતા પામે છે એક દાર્શનિકે સાચું જ કહ્યું છે: "Simple women is the best." (સરળ સંબંધ જ સર્વોત્તમ છે.)

(ગ્રંથ 'ગીતાજલિ' કાવ્ય ૨)

તું જ્યારે ગાવાને કહે છે,
અંતર ગર્વ થઈ ફૂલી,
નેનો અશ્રુ ભરી તુજને નીરમે છે.
જે કંઈ, કંઈને જે મુજ પ્રાણે

પ્રીતથી ભય અશ્વત્થમ ગાને,
સહુ સ્થાપન અગાધન મારા
ગિરવા પંખી સમાં તથાને ર.
તુજ થતો મુજ ગીત રાગે,
ગીત તને વાંધા મુજ લાગે,
ભલું તુજ પાસે જઈ બેસું
એ જગ તો મુજ ગીત તલું છે
મનથી જ્યાં પડેલી નવ સકોત,
ગીત વડે ભરણે તે અગોત,
સ્વર ધૂન મહીં બુલીને
જપ્ત કરી સખોડુ પ્રણને
[અનુ. નગીનદાસ પારેખ]

સરદારશ્રીની વાણી

મજૂરી એ માણસને ઇશ્વરે આપેલી મોટામાં મોટી શક્તિ છે મજૂરી એ તો માણસની શોભા છે મહેનત કરે તે ઉત્તમ મનુષ્ય છે. જે મજૂરી નથી કરતો પણ માત્ર છલકાવી ખાય છે તે ઇશ્વરનો ચોર છે

જેટલામ મહેનતથી કામ છે તે વેરથી નથી થતુ

સ્વરાજ આવશે ત્યારે સ્ત્રીઓના પ્રશ્નનો ઉકેલ થઈ જશે, એ માન્યતા બરોબર નથી. ખરી વાત તો એ છે કે સ્ત્રીઓને પદબદ્ધ કરવામાં આવી છે; તેને યોગ્ય સ્થાને બેસાડવામાં આવશે ત્યારે સ્વરાજ્ય મળશે.

સ્ત્રીને પોતાનામાં આત્મનિશ્વાસ આવે, એ પોતાનું યોગ્ય સ્થાન મેળવે એ જરૂરનું છે એવા મુધારા કાપડાથી ઘવા નથી, ઘવાના નથી

ઈશ્વરે નખરીખ સુંદર શરીર તો આપ્યું, પણ તેની આપેલી બુદ્ધિને ઉપયોગ ન કરીએ તો [રેકર]

તો હોય ઇશ્વરનો નથી પણ આપણો પોતાનો છે માણસો બુદ્ધિને ઉપયોગ કરતા નથી, છતી આપે ભોલા નથી. તેથી જ હું ખી ચાય છે

જે દેશમાંથી શુભામી કાઢવી હોય તો જે સૌથી વધારે શુભામ છે તેમને પહેલાં સુખી કરવા પડશે. શરીરમાં ચાદું હોય તે પહેલાં કાપી કાઢવામાં આવે તો જ શરીરને સુખ થાય.

જે પોતાની લાજનું રક્ષણ નથી કરતો તેની લાજ બીજી કોણ બચાવી ચકવાનું હતું?

પ્રયત્ન કરનારને પ્રભુ મદદ કરે છે

આપણી મર્જાની જાહેર જઈ, કરજ કરીને ખર્ચ ન કરવો જોઈએ.

સમજૂર્ણક હું જ સહન કર્યા વિના કાચની સુખ મળતું જ નથી (ચાલુ)

પ્યારાબાપુ

[આજુદ ખેતીવાડી કૌંજમાં સર્વોદય કાર્યકરોનો એક 'ખેતી ગોપાલન સિમિર' માટેનો નેમા પ્રાર્થના પછી આવેલા બાજબાનોનો સાર ભાઈથી ભણાઈ મહેતાએ 'ખારાખાપુ'ના વાચકોને ઉભેલી નીન જે એ હેતુએ પ્રેર્યો છે, તે કમલ પ્રસિધ્ધ થતો રહેશે.]

કુન્તામાતાએ પ્રાર્થના કરી છે કે મને દુઃખમાં નાખજે સામાન્ય રીતે સૌ સુખની પ્રાર્થના કરે છે હું પણ નાનપણમાં બ્યકિત સુખની જ પ્રાર્થના કરતો જરા મોઠો થયો ત્યારે કુદુબસુખની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો. પછી માનવ જાતના સુખની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો, પછી યશુ કે હું કેાજ કે સુખ માટે પ્રાર્થના કરું અને કહેવા લાગ્યો કે હે ભગવાન! તને ઠીક લાગે તે કરજે પછી યશુ કે હું કેાજ કે ભગવાનને ઠીક લાગે તે કરવા કહું ભગવાન એને ઠીક લાગે એ જ કરે છે એમ છતાં માણસને એના કિલ્લો આવ વ્યભ કરવાનું મન થયા કરે છે અને આપુ આપુ જોદયા કરે છે

માણસ ન્યા સુધી લાગણી-અવસ્થામાં હોય છે ત્યાં સુધી એને લાગણી થાય છે અને એને વ્યક્ત કર્યા કરે છે એમાંથી સુખદુઃખ પણ અનુભવે છે કુન્તામાતાએ પ્રભુ પાસે પ્રાર્થના કરી કે તું મને દુઃખ આપ, કેમકે દુઃખમાં ઈશ્વરનું સ્મરણ થાય છે, અને ઈશ્વરનું સ્મરણ એમને અતિ પ્રિય હતું

સુખ અને દુઃખ પરસ્પર તુલનાત્મક હોય છે ઉદાહરણ તરીકે એક માણસની ઘડિયાળ ફૂટી ગઈ તેથી એને દુઃખ થયું બીજાની ઘડિયાળ કાંઈ એક છે કરાને જગ્યાવાતા ફૂટી અહીં ઘડિયાળ ફૂટ્ય તું દુઃખ નથી સુખ અને દુઃખ પ્રસંગો અને વાતાવરણ ઉપર—એક બીજા સાથે સબંધ ધરાવે છે સુખ દુઃખમાં માણસ હાકી ઊઠે છે કુન્તાએ દુઃખ આવ્યું કારણ કે

ખારાખાપુ

પ્રભુને તે સ્મરણ કરી શકે સુખમાં પ્રભુ થાદ આવતો નથી કેટલાક દુઃખો એવા છે કે જેમાં નજીકના સ્વજનો પણ સહાય કરી શકતા નથી ત્યાં એક પ્રભુનો જ અસરો દેખાય છે

ન્યા કેઈ મદદ પહોંચાડતું નથી ત્યાં પ્રભુ પહોંચાડે છે આ શ્રદ્ધાનો વિષય છે જેને શ્રદ્ધા છે તેનું જીવન ભયું ભયું બને છે માણસ પૂરે આત્મશક્તિ ન હોય ત્યારે સુખદુઃખ અનુભવે જ છે

પ્રથમ ગામડામાં ગયો ત્યારે મને દુઃખમાં પણ આનંદ માણવાની શક્તિનું જ્ઞાન થયું હું જે ગામમાં કામ કરવા ગયો તે ગામ કંપડું હતું ત્યાં ચોરી કરનારાં પણ હતા, લૂટ ચલાવનારાં પણ હતા મારી કસેટી ત્યાં ઠીક થઈ એક વખત તો લોકો કૂવામાં નાખવા પણ તૈયાર થઈ ગયા હતા! મારી ત્યાં કરી જોળખણ ન હતી અદરના ઉમગથી કામ કરતો હતો આવા કસોટીના પ્રસંગે પણ હું પ્રસન્ન રહી શકતો હતો ત્યાં હું ખેતરમાં કામ કરવા પણ જતો એક વખત હાથનું આંગળું પાણી વિચારું કે ગામ લોકો શી આસ્વાદ મેળવે છે! આપણે પણ સતોષ માનવો પણ ઘરગણ્યુ દવાઓથી હાથ મૂકવાને બદલે વધારે સુજી ગયો જોખાસાની જાતુ હતી ગામમાં બધા ભાઈ બહેનો ડાગરની રોપણીમાં ગયા હતા અને તાવ આવે છે તથા હાથે દુઃખે છે એ કેાઈને ખબર પણ ન હતી હું તો શાત ચિત્તે ઘરમાં પડ્યો રહ્યો હતો ઘરમાં નહોતું પાણી કે નહોતો બોરાક

આ પ્રસંગે નહોતી મનમાં દુઃખની કે નિરાધારતાની લાગણી. મનુ જે સ્થિતિમાં રાખે એમાં પ્રમત્તતા અનુભવવાનો ભાવ બધો હતો. આ વખતે પ્રાચીન દુઃખ ભાંગવાર દેવ હનુમાં ઇશ્વર વિષેની અનન્ય શ્રદ્ધા, એની મંગલમયતા વિષેનો વિશ્વાસ. મારા લગભગ દેવ હનુ શકે એમ હનુમાં જો ભવ્ય શ્રદ્ધા જ.

કામ કરનારામાં જો ઇશ્વર વિષે શ્રદ્ધા હોય તો એના ઘણા પ્રશ્નો હળવા થઈ જાય છે. ગમે તેવી તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ પણ બધે ચાલતી નથી. કપાક તો એને અટકવું જ પડે છે, જેને સાચું જ્ઞાન મળે છે એનું દુઃખ પણ જોઈએ થઈ જાય છે.

ભક્તિ ઇશ્વર વિષેની શ્રદ્ધા હોય તો જ જન્મે છે અને ભક્તિ સાથે જ્ઞાન અને કર્મનો પણ યોગ સંધાવો જોઈએ સાચું જ્ઞાન હોય તો ભક્તિ અને કર્મ ખીલે છે. જ્ઞાન, ભક્તિ ને કર્મનો જીવનમાં સુમેળ હોય તો જ માણસ પ્રગતિ સાધી શકે છે. માણસને બુદ્ધિ, મન અને શરીર મળ્યાં છે. તે ત્રણેય યોગ્ય રીતે કાર્ય કરે તો જ શાંતિ. આ ત્રણેયમાં સુચલાલિતા સાચવવી જોઈએ અને એક બાજુને પ્રેરક ને પોષક બનવું જોઈએ.

અશ્વિનદાસજીની ફિલસૂફીમાં સુખ્ય તત્ત્વ છે સમર્પણ બાવ દરેક કાવ ઇશ્વરને સમર્પણ કરવાનું છે એ બાવથી થાય તો એમાં

આપણે જે પૂજા કરીએ છીએ, તે જુદા માન માણસો એક રીતે કરે છે અને ભક્તિમાન માણસો બીજી રીતે કરે છે બુદ્ધિમાન માણસ મનમાં ધારે છે કે પૂજા કરીને ભગવાનની પાસેથી આપણે સદ્ગતિ મેળવીશું; ભક્તિમાન માણસ માને છે કે, પૂજા ન કરીએ તો ભક્તિની પૂર્ણતા ન થાય, પછી ભલે તેનું કાંઈ ફળ ન મળે, પરંતુ હૃદયની ભક્તિને ખડાર પ્રતિષ્ઠિત કરીને તેને પૂરો આશ્રય મળે છે. આ રીતે ભક્તિ પૂજા દ્વારા પોતાનો પ્રકાશ કરીને પોતાને જ સાર્થક કરે છે. બુદ્ધિમાનની પૂજા મૂંઝી ૮૫૨ બાજુ ખાટવા જેવી છે, ભક્તિમાનની પૂજા માત્ર વ્યર્થ ખર્ચ છે. પોતાને જણાવતી વેળા હૃદય તુલસાનની ગણતરી કરવું જ નથી.

૨૩૪]

શી ખાતરી રહે? આનું કાર્ય સુંદર જ થાય એમાં કુશળતા આવે જ અને જ્ઞાન, ભક્તિ અને કર્મનો એમાં સુમેળ થાય જ.

માણસને મન, શરીર ને બુદ્ધિથી સંકેત નાદો આત્મા છે. આ સુમેળ સર્વ રીતે સધાય તો જ માણસનો વિકાસ છે. આત્મા જો શરીરનું ઊંચામાં ઊંચું તત્ત્વ છે. ઇશ્વર જે નદી એની ચર્ચા કરવાથી કશું ફાયદામાં નથી આવતું. સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા સાથે મધવું જોઈએ. જ્યાં સુધી બુદ્ધિ આવે ત્યાં સુધી એને ચલાવવી. શ્રદ્ધા જ્ઞાનપૂર્વક રાખવી, પણ જ્યાં બુદ્ધિ જવાબ આપતી બધે થાય છે ત્યાં તો શ્રદ્ધા જ બળ પ્રેરી શકે છે. જોટણ સમજાવે માણસ વર્તે તો એનું જીવન શાંત રહે છે અને પ્રગતિરીત બને છે. આ દબે વિચાર કરનારની શક્તિનો વિકાસ થાય છે અને એ આનંદમાં રહે છે.

જે જ્ઞાન જીવનને સ્પર્શતું નથી તે શુદ્ધ જ્ઞાન છે, તે નકાચું છે. મોટા વૈજ્ઞાનિકો પણ અમુક હદે ગયા પછી બુદ્ધિનો અંત જુએ છે. ત્યાં એને પણ શ્રદ્ધા ઉપર જ ટકવું રહ્યું. વૈજ્ઞાનિકની દૃષ્ટિ આપણે દરેકે રાખવી જોઈએ. પૂર્વગ્રહથી વર્ણિત રહી નવું નવું જાણવા મધવું જોઈએ અને દરેક કાર્ય પાછળ પોતાની નિશ્ચિત ફિલસૂફી અથવા વિચારધારા અને એની સમજાઈ વિષેની શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ.

નોંધ—ભગુભાઈ મહેતા

—ગુરુદેવ

આશાપાઠ

“તું અરપૂરય છે!”

“ફર હટ! તું અરપૂરય છે!” સુમિત્રાએ પ્રભુદાસને કહ્યું જ્યારે એક વાર-બાર કરીને પહેલી જ વાર-તેણે વહાલવશ યદને સુમિત્રાની પાસે ભેગવાની ઇચ્છા વ્યક્ત કરી હતી.

“અરપૂરય? શી રીતે?” પ્રભુદાસે આશ્ચર્ય કરેલા અવાજે પૂછ્યું.

“કારણ કે તું મને ગમતો નથી!” સુમિત્રાએ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો.

“તો શું પ્રેમનો આધાર કેવળ ગમવા-નગમવા પર જ રહેલો છે?” પ્રભુદાસે જરા ચિદાઇને પૂછ્યું.

“હા” સુમિત્રાએ વધારે ચિદાઇને જવાબ આપ્યો.

“પણ તું પાંતે જ કેટલીય વાર એવું કરે છે જે બીજાઓને નથી ગમતું. પણ તેઓએ તો કોઈ દિવસ તને અરપૂરય કહીને બહાર કાઢી નથી મૂકી.”

“એ તેઓની મૂર્ખાઈ!”

“પણ સુમિત્રા, હું એટલો તો જરા વિચાર કર કે જે પરસ્પર અંબધને આધાર ફેટા ગમતું કે ન ગમતું જ હોય, તો આપણું કૌટુંબિક તેમ જ સામાજિક જીવન એક દિવસ પણ ટકી ન શકે. કારણ કે કૌટુંબિક તેમ જ સામાજિક જીવનનો પ્રાણ સહિજતા ન કે સ્વછંદતા.”

“હરો, હરો! પણ હવે મૂંઝા રહેને!” એવું કહીને સુમિત્રા ચોતાની ઝોરડીમાં આવી ગઈ.

સુમિત્રાની ઉમર હતી બાર વર્ષ અને પ્રભુદાસની તેનાથી એક-બે વર્ષ વધારે. જાને નાનપણથી એક સાથે રમતા-જમતા-ભણતાં પાસાં પાસાં

‘મિયાં મસૂર’

આપ્યા હતા કારણ કે તેઓ એક નાતના હતા, એક ગામના હતા અને પાટોશમાં જ રહેતા હતા. એ બંનેનું સૌખ્ય અને સહકૃપતા બેઠને ઘણા મા-બાપોને ઈર્ષ્યા થતી, એ કે એમા યોડા એવા પણ મા-બાપ હતા જેઓ બાલ્યુ બેઠને બહુ સહ ધર્તા હતા. તેથી જ્યારે બીજે દિવસે તેઓએ સુમિત્રા અને પ્રભુદાસને એક સાથે નિશાળે જતા ન જોયાં, ત્યારે પૂછાપૂછ કરવા લાગ્યા પણ કોઈને આગલો દિવસે શું બન્યું હતું તેનો કોઈ તાગ મળ્યો નહિ. ‘એકબીજા પર ચિદાયા હશે.’ ‘કોઈ વાત પર બંનેને જરા અધડો થયો હશે’, ‘શાવ નાશન જેવા છે!’, ‘સારું થયું!’ આ ઉમરે એકબીજા સાથે ઠોકરા-ઠોકરીને રમતું-ભણતું નહિ બેઠએ’ એવી ભાતભાતની વાતો ભેચાર દિવસ સુધી ઢોઢોએ કરી, પણ પછી સૌ મૂંઝા થઈ ગયાં.

સુમિત્રાનું ભણવાનું હવે પૂરું થઈ ગયું છે. તેના મા-બાપે તેને માટે વર યોગ્યવાનું પણ શરૂ કરી દીધું છે. પરંતુ વારંવાર તેઓની નજર પ્રભુદાસ પર ફરે છે એટલે એક દિવસે સુમિત્રાની માએ સુમિત્રાને પૂછ્યું : “બેટા, તને પ્રભુદાસ ગમે છે ને?”

“મિલકુલ નહિ!” સુમિત્રાએ શુરશામાં જવાબ આપ્યો.

“એમ કેમ? વર્ષોથી તમે બંને એક બીજાને સારી રીતે ઓળખો છો, એકબીજાને સ્વભાવ બાણો છો, એકબીજાના ગુણ-અવગુણથી પરિચિત છો. તેથી તમે તખાડું બર સારી રીતે માંડી શકશો.”

“પણ મા, હું છું કડું? તે મને

જરાય ગમતો નથી !'

પછી તેણે પોતાની બાને બધી હવીકત
કહી સંભારી - કેમ એક દિવસે પ્રભુદાસે
તેની પામે બેસવાની માગણી કરી હતી,
જેનાથી તરું ચિડાઈને તે દિવસથી એની
માથેના બધો સંબંધ તોડી નાખ્યો હતો.

તેના આખા આ વાત માંજની એક
વર્તુણી રૂપ રહ્યા, એમ ગમતને કે
અચૂક વખત પછી સુમિત્રા બધું જૂલી જશે
પછી એક દિવસે ફરીને તેઓએ પ્રભુદાસની
વાત તેને કરી, ત્યારે સુમિત્રાએ કોપમા
આવી જઈને કહ્યું "જે તમારી એવી જ
ઈચ્છા છે તો મારે વધારે કશું કહેવું નથી
પછી જેવું મરુ નરહીમ !"

પ્રભુદાસ બી એ ની પરીક્ષા પસાર
કરી એક વેપારી પેદીમા કામ કરે છે તેની
માસિક આવક સવાસો રૂપિયા છે તેના
ઘરમા તેની મા છે અને તેનો બાપ પણ છે
પરંતુ યોડા વખતથી જ ને માદાસાળ રહે
છે પરમા કોઈ બીજું કામ કરવાવાળું નથી
પ્રભુદાસ આખો દિવસ પેદીના કામકાજમા
શોકાયેલો રહે છે સાને જ્યારે તે ઘેર પાછો
આવે છે ત્યારે એકેન્ન યાદીને લોથપોથ થઈ
જાય છે પગાર પૂરતો ન હોવાથી નોકરચાકર
રાખી શકાય એમ નહોતું તેથી એક દિવસે
તેની માએ તેને લગ કરવા માટે કહ્યું

'હું તો તૈયાર જ છું' પ્રભુદાસે હસતા
હસતા જવાબ આપ્યો. "પણ કોઈ કન્યા
ચોધી રાખી છે ખરી ?"

"ચોધવા આપણે કયા દૂર જવું પડે
એમ છે ?' પ્રભુદાસના પિતાએ કહ્યું

'કેમ બાપુજી કોઈ છોકરી પહેલાથી
ચોધી રાખી છે કે શું ?'

"એ તો ઘણા દિવસોથી એક છોકરી
પર મારી નજર રાખેલી છે"

૨૩૬]

"એ વગી કોણ ?"

"સુમિત્રા !" પિતાએ પ્રત્યુત્તર વળ્યો

"પણ સુમિત્રાને તો હું ગમતો જ નથી !"

"એવું તે કોઈ દિવસ બને ખરું !"

માએ કહ્યું

પછી પ્રભુદાસે યોડા વર્ષ પહેલા જે

જન્મ્યું હતું તે મ્હી સંભારાવ્યું

યોડા વખત પછી વિચાર કરીને તેના

પિતાએ કહ્યું "આ મૂલવણમાથી હું એક

રસ્તો કાઢી શકું એમ છું"

"તે કેવી રીતે, બાપુજી ?"

"આપણે તારાં ટપકો કોઈ મારા જ્યોતિ

પીને જતાવીએ જો તારાં ટપકો અને સુમિત્રાને

ટપકો જરોબર મળી જાય તો તારું અને

અને સુમિત્રાનું લગ્ન મહેલાઈથી થોડાંવાઈજશે"

બીજે દિવસે પ્રભુદાસના પિતાએ ગામના

જ્યોતિપીને આ વાત કરી તેણે સુમિત્રાને

ટપકો મગાવ્યો. બને ટપકોએને બરાબર

તપાસ્યા અને પછી તેણે કહ્યું "બનેનો

મેળ તો બરાબર ખાય છે"

આ સાંભળી પ્રભુદાસના પિતા ઘણા નાછ

યયા અને સીધા સુમિત્રાના માંબાપને ગળવા

ગયા. જ્યારે તે સુમિત્રાને ઘેર પહોંચ્યા, ત્યારે

સુમિત્રા પોતાની એક બહેનપણીને ઘેર ગઈ

હતી સગાઈ સંબંધી વાતચીત કરતા કરતા

જૂની વાતનો ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો. ત્યારે

પ્રભુદાસના પિતાએ કહ્યું 'બને નાદાન

જેવાજ ને ! તેથીજ તો આવી નહીવી

વાતને આપણે મોડું સ્વરૂપ આપી દીધું

એકનીબ પર ચિડાવું હતું તો ભવે ચિડાયા,

પણ બીજે દિવસે બધું જૂલી જવું જોઈતું

હતું ને'

આ સાંભળીને સુમિત્રાના પિતા બેઠી

બેઠ્યા "વાહ, અચુ ! તારી લીલા તો

અજબ છે !"

[અનુ. ૫૦ ૨૪૨]

આપનાપુ

[બાપુજીને મન 'ગીતાજી' મા સમાન હતી જેમ કે ખના સમયે બાળક માતાની પાસે ફોડી નહીં તેની વાતચત્તીપૂર્વક ગ્રહમાં સુખશાંતિ અને આસ્વાસન પામે છે, તે જ પ્રમાણે આ જન્મતમા આધિ બધાધિ કે ઉપાધિથી કે અ પામિલા છવને, માનસિક, શારીરિક કે પછી આધ્યાત્મિક પીડાથી બાકુળ બનેલા માનવીને 'ગીતાજી' માતાની પેઠે સુખદાયક, શાંતિમયી અને આસ્વાસનરૂપ બને છે તેથી જ બાપુજી અપારનવાર ગીતાજીનું શરણું લઈ પેલાની નીક શાંતિના દતા અને એ જ પ્રમાણે તેઓ અન્યને પણ ગીતાજી તરફ ફેરવતા દતા અને તેમાંથી અતરને શાંતિ મળે એવું અમૃતગુણ ઔષધ યોગવવા કરેલા દતા પ્રસૂત પત્રમાં બાપુજીએ જ માર્ગ સમયે છે]

ચિંત કુસુમ, ગહારની હવા તો છે જ, પણ તારી શાંતિને
તને શું લખું? બધા વિચાર છોડી સાડુ તો અંતરની હવા જ નોંધેલો તે
હઈને ગીતાના જે પ્રલોક, જે અધ્યાત્મ ગીતામાંથી મળે
ધ્યાન કરી શકે તે કર અને તેમાંથી રસ પી ૨૪-૧૧-૩૨ બાપુના આશીર્વાદ

બાવનાની અસર

વિનોબાજી

અમારી મા નાનપણમાં એક વાર્તા કહેતી તે વાર્તા આમ તો ગરબતની છે પણ તેમાં શહેર રહસ્ય બહુ કીમતી છે. એક હુલી બાઈ તણે પોતાના મન સાથે નહીં કઈ હાલુ કે જે કઈ થાય તે કૃષ્ણાર્જુન હવું એકવાર ૫૨ છાંવુનો ગોળો ફેરવી તે ગોળો તે બહાર ફેરવી દે ને કૃષ્ણાર્જુન બોલે તાબકતોમ તે છાંવુનો ગોળો ત્યાંથી જીડીને મંદિરમાંની મૂર્તિને માંએ જઈને ચોરી ભય પૂલરી ભિચારો મૂર્તિને ઘસીને તાક કરતો કરતો માંઓ પણ કરે શું? છેવટે તેને ખમર પડી કે આ મહિમા બધો પેલી બાઇનો જ તે છવતી હોય ત્યાં સુધી મૂર્તિ સાક થવાની વાત જોડી એક દહાડો બાઈમાંથી પડી મરણની છેડી ધડી પાસે આવી તેણે મરણ પણ કૃષ્ણાર્જુન કર્યું તે જ સહો દેવજમા મૂર્તિના કંકડા ચર્ચ ગયા મૂર્તિ બાગીને પડી ગઈ પછી ઉપરથી બાઈ ને લઈ જવાને માટે વિમાન આવ્યું. બાઈએ વિમાન પણ કૃષ્ણાર્જુન કર્યું એટલે વિમાન સીધું મંદિર પર જઈ ધડાકા સાથે અડધાશું અને તેના પણ કંકડેકંકડા જીડી ગયા શ્રીકૃષ્ણના

ધ્યાનની આગળ સ્વર્ગની જરા સરખીયે કિમત નથી

વાતનો સાર એટલો કે જે જે શારાનરમા કર્મો થાય તે ઈશ્વરાર્જુન કરવાથી તે કર્મોમાં કંઈક લુહુ જ સામર્થ્ય પેલા થાય છે જુવારનો પીગશ્વર ને સહેજ રતાશ પડતો હાથો હોય છે પણ તેને ચેકવાથી કેવી મળતી ધાણી ફૂટે છે! સફેદ, સ્વચ્છ, આઠ ખૂણાવાળી, ધોળીને ત્યાંથી ગડી વાળીને આણી હોય તેવી હમાદાર ધાણીને પેલા બસલ દાણાની પાસે મૂડી જુઓ વાડુ કેટલો ફેર? પણ તે દાણાની જ એ ધાણી છે એમાં કંઈ શકા છે કે? આ ફરક એક અગિને લીધે પડ્યો. તેવી જ રીતે એ કહણ દાણાને ઘટીમાં ઝોરી હણે એટલે તેનો મળનો નરમ લોટ યશે અગિની આગથી ધાણી બની, ઘટીના જ પર્કથી નરમ લોટ યશે એ જ પ્રમાણે આપણી નાની નાની કિંવાઓ પર હરિશ્ચરણનો સરકાર કરો એટલે તે કિંવા અપૂર્વ બની રહેશે બાવનાથી કિંવાની કિમત વધે છે, બલકે તે પસંદાઈ ભય છે

‘ગાંધીના રશનાસી છે ?’

૨૧

અમેરિકાના એક નાનકડા ગામને પાંદર થયેલા એ અનુચિતવ્યા અને અમૂલ્ય અનુભવને મારા અમેરિકાના જીવનનું એક નાનું એવું બાથુ ગણી હંમેશા માટે હું સાચવી રાખીશ.

જીલ્લાઈ મહિનાની એ કાળી એલ્બી રાત હતી ઉનાળાની રમઝો પૂરી થયા આવી હતી એટલે કંલેજ ઊઘડે તે પહેલાં ઘરે પાછા ફરવા માટે મેં અને મારા કિન્ડી મિત્રે આજે આખો દિવસ કોઈ પણ જગ્યાએ રોકાયા વિના મુમાફરી ચાલુ રાખી હતી મોનરમા અમે બે જ જણા હતા વિચાર તો હતો કે આજે આખી રાત મોટર હાકે જ રાખવી પણ મધરાત થયા પહેલાં તો અમે બંને ઝોલે થડવા માન્યા વરસાદ પણ ધીમે ધીમે પડવા લાગ્યો. માલથી લઈબક થયેલા મોટા મોન એકબે ખટારા સાથે અલકામજુ થયા કહેજ જ બચી જવાયુ આગળ જવાનો વિચાર માડી વાળી એક નાના શહેરમા અમે દાખલ થયા શહેરના એ સુમસામ રસ્તા પર બેચાર દુકાનો ઉઘડી હતી હોટેલનું પાટિયું વાચી અમે અદર ગયા તો જવાબ મળ્યો, ‘જમ્યા નથી’ બીજે ગયા તો ત્યાં પણ એ જ પ્રમાણે એક જગ્યાએ ખાલી જોરડીઓ હતી પણ ફક્ત અમરી વ્યામડીનો રંગ કઠાચ આડે આંચો હોય એમ લાગ્યું પણ અમેરિકાના આ વિભાગમા રંગલેક આંચે જ હોય એમ માની એ વિચાર મારા મનમાથી તુરત કાઢી નાખ્યો.

આમ જમ્યા ન મગવાથી અમારે આગળ ગયા વિના બીજો ઉપાય નહોતો. ફરી વાર ધોરી રસ્તો પારડી અમે મુમાફરી ચાલુ રાખી ‘યા ર બાથુ

રતિવાય અધારિયા

પણ આટલા આટલા દિવસની રખડપટ્ટીને યાં જાણે આજે જ એક આમટો લાગેલો હોય એમ અમને બંનેને લાગ્યું વળી વરસાદ કહે, મારુ કામ! આમ આગળ દસ પંદર ફુટ દૂર પણ કશું ભોઈ શકાતું નહોતું આવી સ્થિતિમા મોટર કેમ હાકવી? ઈશ્વરને બરોસે અમે આગળ આંચે જતા હતા એવામા એક નાનકડું ગામ આંચું ગામની બહાર એક નાની એવી ‘મોટલ’ હતી મોટલ એટલે એવી હોટલ કે ત્યાં સુવની જોરડી ને મોટર રાખવા માટે જોરજ નેપુ પણ મળે.

મોટલમા એક જગ્યાએ ઝાખી એવી બત્તી બળતી ભોઈ અમે મોટર ઊભી રાખી મારા મિત્રે ફરવાબ ઉપરનું બીજળીનું બળન દબાવ્યું એટલે ધીમી થટડી વાગી થોડી વારે એક સિસેરેક વરસની વૃહ્દ બાકએ બારણું ઉઘાડ્યું તેના સફેદ ચર્ક મયેલા વાળ આખા પ્રકાશમા પણ અમકતા હતા મોટા પર કચલીઓ હતી તો પણ ચહેરો બરોં લાગતો હતો આમ મધરાતે અમને અલપવાને ભોઈ ગમાના કે અલુગમાના કોઈ ભાષ હું તેની આખોમા ભોઈ શક્યો નહિ અમે અધારામા ઊભેલા હોઈ એ અમારા ચહેરાને પૂરું ભોઈ શકે તેમ નહોતું “તમે હબસી છો? તમે કથાના છો? તમારે કામ છે?” વગેરે પ્રશ્નો તેણે એકી ન્યાસે પૂછી નાખ્યા.

મે ધીમેથી જવાબ આપ્યો “અમે હબસી નથી જલજલ, અમારો રંગ તમારા જેવો નથી અમે બંને કિન્ડુસ્તાની છીએ અમારે તમારી મોટલમા રાત..”

“તમે દિન્દુરનાની છો? તમે ગેન્ડી (ગાંધી)ના દેશવાસી છો?” હું વાક્ય પૂરું કરું તે પહેલાં તેણે અથવારે પૂછ્યું

“આવો, આવો, અહર આવો વરમાદમા શા સાડુ મીઠાઓ છો? તમને બન્નેને આમ બહાર ડિમા શરૂ થા તે બહાર હું ખૂબ જ દિવાળીર છું પણ હું માનું છું કે ‘મહે’મા ગેન્ડી’ના દેશવાસી મને જરૂર માફ કરશે”

અમને બન્નેને એક જોરડો ઉપાડી આપ્યો મહેદ-બગવાની પાખ જેવી ગાદર પાવરેલા જે પતંગો, જે ટેલસ, જે નાની પુરશી અને થોડાક બીજા રામચરિત્ર બચ્ચિત રીતે ગોઠવેલું પડ્યું હતું

અમે ગોઠવાયા પછી ઠાંથીમા સાથે ગાંધીજીના ઉપવાસની, જોમના જોલજોલની અને દિન્દુરનાની આગાહીની લડતની જોવી અવગમતાની વાતો અમે કરી ઠાંથીમા મોદવા, “ગાંધી કેવા મહાન હતા? દુશ્મિયા આપણે શી જોમણે થી પેલી કેડી પર ચાલીએ તો આ લકાઈએ, આ અશાંતિ અને માનની વચ્ચેના આ, વેર સભવે ખરા?”

“તમે કોઈએ ગાંધીને જોયા છે ખરા?” જતા જતા તેમણે પૂછ્યું

“જોયા છે, એનું જ નહિ, પણ મારો આ મિત્ર ગાંધીજી સાથે એક દિવસ મધ્યે છે અને જોમના જોલજોલનો પ્રત્યક્ષ પરિચયનો લડાવો જોને મળ્યો છે” મારા તરફ આગળી ચાંધી મારા સામીએ જવાબ આપ્યો

“કેવું સદ્ગુણ?” કહી જોમણે બા છું બધું કહ્યું” જતા જતા પણ જોમની આખોનો અહોભાવ હું જોઈ રહ્યો

દુકાની પચાસીમા પડતા જ મારા મિત્રે ઘમઘમટ ઉધવા માડ્યું માડું મન વિચારના વ્યગ્રોએ વ્યડ્યું ગાંધીજી કચારેય અમેરિકા આગ્રા નથી જતું થોડા અમેરિકાનાએ ગાંધીજી વિષે વાચ્યું હતું, કે જોમને જોયા હશે છતાં ગાંધીના નામની કેવડી મોટી અસર! ધરતીના આ અબજ ખંજી અને મેધલી રાતે જો સતપુરુષના જીવતરની ગુવાસનો અનુભવ અને આમ મગશે તેની કવચનાય નહોતી જોમના નામના બહુથી મોટી પચાસીની મીડી હું મારી આપો મીંચી દીધી

અખંડ જાગૃતિ

કેદારનાથજી

શ્રેય માધનના પ્રમત્તમા જાગૃતિનું ઘણું મહત્ત્વ છે આ જાગૃતિ આપણને સતત રાખતા આવડવી જોઈએ ઇન્દ્રિયોના ધર્મો અને ચિત્તના પૂર્વ અસ્કારો પૂરેપૂરા વાશ પાળ્યા છે જોમ માનીને આપણે કદી પણ ગાંદેશ કે અસાવધ ન રહેવું જોઈએ કારણ કે જીવમા પહેલા મૂળ સ્વભાવધર્મો બીજા રૂપે આપણામા રહેલા હોય છે તે કચારે, કપે વખતે અને કેવી રીતે ફરીથી જાગ્રત થશે જોનો જાણતો નથી માટે સતત સાવધતા આપણે સ્વભાવ જનવે જોઈએ સત કળીરે કહ્યું છે

“મૂર સ આમ ને પવક દો ચારકા, સતી ઘમસાન પવ એક વાગે ।

સાધ સમામ હે દેન દિન જૂનન, દેહ પદજતકા કામ વાઈ”

(શૂરોનો સમામ જોયાર પગનો હોય છે અતીનુ સુખ જોકાદ પગમા અક્કાસ થાય છે ન્યારે સાધુનો સમામ જોવો છે કે દેહ છે ત્યા સુધી રાત ને દિવસ જૂગવાનુ હોય છે)

અતીતકાલમા કારી નગરીમા પ્રજાદત્ત નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે સમયે ધોધિસત્ત્વ તેને પુત્ર થઇને અવતર્યો. તેનું નામ 'પ્રજાદત્ત કુમાર' રાખવામાં આવ્યું. જનુ-કર્મે સોળમે વર્ષે કુમાર તરુશિલા ગયો અને ત્યાં રાજવિદ્યાનો અભ્યાસ કરી પિતાના મૃત્યુ પછી રાજગાદી પર આવ્યો. તે ધર્મથી અને ન્યાયથી રાજ્ય ચલાવતો હતો. ન્યાયનો ફેસલો પક્ષપાત

રહિત થતો. રાજા પોતે ધાર્મિક અને ન્યાયી હોતો એટલે જોના મંત્રીઓ તેમ જ બીજા રાજપુરુષો પણ પ્રામાણિકપદે વર્તતા રાજના ન્યાયકૌશલથી રાજ્યમાં જયજા રતા. જાથ પડ્યા પરિવારે રાજ્યમાં નથી રાતિ પ્રગટેલી હતી અમારો અને ન્યાયાધીશોને કામ મળવનું જાથ રહ્યું ગયું. તેઓ રાજ-ન્યાયા લખમાં આવીને બેસતા, પણ કોઈ અધ્યા ન આવે એટલે બેઠીને આદ્યા જતા. એ રીતે ન્યાયાલય પણ ખાલી થઈ ગયું. એ જોઈને રાજા પ્રજાદત્તને વિચાર આવ્યો : 'હું ધર્મથી રાજ્ય કરું છું તેથી ન્યાયાલયોનું કામ જાથ થયું. હવે મારા રાજ્યમાં શી ખામી છે, મારા દોષો કયા કયા છે, એ જાણી લઉં જેથી એ દોષોનો ત્યાગ કરીને હું આદર્શ રાજા થઈ શકું.'

મારા આપ

પ્રમિનાવ શ્રી. જૈની રાજાએ મંત્રીઓ, રાજદારી પુરુષો, નગરના લોકો તેમ જ પરદેશના પ્રતિનિધિઓને બોલાવી આ બાબતમાં તેઓની સાથે ચર્ચા કરી. પણ કોણે રાજના દોષ ન બતાવ્યા, રાજને યથું કે, 'આ લોકો રાજદંડના ભયે મારા દોષો ઉઘાડા પાડતા નથી એટલે હું જાતે જ શુભ વેશ મા મામડાઓમાં ફરુ અને ત્યાંની પ્રજાને રાજના દોષો વિશે પૂછું.'

એમ વિચાર કરી રાજા પોતાના એકલા સારથીને લઈને રથમાં બેસી ગામડામાં ફરવા નીકળ્યો. એ જ વખતે ફેસલ દેશનો રાજા મહિંક પણ પોતાના દોષો જાણવા માટે શુભ વેશમાં એ જ રસ્તે નીકળ્યો હતો. એ બંનેના રથ એક પુલ ઉપર સામસામા ભેગા થઈ ગયા. પુલ પરનો રસ્તો બહુ સાકડો હતો અને એક જ રથ એકી વખતે જઈ શકે એમ હતું. પરંતુ બંને હતા રાજા, એટલે કોનો રથ પાછો હટે અને કોનો રથ આગળ જાય? બંને વચ્ચે રસાકસી બેઠી થઈ મહિંક રાજના સારથીએ પોકારીને કહ્યું : 'સારથી! આ રથ ફેસલનરેશ મહિંકનો છે. તારો રથ પાછો લે, જેથી મહિંક રાજનો રથ જઈ શકે.'

એ સાંભળી કારીરાજના સારથીએ સામે

પડકાર કર્યો: “મારા રથમાં કારીરાત્ન એકા છે. માટે રથ પાછો ફરે એમ નથી.”

હવે સપાત્ત એ ઊભો ધસે કે કેનો રથ આગળ નય. એ મૂઝવણ ટાળવા માટે બને સારથીઓએ એકબીજા રાત્રીઓનાં વધ, રાત્રી-વિસ્તાર, કુલ, ભલિ વગેરે પૂછી જોયાં; તે બંને રાત્રીઓ બધી જાળવમાં સમાન કણના માણસ પડ્યા! તેથી એ બંનેમાં શ્રેષ્ઠ કોણ એ નિર્ણય થઈ શક્યો નહિ. ત્યારે કારીરાત્નના સારથીએ કહ્યું: “જલો! જે રાત્રીનું શીલ શ્રેષ્ઠ હશે એ જ શ્રેષ્ઠ ગણાય. જોલો, તમારા રાત્રીનું શીલ કેવું છે તે કહો.”

એટલે મલ્લિક રાત્રીના સારથીએ કહ્યું: “ભળવાનને બગથી અને મૂડને માર્કથી, સાધુને સાધુતાથી અને અસાધુને અસાધુતાથી રાત્રી મલ્લિક નમાવે છે. હે સારથી! માર્ગ

છોડીને એમના રથને આગળ જવા દે.”

એ સાંભળીને કારીરાત્નના સારથીએ પોતાના રાત્રીના શીલ વિશે કહ્યું:

“અઠકોપિત જિને દોધ;

અસાધુ સાધુના જિને.

જિને કદરિ” દાનેન,

સચ્ચેન અસિદ્યાદિન.”

એતાદિસો અર્થ રાત્રી,

મગા ઉત્પાદિ સારથિ ॥”

(કેાપને અઠકોપથી, અસાધુને સાધુતાથી, કુપણને દાનથી, અસત્યવાદીને સત્યથી છતે છે એવા કારીરાત્ન છે. હે સારથી! માર્ગ છોડી દે.)

કારીરાત્નના શીલની વાત સાંભળીને મલ્લિક રાત્રી અને તેનો સારથી રથ પરથી નીચે ઊતર્યા અને ઘોડાઓને છોડીને કારી-રાત્રીના રથને જવા માટે માર્ગ આપ્યો.

“તું અરપૂરુષ છે” [અનુ. ૫૦ ૨૩૬ થી ૫૫૫]

પ્રભુદાસ અને સુમિત્રાના લગ્ન થઈ ગયા છે. બંને ઘણાં સુખી છે. સુમિત્રા સાસુ-સસરાની સેવા પ્રેમથી કરે છે. તેઓની ફરેક રીતે બરોબર કેબરેખ રાખે છે. કોઈ કોઈ વાર સાસુ તેના પર જરા બિદાઈ બાંધ છે તોયે તે હસતી હસતી બધું ખમી લે છે. સુમિત્રામાં હવે બરકાત કરવાની અજબ શક્તિ આવી ગઈ છે. પોતાને ગમે છે કે નથી ગમતું તેના વિચાર જ તે હમણાં કોઈ દિવસ કરતી નથી. આ બધું જોઈને પ્રભુદાસ તો આશ્ચર્ય પામે છે.

એક દિવસે રાત્રે જ્યારે જમવાનું પૂરું થઈ ગયું હતું અને તેનાં સાસુ-સસરા અંદર સૂવા થાલી ગયાં હતાં, ત્યારે સુમિત્રાએ પૂછ્યું: “હવે તો હું તમને ગયું છું ને?”

પ્રભુદાસે જવાબ આપ્યો: “તું તો મને પહેલાંથી ગમતી જ આવી છે. પણ હું તને

ગયું છું કે નહિ એ તો મને કહે, સુમિત્રા?”

સુમિત્રાને પેલી જૂની વાત યાદ આવી ગઈ. તેની આંખોમાંથી આંસુ ટપકવા લાગ્યાં.

“પણ આ કું?” તેની આંખમાં આંસુ જોઈને પ્રભુદાસે પૂછ્યું.

“આ ‘દનાં આંસુ’!”

“એટલે?”

“કારણ કે પ્રભુએ મને હવે શીખવી દીધું છે કે જે જીવનને ગમે તેનો માણસ પહેલાં વિચાર કરવો અને પોતાને જે ગમે છે તેનો પછી.”

પ્રભુદાસ આ સાંભળી પ્રથમ તો ચૂપ રહ્યો, પણ તરત જ બોલી બેઠ્યો: “તું આજે સાચે જ સુમિત્રાના નામને લાવક બની છે.”

“તો હું ધન્ય થઈ.” સુમિત્રાએ માથું નમાવીને જવાબ આપ્યો, “પ્રેમ કરવો એટલે જ બધાના સાચા મિત્ર બનવું.”

બાપુજીની મીઠી વાતો -૮

મહાત્માજી આફ્રિકામાં સત્યાગ્રહ સફળ કરીને ત્યાંથી હિન્દુસ્તાનમાં આવીને હતા તેમના શુદ્ધ નામદાર બોખલેએ તેમને સૂચવ્યા સુખ તેઓ હિન્દુસ્તાનમાં બધે ફરીને આવતા હતા સંયુક્ત પ્રાંતમાં તેઓ હતા ત્યારે ફેટલાક બિહારના બાગેવાને આવીને તેમને મળ્યા બિહારમાં ચ પારલુઆ ગોરા નીલબરો કારે જૂલમ ગુજારતા હતા આવેલા શિષ્ટ બાગેવાનેએ કહ્યું “ગાંધીજી આપ આવીને આમાંથી મારી કાઢો” “હું અવશ્ય આવીશ પરંતુ તમારે મારા કદા પ્રમાણે વર્તવું પડશે” ગાંધીજી બોલ્યા

“મહેરો એમ વતી”શું” તેઓ બોલ્યા

“જેલમાં જવાની તૈયારી રાખ્યોને?”

“હા, હા.”

એ પ્રમાણે નક્કી થયું અને પછી ફેટલાક વિવસો બાદ તેઓ ચ પારલુઆ સત્યાગ્રહ માટે ફોડતા આવ્યા. રાજેન્દ્રલાલુ બગેરે બિહારમાંની સત્યાગ્રહી ટુકડી આ જ વખતે ગાંધીજીને પહેલી વાર મળી જેડુતોમાં કામ પાસા આપ્યું

સાને શુરજી તેો શરૂ થઈ ગયું પરંતુ ગાંધીજીને બધામાં ચેનન થેદા કરવાનું હેતુ તેમણે તરત જ ફેટલાક સ્વયંસેવકોને કહ્યું “તમે ગાંધીજી માતા જેડુત બાળકો માટે શળા શરૂ કરો” કરતુરમાં પણ અપારલુઆમાં આવ્યા હતા ગાંધીજી એક દિવસ તેમને કહેવા લાગ્યા હું શા માટે શાળા શરૂ કરતી નથી? જેડુતોના બાળકો પાસે બાળકોને તેઓને શીખવ”

“હું શું શીખવવાની હુલી? તેઓને શું હું શુજશતી શીખવું? મને બિહારી ફિદી હુલ બરોબર આવડતી નથી” કરતુરમાં બોલ્યા

“અરે, બાળકોનું પહેલું શિશુ એટલે સ્વચ્છતા જેડુતોના બાળકોને લેગા કર તેઓના હાત ભે. તેઓની આખો ભે તેઓને નવકાવ, આ રીતે તેઓને સ્વચ્છતાના પહેલો પાઠ તો શીખવી શકે ને? માને એ કરવું અથડુ કામ નથી અને આમ કરતા ક તાં હું તેઓની સાથે બોલશે, એ બાળકો તારી સાથે બોલશે તને તેઓની ભાવા સમજાતી જશે અને પછી આગળ જતા હું તેઓને

શીખવી પણ શરૂ. પરંતુ આવતી કાલથી જ સ્વચ્છતાનું જ્ઞાન આપવા માંડ.” અને કસ્ટરબા બીને રિવસથી એ પ્રમત્તે કરવા લાગ્યાં. બાળ-

ગોષ્ઠાળની સેવાનો અપાર આનંદ લાંટવા લાગ્યાં. સ્વચ્છતા એટલે જ્ઞાનનો આરંભ એમ માંખીલ માનતા હતા.

કવિવરનો માનવપ્રેમ

મુકુલભાઈ

ગુરુદેવ સ્વીન્દ્રનાથ ઠાકુર બંગાળના મહાન કવિ ધર્મ ગયા. તેઓ આખી દુનિયામાં ખ્યાતિ પામ્યા છે. તેઓ આપણા દેશના મહાકવિ ગણાય છે. ગાંધીજી પણ તેમને ‘ગુરુદેવ’ કહી માન આપતા.

ગુરુદેવ જ્યારે ઉઠી માંદગીમાંથી પસાર થતા હતા ત્યારે તેમનાં એક સ્વજન મૈત્રેયીદેવીની ત્યાં મગપુ ગયા હતા. મગપુ એ પહાડ પર આવેલું હવા ખાવાનું સ્થળ છે. મોટર ચક્રચો લેતી મગપુ પહાડ પર પીંચે પીંચે ચડતી હતી.

ગુરુદેવ જે મોટી મોટરમાં બેઠા હતા તે જરાક બાજુએ ઢળી; એટલે મૈત્રેયીદેવીએ ડ્રાઇવરને મોટર ઊભી રાખવા કહ્યું. ડ્રાઇવરે કહ્યું: “ગલરાયો મા. અકસ્માત નહીં થાય. ખીંચે પીંચે હપર જતાં આવું થાય જ.”

મૈત્રેયીદેવી કહે: “ભલે એમ હોય; પણ અમારે બીજી નાની મોટર પાછળ આવે છે એમાં બેસવું છે.”

માઠા દિવસ પર આમ જ મોટર અકસ્માત થયો હતો. વળી ગુરુદેવને લાઇને મૈત્રેયીદેવી જતાં હતાં, એટલે કંઈ નાનીસૂની જવાબદારી નહોતી.

મોટર ઊભી રહી. એ દરમિયાન બીજી બધી ગાડીઓ આવીને ત્યાં કબી રહી. સૌ મોટરમાંથી ઊતરીને પૂછવા લાગ્યાં: “શું થયું?”

શું થયું? મોટર કેમ ઊભી રહી?”

મૈત્રેયીદેવીએ કહ્યું: “અમે બીજી નાની મોટરમાં બેસ્યા.”

અત્યાર સુધી ગુરુદેવ યાંત બેસી નહોતા હતા. તેઓ હવે બોલી બેઠ્યા: “ચા માટે? હું તો બીજી મોટરમાં નથી જવાનો. ચા માટે તમે બધાં એનું સાંભળો છો? આવી અકસ્માત બીકાં પહેલાં પોતે જ કહેવું કે, પીંચે ચલાવજો, અને હવે એમ ચલાવતાં ગાડી જરાક એક બાજુએ નચી કે મંડ્યાં બીવા!”

મૈત્રેયીદેવી બોલ્યાં: “ભલે- એમ જ માને; પરંતુ બીજી નાની મોટરમાં જવામાં કશું લુકચાન તો નથી ને?”

ગુરુદેવ બોલ્યાં: “લુકસાન? લુકસાની થયી છે. કઠાય તમને નહીં હોય, પણ બિચારા ડ્રાઇવરને ભારે અન્યાય થશે. એને તો કયો દોષ નથી આપણે કંઈ પણ કારણ વિના એની ગાડીમાંથી ઊતરી જઇએ એમાં એને અપમાન ન લાગે?”

મૈત્રેયીદેવી કહે: “એ મનમાં કંઈ જ નહીં લાવે.”

ગુરુદેવ બોલ્યાં: “એને માફ લાગશે જ, એને નહીં ખૂબ જ દુઃખ થશે. પણ બિચારો નિરુપાધ હોઈ એ બધું મૂઝો મૂઝો સહી લેશે.”

બાળકે એ જ મોટરમાં બેસીને ગુરુદેવ આગળ ગયા.

અન્યની સ્થિતિના વિચાર

મહાસતી દિગ્ગજવળકુંવરજી

હાકિયાવાડમાં રામજીભાઈ નામના એક ભાઈ રહેતા હતા. તે મોટા બાગે વિદેશમાં રહેતા હતા. હરમીની તેમના પર કૃપા હતી લોકો તેને ‘કપાળ કૂલ્યો’ કહીને બોલાવતા, કેમકે તેના કપાળમાં એક ખાટો પટલો હતો તેનું જીવન બહુ સાદું હતું તેની પાસે જ એક બીલો પાટોરી રહેતો હતો. તેણે એક દિવસે રામજીભાઈને કહ્યું. ‘રામજીભાઈ, તમે બહાર તો કેખાતા નથી; તો પછી કપાળમાં શા કયાથી પડ્યો?’

રામજીભાઈ જરા વિચારમાં પડી ગયા થોડી વારે તેણે કહ્યું, ‘ભાઈ, મેં જાડાઈમાં જઈને કોઈની સાથે યુદ્ધ તો નથી કર્યું, પરંતુ આ ધા ડીવાનું કામ કરે છે અને મને માર્ગદર્શન કરાવે છે.’

પાટોરીએ આશ્ચર્યપૂર્વક પૂછ્યું, ‘તમે કેવી વાત કરો છો? શું તે ડીવાનું કામ કરે છે?’

રામજીભાઈએ કહ્યું, ‘ત્યારે શું હું જોઈ કહું છું? આ ‘ધા’ની કથા સાંભળવી હોય તો તમને કહું: જ્યારે હું નાનો હતો અને હાકિયાવાડમાં રહેતો હતો, ત્યારે મારા મા-બાપ મજૂા ગરીબ હતા તમારી જેમ ત્યાં પણ મારા ઘરની બાજુમાં એક ધનવાન રહેતો હતો. તે મારા માત-પિતા સાથે બોલાવામાં પણ પાપ સમજતો હતો, કેમકે અમે ગરીબ હતા! પરંતુ બાળકોના મનમાં કોઈ એક હોતો નથી. તેમી બાળકો સાથે રમતાં હતાં રોકનાં બચ્ચાં રોજ ફળ ખાતાં અને છાલ અમારી ઉપર ફેંકતા. તેઓ રોજ ‘મીઠાઈ ખાના અને વધુ મટયું’ અમારી ઉપર ફેંકતા તેમને ખાતાં નોંધને, જ્યે પણ અમા-

પારા ખાપુ

માબાપ પાસે મીઠાઈ માગતા. પરંતુ તે કયાથી લાવી ખાપે? અમારા માતપિતા: દુઃખી થતા અને અમારા રડવા પ્રતિ હમ દર્દી દર્શાવતા; આથી વધારે કંઈ કરવા અશક્તિમાન હતા.

“આ રીતે રોજ અમે અમારા માતા-પિતાને કહેતા અને કનિયા કરતા છેવટે એક દિવસે મારી મા તે રોકને ઘેર ગઇ અને રોકાણીને કહ્યું, ‘રોકાણીજી, આપણુ કુખ નોંધને અમોને પણ આનંદ યાચ ત્ર અને અમારો આશીર્વાદ છે કે આથી પણ વધુ સુખી તમે યાઓ પરંતુ હું આપને એક અરજ કરવા આવી છું આપના બાળકો રોજ બહાર ફરિયામાં આવીને મેવા-મીઠાઈ ખાય છે જે નોંધને અમારા બાળકો. પણ અમારી પાસે મેવા-મીઠાઈ માગે છે. કોટલો નો આપ આપના બાળકોને ઘરમાં મિસાડીને મીઠાઈ ખવડાવતા હો તો આપનો ઉપકાર; આથી અમારાં બાળકોનો રોજનો કનિયો ફર ચશે.’ આ સુજ્ઞ મારી માએ વિનમ પૂર્વક રોકાણીને કહ્યું પરંતુ રોકાણી મહામા હતી, મારી માનો કહેવાનો અર્થ તે સમજી નહિ. તેણે કહ્યું,

‘મારાં બાળકો ખાય અને તને હજમ ન થાય, તો તેમાં હું શું કરું? પુરુષના પ્રભાવે મને સુખ મળ્યું ત્ર તે તારાથી નોંધ શકાતું ન હોય તો ખાઓ ફાડી નાખ, કોટલો નોંધુ નહિ ને ઢાંચતું નહિ. મારાં બાળકો તો મેવા મીઠાઈ ખાશે અને ફરિયામાં આવીને જ ખાશે.’

“મારી માએ આ વાત સાંભળીને દુઃખ વિના, તે

[૨૪૫

પેર આવી, મારી મા જેવી આવી કે તરત જ મેં તેના સાહેવાનો છેડા પકડ્યો અને કહ્યું, 'મા, મને બરફી દે, ચોંકના બાળકો બરફી ખાઈ રહ્યા છે, મને પણ દે' મારી માતા કોપમા હાલી મારી છાત્રને કારણે તેનો કોપ ઉભ થયો અને પાસે પડેલો પથ્થર લપાડી મને માર્યો અને કહ્યું, 'આ લે બરફી' પથ્થર મારા કપાળમા વાગ્યો. કપાળમા ચાકું પડી ગયું કપાળમા જે ઘા તમને દેખાય છે તે ઘા તે જ પથ્થરનો છે. પછી તો મારી

મા બહુ રોઈ, પરંતુ પછી શું થાય? પંદર દિવસ બાદ મારું કુખ તો દૂર થઈ ગયું, પરંતુ મારા હૃદયમા ઘા ફેાતરાઈ ગયો તે દિવસથી મેં કદી મારી મા પાસે કંઈ માગ્યું નથી થોડા વર્ષો બાદ હું વિદેશમા આવ્યો. ઇશ્વરની કૃપાથી આજે મારી સ્થિતિ સારી છે, પરંતુ આ ઘા આજે પણ મને કહે છે કે—
'બીબનું ધન ભોળને, તારા કપાળમા ઘા વાગ્યો છે, પરંતુ તારું ધન ભોળને બીબાને ઘા ન વાગે તેની કાગજ રાખજે' "

કળા અને ઇશ્વરનિષ્ઠા

કાકા કવેશ્વર

જે ઇશ્વરનિષ્ઠ હશે તે ઝોની કળામા કંઈક વિશેષ તરત્ર પ્રગટ થશે એમ કહેતા પહેલા ઇશ્વરનિષ્ઠાનું સ્વરૂપ આપણે જાણવું જોઈએ

ઇશ્વરનિષ્ઠા એ ખાનદાનીની પેઠે આખા જીવનમા ઝોની મેળે બાંધેલી હોય છે અને ઝોની મેળે ઝોની સુવાસ ફેલાય છે જેમ ખાનદાનીનો આધાર મરીબાઈ કે શ્રીમતાઈ પર નથી હોતો તેમ ઇશ્વરનિષ્ઠાનો આધાર પડિતાઈ ઉપર કે મૂલતા ઉપર નથી હોતો, તર્કશુદ્ધિ ઉપર કે વહેમો ઉપર નથી હોતો. પ્રેમ જેમ જીવનબ્યાપી છે, જ્ઞાન જેમ જીવનબ્યાપી છે, સામર્થ્યનો આત્મવિશ્વાસ જેમ જીવનબ્યાપી છે, ખાનદાનીની ખુમારી જેમ જીવનબ્યાપી છે તેમ ઇશ્વરનિષ્ઠા પણ જીવનબ્યાપી છે 'ઇશ્વર અતર્ક્યમી છે, ઝોને જાણવો એ આપણો પરમ આદર્શ છે, ઝોને જાણવો, આપણા જીવનમા ઝોને વ્યક્ત કરવો એ જ આપણો પરમ આનંદ છે,' એવી જેની વૃત્તિ બધાઈ ગઈ છે તેના જીવનમા એક જાતની શાંતિ, સ્વસ્થતા અને સ્વાભાવિકતા આવી જાય છે એ જૂઝ્યા જેવો નથી લાગતો, એ ઊંકળેલા જેવો નથી લાગતો, એને અદરનો આનંદ મળી ચૂક્યો છે, એના વ્યવહારમા પ્રામદ્યિક-પણું છે, ઉત્ક્રાંતા છે, સહનશીલતા છે, એનામા પ્રેમ ઊભરાય છે, શાંતિ ફેલાય છે, સખા એની મેળે હોય જ છે, એ બતાવવી કે ફેળવવી નથી પડતી

એવો માણસ જ્યારે કળાકાર થઈ જાય છે, એટલે કે એના જીવનમા રહેલી સર્વોચ્ચ કળા એ વર્ણ, વાણી, ધ્વનિ કે આકૃતિ દ્વારા વ્યક્ત કરવા મથે છે ત્યારે અદર રહેલી મુખ્ય વસ્તુઓ એની કૃતિમા આવ્યા વગર રહેતી જ નથી

ઇશ્વરનિષ્ઠા એ એક જાનની પ્રસન્નતા છે, એક જાતની શાંતિ છે, એક જાતનું ભર્યાભર્યાપણું છે દુનિયાની બધી વસ્તુઓ અને બધા પ્રસન્નતામાનો મેલ કદી નાખી એ બધામા મેળ મેસાડવાની જે શક્તિ તે જ ઇશ્વરનિષ્ઠાની કળા છે, તે જ ઇશ્વરનિષ્ઠ કળા છે

પશ્ચિમભાગે શીખ્યો.

બીજે દિવસે જો યાદ કરી વલ્લભભાઈ
હસતા હસતા કહે 'પણ પ્રયોગો મરતા
સુખી ક્યાં કરવા?'

આપુ કહે 'હા, મારા પ્રયોગો તો
આણુ જ છે'

(૪૩)

બરામ સવાળે રૂપિયાના રતલના કાવળી
દોષ તો ઘોડવાનો નિશ્ચય કયો હતો, ત્યાં

તો જો ૧૨ આને રતલની નીકળી

વલ્લભભાઈ કહે 'અમે પણ વિચાર
કયો કે ચાલો ત્યારે આપણે પણ આપણે'

આપુ કહે 'તમે શું ખાવાના હતા?'

મહાદેવભાઈ કહે 'દૂધ મીં તણને

ખાવા નાનું જો, જો'

વલ્લભભાઈ જો સાબળી કહે 'ના,

નકરીના દૂધ ધી તણજે, આપુએ પણ એ જ

તજ્યુ છ ના.'

નામ-યોગી

'પ્રમદકાં'

જોકે સુવાન હતો તે સિદ્ધિ મેળવવા આહ્વાન હતો. શુરુએ તેને કહ્યું, 'શીરામ જય રામ,
જય જય રામ' મંત્રના તેર લાખ જય કર આ પુરે રચાયે પૂરુ થતા જ તન સિદ્ધિ મળશે.
ઉત્સાહી સુવાન મંત્રથી પુરે રચાયે કરવા બેઠો. અનુભવી ધવાના પહેલા ગંગાના નાહાને બાર
વાખ્યા સુખી જય આશીર્વાદ હતો. જો પછી એક આઠની પાસેથી દૂધ લાવવાને તે ખાતા હતો.
અને પછી જય શરૂ થઈ જતા.

માઠન જો સુખી આ ક્રમ આજ્યો. જોકે દિવસે દૂધવાળી બાઈની પાસેથી દૂધ લેવા માટે જોકે
બીજો આકર્ષી આવ્યો. ધોવળની મૂર્તિ, આરોગ્ય અને ભૈરવરાઈ તની સુખાકૃતિ પર તરી
આવતા હતા તણે પેનાનું વાસણ દૂધવાળીની સામે મૂક્યું. દૂધવાળીએ માખ્યા વિના તેનું
વાસણ દૂધથી ભરી દીધું.

આપુએ દૂધવાળીન પૂછ્યું 'જ્યારે તું મને દૂધ આપે છે ત્યારે બરેબર માખીને આપે
છે એક ટીપુ પણ વધારે પડવા દેતી નથી જ્યારે પેલા આકર્ષીને તે માખ્યા વિના જ દૂધ
આપુ જોઈ મતલબ શી છે?'

દૂધવાળી બોલી 'તમે સમજી નહીં શકો. આ માણસ પર મને પ્રેમ છે. પ્રેમમાં હિસાબની
વાત ન આવે. જોને જોટલું દૂધ આપુ જોટલું ભરે મન જોણુ જ છે.'

આનું પેતાને રથને પાછા ફર્યો (વચાનવા લાખ્યા, આ દૂધવાળીએ સાચી જીવન-સિદ્ધિ
પ્રાપ્ત કરી છે જ્યાં મહોબ્બત છે ત્યાં હિસાબ કેવો! હું ભગવાનની સંપત્તિ કરવા નીકળ્યો અને
દાયમા માળા લઈને હિસાબ કરી રહ્યો છું કે ભગવાનને નામ કેટલો જાપ જમા થયો છે.
ધિકાર છ આવી હિસાબની જીવન-સિદ્ધિને! ભરે તો પેલી દૂધવાળી પાસેથી પ્રેમની રીત
શીખવી રહી જાજે તે મારા શુરુ બની ગઈ.

તેણે પેતાની માળા ગંગાના પ્રવાહમાં ફેંકી દીધી અને તે ભગવાનનું નામ રટતો રટતો
પૂજી પર સમવા લાખ્યા.

લાંકો તેનું અચલ નામ બૂલી ગયા. અધા તેને નામ-યોગી કહેવા લાખ્યા. નિષ્કામ સેવા
કરવી અને સતોના જાજનો ગીદા સ્વરે ગાવા જો જાજનો નિત્યક્રમ બની ગયો (મંજળપ્રજાત મયી)

સંત અનવરૂર્તીવા.....

અનવરૂર્તીવાનો આરોપાન

આતમના અલભ દરિયાનો મરત સત-શાયર કાઝી અનવરૂર્તીવાનો જન્મ વિક્રમ સંવત ૧૮૬૯ ના વૈશાખ વદી ૭ ને શુક્રવારે વિસનગર (ગુજરાત) મા થયો હતો. તેમના પિતાશી આનંદભાઈ અનુભવી એમના છુટ્ટોમાં યુગ અરણ્યસ્થાનના વતની હતા અને આરણ્ય જાતિના કુરેશી વંશમાંથી તેઓ જાતરી આવેના, જે વંશમાંથી હજારો મહમ્મદ પેગંજર સાહેબ થયા હતા.

કાઝી અનવરૂર્તીવાનું તખલ્લુસ નામ “જાની” હતું એ “જાની” સતે એની અભીવક્ષ વાણીમાં એ નામ સાર્થકે કયું છે. એની વાણીમાં આત્માનો ઘેરો કુકાર સંભળાય છે. એની શામ-સરિતામાં સવેદનાનું સરવત્ર વહે છે એના સતજીવનમાં પરમશક્તિનું પ્રતિબિંબ ઝીનાયું છે તે પછી વાણીમાં એની જાણી થાય એમાં નવલઈ પળી શી !

સંત અનવરૂર્તીવાએ પરમાત્માના નિરનિરાળા રૂપોની અભિવ્યક્તિ એની વાણી દ્વારા કરી છે. ક્યાં જોરખની જેમ મોજના અખાડામાં એ ધૂંમે છે, ક્યાંક ખીરાની જેમ વાંધાને કાળે ચેંચે નામે છે, કૂરે છે ક્યાંક કમીરની જેમ અદ્વાનરવને પેળે છે, ગામણા ગાય છે તે ક્યાંક સફી સંત અને શાયરની પેઠે પરમાત્માને સમજાવે લાગે છે. અને સાઝી એને એકનો પ્રેમજલિત રસનો શરણ પાડે છે ને આ સત શાયર એ અરુનીની મહેશિજીયાં મવખાનાને આગળે લાપરવાહ બની ગાય છે આતમ અમર રહુંગા રે

સંતનકા સેવ કે “જાની”

કાલસે નહીં અરુંગા છું ટેકું

પ્રેમનગરમે જા બેઠુંગા,

જાનકે ગોલે મારુંગા લાઈ! આતમ

કાલ કોટકા નાશ કરુંગા,

જમજા શિષ ઉતારું - આતમ

પાંચકો માર પથીમકો મારું,

ગદ ઉતાર કર ડાલુંગા લાઈ!

અમર નગર કા રાજ હો કરું,

સ્વર્ગ બુલન જા મહાલું - આતમ

સુરત નુરત કા પોકા કરું કે,

ગગનમંડળ જા ફેરુંગા લાઈ!

એકાદ ગા સોહમ-કી સડક બના કે,

મુખમળુ ગદ જા ઘેરું - આતમ

નામ કામ કા નાશ કરુંગા,

જનમ મરણ કે ટાળુંગા લાઈ!

આપ એકીતા અમર રહુંગા,

સતમે શહર બસાલું - આતમ

આતમ નામી અમર નગરમે,

અદ્વાર હો મોલુગા લાઈ!

લોક અદ્વાર મોલું - આતમ

પ્રેમનગરમાં જન્મ કાળે, એની આંડે રકાવડ કરતાં પચ્ચતના પચીસ યુલને મારી કાઢી પાધિવ જનતાને મરને વેરાન જનાવી અમરનગર રાજ થવા, સ્વર્ગ બુલન મહાવવાને સંત ઊપડે છે સુરત-નુરતના ઘોડાને લઈ મળુ મ કળ એ ધમે છે અને મુખમળુના મરને ઘેરી નામનો નાશ કરે છે અતન કે, અદ્વાર પથા લળી જાય છે. આમ મોજની પરિભ્રમણ સત અક્ષનો લોક મોને છે આ સંતને હિન્દુ-મુસલમાન જેવા મુન્ડ ને હીન વાણ્યોથી નારત ॥ એ તો નિશ્ચ-એકમના મનાતન લાવને લાગે છે

સતો અત અતલાના રે,

કે મેને મુરો ન જાના છું ટેકું

નહીં મે હિન્દુ નહીં મુસલમાન,

નહીં યોગી કા ઘોડા રે લાઈ!

સબ લોકોસે હું મીલતા,

સજસે રહુ અઘીતા-સંતો

નહીં મે આદમ નહીં દેવતા,

તિન લોકોસે ન્યારા રે લાઈ!

ધારાધાર

[૨૪૬]

ઈસ્લામી પ્રાર્થના

ઈસ્લામી પ્રાર્થના નાગેરી

રહિત સમગ્ર જોમ એક જ મંદિરથી સ્વરૂપવાન છે - એક જ મંદિરથી સંચાલિત છે - એ જ સંજીવની સુમધુર છે તેમ જીવન પણ એક જ ધર્મથી રુનિ પમે છે અને એ છે અરેબ અર્પણ - મંપૂર્ણ, સર્વાંગી સર્વાંગી સમર્પણ. જિન્દગી તરલીમ કરવા ખુદાના રાદમાં જીવન ધરી છે - પ્રભુના ચરણમાં ને રાજીમાં - એ કઈ નવો ધર્મ નથી ઈસ્લામના પવનગરોનો પલ્લ એવો ફાવે ફોનો જરૂર તેઓનું સિદ્ધિનું દુર્ગ કે જ્યાં ધર્મનાં યાત્રુજ એક જ છે, ધર્મવિચારની સાખાએ વેવિવધ એ સાપરૂપ નથી એ તો સાવદરોનની અનેક દૃષ્ટિકોણથી જીવનરોધનની એક મુદર તક । પાંદાને પ્રકાશમાં ધરવા માટે જાગની ડાળીએ જોમ અનેક કલાત્મક વિકવળાંક સે છે તેમ માન જ્યોતિમાં જ્યાં માટે અનેક માર્ગો લીધા છે, દેરોદેરના અને કાવેકાળના સંતોના જીવન પત્તી જ સાચ સિદ્ધ થયું આપણે જોઈએ છીએ, બાણની શિનના સમજણની આડે આવે જ ખરી પરંતુ તે જગતની ફીને ચારો આપણે જમવાનના એ જાજ બાતોની વાણી - પ્રાર્થનાઓ ને મત્રો જોઈએ -

“હે પ્રભો! હું શાંતિ છે, શાંતિ તુજમાંથી લઉંભવે” છે ને તારામાં વિરમે છે, તો હે અમારા પ્રતિપાલક! અમને શાંતિથી જીવંત રાખ અને અમને શાંતિના પરમ ધામમાં ફાખલ કર, હું ફાતા છે; હું મહાન છે, અમ વિકાસના હે પોષક! હે ઐશ્વર્યવાન કૃપાળુ!”

પણ વખતની નમજ પણ આ પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે, દેવામાં એ એક વખત ખરેખર વસી ભવ તો?

“ધ્યારાખાપુ”

વાર્ષિક લવાજમ ફા. ૬ છે. પરદેશ માટે શિલિંગ ૧૨ છે. તે કાર્યાલયને સરનામે મ.બા.લી મોકલવું. પ્રથમ અંકથી શાલક થયું આવશ્યક છે. જ્યાં સુધી સિલકમાં ફરો ત્યાં સુધી પાછલા અંકો મળશે.

અનુક્રમશીલકા

૧૪		૩૦ ઓક્ટોબર ૧૯૫૨	
૧૪		૧૪	
૧ નૂતન વર્ષ...	... માંથી ૨૨૫	૧૨ માંથીના ફેલવાસી છે...	અંધારિયા ૨૩૯
૨ ખીત ગયે દિન...	... કબીર ૨૨૬	૧૩ અખંડ ભાગ્યતિ...	ફેદારનાથ ૨૪૦
૩ બાળકાકરના બોલો...	રવિશંકર મહારાજ ૨૨૭	૧૪ એકતાનુ માપ ..	પદ્મનાભ શી જોની ૨૪૧
૪ વકાપ્રધાનની મોઢાઈ...	... મુકુલભાઈ ૨૨૮	૧૫ આપુજીની ગીરી વાતો ..	સાને શુરુ ૨૪૩
૫ ભકતરાજ...	... મુકુલભાઈ ૨૨૯	૧૬ કવિવરો પ્રેમ ..	મુકુલભાઈ ૨૪૪
૬ સાધનાની રીત ..	શુરદવાલ મલિક ૨૩૧	૧૭ અન્યોતો વિચાર...	ઉજ્જવળ કુંવર ૨૪૫
૭ સરદારશીની વાણી...	... મું ૩૦ ૨૩૨	૧૮ કળા અને ઇશ્વરનિકા ..	કાકા કાવેશકર ૨૪૬
૮ ઈશ્વર-અદા ..	બજલભાઈ મહેતા ૨૩૩	૧૯ ત્રિવેણી સમય ..	મું ૩૦ ૨૪૭
૯ ‘તું અરૂસ છે’ ..	ગિલા મંસૂર ૨૩૫	૨૦ નામ-યોગી મું ૩૦ ૨૪૮
૧૦ બાપુના પત્રો ૨૩૭	૨૧ સંત અનવરમીયા...	અનવર આગેવાન ૨૪૯
૧૧ ભાવનાની અસર ..	વિનોબાજી ૨૩૮	૨૨ ઈસ્લામી પ્રાર્થના ..	ઈસ્લામી પ્રાર્થના નાગેરી ૨૫૦

મથાનયોગન [કરે પેઠા બીજીથી ચુ] ધાતુને બીજી ધાતુમાં પવનાવી નાખે છે. તેમ આપણી વચ્ચે પણ એવી વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓ હોય છે, જેમના સંપર્કથી કે જીવનથી, અન્ય સામાન્ય માનવીનું જીવન પણ પલટાઈ જાય છે એવી વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓ એક રીતે પ્રિમિયામર જ કહેવાનું આ પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં કાર્યકી શરોપર મહેનાએ એવી કેટલીક વ્યક્તિઓના રૂપ ચિત્રો દોર્યા છે એવા રૂપચિત્રો આમાં અદાર છે ધર્મીઓની વ્યક્તિઓના મનપ્રમા ગીથી કે આકર્ષણથી રીતે આવતા અથવા અન્ય રીતે તેમના જીવન કે લેખનની લેખક પર જે અમર પડી તેને પોતાની બાવણાદી શ્રીશ્રીમાં આલેખવા તેમજ પ્રયત્ન કર્યો છે આ રૂપચિત્રોમાં શરોજીની નાયક, જવાહર લાલ, સરદાર પટેલ મહામહાવી ઝીંજી, ઇત્યાદિ તાજાદારી પુરુષો તમ જ હયાનદ નરસંગી રામકૃષ્ણ પરમહંસ, રવામી પવેકા નદવગેરે મતપુરુષોના સમાવેશ થાય છે વગી આ રૂપચિત્રોમાં લેનિન, ક્રિસ્ટલ, મુનોતિની જેવી વ્યક્તિઓના પણ સમાવેશ થાય છે

લેખકની ડેલી મુદ્રાતમ ચિત્રતમક તેમ જ પ્રવાહી હોવાથી રૂપચિત્રો દોરવામાં તેમજ સારી સફળતા મળી છે પરંતુ ધર્મી વાર પુનરાવર્તિ પણ થતી હોવાથી એ ક્ષતિફાલગે છે જેમકે જવાહરલાલ, સરદાર પટેલ ઇત્યાદિ વ્યક્તિની તુલના વારે વારે અભાવે છે કેટલાકે વાક્યો તા ધળા વૈયક્તિક—Personal—થઈ જાય છે તેથી એ પ્રિધાનો કૌને અપીલ કરી શકે કે કેમ એ પ્રશ્ન છે લેખકના પોતાના મન પર આ વ્યક્તિઓની શી અમર થઈ છે એ ધ્યાન કરાવે દર્શાવેલું હોવાથી આ રૂપ ચિત્રો સર્વસામાન્ય જાની ચકચા નથી અને તે વ્યક્તિના સમગ્ર ચિત્રને જાહેર તેના જીવનની એક બાજુ જ ધળી વાર દર્શાવે થાય છે

એકદરે આ પુસ્તક આપણા રૂપચિત્રના સાહિત્યમાં સારો ફાળો આપે એવું અવશ્ય છે જીવનનો આનંદ લે. મમ કાર્યકર, નાજીવન પ્રકાશન મંદિર અમવાદ ૬ ૬૦ ચાર રૂપિયા ૪૦ ૩/૪

કાકાસાહેબના કાગી અને કુદરતવિપક લેખોના સંગ્રહના આ અમૂલ્ય પુસ્તક ‘જીવનનો આનંદ ની સુધારા-વધારાવાળી તીજી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થતા આનંદ થાય છે કાકાસાહેબનું કાગી તમ જ કુદરત વિરુદ્ધ જ્ઞાન અભ્યાસ પૂર્ણ અને અનુભવગમ્ય છે તેથી એ વિશેના અભ્યાસીને આ પુસ્તક ખબ જ સહાયક થઈ પડે એવું છે અને તેને એ બાબતનું સ્પષ્ટ, જીવનપ્રેમક અને આત્મિકતાનિર્ભર માર્ગ દર્શાવે કરાવે એવું સમજી છે

આપુ પુસ્તક ચાર ખડમાં વહેંચી નાખ્યું છે પહેલા ખડ ‘પ્રકૃતિનું હાર્ય મા પ્રકૃતિના લિત લિત અભોમાંથી આનંદને આસ્વાદ પામી શકાય છે ‘કાદલતુ કાન્ય’, ‘અધ્યાત્મનું કાન્ય’ જેવા સુદર લેખો આ વિભાગમાં છે બીજા ખડ “અનંતનો વિસ્તાર”માં અનંત આકાશની વ્યાપક મૂલિ માથી નિર્મળ આનંદ વૃદ્ધતા મળે છે ત્રીજા ખડ ‘નિવૃત્તિમાં નિરીક્ષણ’માં કુદરતની અપાર લીલામાંથી નિવૃત્તિ જેવા સમયે મેળવેલા આનંદનું દર્શન થાય છે અને ચોથા ખડ “જીવનનો એકર”માં કાગી વિષેના જીવન વ્યાપી વિચારોનું નવનીત મધરેલું હોય એવો અનુભવ થાય છે કાગી વિષે અભ્યાસ કરનાર તેમ જ એ વિષે બાજુવા ઉત્સુક એવા લોકોને આ ચોથો ખડ નવું જ આગદર્શન કરાવે એવો છે

સુધારા વધારવાળી તીજી આવૃત્તિમાં અમર થતા સુધારા કરેલા હોવાથી આ પુસ્તકની મુદ્રણમાં એ રીતે થઈ છે — મુ-૦ ૩૦

પ્રકાશક અને મુદ્રક બીરેન ગાધી, રૂપાવન મુદ્રણાલય, પ્રિવિવિહાર, ૬ સજ પાડ, જૂનાગઢ.

કીમીને મેરા અંત ન પાયા,

મેરા રૂપ અપારા—સતોત્ર

નમમ સંસારમાં વધતી રહેલા અપાર રૂપનો
કોઈ પાર પામ્યું નથી જ્યાંય સુરએ એનો ગમ
નલા-યો છે, એ પરજીવનો સાદાપ્રકાર કયો છે :

હરકો હુમને પાયા રે,

શુરને જ્ઞાન બતાયા છું ટેકો
જાજ થામેં ઔર પથન અગનમેં,

સારેળ આપ સમાયા રે જાઈ !

ત્યા હેખાં વહા રૂપ ઉસીકા,

નગર હુમારે આયા—હુરકોત્ર

ત્યા જુઓ ત્યા પ્રભુની મયારી સહુ કરી ગરી
છે જતાય માનવી કસ્તૂરીની વાસે દેખતા જુલ્લી
પેઠે જમે છે ત્યારે એ તો એના મન-મંદરિયા
મદાસતો દેખ છે

તેરા જોજ કિયા તનમેં,

તું આ કર છુપા મેરે મનમેં

ગોઠુલ મયુરા કાશી દૂંઢા,

દહા મિદ્રાજનમે રે જાઈ !

એનો બેઠ પામેવા કશ્યામ મથ્યા ને મથે છે
પણ જેજે તેને સમગ્યા તે તો—

તેરી અકળિત માયા રે,

બેઠ કોઇને ન પાયા છું

જો સમજ્યા સો હુવા દિવાના,

જો મૂરખ સો ડાહ્યા રે જાઈ !

જેને એ કિંચ સુરતી જાંબી થઈ છે, તેઓ
તો મસ્તાના બની મઢાને છે.

મુશત હુમારી છેલ છપીલી,

મનવા હુમારા મસ્તાનાં ટેકો

હેખા અલખ કેરખાર,

હુવા મન મસ્તાનાં

નવ દરવાજો બધ કીયે જોર,

હસમા ખુલ મયા દોર;

હુવા મન મસ્તાનાં

જાજ થાઈકો બસ કર લીની ઔર,

અગને ચડાયા તાર;

હુવા મન મસ્તાનાં

“જાની” આપા બિચર ગયે ઔર,

દેખ લિયા દિહાર,

હુવા મન મસ્તાનાં

દરે જુઓ એની વિરદી ભાવે અંતર-આરજૂઃ
બાલમ મો દો રે તુમ સંજ લગન લગી-ટેકો

તુમારી લગનમેં નિદ્રા ઉમટ ગઈ

મધરી દૈન મેં જગી —બાલમ

મેં તોરી કાશી તું મોરો બાલમ,

સખીયાં નાહીં સગી —બાલમ

કુમનિ યેસન તોરો સંજ છુડાયો,

મોતન મોઢો કગી —બાલમ

અજ નહીં છોડું મેં પહોં તુમારો,

“જાની” સે નિદ્રા લગી —બાલમ

પિયા વિના સેજ કવો યુગા જેગ લાગે છે
સખીરી મોઢો ર પિયા બિના કલ ના પડે ટેકો

મંદર અધેરા મોરી સેજ લી કુની,

બિન પિયા છપરા કરે —સખીરી

ખાનખાન મોઢો કછુ ના કાવે,

નિસદિન છપરા કરે —સખીરી

બિરહુ અગન મોરો તનમેં ઉકલ લે,

અખીયું નીર ગરે —સખીરી

જોજ કરારી મોરી સુગઠ સાહેલીયાં,

કોન મોરો પિયા કો કરે ? —સખીરી

પિયા કા પતા શુર દેલ લે “જાની,”

અજ કાચ ફિકર કરે ? —સખીરી

જુઓ તો ખરા, કંવા કંવા વિરહ
વેદનના વટોળ દિલના દરિયામાં ધૂમરી ખાત
વશન જગાવે છે !

કોહરીયા રે, છું કણું રૂં રૂં કરે ?

મે ખીછરી પિયા દૂંઢન નીકસી

છું જોર ન દુઃખ દે

x x x

પપૈયા પાપી રે મત લે પિયુકાતું નામ

ખારાબા પુ

મેં સૂતી સેજ બિરહુ કી માતી

x x x

હે સજના રે! તુ મોરી સેજ પે આ

સેરા હમેલા હાર હઝરી

ફૂલ દે ગજરે લા —હે સજના!

x x x

બાલમ મોઠો રે તુમ બિન કાઝુ ના સોહાય,

બિરહુ અગન મોરે તનમે લગી હેં

તુમ બિન નિદ્રા ન આપ,

જેસે મીન મરે બિન પનીઆં બાલમ!

x x x

તે હોરી ખેવ કે મેરી અગીઆ લીએ

દીની રયામં

અજમ તરેહ કી એ બની હે —

x x x

બાલમ મોઠો અબ ના ધૂએ,

મોરી મુરખ મુનર મુરખાવ—બાલમ

x x x

મને હાથે થારે નેહ હો,

અનુસંધાન [અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૩૦ થી ૨૩૧]

લોકો વધારે શુરસે થયા અને ઉરકેશઈ ગયા
બધે હો હા મચી રહી કેટલાક કહે “આ
લોકો ફલી છે, પાછા છે, એ લોકોને મારી
જ નાખો” કેટલાક કહે “આ લોકો અપ
શુકનિધાન છે, આપણા આનંદને નાશ
કરનારા છે, એવાને તો અડીથી છવતા
જવા દેવા એ મહાપાપ છે” બધા એક
અથાને યોશી ઊઠ્યા “આ હુલોને છવતા
માગી મૂકો.”

તેથી આ લોકો બધા લોગા થઇને
ફેસલો કરવા બેઠા વિદ્યાસરસને ન્યાયા
ધીયોની આમજ ઊભો કરવામાં આવ્યો
વિદ્યાસરસ શાત, રિયર, નવ મસ્તકે ઊભો
રહ્યો પછી તેને એ નજરીના કાપડા અનુસાર
ચપા રાખા પુ

મત બાઓ રયામ વિદેશ

તુજ વિના મારા સાહેબા રે,

મને ઘડી પલક ન બાવ

તુમ રહો મારા મહેલમા,

યાને નૈનમમા રાખુ છુપાય

x x x

મને મ્હેલે ના સોહાવ હો,

મારો પિયુ ગયો પરદેશ

આગ લગાવુ અગ મ્હે,

ફાંડ જલાવુ ચીર

કાઝી અનવરખીયાની વણી તો વિશળ દરિયાઈ
તરંગે લહરાઇ રહી છે, એ માણી-સાગરમા પ્રેમ
વિરહ થે ન રિફા સાગ-અકિત બવનાની અનમળ
તરંગો મુજરતી હિંદી રાજસ્થની કાઝી ઉફુ
ફારસી ને પળમી લાવા દારા લહરાઇ રહી છે

મરત લોકોને આ સત-સાવર અસખ્ય કાવોને
વાણી દારા સાકર કરને લલમરતે—વહેવાવતો અતે
ફલવરના પોષ વજરને સનિવારે જ્યોતમા જ્યોત
સ્વરૂપ બની બની પરમ પદને પામી ગયે.

અને માર કશવવા તેઓ તૈયાર થયા. પહેલા
તેઓ તેને મહેલુ મારવા લાગ્યા, પછી તેની
કેકડી ઉઘાવવા લાગ્યા, પછી સૌ તેને મન
ફાવે તેમ મારવા લાગ્યા, તેઓએ તેને પધરા
મારીને લોહીવોહાણુ કરી મૂક્યો, પછી
તરવારની અણી તેઓ તેને ચોપવા લાગ્યા
અને ઉપર છવતો બાધીને તેઓએ તેને
બાળી મૂક્યો!

અકતરાજ તો ચોતાના સાથી વિદ્યાસ
રામની આ હુડંશા ચલી બેઈ રહ્યો! અકત
રાજ શુ કરી શકે એમ હતો? તેની પશુ
એવી જ દેશા થયો એમ અકતરાજને થઈ
આવ્યું તે પશુ ચોતાની રાહ બેતો શાત
સ્વસ્થ ઊભો રહ્યો અને પરદુ અજબ
પ્રભુનું ધ્યાન ખરવા લાગ્યે.

(આવુ)

[૧૫૧]

ગ્રંથાવલોકન

ગમકૃત ઉપનિષદ નં નમઃ, નન
નિમિત્ત લાં કેમર પ્રાં નરજીવનકથામ
નમઃ તાં ૬ કિં દોર દિપિયો ૧૦ ૧૦૦

શ્રી રામજીએ આ પુસ્તક મૂળ તામિલમાં
લખ્યું હતું તેનો કિલ્લી અનુવાદ તેમના
જુના શ્રી લક્ષ્મીમહેન દેવદાસ ગાંધીએ કર્યો
હતો એ વિદિ અનુવાદ પરથી શ્રી મણિભાઈએ
ગુજરાતીમાં સરળ ગદ્યમાં અનુવાદ કરી
પુસ્તક કારે તે પ્રસિદ્ધ કર્યો છે આ ગુજરાતી
અનુવાદ લીપિજીવન'માં કરી કેમ પ્રસિદ્ધ
થતા આવ્યા છે અને તે લોકપ્રિય પણ બન્યો છે
આ પુસ્તકમાં રામજીએ કેવલ લેખો દ્વારા
શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસના જીવનોન્નતિકર
ઉપદેશને સરળ અને ધૃરેખ ગૌનીમાં વ્યક્ત
કર્યો છે શ્રીરામકૃષ્ણના જીવનમાંથી માર્ગ
દર્શન મેળવવા ઇચ્છતા જિજ્ઞાસુને આ પુસ્તક
અતીવ ઉપયોગી અને આશીર્વાદરૂપ થઈ પડે
એવું છે

આ પુસ્તિકાની ભૂમિકામાં શ્રી રામજીએ
જે વાત કહી છે તે અગત્યના જેવી છે આ
'રામકૃષ્ણઉપનિષદ'ની અગત્યતા દર્શાવના
તેઓ બતાવે છે કે "યમરાજે નચિકેતાને
કહ્યું હતું તેમ પરમાત્માનું દર્શન કેવળ
ધર્મશાસ્ત્રો વાચવાથી નથી થતું તેમ જ
આત્મજ્ઞાન બુદ્ધિ, વિદ્યા અને તર્કવિતર્કથી
જ નથી થઈ શકતું એને માટે પરમાત્માની
અગમી કૃપા જોઈએ જાવ અને ભક્તિથી જ
ઈશ્વરકૃપા મારેની પાતતા મળે છે સસ્કૃત
ભાષાના ધુરધર પંડિત બને, ધર્મશાસ્ત્રોનો
સંપૂર્ણપણે અભ્યાસ કરે, આચાર્યોની પેઠે
શાસ્ત્રાર્થ કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરવી, એ
બધું થકય છે પરંતુ ધાર્મિક તથા યૌજિક
જીવન જીવવું એ જુદી વાત છે જે માણસના
મનનો પૂરેપૂરો વિચાર થયો ન હોય

તેનું પડિત્ય અને શરૂઆતનું નિર્ધારક જે
માણસને જ્યાં સુધી જ્ઞાનનો અનુભવ ન થાય
ત્યાં સુધી તેની વિદ્યા મહારીના એવની પડે
મહત્ત્વ વિનાની રહે છે તેમાં નુકસાન આવતી
નથી શ્રીરામકૃષ્ણનો ઉપદેશ સાનું જ્ઞાન
મેળવવામાં મદદરૂપ થઈ શકે છે બાઈકો, પ્રાદ
સૌ તેમના ઉપદેશો વાંચે અને જામ 'દાને "

અહીં જોકે વાત કહેવી અનુચિત નથી
ગણાય જીવનોપયોગી ધર્મનિષ્ઠ સંકલ્પ
પ્રસિદ્ધ નવુ જો ઉત્તમ અને અનુપમ નેવા
કાર્ય છે પરંતુ તેની કિંમત પણ એવી રાખવી
જોઈએ કે જેથી સામાન્ય રિયતિના માણસો
પણ એવા 'સાનું જ્ઞાન મેળવવામાં મદદરૂપ
થવારા પુસ્તકો ખરીદી શકે અને તેના લોકોમાં
પ્રચાર કરી શકે અસ્તુ પુસ્તિકાના પાના
૧૦૨ છે અને તેની કિંમત હોદ દિપિયો
રાખવામાં આવી છે! ન્યારે એ જ સમય
દરમિયાન પ્રસિદ્ધ થયેલ વિનોબાજીના પુસ્તક
'ગીતાપ્રવચનો'ની કિંમત અસ્તુત પુસ્તિકા
કરતા પણ ધણા નાના ટાઈપમાં છપાયેલું
હોવા છતાં તેમ જ ૨૮૨ પાનાનું એ પુસ્તક
હોવા છતાં હોદ દિપિયો રાખી છે જેમાં
'ગીતાપ્રવચનો'નો પ્રચાર લોકોમાં વધારે
પાના અને જોછી કિંમતને લીધે સરળ થઈ
પડે છે, તેમ અસ્તુત પુસ્તિકા 'રામકૃષ્ણ
ઉપનિષદ'નો પ્રચાર કરવો જરા વિકટ
જણાય છે નવજીવન જેવી જનહિતકારી
પ્રકાશન સંસ્થાએ સામાન્ય લોકોનો પણ
ખ્યાલ રાખવો હો

અતે, નવજીવન પ્રકાશન મદિરે શ્રી
રામજીના આવા બોધપ્રદ તેમ જ પ્રાણપાથી
પુસ્તકોનો ગુજરાતી અનુવાદ પ્રસિદ્ધ કર્યો એ
મદદ આપણે સૌ એ પ્રકાશન સંસ્થાના
આભારી છીએ [અનુમતિ કવચ પેજ નીચું]

ભારતીય

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુસીલન કરવું માસિક]

વર્ષ ૫]

૩૦ નવેમ્બર-૧૯૫૨

[અંક ૧૦

જીવન અને કલા

ગાંધીજી

હું તો કહું છું કે તપસ્યા એ જીવનના સૌથી મોટી કળા છે. સંગીતની વિદ્યુદ તો હું હોઈ જ શેનો શકું? હું તો હિંદુસ્તાનના ધાર્મિક જીવનનો વિકાસ સંગીત વિના કરી શકતો નથી. હું સંગીતનો તેમ જ બધી કળાનો ચોખીન છું કળાને નામે આજે અનેક વસ્તુઓ આવી ગઈ છે, તેની હું વિદ્યુદ છું ખરો. એ કળાને માટે હૃદય ભેંધ્યો, એ સમજવા માટે કાંઈક શિક્ષણ અને જ્ઞાન ન હોય. તમે સત્યાગ્રહ આશ્રમ ભાંગ્યો તો ત્યાં ફીવાલો ખડબચડી, ચૂનાની ઘોળેલી દેખાશે. પણ તેથી કાંઈ એમ નથી કે ત્યાં કળા નથી. કારણ એ છે કે ફીવાલોનો ટાંદનડકાથી રક્ષણ કરવાનો હેતુ છે. આરે માટે તો જગકર્તાએ શેવા નસોમંડળમાં કળાના અનંત ખજાના ભરેલા છે—તે ભેંધને મારી આખ કદી ધાકતી નથી, કદેક વખતે કાંઈક નવું નવું ભોવાળું મળ્યા કરે છે. તમે ગમે તેવું જાન્ય ચિત્ર કાઢો, પણ તે કાંઈ અગણિત તારકોથી જડેલા નસોમંડળની જાન્યતાને આટી શકવાનું હવું? એની અસર જ જોર છે હૃદયની એ શ્રેષ્ઠ કલાકૃતિ આગળ મનુષ્યની તુચ્છ કળા શા હિસાબમાં છે?

જીવન સૌ કળાથી અડકું છે. હું તો માનું છું કે જેણે ઉત્તમ જીવી ભણ્યું તે જ ખરો કળાકાર ઉત્તમ જીવનના પૃષ્ઠતલ વિના કળા શી રીતે ચીતરી શકાય? કળાની કિંમત જીવનને ઉત્તમ બનાવવામાં રહેલી છે. જીવન જ કળા છે. કળા જીવનની ફાસી છે, અને તેની સેવા કરવાનું જ તેનું કાર્ય છે. એ અર્થમાં કળાને હું માનું છું, કદર કરું છું. કળા વિશ્વ પ્રત્યે ભગ્યુત હોવી ભેંધ્યો, કળા જીવન પ્રત્યે ભગ્યુત હોવી ભેંધ્યો.

રામ-ચરાણુ સુખ-દાયી

સત ગુણસીદાસ

(રામ લેલી - લીન તાલ)

સજ મન રામ-ચરણ સુખ દાયી ॥૫૦॥
 મિલિ અનનસે નિકસી મુર-સંગી સકર-જલા સમાઈ ॥
 જલાસકી નામ પયો હૈ નિચુન તારન આઈ ॥
 મિલ ચરનકી ચરન પાડુકા જન રથી લન લાઈ ॥
 સોઈ ચરન કેન ધોય લીને તમ હરિ નામ અવાઈ ॥
 સોઈ ચરન સતત જન સેવત સદા નહત સુખદાઈ ॥
 સોઈ ચરન જોતમ કાપિ-નાની પનસિ પરમ પદ પાઈ ॥
 દકન્યન પ્રભુ પાનન કીન્હો અપિયન ત્રાસ મિપાઈ ॥
 સોઈ પ્રભુ નિયોકે રવામી કનક મુગા સગ વાઈ ॥
 કાપ મુમીન બધુ ભય-બાહુવ તિન જય હન વરાઈ ॥
 મિપ્રમે અનુજ નિમિત્ત નિશિચર પરસાત લકા પાઈ ॥
 સિન-સનમદિકે અમરુ બ્રહ્માદિકે રોપ સાહસ સુખ માઈ ॥
 દુલસીદાસ આરુત સુતકી પ્રભુ નિજ સુખ કરત આઈ ॥

માણસમા આ જીવનમા મિલિ પ્રાપ્ત કરવાની દિવ્ય રક્તિ રહેલી જ છે પરંતુ માણસને અનુભવી એ સમજાન છે કે માણસમા બને અમુક સાળતા મેળવવની રક્તિ હોય તે થે તે કાવી શકેતો નથી! તે સમજાય છે કે જીવનરૂપી શેતરજમા

દાવ રમીએ નવનવા મેમદા જ જમાવવા

મૂઠ શક્તિ સમર્થ એ ના કર્ષ દે કાવવા!

પરંતુ માણસને અમુક સમય પછી પોતાની નિર્જ્ઞાન સાથે કારણ સમજાન છે અદ કાર જ તેના પ્રાઈને અનરોધનો હોય છે! માણસ બે નિરહકારી જાતી પરમાત્માની અનત શક્તિમાં અનપ અદા રાખી વર્તે તે તેને પરમાત્મા અવશ્ય સદાય કરે છે આ ભજનમાં સત ગુણસીદાસ પ્રભુ મરણુ શરણે લઇને પાર જીતેલા ભક્તોના ઉદાહરણ આપી 'રામ ચરણુ નો મઢિમા સમજવે છે

“મારી સમજમાં નથી આવતું કે આ અમીર લોકો પોતાના જગતની આસપાસ સારા સારા કૂવેના બગીચા બનાવે છે, પરંતુ એજ પર કૂલદાનમાં કાગળના કૂલ રાખે છે! અભિરુચિનું નામ સુદા તેઓ બાળતા નથી”

“બધાને ત્યાં તો આવું જોવા મળતું નથી કેટલાક લોકો બજારમાંથી સારા સારા મેટા કૂલો અને ઝાડના પાંદડા ખરીદી લાવીને ઘણી બધીથી કૂલદાનમાં મૂકે છે આજ કાલની મહિલાઓ કૂલદાન સજાવવામાં ઘણી કુશળ હોય ॥ કયા રંગનું કૂવ કયા રંગના કૂલ સારે રાખવાથી સાડુ લાગશે, કઈ ચીજ બધેમેસલી છે, કઈ નથી, એ બધું તેઓ જાણે છે”

“હા અમેલેની દેખાડેખીથી આપણી સ્ત્રીઓ રીખી છે ખરી, પરંતુ આવી ઉચ્ચ અભિરુચિ હરેક પૂણપતિના ઘરમાં જોવા મળતી નથી”

“હા, હવે સમજાયું! પૂણપતિ પર તમે શરસે થયા છો! સ્ત્રીમતોની નિંદા કરવી એ રેશમકિતનું લક્ષણ બની ગયું છે આપણે ગરીબો માટે કશું ન કરી શકીએ પરંતુ સ્ત્રીમતોની નિંદા કરવાથી જ આપણે લોક કિંતેથી બની જઈએ છીએ

કેઈ મિયારાને ખાસ સુદા ન હોય અને બંકક રંગ જોઈને કાગળના કૂલ લઈ આવ્યો હોય અને તેના પર તમે આમ બગડી ગયા”

“ના રે ના! કૂલ તો ઘણા સુદર હતા પહેલા તો હું પારખી પણ નહિ શક્યો કે એ કાગળના કૂલો છે પરંતુ અચ્છલી કૂલ મૂકીને એ નકલી કાગળના કૂલ શા માટે રાખવામાં આવે? માત્ર પૈસા કમાવાથી માણસ ચોટો પચાનાભાડુ

કઈ કલારસિક બની શકે છે?”

“હવે હું સમજી ગયો કેટલાક દિવસ પર આવી જ દલીલ કરતી એક મરાઠી કવિતા પણ મેં વાંચી હતી કવિના આત્માને આજ કાગળના કૂલ જોઈને ધક્કો વાગ્યો અને તેણે જાહુ જ સુદર કવિતા રચી દીધી કવિના ભાવો સાથે હું સહમત નથી પરંતુ એની કવિતા મને ગમી ગઈ”

“તો તમે કહેવા શું માગો છો?”

“જુઓ, આ જાબતમાં હું મારા કેટલાક ખાસ વિચારો રજૂ કરું છું તમને પસંદ પડે કે ન પડે પરંતુ સાબળવા ઇચ્છતા હો તો જરૂર કહીશ”

કલા અને સૌંદર્ય એક જ વસ્તુ નથી કલાકૃતિ માનવનિર્મિત હોય છે કુદરતની થા ભમવાનની બનાવેલી કેઈ ચીજ કેટલીય સુદર હોય તોયે તેને કેઈ કલાકૃતિ કહેતું નથી કુદરત કહે, થા ભમવાન કહે, બધા કલાધરોના આંધ શુદ્ધ મનાય છે કુદરતની બનાવેલી ચીજો ઘણી જ સુદર હોય છે કલાધર કુદરત પાસેથી સૌંદર્યની દીક્ષા વર્ષ શકે ॥ કલાધરોને કુદરત પાસેથી કંઈ એ છી યોરણા મળતી નથી હન્રધનુષની ખૂંટી જોઈને આપણે સુખ બની જઈએ છીએ વહાળાના આકાર અને રંગ કેટલા સુદર હોય છે! પથુ-પક્ષી ઝાડ-પાન, ફૂલ-ફળ તાગાવ, નદીઓ, પહાડ તારાઓ સમુદ્ર, એવી કંઈ ચીજ છે જે પોતાની સુન્દરતા, જાન્યતા થી તરજતાથી આપણને મોહિત નથી કરતી? જરૂર આ ચીજોને કેઈ કલ કૃતિ કહેતું નથી કલા તો તે ચીજ છે જે મનુષ્યના હૃદય માંથી પેદા થાય છે કલાકૃતિને પ્રદાન થયે સ્વયં

મનુષ્ય છે. સ્વરાય વિધનુ કર્યાં કરતાં કરતાં અધરા મનુષ્યજીવનનું મનન કરતાં કરતાં કલાકારના મનમાં એક અદ્ભુત સિસૃક્ષા, નવું ઉત્પન્ન કરવાની ઉત્કાંઠા ભરી છેલે છે અને તે કંઈ ને કંઈ નિર્માણ કરે છે, ત્યારે તે કલાકૃતિ કહેવાય છે.

એમા પણ કુદરતનું દેવગ અનુકરણ કરવું એને ઉચ્ચ કલા માનવામા આવતી નથી પશ્ચીમોના સુન્દર માન સાક્ષીને આભેદુળ એના જેવો જ અવાજ આપણા ગળામાથી કાઢવો એ કંઈ મામૂલી ખબી કે સિદ્ધિ ન કહેવાય પરંતુ એવા માણસને આપણે કલાકાર નહીં કહીએ એઈએ તેો આપણે તેને નક્કલ-નવીસ કહી યાત્રીએ પરંતુ એ જ માણસ મિન્ન મિન્ન પખીઓના અવાજ શીખીને તેઓના મિશ્રણથી પખીઓના સંગીતની એક અદ્ભુત સૂક્ષ્મ રચી કે તેો આપણે કહી યાત્રીએ કે તે કલાકાર છે. કારણ કે તેણે પશ્ચીમોના આલાપ લઈને એક નવનિર્મિત કરી છે. બગીચામા માટી-માથી રસ પીને, સૂઈ બગવાનનાં ફિગ્ગે પીને, પવનની સાથે જાનકથી ગેલ કરતાં ફૂલોને કહેર આગળીઓથી તોડવાં અને ફૂલકાનેની બંદીસાળામા સુગંધ માટે રાખી દેવાં, એને શું તમે ઉચ્ચ અભિરુચિ માને છે?

હરણના જેવા લોભાં પશુઓની પાછળ દોડીને તેઓને હેરાન કરવા અને તેઓને મારીને તેઓના શીંગડા પોતાની હીવાલ પર લગાવવાં અને તેઓના ચામડા મેજ પર મિઠાવવાં, એને પણ તમે કદાચ ઉચ્ચ અભિરુચિ કહેરો તો પછી તમે તૈમૂરસ જેવા વિજયી વીરને દુકનના માથા કાપતો એઈને અથવા સાંકળીને અસ્વસ્થ શા માટે ધાઓ છો? તેની પણ એ એક ઉચ્ચ અભિરુચિ રચાઈ

હતી! તમે જ કહો છો કે દુનિયાનાં બધાં પશુ-પખીઓ અને કૃષ્ણ ફૂલોથી ચંદિયાતી કવાય પણ બીજા ટોપ સુંદરતા હોતી નથી મનુષ્યના મુખની બે એવી સુંદર કૃતિઓ એકઠી કરીને એક ઊંચા મીનારામાં જડી દેવામાં આવે તો તમે તેની ઉચ્ચ અભિરુચિની કદર શા માટે નથી કરતા? ફૂલો તોડીને સજવનારો આદમી, હરણના શીંગડાથી હીવાનખાનું ગાજવનારો શિકારી, અને મનુષ્યની મુખાકૃતિઓ-અથવા ચાહો તો શિર કમલ કહો-કાઠના મીનારામા જડનારો તૈમૂરસ કે ચગીઝખાન કે નાદિરશાહ એ બધા એક જ અભિરુચિના ઉપાસક છે.

મનુષ્યનું ખૂન કરીને તેનું માથું મીનારામા શાખનારો નાદિરશાહ તમારે મન પ્રથાંસનીય નથી, અને પદ્મધરમાથી ચા સંગેમરમરમા મનુષ્યની આકૃતિઓ બનાવનાર તમારે મન અંકુરતાને આચાર્ય કલાકૃત છે. બગીચાના સુન્દર ફૂલો તોડીને ફૂલકાન ન સજવીને કામજના અથવા એવી જ ટોપ ચીજના ફૂલો બનાવનારી અને તેને પોતાના ટેમલ પર રાખનારી પરમ કારુણિક રસિક વ્યક્તિને તમે અભિરુચિના આચાર્ય શા માટે ન માને?

તેની બાબતમાં તમે વાત કરી તેણે એક સારો બગીચો તો રાખ્યો જ છે ઝંતુકાલોદ્ભવ ફૂલોની બહાર પણ તમે તેના બગીચામાં એઈ છે. તમે જ કહો છો કે કામજના ફૂલો થલુ સુંદર હતા તો પછી તમે જ જનારો કે તેણે બિચારાએ અભિરુચિને દ્રોહ કયા કર્યો? અને તમે કદાચ ન ભણતા હોવ કે તેણે પોતાના શહેરમા બધા લોકોને રજા આપી છે કે, જ્યારે ઇચ્છા થાય ત્યારે કોઈ પણ માણસ બગીચામા આવીને બેસી શકે છે. એકાદમા બેસીને ધ્યાનને માટે [અનુ. ૫૦ ૨૦૬

પા ૧ બા ૫

[જિન જનિયન કૃત 'ધી પિલિમમ પ્રાવેશ'ને આધારે]

સુકલભાર્ધ

ભક્તરાજ આમ હતારા થઈને ઊભો હતો, એવામાં તેણે જોયું કે લોકોના સમુદાયની પાછળ સ્વર્ગના કૃતો વિમાન લઈને આવ્યા અને વિદ્યાસરાયના પુત્રાત્માને તેમાં બેસાડીને બહુ જ દૂરે માર્ગે સ્વર્ગધામમાં લઈ જવા ઊપડી ગયા. આ અદ્ભુત દ્રશ્ય જોઈને ભક્તરાજ ભગવાનની કૃપાદૃષ્ટિ પોતાને પણ આ આશ્વ માધી બચાવી લેશે એવી શ્રદ્ધા સાથે પોતાની આગળ ઊભી થયેલી કોટેડી સામે હાથ ભીડવા તત્પર થયો. પરંતુ એકાએક પેલા લોકો ચાંત થઈ ગયા અને તેઓએ ભક્તરાજને જેલમાં પૂરી દીધી અને પછી પોતપોતાને ઘેર જવા તેઓ છૂટા પડ્યા.

હવે એ બંદીખાનામાં ભક્તરાજે બીજા એક ભક્તજનને પુરાયેલો જોયો. તેનું નામ આશાપ્રસાદ હતું. તેના મુખ પર આશાનાં કિરણો હતાં. તેને મનમાં અડમ શ્રદ્ધા હતી કે ભગવાન જરૂર તેને આ લોકોના હાથમાંથી

પ્રાપ્ત કરશે.

છૂટા કરશે. અને એક દિવસ ત્યારે એ તુરમના પહેરેગીરે પોતાની ફરજ બજાવવાને બદલે પ્રમાદી થઈને પડ્યા હતા ત્યારે ભક્તરાજ અને આશાપ્રસાદ બંને જણ ત્યાંથી બહાર નીકળીને પોતાને માર્ગે જવા દોડ મૂકીને નાહ્યા.

તેઓ ત્યારે એ માયાનગરીની બહાર નીકળ્યા ત્યારે એક માણસ એ જ રસ્તે થઈને જતો હતો તે એ લોકોની સાથે થઈ ગયો. તેનું નામ હતું 'તકસાધુ.' ભક્તરાજે તેને પૂછ્યું "કેમ ભાઈ, તમે ક્યાથી આવો છો અને આમ ક્યા જાઓ છો?"

તકસાધુ — હું 'મધુ-ભાષી' નગરીમાંથી આવું છું. અને સ્વર્ગધામ તરફ જઈું છું.

ભક્તરાજ — 'મધુ-ભાષી' નગરીમાંથી તમે આવો છો? ત્યાં કશું સાડું હોય એવું છે ખરું?

તકસાધુ — હાં નહિ!

ભક્તરાજ — તમારું નામ શું છે?

તકસાધુ — ભાઈ, નામ નાજવાની રીતે જરૂર? આપણે સૌ એક જ માર્ગે જઈએ છીએ, એટલે તમારી સાથે જવાની મન પડશે. તમે ન મળ્યા હોત તોય હું એકલો એકલો આગળ ચાલે હોત.

ભક્તરાજ — પરંતુ 'મે' એવું સંભળ્યું છે કે 'મધુભાષી' નગરી બહુ ધનાઢ્ય છે. તકસાધુ — સાચી વાત મારે પણ મજા પેસાદાર સગાઓ છે.

ભક્તરાજ — તમારું કેાણ કેાણ સગાં ત્યાં છે?

તકસાધુ — લગભગ બધાં જ શ્રીમંત રોકો મારા સગા થાય. અમારું કુટુંબ ખબ ગ્રામજી પડ્યું છે.

ભક્તરાજ — તમે ચરણ્યા છો ખરા?

તકસાધુ — હા, મારી પત્ની પણ ખૂબ

મનુષ્ય છે. આશય વિશ્વનું દર્શન કરતાં કરતાં અથવા મનુષ્ય-વનનુ મનન કરતાં કરતાં કલાકારના મનમાં એક અદ્ય સિસુસા, નવું ઉત્પન્ન કરવાની ઉત્કંઠા જાગી ઊઠે છે અને તે કંઈ ને કંઈ નિર્માણ કરે છે; ત્યારે તે કલાકૃતિ કહેવાય છે.

એમાં પણ કુદરતનું કેવળ અનુકરણ કરવું એને ઉચ્ચ કલા માનવામાં આવતી નથી. પક્ષીઓનાં સુંદર ગાન સાંભળીને આભેદૂબ એના જેવો જ અવાજ આપણા ગળામાંથી કાઢવો એ કંઈ મામૂલી ખબી કે સિદ્ધિ ન કહેવાય. પરંતુ એવા માણસને આપણે કલાકાર નહીં કહીએ. ભેઈએ તો આપણે તેને નકલ-નવીસ કહી શકીએ. પરંતુ એ જ માણસ ભિન્ન ભિન્ન પંખીઓના અવાજ શીખીને તેઓના મિશ્રણથી પંખીઓના સંગીતની એક અદ્ભુત સ્રાવણિ રચી કે તો આપણે કહી શકીએ કે તે કલાકાર છે. કારણ કે તેણે પક્ષીઓના આભાસ લઈને એક નવનિર્મિત કરી છે. જગીયામાં ખાલી-માંથી રસ પીને, સૂષ્ક જાગવાનાં કિણ્વો પીને, પવનની સાથે જ્ઞાનકંથી ગેલ કરતાં ફૂલોને કઠોર આગળીઓથી તોડવાં અને ફૂલદાનોની બંદીશાળામાં સુકાયા માટે સખી દેવાં, એને શું તમે ઉચ્ચ અભિરુચિ માને છે?

હરણના જેવાં જોળાં પશુઓની પાછળ દોડીને તેઓને હેરાન કરવાં અને તેઓને મારીને તેઓનાં શીંગડાં પોતાની દીવાલ પર લગાવવાં અને તેઓનાં ચામડાં મેજ પર બિછાવવાં, એને પણ તમે કદાચ ઉચ્ચ અભિરુચિ કહેશો. તો ખબી તમે તૈમૂર્લંગ જેવા મિજથી વીરને, દુરમનનાં માથાં કાપતો ભેઈને અથવા સાંભળીને અસ્વસ્થ થા માટે યાચો છો? તેની પણ એ એક ઉચ્ચ અભિરુચિ રહ્યાં]

હતી! તમે જ કહો છો કે દુનિયાનાં બધાં પશુ-પખીઓ અને ફળ ફૂલોથી ચડિયાતી કષાય પણ ખીજા કેમ સુંદરતા હોવી નથી. મનુષ્યના મુખની બે એવી સુંદર કૃતિઓ એકઠી કરીને એક જાયા મીનારમાં જડી દેવામાં આવે તો તમે તેની ઉચ્ચ અભિરુચિની કદર થા માટે નથી કરતા? ફૂલો તોડીને સળવનારો જાડખી, હરણનાં શીંગડાંથી દીવાનખાનું સળવનારો શિકારી, અને મનુષ્યની મુખાકૃતિઓ-અથવા ચાહો તો ચિરકમલ કહો-કાદના મીનારમાં જડનારો તૈમૂર્લંગ કે ચંગીજખાન કે નાદિરચાહ એ બધા એક જ અભિરુચિના ઉપાસક છે.

મનુષ્યનું જૂન કરીને તેનું માથું મીનારામાં સળવનારો નાદિરચાહ તમારે મન પ્રસાંસનીય નથી, અને પદ્યરમાંથી યા સંગેમરમરમાં મનુષ્યની આકૃતિઓ બનાવનાર તમારે મન અંશુકૃતને આચાર્ય કલાચુક છે. જગીયાનાં સુંદર ફૂલો તોડીને ફૂલદાન ન સળવીને કાગળનાં અથવા, એવી જ કોઈ ચીજનાં ફૂલો બનાવનારી અને તેને પોતાના ટેનલ પર રાખનારી પરમ કારુણિક રસિક બક્ષિતને તમે અભિરુચિના આચાર્ય થા માટે ન માને?

જેની બાબતમાં તમે વાત કરી તેણે એક સારો જગીયો તો સખ્યો જ છે. જતુકાલોદ-ભવ ફૂલોની બહાર પણ તમે તેના જગીયામાં ભેઈ છે. તમે જ કહો છો કે કાગળનાં ફૂલો જણાં સુંદર હતાં તો પછી તમે જ બતાવો કે તેણે બિચારાએ અભિરુચિનો દ્રોહ કયાં કર્યો? અને તમે કદાચ ન જાણતા હોવ કે તેણે પોતાના ચહેરાના બધા લોકોને રજા આપી છે કે, જ્યારે ધમજા થાય ત્યારે કોઈ પણ માણસ જગીયામાં આવે તો બેસી શકે છે. એકાંતમાં બેસીને ધ્યાનને માટે [અનુ-૫૦ ૨૪૬ ૧૫૧ થા થા થા]

એ તત્ત્વજ્ઞાનીને એક વખત લોકોએ જઇને કહ્યું, “આલો મહારાજ, શહેરમાં આજે મોટી રોશની છે” તે તત્ત્વજ્ઞાનીએ કહ્યું ‘રોશની એટલે શું? એક દીવો, તેની પછી બીજો, તેની પછી ત્રીજો એ પ્રમાણે લાખ, દસ લાખ, કરોડ, બેઠે એ તેના દીવા છે એમ માનો એ જ તમારી રોશની કે બીજું કંઈ? મેં એટલીથી તમારી રોશની’

ગણિતની શ્રેણીમાં ૧+૨+૩ એમ અનંત સુધી સરવાળો મુકાય છે સખ્યા વચ્ચે રાખવાનું અંતર બદલ્યું ને સમજાયું પછી બીજી સખ્યા માફી જવાની જરૂર રહેતી નથી તેવી જ રીતે પેલા દીવા એક પછી એક મૂકી દીધા પછી એમાં એવું બધું તફતીન થઈ જવા જેવું છે શું?

પણ માણસને એવી જાતના આનંદ લેવાનું ગમે છે તે લીધું લાવ્યો, ખાક લાવ્યો, બનેને પાણીમાં ભેળવ્યો ને પછી મોમાં પાણી લાવી કહેયો, “શું મજાનું શરૂ થયું છે?” જીવને આખા આખ ક્યાં વગર બીજા કંઈ નથી આને તેમાં ભેગવો તેને આમાં ભેગવો આવા બધા ભેગ ને મિલન ખાવામાં જ બધું મુખ્ય!

નાનપણમાં એક વાર હું સિનેમાં જોવા ગયો હતો જતી વખતે સાચે ગૂંચપાન લેતો ગયો હતો મારા આશય એ કે ક્ષિય આવે તો તેના પર સૂઈ જવું પછી પડકાર પર આખને આજી ના મનગારી આગ હું જોવા લાગ્યો મેં ચાર મિનિટ સુધી તે અગ્નિગતી આગના ચિત્રો જોઈ મારી આંખો યાદી ગઈ હું મારી મોંજે ગૂંચપાન પાથરીને સૂઈ ગયો ને મેં કહ્યું કે પૂરુ થાય એટલે

પથારીમાં પુ

ઠીકઠી રાતને પહોરે બહાર ઘુડી હવામાં આ યમાના ચક્ર ને તારા વગેરે જોવાનું છોડીને તે શાત સ્થિતિમાં ને પવિત્ર આનંદ છોડીને એ બધિયાર ચિયેટરમાં આગના દીગલા નાચતા જોઈને લોકો તારીઓ પાટે છે અને પોતાને એ કંઈ સમજાવું નથી

માણસ આટલો નિરાનંદ કેમ? પેલા નિશ્ચિંત દીગલા જેઠા આખરે બિચારો બહુ તો હજુબર આનંદ મેળવે છે જીવનમાં આનંદ નથી એટલે પછી માણસો કૃત્રિમ આનંદ શોધતા ફરે છે! એક વાર અમારી પાઠોશમાં યાત્રી વાગવાનો અવાજ શરૂ થયો મેં પૂછ્યું, ‘આ થળી શેની વાગી?’ મને કહેવામાં આવ્યું, ‘છોકરો આવ્યો!’ અવ્યા ફરિયામાં તારા એકવાને ત્યાં જ છેકરો આવ્યો છે? પણ છતાં યાત્રી વગાડીને ફરિયામાં જાહેર કરે છે કે મારે ત્યાં છોકરો આવ્યો! ફરે છે, નાચે છે, ગીત ગાય છે ને ગવડાવે છે શા માટે? તો કહે છોકરો આવ્યો તેથી! આવો આ નાદાનીને જોઈ છે આનંદનો જાણે કે દુકાળ છે દુકાળમાં સપડાયેલા લોકો કયાક જાતના દાણા દીઠા કે અડપ મારે છે તેમ છોકરો આવ્યો, સરકસ આવ્યું, સિનેમાં આવ્યો કે આનંદ વગર લૂખા ને જૂંપ્યા રહેતા આ લોકો ફૂફા મારી નાચવા મહી પડે છે!

પણ આ ખરો આનંદ છે કે? ગાયનના સૂરના મોલ કાનમાં પેસી મગજને ધક્કો આપે છે આખમાં રૂપ દાખવ થવાથી મગજને ધક્કો લાગે છે આવા મગજને લાગતા ધક્કાઓમાં જ બિચારાઓને આનંદ

પ્રસાદાત્મી ઇંકરી છે અને એમનું કુળ બા-
બાનદાન ગણાય છે પણ કાઈએ, તમે નકામી
હડપ કરો છો જરા પીધે પીધે ચાલોને!

ભક્તરાજ—તમે આમ આગળ આવો છો
ખરા, પરંતુ અમારી સાથે ચાલવું હોય તો
મુરકેલીઓનો સામનો કરવાની તૈયારી છે ને ?
તકનીચાયડી સદન કરવી પડશે ડા કે ?

તકસાધુ—તમે નકામા આમ ઉતાવળા
ચાલો છો આપણને તો મુરકેલીઓ ન ગમે
જ્યાં મુખી આમ સીધેસીધુ ચાલ્યા કરતુ હોય
ત્યાં મુખી આપણે તો આગળ જઈશું. મારે
કશી ઉતાવળ નથી તક મળે તો આપણે હડપી
સાથે અને આપણ સાસવીને હેમખેમ આગળ
જવાનું હોય તો જ જઈએ

ભક્તરાજ—તો પછી તમારી સાથે
અમને ન ફાવે જામ કાચર જાનીને આગળ
ન જવાય. અમે તો હડપથી જઈએ છીએ

એમ કહીને ભક્તરાજ અને આશાપ્રસાદ
તેને પાછળ મૂકી હડપથી આગળ વધ્યા
તેઓ થોડે દૂર ગયા ત્યાં એક નદી આવી
તેની બંને બાજુએ ફરિયાદી ઘાસ ઊગેલું હતું
વળી, નદીમાં સુદર કમળો ખીલી રહ્યા હતા
ભક્તરાજ અને આશાપ્રસાદે નદીનું શીતળ
જળ પીધું અને થોડી વાર શીળી છાયામાં
વિસામો લેતા તેઓ ઊઘી ગયા થોડી વાર
પછી જાગીને તેઓ થોડે દૂર ગયા એવામાં
તેઓનો રસ્તો અને નદી છૂટા પડવા લાગ્યા
આવી રમણીય નદીથી દૂર જવાનું ભક્તરાજ
તેમ જ તેના સાથીને ગમ્યું નહિ પરંતુ છૂટા
પડ્યા વિના પૂટકો ન હતો જરા દૂર જઈને
ભક્તરાજે જોયું તો ઘાસના ખીડની બાજુમાં
થઈને વાડ પસાર થતી હતી અને એ વાડની
ખીજ બાજુ પર એક ઠેકી હતી ભક્તરાજે
કહ્યું “મિત્ર, આપણે આ ઠેકીને રસ્તો જ
જઈએ એ પણ આપણા માર્ગ તરફ
૨૫૮]

જ રાય છે ”

આશાપ્રસાદ — પણ, મને એ બરાબર
લાગતું નથી, એ આપણને ખીજ કયાક
તો ન લઈ જાયને ?

ભક્તરાજ—અરે, એવું કઈ નથી? આ
ઠેકી આ ખીડની લગોલગ જ પસાર થાય છે
આશાપ્રસાદ ભક્તરાજનું માનીને એની
સાથે વાડ તરફની ઠેકીને રસ્તો જવા લાગ્યો
એ રસ્તો વધારે મુગમ જણાયો એટલે તેઓ
હડપથી આગળ વધ્યા, એવામાં તેઓએ એક
માણસને આગળ જતો જોયો. તેઓએ હાક
મારીને તેને ઊલો રાખ્યો અને પછી તને
પૂછ્યું ‘ અરે ભાઈ, તમે કયા જાઓ છો ?’

માણસ કહે, ‘હું સ્વર્ગધામ તરફ જઈ છું’
એ સાંભળી ભક્તરાજ પોતાના સંધાને
કહેવા લાગ્યો “ જોયું ને ? આપણે ત્યાં
માર્ગે જ છીએ ને ? ”

પછી તેઓ એ માણસ સાથે આગળ
ચાલ્યા પરંતુ એવામાં રાત પડી ગઈ
અને બધે અધારું ફેલાઈ ગયું. તેથી તેઓ
એકબીજાને દેખી પણ શકતા ન હતા પેલો
માણસ તો આગળ નીકળી જવા હડપથી
ચાલવા લાગ્યો, પણ એમ કરતા તે ઊંડા
ખાડામાં ગળડી પડ્યો! ભક્તરાજ અને આ શા
પ્રસાદ એની કારગી ચીસ સાંભળીને થયરી ગયા
આશાપ્રસાદે કહ્યું “ નહીં આપણે જોડે
માર્ગે ચડી ગયા છીએ ! ”

ભક્તરાજને પોતાની જાલ સમજાઈ પણ
હવે શું થઈ શકે એમ હતું ! એટલામાં તોફાન
સાથે વરસાદ તૂટી પડ્યો અને વીજળીના
પણ ભયંકર ક્રાકા થવા લાગ્યા માડ માડ
તેઓ પાછા નદીને કાંઠે આવ્યા પરંતુ
નદીમાં તો મારે પૂર એકાએક ચડી આવ્યું
હતું ! નદીને ઝોળાગવી એ તો બહુ
ઝુરકેલ કામ હતું (અનુ. ૫૦ ૨૮૦)

ધારાબાધ

નમાયેલા છે. કોઈ વાંઝાકુ વારીને નાકમાં
ખોમે છે. કોઈ વળી તેની બીડી મોંમાં ખેસે
છે. એ તપડીરનો કે બીડીના પુખાડાનો
આંચકો લાગનાની સાથે એ લોકોને બાલે
આનંદની થાપણ મળી જાય છે. બીડીનું
હું મગતા તેમના આનંદને બાલે સીમા
રહેતી નથી. ટાઈટ્સ લખે છે, “ એ
બીડીના કેશમાં તે માણસ સહેજે કોઈનું
ખૂન પણ કરશે. ” એક બતનો એ
નથી જ છે.

આવા આનંદમાં માણસ કેમ તણીન
થઈ જાય છે ? સાચા આનંદનો તેને પત્તો
લાગ્યો નથી તેથી. માણસ પડછાયાથી ભૂલીને
તેની પાછળ પડ્યો છે. આજે પચ્ચાને-
દ્રિયોના આનંદનો જ તે ઉપયોગ કરે છે.
જેવાની આખની ઇદ્રિય ન હોત તો તે એમ
માનત કે કુનિયામાં ઇદ્રિયોના ચાર જ આનંદ
છે. કાલે મંગળના થકુ પરથી જ્ઞાને દ્રિયો-
વાળો માણસ પૃથ્વી પર જીતે તો આ પાચ
જ્ઞાને દ્રિયોવાળા દિલગીર થઈને રડતાં રડતાં
કહેશે, “ અરે ! આને મુકેબલે આપણે
કેટલા દુઃખળા ! ”

સુદ્ધિમાં રહેલો સંપૂર્ણ અર્થ પંચજ્ઞાને-
દ્રિયોને ક્યાંથી સમજશે ? તેમણે વળી
પચ્ચાંગી કરી માણસ બિચારો તેમાં રમમાણ
થઈ જાય છે ગધેડાનું ભૂકેલું કાનમાં ખેસે છે
તો કહે છે, અશુભ કાનમાં પેડું ! અને
તાડું ફરિશ થવાથી તાડું રૂપ બેઠું તે
ગધેડાનું કંઈ અશુભ થયે ખડું કે નહીં ?
તને માત્ર નુકસાન થાય છે, તારે બીધે
બીજાને નુકસાન નહીં થતું હોય ? માની
લે છે કે ગધેડાનું ભૂકેલું અશુભ છે ! એક
વખત હું જોડરાની કોલેજમાં હતો ત્યારે
યુરોપિયન ગવૈયા આવ્યા હતા. સારા
ગાનારા હતા. પોતાની કળા બતાવવામાં
૨૬૦]

કમાલ કરતા હતા. પણ હું ત્યાંથી ક્યારે
નામવાનું મળે તેની વાટ જોતો હતો ! તે
આચન સાંભળવાની અને ટેવ નહોતી, એટલે
તેમને મેં નાપાસ કરી નાખ્યા. એ જ રીતે
એ આપણા ગવૈયા ત્યાં જાય તો કદાચ
ત્યાં નાપાસ થાય. સંગીતથી એક જણને
આનંદ થાય છે ને બીજાને થતો નથી.
એટલે એ સાચો આનંદ નથી ખા નક્કી,
ઉત્તરનારો આનંદ છે. ખરા આનંદનું ફરિશ
નથી થયું ત્યાં મુખી આપણે એ ઉત્તરનારો
આનંદ પર એટલા ખાતા રહીશું. સાચું હ્રદય
મળ્યું નહોતું ત્યાં મુખી અન્યથામાં પાણીમાં
સેગવેલો લોટ હ્રદય સમજીને પી જતો. તે
જ પ્રમાણે સચું સ્વરૂપ તમે સમજ્યો,
તેનો આનંદ એક વાર ચાખ્યો એટલે પછી
બીજું બધું શીકું લાગશે.

એ ખરા આનંદને ચોધી કાઢવાનો
ક્ષિત ઉત્તમમાં ઉત્તમ માગું મેં. એ રૂને
આગળ જતાં જતાં પરમેશ્વરી દુશળતા
સમજાશે. તે દિવ્ય કલ્પના આવ્યા પછી
બાકીની બીજી બધી કલ્પનાઓ આપોઆપ
જોસરી જશે. પછી છુદ્દ આકર્ષણ રહેશે નહીં.
પછી જગતમાં એક જ આનંદ ભરેલો ફેખાશે.
મીઠાઈની સેકંડો દુકાનો હોય હતા મીઠાઈને.
પ્રકાર એકનો એક જ હોય છે. જ્યાં લગી
સાચી વસ્તુ મળી નથી ત્યાં મુખી આપણે
અંધળા અંધતાની માફક એક દાણો અહીં થી
ખાઈ, એક ત્યાંથી ખાઈ, ને એમ ને એમ
કરતા રહીશું. વહેલી સવારે હું તુવસી-
રામાયણ વાચતો હતો હીરાની પાસે જીવડાં
એકઠા ચર્ચા હતા. ત્યાં પેલી પરવહાં આવી.
મારા સમાયણનું તેને શું ? જીવડાં બેઠું તેના
આનંદનો પાર નહોતો તે જીવડું ઝડપી
લેવા જતી હતી ત્યાં મેં જરા દાય હલાવ્યો
એટલે તે જતી રહી. પણ તેનું [અનુ. ૪૦ રજા]

આ રાંખાપુ

અહંકાર

૭

મહાસતી ઉચ્ચવળકુવરજી

એક વાર નારદજી કોઈ એક જગલમાં ફરી રહ્યા હતા ત્યાં તેમણે એક તપસ્વી જોયો તપસ્વીએ નારદજીને નમસ્કાર કર્યા અને પૂછ્યું, 'આપ કયા જગ્યા રહ્યા છો?'

નારદજીએ કહ્યું, 'બ્રહ્મવૈકમાં'

તપસ્વીએ કહ્યું 'ત્યારે આપ જરા બ્રહ્માજીને પૂછતા આવશો કે મને સુક્તિ ક્યારે મળશે?'

નારદજી બ્રહ્મવૈકમાં પહોંચ્યા અને તપસ્વીનો સંવાદ બ્રહ્માજીને પૂછ્યો બ્રહ્માજીએ ચોપડા બતાવતા કહ્યું, 'આ ચોપડા તપાસો, તેમાંથી તમારા પ્રશ્નનો જવાબ મળી આવશે જ્યાં તે તપસ્વીનું નામ હશે ત્યાં તેની સુક્તિ વિશે પણ જાણેલું હશે'

નારદજીએ આજો ચોપડા ફેરવી નાખ્યો પરંતુ તેમાં કયાય તપસ્વીનું નામ જોવામાં આવ્યું નહીં. આખરે બ્રહ્માજીએ કહ્યું, 'તે તપસ્વા કરે છે પરંતુ તેનો અહંકાર હજી નાશ પડ્યો નથી માટે તેને મોક્ષ મળી શકશે નહીં'

નારદજી પાછા ફર્યા ત્યારે તે જગલમાં ગયા અને તપસ્વીને વાત કરી, 'ભાઈ, મેં બધા ચોપડા ફેરવી જોયા, પરંતુ તેમાં કયાય પણ તમારું નામ જોવામાં આવ્યું નહીં'

તપસ્વીએ કહ્યું, 'તે બધા ચોપડા જુદા છે મારા જેવા તપસ્વીનું નામ પણ તેમાં નહીં! તમારે તેનું કારણ તો પૂછવું ને?'

નારદજીએ સલાહનો જવાબ આપતા કહ્યું, 'તેમણે ખુવાસો કરતા કહ્યું છે કે તે

તપસ્વા કરે છે પરંતુ તેનો અહંકાર હજી નાશ નથી પામ્યો, એટલે તેને સુક્તિ મળી શકશે નહીં'

તપસ્વીને પોતાની ખરી પરિસ્થિતિનું જ્ઞાન થયું એકરાર કરતા તેણે કહ્યું, 'નારદજી, વાત તો ખરી છે હું અહંકાર તો કરું જ છું હવે હું અહંકાર નહીં કરું'

એટલામાં એક વિમાન આકાશમાંથી ઉતર્યું અને તપસ્વી પસે આવીને ઊભું રહ્યું નારદજીએ કહ્યું, 'આ વિમાન શા માટે આવ્યું છે?'

વિમાન ચલાવનાર કેવે કહ્યું, 'આ તપસ્વીને સ્વર્ગમાં લઈ જવા માટે'

નારદજીએ આશ્ચર્ય વ્યક્ત કરતા કહ્યું, 'હજી હું હમણા જ બ્રહ્માજીને મળી આવ્યું છું તેમના ચોપડા જોતા, આ તપસ્વીનું તેમાં કયાય નામ પણ હજી નહીં ત્યારે આ વિમાન કેમ આવ્યું? બ્રહ્માજીના શબ્દમાં પણ અધારુ લાગે છે'

વિમાન ચલાવનારે ખુલાસો કરતા કહ્યું, 'તમે આવ્યા ત્યાં સુધી તેનું નામ ન હજી એ વાત ખરી છે પરંતુ તેનું કારણ તપસ્વી જીને અહંકાર હતો તપસ્વીજીને અહંકાર દૂર થાય તેટલી જ વાર વિમાન આવવાને હતી'

આ સાંભળીને નારદજીના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહીં કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-આ કથાનો એટલો જ સાર લેવાનો છે કે અહંકાર વિનાના જીવને કરાયેલું તપ ફલદાયી બને છે

મીઠા જીભ અને ખપ પૂરતું જોલવાની હમેશાં ધર્માર્થ છૂટવાની વૃત્તિ રાખવી

ટેવ પાડવી નહોતો વખત અગાડવો નહિ કોઈ આપણે માટે ઘસાય એવી ઇચ્છા

કદાપિ કરવી નહિ

— સંવિચાર મહારાજ

પ્યારાબાપુ

આત્મ શોધન

પ્રાર્થના

માણસને જે કામ કરવાનું હોય છે તે કરતા કરના વચ્ચે વચ્ચે આકાશ અવગા ચીલા આવે છે આથી મૂક કાર્ય રહી જાય છે, અને પાછળથી પસ્તાવો થાય છે એવો માણસ તટસ્થપણે કામને તપાસતા રહેવું જોઈએ

વિનોબાજી કહે છે કે માણસ જરૂરે તેટલી પ્રવૃત્તિઓ કરતો હોય પણ આખા દિવસમા પાંચ મિનિટ પણ એટલે એ પ્રવૃત્તિઓથી પર રહી તટસ્થપણે આત્મ શોધન કરવું જોઈએ

ઉપાડેલી પ્રવૃત્તિમા આગળ વધાય છે કે નહીં? આગળ વધાય છે તો એના માધનની શુદ્ધિ મર્યાદાય છે કે નહિ? ૧૦ ૧૦ વિચારવું જોઈએ આથી પાંચ મિનિટ તટસ્થતાએ વિચારવાની લીટીથી ખોટું માર્ગે થઈ જવાયું હોય તો સીધે માર્ગે જવાય છે મૂલ થઈ હોય તો તરત જ સુધારો થાય છે

વિનોબાજીનો આ વિચાર ખૂબ માનમા રાખવા જેવો છે આમ કરવાથી પ્રવૃત્તિના તાવમાથી બચી વાઈએ જીએ

જેટલી ધન્યર ઉપરની શ્રદ્ધાની જરૂર છે તેટલી જ આત્મશોધનની જરૂર છે આત્મ વિકાસમા માનનારે ફરેક વ્યક્તિએ આ ઢંગે વિચારવું જોઈએ

સમાજ વ્યક્તિઓમાથી બનેલો છે એવો જેટલો વ્યક્તિઓનો વિકાસ થાય એવો જ સમાજનો વિકાસ થાય વ્યક્તિ વિકાસ અને સમાજ-વિકાસનો મેળ મળવો જોઈએ

પ્રાર્થનામા કેટલાક ઋતુક કે ભજન ભાલીએ છીએ તે શક્તિ આવે છે, કેમકે એ રચનાર સાધક હોય છે એમા અનુભવોનું નવનીત હોય છે કેટલીક વખતે અર્થ ન સમજતા હોઈએ છતાં અવાજમાથી પ્રેરણા મળે છે, પણ અર્થ નસતર સમજીએ તો વિશેષ બળ મળે છે ફરેક ભજનનો અર્થ મમજવો જોઈએ

ગામીજીનો આશ્રય હતો કે પ્રાર્થના તો સરકૃતમા જ કરવી સરકૃત ભાષા પવિત્ર છે આ વિચારમા એમણે ધીમે ધીમે સુધારો કર્યો સમજ્યા સિવાય પ્રાર્થના કરવાયા કંઈ ફાયદો નથી, એટલે સરકૃતનો અર્થ સમજી લેવો જોઈએ અથવા સમજી શકાય તેવી ભાષામા પ્રાર્થના કરવી જોઈએ આ એમનો ઉપદેશો વિચાર હતો આજે પ્રાર્થના ફરેક પ્રાંતે જુદી જુદી થાય છે આથી અનેક રંગ ઊભા થયા છે ઘણા પ્રાંતના ભેગા થાય છે ત્યારે મુરદેલી પણ ઊભી થાય છે પ્રાર્થના સામુદાયિક સરકૃત ભાષામા જ થતી હોય તો બધા પ્રાંતવાળા ભાલી શકે

પ્રાર્થનામા સુર પણ એક જોઈએ, નહિ તો એ કાનને ખટકવો જોઈએ પ્રાર્થના સમજણપૂર્વક થાય તો આપણે બ્રાહ્મણ એને અને આપણા વર્તનને કેટલો સખથ છે એવો પ્રશ્ન પણ આપણા મનમા ઊઠશે

(નોંધ સચુકાર મહેતા)

નાવ પાણીની ઉપર જ રહે છે પરંતુ પૌંડી ને નાવની અંદર આવવા લાગે તો નાવ ખુડી જશે ચક્રસ્થ ઇશ્વરભક્તની જગ્યા એ જ સિદ્ધિ છે સત્સત્તા વહેવારોની વચ્ચે રહેતા હેવા છતાં મન પર દુનિયાદારીની ચિંતાનો અધિકાર નમવા દેવો જોઈએ નહિ નહીં તો આપણે તેમાં જ ખુડી જઈશું

— સમકુલ્ય પરમદ સ

વિરહભાવ.....

સુરુદ્યાલ મલ્લિકલ

પ્રભુએ આ જગત શા માટે સર્જ્યું હતું, એ કહેવું કઠી થકે છે? કારણ કે જ્યારે એને જગતનું સર્જન કર્યું, ત્યારે યોના સૃષ્ટિ-સર્જનનો કોઈ સાક્ષી ત્યા હાજર ન હતો. માણસનો જન્મ તો સૃષ્ટિના જન્મ પછી થયો.

પણ કોઈ કોઈ વાર માણસને-એ કરુણા-બોધનું એક પૂનશ્ચ છે-એમ જરૂર લાગે છે, કદાચ પ્રભુને પોતાના હૃદયમાં જે પ્રેમની વૃત્તિ હતી, તેનો વિકાસ કેવી રીતે થાય છે, તે જાણવાની ઇચ્છા હતી. એ પોતે તો સ્વયંભૂ છે, એના શબ્દો પણ તેવી રીતે સ્વયંભૂ છે. પ્રેમના વિકાસની પદ્ધતિ જાણવા માટે જ તેણે જગત અને માણસનું સર્જન કર્યું.

પ્રભુએ જ્યારે માણસને સર્જ્યો ત્યારે એમાં તેણે એક વિશેષ રીતે પોતાનો અસાધ્યો. તેથી એના હૃદયમાં વિરહભાવ જાગ્યો, જેમ માણસના હૃદયમાં, જ્યારે એ પોતાના પ્રભુ, પિતાથી જુદો થયો ત્યારે જાગ્યો. ત્યારથી

જીવન અને જગત એક ભાતનો વિરહ-વેદ થયી રહ્યાં છે.

વિરહની અવસ્થામાં હું ખ તો લાગે છે, પણ એ હું ખ એક અજન્મ આનંદ અને તદ્દાત્મીયતા તરફ માણસને લઈ જાય છે જ્યાં જે કઈ એણે બાહ્યદૃષ્ટિથી અમશા અંતરદૃષ્ટિથી જોયું છે તેને એક કલાકા-કે કવિ રંગરૂપબદ્ધ કે છંદબદ્ધ કરવા જાય છે, ત્યારે જે પ્રેરણા અંદરથી એને મળે તેના મૂળમાં એક ભાતનો વિરહભાવ હોય છે. જે એણે ઠીકું છે, સામળ્યું છે, તેને એ ફરીથી અનુભવવા હચકે છે. તેથી જ તો વિરહભાવ એની કૃતિમાં રંગ અને છંદ પૂરે છે. એટલે જ તો દરેક સચી કૃતિમાં પહેલાં તો અજ્ઞાના કિવમાં તદ્દાત્મીયતા ઉદ્ભવે અને પછી પુષ્ટાધોના ભાવ.

તો પછી દુઃખમાં એમ કહી શકાય કે, 'સર્જનમાં-પ્રભુના, પ્રકૃતિના કે માણસના-એ ભાવ પ્રબળ હોય છ: એક મિતનનો

ભાવ અને બીજો વિરહનો ભાવ. જેમ એક
ઇન્દ્રિયનુપની સુન્દરતા અને સાકારપણાનું કારણ
તરફે તેમ જ વરસાદનો સંપર્ક અથવા
સંબોધ છે.

(અંશ ૭ 'મીનાંજલિ' કાવ્ય ૮૮)

દેહ અદરદ વિરદ તમારો ભુવન ભુવનમાં રાજે છે,
દેહ રૂપ ધરી કલનબદ્ધ સમગ્રગતને સાજે છે,
તારે તારે રાત ગગને

હિમે નીરવ અનિશ્ચય તથા,
પરલપદ્ય પર અવ્યય ધારે વિરદ તમારો બાજે છે.
ધરતર રૂપ મહીં દેખાતો,
એ તવ વિરદ મનિરો મનો,
પ્રેમ પ્રેમ, સદુ દુઃખો, સખદુખમાં ને કાજે છે.
જવન સકલ ઉદાસ કમીને,
મીનિમાં સુરરૂપ પ્રીતિ,
તારો વિરદ રવો છે બિભરી આ મુજ અતર માહે છે.
[અનુ-નગીનદાસ પારેખ]

સરદારશ્રીની વાણી

તમારો જો નિશ્ચય હશે તો કોઈ તમારી
પ્રગતિ રોકી નહીં શકે.

x x x

આપણું ક્ષેત્ર શુદ્ધ હોય ત્યારે આપણી
સુરીઓ સુધારવાને આપણે હિમેશાં પ્રયત્ન
કરવો જોઈએ.

x x x

આ દુનિયામાં સત્તાની પાછળ પડેલો
મોટામાં મોટો વેગ કોઈ હોય તો તે
સુધામન છે.

x x x

લોકમનુષ્યેતિ મોડા માણસોના જારે લોગથી
પાય છે.

x x x

બીજા કોઈને કુખી ક્યાં સિવાય આપણે
જેટલું નધારે કુખ વેદીએ તેટલી આપણી
સિદ્ધિ વહેલી છે. એટલે તમે કોઈ ઉપર વેર
નહીં રાખો, કોઈ ઉપર શેષ ન કરો.

x x x

પા... તરતાર ખૂટે છે અસ અને
કિનારે કિસેલા ખૂટતા નથી એ ચાલુ; પણ
એવાઓ તરતા પણ નથી રીખતા.

x x x

માણસમાં અનેક ઇન્દ્રિયોનું જ્ઞાન છે.
નમગરને એક જ ઇન્દ્રિયનું જ્ઞાન છે.
(૧૬૪)

જો પોતાની આંખમાં મેલ નથી રાખતો,
કુદૃષ્ટિ નથી કરતો, જેણે સંયમ કયો છે
એનો આત્મા દેવટે ઇશ્વરમાં બળી ભાય છે.

x x x

જાગ્રત અવસ્થામાં આંવીએ હીએ ત્યારે
સ્વપ્નાં જૂઠાં સામે છે.

x x x

જેમ પાઠોશી મરે અને આપણે સ્વર્ગમાં
ન જઈ શકીએ એવું જ સ્વતંત્રતાનું છે
સ્વતંત્રતા જો આપણે જોઈતી હોય તો આપણે
આપણા પત્ર ઉપર લેલા રહેવું જોઈએ.

x x x

સામે થયા પિતા માર સહન કરે તો
તેમાંથી ઇશ્વરભાવ પેદા થાય છે. આ જ
મત્યામહત્વું સહસ્ય છે.

x x x

કુદરતે માણસમાં ચેતનનો છાટો નાખેલો
હોય છે. તેનો વિકાસ કરે તો માણસ પ્રગતિ
સાધી શકે છે.

x x x

જેનું શરીર કેળવાય છે તેનું મગજ પણ
સાચાસાચ ખીલે છે. બુદ્ધિનો એકલો પિલસ
નક્કમો છે. તેથી જગતને દાયદો નથી બુદ્ધિ
સાથે શારીરિક અમ માટેનો પ્રેમ ખીલવો
જોઈએ.
(ધ્યાતુ)
પ્રાસબ્યાપ્ત

યિ રતોલાલ,
 તારો કાગળ જોઈ
 આનંદ થયો. મેં તો
 તને કહ્યું છે કે
 હાથે તારી સંભાળ
 રાખે છે ચોરી થઈ
 લેતી ફિકર નહિ એ
 માલ ફરી વરાવવો
 નહિ. આપણી પાસે
 વધારે હોય ત્યારે
 ચોરી પણ થાય
 ૧૩^{૧૧} જાન્યુ
 ૩૨

[માધુષ કેળીક વાર જનુ થોડા સન્દોમાં જીવન-પગરમાં સદાચર્ય થાય એવો ઉપદેશ

અપના, આ વખતના પામાં અપરિમિત મનની સંજોમાં પરાણ રીતે મુખજ આપી છે.]

ચિંત રતીલાલ,

તારો કાગળ જોઈ આનંદ થયો.

તેની ફિકર નહીં. જે માત્ર ફરી વસાવવો

મેં તો તને કહ્યું જ છે કે ઈશ્વર ઘોરી પક્ષ ધાય.

તારી સંભાળ રાખે છે. ઘોરી થઈ આપુ

૧૩-૧૧-૩૨

ઈસ્લામી પ્રાર્થના

ઈસ્માઈલિયાઈ નાગોરી

આપણી પામે સરૂતમા જેમ એક સુંદર પ્રાર્થના છે: ‘તખસો મા જયોતિર્ગમ્ય’ તેમ અરબીમાં પણ એવી જ એક પ્રાર્થના છે: “રુખના અખ્દિરના મિનઝોલોમાતે અલતુ નુર” —

હે નિશ્ચયિતાના અમને અપારોમાથી પ્રકાશ તરફ લઇ જા. આ જ અર્થમાં આપણે ‘Lead Kindly Light’ એ અંગ્રેજી શબ્દનામાં જોઈએ છીએ કુઆન આપણા બધા પરમ્-સોની કાલાતમક આપામાં

કહે છે: “અદસાલો નુફરેસમાવાતે વસ્ અદ્દ” — પગથેચર પૂરી અને અદ્દામોને પ્રકાશ છે — ને એ જ પ્રકાશ તરફની સંખના બહત કરે છે. ઊમતા બીજનો અંકુર જેમ જમીન મોંતરો

મમ્ કાદે છે, સામનો સારો જ મલમા રૂપેના સૂંડ્યા ઉચે વધી જેમ અનવાણાં માટે આકાશ તરફ ટાય કાદે છે, તેમ માનરમાતને આપણે જાણેઅજાણે, થોડા રહ્યા પ્રમભુમાં, મદ કે તીક્ષ્ણ ભાવે આવી

તલમ, આવી તકપ, આવી તાલાવેળી ને તૂટા અનુભવતો જોઈએ છીએ. અવિરસિત રિશતિમાંથી વિકસિત રિશતિમાં જવા, અપૂર્ણતામાંથી પૂર્ણતા તરફ પ્રયાણ કરવા, લઘુતામાંથી પ્રભુતામાં પ્રવેશવા

આપણું કલ્પ તલપાપક થતું હોય છે. ઈનસાનના દિલની આ તમન્નાને ઈશ્વર દર્શાવે “અંતર મમ વિકસિત કરો, અતગર હે” એ જાનનામાં રમૂ કરી છે. ગુલશી, ખીચ, ઘર, કમારનાં ભગ્નોમાં

જ નહીં પણ ફેરિફેરાના, કાગેકાળના, કોમેકોમના સતતજનોના અંતરના ઉદ્ધારોમાં એ જ અપાજ સંજોગાય છે — એ જ આમમાકાકાર તરફ આમળ ને આગળ જવાની મહેચ્છા બહત થતી હોય છે

શાન્તિ ને જયોતિની આ શોધમાં સાધક પેલાના મનની કામનાઓ છોટી છુટકારેગળા પર અવલબન રાખતો યાય છે ને પ્રાર્થના કરે છે કે “રુખના આતેના ફિરુ દુનિયા હુમનતઈ વફિલ આખિર

તે હુમનતઈ રહેના અજામન નાહ” — હે નિસ્વાધાગ, આ દુનિયામાં ને આ પત્તીના જીવનમાં જે કલ્યાણકારી હોય એ આપ અને અમને (કામ, કોષ, વગેરેની) અગિ-વેદનાથી બચાવ.

પ્રાર્થનાનું સ્થાન જીવનમાં અરબ પિતામહ કો ઈબ્રાહીમ — Abraham — કેવું સમજે છે તે એમની એક પ્રાર્થનાથી સમજી શકી: “હે વિશ્વેશ્વર! પ્રાર્થનાને સદાય જીવંત રાખનાર મને બનાવ અને મારી પ્રભુમાંથી પળ એવા જ બનાવ — આટલી અમથના સ્વીકાર.” પથમગર કાદેમ કહેતા કે, “પ્રાર્થના

એ એવું ગરુડ છે કે જે આપણને બાળક જેવા વિમલ બનાવે છે.” પ્રાર્થના ન હોત તો થોડામાંથી તે ધાર સુધીની પાઠશાળાં માણસ આપો પીગતે દેહને જાત — રાત કે વિરામ કાઈ ન રહેત પ્રાર્થના

ને સદાઆર પોતાનામાં જ નહીં પણ પોતાની પ્રભુમાં પળ કાપમ ત્હે એવી બીજ પ્રાર્થના કરતા એક પુરાણ કહ્યું બતા વડા મારે છે કે: “હે નિસ્વાધા, અમારી વલુવાર એવા ને પ્રભુમાં અમારી આંખોને કારનારો આપ, અને અમને વિવેચીઓ, સદાચારીઓમાં અગ્રગામી કર.”

કુઆનમાં પથમગરને સંજોગી કહેવામાં આવે, III કે — “મારી પ્રાર્થના, મારું અસિદાન, મારું જીવન, મારું મનુ વિશ્વેશ્વર પાલકપોષક પ્રભુ માટે છે.” એવી જ મતલબની બીજ પ્રાર્થના છે કે,

“હે પુત્રી અને સહિતએના મુળરૂપ સ્વામી! તું જ મારો મિત્ર છે. મારું સર્વશ્રેય તને અર્પણ કરી દીધું હોય એ રિશતિમાં મને મરુ દેને અને સુંદર જીવન જીવનારાઓ સાથે મને જોડજો.” (આપુ)

ભગવાનનો

જાદુ

૦

એક સમયે ભગવાન
પુદ્ગલવાનીમા મહાવન
મા વિહાર કરતા હતા,
ત્યારે દિગ્ગજિ કુચનો
ભદ્રિયકુમાર ભગવાન
પાસે જઇને નમને અભિ
વાદન કરી એક બાજુ પર
બેઠો પછી ભદ્રિયકુમારે
ભગવાનને પૂછ્યું -
"ભન્તે! મેં સાંભળ્યું છે
કે, આપ ભગવાન શ્રમણ
ગૌતમ માયાથી એટલે
જાદુગર છે. શ્રમણ
ગૌતમ પાસે આવતીની
નામની એક મત્રવિદ્યા

છે એ જાદુ વડે બીજા ધર્મના અનુયાયીઓને
મેક્કિન કરીને તેઓને ધર્માતર કરાવી ગૌદ
બનાવે છે. શુ ભન્તે! જેઓ આપને વિષે
આમ કહે છે તેઓ સત્યભાષી છે ખરા?
તેઓ ભગવાન ઉપર અસત્યનુ આદોષણ તો
નથી કરતા ને? શુ તેઓ જેવું છે તેવું કહે
છે? ભન્તે! સહુધર્મીઓ વચ્ચે આવેા પ્રશ્ન
કરવો અમન મનાય છે. હું આપની બાબતમા
સત્ય જણાવ માગું છું એટલે ભન્તે! આવેા
પ્રશ્ન મેં કર્યો છે "

એ સાંભળી ભગવાન શાત ધીર અવાજે
મુદુગામી બોલ્યા -

"હે ભદ્રિય! અહીં કેવળ સાંભળવા
પરથી, કેવળ 'પર પરા'થી, કેવળ 'એમ
હશે' એવી શાવનાથી, કેવળ ધર્મશ્રદ્ધાથી
કદુ છે એવતા પરથી, કેવળ તકે અને
પારખાપુ

પદમનાભ શ્રી. જેની

હેતુથી, કેવળ ન્યાય
અને નીતિશાસ્ત્રમાં એવું
કે એવું સાડુ, કેવળ
કારણના અભ્યાસથી,
કેવળ મિથ્યાપ્રતિજ્ઞાને
પણ સંહન કરી લેવાની
વૃત્તિથી, કેવળ અમુક
અક્ષિ જગ્ય લાગે છે
એટલા પરથી, કેવળ
આમાશ આ શ્રમણ
અમને ગૌરવને રથાને છે
એટલાથી તમે દોષાર્થ
જના નહી. પણ હે
ભદ્રિય! અમારે તમે પોતે
જ પોતાના વિવેકથી

જણશો કે આ ધર્મો અનુશલ છે અને આ
ધર્મો કુશલ છે, આ ક્રિયાઓ પાપમય છે અને
આ ક્રિયાઓ નિપાપ છે, આ કૃત્યો વિદ્વાનોથી
ગદિત છે અને આ કૃત્યો વદિત છે, આ
આચારોથી અહિત તેમ જ દુઃખ થયે અને
આ આચારોથી હિત તેમ જ દુઃખ મળે,
ત્યારે હે ભદ્રિય! આવા અદિતકારી ધર્મોના,
કૃત્યોના, આચારોના ત્યાગ કરો

"ત્યારે તને શુ લાગે છે, ભદ્રિય! લોક
જે સમયે મનુષ્યમા ઉત્પત્ત થાય છે ત્યારે
શુ એ લોક હિત માટે કે અહિત માટે
ઉત્પન્ન થાય છે?"

"અહિત માટે ભન્તે!"

"અને છુબ યજ્ઞને, હે વદિય! લોકથી
અજ યજ્ઞને મનુષ્ય ક્રિસા પણ કરે, પર-
ઓમન પણ કરે, જુદું પણ બોલે કે
રૂઢી

બીજું એવું જ કૃત્ય કરે તેથી એને શું
દીર્ઘકાલ સુધી અહિત થયે કે હિત ?”

“અહિત થયે, જાતે !”

“તેથી જ રીતે, તે અદિવા મોડકેષને
વશ થઈને જે કૃત્ય થાય છે તે અહિત માટે
કે હિત માટે ?”

“અહિત માટે, જાતે !”

“આવા કૃત્યો મનજનોથી અહિત છે
કે હિત છે ?”

“અહિત છે જાતે !”

“અને આવા કૃત્યો ને કરતાં નથી, ને

બીતલોશ, બીતલેષ, બીતમેલ છે તે અહિત
માટે કે હિત માટે ?”

“હિત માટે, જાતે !”

“ત્યારે અદિવા ! ને તને હિતકારી લાગે
છે, કુશલ લાગે છે, મજલ લાગે છે, તે જ હું તને
કરવા કહું છું ; આવો બહુ મારી ખાસે છે !”

“જાતે, આપની આ માયા કર્યાણકારી
છે.” એન કહી તેણે જમવાનને પ્રણામ કર્યાં.

સગ્ગ પાપરસ અકગ્ગુ । (કાંઈ પાપ ન કરવું.)

કુસસરસ ઉપસપેદા । (કુસથ કરી કરવાં.)

એતં જુદાન સાસન । (આવું જુદાં સાસન છે.)

અધિકારીએ શાનો વિચાર કરવો જોઈએ ?

એક વાર ઘીન દેશના મહાન શિલ્પકૃત મેન્શિયસ લીર્નાઈ અદેશના શાળને
મળવા ગયા હતા. શાળએ કહ્યું : “આઆર્થશ્રી, આપ વધુ દૂરથી અહીં
પહોંચ્યા છો, માટે અમારા શાળપને ફાયદો થાય એવું કંઈક કહેા.”

શિલ્પકૃત મેન્શિયસ બોલ્યા : “શાળજી, તમે ‘ફાયદો’ શબ્દ શા સાડુ વાપર્યો ?
તમારે તો એમ કહેવું જોઈએ કે, ‘શાળપને કર્યાણકારી અને સચ્ચાઈભર્યું’ કહ્યું
કહેા.” ફારણ કે મારી ખાસે એવી જ વાતો કહેા.”

થોડી વાર જરા અટકીને પછી મેન્શિયસ કહેવા લાગ્યા : “જો શાળ એમ કહે
કે, ‘શાળપને ફાયદો થાય એ માટે શું કરવું જોઈએ ?’ તો મોટા અધિકારીઓ
કહેશે, ‘અમારાં કુટુંબને ફાયદો થાય એ સાડુ શું કરવું જોઈએ ?’ અને નાના
અધિકારીઓ કહેશે કે, ‘અમારાં ઘરને ફાયદો થાય એ માટે શું કરવું જોઈએ ?’
મોટા તેમ જ નાના ત્યાર પછી એક બીલા પાસેથી પેતાને ફાયદો થાય એવું
લઈ લેવા હતાજેત સારું કરી કે અને બાકી શાળ્ય બધાં આવી પડે. દરેક હજાર
રથવાળા શાળ્યમાં શાળ્યું ખૂન કરનાર એક હજાર રથચણી ઉમરાવ હશે, એક
હજાર રથવાળા શાળ્યના અધિકારીનું ખૂન કરનાર એ રથવાળો માણસ હશે. દરેક હજારની
સંખ્યામાં હજાર અને એક હજારની સંખ્યામાં એ એ કંઈ બહુ નાનીસૂતી સંખ્યા
તો ન જ કહેવાય. પરંતુ જો સચ્ચાઈને છેલ્લે મૂકવામાં આવે અને ‘ફાયદા’ને
પહેલું રથાન આપવામાં આવે, તો બધું જ જૂઠ્ઠની લેવામાં, પોતાની માલિકીનું
કરવામાં બધા મંડી પડે અને બધું મેળવ્યા વિના તેઓને કહી સંતોષ થાય નહીં.

“જો માણસ પોતાનાં માનાપિતાની અવગણના કરે તો તે કહી કર્યાણકારી
બની શાતો નથી; ને ગણસ શાળ્યનાં સાતસારનો વિચાર કરી નથી
સચ્ચાઈભર્યું વર્તન કરી શકતો નથી.”

“જો જ રીતે શાળ્યાધિકારીએ પણ શાળ્યને જે કંઈ ‘કર્યાણકારી અને સચ્ચાઈભર્યું’
કેાવ એનો જ વિચાર કરવો જોઈએ, ‘ફાયદા’ની વાત ન કરવી જોઈએ.” — શ્રુતસંભાર

બાપુજીની મીઠી વાતો - ૮

મહાત્માજીની ક્રત્યેક વાત હેતુપૂર્વક હોય તેમના પહેરવેશમાં થયેલા ફેરફારો ભેદજો તેમના જીવનમાં આવેલી કાવિનો ખ્યાલ આવી શકે તેઓ બેરિસ્ટર હતા ત્યારે તેમનો પાયાક પૂરેપૂરે મુરદાપિયન ઢબનો હતો. પછી તે જતો રહ્યો આફ્રિકામાં સત્યાગ્રહી જે શાક હતો. હિન્દુસ્તાનમાં આવ્યા ત્યારે કાઠિયાવાડી પાઘડી, ધોતી બોવે હતો. પરંતુ એક દેશમાંથી કેટલીય ટોપી બની શકે એ ભેદને તેઓ ટોપી-ગાંધી ટોપી - પહેરવા લાગ્યા ત્યાર પછી સફરો, ટોપી, બોનોયે ત્યાગ કરીને ફક્ત એક પશ્ચિમ પહેરીને જ આ મહાપુરુષ રહેવા લાગ્યા અને પશ્ચિમ પહેરીને જ તેઓ સમ્રાટને લડનમાં મળ્યા અને સર્વિલ તે વખતે બિડાયો ગરીબમાં ગરીબની સાથે એકરૂપ થવા માટે મહાત્માજીનો આત્મા તડકડતો હતો. એક વાર એક શાળાની મુલાકાતે ગાંધીજી ગયા હતા. કાલ્ચરિનોદ બાલી રહ્યો હતો એક છોકરો ઠંઠક બોલ્યો. માસતરે શુસ્સામાં ખાના બાપુ

સાને શુરુ

તે છોડત તરફ ભેધ મહાત્માજી તેની પાસે ગયા અને બોલ્યા

‘તે મને દાક મારી? તારે શું કહેવું છે? કહે જરાયે ગભતતો નહિ.’

‘તમે સફરો શા માટે પહેરતા નથી? હું મારી માને કહું કે? તે સફરો સીવી આપશે તમે તે પહેર્યો કે? મારી માના કાચનો સફરો તમે પહેરશો કે?’

‘હા, પણ એક ચરતે હું એકટો નથી.’

‘પછી તમને કેટલા ભેદજો? મારી મા તમને જે સીવી આપશે.’

‘મારે ૪૦ કરોડ બાપુજી છે ચાલીસ કરોડના અઝ પર વજ્ર આવે ત્યારે મને પણ સફરો આવશે તારી મા ૪૦ કરોડ સફરો સીવી આપશે કે?’

મહાત્માજીએ છોકરાની પીઠ યાબડી પછી તે આવ્યા ગયા શુરુજી અને વિદ્યાર્થીઓ. રાષ્ટ્રમાના કિરિનારાચળને આજ સામે લાવીને જ સીર બની ગયા ગાંધીજી રાષ્ટ્ર સાથે એકરૂપ થઈ ગયા હતા તબો રાષ્ટ્રની માર્ગડા હતા.

ત્રિવેણી સંગમ

અંક ૪૫૩૧ મુ ૬૦

(૪૪)

યરૌડા જેલમા રવિવારે બાપુ બપોરે ત્રણ વાગે
મીન લેતા હતા. એના માટે કે કોઈ અમલ
દારને મગવું કરવું હોય તો રવિ અને સોમ બંને
દિવસે અસુક સમય તો દિવસના વાત કરવાનો
રહે જ એક રવિવારે ત્રણમા બે ચાર મિનિટ
રહી હતી. એટલે વલ્લભભાઈ કહે “હવે
પાંચ મિનિટ રહી જ તમારે જે સોપણ,
નોંધણ કરવી હોય તે કરી નાખો.”

એ સાબાળી મહાદેવભાઈ બોલ્યા “તમે
તો ભણે વીલ કરવાને કહેતા હોય તેમ
બોલો છો.”

બાપુ કહે “લો ત્યારે કહી હતું, કાઈ
બૂલચૂક થઈ હોય તો માફ કરજો.” એમ
કહીને ખડખડાટ હસ્યા.

બાપુ પોતે કસોટી વિનોદ ઉપર નહોતા
હસ્યા, પણ એ તો તેમને એક મધુર સ્મરણ
હસાવતું હવે એ તેમણે પોતે જ કહી
બતાવ્યું “બા બિચારી કહે, ‘બૂલચૂક થઈ
હોય તો માફ કરજો.’”

વલ્લભભાઈને ખબર નહોતી એટલે તેમણે
પૂછ્યું : “ક્યારે ?”

બાપુ “અરે, મને પકડવા આવ્યા
ત્યારે જ તો આખમાથી આસુ પડે અને
કહે ‘બૂલચૂક માફ કરજો’ એને તો
બિચારીને થઈ ગયું હશે કે હવે આ મન
મળ્યા કે ન મળ્યા, અને માફી માગ્યા વિના
મરી ગયા તો શું થશે ?”

સૌ ખડખડાટ હસી પડ્યા
૨૭૦]

(૪૫)

એક વખત બાપુને ઉર્ફ કાપી લખતા
ભેળને સરદાર કહે “એમા ને છવ રહી
જશે તો ઉર્ફ મુનશીને ખવતાર લેવા પડશે.”

થોડી વાર પછી કહે “તમારું ચાલે
તો પગે પણ કસમ ચલાવો.”

બાપુ કહે “હાથ ખોટકી પડે તો
તેવુય કરવું પડે તમને ખબર છે કે ધુમદી
આગળ મૂળ માણે અને ભેખા માણે
અત્રેજ સામે લડતા લડતા પડ્યા ત્યારે તેમણે
પગ વતી બદલ ચલાવી હતી ? ત્યારે ને પગ
વતી ખોળી ચાલી તો પગ વતી કસમ ન ચાલે
અને રટિયો નહિ ચાલી શકે ? હા પગ વતી
પૂણી ન ખેંચી શકાય તે કુખની વાત છે.”

(૪૬)

દક્ષવમા કેટલીક વાર બાપુને નાદાન
અને બલિય પ્રશ્નો લોકો પૂછતા એક વાર
પ્રશ્ન એ હતો કે, ‘આપણ ત્રણ મણદું શરીર
લઈને આપણે ધરતી ઉપર ચાલીએ અને
અનેક ક્ષીડીઓ અમદાઈ બાથ એ હિસા રી
રીતે અટકાવીએ ?’

સરદારે દુરત બાપુને કહ્યું, “એને લખોની
કે પગ ચાથા ઉપર રાખીને ચાલે !”

(૪૭)

વલ્લભભાઈ જેલમા પાકીટો બનાવતા,
અનેક વસ્તુઓ સંધરતા અને બીજા અનેક
કિસ્મતો કરતા એ ભેળને બાપુ એક વાર કહે,
“સ્વરાજમા તમને રોડું દફતર આપશું ?”

વલ્લભભાઈ કહે ‘સ્વરાજમા હું લઈશ
ચીપિયો અને તૂમડી !’

(ચાહ)

૧૫૫ ૧૫૫ ૫

એકોપાસનાનો અશક્ત, પ્રેમ અને બધુ-
ત્વનો સમર્થ હિમાયતી મસ્ત સંત હોથી
બંને સુવસમાન સિધી હતો. પિતાનું નામ
નિકેદર શુભ મોરાર સાહિબ.

આ સુવસમાન-સિધી સત કેમ બન્યો
એની એક દિલચસ્પ હારતો છે: નેકનામ
ગામની મોરાર ભજનમંડળી સાથે હોથીની
બેઠકે થતાં, ઉત્તરેત્તર એમા એને રસ
પડતો ગયો, તેમ તેમ એનું અત્તર તદ્દુપ
મતુ થા-યુ. આ બેઠકે પિતાના દિલને આધાત
લાગ્યો. એને યધુ કે ખાકાના બેલધારીને
હાથ ખડગ જ ચોલે, તથુરે નહિ સિધી
કેમ તો જવામદ? એની જુવાનીને સીને
જ એ મયદાની પસદ હોય, એને હાથ આ
ભગતના જ તરફ ન હોય આમ પિતાના
વધના જતા આધાન-પ્રકોપે હોથીને કાપર,
બાલકો, નમાલો કહી નિત્ય મેજાના માર
પડવા લાગ્યા, તેમ તેમ તો એ સિધી બચ્યો
મકાતો, દુઢ થતો ગયો.

સુખરુ હોતા હું ઇન્સા, આફતે આને કે બાદ;
રંગ લાતી હું હીના, પદ્મરસે પીસ બને કે બાદ

આમ એવાના મારે, રોજ રોજ હોથીના
હૈયાની હીના પિતૃ-પ્રકોપના પદ્મરથી પીસાતી
રહી. વખત જતા હોથીને હૈયે ભજિ-હીનાના
રંગ ચપ્પા એને દુદયે રામ પ્રગટ્યા બસ
એ ધડીથી જ નાત-જાત, ઊંચ-નીચ, ધર્મ-
પદ્મર્મના તમામ લેદભાવના સીમાડા મારત
પાગ્યા અને હોથીએ તો હવે ઢેલવાડે પબ્બ
આમનિયા માલ્યા હોથી છૂટથી ગાવા લાગ્યો
ને ભોતામા હોથી દરેકને હૈયે રમી ગયો.
પબ્બ બાપથી આ બધુ બોધું ન જવાયુ એટલે
એણે એક દિ' હોથીને બોલાવી કહ્યું, "લે
પાસખાપુ

હોથી, કા તો તુ પી ને કા તો હું પીઠ.
મારાથી આ નથી બેવાતુ." આમ કહીને
બાપે અપીણી પ્યાદી આગળ ધરી.

"તમે નાહક શુ કામ પીવો? લાવો,
હું જ પી બઉ" એમ કહીને હોથી વખડા
ગટગટાવી ગયો, અને જોરડા વાસી, કામજાની
સોજ તાણીને સુધ ગયો.

મોડી રાતે ભજન મઠળ વિખરાયુ,
ત્યારે રસ્તે ચાલ્યા જતા શ્રોતાઓને મોઝેથી
નિકેદરે ઘરમા બેઠા બેઠા સાંભળ્યું, "અરે
બાઈ, હોથીએ તો આજ કમાલ કરી. એનું
ગળુ તો બસ! જ ગાય એટલે તો હૈયા
હલી જોડો." આ સાંભળી બાપ ઢેલવાડે બાપ
છે, જુએ છે તો હોથી હાથમા તથુરા લઈ
ભગત હાલતમા બેઠો છે આમ ઘેર અને
બહી બને જગ્યાએ હોથીને ભગત ભાળીને
નિકેદર એના પગમા પડી ગયો એ જ
ધડીએ નિકેદરનું સમગ્ર જીવન પલટી ગયું
અને પોતે પબ્બ એ ભજનમંડળીમા સામેલ
થઈ ગયો.

આમ હોથી હિન્દુ-મુસ્લીમ જેવા સકુચિત
વાદાથી પરબઈ પહેલેલો સતપુરુષ હતો.
એની વાણીમા પબ્બ અતામી 'એકોપાસ'ની
ઉપાસનાનો બોધ ॥ એમા ઇશ્વરના દેઈ
નામવિશેષ, કે શાસ્ત્ર-ધર્મ, પથ કે દેવ-
દેવીઓ, તેમ જ પૌરાણિક ઘટનાઓ પ્રત્યેનો
કૈશ પબ્બ ઇશ્વરો બોવા મળતો નથી. બીજા
સુતો કરતા એની વાણીની આ એક વિશિષ્ટતા
છે. તદુપસત એ વાણી સાદી, સીધી ને
ફાવોટ છે, તેમ એની 'દાસ' ભાવનાને
લઈ એની રચના નિરાડબરી ને નેહુબરી
નિર્ભજ છે જુઓ આ રહી એ અમીયલ

વાણી-મજના :

દોષીની વૃત્તિ, જોની મુરવા નપાદે સંત
શ્મશાનમાં લાગે છે ત્યારે જોની તમામ વળિતિ
ટળી બચ છે. આમ કાલા-પલટ કરાવનાર
શુર મળે છે. જોનું ચિત્ર નીચેના
અનન્ય પ્રપચારમાં છે.

વૃત્તિ મારી અંતયસ્થમાં લાગી રે,
નુરના મારી સાધુ અસ્થમાં લાગી રે;
તેજે મારી ભે' ભાગી ભે' ભાગી.
સનગુરુએ મને શબદ સુણાવ્યો,
શ્રદ્ધા રહી લાગી; તખત ત્રિવેણીના પીર ઉપર,
મોહન મોરલી લાગી રે—તેજે મારી
મહા કિશ્ક મહા મહાનું મહાનું;
દિકાદે ન જોયું ભાગી;
પુરુષ મળ્યા અને અમર અગિતા,
ત્યારે મુરતા સુનમાં લાગી રે—તેજે મારી
દયા કરી મન ડોલતું શાશ્વતું,

તુલના મેલાની ત્યાગી;
સતગુરુ આગળ શિયા નમસ્કાર,
ત્યારે ભાવથી પકડી આગી રે—તેજે મારી
સતગુરુએ મને કરેણા કીમી,
અંતર પ્રેમ પ્રકાશી;
'દાસ હોયી' શુર મોરાર મળિયા,
ત્યારે તુલી જનમ કેરી ફાટી રે—તેજે મારી

આ બીજા પદમાં જૂઠા જગની જૂઠી
જનના અને કાગળગની ફૂલી કરામતની વચ્ચે
'સાહેબ, સનમુખ રહિયો' મતલબ કે,
સતને પદમે રહેને જોની અરજ આપી સત
સાહેબને કરે છે :

સનમુખ રહિયો સાહેબ મેરા,
ફૂટા કમિયુગ આયો રે;

ગાદાકાર દુવો અવનિમે,
સાધુ ચોર મચાયો રે.—ટેકો

દયા પદ્મકો નામ બિલાયો,
પાખંડ ચોર છવાયો રે;
કામ, ક્રોધ, આક્રંદાર ગાદો,
મતસર, મોહ છુપાયો રે. ૧
ધૂના અવધૂ લેખ ધરત હે,
ધર ધર અલખ જગાયો રે,
અવધૂના સોં થકા નહિ કાઢે,
જગલ બાંસ કતાયો રે. ૨
જરમન કર્મ કાંક નહિ જાતે,
મોહી લોગ કમાયો રે;
ચલિનતા ચિત્ત નહિ સંજો,
અવર પુરુષ મન ભાયો રે. ૩
જૂઠે નરપતિ જૂઠી દુનિયા,
જૂઠા હો સદા મચાયો રે;
'દાસ હોયી' શુર મોરાર મિલિયા,
સાહેબ સાચ લિખાયો રે. ૪

અંત કરણી શુદ્ધ બહિતભાવના વગરની
લૂપી કિલમુશી, જાન નકામાં છે તેમ બાહ્ય
'કર્મ-ધર્મનો કોઈ અર્થ' નથી જોમ હોયી
બાળે છે :—

દિલરામાં દુબધ્યા, લીલર ન લીલ્યા રે,
પીર યજ્ઞને પૂજાવે રે,
શુરમમ કયું પાવે, કયું પાવે.
લક્ષિ તેમ લાવ વિના નવ આપે રે,
શુરમમ કયું પાવે, કયું પાવે.
ખરેખર, જીતર જોબધ તેમ જગતની
આ ભવાનકતા, કલુષિતતા કહેને વિરમ પામે.
અને 'શુર-ગમ'—સાચો શક્ત મળે,
સત્યની આખી શાખ

દયાએ કહ્યું - "અરે, હું છે કોણ? કયું જોડતી કેમ નથી?"
આંસુભીની આંખે ઉતાર આપ્યો; "હું કૃપાળુ છું. હું બોલી શકતી નથી."

શુરદેવ

પ્રારાણાપુ

બાપુ એ તમે અમને કમળેર, ગરીબ, અજ્ઞાની અને શુધામ છોડીને જાત તો, જ્યાં મુખી અમે બળવાન તપગર, જ્ઞાની અને આજ્ઞાદ ન થયા હોત ત્યાં મુખી, જોછામાં જોછા એટલા દિવસ અમે જરૂર તમારી અહિંસા પાળતા રહ્યા હોત તમે હતા ત્યારે નિશક અમે બેહદ મહેનત કરી તકલીફો ઉઠાવી પણ એ સમજાતું નથી કે, એ તકલીફ ઉઠાવવાની પાછળ તમારો અમને ડર હતો કે સમાજનો ડર હતો અથવા તો બીજા દેશો અમને વધારે કે તિરસ્કારો એનો ખ્યાલ હતો એ અમે દિલના ઉમંગથી એ પ્રકારની મહેનત કરી હોત, જેને આજે આપણે તપસ્યા કહીએ છીએ, તો અમે આજે આવી અવસ્થામાં ન હોત અને અમને પોતાને જ દેવિન કાવવાની જરૂર ન રહેત પોતાની મહેનતથી માત્ર કંઈકેથી ચીજોને ઉપયોગ કંઈ જુદો હોય છે અને જાનમાં કે વારસામાં મળેલી ચીજોને જુદો હોય છે આપે આપેવા દુશ્મનાઈ પોતાની કમાઈમાંથી ખરીદેલા જોડા લૂછવાની વાત કોણ જાણતું નથી ?

અમે લોકો પણ આજે તમારા તપ, ત્યાગના ભગથી મળેલા સ્વરાજની સાથે જે અવહાર કરી રહ્યા છીએ, એ જોઈને બીજા લોકો એ અમારી તરફ આગળી ચીંધે, તો કદાચ તમે પણ એ સહન ન કરી શકો પરંતુ બાપુ સાચી વાત તો એ છે કે, લોકો ભલે અમારી તરફ કેટલીયે આગળી ચીંધે, તોયે અમે એની જગ્યાએ પરવા કરતા નથી તેથી તમે એમ ન માંડો કે અમે ચીકણા થયા જેવા છીએ અને અમારા પર ટીપા ઘાલી શકતા નથી. આ રાખાપુ

અમે તો જે કામમાં લાગ્યા છીએ તેમાં સાચા દિલથી લાગ્યા છીએ અને અમારી સામે હંમેશાં એ જ બે વાત રહે છે કે કંઈ રીતે અમે અમારા દેશને દુનિયાની નજરે લાવીએ અને કંઈ રીતે હેર પ્રપિતા તમને દુનિયામાં પૂલપત્ર બનાવીએ આ બે કામ કંઈ જોછા મહત્વના નથી એમાં લાગેલા હોવાથી તમે અમે સત્ય અને અહિંસાને મિલકૂલ જૂઠી જાઈએ તો અમે શુ બુરૂ કરીએ છીએ ? સત્ય અને અહિંસાથી પણ એ જ થાય છે કે દેશ ખ્યાત પામે અને તમારું નામ જગતમાં ઉજ્જવળ થાય પરંતુ આ બે કામ સત્ય અને અહિંસા વિના થઈ શક્યા છે તો પછી અમારી તરફ જે લોકો આગળી ચીંધે છે તે એમની ખૂબ છે કે આગળી ચીંધનારાઓની અમે પરવા કરતા નથી એ અમારી ભૂલ છે ? બાપુ, હવે તમે જ સમજા લેલો કે, અમે ચીકણા થયા છીએ કે કોરા

બાપુ, તમે અમને એક બહુ મોટા દેશનું રાજ ન સોંપી ગયા, એક બહુ મોટી મજબૂત સરકારને હાકી કાઢવાનો જશ આપી ગયા, સત્તર અબજની લેણદારીની શાહુકારી અમારા હાથમાં સોંપી ગયા, અને અમને આજ્ઞાદ બનાવી ગયા એટલું જ નહિ પણ અમારા પગમાં ખૂંચનારા કાટાંઓનો પણ નાશ ન કરીને અમારા મકાનના એક ખૂણામાં નાખી ગયા, તો ચાહી તમે જ કહેા કે, આ સિવાય અમે ક્યા કામમાં લાગી શક્યા હોત જેથી તમે સોંપી ગયેલા આ જથ્થા મુખોનો પૂરેપૂરો જાનદા અનુભવી ચક્રીએ ? ક્યો બાપ પોતાના દીકરાઓને આ રીતે મુજબ ભોગવના જોઈને સુખી ન થાય ? તો ચાહી કોણ જાણે કેમ

કેટલાક મૂર્ખ લોકો આજો વખત બચ્ચા કરે છે
 બાપુ આજે ને અમે કહેલા કપડા
 પહેરીને તુટેલી ઝૂપડીમાં રહેવા લાગીએ તો
 તુ પેલા આગળી ચીંધનાર જો એમ કહીને
 અમને બદનામ ન કરતા કે, જુઓ, આ
 કોઠાનો બાપ એમને મટે આટલું બધું
 મૂકી ગયો છે તોયે તઓ આવી બૂરી દશામાં
 રહે છે? આજા ઉદાર બાપના આવા કજૂસ
 દીકરાઓ! એટલું જ નહીં પણ એ આગળી
 ચીંધનારાઓ અમાના કહેલા કપડા અને
 તુટેલી ઝૂપડી ભોળને એવો આમેય પણ કહે
 કે, જુઓ, આવા કલા બાપના છોકરાઓ
 એવા પાકયા કે બાપની આખ બધ ચતાજ
 બધુ ધન જુગારમાં ઝુભામી બેઠા અથવા
 બીજા કોઈ રીતે ઉત્તર દીપ્ત બાપુ, તમે તો
 એ જાણો જ છો કે, આ દુનિયા અમને
 કોઈ પણ રીતે જ પીને રહેવા દેશે નહિ
 એવે અમે એ સડુ નથી કહ્યું કે, અમે
 એમની કનડગત તરફ ધ્યાન જ આપતા નથી?
 બાપુ તમે જ વિચારો કે, આ અબજોની
 સ પતિવાળા, અશ્વજ્ય મિલોવાળા, ભર્થા ભર્થા
 એતરવાળા અને કૂધ ધીની — ધીની નહિ,
 બનાવટી ધીની — નદીઓવાળા દેશમાં લોકો
 બૂજે મરી રહ્યા છે એવો શોર મચાવેલો,
 એ અમને બદનામ કરનારો નથી શું? તમે
 આવા પાગલ લોકોની તરફ જરાયે ધ્યાન ન
 આપશો તમે જ વિચારો કે, અમે હસ
 અજ જરિયાની નોંઠે આખા હિંદુસ્તાનમાં
 ફેલાવી દીધી છે હવે એ જોને ઉઠવાની
 કોઈ તકલીફ પણ ન લે અને બૂજે મરે તો
 એમાં અમારો શો હોય? બાપુ તમે જ
 વિચારો કે, એ અમે કોઇને નાહવા મોંઝે
 સમુદ્રમાં નાખીએ અને તેના પેઝા પાણી
 ભરાઈ જવાથી તે મરવા પડે અને પછી તે
 પૂળીને મરવ નો શોર મચાવે, તો એ જુદી
 વજા!

વાન થયો કે નહિ? એવી જ રીતે આ
 ભર્થાભર્થા દેશમાં આજમુ લોકો જ બૂજે
 મરવાનો શોર મચાવે છે, મહેનતુ નહિ તેમજ
 કાપડની અનેક મિલોવાળા દેશમાં નવચા
 રહેવાની શી જરૂર? અથવા એ કોઈ એવી
 હાલતમાં રહે તો એમાં એનો જ દેષ છે
 હ, અમે એક બીજા વાત પણ કહેવા માગે એ
 છીએ કે ત્યારે અમારો દેશ અઢાળી ભરપૂર
 છે ત્યારે અમે બહારથી અનાજ શા માટે
 મગાવીએ છીએ? એવું ખડુ વહરય તમે
 જાણો તો છો જ પણ અહીં અમે અમરી
 તરફ આગળી ચીંધનારાઓને મોઝે દર્શાવવા
 માગીએ છીએ કે, ને દેશોમાં અનાજ ન
 ખવવાથી ભરબાદ થઈ જાય છે એમના પર
 દયા લાવીને અમે બહારથી અનાજ મગાવીએ
 છીએ અથવા એવી ગરજે મગાવીએ છીએ
 કે ને નીજી વિચિચુદ કાટી નીકળે ત્યારે
 એ અનાજ અમને અજ મામમાં આવશે
 આ વાત પેલા આગળી ચીંધનારાઓ સમજતા
 કે વિચારતા નથી, ન તો તેઓ શરૂપની
 કુનેહમી વાકેફ છે, માત્ર શોર મચાવવાનું
 અને આગળી ચીંધવાનું જાણે છે

બાપુ ને ઘરમાં દરેકને મન હાવે તે
 લઈને ખાવની સ્વતંત્રતા હોય તે ઘર કેટલું
 સુખી હોવું જોઈએ! બાપુ તમે તો જેલમાં
 રહ્યા છો, તમે જાણો જ છો કે ત્યાં બીડીનું
 એક બડલ એક શેતરજીના બદલામાં મળે છે
 અને એથી શું કોઈ કેલી દુખી થાય છે?
 તે તો એ શેતરજી આપીને પણ બીડીનું એક
 બડલ ખરીદવા તૈયાર હોય છે આજે ભારત
 એક ઘર જેવું બની ગયું છે અથા જ ભારતના
 માતિક છે આજે કોઈ બે ગણા કે ચાર ગણા
 દામ આપીને પેતાની જરૂરિયાતની ચીજ
 ખરીદે છે અને પુરા થાય છે અને ઘરમાં
 શું એવું નથી થયું કે, બાપ પેતાના છોકરાને
 ધારા બાપુ

એક રૂપિયા આપીને એક જલેથી લે છે અને
મા બે રૂપિયા આપીને પોતાની ટીકરી પાસેથી
એક દીગલી ખરીદે છે અને બાકી ખાચ
રૂપિયા આપીને પોતાની નાની બહેન પાસેથી
એણે બનાવેલી માટીની એક પૂરી વેચાતી
લે છે? બસ, એ જ પ્રકારનો આનંદ આજે
ભારત ધરમા થઇ રહ્યો છે કેન્દ્રાક પાગલ
લોકો એને ચોરબત્તર કે કાળા બત્તર કહે છે,
જાણે કે એ લોકો બધે દમ કળી ગયા હોય

બાપુ ધરમા જુડુ જોડવુ એ કંઈ જુડુ
બેલેલુ કહેવાય? જુડી વાર્તાઓ સ્તબ્ધ બીને
અમે ખુશ થઇએ છીએ અને સાબળનારા
બાગકો સાચુ હુસે છે અને કોઈ કોઈ તો
એમ થી મોટી શિખામણ પણ લે છે આપુ
જુડુ બોલવુ એ જુડુ બોલેલુ ન કહેવાય
એ સત્ય કરતા પણ વધારે કામની ચીજ છે
તેથી તે સત્ય જ છે ધરમા કંઈથી ચોરીને
કોઈ ચોરી માને છે ખરું? માખણ ચોર
બગવાનના દેશમા આપસમા કંઈથી ચોરીને
ચોરી કહેવી એ નાસ્તિકતા નહિ તો શું છે?
બાપુ અમારી તરફ આગળી ચીંધનારા પાકા
નાસ્તિક છે અથવા તો પાગલ છે

બાપુ, હવે એ વાત કહેવાની બાકી રહી
કે, અમારો કોઈ મોટો નેતા અથવા તમારી
આસપાસ રહેલો કેઈ નેતા, કાળા બત્તર સાથે
શોર મચાવી મૂકે છે અને સાથે સાથે એમ
પણ કહે છે કે, અમે કાલકા પનાર કરીને
આ કાળા બત્તરને જલદી અલ લાગીશુ
એથી તમે એમ ન માની બેસતા કે ભારતમા
સાનેમાય આવા કાળા બત્તરો ચાલી રહ્યા છે
જે બૂરા છે અને જેનાથી દૂર રહેવુ જોઈએ,
પણ બાપુ કૃષ્ણને હઠી ચોરતા બોધને જસોદા
શોર મચાવતા હતા અથવા આજેય હુડેક
ધરમા મા પોતાના બાગકોને છાનામાના કમા
બોલીને નિરિપ્ત ચોરતા બોધને શોર મચાવે
ખાતાખા પુ

છે, એને જેટલુ મહત્વ આપવામા આવે
એટલુ જ મહત્વ અમારું નેતાઓના ચોરને
તમે આપો છો ખરી રીતે આવા પ્રકારના શોર કે
ગુસ્સાની પાછળ બેહદ પ્રેમ રહેલો હોય છે
આ વાત બાગકો પણ સમજે છે અને તમે
તો બલેજા છો ભારતની આજની સરકાર
કોઈ અંગ્રેજ સરકારની જેમ જે ટા માખાપ
નથી બની તે તો સાચા અર્થમા માખાપ
હિ તેથી તો અમે નીકર બનીને અમારી એ
રમતમા રમવાપરવા રહ્યા છીએ, જેને લોકો
કાળા બત્તર કહે છે

બાપુ અમે તમારા અનુયાયી છીએ
એટલે તમારી પાછળ રહેનારા છીએ તમે
જીવતજીવત જે કામ કરી ગયા તેની નકલ
કરીને એ અમારામાંથી ઘણા એવુ જ કામ
કરે તો તે તમારા કરતા આગળ વધી જાય
અને એવી બેઅહમી અમે શી રીતે કરીએ?
અને તમે પણ કહાચ એવી બેઅહમીને સહી
ન શકો લોકો અમને વળંબેદ કરીને લક્ષ
કરવા કહે છે, એથી તો અમે તમારાથી
આગળ વધી જઇએ જે તમે કરી ગયા
અથવા જે તમારી સામે થઈ ગયું એ ટીક છે,
અમને એ ફગૂલ છે પરંતુ અમે પાછળ
આવનાર હોવાથી, તમારા અનુયાયી હોવાથી
તમારાથી આગળ શી રીતે જઈ શકીએ?
કોણ બલે કેમ ભારતવ સીએ? આ નાનાડી
વાતને શા માટે સમજી શકના નથી અને
આમો વખત અમને નિષ્કારણ પૂજવે છે

બાપુ તમે અમને સુખમય છોડી ગયા
અને સુખ છોડીને હવે અમે દુખમા પડીએ
અને તમને દુખી કરીએ એવુ અમારાથી
ન થઈ શકે આ આજની ચીંધનારા લોકો
અમને દુખમા ધકેલીને તમને દુખી કરવાની
વત વિચારી રહ્યા છે અમને એટલો વિશ્વાસ
તો છે જ કે, તમે એ લોકો તરફ જરાયે

ધ્યાન આપયો નહિ

પરંતુ એટલાથી કામ ચાલશે નહિ તમારે તમારી અનંત શક્તિઓ એ લોકોના મન પણ ખડલાવવા પડશે અને એ લોકોને એવા બનાવવા પડશે કે તેઓ તમારી પૂજા કરતા કરતા અમારા પર એટલો પ્રેમ રાખતા હોય કે અમે આ દુનિયાને છોડીને જઈએ

ત્યારે તમારા ચરણ આગળ કયાક જમને પણ જગા આપીને એ જ રીતે અમારા ગીનો ગાતા રહે, જેમ આજે અમે તમારા ગાઈએ છીએ બાપુ, અમે નિરંજન છીએ અમારું દિલ સાફ છે અને એટલી જ સચ્ચાઈથી અમે બોલીએ છીએ

‘મહાત્મા ગાંધીજીની જય’

સાથે છત્ર-રસ [અનુ. ૫૦ ૨૬ થી આડ]

જુદા ધ્યાન તે છવડામાં એટલું હતું મેં મારી જાતને પૂછ્યું, ‘અન્ના, પેલું છવડું ખાશે કે ? જોને ભેળને તારા મામા પાણી આવે છે કે ?’ મારા મામા પાણી છૂટ્યું નહોતું અને જે રસ મળ્યો હતો તેનો એ પરવડાને યોડા જ

ઉચ્ચ અભિરુચિ [અનુ. ૧૦ ૨૫ થી આડ]

તેણે બગીચામાં ફેટલીક શુક્રાંજી પણ બનાવી છે હા, તેની એકબે કસર જરૂર છે, કે તે ધન કમાય છે અને પોતાને એ ધનનો માલિક

ખ્યાલ હતો ? જોને શમાયજ્ઞમાનો રસ ચાખતા આવડતું નહોતું એ પરવડીના જેવી આપણી દશા છે તરફતરફતા અનેક રસોમાં આપણે જુરેલા છીએ, તહીન ઘર્ષ ગયા છીએ પણ સાથે રસ મળે તો કેવી બહાર આવે ?

અમને છે પણ ધનનો ઉપયોગ તો તે સૌને કરવા કે છે

પરંતુ આ વિષયાતર યથેા આપણે તો વાતો કરી રહ્યા હતા ફક્ત અભિરુચિની જ ”

કલ્યાણનો ખળનો !

સુકુલશાઈ

શિવાજીના સૈનિકોએ કલ્યાણ પર સ્લાઈ કરી ત્યાંનો સૂબો છવ બચાવવા નાસી છૂટ્યો. સૈનિકોએ કલ્યાણને લૂંટ્યું વળી તે લોકોએ સૂબાની યુવાન અને રૂપવતી પત્નીને પણ સથે લઈ લીધી સૈનિકો યુવા થતા વિચારતા હતા કે, શિવાજી આવી ખબરસૂરત યુવાન સ્ત્રી ભેળને આપણને શાખારી આપશે

શિવાજી પાસે આવીને સેનાપતિએ કહ્યું, “મહારાજ, અમે આપને માટે આપે કરી ન ભેરેલો એવો ‘કલ્યાણનો ખળનો’ લઈ આવ્યા છીએ માટે આપ એ ભેવા પધારો ”

શિવાજી ત્યાં જઈને છુએ છે તો એક રૂપવાન સ્ત્રી નીચું મો રાખી બેસી શિવાજી તરત એની પાસે ગયા અને પગે પડી બોલ્યા ‘માના હું જો તારો પુત્ર હોત તો તારા જેટલો જ રૂપવાન હોત માતા, મારા સૈનિકોને અપરાધ માફ કરજો ”

પછી શિવાજીએ સૈનિકોને ઠપકો વ્હાળી કહ્યું, “મને લજ્જાનાર આવું કામ તમે શી રીતે કર્યું ? ત્યાં સુધી આપણે પરસ્પરીને માળહેન ન ગણીએ અને તેમને આદર ન આપીએ, ત્યાં સુધી આપણને લજ્જાવાનર્તી મદદ મળશે નહીં આપણી છતનો આધાર આવી મા-બહેનોના આશીર્વાદ પર જ છે ”

પછી શિવાજીએ કલ્યાણના સૂબાની પત્નીને માનવેર સૂબા પાસે એકલી લીધી

અહિંસાનો એક પાર્થિવાઈ ...

કિં તો લાવે ધૃ મશરૂવાળા

મનજ વાડીમા એક હરિજન શાક વેચનારી વૃદ્ધા આવતી હતી અહીંની સ્ત્રીઓ સાધારણ રીતે તેની પાસેથી શાકભાજી ખરીદવાનું પસંદ કરતી હતી કેટલાક દિવસો પહેલાં તેના પતિનો સ્વર્ગવાસ થયેલો તે વૃદ્ધાને કેઈ સત્તાન નહોતું હું મારી પત્ની સાથે તેને ઘેર તેને દિલસો આપવાને ગયો હતો અમને જોઈને તે કેટલોક સમય શેઈ

શાન્ત થયા પછી તે બોલી, “તે જાત્યા ગયા તેના મને શોક નથી થયો જ નબળા પડી ગયેલા હતા, સાડુ થયું કે તેઓ શાત થયાં મારા જીવતા જ તેઓ આદયા બધા એમ તેઓ ધૃષ્ટતા હતા ! હમેશા કહેતા, જની [તે વૃદ્ધાનું નામ જનાબાઈ હતું] તું મરા પહેલાં જઈશ, તો મારી સ્થિતિ ધણી જ ખરાબ થશે. મારી જાણ કેણુ જાણશે ? ”

“ પછી એક વાતનું હું ખ મને અવશ્ય છે તે દિવસે સ્વરાધી જ એમને જીવ ગણાતો હતો. મેં કહ્યું, ‘ આજ હું શાક વેચવા નહીં જાઉં ’ પછી તેમણે કહ્યું, ‘ નહીં, તું જા ગણનાવાની કઈ જરૂર નથી ’ ”

“ હું જલ્દી પાછી આવી એમનું મોહવાનું બંધ થયું ગયું હતું એમ મેં જોયું વિદાય વખતે મારી સાથે એક મઠિા શબ્દ જોત્યા હોત તો મને બહુ સાડુ લાગત પરંતુ તે પછી થયું નહીં તેના મને શોક છે ”

તે પછી બીજી વાતો યઈ એક માણસની તરફ ધ્યાસર કરીને તેણે કહ્યું “ આ મારો મતીએ છે એક વખત તેણે મારા પર હાથ ઉઠાવેલો, ત્યારથી તેઓ તેના પર નારાજ હતા કહેતા હતા, કે જેણે મારી જનીને ખારા બાધુ

મારી, તેને મારા શબને ઝડકવા પછી ન દેશે તેમના મર્થ પછી બીજા સગાસબધીઓ સાથે તણે પછી તેમની અતિથિયામા ભાગ લેવા ઈચ્છા રાખી મેં વિચાર્યું, હવે તો તેઓ મરી ગયા જૂના ઝવડાઓને યાદ રાખવાથી શો ફાયદો ? મેં કેઈ જાતનો વાધો ન લીધો. તું મેં ભૂલ કરી ? ”

અમે ગયા હતા દિલાસો આપવાને, પછી પાઠ શીખીને પાછા ફર્યા

આપણી જિયા વર્ણની સ્ત્રીઓને માયાનું સિદ્ધર અને કુકુમતિલક સુરક્ષિત રાખવ છ એટલું મહત્વનું લાગે છે કે તેઓ ક્યારેય પોતાના પતિ વિશે ‘ તેઓ મહું નબળા પડી ગયા છે, હવે તેમને લાભો આરામ મળે તો સાડુ જ થશે ’ એવો વિચાર કરવાની હિમત જ નથી કરી શકતી

મેં મારી ઈમરમા જિયા વર્ણની સ્ત્રી જોયા એવી એક જ સ્ત્રી જોઈ છે, જેણે યોદેથી આ જાતના વચનો કાઢ્યા હતા ! સર શાબર્ટ પોલની સ્ત્રી વિશે પછી વાચ્યું હતું કે તે ઈશ્વરને નિત્ય પ્રાર્થના કરતી કે તે તેને પોતાના પતિની અતિમ સહુ દુધી તેની સેવા કરવાની શક્તિ આપે

અને પોતાના પતિના શબ સાથે કોટ્ટુનિક દટાઓનો પછી અત લાવવાનું શાન આ નિરક્ષર અશૂત વૃદ્ધાને કેણે આપ્યું ? માણસ બલે મરી બધ પછી તેના પર પૂરાગત ઈલાકા અમર રહે ! જોઈએ એવું કુલાસિમાન તો આપણા લોકોમા જ હઈંદા ચાલતુ રહે છે

પછી અહીં આપણે ॥ જોઈએ છીએ ? અશુક માણસને મારા શબને ન ઝડકવા

રોયો એમ મરનારો કહી ગયો છે. પણ તેની આપવાનું તે ઇચ્છતી નથી.
 સમજનાર સ્ત્રીને એ વાતમાં કયો સાર આ સ્ત્રીને આપતો ભલે નિરક્ષર કહીએ
 જણાવતો નથી અને તેને કંઈ પણ મહત્ત્વ પણ શું તેને અજાણી કહી શકાય ?

વાણીનો વિવેક

કેદારનાથજી

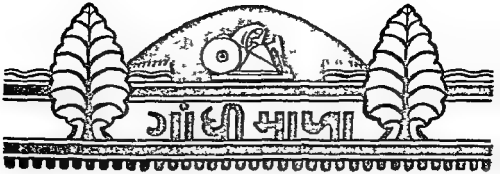
મારા બાગમિત્રો, તમારે પોતાની વાણી હંમેશાં પવિત્ર રાખવી જોઈએ. તમારા મોઢામાંથી
 કદી પણ અમર, હલકા કે ગલીચ શબ્દો ન નીકળવા જોઈએ. નિંદા, કપટ, દ્રેષ, અસત્ય,
 અપ્રમાણિકતા, ઉત્તરપિંડી, એ બધા હોય તમારી વાણીમાં કદી ન આવવા જોઈએ. તેમાં
 મૃદુતા, મધુરતા અને સત્યતા સહેજે હોવી જોઈએ. દુખિયાનાં દુઃખ હલકાં કરવાની તેમ
 જ સંકટમાં સપડાયેલાઓને તથા ભય જામેલાઓને હિંમત આપવાની શક્તિ તમારા
 શબ્દમાં હોવી જોઈએ.

તમારા સહેજે જોતવામાંથી તમારા સદ્ગુણોનું દર્શન થવું જોઈએ. તમને સંગીત
 ન આવડે તોયે ચાલે; કારણ સંગીત તેટલા વખત પૂરતું મધુર લાગે છે. પરંતુ તમારા
 હંમેશાના જોતવામાં જ તમે આધુર્ય રેડી શકો. તો તેમાંથી તમારી વાચાસિક્ષિ અને
 મનાઃશુદ્ધિ હંમેશ પ્રગટ થતી રહેશે. દુકંમાં, પોતાની દરેક ઈન્દ્રિયમાં સવળતા, નિમજતા,
 ઉચિતતા અને ધ્યવસ્થિતતા લાવીને તે દ્વારા જગતમાં પ્રેમ અને આનંદ ફેલાવતા
 રહેવાનો અત્યારથી જ તમારો સંકલ્પ અને પ્રયત્ન હોવો જોઈએ. પોતાના વિચારો યોગ્ય
 રીતે બીજા આગળ રજૂ કરવાની અને તેમને ગળે ઉતારવાની કળા તમારે અત્યારથી કેળવવી
 જોઈએ. ગુપ્તદુર્ગલતા કે શરમાળપણું, બીકણપણું કે સંકોચરીલતા તમારામાં ન હોવી
 જોઈએ. તમારામાં સમાધોષ ન હોવો જોઈએ. રૂપક જોતવાની હિંમત હોવી જોઈએ. પણ
 ઉદ્ધતાર્થ કે અવિવેક ન હોવાં જોઈએ. તમારા જોતવાનો કેાઇને કંટાળો કે તિરસ્કાર ન
 આવવો જોઈએ. તેથી પરિમિત, ધ્યવસ્થિત, સુસંગત અને પ્રસંગોક્તિ જોતવાની ટેવ
 પાડવી જોઈએ. બીજાઓને કંટાળો આવે તે પહેલાં તમારે પોતાની વાણીને રોકવી જોઈએ.
 ભડભડ કરનારો, ગરખાં હાંકનારો અથવા કરવા કરતાં જોતવાનું જ વધારે એમ પણ તમારે
 વિશે કહેવાનો કેાઇને પ્રસંગ ન આવવો જોઈએ. એક સંતવ્રું વચન ॥ કે,

અતિકા ભક્તિ ન જોડના । અતિકી ભલી ન ચૂપ ।

અતિકા ભક્તિ ન બરસના । અતિકી ભલી ન ધૂપ ॥

તેવું રહ્ય તમે ધ્યાનમાં રાખ્યો. તે પ્રમાણે વર્તવા માટે તમારામાં વિવેક, તારતમ્ય,
 સમયશક્તિ વગેરે ગુણો હોવા જોઈએ. પોતાના કાર્યની પોતે જ પ્રશંસા કરવાની ટેવ
 તમને ન હોવી જોઈએ. જર્વ તમને કદી ન થવો જોઈએ. તમે પોતે સદ્ગુણી થાઓ તોય
 બીજાને કદી પણ હીન ગણ્યો નહીં. પ્રેમથી બધાને પોતાના કરવાની વૃત્તિ તમારામાં
 હોવી જોઈએ.

મણુકેા ઉગ્ને : અહિસા

સકલનકતા અદુસાવ જ પહેલ

અહિસા એ યાત્રિક ક્રિયા નથી તે
હૃદયનો સુદરમા સુદર શુભ છે અને તાલિનાથી
આવે છે ત્યારે આવે છે ત્યારે તે કુદરતી
લાગે છે, કેમ કે તે કુદરતી છે, અને તે
શુભ ધરાવનારને એ શુભની પ્રાપ્તિમા જરાયે
શ્રમ પડ્યો છે એ વાતનું આશ્ચર્ય સાચ છે
આપણામા રહેલો પશુ કહે છે, યા સામે
ધા કરવો એથી વધુ કુદરતી શું હોઈ શકે ?
આપણામા રહેલો મનુષ્ય કહે છે, યાનો
બહો સમાધી વાળવો એના કરતા વધારે
કુદરતી અથવા વધારે માનુષી શું હોઈ શકે ?

× * ×

મારી અહિસાજાવના તો અને સદાકાળ
મારી એકેએક પ્રવૃત્તિમાથી છૂટી જવા પ્રેરે
છે, ત્યારે મારો આત્મા જરા સુખી દુનિયામા
એક પણ અન્યાય કે એક પણ દુષ્ટતા તેને
અસહ્ય સાદી થતુ પડે છે ત્યાં સુધી
સુખી થવાની ના પાડે છે પણ મારા
એવા દુર્બળ મદપ જીવને દુનિયાનું દરેક દુષ્ટ
મતાકાવાનું અગર તો દેણુ તે દરેક અન્યાયને
વિશે માત્ર કરી છૂંવાતુ સહનતુ નથી આ
ને એ સતાજમાથી સુખ રહેવાનો માર્ગ છે,
પ્રાનાપાનુ

પણ તે સ્થિતિ બહુ ધીમે ક્રમે અને અનેક
બચાઓ પછી પ્રાપ્ત થઈ શકે ■ કાર્યમા
પ્રવૃત્ત થવાની ના પાડીને નહિ પણ સમજપૂર્વક
નિષ્કામ હશે કાર્ય કર્યા જઈને જ તે સુખિ
માટે મેઘવલી રહી અને આ સડતનું રહસ્ય
જ આત્મતત્ત્વને સુખ અને પૂર્ણ સ્વાધીન
કરવા આને શરીરતત્ત્વનો સતત ચરા કરવાના
સુદામા રહેતુ છે

× * ×

તુ સપૂર્ણ અહિસાનું પ્રતિપાદન કરનારો
છે અને બ્યજિની વચ્ચે જ માત્ર નહિ પણ
પ્રજા પ્રજા વચ્ચે પણ હું એને શક્ય માત્ર
છું મારી કમ્પના પ્રમણેની અહિસા દુહતાની
દુહતાથી થતા પ્રતિષ્ઠાર કરતા વધારે સક્રિય
અને વધારે માલો પ્રતિકાર છે દુહતાથી થતો
પ્રતિષ્ઠાર તો કેવળ દુહતામા વધારો કરે છે
હું તો અનીતિની સામે વિચારનો એન્ડે
નીતિનો વિરોધ કર્યુ છું મટે જાવિમની
તલવારને તેની સામે વધારે તીવ્ર ધારની
વંદવાર અક્ષાળી જૂદી નથી કરતી પણ હું
તલવારથી મારો જગ્યા કરીશ એવી તેની
આશા નહ કરીને જૂદી કરવા માત્ર છું આત્મ

ગળને ને પ્રતિકાર તેની માથે હું કરીશ તેની આગળ તેની મર્તિ કૃતિન થયો. પહેલો તેથી તે

અંતરો અને આખરે તે નમશે. પણ તેના નમવામાં તેની અવનતિ ન થય, ઉત્પતિ ન થયો.

અપરાધ [અનુમતિ ૧૫ ૨૫૮ થી ૩૫૭]

તોય તેઓ જને જણાવે હામ બીટીને નેમતેમ કરી નહીં જોળંગવા એમાં અપરાધ્યું. ઠેટલીય વાર પૂરનો વેગ તેઓને તાણી જતો હતો. પણ તેઓ કિંમત હાયાં નહિ અને ખલુ મુરકેલીએ તેઓએ નહીં પાર કરી દીધી.

તેઓ થાકીને લોચપોચ ઘઈ ગયા હતા. ધીમે ધીમે તેઓ આગળ વધ્યા. એવામાં તેઓએ એક વિરામસ્થાન ભેટ્યું. ત્યાં જઈને જુએ તો એ ખાલી પડ્યું હતું. તેથી જને જણાવે આખી રાત ત્યાં સૂઈને પમાર કરવાનો નિર્ધાર કર્યો. તેઓ જોટલા તો થાકી ગયા હતા કે, થોડી વારમાં જ તેઓ ધસઘસાટ ઊઠી ગયા.

ત્યાં તો પહેલી સવારે એક શક્ષત ત્યા આવી પહોંચ્યો. તે શક્ષતનું નામ હું ખામુર

હતું. તેણે આ એ જણાવે પોતાની જગ્યામાં સૂતેલા જોઈને ત્રાડ પાડી: “અત્યાચો! આ કેના બાપની જમીનમાં આમ લાંબા સંધને સૂતા છો? કેની રજા લઈને અહીં ફાખલ થયા છો?”

અક્તરાજે કહ્યું, “અમે યાત્રાળુઓ છીએ. બૂલા પડ્યા હોવાથી અહીં રાતવાસો કરવા રોકાઈ ગયા.”

હુ:ખામુર: “એહો! ભયે તમારા બાપ હાથએ તમારે માટે આ જગ્યા રાખી નહિ હોય? તમે લોકોએ મારી માલિકીની જમીનમાં રજા વગર પગ મૂક્યો છે. માટે આ અપરાધની સજા લોગત્યા વિના તમારે છૂટકો નથી.”

એમ કહીને પેલો ગળવાન શક્ષ અક્તરાજ અને આશાપ્રસાદને પકડીને લઈ ગયો. આ નવી આફત આવી પડેલી જોઈને અક્તરાજ તો વિભાસણમાં પડી ગયો. (યાદુ)

અનુક્રમશિકા.

	પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ
૧ અવન અને કલા ગમીજી ૨૫૩		૧૨ ભગવાનનો ભદુ .. પદ્મનાભ શ્રી-જ્ઞેની ૨૬૭	
૨ રામચરણ સખાદાથી ઘણસીદાસ ૨૫૮		૧૩ અધિકારીએ મુકલભાઈ ૨૬૮	
૩ ઉચ્ચ અભિરુચિ કાકા કાતેજી ૨૫૫		૧૪ બાપુજીની મીઠી વાતો .. સાને યુરજી ૨૬૯	
૪ અક્તરાજ મુકલભાઈ ૨૫૭		૧૫ ત્રિવેણી સમગ્ર મું. કં. ૨૭૦	
૫ શાંતો અવનરસ વિનોબાજી ૨૫૯		૧૬ સંત હોથી ... અવનર આગેવાન ૨૭૧	
૬ અલંકાર ઉત્તમજીવજીવંત ૨૬૨		૧૭ બાપુને ભગવાનદીન ૨૭૩	
૭ આત્મશોધન અને પ્રાર્થના બળવજી ૨૬૨		૧૮ ઠેલ્યાળનો ખળનો ... મુકલભાઈ ૨૭૬	
૮ વિરહભાવ ... યુરદયાલ મહિલકજી ૨૬૩		૧૯ અલિંસાનો પદાર્થ પાદ. કિશોરસાલભાઈ ૨૭૭	
૯ સરદારશીની વાણી ... મું. કં. ૨૬૮		૨૦ વાણીનો વિષે ... દેદારનાથજી ૨૭૮	
૧૦ બાપુના પત્રો ૨૬૯		૨૧ ગાંધી માળા ... અંકુલાલ બ. પટેલ ૨૭૯	
૧૧ ધરનામી પ્રાર્થના ધરનામી/ભાગી નાગોરી ૨૬૯		૨૨ મંથાવજોગન ... મું. કં.	

★ યથાવચીકન ★

આ બાપુની શીળી છા. મા. લે. મનુ
બહુ મારી પ્ર. નવજનન પ્રકાશન મંિ,
અમદાવાદ ૮, કિ. મવાને રૂપિયા ૧૦ ૨૨

પૂજ્ય બાપુજી દિવસન યથા પછાં એમના
મનિષ્યમા રહીને પેતાના જીવનનુ ઘડતર
કુતારી વ્યક્તિઓએ બાપુજીના જીવન પર
પોતાની રાજિ અનુમાર જે પ્રકાશ પાડ્યા છે
તે મ પુજી જીવનને સમજવા મથતા અને
ગાંધી ફેનમૂડીનો અજસમ કરવા દરજીના અન્ય
જનોને અતીવ સકાયક ધર્મ પડે છે આ
પ્રસ્તુત પુસ્તક બાપુજીના શિક્ષક-આવયુક્ત
વિનાયકનુ મગમ દર્શન કરવે એવુ છે
બાપુજી એક રીતે મ્હીએ તો કાનિકારી
પ્રખર શિક્ષણશાસ્ત્રી હતા તેમની આર્થદષ્ટિએ
શિક્ષણના સ્વકાનુ ને અર્થ દર્શન કર્યુ
તેના પરિસરકે વ'વધાશિમળુ યોગના' આપણા
વિશ્વજ્ઞના ઇતિહાસમા વિવેકાલીન કૃષ્ણો આપી
ગકે એવી સમર્થ છે અને માનવતાને કેન્દ્રમા
ના મીને શિષ્ય રહીને ઘડવા મથતા વિશ્વના કોઈ
પત્ર વિચારકને તે માર્ગદર્શન કરે એવી છે

બાપુજીને જો દષ્ટિ શી રીતે લાખી એનો
જો વિચાર કરીએ તો એમના જીવન ઉપરથી
એના અનુમાન પર અલીએ હાંએ કે બાપુજી
પે તે જ રેશમરેશના જીવનવ્યવહારમા અત્ય
શિક્ષક સમાન જ હતા પોતાના સબધમા
આવવી વ્યક્તિએના જીવનને સુમરકારી અને
માનવતામયુ કરવા માટે તેઓ હ મેશન ના રહી

પ્રયતન કરતા હતા એનો ચોટા ઘણો ખ્યાલ પ્રસ્તુત
પુસ્તક આપી શકે એવુ છે શ્રી મનુમહેનના
જીવનનુ ઘડતર કરવામા બાપુજી કેટલા પ્રયતન
શીવ હતા અને પિતાતુલ્ય વાત્સલ્યભાવથી
તેમના જીવનને સરકારી કરવામા કેટલી કાગજ
લેતા હતા તેનો સુરેખ ખ્યાલ મા પુસ્તક
પરથી આવી શકે છે

શ્રી મનુમહેને આ પહેલા જે પુસ્તકો

અ પુ મારી મા અને 'કવકત્ત નો અમરકાર
પણ પ્રમેદ કયા છે આ એમનુ નીચુ પુસ્તક
હે આ પછી પણ બીજા પુસ્તકો તેઓ
પ્રનિદ્ર કરવા દરે છે તેમના આ સુદર
કાગ મે આપતો સૌ એમના આભારી છાએ

માન એવુ કહેવનુ દેવે મન યાચ
છે કે, બાપુજીએ જ શીખવેલા અને બાપુજીએ
આ અમલત્ર મેલા ઉત્તમ અન્ય — અપાત્રમાને
માપનાને માત્ર સત્યનો ગજા મ્હી દૂધ ન બનો
— ને સરમા રાખી તેઓ જે પ્રસન વર્ણવતા
રહેશે — ભાવિ પેઢીને દેતરવાનો પ્રસંગન આપે
અને તેમનુ લખાણુ વધારે પ્રામાણ્ય બની
શકશે આમ તો સત્ય કુકીકત બાળપી એ તો
ખૂબ વિકાસ કાર્ય છે સત્યસ્ય કેપમ્ નિહિતમ્
મહાત્મા મ્હી એવી સ્થિતિ સત્યની છે તોયે
જે આવા મહુ પુરુષના જીવનપ્રસંગોને
વર્ણવવા વિવેક વાપરવામા આવે અને સમગતા
જાગવવામા આવે તો અવશ્ય તે જગતને
તેમ જ એ વર્ણવનાર બખિતને પણ
આશીર્વા કેપ ધર્મ પડે — મુ. ૨૦

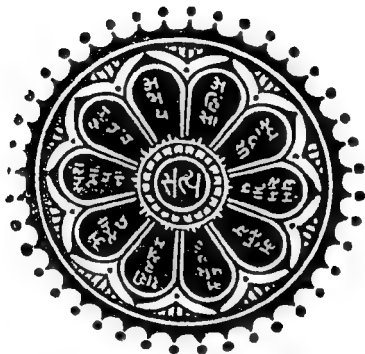
“ખ્યારાબાપુ”

વાર્ષિક લવાજમ કે. હુ છે પરદેશ માં સિલિંગ ૧૨૭ છે તે કાર્યાલયને સવનામે મ આં મી મોકલવું
પ્રથમ આ કશી માહક યવુ આવશ્યક ને ન્યામુખી જિલકમા હરો ત્યામુખી પાછલા આ કે. મળશે

એક અકના બાર અપના મલેથી નમૂનાનો અક મોકલી અપારો

આ માનિક દર મહિનાની ૩૦મી તારીએ પ્રસિદ્ધ થાય છે એટલે તે મહિનાનો અક આહુ

મહિનાની પહેલી અથવા બીજી તારીએ મળશે

આપણે જાન, આપણે કાન અને આપણે વિચારી શકાય છે!

સારાંગ

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુસરીવન કરતું માસિક]

વર્ષ ૫]

૨૦-જાન્યુઆરી - ૧૯૫૩

[અંક ૧૨]

તમસોમા જ્યોતિર્ગમય ।

ગાંધીજી

એક જમાનામા જનના હૃદયે જે કંઈ રહેતો તેને અનુસરતી, મારે પડ્યો ગોત્ર કીલી લેતી આજે મારે સૂર તાલન ઓઝાડી છે ।

આજે અને લાગે છે કે ભૂતકાળમા મેં જે સિદ્ધિ મેળવી હતી તે મારે ખૂલી જવી જોઈએ કેાઈ પણ માણસ ભૂતકાળમા ઓઝાડી કરેલી ખૂટી પર જીવી ન શકે લોકોની સેવા હું હજીએ કર્મકંડરી રાશુ છું એવું અને લાગે તો જ અને જીવવાની ઠગ્ઠા રહે એનો અર્થ એવો થાય કે લોકો પોતાની ભૂવ સમજતા થાય અને મારી વાત કાને ધરતા થાય

આજે દેશની હવામા ચારે દેશથી દેશની ભાવના ભરેલી છે મારી સૌને આ જ છે આ ગાઠપણ છેાડે એક પક્ષ છેક છેત્લી પથરીએ ઊતરીને ભેસે તેથી ખીલાને પણ તેવું કરવાનું ન પરવડે આજે ચાલી રહ્યા છે તેવા કૃત્યો ચાલુ રહેયે તો તેમાથી કેવા માઠા ફળ આવશે તેનો ઓ વિચાર કરે! એટલે તમારા દિલમાંથી દેશની અને વેરઝેરની લાગણીને દૂર કરે!

યુવકના મનુષ્યને કેારી ખાતી આ બહીને ટાળવાને અથવા નાજૂદ કરવાને પોતે શું કરવું જોઈએ તેનો સમૂહના એકેએક સેવકે જ બીરપણે વિચાર કરવો જોઈએ દિ દિમા માર્ગ કેરનારા બધે આગેવાનોની દરજ્જા છે દિ દુસ્તાનની ઇજાત દિલોભનીથી સાથે આપણે પ્રજાના કમ્યાણની ઝબના રાખી તેને ખાતર જ જીવીએ તો આપણા લોકોમા જે એક પ્રકારનું નીચપણ આવી ગયું છે, આપણામા જે દમાખોરી થયી ગઈ છે તે નીકળી જશે આપણે સૌ સીધા જનમિત્ર વિચાર રાખીને આલવાથી કશું સુમાવવાપણું નથી નીતિની દૃષ્ટિથી જ્યાં લગી સીધા રાહ પર હોઈએ ત્યાં સુધી આપણે કેાઈ વાતની ફિકર કરવાની રહેતી નથી

મારા દિવમા જે ગાઈ રહેતા વિચારો મેં તમને કહી જા બધા પણ આત્મી સીધી સાદી વાત આપણે કેમ નહીં સમજાના હોઈએ? એવું કાલજી ઉઘાડું છે આપણા ધર્મ, આપણું કર્મ બધું આપણે વિમારી મૂક્યું છે! આ જે વિરુદ્ધિ પેદા થઈ છે તેમાથી ઇન્ધર આપણને બચાવે!

અપને રામ રીઝાઉં

કળીરસાહેબ

અગ મેં અપને રામ રીઝાઉં.

રામ રીઝાઉં, રીઝાઉં, રીઝાઉં;

અગ મેં અપને રામ રીઝાઉં.

હાસી તોડ ના પાતી તોડ;

ના કોઈ છવ સનાઉં;

પાત પાત મેં પ્રભુ બસાન હૈ,

ઉસકી શીરા નમાઉં—અગ મેં

ગંગા ના'વું ના જમુના જાઉં.

ના કોઈ તીરથ પાઉં;

સખ તીરથ હૈ ઘટકે હીર,

વહી'કો મલમલ નાઉં—અગ મેં

જોગી હોઉં ના જ્યા બઢાવું,

ના અંગ વિભૂતિ રમાઉં;

જો રંગ રંગ અપને વિદ્યાવા,

વહી મેં રંગ લગાવું—અગ મેં

હલત કળીર મુનો લાઈ સાધે,

આવાગમન મીઠાવું—અગ મેં

આપણે માણસ છીએ અને માણસ તરીકે આપણે જીવવું હોય તો માનવી સદ્ગુણોથી સુજ્ઞ થયા મિત્રાશ આપણે તેમ કદી કરી શકીશું નહીં, એ વાત પહેલાં આપણા હૃદયમાં પૂર્ણપણે ઠસવી જોઈએ માણસ એકંદ્ર રહે નાહું પ્રાણી નથી. પણ સમુદાયમાં અને એક જીવનતા સાહચર્યમાં રહેનારું છે; તેથી બહિષ્કારિત કલ્યાણની કે દ્વિતી કલ્પના જ આપણે દોષારપદ માનવી જોઈએ. એકલાનું હિત તે ખરેખર હિત જ નથી પણ બ્યક્તિ મન સ્વાર્થ વિષેની કુદ્ર કે મહાન અભિલાષા જ હોવી જોઈએ; અને તેનાથી આજે નહીં તો કાલે સામુદાયિક દૃષ્ટિએ જેવટે હાનિ થયા સિવાય નહીં રહે એમ આપણે ખાતરીપૂર્વક સમજવું થીએ, મન, વિદ્યા, અને સત્તા કેઈ એકના હાથમાં આવી હોય તો પણ તેનો ઉપયોગ બધાના હિત માટે કર્યો હોય તો જ તેનો સદ્ઉપયોગ કે ધર્મ ઉપયોગ થયો એમ આપણે સમજવું જોઈએ આપણે બધી બાબતો અને બધી દૃષ્ટિ મામાનિક બન્યા વગર આપણામાં માનવતા નહીં આવે. જેનાથી માનવમાત્રનું કલ્યાણ સિદ્ધ થાય એ જ આપણો ધર્મ છે માનવ માત્રમાં આપણે પણ આવી જ ગયા આપણો ધર્મ આપણું બહિષ્કાર ન કરતા બધાની સાથે આપણું પણ હિત જ કરશે એવી શ્રદ્ધા આપણામાં હોવી જોઈએ. માનવી સદ્ગુણો પર જ માણસનું - આપણા બધાનું - જીવન ચાલી રહ્યું છે સદ્ગુણોની જ્યાં જ્યાં આપણામાં ઊણપ જણાય, ત્યાં ત્યાં દુ ખનો પ્રત્યે આવે છે, પછી તે સદ્ગુણોની ઊણપ આપણી પોતાની હોય કે બીજાઓની હોય. તે ઊણપથી આપણે કે બીજા કેઈ દુ ખી થવાના જ.

આ રા આ પુ

માટે આપણે બધા સુખી થઈએ એમ ધ્વજતા હોઈએ તો આપણે બધાએ સદ્ગુણી બનવું જ જોઈએ. આ વાત આપણે દરપણે માનવી જોઈએ અને તે વિચારમાં આપણે સતત પ્રયત્ન હોવો જોઈએ. આપણે સમાજના એક ઘટક છીએ અને આપણે બધા મળીને જ સમાજ બનેલો છે આપણા એકબીજાનાં સારાંરસા વર્તન, દયણ અને કાવનાનું પરિણામ આપણા બધા પર થતું જ હોય છે. કદેક કર્મનું સારું નરમું પરિણામ તે તે કર્મ કરનારને જુદું જુદું લોગવવું પડે છે એવો નિયમ આ જગતમાં નથી આપણા બધાના કર્મોનું પરિણામ આપણે બધાએ લોગવવું પડે છે, એવા એકચના સામાનિક સબધથી અને ન્યાયથી આપણે બધાએલા છીએ. અસ્વચ્છતા, અવ્યવસ્થિતપણું હોય છે અને તેના પરિણામ રોગને રૂપે કે અન્ય રીતે માણસને લોગવવા પડે છે. માણસ સમાજ આપણે એકત્ર રહે છે એવી રિથિતિમાં આપણે એકલા સ્વચ્છ રહીએ અથવા આપણે આપણા એકલાનું ધર સ્વચ્છ રાખીએ એટલાથી આપણે રોગથી બચી શકીશું નહીં આપણે, આપણું ધર, તેમ જ બીજા માણસો અને આપણું ગામ, એ બધું સ્વચ્છ ન હોય તો તેમાંથી ઉત્પન્ન થનારા રોગરૂપી અતર્કમાંથી આપણે બચી શકીશું નહીં. ગામમાં રોગચાળો ફેલાતાં તેનાં દુખ પરિણામ બધાને લોગવવાં પડે છે આ જેવો નિસર્ગનો નિયમ છે તેવો જ નિયમ માણસના બીજા પહેવારમાં પણ છે. માણસે વિચાર કરીને એકબીજા સાથેના માનવી સબધો, કર્મો અને તેનાં પરિણામના નિયમો ચોક્કસ જોઈએ; કાર્યકારણ કાવ તપાસવા જોઈએ એમ કરતાં તેની ખાતરી થશે કે આપણે બધા

એકબીજાના કમંથી જખાયેલા હોયો. આને
પણ સમાજમાં જે મોટા મોટા અથડા ચાલે
છે તેમાં અથડા ઉત્પન્ન કરનારા કોણ છે
અને તેનાં અનિયમ દુઃખક પરિણામ કેને
ભોગવવાં પડે છે? મુદ્દો કોણ નિર્માણ કરે
છે અને તેમાં પ્રાણ સુદ્ધાં સર્વ નાશ કેનો
થાય છે? આ બધાનો વિચાર કરતાં કર્મનું
પરિણામ જેનું તેને જ ભોગવવું પડે છે
એમ નથી પણ એકનું બીજાને, અનેકોને,
અથવા બધાંનાં કર્મોનું બધાંને, એ ન્યાયે
ભોગવવું પડે છે. જગતમાં આ જ વ્યવસ્થા
કે ન્યાય ચાલે છે. પરંતુ જીવનનું વ્યક્તિગત
ધ્યેય એક વાર આપણે મદ્દાપૂર્વક માનવું

દેવાર્થા તે છોડીને નથી દિગ્દિશ વિચાર કરવાને
આપણે તૈયાર થતા નથી. જગતમાં પ્રત્યક્ષ
ચાલતો ન્યાય લક્ષમાં ન લેતાં પૂર્વજન્મ,
પુનર્જન્મની કલ્પનાથી કર્મવાદનો આશય
લઇને પોતાની પૂર્વશુદ્ધિ કાયમ રાખવાનો
પ્રયત્ન આપણે કરતા આવ્યા છીએ. પરંતુ
વ્યક્તિગત ક્ષેત્રની કલ્પનાથી આજ સુધી
યથેત્તુ અને તે કલ્પનાને લીધે બનેલા આપણા
એકાંતી સ્વભાવને લીધે આજે પણ આપણું
અને આપણા સમાજનું યત્ન અહિંત ધ્યાનમાં
લઇને આપણે સમાજ, રાષ્ટ્ર, માનવજાત વગેરે
બધાના હિતની દિગ્દિશ આપણા ધ્યેયનો વિચાર
કરવાની જરૂર છે. આને જ માનવધર્મ કહી શકાય.

①

આજકાલ તો સ્વાર્થનું ભૂત દરેકને માથે ચડી બેઠું છે. સર્વે પોતપોતાનો જ
વિચાર કરે છે, મનુષ્ય એ વાત તો ભૂલી જ ગયો છે કે, તે સમાજનું એક અવિ-
શાલ્ય અંગ છે. જો કોઈ એક દુઃખી થાય, તો તેની અસર તેના પર પણ પડ્યા
વિના રહેતી નથી. કારણ કે આખો મનુષ્યસમાજ એક જ શરીર જેવો છે. સ્વાર્થી
પોતાને અને પોતાનાઓને સુખી કરવાને માટે બીજાઓને દુઃખ પહોંચાડતાં જરા
પણ અચકાતો નથી; પરંતુ તે ખૂરી જ રીતે બીજાની બધ છે, બીજાઓને દુઃખી કરીને
વાસ્તવિક રીતે તો તે પોતાના દુઃખની જડને—દુઃખના મૂળને મજબૂત બનાવે છે,
પરંતુ તેઓ આ રહસ્યને ભણતા નથી. કારણ કે સ્વાર્થથી મનુષ્યની બુદ્ધિ પર પડેલો
યકી ભય છે, સ્વાર્થી મનુષ્ય અંધ બની ભય છે, આત્મા તો દરેકને એક જ છે તેથી
જેઓ બીજાને સુખી કરે છે તેઓ પહેલાં દુઃખ પામવા છતાં અંતમાં—સાચા
સુખને—આત્માના આનંદને પ્રેમી છે; અને જેઓ પોતાનું ને પરાનું એવો ભેદ
પાડીને બીજાને દુઃખી કરે છે તે વાસ્તવિક રીતે પોતાનો જ શત્રુ છે, તથા પોતાના
જ સુખમાં કુહાડો મારે છે. સ્વાર્થી લોકોની સંખ્યા વધી જવાથી જ આજે સંસાર
નરક દુસ્થ બની ગયો છે. સમજાવવાને એ જ પ્રાર્થના કે અમારા લોકોની બુદ્ધિ પર
પડેલો પડેલો દ્રવ્ય થાય, જેથી અમે કોઈને પણ પરાધા ન ગણીએ, બીજાના હિતમાં
જ પોતાનું હિત સમાજીએ અને બીજાના અહિંતને પોતાનું જ અહિંત ગણીએ.
એક બીજાને પ્રેમની દિગ્દિશ જ બોધીએ. અમારાં હૃદય વિશાળ બનતાં જાય અને તે
એટલે સુધી કે અમે અમારામાં જ સમસ્ત વિશ્વને જોઈએ અને સમસ્ત વિશ્વની
અંદર જ અમારું પોતાનું ઇશાન કરીએ.

[ભેન ભવિષ્યન કૃત 'ધીપિતિમગ્ન પ્રોત્તેમ ને આધારે]

મુકુલજી

ભક્તરાજ અને આશાપ્રસાદ એ જાળમાંથી બહાર નીકળવા ખૂબ મથામણ કરવા લાગ્યા પરંતુ જેમ તેઓ વધારે પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા તેમ વધારે ને વધારે ગૂંચવાળા ગયા! ભક્ત રાજ અડગાઇને બોલી બેઠ્યો “અરે, આ તો ભારે ઘર્ષ! આમાંથી હવે બહાર શી રીતે નીકળાશે?”

અશાપ્રસાદ આંધાસન આપતો કહેવા લાગ્યો. “ભક્તરાજ, આમ હતાશ ઘર્ષ જવાની જરૂર નથી આવી આપણામાં મનુષ્યપ્રયત્ન પરાજિત ઘર્ષ જાય ત્યાં પ્રભુકૃપા એ જ એક સાધન મનની મારે બાકી રહે છે પ્રભુ સત્વન આપણે કર્યા મરવું પ્રભુ તો ભક્તવત્સલ છે તે જરૂર આપણને સહાય કરશે.”

એટલે બંને જણે અશુપ્ત નેત્રે નજ તારી પ્રભુને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા એવામાં એક દેવપુત્ર ત્યાં આવી પહોંચ્યો તેણે એ પચાનખાપુ

બંનેને પૂછ્યું - “તમે કયાથી આવો છો? અને અહીં શી રીતે ફસાઈ પડ્યા?”

ભક્તરાજ — ભાઈ, અમે તો વિનાશની નગરીના રહેવાસી છીએ પ્રભુના દિવ્ય ધામ તરફ જવા નીકળેલા યાત્રિકો છીએ શકરાય નામના કૃષ્ણ માણસે અમને અહીં ફસાવ્યા છે તે બહારથી સંભળન જેવો જણાતો હતો. એટલે અમે મોહવશ થઈ ભુલાવામાં પડી ગયા.

દેવપુત્ર — એમ વાત છે? અરે, એવા ઘણા શક લોકો આ જગતમાં સંભળાને. વેશ ધારણ કરીને દુરવા હોય છે એવા લોકોથી ચેતતા રહેવું ભેળવે. બહારના ભક્તભાઈ તમથી, કાઠમાથાં લોકાઈ ન જવું એવું પછી એ દેવપુત્રે બંનેને ભૂધનમૂક્ત કર્યા અને કહ્યું “તમે મારી પાછળ પાછળ આવો.” અને શેડી વશમાં તેઓ સાથે માર્ગે આવા પહોંચ્યા.

પાત્રી દેવપુત્ર ત્યાં થોભ્યો અને મંભીર જણાવે બોલ્યો. “તમે શતે કયા સૂતા હતા?”

બંને — પરંતુ પર રહેતા બરવાડા સાથે.

વપુત્ર — તમને બરવાડાએ સુચના નહોતી આપી? અને વળી તેઓએ રસ્તામાં તમને ઉપયોગી થાય એવો માદિતીપત્ર નહોતો આપ્યો?

બંને — આપ્યો હતો ખરો પણ અમે તે વાચવાનું બીજરી ગયા હતા!

દેવપુત્ર — એ બરવાડાએ શકરાય વિશે કેતવણી આપી હતી કે?

બંને — હા છ પણ એ માણસ એટલી મીઠાશથી બોલતો હતો અને એનો દેખાવ પણ એવો હતો કે અમને લેશમાત્ર પણ શકા ન આવી.

પછી દેવપુત્રે બંનેને નીચે સૂઈ જવા કહ્યું અને પોતાના હાથમાંના ચાકુમાં વડે તેઓને

રહારતાં દુઃકારના રહેવા માંગ્યું: “હે માનવી! પ્રભુને આદેશ તું જાણે છે કે? ‘હું’ તને આહું હું’ એટલે જ તને કપડે આપું છું, તારા પર મને પ્રેમ છે એટલે જ તને આમ શિક્ષા કરું છું. તને હું મારો પોતાનો ગણું છું એટલે જ તને રણપું છું તું સાચે માર્ગે ચાલેનો હોય, હું તને જે તારા ભક્ષાતુ કરું તે તું કરતો હોય, તારું એવ જેમ રહેલું છે એ તું સમજતો હોય અને આચરેનો હોય તો હું તને છાતી સરસો ચાપું. પરંતુ જો તું વિમાર્ગે જતો હોય, મારા સદુત્પદેશનું ઉત્ક્રાંતન કરતો હોય તો તારા તરફના મારા પ્રેમને લીધે હું તને કપડો આપીશ, વરીશ, રાગીશ. માટે સાવધ થઈ જાઉં, પશ્ચાત્તાપ કરીને સન્માર્ગે અને અતુલર.”

વાર અટકીને પછી તેઓને દેવપુરુષે કહ્યું: “હવે તમે આગળ જાઓ અને કારવાટે તમને જે જે સૂચનો કર્યાં છે તે ધ્યાનમાં રાખો.”

ભક્ષાશન અને આશાપ્રસાદ દેવપુરુષનો આહાર માની આનંદ પામતા આગળ ચાલ્યા.

શોડી વારમાં જ તેઓ સુંદર પ્રદેશમાં આવી પહોંચ્યા, જ્યાં આનંદ આનંદ છવાયેલો હતો અને રંગભેરની પુષ્પોની કુવાસ દૃઢને પુલકિત કરતી હતી. પંખીઓ અધુર અવાજે ગીતો ગાતાં જ્યાં જોડી રહ્યા હતાં. જ્યાં દિવ્યતા વ્યાપી ગઈ હતી.

એવામાં બે ભદ્ર પુરુષો સુવર્ણ જેવાં પ્રકાશતાં દિવ્ય વસ્ત્રોમાં સુઅનિજત યથેષાં ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તેઓએ ભક્ષાશન તેમ જ એના સાચીને જથ્થા સમાચાર પૂછ્યા. પછી તેઓ ભક્ષ્યા: “હા તમારા માર્ગમાં યુરકેલીઓ આવશે. ત્યાર બાદ તમે દિવ્ય પામમાં દાખલ થઈ શકશો.” પછી તેઓ જથ્થા સાચે મળીને આગળ ચાલ્યા ચાલ્યા.

૩૪)

આગળ જતાં દિવ્ય પામના દ્વાર તરફને માર્ગે એક ચોટી નહીં આવી. તેના ઉપર કયાય પુત્રન હતો. ભક્ષાશન અને આશાપ્રસાદ તો ખળખળ અવાજ કરતી ઝડપેસેર વહેતી ચોટી નહીને જોઈને જ મૂંઝાઈ ગયા. પેલા બે ભદ્ર પુરુષોએ કહ્યું: “તમારે આ નહીં જોઈતી પેલા દ્વાર આગળ પહોંચવાનું છે.”

ભક્ષાશન તો મભરાઈ ગયો. તે આશા પ્રસાદને કહેવા લાગ્યો: “આવી બપાનક નહીં શી રીતે જોઈતી જઈશું? કયાંય પુલ જેવું દેખાતું નથી! એમાં જો પડીએ તો છવતા જહાર નીકળી શકાય એમ નથી. પણ આશાપ્રસાદે તેને હિમતથી અંપણ-વવા કહ્યું. બનેએ પાંચમાર વહેતી નદીમાં અંપણાવું. નદીને વેગ એટલો ટકાઈ હતો કે ભક્ષાશન તો તથાવા લાગ્યો! તે ખૂબ પાડી જિઠ્ઠો. “અરે, આ જિંદા પાણી અને તાણી ભય છે અને અમારો! અમારો!” પણ આશાપ્રસાદે એને વારંવાર હિમન આપતો રહ્યો. છેવટે ભક્ષાશનની મૂંઝવણ દૂર થઈ અને ઘોડી વારમાં તેઓ જામે પાર આવી પહોંચ્યા.

એ દિનારે તેઓએ પેલા બે ભદ્ર દિવ્ય પુરુષોને જોસેલા જોયા. તેઓ બંનેએ ભક્ષાશન અને આશાપ્રસાદને આગળ પ્રવાણ કરવા કહ્યું.

હવે એ દિવ્ય પામને માર્ગે એક જાણી દુર્ગમ હુંઝર આવ્યો. પરંતુ બંને જણા હિમતસેર હુંઝરને પણ વટાવી ગયા. અને શોડી વારમાં જ તેઓ દ્વાર પાસે આવી પહોંચ્યા. દ્વાર ઉપર લખ્યું હતું: “જેઓ પ્રભુના આદેશને ચમત્કે છે, પ્રભુની આજ્ઞા પાળે છે, તેઓ અહીં પ્રવેશી શકે છે.”

ભક્ષાશન અને આશાપ્રસાદ એ બંનેએ દિવ્ય પામમાં પ્રવેશ કર્યો. તરત જ તેમનાં જોડા સુવર્ણની પેઠે [અનુસંધાન ૫૪ ૩૩૪]

ખોશઆપુ

ઇચ્છાની સ્વતંત્રતા ...

ગુરુદયાર્થ મહાવકત્ર

પ્રજુએ માણસને અનેક બલિસા આપી છે, પણ તેમાં જે વિશેષ રીતે મુખ્ય અને મૂલ્યવાન છે, તે છે માણસની ઇચ્છાની સ્વતંત્રતા. જો આ સ્વતંત્રતા માણસને ન મળી હોત, તો કમેળ માટે ને ગુલામ હયામાં પડી રહ્યો હોત અને એની જે સાચી પદવી છે—અર્થાત્ પ્રજુનો એ સંતાન છે—તે કોઈ દિવસ પાગી ચક્રાઓ ન હોત. કારણ કે તે પ્રજુની માથે પ્રેમનો સબધ પોતાની સ્વતંત્ર ઇચ્છા દ્વારા જ ઘટાવી શકે છે.

પણ માણસ જ્યાં જૂલ કરે છે તે જોઈ કે પ્રજુએ આપેલી ઇચ્છાની સ્વતંત્રતા—Freedom of the will—ને તે કેવળ સ્વચ્છેદતા—Self will—સમજે છે તેથી તે એમ માને છે કે તે મન કાંઈ તેમ વિચારી શકે છે, વર્તી શકે છે પરંતુ તે ઇચ્છાની સ્વતંત્રતાનું રહસ્ય જાણતો નથી તેની ઇચ્છા સ્વતંત્ર એટલા માટે છે કે તે પોતાની ઇચ્છાથી જ, ક્યાણને વશ થઈને બહિ, પ્રજુની જે ઇચ્છા છે તેનો સ્વીકાર કરે અને

પ્રચારનાડુ

પ્રજુની જ ઇચ્છામાં પોતાની ઇચ્છાનો સમાવેશ કરી દે કારણ કે જ્યાં સ્વતંત્ર ઇચ્છા છે, સ્વેચ્છા છે ત્યાં જ પ્રેમ થઈ શકે છે, અને જ્યાં પ્રેમ હોય છે ત્યાં જ પોતાનું સર્વસ્વ સમર્પણ કરવાની વૃત્તિ, ત્યાગવૃત્તિ ઉદ્ભવે છે તેથી જ માણસ આટલું સર્વોત્તમ પ્રાર્થના એ જ હોઈ શકે કે, “હે પ્રજુ! તારી ઇચ્છાને સમજવાની અને સ્વીકારવાની જુદે તેમ જ શક્તિ અને આપ.”

સ્વેચ્છાથી કોઈ બીજાનો હાસ અને કે ગરીબાની સાથે સમાર્થ કરે એ એક વસ્તુ છે, અને ક્યાણને વશ થઈ કોઈ બીજાનો ગુલામ બને કે સભોગવશ થઈ ગરીબ બનવું પડે એ બીજી વસ્તુ છે. બંનેમાં બહુ ભેદો તફાવત છે.

પરંતુ માણસ પોતાની ઇચ્છાનો પ્રજુની ઇચ્છામાં સમાવેશ કરે, એનો અર્થ એવો તો નથી જ કે તે પોતાના અહમ્મનો એકદમ નાશ કરી દે તેની એટલી તો સ્વેચ્છા હોય જ એટલે કે એથી તે પ્રજુને પ્રેમ કરી શકે

[૩૧૫]

અને તેને! અંતરઆત્મા આનંદથી પ્રભુના
અવલમાં પોતાનું માથું રાખીને પ્રતિજ્ઞા કરી
શકે કે, "હું તેરા, પ્રભુ છું!" કારણ
ત્યારે જ પ્રભુ એને જવાબમાં કહી શકશે,
"તું મેં મેરા!"

(અંકેશ 'મીનાક્ષિ' કાવ્ય ૩૪)

તુજને મુજ પ્રભુ છું કરી રાખું,
એટલી બસ મમતા મુજ રાખું.
અંક દરો પ્રજા, એકે તુજને,

સકલ વિષે ઘણું પડેલું' વળ્લને,
નિરાદિન તુજને પ્રેમ પિલાવું.
એટલી બસ મુજ રાખું.
તુજને કાપિ નહીં હું હાંકું,
એટલું બસ મુજનું 'હું' રાખું.
તુજ લીધે મુજ પ્રાણે માટે,
નેથી ધરી મધ્યો મંત્રારે;
મું તુજ જુગલપેનમાં બાંધ્યો,
એટલું બસ બંધન મુજ રાખે.
[અનુ. નગીનદાસ પારેખ]

સરદારશ્રીની વાણી

માણસમાં એક ચિનગારી પડી છે. એને
જગતનું જ્ઞાન થયું નોંધ્યો. એનું જ્ઞાન થાય
તો એક માણસ બીજો અને એક નીચો
નહીં હોય.

× × ×
જેણે ઈશ્વરની ઓળખાણ કરી એને
તો જગતમાં કોઈ અસ્પૃશ્ય નથી. એને
બીજનીયતા લેઈ નથી.

× × ×
ધર્મને નામે હિંદુસ્તાનમાં અનેક વહેમ
ગરી ગયા છે. ટેકને ખાવા આપ્યો તો
આપ્યો ટુકડો ફેંક્યો. બીજેથી પીવા પાણી
આપ્યો. આમ જે માણસ બીજને અસ્પૃશ્ય
મણે છે એને તિરસ્કાર કરનાર જગતમાં
બીજા હોય છે.

× × ×
જગવાન હુ બીમાં હુ બી માણસમાં પડેલો
છે. એ કંઈ મહેલમાં જતો નથી.

× × ×
આપણું શરીર, કપડું સાફ રાખીએ તેમ
આપણું મામ સાફ રાખવું એ આપણું કામ
છે, કંઈ રાજ્યનું કામ છે? ઘર સાફ રાખવું
નોંધ્યો, મામ સાફ રાખવું નોંધ્યો. ગંદવાડમાં
જુથર આવતો નથી.

૩૧૬]

જગવાનની આગળ નમીએ, બીજની
આગળ ન નમવું નોંધ્યો. આપણું શિર અણનમ
રહેવું નોંધ્યો.

× × ×
જેણે પાપ, યોદ્ધા કરી ન હોય એને
ઠરવાનું શું કારણ? મોત કોઈને છોડવું નથી.
એક વખત એવો આવે છે કે, આપણે બેઠા
ફહીએ ને આપણો અસ્તુવાન છોકરો બાહ્યો
ભય છે. એ જગવાનની માયા છે. જે વસ્તુ
નશીબમાં લખેલી છે અને જન્મથી સાચે છે
એનો લાય, ઠર ચો? એ તો ખુશીનો દિવસ છે.

× × ×
હુનિયાના માણસો એકબીજાને ફાટી ખાવા
પ્રયત્ન કરે છે. આપણે ત્યાં તો અહિંસા પરમે
ધર્મ છે. એ સાચી ભાવના આપણામાં
હોય તો આપણે ત્યાં હુખ ન હોવું નોંધ્યો.

× × ×
સતદિવસ કામ કરનાર સહેજે ઇન્દ્રિય
ઉપર સંયમ મેળવે છે.

× × ×
ચરખાની પાછળ માનસિક ક્રાંતિ કરવાની
છે. એ નહીં થાય તો આ બધું ભુલાઈ જશે.
વહેમી માણસ વહેમથી માથા ફેરવ્યાં કરે
પણ એમાંથી ફળ ન મળે એવું સાચ.

પ્યારા બાપુ

માણસનું જીવન અનેક સંસ્કારોથી ભરેલું હોય છે. આપણે હાથે અસંખ્ય ક્રિયાઓ યથા કરે છે તેનો હિસાબ માંડવા એસીએ તો ચાત ન આવે. સ્વયં પ્રમાણમાં માત્ર યોનીસ કલાકની ક્રિયાઓ લખીએ તો કેટલીયે જોવાની મળશે. ખાનું, પીવું, બેસવું, ઊઠવું, ચાલવું, ફરવા જવું, કામ કરવું, લખવું, બોલવું, વાગવું, અને આ ઉપરાંત તરેહ-તરેહનાં સ્વપ્ના, રાગદેષ, માનપમાન, સુખ-દુઃખ, એમ ક્રિયાના અનેક પ્રકાર આપણને જોવાના મળશે. મન પર એ બધી ક્રિયાઓના સંસ્કાર પડ્યા કરે છે. એથી જીવન એટલે શું એવો કોઈ સવાલ કરે તો જીવન એટલે સંસ્કારસંઘ્ય એવી બાબત હું કહું.

સારા સંસ્કાર તેવા ખૂરા સંસ્કાર પણ હોય છે. જનેની માણસના જીવન પર અસર થયેલી જણાય છે. બચપણની ક્રિયાઓનું તો રમરણ જ રહેતું નથી. પાટી પરનું લખાણ જુસી નાખ્યું હોય તેવું આખા બચપણનું થઈ જાય છે. પૂર્વજન્મના સંસ્કારો તો છેક સાક્ષી બૃંસાઈ ગયેલા હોય છે; અને તે એટલે સુધી કે પૂર્વજન્મ હતો કે નહીં તેની પણ ચિંતા થઈ શકે છે. આ જન્મનું નાનપણ યાદ આવતું નથી તો પૂર્વજન્મની વાત શું કામ કરવી? પણ પૂર્વજન્મની વાત રહેવા કઈએ આપણે આ જન્મને જ વિચાર કરીએ. આપણી જેટલી ક્રિયાઓ ધ્યાનમાં રહે છે તેટલી જ થઈ છે એવુંયે નથી. અનેક ક્રિયાઓ અને અનેક જ્ઞાન યત્ન રહે છે. પણ એ ક્રિયાઓ ને એ બધાં જ્ઞાનો મરી પડવારે છે ને છેવટે થોડા સંસ્કાર માત્ર બાકી રહી જાય છે. રાત્રે સૂતી વખતે આપણે દિવસ દરમિયાનની બધી ક્રિયાઓ યાદ કરવા જઈએ તોયે ખૂરી યાદ

આવતી નથી. કઈ યાદ આવે છે? એ કૃતિઓ બહાર તરી આવનારી હોય છે તે જ નંજર સામે રહે છે. અજ તકરાર કરી હોય તો તે જ યાદ આવ્યા કરે છે. તે દિવસની તે જ મૂળ્ય કમાણી. બહાર તરી આવતી મોટી મોટી વાતોના સંસ્કારની ઝાપ મનમાં જોરમાં પડી જાય છે. રાજનીરી લખતા હોયએ તો આપણે રાજ એસાર મહુરતની બાબતો નોંધીશું. દરેક દિવસના આખા સંસ્કારો લઈ એક બાહ્ય વાકિયાનું તારણ કાઢીશું તો એમાંથી મળી જઈને અકવાડિયા દરમિયાનની ચોક્કસ બહાર તરી આવતી મોટી મોટી વાતો બાકી રહી જશે પછી મહીનામાં આપણે શું શું કહ્યું તે જોવા એસીશું તો આખા મહિનામાં અનેલી જે મહુરતની વાતો હશે તેટલાં જ નંજર સામે આવશે. આમ પછી જ મહિનાનું, વરસનું, પાંચ વરસનું યાદ કરતા કરતા તારણરૂપે બહુ થોડી વાતો ધ્યાનમાં રહે છે. અને તેમના સંસ્કાર બને છે. અસંખ્ય ક્રિયાઓ અને અનંત જ્ઞાનો ચતા થતા છેવટે મનની પાસે બહુ થોડી સિલક બાકી રહેતી જણાય છે. જે તે કમો ને જે તે જ્ઞાન આપ્યા અને પોતાનું કામ પતાવી મરી ગયાં બધાં કમોના મળીને પાચદશ દહ સંસ્કાર જેમ તેમ સિલક રહે છે. આ સંસ્કારો એ જ આપણી મૂળી જીવનનો વેપાર ખેડી જે કમાણી કરી તે આ સંસ્કારસંપત્તિની. એકાદ વેપારી જેમ રાજનો, મહિનાનો, ને આખા વરસનો જમા-ખર્ચ માકી છેવટે આટલો નફો થયો કે આત્મી ખોટ ગઈ એવો અંકડો તારવે છે તેવું જ આમેદુજી જીવનનું છે અનેક સંસ્કારોની સરવાળાબાદબાકી થતા થતાં તદ્દન ચોખ્ખું અને આપસરનું એવું કંઈક સિલક રહે છે.

જીવનની જેટલી દૃષ્ટિ આવે છે ત્યારે આત્મા જીવનની સિદ્ધિ માટે કરવા માંડે છે. આખા જન્મમાર્ગમાં શું કશું તે માટે કરતાં તેને કરેલી કમાણી વિચારવાને માટે દેખાય છે. આનો અર્થ એવો નથી કે જે તે કર્યો ને જ્ઞાનો ફાગટ ગયાં. તેમનું કામ પતી ગયેલું હોય છે. હજારો દુષિયાની ઊંચલપાચલ કર્યા બાદ આખરે વેપારીની પાસે પાંચ હજારની ખોટ કે દસ હજારનો નફો એટલો જ સાર રહે છે ખોટ મઈ હોય તો તેની છાતી એટલી બળ છે અને નફો વધો હોય તો આનંદથી તેની છાતી ફૂલે છે.

આપણું એવું જ છે મરણ વખતે ખાવાની થીજ પર વાસના જઈ બેઠી તો આખી જિંદગી સ્વાદ કરવાનો અનુભવ કર્યો છે એમ સાબિત થાય. જન્મની વાસના એ જીવનની કરેલી કમાણી થઈ. કેટકે માને મરણ વખતે ડોક રાગી થાક આવે તો તે પુત્ર વિષેનો સંસ્કાર જ જોશવર સાબિત થયો જાયેલો. બાકીનાં અસંખ્ય કર્મો ગૌણ થઈ ગયાં. અંતઃકલ્પિતમા

અપૂર્ણિતો દાખલો હોય છે. તેમાં કેવા બોટા મોટા આંકડા! પણ સંકોપ કરતાં કરતાં છેવટે એક અથવા ચૂંચ જવાળ નીકળે છે. તે પ્રમાણે જીવનમાં સંસ્કારના અનેક આંકડા જતા રહી આખરે જોશવર એવો એક સંસ્કાર સારકૂપે બાકી રહે છે. જીવનના દાખલાનો એ જવાળ જાયેલો. અંતઃકલ્પનું રમરણ આખા જીવનનું પ્રેક્ષિત છે.

જીવનનો એ છેવટનો સાર મુર નીવડે, એ છેવટની ધરી રૂડી નીવડે તેટલા માટે આખા જીવનની જમી મહેનત હોવી જોઈએ. જેનું છેવટ રૂડું તે આખું રૂડું. એ છેવટના જવાળ પર ધ્યાન રાખી જીવનનો દાખલો કરો. એ કયેય નજર સામે 'રાખી જીવનની યોજના કરો દાખલો કરતી વખતે જે ખાસ સવાલ પૂછવામાં આવેલો હોય છે તે નજર સામે રાખીને તે કરવો પડે છે. તે પ્રમાણેની રીત જીવવાની પડે છે. મરણ વખતે જે સંસ્કાર ઉપર તરી આવે એની ક્રમ્પા હોય તેને અનુસરીને આખા જીવનનો પ્રવાહ ચાલો. તેના તરફ રાત ને દિવસ મનનું વલણ કરો.

દેહથી હું છુટો છું એ વાત જ્યાં સુધી આપણા ધ્યાનમાં જિતરી નથી ત્યાં સુધી જીવન-માર લોકો આપણા પર જીવન ગુજારતા રહેશે, આપણને ગુલામ બનવતા રહેશે, આપણા બેઢાલ કરતા રહેશે. જીવનથી હવાનારના કરને લીધે જ જીવન ગુજારવાનું બની શકે છે. એક શક્તિ હતો. તેણે એક માણસને પકડ્યો. શક્તિ તેની પાસે કાયમ કામ કરાવે. માણસ કામ ન કરે તો શક્તિ કહે, "તને ખાઈ જઈશ, તને ગળી જઈશ." શક્તિ શક્યમાં માણસને ખાઈ લાગતો. પણ પછી અચાનક હૃદ થવા માંડે ત્યારે તેણે કહ્યું, "ખાઈ જા આવે હોયતો એક વાર ખાઈ નાખ." પણ પેલો શક્તિ તેને યોડો જ ખાવાનો હતો? તેને તો ગુલામ નોકર જોઈતો હતો. માણસને ખાઈ બળ પછી તેનું કામ ફેણ કરે? દર વખતે ખાઈ જવાની મમરી શક્તિ આપતો પણ 'જા ખાઈ જા,' એવો જવાબ મળતાંની સાથે તેનો જીવન અટકી ગયો. જીવન કરવાવાળા લોકો જરાજર જાયે છે કે આ લોકો દેહને વળગી રહેનારા છે. એમના દેહને કપ આપીશું એટલે એ હવાઈને ગુલામ થયા વગર રહેવાના નથી. પણ દેહની આ આસક્તિ તમો છોડ્યો એટલે તાનકતોળ તમે સચાટ બનશો, સ્વતંત્ર થશો. પછી સર્વ સામર્થ્ય તમારા હાથમાં આવશે. પછી તમારા પર કેટલી સત્યા ચાલશે નહીં પછી જીવન કરવાનો આધાર તૂટી જાય છે. 'હું દેહ છું.' એ જાવના મૂળમાં તેઓનો આધાર હોય છે. તેમને લાગે છે કે આ લોકોના દેહને દુઃખ આપીશું એટલે એ લોકો આપણા તાનામાં રહેશે. તેથી જ એ લોકો હૃદયે શક્યમકીની લાલ્ચ વાપરે છે.

સ્વપ્રયત્નનું ફળ

એક સમયે જગવાન છુદ્ડ કોસવ દેશમાં તોલ વનમાં વિહાર કરતા હતા તેમણે આયુષ્માન આન અને સંબોધીને કહ્યું -

“આનહં! ભૂતકાળમાં આ નગરમાં જગવાન કરચપ વિહાર કરતા હતા જગવાન કરચપનના કાચસો ઉડાસકો હતા જેઓમાં આયુષ્માન ગવેષી જ્યેષ્ઠ હતો હે આનહં! એક વાર આયુષ્માન ગવેષીને યથુ, ‘અરે, હું આ પાચસો ગુહર્યોનો

માનીતો છુ હું તેમનો નેતા છુ હું જેમ કડુ અને કહું તેમ તઓ બધા કરે છે પણ હું પેતે જ શીવસ પન્ન નથી, તેથી એ હોડોડો પણ શીવસ પન્ન નથી એટલે અમે બધા એક જ કક્ષાના કહેવાઈએ ચાલ હું કદક વિશેષતા પ્રાપ્ત કડુ’ એવો નિશ્ચય કરી હે આનહં! આયુષ્માન ગવેષી પાચસો જણા પ તે ગયો અને એ-એ ‘આયુષ્માનો’ તમે મને આજથી યાવજીવ શીવસ પન્ન માનો. હું શીવસ પાતના કરીશ” “ત્યારે આનહં! પેતા હોડોડોને યથુ ‘આ અયુષ્માન ગવેષીએ હકમન લઇને શીવસ પન્ન મવાનુ થાર્તુ છે એવી પાસે જે નિશ્ચય અને સામર્થ્ય છે તે અમરી પાસે પણ છે ચાલો આપણે પણ શીવસ પન્ન બનીએ.’ એમ વિચાર કરી એ પાચસો જણ એ આયુષ્માન ગવેષી પાસે આવીને કહ્યું ‘આર્થ’ આપ આજથી અમને પણ

પાચસો પાચુ

પદ્મનાભ શ્રી. જૈની

યાવજીવ શીવસ પન્ન માનજો અમે પણ એવું હકમન લીધુ છે’

‘પછી હે આનહં! આર્થ’ ગવેષીને ખૂબ આનહં થયો પણ એને યથુ ‘અરે, એ પ્રમાણે અમે બધા સરખા થઈ ગયા! મારે એથીય બધારે વિશેષતા મેળવવી જોઈએ’ ત્યારે આર્થ’ ગવેષી પેતા પાચસો ઉપાસકો પાસે ગયો અને જોડ્યો બાધ્યો, આજથી આપ સૌ મને

યાવજીવ પ્રહર્યારી માનજો આજથી હું હીન અને ગ્રહ્ય એવા કામસેવનથી નિવૃત્ત થાઉં છું’

‘એ સાંભળી હે આનહં! પેતા પાચસો ઉડાસકો પામે ખુશ થયા તેઓને પણ યથુ, ‘જે આર્થ’ ગવેષી પ્રહર્યારી પાવન કરી શકે તો આપણે શા માટે હીન પ્રવૃત્તિઓમાં રાશીએ? ચાલો આપણે પણ આપુ પવિત્ર જીવન ગાળીએ’ ત્યારે આનહં! જે બધા ઉપાસકો આર્થ’ ગવેષી પામે ગયા અને જોડ્યા, ‘આર્થ’ આજથી આપ અમને પણ પ્રહર્યારી માનજો અમે પણ પ્રહર્યારીની પાતના કરીશું’

પછી હે આનહં! આર્થ’ ગવેષી એ જાણીને સત્વર થયો પણ એને યથુ, ‘અરે સૌ શીવસ પન્ન અને પ્રહર્યારી થયા, એટલે સમાન થયા મારે તો એથીયે આગળ જવું જોઈએ’ ત્યારે આનહં! આર્થ’ ગવેષીએ ઉપાસકો પાસે જઈને કહ્યું, ‘જોડ્યો, આજથી

તમે મને યાજ્ઞવલ્ક્યવિદ્યાલોકજનથી વિરત
માનજો હવે પછી તું જયોર પછી ન ખામુશ
રતે તો પાછી પગ લાપસ નહિ'

‘જો સામગ્રી હો આનંદ! ઉપાસકો
રાજ ગણ થઈ ગયા તેઓને થયુ, ‘જુઓ,
આપણે આર્થ ગવેલી કેવો સંયમી અને
દૃઢમિ છે! ચાલો આપણે પણ જોવો મયમ
કેળવીએ’ ત્યારે આનંદ! તેઓ આર્થ ગવેલી
પાસે જઈને જોયા, ‘આર્થ! આપે જેવો
દૃઢ સકલ્પ કર્યો છે તેવો અમે પણ કરીશું
અમે પણ યાજ્ઞવલ્ક્યવિદ્યાલોકજનથી વિરત
થઈએ છીએ’

“ત્યારે આનંદ! આર્થ ગવેલીનું દૃઢ
સતોષ અને પ્રસન્નતાથી કારણ ગયું તને
થયુ, ‘જોહો! કેવા ભદ્ર અને શાંત પરિણામી
આ લોકો છે! શા માટે હું વધારે યુરવાર્થ
કરી તેઓને પ્રેરણા ન આપુ?’ પછી આનંદ!
આર્થ ગવેલી ભગવાન કર્મય પાસે આવ્યો
અને જોયો ‘ભન્તે! આપના ચરણ પાસે
મને પ્રમત્ત્યા આપશે! ભન્તે! ગૃહસ્થાશ્રમમાં
રહીને સંપૂર્ણ સયમ શક્ય નથી’ ભગવાને
હા, ‘આર્થ ગવેલી, આવ ધર્મનો ઉપદેશ
અમે કર્યો છે આનંદથી પ્રદાયર્થનું પાલન
કર “ત્યારે આનંદ! આર્થ ગવેલીએ બિહુ
સંધ્યા પ્રવેશ કર્યો, રાતદિવસ ધ્યાન તેમ જ
સયમ કર્યો અને જે પરમ શાન્તિની પ્રાપ્તિ
માટે કુલપુત્ર ઝખના કરે છે જો પરમપદની
પ્રાપ્તિ તેણે કરી અને જાણ્યું કે, ‘હવે હું જ
નથી, હવે તું જા નથી આ સતોષમાં, શાંતિમાં
કેટલો આનંદ છે!’

“પછી હે આનંદ! પેલા પાચસો ઉપા
સકોને થયુ, ‘જોહો, ધન્ય છે આર્થ ગવેલીને!

આ મનુષ્યશ્રમમાં આવીને જોયો સારને સાર
સમજ્યો. અસારનો ત્યાગ કર્યો જુઓ, જોનું
જીવન! કેવું પ્રસન્ન, કેવું સ્વતંત્ર, કેટલું
પરોપકારી! ચાલો, આપણે પણ શા માટે
આવો પુરુષાર્થ ન કરીએ!’ જેમ વિચાર
કરીને હે આનંદ! જો પાચસો ઉપાસકો
ભગવાન કર્મય પાસે ગયા અને પ્રમત્ત્યા માટે
પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા પરમકારુણિક ભગવાને
તેઓનો સ્વીકાર કર્યો

“ત્યારે આનંદ! આર્થ ગવેલીને થયુ,
ધન્ય છે મારા આ સાર્થજીને! કેટલો બધો
પુરુષાર્થ તેઓએ કર્યો છે! હું જે વિમુક્તિ
સુખનો અનુભવ કરું છું જોયો જ તેઓ
પણ કરે તો કેવું સાડુ!’

“ત્યારે આનંદ! જો સૌ બિહુઓએ
સતત અપ્રમાદથી મનનો સયમ કર્યો, વાણીનો
સયમ કર્યો, સરીરનો સયમ કર્યો ધીમે ધીમે
પ્રદાયર્થ જીવનના પરમેષ્ઠકર્મને તેઓએ
પ્રાપ્ત કર્યો

“હે આનંદ! જો જોઈ આર્થ ગવેલીને
થયુ, ‘અમે સૌ મુક્ત છીએ, સુખી છીએ,
શાન્તા અર્થમાં સમાન છીએ’

“તેથી હે આનંદ! તમારે આ ઉપરથી જો
શીખવું કે, ઉત્તરોત્તર ઉત્તમથી ઉત્તમ, અને
શાંતથી શાંતતર પદની પ્રાપ્તિ માટે અમે પણ
મયલ કરીશું તથા એવા વિમુક્તિસુખની
પ્રાપ્તિ કરીશું તથા બધા સમાન છે’

“આનંદ! તથાગત તો કેવળ માર્ગ
જતાવશે પ્રયત્ન તો તમારે જ કરવાનો હોય
“તુહેહિ કિંચ અસ્તમ્ય” અર્થમાં તારો
તથાગતા”

‘ધ્યાનપાઠ’ જોને કોઈ પણ જાતનો પ્રત્યક્ષકાર કરતી વખતે આપનો

સાક્ષક નહીં તપના જૂલો નહિ આપના સરનામામાં કરો

દેશકાર થયો હોય તો તે સ્પષ્ટ અક્ષરે લખજો

Իմ համբեր,
 լաւի հաւատ
 Կարող եմ լինել իմ
 Կարող եմ լինել իմ
 Կարող եմ լինել իմ
 Կարող եմ լինել իմ
 Կարող եմ լինել իմ
 Կարող եմ լինել իմ
 Կարող եմ լինել իմ
 Կարող եմ լինել իմ

ન ભૂલવો, અંતરને
 કાળે ન બાળો
 આપણા હૃદયમાં
 ૨/૩૮ બાકી
 આપણા હૃદયમાં

[આપણા પાપ માટે] પોતે તેને આનંદમાં કેમ રાખે, તેની માંદગીના વિચારો છોડી
 બીજા દિશામાં તેના વિચારો કેમ વાળવા તેનો કંઈક પાક પગદાર આપતા. અને કાળના દરેક દેવ
 તેને આપણે વિશેષ લાગ અને પ્રેમથી પણ લખતા. દર આવાસિયે તેના સાચા ખબર અને
 ત્યાંથી પ્રેમથીને જ જાણતા.

આપણે રમણિક એક સંપ્રદાયના દરેકથી પીડાના દરેક હતા. તેની માંદગીના ખબર તેના પિતાથી
 પાસેથી પ્રેમથીને આપણે આ પણ લખેલો છે. દરેકને સંપ જ્યાં હોવા દરેકમાં આનંદીત અને
 પ્રકૃતિના રહી ક્રિયારને આપીને ગેવાનું કહી દરેકને લખવું કરવાનું કેવું સરસ રીતે સમજાવ્યું છે!
 જે વસ્તુ આપણા હાથમાં છે તેને ત્યાં માટે ખોલી અને દરેકમાં ઉમેરો કરવો!
 આવા કેટલાય દરેકમાં આપણા પત્રોમાંથી આત્માસન પ્રેમવતા હતા, આ આત્માસનની અસર
 હવા અને આશમ કરતા પણ વધુ ધરીર પર થતી હતી.]

ચિંત રમણિક,

તારી માંદગીના ખબર પિતાના લગ્નથી ગમે તે સ્થિતિમાં સમજાવ જાણવે, કંઈકને
 મળ્યા કરે છે. તું જાણે નથી ચતો એમ ન ભૂલવો, અંતરનો આનંદ ન ખોલો આપણા
 સમજથી છું. જાણ થવું, માંદકા પડવું. માંદકા હાથમાં છે.
 રહેવું-એ બધું આપણા હાથમાં નથી. પણ

૮-૭-૭૮ સેમાંવ આપણા આશીર્વાદ

* કાળના દરેક કાળનો કાળ વધારે પીકે છે. જેને વિશે કાળનું આશીર્વાદ
 થાય છે તે પોતાના દરેક જ વિચાર કર્યા કરે છે. અને જ્યાં ત્યાં કાળથી ચતો
 હોવાનો જોવા કરે છે આ જૂત જો મનમાંથી કદાચી નાંખી રાકાય તો દરેક
 સદ આરો થાય છે.

* જેમ જેમ વધારે વિચાર કરું છું તેમ તેમ અને વધારે ને વધારે
 જાન થવું જાય છે કે અંતરથી ને સમજાવવાંક રામનામ લેવું જો અર્થ
 પ્રકારના વ્યાધિઓનો કલાજ છે.

લાયકાતનું માપ

શુક્રવાર્ધ

એક રાત્રી હતો તે આખો વખત મોજ મજા કરવામાં જ આનંદ માનતો હતો સારા સારા કપડા પહેરવા એને ખૂબ ગમે પરંતુ રાત્રી તરીકેના ધર્મ જે બરોબર ભૂલવતો ન હતો રાત્રીનું ભોળું બીજા લોકો પછી એ જ રીતે વર્તતો

એક દિવસે તે નગરમાં ચાર ચતુર માણસો આવી અડધા રાત્રી વિશે આવી વાતો સાંભળીને તેઓને થયું ‘આયો આપણે રાત્રીની સાન ઠેક લે લીએ એને એવો તો પાક રીખનીએ કે તે સીધો ઢોર ચર્ધ બચ અને પેતાનો કાચો ધર્મ સમજતો થાય આ ચાર જણા હોશિયાર તેમ જ ભારે શુક્રતામાં પણ હતા તેઓએ વણકરનો પેશ પારણ કરી રાત્રી પાસે જઈને કહ્યું “રાત્રી, અમે કુશળ વણકરો છીએ અને સોનાચ દીના તારથી એનું સાડું કપડું વણીએ છીએ કે તમે કદી એવું ભેયુ ન હોય પણ અમારા કપડાની એક ખૂબી છે જે માણસ પેતાનું કામ વફાદારીથી બરબર ન કરતો હોય તેને એ કાઠક દેખાય નહીં’

રાત્રી એ સાંભળીને વિચારવા લાગ્યો આ સારી વાત છે હું એક તો ખરો કે મારા શત્રુમાં કેણ વફાદારીથી કામ નથી કરતું

રાત્રીએ વણકરને કપડું વણવાની રજા આપી અને એમને ભેડાંને એટલા સોના ચાલીના તાર પૂરા પાડવાનો ખબરવચીને હુકમ કર્યો

વણકરોએ નો ખાલી સાળ પર કામ કરવા માંડ્યું કરેજ તેઓ તે નાચાલીના તારો મન કાંઈ એવા લઈ આવવા લાગ્યા

આ રાત્રી

ચારે દિવસ પછી રાત્રીએ પ્રધાનને કહ્યું “પ્રધાનજી, તમે ત્યાં જઈને જોઈ તો આવો કે જેવું કપડું વણાય છે?”

પ્રધાન થોડાક કારભારીઓ સાથે વણકરો કામ કરતા હતા ત્યાં જવા ઉપલ્લે

પ્રધાન પધારે છે એવી ખબર પડતા જ પેલા ચાર કુશળ વણકરો ખાલી કાળ પર નકામું નકામું વણવા બેસી ગયા પ્રધાન અને કારભારીઓ આવીને જુએ તો ખાલી સાળ પર વણકરો કામ કરતા હતા બાંધે વણતા જ હોય એટલી તારલીનત થી એ લોકો વણતા હતા

પ્રધાન અને કારભારીઓ આખો કાઠી ફાંસીને જુએ પણ કપડું દેખાય જ નહીં પ્રધાનને થયું શું હું મારું કામ વફાદારીથી નથી કરતો? અને કપડું શા માટે દેખાતું નથી?

વણકરો હસીને પ્રધાનને કહે “પ્રધાનજી કપડું સુદર વણાયું છે કે નહીં? સૂચના આપવી હોય તો જરૂર આપને

પ્રધાન તો મનમાં મૂઝવે પણ બહારથી હસતો હસતો બોલ્યો ‘વાહ શું સુદર કપડું છે! આણ સુદર કપડું મેં કદી ભેયુ નથી કેમ કારભારીજી સાચી વાત જ ને?’

કારભારીઓની પણ એવી જ દશા હતી તેઓ પણ મનની વાત છુપાવીને બોલ્યા, ‘પ્રધાનજી, ખરેખર, એની વાત તો જુઓ, કેટલી સુદર છે!’

પ્રધાને રાત્રી પાસે આવીને કપડા ખૂબ વણ્યું કર્યું

આક દિવસ પછી રાત્રી પ્રધાન સાથે કપડું

જોવા ગયો. વજુકે તો ખાલી સાજી પરમાઓસાચ
કપડું વજુતા છે. એમ કામ કરતા હતા.

રાજા આવીને જુએ તો આજ ખાલી
હતી. તે આખો ફાટી ફાટીને જુએ, ફાટાવથી
આખો લૂગીને જુએ પણ તેને કપડું દેખાય
જ નહીં. એ તો મનમાં અકળાયો. "અરે,
શું હું રાજા તરીકે લાયક નથી? શું હું મારું
કામ વફાફારીથી કરતો નથી?"

રાજા આમ વિચાર કરતો હતો ત્યા
પ્રધાન બોલ્યો. "રાજાજી કેટલું મુંઝવે કપડું
છે? તમને ગમ્યું કે નહીં?"

પ્રધાનજી સાબળીને રાજા અમચા. તે
ખોટું ખોટું બોલ્યો. "સાચી વાત પ્રધાનજી,
આલું કપડું તો મેં જિંદગીમાં કરી લેયું નથી!"

વજુકે હસતા હસતા બોલ્યા, "રાજાજી,
કપડું હવે લગભગ તૈયાર થઈ ગયું છે તમારે
માટે અમે તાનતોડ મહેનત કરી છે. હવે
તમારું માપ લેવા દો. અમે તમારે માટે
સરસ પોશાક તૈયાર કરીશું."

ત્રણ ચાર દિવસ પછી એક ખાલી ઘાજ
લઈને પેલા ચાર માણસો રાજા પાસે આવ્યા.
રાજા જુએ તો ઘાજ ખાલી હતી એ તો
મુંઝાઈ ગયો, પણ પોતાની મૂંઝવણ કેને
કહી શકે? એ રાજા એમ કહે કે, કપડું
એને દેખાતું નથી, તો એ પોતાની પદ્ધતિ

માટે નિશ્ચય કરે!

વજુકે એ દાખલે નવો પોશાક પરેરાવ્યો.
રાજાને તો પોતાના શરીર ઉપર કપડું જ ન
દેખાય! તોયે તે અમરતો અમરતો રાજા
દેખાવાનો ટોળ કરવા લાગ્યો. પ્રધાન તેમ જ
કાનગારીઓની પણ એ જ દશા હતી! તેઓ
બધા ખુશી ખુશી જતાવતા દેઢે, "રાજાજી,
તમારો પોશાક ખરેખર મુંઝવે છે.

આખરે આખા ગામમાં રાજાને એ
સ્થિતિમાં દેરાવ્યો. પણ બધા ખોટું જ બોલવા
લાગ્યા. કારણ કે એ કોઈ એમ કહે કે,
રાજાના શરીર પર કપડું જ નથી, તો એ નાહા-
યક કરે. તેથી બધા જ લોકો રાજાના નવા
પોશાકના વખાણ કરવા લાગ્યા.

પણ એવામાં એક નાના બાળકે રાજા
નજરો છે એવું બેરથી કહી દીધું. એ સાંજ-
ગીને બધાનો સમ બાગ્યો અને રાજા તો
શરમિંદો થઈ ગયો! પેલા વજુકેની તપાસ
કરી, પણ તે લોકો તો બધી માલમતા લઈને
કચારનાથ ત્યાથી આવ્યા ગયા હતા.

રાજાનું મન પર આ પ્રસંગની કોઈ તો
હિ ડી અસર પડી કે તે દિવસથી નવાં કપડા
પહેરવાની પોતાની પેલછા તેણે છોડી દીધી
અને રાજકાર્યમાં તે ધ્યાન આપવા લાગ્યો.

સેવાધર્મ

સેવાકાર્યમાં વેઠ ઉતારાય જ નહિ. તે છેવાડે સુકાય નહિ પોતાનું હોય તો
શબ્દગારવું, પારકું છે, જગર પેસે કરવાનું છે એટલે જેવું અને જ્યારે કરીએ
તેવું ને ત્યારે ચાલશે, એમ વિચારનાર અને આચરનાર ચરના મૂળાક્ષર પણ નથી
બાજતો. સેવામાં તો તોળે શબ્દગાર પૂરવાના હોય, પોતાની બધી કળા તેમાં
મલવવાની હોય એ પહેલી, અને પછી આપણી સેવા. મતલબમાં શુદ્ધ વચ
કરનારને પોતાનું કંઈ જ નથી. તેણે બધું કૃત્યાર્પણ કર્યું છે — ગાંધી ૭

આપુજની મીઠી વાતો - ૧

મરજની આપણને બધાને બીક લાગે છે પાંતુ જીવન અને મરણ એ બંને અગવાનની મીઠી બહિસો છે. દિવસ અને રાત, એ બંનેમાં આનંદ છે. દિવસે સૂઈ દેખાય છે, તે રાતે ચંદ્રમા, અગણિત તારાઓની ચોખા હોય છે. અમાસ અને પૂનમ એ બંનેને આપણે વધાવવી જોઈએ. નાનું બાળક માના બંને સ્તનમાથી ભરપૂર દૂધ પીએ છે. જીવન અને મરણ એટલે જન્મ-માતાના બે સ્તન જ છે બંનેમા આનંદ છે.

મહાત્માજી મૃત્યુમાં પણ ઈશ્વરની હયા માનતા. હું મરું તોયે ઈશ્વરની એ કૃપા સમજાવે એમ તેઓ અનેક વાર ઉપવાસ દરમિયાન જોતતા, ૧૯૧૬-૧૭ની વાત છે. નિહારમા ચંપારણ્ય કાગમાં મહાત્માજી ખેડૂતોની લડત ચલાવતા હતા એસા નીલ વરો સરકારની મદદથી અત્યંત જીવન ગુનારતા હતા. એક વાર એક જુવાન ખેડૂત લાડીમારથી માથું ફટી જતાં તબીબ આપણે પડ્યો અને મરજનો જોગ થયો. તેની મા વરમી હતી તેનો એ એકનો એક પુત્ર હતો.

૧૫૨૩ બાપુ

તેના કુખની સીમા ન હતી. તે મહાત્માજી પાસે આવ્યોને જોતો 'મારા એકનો એક દીકરો મર્યો' અરેરે, તેને તમે જીવનો કદો ને? "

મહાત્માજી જી કરી શકે એમ હતું? તેઓ ગંભીરતાથી જોઈયા 'માણ, તારા દીકરાને હું સી રીતે જીવતો કડું? મારી કૃપા એવી શક્તિ છે, એવાં પુણ્ય છે? અને શું એમ કરવું સારું પણ કહેવાય? તને હું બીજો દીકરો આપુ? " એમ કહીને મહાત્માજી એ વૃદ્ધ માતાના કપતા હાથ પોતાના માથા પર મૂક્યા અને ગદગદિત થઈ જઈને તેઓ એ માતાને કહેવા લાગ્યા: "મા, લાડીમારમા માધી મર્યો? તારો દીકરો જીવતો છે. તે આ તારી સામે જ ઊભો છે. તારા આશીર્વાદ તે માગે છે "

એ માતાનાં આસુ રોડકાં રોડકાં નહિ. તેણે મહાત્માજીને પોતાની નજીક ખેંચી લીધા. તેમણે માથું પોતાના ખોજામા કપને "મારા બાપુ" એમ તે જોતો બિડી તેણે તેમને "સો વરસનો મરે" એવ આશીર્વાદ આપ્યા.

૫૦—જેને ક્રોધ આવે તો હોય, કદી કદી પોતાનાં બાળને સુરક્ષ મા મારી પણ બેસતો હોય. ક્રોધ ને ક્રોધ સાથે જેને બોલાવ્યાથી પણ ધંધ જતી હોય, એવી વ્યક્તિ એમ કહી શકે ખરી કે પોતાને અહિંસાધર્મમાં મદદા છે ?

૬૦—આપણે અન્યારે જે પ્રકારની તથા જે રીતની અહિંસાને વિચાર કરી વઢાણીએ એમાં ‘સુરક્ષાના અર્થમાં ક્રોધ’ અને ‘દેવ, વેર કે ઝેરના અર્થમાં ક્રોધ’ એ બેને વચ્ચેનો તફાવત સમજવો જરૂરી છે. માતા, પિતા, શિક્ષક વગેરે કદી કદી બાળકો પર સુરક્ષા કરે છે અને બાળકોને શિક્ષા પણ કરે છે. વસ્તા પર આવેલા પાણીના નાજા ઉપર કે દૂધા ઉપર કદી કદી સ્ત્રીઓમાં બોલાવ્યાથી યઇ જાય છે. પડોશીઓમાં એક ઘરનો કચરો ભીજા ઘરમાં ઊડવા જેવી સાબ નહીંની વાત ઉપર પણ ઝપટો થઈ જાય છે. વૃદ્ધાવસ્થામાં કે બીમારી વખતે અનેક લોકો મિજબજ ખોઈ બેસે છે અને નાની નાની બાબતોમાં ચિંકાઈ જાય છે. આ બધો ક્રોધ જ છે, અને તે એક દુર્ગુણ પણ છે; છતાં, એટલા પરથી જ આપણે એ લોકોને દેખી, ઝેરીલા કે વેરવૃત્તિવાળા નહીં કહીએ. ઊઠતું ક્રોધ વાર તો એવુંથી જોવામાં આવે છે કે ખુદલા દિલના અને સરળ સ્વભાવના લોકોમાં આ જાતનો ક્રોધ વધારે પ્રમાણમાં ટેબા હે છે અને કપટી માણસો વધુ સંયમ બતાવે છે. આ પ્રકારનો સુરક્ષા જેમના પ્રત્યે પ્રેમ અને મિત્રભાવ હોય એમના ઉપર પણ યઇ આવે છે. જલકે, એમના ઉપર વધારે જલદીથી ને વધારે પ્રમાણમાં સુરક્ષે યઇ જવાય છે અને પારકા માણસો ઉપર એછા યાય છે. આ સ્વભાવ શિદ્ધિ અને

સરકાર વગેરેની ઊણપનું પરિણામ છે, નહીં કે દેવવૃત્તિનું. અહિંસાધર્મમાં પ્રગતિ કરવા માટે તથા એના એક આદરણીય એવક કે નેતા બનવા માટે આ તુટિ જરૂર દૂર થવી જોઈએ. પરંતુ આવી તુટિ હોવાને કાનૂને ક્રોધ માણસ અહિંસાધર્મનો મિપાઈ પણ ન બની શકે એવું કહી નથી. અહિંસાને માટે જે વસ્તુ મહત્ત્વની છે તે છે અદેવ અથવા અવૈરવૃત્તિ. ક્રોધ એ કહી શકાય છે કે અપમાન ક્રુધિ હોય, તો એના બદલો કેવી રીતે લેવો, એને શુભસાન કેવી રીતે પહોંચાડવું વગેરે વિચારો જેના મનમાં આવ્યા કરે છે અને આ વાતને જે બૂલી જ નથી શકતો. જલકે, બદલો લેવાના સંભોગ જ જે યોગ્યતા રહે છે અને સાચી વ્યક્તિનું કંઈક પણ અનિષ્ટ થાય તો પ્રથમ આય છે, એવી વૃત્તિ તે હિંસા, દેવ કે વૈરની વૃત્તિ કહેવાય. ક્રોધ આવે, શોક પણ થાય, છતાંયે મનમાં જો આવેો ભાવ ન જોઈ તો એ અહિંસા છે. શુભસાન કરનારનું બૂરું નહીં આહવાની જેના દિલમાં શુભ વૃત્તિ છે, એ માણસ પ્રસંગવશાત્ ક્રોધને વશ બની જાય, તોપણ એ અહિંસાધર્મનો ઉમેદવાર બની શકે છે. એ ખરું કે જેટલી હદ સુધી એ પોતાનો સુરક્ષા શેકવાનું શીખે, તેટલી જ હદે તે અહિંસામાં વધુ શક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકશે.

તાર્કિક દષ્ટિએ એમ કહી શકાય ખરું કે જીડનો ક્રોધ અને વેરવૃત્તિનો ક્રોધ એ બેમાં કેવળ અંશેનો જ ફરક છે તેમ છતાં જેટલો ફરક નાહવા લાયક ગરમ પાણી અને ઊકળતા પાણી વચ્ચેનો છે, તેટલો જ મોટો અને મહત્ત્વનો આ એ વચ્ચેનો ફરક છે.

ત્રિવેણી સંગમ

જાન્યવારી ૨૦૦૭

(૫૨)

એક વાર વલ્લભભાઈ બાપુને કહે “આ અગૂઠા ઉપરથી કોણી સુધી પહોંચ્યું, એ કોણી ઉપરથી કાપે ચડશે. હવે રહેવા દોની, બહુ કાત્યું”

બાપુ “કેકે દિવસ તો કોઠની કાપે ચડતું પડશે જ ના?”

વલ્લભભાઈ “ના રે, એમ ના થાય. હેરાને અધવચ મૂકીને ન જાય એક વાર વહાણ કિનારે લાવે, પછી જ્યાં જવું હોય ત્યાં જાએ હું સાથે આવીશ”.

(૫૩)

બાપુ જેલમાં સવારે ૬ વાગ્યે અને સાંજે ૭ વાગ્યે રોજ સોગા અને લીંબુ પીતા લીંબુ ઉનાગામાં મીઠા થાય છે તેથી બાપુએ આગલી વલ્લભભાઈને સૂચવી આગલીના ઝડક તો જેલમાં થઈ જાય છે વલ્લભભાઈએ એ વાતને હસી કાઢી “આગલીના પાણીથી હાડકા ભાગે, વા થાય!”

બાપુએ પૂછ્યું “ત્યારે જમનાલાલભાઈ પીએ છો તે?”

વલ્લભભાઈ “જમનાલાલભાઈના હાડકા સુધી આગલીને પેસવાનો માર્ગ નથી”

બાપુ “પણ એક વાર એ ખૂબ આગલી ખાધી છે”

વલ્લભભાઈ “તે કાળે તો આપ પચ્ચર પચ્ચ હજમ કરી શકતા આજે તે શી રીતે બને?”

(૫૪)

વલ્લભભાઈ જેલમાં નકામા કાગળોમાથી પચાસ બાપુ

પરખીડિયા બનાવતા હતા તેમાં તેઓ પ્રતીજ્ઞ થતા જતા હતા. દરરોજ કંઈક નવી યુક્તિ સૂઝતી કાગળના ટુકડેટુકડા ઉપર એમની નજર હોય જ એ નોંધને બાપુ કહે “નકામા કાગળો ઉપર તમારું ચિત્ર એવું ચોટકું હોય છે, જેવું પેલી બિલાડીનું મરણી ઉપર ચોટકું હોય છે”

(૫૫)

એક વાર અશિનિદેવીના એક સુદર કાગળ બાપુ પર આવ્યો તેમાં તેમણે પોતાની સુદર રસોઈની વાત લખી હતી “મારી અજબ રસોઈના નમૂના આમલી અને ગોળની દોરી, સરમવાની સીંગના શાક સાથે પકાવેલી ખીચડી, અને બીજી કેટલીયે સ્વાદિષ્ટ વાનીઓ તદ્દન મૌલિક અને અદ્ભુત-સ્વપ્રેરિત”

એટલે મહાદેવભાઈએ વલ્લભભાઈને કહ્યું ‘જેલમાંથી જ સરમવાની સીંગ મળે તો હું તમને બનાવી દઉં’

વલ્લભભાઈ કહે “બાબા, એ તારાથી શોની બને?”

બાપુ કહે ‘વલ્લભભાઈને તે પેલી ચણાના લોટમાં સરસ રીતે બનાવેલી છેડાંએ અને તમે તો બાદેલી સીંગની વાત કરો છો!’

પછી થોડી વાર અટકીને બાપુ કહે ‘એ દુનિયામાં કયાંય શાકને છેક જ બગાડી નાખીને બનાવવામાં આવતા હોય તો તે હિંદુસ્તાનમાં છે ગિબનના પુસ્તકના આરંભમાં રામના દરબારની ખાંભીપીંબી અને મોજ ગોળની વાત છે તેવી આપણી દયા છે

આપણે ખાવાના અનેક દૃવિમ સ્વાદ કરી
મૂશયા, અનેક મસાલાઓ ચોખ્યા અને એ
મસાલાના રસાને માટે જ શાક ખાઈએ છીએ."

મહારાવમાઈ કહે: "કેટલીક વસ્તુ મંગાલા
વિના ન જ ખવાય. મીઠું સુરણ બાદેણ ખાઈ
શકાય પણ વવરનું સુરણ તો જાડીમાં બાફવું
જોઈએ અને પછી એમાં ગોળ, આમલી અને

મસાલો ભાઈએ."

બાપુ કહે: "તો એ સુરણ ન ખાવા-
તાયક જવું. અજીનીમાં પાન ઠાંઈ બાફેલાં
ખાતું જ નથી, કારણ કે એ ખવાતાં નથી,
અને ખવાતાં નથી જોઈએ એમાં ચણાનો લોટ
અને ધૂળપથ્થર વગેરે નાખીએ છીએ. એ
પાન ખાવાતાયક નથી. એમ કેમ ન સમજાવ્યો?"

સાચી કેળવણી કઈ?

રવિરાંત મહારાજ

આજે તો લોકો એને મુશરેલા કહે છે, તે બહુતર પાછળ ખૂબ પેમા ખર્ચે છે, પણ
કંઈ મેળવતા નથી. તે તેમના ધરને અને સ્થાનને બોબાદુપ થઈ પડે છે. ઉકારા-ઉકારી-
એને પેતાને પણ જીવન બોબાદુપ લાગે છે. બહુતર વધારે લેવારને મુશરેલા કહી શકાય
નહી. કેળવણી જોઈએ. આ પ્રસંગે બહુતરને આકટાય નહીં શીખેલી એક માખી
વનારણની વાત યાદ આવે છે.

અમારા યોગાસણમાં પ્રતાપ નામે બાંધાનો નાનો છોકરો આવ્યો હતો. તે કાંતાં
શીખ્યો ને શિવાભાઈએ એ સુરણ વણાવી આપ્યું ત્યારે ખુશ ખુશ થઈ ગયો. 'મેં પૂછ્યું,
આ ભાડીને શું કરીશ? તો કહે આપીને આપીશ. મેં પૂછ્યું, માખી કેંણી ત્યારે
ખમર પડી કે માખી તો તેને ઉછેરનાર વનારણ મા અને થયું આ માખીના ફર્શન કરવાં
જોઈએ, એક વખત હું ગયો. માખીએ આવકાર આપી અને મેસાદયે. 'ચોલી વારમાં આઠ-
નવ વર્ષનો એક સુંકર છોકરો આખી માખીના જોળામાં બસાવા લાગ્યો. માખી ઠેાઢી મારી
ફર ખસેડવા પ્રયાન કરે, પણ તેમ તેમ છોકરો વધારે સોડમાં જરાય. 'મેં પૂછ્યું, આ
તમારો છોકરો છે? તો કહે ના રે, આ તો વાંચિયાનો છોકરો છે. હું એની માની સુવાચક
કરવા થઈ હતી છોકરો આવ્યા પછી થોડા દિવસે એની આ મરી ગઈ. જોઈએ મેં ઉછેરને
મોટો કર્યો. મોટો થયો જોઈએ એનો બાપ એને કહ્યો ગયો. મારા ઘરનું પાણી પીવાની
મનાઈ કરી છે. જટલાઈ જનાય. આથી મેં એને માટે જુદી માટલી બરી રાખી છે પણ
શેયો જુદી માટલીનું પાણી પીતો જ નથી. અને આ ગોળીયું પાણી પીએ છે. મને શાન
એક વખત તો મળી જ ગય.

મેં પૂછ્યું, તમે છોકરો ઉછેરવાનું કંઈ લો છો? ત્યારે આશ્ચર્ય પામીને જવાબ આપ્યો
એનું તે કંઈ લેવાનું હશે? અમવાંને જોણું આપ્યું છે કે કૃતને ઉછેરવાનું લઈએ?

મને થયું, છોકરાં માંમાં પડતાં હશે ત્યારે શું કરતાં હશે? મેં કહ્યું, છોકરાં માંમાં પડે
ત્યારે દવાખવા કરો કે? ત્યારે કહે 'છોકરાને એવા શાં ઉછેરીએ કે તે માંમાં પડે? માંમાં
પડે તો કાંઈ ના કાપી નાખીએ?'

આ વાત અમદાવાદમાં રહેલી એમ' એ, થયેલી બહેનને કહી. જોઈએ તરત એ કહે,
મહારાજ, એ બાઈને, અહીં જોડાવેને? મારાં છોકરાને તો રમ્મ હવા જાવી પડે છે. શાનનો
મારો! ત્યારે સાચી કેળવણી કઈ? એમ' એ. જાણી બહેનની કે પેલી અજણ માખીની?
૨૨૮]

આશાબાપુ

“જાનેને એ ખાદી ડોઝથી પહેરે ડોઝ માટેયે કેઈ ખાદી પહેરે તો કેઈ જમડવાનું તો નથી જ ખાદીનો રૂદ્ધ લાજ ફરિદ નારાયણને જે મળવાનો છે એ દેખાડવા માટે ખાદી પહેરવાથીયે મળશે એમ કરતા કેઈકે દિલસ ડોઝ ધાવાઈ જશે અને ખાદીની સાચી કાવનાથી હૈયું રમશે એવી આશા હું તો એલા કરવાને.”

બાપુજીના આવા ઉદ્ગાર કયાય લખી રાજેલા અને ચોક્કસ ચાક નથી આવના, પણ જ્યારે જ્યારે બાપુ પાસે ફરિયાદ કરવામા આવતી કે, “આ બધા આપની પાસે જગજગત બનીને આવે છે, કેવળ ડોઝ ત્યજાને જ ખાદી પહેરે છે, એવાઓને ખાદી ઇસી દેવાનું આપ કેમ નથી કહેતા?” ત્યારે બાપુજી ઉપર મુજબ જવાબ આપતા.

જેમ ઘણાને ખાદી પહેરવાનો ડોઝ મમતો ન હતો તેમ અને આશ્રમની સવાર સાજની પ્રાર્થનામા જમીને બેઠવું રૂથવું ન હતું અને એ નર્થો ડોઝ લાગતો હતો બાપુજીની સામે જમીને સી નકામો દેખાટો કરે છે એમ અને યત્ન હતું બાપુજી પોતે ધ્યાન ધરતા હોય જિહ્વ ચિત્તન કરના હોય ત્યાં બેસી મારા જેવો અવકાશવકના રસો સહારવો હોય છે અને બાગસાતના રહેરાઓ કાની છની આખે નિહાળી પોતાના રાગદ્વેષને પોષવાનો ધધો જ મોટે ભાજે આ સમૂહ પ્રાર્થનામા કરે છે એવી મારી માન્યતા હતી આ કારણે મહિતા એના મહિતા લગી પ્રાર્થના દાણે આશ્રમનો નિયમ ન પાળવાનું એ હઠ પકડી હતી અને પ્રાર્થનાનો ધન યત્ન રાજદમતી નહીને ઉપર વાસ કરવાને હું નીકળી બતો અથવા કેઈકે

ધારી બાપુ

મજુદાસ ગાધી

ખેતરને ખૂણે પહોચી જઈ સધ્યાના વાદળાના પલંગતા રંગો એવાનો ને અલકારામા ધીરે ધીરે આવતા જતા તારાઓ નિહાળવાનો રસ માણતો.

પ્રાર્થના વિષે મનમા મને ક'ટાળો હતો છતાં કેાજી બંધે ચા કારણે આ કુદરની ચોખા ધરાઈ ધરાઈને એવા પછી મને નરસિંહ મહેતાનું કૌર્મક પરમાતિયુ, સુર કે તુલસીનું એકાદુ બજન કે ગીતાણના બે પાય રલોડે. લલકારવાનું મન યત્ન ને એ ફરી ફરીને ગાઉ ત્યારે જ કળ વગતી અને પછી મને એમ પણ યત્ન કે આશ્રમની સમૂહ પ્રાર્થનામા જમવાને બહલે આ બ્યક્તિગત પ્રાર્થનાઓ અને લાભ જ મળ્યો છે.

જ્યારે જ્યારે બાપુજી મને પ્રાર્થનાનું પૂછતા ત્યારે હું કહેતો કે આપને સારુ લખાડવા માટે જ મને પ્રાર્થનામા આવવું મમતું નથી. આમ જધાની બેગી પ્રાર્થના ચલાવે છે એ કરતા સૌને આપ વખત આપી દો અને ફરેક પોતપોતાની જુદી પ્રાર્થના કરી લે એમ મેઠવી દો તો અમે ઇકરાઓ વધારે સારી પ્રાર્થના કરતા યક્ષ એમ મને લાગે છે આ બેગી પ્રાર્થનામા તો વાદશ જેવું મન વધારે અડપલા કરવા મઠી બધ છે. હોડેથી દપોદપ ગોખેલા રલોડે ઉચ્ચારતા બધ, આખ અરધીપરધી વીએઠી હોય અને મન હજાર જગાએ બટકયા કરે એવી પ્રાર્થના કરવાથી ફાયદો શે? બ્યક્તિ ગત પ્રાર્થનાનો સમય હેય તો બીજુ કેઈ નહીં તો પોતાને સમજાય એવા બજનો અને રલોડેનું અધ્યયન તો વધે.”

બાપુજીને જવાબ અફર હતો તેઓ કહેતા કે બ્યક્તિગત પ્રાર્થના બેઈએ જ એ

જેટલી ફરીએ એટલી સારી. હરેકે બ્યક્તિગત પ્રાર્થના કરી જ બેસીએ. પણ સામાજિક પ્રાર્થના જુદી જ ચીજ છે. એનાથી આપણા હૃદયને મોખું જ બગ મળે છે. એ સમજાવ્યું સમજાવાય એમ નથી. એનો અનુભવ આપ મેળે જ કરી શકાવ. એટલે સામાજિક પ્રાર્થનાને આશ્રમમાં મેં મોટામાં મોટું સ્થાન આપ્યું છે. એ વિના આશ્રમ ચાલી જ ન શકે. ભલેને માંદગારી પેઠે મન ફૂંદાફૂંદ કરતું હોય પણ સામાજિક પ્રાર્થનાનો નિયમ પાળશે એટલે ધીરે ધીરે ચચળતામાંથી મનની સ્થિરતાનો અનુભવ થયેલો જશે. હજી જણ સારી બેસીને જ્યારે એક જ દિશામાં પ્રયાન કરે ત્યારે એકચીત્તની દૃઢથી હૈયાનું બગ થયાવું જ છે. શસ્ત્ર એટલી કે એ પ્રયાન ખેંચી બહામ બેઠો ન હોયો. ભેજાં. સમાજમાં એક રૂપ બની સૌની સાથે પોતાનું મેં ફડું ધાવ એવી ભાવના સાથે શ્રદ્ધાપૂર્વક એ પ્રાર્થના થવી જોઈએ. શ્રદ્ધા ન હોય છતાં પણ એ ચોખ્ખી ભાવનાથી પ્રાર્થના કરવાનું શાલુ રાખ્યું હોય તો વહેલા મોડી એ શ્રદ્ધા પણ જામશે.

એવું નહતું કે ત્યારે જુવાનીનાતોરમાં તણાવે જતો હતો એ કારણે અને બાપુજીની વાત સમજાવી ન હતી. નવજુવાનીમાં ઘણાં અણ-મોહાં વચ્ચે તો મેં માંદગીને ખાટલે ગાળ્યાં છે એટલે ત્યારે તો બાપુજીની વાત—ધરણા ઢોસાનું દહાપણ આપણને નથી જોતું એમ વિચારી—કારે મૂકવાની મારામા તેવડ હતી નહીં. છતાં બાપુની પ્રાર્થનાના નિયમપાલનની વાતથી હું છોટે રહેવાને જ મથ્યા કરતો. પછી જ્યારે શિસ્તને ખાતર પણ પ્રાર્થનામાં બેસવાનું ફરી વાર મેં સ્વીકાર્યું ત્યારે એ શિસ્તમાં ખામી ન આવવા દેવાની મેં ચીવટ પણ રાખી. પરંતુ ક્યારેયે હું બાપુજી પાસે

જામીને કબૂલી ન શક્યો કે, “હા. હવે આપની આ સામાજિક અને ટોળામય પ્રાર્થના અને ખરેખર દૂંદ આપી રહી છે.” બાપુજીનાં ઉદ્ઘાટન સંસ્કાર વચ્ચે હરમ્યાન મેં લાગણીમટ મંડિતાઓ મુખી પ્રાર્થનાનાં એમનાં પ્રચરણે નોંધ્યાં પણ ખરાં અને હૃદયદાની ને લાખોની બેઠી પ્રાર્થના ચાલતી તેમાં ભાગ લેતો રહ્યો, તોપણ મને મનમાં થયા જ કરતું કે બાપુજી જલ્દી પ્રાર્થનાનું જાનાવરણ જમાવે પણ આખરે એ એક ભાતનો ટોળ જ નીવડવાની છે.

પણ હવે જ્યારે સર્વોદય સમાજના ક્યેમને આપણે બાપુજીના અમરદેહ સ્વરૂપે સ્થાપવા માગીએ છીએ ત્યારે બાપુના કંથનની મદાર્થતા અને વધુ ને વધુ સમજાવી જાય છે. બાપુજીએ કહ્યું છે એટલે જ માનવાનું મન ધાય છે એમ નહીં, પણ પ્રાર્થનામાં થોટા વખત સૌની સાથે ગાળ્યા પછી આખા દિવસની દૈવાવરાણમાંથી થોડી ઘણી દાદક મળતી હોવાનો અને પોતાનામાં ફરી લાજગી આવ્યાનો અનુભવ અનેક જણને અનેક વાર થતો જ્યારે જોઉં છું ત્યારે મનમાં ધાય છે કે સમૂહ પ્રાર્થનાની પ્રજ્ઞાલિકા જાળવી રાખવી જરૂરી છે. એ ઉપરાંત એક નવી જ વાત પર માટું સ્થાન હંમણું ગયું છે કે જે ઘરેમાં સ્વાધ્યાય, અધ્યયન, મુસંસકારની ઉપાસના વગેરે જાબતમાં પેદી કર પેદી સેડાઓ થયાં અંધાડું જ રહ્યું છે એ ઘરના બાળકોને તથા ઊંચતારા જુવાનોને રીતસર નિયમિત સમૂહ પ્રાર્થનામાં બેસવાની ટેવ પાડવામાં આવે છે ત્યારે મહિતા બે મહિનામાં જ એમની અજુકતા ઓસરવા માંડે છે અને પોતાને સંસ્કારી બનાવવાની અભિલાષાને અંકુર એમનામાં પ્રગટે છે.

કંડક શિસ્તથી અથવા હરાવી ધમકાવી કે ફજેત કરીને કે મારપીટથીયે જે અનાડી બાળકોને કાળખાં રાખવાનું શક્ય નથી જનતું

ત્યાં સમૂહ પ્રાર્થનાની નિયમિતતા” એ બાળકોને આપોઆપ પ્રગતિશીલ બનાવે છે. પ્રાર્થનામાં પ્રવચનો અને વ્યાખ્યાનો નહીં જેવાં જ હોય અને નાના મોટા સૌ એક માનસિક ભૂમિકા પર સમાન આવે બજન ગીત અને સંગાલીનુ યોડું” શરૂ થાય છે તે માણસના ચિત્ત પર સારા મસ્કારની છાપ પીરે પીરે ઉપરના વખર રહેતી નથી ઘાંટા પાડીને બોલવું, બીજાઓને પજવવા, ધડા ઝુકી કરી આપાગ આવવું, પોતાના ભાગના કામનો ઉશ્કારીએ કરવો, એ બધી વૃત્તિઓને સોટીને ભેર, કોષ ભરી આવે કે મનવિધક વચનો વડે કઠાય થોડી વાર દાખી શકાય તેવે એ ખસાખી બીજી રીતે કૂટી નીકળવા વિના રહેતી નથી. જ્યારે ઊગતા જવાનને પોતાની મેળે એ જાતની ખાજવ પ્રત્યે અજાગમી ઊભો થાય ત્યારે જ એ નીચાણમાંથી ઊભે આવવા તે મલવાનો.

સમૂહ પ્રાર્થનામાં બીજે કાચકો ભેવામાં આવે કે ન આવે એટલું તે ભેવામાં આવે જ છે કે સૌને સાથે શાંતિપૂર્વક ભેસવાની દેવ પટે એટલે ઊગતા જીવાનના મોટા ઉછાળામાં મોટ શરૂ થાય છે અને સાચી દિશાએ જવાનું એનું વલણ વધે છે.

એકવા બેસી ધ્યાન પૂજન કરવાથી મનનશક્તિ, વિચાર શુદ્ધિ, જીવિની એકાગ્રતા વગેરેને પોષણ મળે છે એટલા બાગર બ્યક્તિ ગત પ્રાર્થના દરેકે કરવાની આવશ્યકતા છે જ, પણ સદ્વૃત્તિ અને તુલ્યનું ભગ દેખવવા માટે સમૂહ પ્રાર્થના એ અચોક્ષ ભગ છે એમ કહી શકાય આફ્રિકાની પૂરતી કસરત

કરવી, અથવા ઠોઈ એક નવી ભાષા કે બોલીના સહવાસમાં નિયમસર આવવું” વગેરેની અસર તરત જ કળાતી નથી. જોનાથી થતા હાજનો અક્રિયતાએ માડી સકાતો નથી. બીજાઓને એ બાળકની આપણી અનુભૂતિ મળે ઉદાવવા એટલી તકશક્તિ કે વાણીશક્તિ આપણી પાસે હોતી નથી છતાં રોજની કસરત અને બીજા ભાષાનો રોજનો સહવાસ પા અર્ધ કલાકનોય હોય તે જ તે દિવસે આપણને થઈ વધારે નોંધાતા અર્ધી” ભય છે એ દિવસના અજવાળા જેથી ચોખ્ખી વાત છે. એ જ મુજબ સમૂહ પ્રાર્થના દરેકને બ્યક્તિ-ગત રીતે બાળવાન બનાવે જ છે અને આખા સમૂહને લઠ અને વિશ્લિષ્ટ કષા વિના રહેતી જ નથી.

માણસ માત્રને એ આપણે સમાન ભૂમિકા ઉપર પહોંચાડવા માગતા હોઈએ તે ઠોઈ કચરાએનું ન રહે અને ઠોઈ માંયે થઈ ભેસનાડું” ન રહે, કૌ મરખા રહે, એકને જ નહીં” યોદાનો નહીં દરેકે દરેકને ઉદય થાય અને આપણી ખરેખરી હિંમત હોય કે સર્વગત સુખિન સન્ન સર્વે સન્ન નિદામથા. સર્વે બદલિ પરથન્ન મઠ કચિત્તુ” અમાણુયાત્” તે એવો સમાજ પકવવા માટે સમૂહગત પ્રાર્થના મેથામૂલના ખાતરપાણીનું કામ આપનાર છે.

બાપુજીએ એમ અર્ધિ” સક સમાજ વચનાના પ્રતીક તરીકે આપણને દેટિયો ભગાએ છે તેમ જ અર્ધિ” સાની જેક વડે માનવ સમાજને સમૂહ બનાવવા માટે સમૂહ પ્રાર્થનાનું” અર્થ ખાતર પણ આપ્યું” છે.

વિક્રમ સંવતની એકાદશીમાં આપમતી મંધવા
બહે દરદામ બેન દેવાળ દવા. એમના જન્મ વિશે
એકમ માહિતી ઉપલબ્ધ નથી. કુનિઆણા નામક
નામના સીપવા શરી કુળમાં એનો જન્મ થયેલો.
પિતૃ નામ જી હનુ. એમના ગુરુ કોઈ મુરિશ્વર
દેવર દેવાનું નામવા મો છે દરદામ ન્યાત-ન્યાતના
મુરુ સિમાસઓથી પરદાલ વેરએના વાવાવટાળને
પિણાગતા દતા. એમના કબોમાં જાગન, જાગિન,
પેરામ અને એમનાનો ધર નીકરે છે:

હિન્દુ હરી સભાર, મુસલમાન ઈલાદી,
મત શૂલ શહ અપના, ચલ દેખ કે ભાઈ.
પોતી વો પોતી નહિ, મોવે થાન લગાઈ,
રહે પાક પક નિમાલ, પચ વખન સમાઈ.
હિન્દુ ફું ચાહે મુકત, ચાર બેઠ જો ગાઈ,
અહે શીસ્ત મુસલમાન, જે કુશન બતાઈ.
પહુ સામકા હે સોદા, નહિ કુક કમાઈ,
હરદાસ કહે હુકમ બંદા, કરલે જાભાઈ.

વિવાસ-વેલવ ને વાસનાની ત્રિવેણી વચ્ચે
વહેતી જવાની બધે પરીક્ષર દિલગરપ લાગે પશુ એ
તો પરીક્ષણની મટકી મહેરી। વિવાસ-વેલવના
વમજમાં અટવતા જનોને દરદાસ કેવો હરદામ
બોધપાક કરે? તે જુઓ:

જુવાની હે રીવાની,

મત કોઈ કરીશો ગરવ જુમાની-ટક

આર કિતરી ચટક ચંદની,

શિર અધેરી સત;

તું જોબન જલ જાન ઉજાસ,

મટત મટત મટ જાત-જુવાની

ચેરી ચેરી નદીયાં છડખત,

છતકત આવન પાણી પૂર;

મુક મઈ જળ બોહી

જમી પર ઉડત લાગી પૂર-જુવાની

કચો કામ દી બની કોટડી,

તીસ પર બરીયા બાર;

તૂટ તૂટ જળ તૂટ મડ,

તળ લગે નહીં સાધો સાર-જુવાની

ધન જોબન કા નહીં બરોમા,

ન ન લાગે વાસ;

કહે હરદાસ શુકર કર બદા!

ચાહુજ નામ સંભાર-જુવાની

આમ પ્રેમ-ભક્તિ ને રસ-મરતીના મહેરામણમાં
મદાલતા મરજવા દરિકલન દરદાસે ઘણાં કાવ્યો,
જાળો, મગ્નો રચ્યાં છે અને જીવનની છંક ઉઠતી
પદીએ પશુ જન્ય સંતોની જેમ એમણે પરચા પૂર્વા
છે. એમની જન્મ તિથિ વિશે ચોક્કસ માહિતી મળતી
નથી અને એમની વાણી-જાગિતમાંથી અમુક રતન
લઈ એના પૂજ્ય આપણા જીવનમાં પૂજવીએ ને
વણીએ:

તુઝે જોને સાહી પાવે,

મરક જુગમે હો જાત હે.

મિલે જમું જુદ પાનીયે,

સોઈ પાની કહાતા હે

પરદેશના આહુક-બંધુઓને

આપણું "પ્યારાબાપુ"નું લવાજમ આ અંકથી પૂરું થઈ ગયું છે.
૧૯૫૩નું વાર્ષિક લવાજમ સિલિંગ ૧૨૫ રૂપા કરી પોસ્ટલ ઓર્ડરથી
"PYARABAPU", RUPAYATAN, College Road,
JUNAGADH Saurashtra (India) ને સરનામે તરત ચોક્કલી
આપશે. આશા છે પરદેશમાં દૂર વસતા આપણા ભાઈઓ આ કાર્યમાં
પૂરી સહકાર આપશે. પત્રવ્યવહારમાં આહુક નંબર અવરસ જણાવવો.

ધરલામનો પ્રથમ પરિચય મળ્યાબરને વહેલી સવારના પ્રાર્થનાના સાઠ (બાગ-અઝાન) થી થયો હતો. મસ્જિદના મિનાર પરથી છુલક સાટે એ અવાજ વાતાવરણમાં વહેતો સુકાય છે :

અ-લા હો અફ્બર-અ-લા હો અફ્બર

ઈશ્વર સૌથી મહાન છે-ઈશ્વર સૌથી મહાન

૥ ઈશ્વર જે હકીકતખાલા-સર્વોચ્ચ સત્ય છે એ સર્વથી મહાન છે-એની પ્રાપ્તિ આગળ આપણી નાની નાની કામનાઓ, નજીવી જેવી પ્રાપ્તિઓ બધું કંઈ નથી-મોટામાં મોટું અવલબન, મોટામાં મોટો બાધાર, મોટામાં મોટું શરયુ એનું છે

અનિશ્ચિત અઝાન દેનાર-બાગ પુકારનાર આગળ વધે છે.

અસહુદો અલ્લાએલાહા ઈસ્લાહ

" હું સાક્ષી પૂરું છું-મારા અંત કરજની પ્રતિનિધિપૂર્વક કહું છું કે ઈશ્વર સિવાય આરાધ્ય કોઈ નથી

વળી બાગી હજેર છે.

અસહુદો અન્ના મોહુમ્મદુર રસુલુલાહ

" શહાદત-સાહેલી આપુ છું-મને બાપોકાર કહું ૥ કે મોહુમ્મદ મજીદ મજીદના પયગમ્બર છે.

પછી અપાય ૥ આમંત્રણ :

હેય અલ્લરસલાત, હેય અલ્લરસલાત (પ્રાર્થના માટે આવો, પ્રાર્થના માટે આવો)

હેય અવલ્ ફલાહ હેય અવલ્ ફલાહ

જેમા મુફિદ છે-કેદય છે-સહુ છે એ માટે

આવો-જેમા કરવાય છે તે માટે આવો. સુતેલ

જગતને સંબોધતો હોય એમ આ અવાજ

ધારાબાધ

ચાલ આપે છે :

અરસલાતો ખેડૂમ મિનન્ નૌમ

" નિદ્રા કરના "પ્રાર્થના" બેહતર છે-વધુ સારી છે ને છે-લે ફરીને પ્રથમની વાત પોકારે છે :

અરસાહો અફ્બર-અલ્લાહો અફ્બર

લા એલાહા ઈસ્લાહ

ઈશ્વર સૌથી મહાન છે-ઈશ્વર સૌથી મહાન ૥

ઈશ્વર સિવાય આરાધ્ય કોઈ નથી.

બાગ સામાન્ય માણસનો સામાન્ય સાદ નથી. એ તો બહતની અનન્ય બહિતનો ઉકાર છે-અતરના વિશ્વાસનો છબો આવેલ ઉદ્ગાર છે એનું પ્રથમ સૂચન ને આરબ કરનાર-પ્રાર્થના માટે લોકસમૂહને કેમ મોક્ષાવશે એનો ઉદ્દેશ આગળ ધરનાર હતા બિલાલ-એક હબસી-સીદી ગુલામ એ નહતા વિદ્વાન કે ન હતા વક્તા, પણ શુરુ તરફનો આદર ને પ્રેમ માટે એ મથહૂર છે. એમનો મક્કાવાસી શેઠ ધમધમતી રેલીમાં તેમને સુવાડી માથે વધુ ને વધુ વજનદાર પથ્થર મૂકતો જતો ને પૂછતો : હવે શું કહે છે ? ઈસ્લામનો પ્રથમ સ્વીકાર કરનાર એક સ્ત્રી-એક ઈશીર-એક ગુલામ ને એક વેપારી પેકીના આ સુકાતમાં જવાબ દેતા : લા એલાહા ઈસ્લાહ-ઈશ્વર સિવાય આરાધ્ય કોઈ નથી ! ખરેખર, જે બહિત આ સંજોગમાં આ વિચાર વ્યક્ત કરી શકે એ જ આ અતરનાફને છડેયોક પુકારીને જનતાને જમડી પ્રાર્થના માટે મોક્ષાવવાનો માર્ગ ચોલ શકે.

બાગ એ સાદ પણ છે ને સદેશ પણ છે

પ્રથુ-ને પવનરમર ખુદા-ને એના રમતના
એક મહાન પ્રેમીનું એ સંભારણું છે કહેવાય
છે કે પવનરમર સાહેબના દેહ ત્યાગ પછી
નિતાવ ઘણે ભાગે બાગ ન પુકારતા એક
વખત અતિ આશ્ચર્યને વચ ચર્ધ બાગ
પોકારી-પણ તરત હેયુ ભરાઈ ગયું. રમતો
જિજ્ઞાસુ આંખો ને એ પ્રેમી હૃદય સદાને
માટે ધમકનું બધ ચર્ધ ગયું. જિજ્ઞાસુ ગયા
બાગ, અજાનનો અવાજ આંખોએ રહ્યો છે
પણ હૃદયના ઉડાણમાંથી ભાગ્યે જ એ
નિકળે છે દોડોડી નિકાળના એ અવાજમાં

અજાનના [અનુ. ૧૦ ૩૧૪ પી આનું] પ્રકાશવા
લાગ્યા, તેઓના મુખ પર દિવ્યતા બધાથી ગંધ
અને બધે મધુર અવાજે અગીત ગૂંછ રચું.
મહિરોમાં ઘટાવવ ઘવા લાગ્યો. બધે આનંદ
આનંદ છવાઈ ગયો.]

ચોટી વારમાં દિવ્ય ધામના દ્વાર બધ
ચર્ધ ગયા! અને હું જીવમાંથી જમકીને બગી

આજે દર નથી, શકા નથી. સાંભળનારને
મરન કરે એ માદકતા નથી-કયાંક છે તો
હુલેલ છે. (ચાહુ)

સરખવા ઉપનિવદના નીચેના વાક્યો -

“સ્વાભાવોનો પણ મહાન સર્વોન્ન રવાળી,
રેવેનો પણ સર્વોન્ન રેવ મતાવતોનો પણ મર-
સતાપીક રોનો ઉત્તી દશને જોનો-એ જગતનો
નિષતા છે ને રજીનને પાત છે. એ સ્વપ્ન છે
એના કરતાં અડધનો તો શુ પણ એના જેવો
પણ કોઈ નથી.. એને ન તો કોઈ મા ભાવ છે
કે ન તો કોઈ ધણી છે.”

જિજ્ઞાસુ અને થયુ હું પણ દિવ્ય ધામમાં છ
કે શું! પણ હું ધર્મશાળાની ઓહરી પર
પડ્યો હતો! દૂર દૂરથી આવતો દૂધકાનો
અવાજ કાને બધકાયો. પદોદિયુ' થઈ ગયું
હવે. હું જરા જાનમાં આવ્યો અને મને થયુ કે,
'અરે, એ તો મધુર મુકર સ્વપ્ન જ હતું!'

★ સંપૂર્ણ ★

પરમ પવિત્ર સાધુ અણુઅણી શકીકે બાદશાહ હારન રસીદને એક સમયે પૂછ્યું કે, 'આપ
કોઈ જિવસ રેતીના રણમાં જઈ ચડ્યાહો અને ત્યાં આપને બધ જ તરસ લાગે અને તરમથી આંકુળ
આંકુળ થતા તરફથી મારતા હો, એવે સમયે કોઈ આપને ઠેકું પાણી આપે તો, એને શુ આપે?'

બાદશાહે કહ્યું. “એ ભાગે તે આપું.”

શકીકે કહ્યું: “એ માલસ અર્ધું રાજ લીધા વગર પાણી આપવાની ના પાડે તો
અર્ધું રાજ પણ આપ આપી દો ખરા?”

“હા, હું આપી દઈ” બાદશાહે કહ્યું.

આ સાંભળી શકીકે ફરી પૂછ્યું. “એ પાણી પીવાથી એવો કોઈ ભયકર રોગ થઈ આવે કે
જેથી આપનો જીવ ભોખમમાં આવી પડે અને જીવન-મરણના લા વચ્ચે આપ ચૂકતા હો એવા
ખરાખરીના સમયે કોઈ હકીમ આવી ને કહે કે, દવાના બદલામાં બાકીનું અર્ધું રાજ આપો તો દવા
કરું. તો શું આપ બાકીનું અર્ધું રાજ આપી દો?”

બાદશાહે કહ્યું. “એ જીવનભયતો હોય તો અર્ધું રાજ્ય ગી નિસાતમાં છે? તેપણ આપી દઈ”

બાદશાહના આ વચનો સાંભળીને સાધુ અણુઅણી શકીકે શિખામણ આપી કે, “એક પચાસ
પાણીના બદલામાં જેને ફગાવી દેવું પડે એવા રાજમંત્રિ હાસને બેસનાર આનંદી કયા ધમકાઈ, કયા
ગર્વથી ફૂલાનો હરો?”

સાધુના આ શબ્દો બાદશાહને કાગળે તીર શા સોસરવા ઉતરી ગયા અને એની આંખો
આંસુથી છલી વળી. બાણે કે, સમગ્ર જીવનની કરુણા વહી રહી હતી. —અનંત આગેનાન
કરકા)

ધ્યારાબાપુ

મણુકો અને અહિંસા

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા અધ્યાય ૧૫ પૃષ્ઠ ૧૦૫

‘અહિંસા પાળો ધર્મ’ એ જીવનના ઉચ્ચમા ઉચ્ચ ગુણોમાંનું એક ગુણ છે. આર્શ-‘તેન ધી શેષ યજ્ઞ નીચે જીવન’ એવો તે પાન જ મણુકો બોલે. યુક્તિહીન જીવનની બાબત પ્રમાણેની ગ્રામીણી લીટી પાટી ઉપર જાય ન દોરી શકાય. પણ જોવી લીટી દોરવી અશક્ય હોવાથી તેની બાબતમાં પદ્ધતિ ન જ થઈ શકે. એ કસોટી પ્રમાણે તે છેડને જમીનમાંથી ઉછેડે. જોમા યજ્ઞ દેવ છે. મુદર યજ્ઞમનુ કૃત્વ તોડના કોને આધાન નથી થયો? પણ જાક તોડના આધાને આધાન નથી થયો. તેથી કઈ મિદાન બોલે. ન હરે તે તો એવું જ બતાવે છે કે આપણે કુદરતી રચનામાં ખડકુ રચાન નથી સમજતા. માટે મળી જાય છે. જા-શતિ-મા અહિંસાના મિદાનને જાડ રહેલો જે અહિંસાનુ મપૂર્ણ પાલન જીવનને અશક્ય તો કરી જ મૂકે. પણ સત્યને જીવવા દેતા આપણે સૌને બને નાથ થયો. પ્રાનીનો તે સિદ્ધાંતને ઉત્તરની અહીં મુખી થઈ ગયા. અને શરીરધારણ અનિષ્ટ છે, ઉપધિ જે એવું કહી ગયા છે. મોક્ષ એ અદેહ અતિપ્રાપ્ત અવસ્થા છે,

જેમા ખાતાપીવાના જાનને નથી હોતા અને તેથી તમા બેસ દોહવાને અને ખદ ઉછેડવાને રચાન નથી. એ સમય રહ્યું મહાજ કરવું. અથવા તેની ખૂબી સમજવી આપણે માટે મુશ્કેલ હશે. તંતુ પૂર્ણ પાલન કરવું તો અશક્ય જ છે. છતાં એ જ સત્ય છે. એ વિષે અને શકા નથી અને જો જાનુ સરીને આપણે જીવનનો માર્ગ મોકલો અને તેમા સપૂર્ણ શક્તિ ખપાવી દે. એમા શ્રેય રાહ છે. જરી મમજ થઈ જોઈએ. અરથી જાણ જાણ જોઈની હદ મુખી આ બાબત સિદ્ધાંતને આપણે અમલ કરી શકીએ તેવી જ હદ મુખી જીવનમા સાર રહેલો છે. કેમકે તે સ્થિતિમા દેહ અવપણને વશ હોય આપણે દેહને વશ નહિ.

અહિંસાપાળના પાનન અર્થે મણુકો શાસ્ત્રની અને દિવાળની મયાદાનુ પાલન કરવું એવું એ શ્રેય આપેલી છૂટ જે મનુષ્ય ન હો તેને ધન્યવાદ થઈ. સમયને દુનિયામા બધા શાસ્ત્રો વધાવી લે. રચનાને વિષે શાસ્ત્રમા આદે મનભેદ છે. કાઠખૂણો બધેય એક જ

મધ્યોચાન (મનુ કવચેન ૧૫૧ ન ૫૫)

આ ગીતા પ્રવચનો દેખતા મદુરતા છે તેનો પાપ પૂન વિનોબાજીના એ વિશેષ ઉદ્ધારો ઉપરથી સહેજે આવી શકે એમ છે તેઓથી 'એ ભેગ'માં લખે છે "દોષોદોષના વડેરાશમાં ઉપયોગી વાતોની એમાં ચર્ચા આવે છે જેમનો જીવન કાયે સમય નહોત્ય એવા કોઈ પણ ખાલી વિચારના થાકો આમાં પેદા નથી અને પાકો ભરોમાં છે કે શુ ગામડામાં કે શુ શહેરોમાં સમાન્ય મજૂરી કરી જીવન ગુજારનારા મહેનતમજૂરી કરનારાઓને આમાંથી મનનુ સમાધાન મળશે એવું જ નહિ, એમાંથી તેમને મજૂરીનો ધાક ઉતારવાનું માધન પણ મળી રહેશે" આ વાતની પ્રતીતિ આપણને મસ્તુત પુસ્તક વાચતા અપૂરક થાય છે એમાં ઉદાહરણ દ્વારા સ્વચ્છ રીતે ગીતાજીના મૂલ શક્યોને શ્રી વિનોબાજીએ સમજાવ્યા છે

અને ખરેખર જે વધી એમ થઈ આવે છે કે મત જાન્યંત્રની પેઠે વિનોબાજી પણ ગીતાજીને મૌલિક રીતે અને સામાન્યજનસમુદાય પણ પ્રેરણાનુ પાત્ર મરી શકે એ રીતે ગીતાના વાતપરને જાણે અચળવતા ન હોય! આવા અતિ મૂલ્યવાન અને ગિરજાની પ્રથ વિરેવથુ તો ॥ મહેવાનુ હોય! એનો તો આકલ આસ્વાદ જ કરવાનો હોય એનું ચરિત્રીક્રમ કરતા જણાવ છે કે પૂન વિનોબાજીએ આ પ્રવચનો વિશે જે કહ્યું તે વધાર્યું જ છે 'સિદ્ધસ્તાનભરમાં જ્યાં જ્યાં આ પ્રવચનો પડેલ્યા છે તે બધે કોણે એમનાથી સૌ કોઈને દુઃખમુદ્ધિ અને જીવનના વહેવારમાં પક્ષટો કરવાની પ્રેરણા મળી છે" અને પૂન વિનોબાજીની પેઠે મહેવાનુ મળ થાય છે કે, "અને પોતાને એવી વાસના રહે છે ખરી કે ઘેર ઘેર આ પ્રવચનોનું અવજ, પકન, અને અનન યાચો!"

— મુન ૬૦

અનુક્રમણિકા

	૪૪		૪૪
૧ તમસો માં જમે તિર્ગમ	૨૦ મીજી ૨૦૬	૧૦ જગતનું માપ	મુકુલમાર્ગ ૩૨૩
૨ અખને રામ રીઝ છે	કમીર સાહેબ ૩૧૦	૧૧ જાપુજી મીઠી વાતો	મને ગુરજી ૩૨૫
૩ માનવધર્મ	કેદારનાથજી ૩૧૧	૧૨ અદિ સા અને કોષ	કિશોરલાલમાર્ગ ૧૨૬
૪ ભગવદ્	યુકલમાર્ગ ૩૨૩	૧૩ ત્રિવેણી સમય	મુન ૩૦ ૩૨૭
૫ હનુમાન સ્વતંત્રતા	ગુરદાસ મલિકજી ૩૨૫	૧૪ સમુદ્ર પ્રથનાનું વાવેતર	પ્રભુદાસમાર્ગ ૩૨૮
૬ સરદારજીની વાણી	મુન ૩૦ ૩૧૬	૧૫ મહાત્મા હરદાસ	અમલદર આગેવાન ૩૩૨
૭ ગુજરાતીનું પદ્ય	વિને જાજી ૩૧૭	૧૬ ઈસ્લામી પ્રર્થન	ઈસ્માઈલમાર્ગ નામે રી ૩૩૩
૮ સ્વત્રાપ નર્મદા	પદ્મનભાજી ભેલી ૩૧૯	૧૭ જાણી ગણા	ચકુલ લ ન પટેલ ૩૩૫
૯ ખાપુત પત્રો	૩૨૧	૧૮ અથવને કન	મુન ૩૦

ગ્રંથાવલોકન

ગીતા પ્રવચનો : લે. વિનોબા ભાવે, પ્ર. નવજીવન પ્રકાશન મદિર, અમદાવાદ ૬ ડિ. ૨૧ ૩૫૧૦, ૫૦ ૨૮૨

આપત કાગળના અધિસમાન તેમ જ વિશ્વ વચ પૂજ્ય બાપુજીના નિધન પછી ભારતને અનુતપૂર્વ ઉત્ક્રાંતિ-પથે દોરનાર પૂજ્ય વિનોબાજીનું આ પુસ્તક આપણને શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાનું તાત્પર્ય સમજવામાં અતીવ સહાયક થાય એવું છે. ગીતાજી એ તો 'પહે પહે વદ નવતામ્ ઉવૈનિ।' એનું અગ્રેડ ઉપનિષદ છે. એક રીતે કહીએ તો ગીતાજી માનવજીવનને ડોહાવ અને પ્રેરણાત્મક આધ્યાત્મિક માર્ગે વાળનારી સજીવની છે. ભારત વર્ષના એકેએક મહાપુરુષે એમાંથી આકર્ષિત અમૂલ્યપાત્ર કરી પોતાના તેમ જ અન્યના જીવનને સુખન્ય કર્યા છે. બીજી ગીતાજી એવો માર્મિક ધર્મમય છે કે એમાંથી કેટલાય અર્થપૂર્ણ તરંગરેષો ઘટાવી શકાય છે. તેથી જ યુગે યુગે એમાંથી તે સમયને અનુકૂળ મર તારવવામાં આવ્યા રહે છે. ગાંધી-ફિલ્મ સૂત્રીનો વિચાર કરીએ તો બાપુજીના સમર્થમાં આવેલી અંજિઓએ પણ એમાંથી પોતપોતાની વિચારશક્તિ અનુસાર અર્થ ઘટાવે છે. ખુદ બાપુજીએ - 'અનામંજિયોમ' ગીતાનો મર્મ લગાવતી પ્રશંસના અને વિશિષ્ટ પ્રલોકો પર પોતાની નોંધ મારી ગીતાજીને અનુવાદ, 'ગીતાપ્રવચનો' ગીતાના શબ્દોનો સાર્થ સ્થાપનદેવ કવંતી અમૃત પુરેકા, અને 'ગીતાનોંધ' જેલમાંથી તેઓશ્રીએ આશ્રમ વાનીઓને પત્રરૂપે લખી મોકલેલું ગીતાજીનું તાત્પર્ય - અ.મ. તજુ ચિરંજીવી પુસ્તિકાઓ દ્વારા ગીતાજીનું રહસ્ય કદુટ કર્યું છે, વળી તેઓશ્રીએ પોતાના અનેક વ્યાખ્યાનો, લેખો તેમ જ પત્રો મા 'ગીતાજી'ના કેન્દ્રાકર્ષક બિંદુ.

તોને સરળ રીતે સમજાવ્યા છે. શ્રી કિશોરલાલ ભાવ્રજે - 'ગીતાધ્વનિ' ગીતાજીનું સમપ્રલોકી ભાષાન્તર તેમ જ 'ગીતામધન' સામાન્ય જનસમુદાયને ગીતાના રહસ્યનો નોંધ કરાવતું પુસ્તક - આમ બે ક્ષેત્રો પુનઃકૃતિ બેટ આપી છે, શ્રી ઠાકાસાહેબે - 'સંકલિતા ભગ વદગીતા' જેમાં ગીતાનો હંમેશનો ૭૦૦ પ્રલોકોનો ક્રમ જાને ત્યાં સુધી એમ ને એમ રાખી વિષયોના વિવેચનને અનુસરીને તેમને યોગ્ય અધ્યાયોમાં વહેલી રીધા છે ને આપા યોગ નામ નવા આપ્યા છે, ૯૫૧ સમાજ-શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ 'ગીતાધર્મ' - અ.મ. બે પુસ્તકો લખ્યા છે શ્રી મહાદેવભાઈએ Gita Accer dant to Gandhiji' જેનું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરી બાપુની ગીતા સમજાવતી દૃષ્ટિ સરળ અને આસ્વાદ્ય બરી અંગ્રેજી શૈલીમાં પ્રખ્યાતના દ્વારા સમજાવી તેમના ગીતાજી વિષેના ઉડાં અભ્યાસનો પરિચય કરાવ્યો છે; શ્રી જીગતરામભાઈએ ગીતાગીત મંજરીમાં ગીતાના પહેલા બાર અધ્યાયમાંના મહત્વના પ્રસંગો અને પ્રલોકો ઉઘાડી લઈ ને ૫૨ જૂના ઢળમાં નાનાં ગીતો રચ્યા છે અને એ સાથે ગીતાનો વિચાર રજૂ કરતા પ્રલોકો ગાંધીજીના લખાણમાંથી એના ભાવને અનુકૂળ ફેરવ્યો અને ખાસ શબ્દોના અર્થ પછા આપ્યા છે; અને શ્રી. વિનોબાજીએ તો 'ગીતાપ્રવચનો', 'નિયતપ્રગદર્શન', 'ગીતા', 'ગીતાઈ શબ્દાર્થ ટ્રેસ', પુસ્તકો દ્વારા ગીતાજી પર નવો પ્રકાર પાડ્યો છે એ પુસ્તકો મૂળ મરાઠીમાં લખાયેલા છે તેમાંના અમૂલ્ય ભંજ 'ગીતાપ્રવચનો'નો આ પ્રસ્તુત ગુજરાતી અનુવાદ નવજીવન પ્રકાશન મદિરે પ્રસિદ્ધ કરી ગુજરાતની અરેખર અમૂલ્ય મેળા જળવી છે એ બદલ એ સંસ્થા ધન્યવાદને પાત્ર છે [અન. ૫૦ ૧૩]

આ શરીર કામ કરતું અટકી જશે તેથી કોઈ આત્મા અટકવાનો નથી

આર્યામ

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુશીલન કરતુ માસિક]

૧૫૧ પ]

૩૦ ડીસેમ્બર - ૧૯૫૨

[અંક ૧૧]

ત્વમેકમ્ શરણ્યમ્

ગાંધીજી

ગીતાના એક નદી પણ અનેક પ્રલોભના સાથે એ છે કે જે કાર્મ હંધરને નામે તેની પ્રેરણાથી થાય છે તે એ જ પૂરા કરાવે છે. કર્તાહત્યા તે જ છે, એટલે આપણે તો કારા ને કારા બીજો જેમ કાર્મ લાકડી વતી બીજાને મારે તો તે કામ લાકડીનું નથી પણ લાકડીના ધક્કાનું છે, તેમ જો આપણે આપણા શરીર હંધરને સોપી હાથે ને શરીર ખાસે કંઈ કામ તે કરાવે તો તે શરીરનું નથી પણ હંધરનું છે જ્યાં અપજ્યા તેનો છે. હંધરની શક્તિ અપાર છે તે ન ધારેલી વસ્તુઓ કરાવે છે. દૂધનો પાતળો નું, બીકણ, બોલતા ન આપડે, પણ મારું ધકચે ગયું છે. અને કહેવાનો અધિકાર છે કે હું તો હંધરનો દોષો જ દોરાયો છું. જીવનમરણ આપણા હાથમાં નથી.

અને જીવનું એટલે શું ? સફળ જીવનું. સેનાપતિ થવું હોય તો મરીને જીવવાનો મંત્ર જતાવવાનો છે હંધરને જિવાડવો હોય તો જીવડે, નહીં તો પગમાં પ્રાણ લે એવું પણ હોય કે મારા જીવતાં કાર્મ શક્તિ રૂપાઈને બેઠી હોય અને મારો પ્રાણ જાય એટલે જો શક્તિ પ્રગટી જશે. આ શરીર કામ કરતું અટકી જશે તેથી કાર્મ આત્મા અટકવાનો નથી. મરી ગયેલા માણસો આજે કામ નથી કરતા ? પવિત્રતા અદિ ગુણો એ સત્યની પ્રજા છે એનો નાશ નથી થતો. પવિત્ર હૃદય-વાળાના વિચારો, અપવિત્ર જીવવાળાના શરીર જે કદી કરી શકતાં નથી તે કરી શકે છે. તમે જો સત્યવાદથી ને પ્રેમની સત્વનાથી કામ કર્યો તો તમારો પ્રભાવ આખી દુનિયા પર પડશે. —

ભેદ ન જાને કોઈ

સંત કબીર

ભેદ ન જાને કોઈ સાહેબ તોરો ભેદ ન જાને કોઈ,
 સાધુ લેલે પાની લેલે મલમલ કાયા ધોઈ,
 અંતર ઘાકો દાગ ન છૂટ્યો કેસે નિરમલ હોઈ,
 સાહેબ તોરો ભેદ ન જાને કોઈ.
 આ ઘટ હીતર અગન જલત હૈ, ધુવાં ન પરમર હોઈ,
 કે દિલ જાને આપનો કેમે પ્રીતિ હોઈ,
 સાહેબ તોરો ભેદ ન જાને કોઈ.
 આ ઘટ હીતર જૈસ બધે હૈ નિરમલ જેતી હોઈ,
 મુખીયા બૈઠે બજન કરત હૈ દુખીયા દીનબર રોઈ,
 સાહેબ તોરો ભેદ ન જાને કોઈ.
 જડ બીન બેલ, બેલ બીન તુબા, બીન કુલે ફલ દોઈ,
 કહવ 'કબીર' મુનો ભાઈ સાધો, ગુરુબીન જ્ઞાન ન હોઈ
 સાહેબ તોરો ભેદ ન જાને કોઈ.

[કબીરસાહેબ એમની 'અગમ' વાણી માટે વિખ્યાત છે. જગવાનની લીલા 'યતો વાચો નિર્વર્તન્તે અપ્રાપ્ય મનસા સદા।' જેવી છે. જગવાનની અગમ લીલા સમજવા માટે સુદ્ધિત કામ નથી એ માટે, તે જ્ઞાનપૂર્ણ હૃદય જ જોઈએ. આપણે જગવાનના મરત બની જઈએ તો જ આપણે એની લીલાનો ભેદ સમજી શકીએ. વળી કબીર સદેન દલતાથી માનતા દતા-આપણી સંસ્કૃતિ પર એ જ વાત માને છે-કે સાત જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે 'ગુરુ'ની અત્યંત આપર્યકતા છે. જ્યાં સુધી આપણને સાચા ગુરુ ન મળે ત્યાં સુધી આપણને કોી સાત જ્ઞાન થતું નથી. કબીર સાહેબનાં ધર્મ અર્થ બજનોનો એક ગુરુમંદિરા તરફ જ છે.]

જીવનોન્નતિનો આગ

- - - - - ●

કેદારનાથજી

આપણી ઉન્નતિની આટે આવનારી જ્ઞાતિઓ પૈકી એક મહાન જ્ઞાતિ એ છે કે કેવળ બાહ્ય વિષયો વડે આપણે સુખી થઈ શકીએ એમ માણસને લાગે છે તેને બોનું સમજાવવા નથી કે, પોતાની સાથે જેનો જોવાનો કલાક અખંડ સંબંધ છે તે શરીર અને મન સાથે ન હોય તો બાહ્ય વસ્તુના સંયોગથી તે સુખી થઈ શકશે નહીં નીરાંગી, મજબૂત, ખડતલ ને બધી રીતે કાર્યક્ષમ શરીર અને પવિત્ર સ્થિતિ, સ્વાધીન અને અનેક મદદગારો ને સદ્બાવનાઓથી સુજ્ઞ મનના જેવા સુખ ને સદ્બાળ્યના મીઠા સાધનો નથી આ બંને સાધનો જેની પાસે સાત હેઠ તે વિદ્વાન અને ધનવાન હોય તો પોતાની વિધાનો ને ધનનો યેગ ઉપયોગ કરીને પોતાની સાથે બીજાઓની ઉન્નતિ પણ તે કરી શકશે પણ એ બેને અભાવે માલુસ પોતાનું જ કલ્યાણ કરી શકતો નથી, પછી બીજાઓના કલ્યાણની તો વાત જ શી? સાડુ શરીર અને સાડુ મન, બંનેની વ્યક્તિના અને સમાજના હિતની દૃષ્ટિથી આવશ્યક અવરૂચકતા હોવા છતાં આપણે અને આપણે સમાજ એ બાબતમા કેટલા ઉચ્ચ શીલ છીએ તે દરેકે પોતા પરથી અને અનુમાણના સમાજ પરથી સમજી લેવું ઘટે આપણે આપણા સમજના ધરોની તપાસ કરીએ તો તેમા રહેનારના ગત પ્રમાણે કીમતી વસ્તુ અને વાસણૂકસણૂક, સારોપયોગી બાબતોની વસ્તુઓ સુદર સુદર કેવો અને કમારો મુશીઓ પલગ, ગાદીનકીયા, બાગકેના રમકડા-એટલું જ નહીં પણ કીમતી ફાગીના, ફીરાચોતી, ઝવેરાત તેમ જ ગાયનનકનના અને સનેરજનના

સાધનો પણ મળી આવશે સપતિની વિપુલતા હશે તે પ્રમાણમા મોટર ગાડીઘોડા વગેરે વેલવના સાધનો પણ મળશે પણ આ બધા ધરોમાથી શરીર નીરાંગી અને બળવાન બનાવવાના વ્યાયામના સાધનો સેકડે કેટલા ધરમા મળશે? તે જ પ્રમાણે જેના વચનથી મન પવિત્ર, સ્થિતિ અને સ્વાધીન રહી શકે એવા યુક્તકે કેટલા ધરમા મળશે? એ ભતવા સરકારે બાળકોને આપવાની અને એવા અવધાસની સમયકે કેટલા ધરમા હશે? એની આપણે તપાસ કરીએ તો આ બાબતમા થઈ શોચનીય સ્થિતિ આપણી નજરે પડશે આથી ઉત્પન્ન સમાજમા હજારે નવસો નવાણુ લોકોની યદ્વા આપણે ધનથી સુખી થઈ શકીએ છીએ એમ તપાસને અતે સમજશે પણ એ તેમની જ્ઞાતિ છે કેવળ દરિદ્રતાને લીધે લોગવવા પડતા હુબો ધનપ્રાપ્તિથી જોછા ગાય છે, પણ ધન હોવા છતાં તે સાથે આરોગ્ય, બળ, વિવેક, સચમ, ઉદારતા, સાવધતા અને યેગ વગરો કરકસર, એ સુખો ન હોય તો મજલ હુબો થય છે એને જેની પલે ધન નથી હોતું તેમને ખબર હોતી નથી ધનની મહત્વ ધનવાન લોકો આસમ ને સુખના ઝોટા દેખ વે કરી શકે છે અને તેમના બહુરના દેખાવ અને અપકરણો બધા લોકો ઉતરાય છે પણ તેઓ સાથે જ સુખી એટલે તૃપ્ત હોત તો રાજ જુડા જુડા મુજોની પાછળ શુ કામ પડત? તેમનામા બળ છે એમ કહીએ તો શક્તિ અને પરિશ્રમના નાના નાના કામે કરવા આટે નોકર્યાકરની તેમને કેમ જરૂર પડે છે? તે વિના તેમનું કેમ અટકી પડે છે?

ધ્યાના બા ૩

[૨૮૩

તેઓ નીરાળી છે એમ કહીએ તો દર મહિને દાક્તર, વેદ અને દવાને નિમિત્તે સેક્રેટા રૂપિયાનું ખર્ચ તેમને કેમ કરવું પડે છે? તેમનામા સકુનશક્તિ છે એમ માનીએ તો જુદી જુદી શત્રુઓમાં તેમને સિમલા, દાન્જિલિંગ, ઊદી, મહાભયેશ્વર જેવી જુદાં જુદી જગ્યાએ જઈને રહેવાની કેમ જરૂર પડે છે? ધનને કીધે પડેલી ખરાબ ટેવો અને બસને દેશ ને દેશ સંતોષ્યા વિના તેમને ચેત પડતું નથી. એ પરથી આપણે તેમને સુખી સમજીએ છીએ. પણ તેમની વાસ્તવિક સ્થિતિ આપણે જાણતા નથી. આખી જિંદગી સુખની પાછળ પડવા છતાં તે તેમને અંગેજી હોતું નથી. તેથી તેમને તે દેશ ચોધવું પડે છે, આવી ભતનાં જીવનમાં જ્યાં ઇન્દ્રિયજન્ય સુખથી સુખી થવાનો પ્રયત્ન ચાલુ હોય છે, ત્યાં માનસિક સ્થિતિ કેવી હોઈ શકે તેનો થોડો વિચાર કરતાં ખાત્ર આપશે. ધનની કાંઈ નીતિ, સહાયાર, ન્યાયજુદિ, સંયમ, ઉદારતા, ધર્મનિહા વગેરે સદ્ગુણ હોય તો જ ધનનો સદુપયોગ થવાનો સંભવ હોય છે. તે ગુણો ન હોય તો કેવળ ધન માણસના ચિત્તમાં આશા અને તૃષ્ણા વધારતું રહીને તેને દુર્ગતિ તરફ ધસડી જાય છે. આ રીતે માણસના શરીર અને મનને ત્રાસ કરવાનું કારણ બનાવનાર ધનની માણસને બેઠક ધણા અને મોહ ધવો એ માનવ ભતિતું દુર્દેવ છે. આ દુર્દેવી અવસ્થામાંથી નીકળવા માટે આપણે વિવેક, સંયમ, અને પુરુષાર્થની જરૂર છે. શરીર અને મનને આપણે અચૂત અને પવિત્ર કરી શકીએ તો આપણું બાક્ય આપણા હાથમાં છે. સુંદર માનવી શરીરતા જેવી સુંદર જીવંતી વસ્તુ જગતમાં બીજી મળે નહીં; અને નિરોગ માનવી મનના જેટલી પવિત્ર સંવેદન વસ્તુ પણ જગતમાં બીજી મળે નહીં એ ખ્યાનમાં રાખીને આ રીતે

બાળતમાં આપણે પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ. આજે આપણે સૌંદર્યના ઉપાસક નથી. બહાર રંગ ચોપડીને આપણે સૌંદર્યનો દેખાવ કરીએ છીએ, તેનાથી સૌંદર્ય પ્રાપ્ત થતું નથી. આપણા શરીરમાં બરપૂર લોહી નથી, લોહીમાં નેજા સ્વભાવ નથી, શરીરમાં તાકાત નથી, રક્તિ નથી. પછી આપણામાં સૌંદર્ય ક્યાંથી દેખાય? આપણે આપણું પેતાનું શરીર અને આપણું સતતનેતાનું શરીર સુંદર, નીરાળી, ચપળ, ખડતલ, કાવશમ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરીએ અને તે સાથે જ આપણાં મન શુદ્ધ, સ્વચ્છ, સ્વાધીન, શાંત, પ્રસન્ન અને આનંદી કેમ રાખવાં તે રીતી લઈએ તો સૌંદર્યની સાથે માનવતાની ઉપાસના પણ આપણે હાથે થયા કરશે. સદ્ગુણો સિવાય કોઈ પણ ઉપાસના શક્ય નથી. તે માટે આપણે પરિશ્રમી બનવું પડશે, મયમી થવું પડશે. આવા પીવામા નિયમિત અને પરિમિત થવું પડશે. કામ, ક્રોધ, લોભને કાબૂમાં રાખવા પડશે. મન પવિત્ર, પ્રમદ અને આનંદી રાખવું પડશે. આપણે એ ચોક્કસ સમજ લેવું જોઈએ કે તારકાલિષ્ટ કોઈ પણ ઇન્દ્રિયજન્ય સુખની પાછળ પડવાથી સાચું સુખ મળતું નથી. કાલે નેવા ખાનપાનથી, સ્વચ્છ અને સ્વચ્છથી પછે વર્તવાથી શરીર સાચું હોતું નથી પુષ્ટી ખાવાથી બળ વધતું નથી. સ્વચ્છથી જ સુખ મળે છે, શરીર સાચું રહે છે ખાધેલું પચવાથી બળ વધે છે. તમી સંયમ, સાદા ધોરણ, પરિશ્રમ, પરિમિતતા અને નિયમિતપણું, એ બધા પર આપણે ભાર દેવો જોઈએ, આ બધી બાબતમાં આપણે જ્ઞાનપૂર્વક અને વિવેક-પૂર્વક વર્તીએ તો આપણી અવનતિ ટળશે ને ઉન્નતિ થશે એ વિષે શંકા નથી. પરમાત્મા આપણા પ્રયત્નને યથા આપ્યા સિવાય રહેશે નહિ. અને આપણે પોને, આપણી બાપી પેટી, અને તે માથે જ રુમાળ પણ માનવતાને માર્ગે આગળ ગયા સિવાય રહેશે નહીં.

[જીન બનિયન કૃત પીપિત્તિમ પ્રોજેક્ટ ને અધારે]

અકુલભાઈ

હુ ખામુર રાક્ષસ ભક્તરાજ અને આશા પ્રસાદને ઉપાડીને પોતાના કિલ્લામાં પૂરી દીધા. અહીં તેઓ જાને ચાર દિવસ ગોધાઈ રહ્યા. એ કારણ દિવસો ફરમિયાન તેઓને મોતનાં એક ટુકડાંય મળ્યો ન હતો અને પીપને પાણીનું ટીપુ સુદા આપવામાં આવ્યું ન હતું! એ અધાર કિલ્લામાં તેઓ એકલા પડી રહ્યા અને જપાશમાં રાક્ષસે તેઓને અમાત્યુથી ત્રાસ આપ્યો તે બુદો!

રાત્રસ એ જાનેને કિલ્લામાં પૂરી દઈને હરખાતો હરખાતો પોતાની પત્ની પાસે ગયો અને જોઈયો: “અની, સામગ્રે કે? જાજ તો બે માણસોને પકડી આવડા છે આપણી જમીન પર લહેરચી સૂતા હતા એટલે મરા હાથમાં સપડાઈ ગયા.”

રાક્ષસી “પણ તેને પકડીને કરશે શું? તેઓને મારીમારીને અધમૂઆ કરી મૂરવા બોધ્યો તો કંઈ જોવાની મજા પડે. આમ પ્યારા બાપુ

પૂરી રાખવામાં શી બદાહરી? સમજ્યા કે, સવારે વહેલા જાને તેઓને બરાબર મેથી પાકે આપણે, તો મને જરા ટાઢક વળે.”

એટલે રાક્ષસ સવારે પોતાનો ડંડો લઈને કિલ્લામાં ગયો અને ભક્તરાજ તેમ જ આશા પ્રસાદને નિર્દય રીતે માર મારવા લાગ્યો. તેણે તેઓને એટલો તો માર માર્યો કે તેઓ જાને જિજ્ઞાસ બની ધરતી પર ઢળી પડ્યા. પછી રાક્ષસ હસતો હસતો ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

એ રાત્રે તેણે પોતાની પત્નીને એ વાત કહી ત્યારે રાક્ષસી ‘બીબી બીબી’ કરી હસી પડી અને છલકે. કરતી બોલી “એ હો, જાણે બહુ મોટી બદાહરી કરી આવ્યા! અરે, એ હોકાને તો તેઓના હાથે જ મરી જતા રેખુ ત્યારે તમારાથી તેઓ ત્રાસી ગયેલા કહેવાય કાલે સવારે જાને નેઓને કહેલો કે તેઓને હાથે જ તેઓ મરી જાય, સમજ્યા કે?”

તેથી બીજી સવારે રાક્ષસ ભક્તરાજ અને તેના સાથી પાને જાનેને લાવાનક અવાળે જોડ્યો: “મૂખાંજો, નાહક શા માટે આમ હુ ખી ધાઓ છો? આ એર ખાધને નિંદગીને અત લાગી હો ને? હુ કંઈ તમને જીવતા જવા દેવાનો નથી મારા હાથને માર ખાઈ ખાઈને મરી જશે.”

પરંતુ ત્રાસથી પીડાયેલા અવાળે ભક્તરાજ જોઈયો: “અરે જાઈ, અમારો આપણો શુને માફ કરો અને અમને છુટા કરવા મહેરબાની કરો. ભગવાન તમારું કલુ કરશે.”

આ સાંભળીને રાક્ષસ ખૂબ ગુસ્સે ધઈ ગયો અને તેઓને મરી નાખવા તેઓ પર ધર્યો, ત્યાં નો એકાએક તેને ચકરી આવી જવાથી તે જોય પર પકાઈ પડ્યો, અને કરુ કરી ચક્રો નહિ થોડીવાર પછી તે ઊડીને બહાર આવ્યો ગયો.

રાજ પડી એટલે રાક્ષસને ધયુ, ‘લાવને, ઘેર જાજ જતા પેલાઓને જોઈ આવુ મારી

સલાહ માનીને તેઓએ જિંદગીનો અંત આણ્યો. હોય તો સારું.' પણ જઈને જુઓ છે તો એ બંને જણા વેદનાગી સીસા પાડતા હોય પર પડ્યા હતા. નિર્દય માર અને જૂન-તરસથી તેઓ અધમૂઆ બની ગયા હતા અને માંડ માંડ ધ્યાન લઈ શકતા હતા!

રાત્રે રાક્ષસને તેની પત્ની કહેવા લાગી: "એ લોકો તો એ જ લાગના છે. આવતી કાલે એ લોકોને બહાર મેદાનમાં લઈ જશે અને ત્યાં તમે મારી નાખેલા ખીન દેહીઓનાં હાડકા અને ઝોપરી બતાવીને કહેશે કે એકાદ અઠવાડિયામાં તમને પણ હાડી નાખીને આ દશાએ પહોંચાડીશ."

સવાર પડી એટલે રાક્ષસ કિલ્લામાં ગયો અને ભક્તરાજ તથા તેના સાથીને બહાર ધસી લઈ જઈ હાડકાં અને ઝોપરી બતાવી બોલ્યો: "તમારા જેવા યાજ્ઞિકોની આવી દશા મેં કરી છે, કારણ કે તેઓએ શન વિના મારી માલિકીની જમીનમાં પગ મૂક્યો હતો, અને જ્યારે મને મન થયે ત્યારે તમને પણ આમ થીરી નાખીશ. અઠવાડિયામાં તમારા પણ આવા જ હાલ થવાના છે." એમ કહી તે બન્નેને મારતો મારતો કિલ્લામાં પાછો લઈ ગયો અને શયન કરીને પોતાને ઘેર આવ્યો ગયો.

તે રાત્રે ભક્તરાજ અને તેના સાથી પ્રભુને આજ્ઞા હર્યે પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા: "હે કયાળુ પરમાત્મા! તું જ અમારો એક આધાર છે. આ ત્રાસમાંથી અમને હવે મુક્ત કર..." આમ પ્રાર્થના કરતાં કરતાં અચાનક યઈ ગઈ અને સવાર પણ પડી ગઈ. એવામાં ભક્તરાજ એકદમ ઝગમગીને ઊઠે. યઈ ગયો અને બોલ્યો: "અરે, હું કેવો મૂર્ખ છું! મારા ગળવામાં એક સાચી છે. તેનો તો ઉપયોગ કરવાનું જ હું ભૂલી ગયો! લાવ, જરા અજમાવી તો બેઠો." એમ કહી તેણે

કિલ્લાની એ ચોરડીના દરવાજાને લગાડી નેઈ ત્યાં તો બારણું ઊઘડી ગયું! બંને જણ હડપથી બહાર નીકળી ગયા. કિલ્લાના બહારનો દરવાજો પણ બંધ હતો, તે પણ એ યાત્રીથી ઊઘડી ગયો. પરંતુ તે ઘણો સજાગ યઈ ગયેલો. હોવાથી ઊઘડતી વખતે તેનો અવાજ મોટેથી થયો! એ અવાજ સાંભળીને રાક્ષસ બળી મયો અને પોતાને દડા લઈને તે ભક્તરાજ તથા તેના સાથીની પાછળ દોડ્યો. પણ એવામાં તેને એકાએક ચક્રી આવી ગઈ અને તે લોંબ પર પટકાઈ પડ્યો.

આ તકનો લાભ લઈ ભક્તરાજ અને આશાપ્રસાદ ઝડપેસે રાક્ષસની બુમિ-માંથી બહાર નીકળી ગયા અને પોતાના સાચા માર્ગે આવી પહોંચ્યા.

તેઓ આગળ ને આગળ જવા લાગ્યા, છેવટે તેઓ 'આનંદ પર્વત' પાસે આવી પહોંચ્યા. ત્યાં ઉપર જઈને જુઓ છે તો બધે બાજબગીચા, મોટી મોટી વાડીઓ અને ખળ-ખળ વહેતાં ઝરણાઓ આંખને ઠારી હેતા હતાં. ભક્તરાજ અને આશાપ્રસાદ આનંદથી પુલકિત બની ગયા. તેઓ બંને જણાએ ઝાઝ પચી કૂળ તોડીને પેટ ભરીને ખાધાં, ઝરણાનું શીતળ જળ પીધું અને ફાયપગમેં પીણને થોડી વાર વિસામે ખાવા તેઓ ત્યાં બેઠા.

તે પર્વત પર ભરવાટો શરૂ થતા હતા. એ બગીચાઓએ એ બંને જણાનું સ્વાગત કર્યું અને અભયથી પમાટે એવી વસ્તુઓ કે ખાદી. પ્રથમ તેઓ તેમને એક ટેકરીની ટોચ પર લઈ ગયા: તેની એક બાજુ ગ્રીષ્મી અને ઊંડી હતી. એ ખાઈમાં જેવા તેઓએ ભક્તરાજ અને આશાપ્રસાદને કહ્યું.

તેઓ બંને જણ ખાઈમાં જુઓ છે તો નીચે તળેટીમાં કેટલાય માણસોનાં હાડકાંને દગપડ્યો હતો! એ બતાવીને ભરવાડે (અનુ. ૫૦ ૨૦૨)

ધર્મનો વિવેક

એક વખતે ભગવાન

પ્રુદ શાવરતીમાં વિહાર કરતા હતા, ત્યારે ભગવાને કિશુઓને મંબોધીને કહ્યું:-

“કિશુઓ! અહીં કેટલાક ભિક્ષુઓ મેં કહેલા ધર્મને સાંભળે છે મેં તેઓને સૂત્ર, વ્યાકરણ, ગેધ્ય, ગાથા, ઉદાન, જાતક આદિ જુદી જુદી રીતે ધર્મને ઉપદેશ આપ્યો છે. પણ કિશુઓ! તમારા માથી અનેક આ ધર્મના અર્થને પારખી શકતા નથી, તેનો આશય સમજતા નથી અને તેને ધારણ પણ કરતા નથી અને પાઠ કર્યા કરે છે, બીજાઓના પ્રુદ થવા માટે એવું રાજ્ય કર્યા કરે છે અને એ રીતે ધર્મને કેવળ પડકી શખે છે. પણ એનો સાચો ઉપયોગ કરતા નથી.

“કિશુઓ! હું તમને પાર જિતવા માટે નાનકડા હોડાકાની માફક ધર્મને ઉપદેશ આપુ છું, નહીં કે તેને માત્ર પકડીને બેઝી રહેવા માટે સાંભળો, હું તમને મમ્મજીતુ છું.”

“માડું જાનતે!” કિશુઓએ સાંભળવાની તપસ્વતા બતાવતાં કહ્યું.

ભગવાન બેઠ્યા = કિશુઓ! કોઈ એક માણસ પ્રવાસે જતાં એક મોટા જળાશયની પાસે આવી પહોંચ્યો. તે જ કિનારા પર બેસી હતો એ ભાગ જહુ જ એજમ અને

મઠવથી હાથ પગ હલાવીને મહેનત કરીને શેમ કુશલ સામે પાર કા ન જાઉં?” ત્યારે હે કિશુઓ! તે માણસ તરણો બનાવીને કુશળતા બાપરીને સામે કિનારે પહે ચી જાય છે. પોતાના કામમા સફળ થયા પછી, પાર જિતયા પછી તેના મનમા યાચ: ‘આ તરણો મને ઘણો ઉપયોગી નીવડ્યો છે. એની સહાયથી હું પાર જિતવી શક્યો. તો પછી હું આ તરણોને માથા પર શખી કે ખતે ઉપાડી લઇ જ્યાં જાઉં ત્યાં શાયે શા માટે ન લઈ જાઉં?’ તો હે કિશુઓ! આ પ્રમાણે કરનાર માણસને તમે કહો ‘જાનતું’ પાલન કરનારો માનો ખરા?”

“ના, જાનતું!”

“કિશુઓ! એ માણસ એમ કરવાથી - એ તરણોને ઉપાડીને અગળ પ્રવાણ કરવા લાગે તો - નકાચો હેરાન જ થશે અને હે

પદમનાભ શ્રી. જેની સંકટથી બરેલો હતો.

ન્યારે સામેનો કિનારો શેમયુક્ત અને બચરહિત હતો. પરંતુ એ સામે પાર લઈ જવા માટે ત્યાં ન હોતી નાવ કે ન હતો પુલ.

ત્યારે તે માણસને થઇ આવે: ‘ઓહો! આ તો મહાન જલાર્થવ છે અને તેને પાર કરવા કશું સાધન પણ નથી! તો પછી હું ધામ, લાકડાં, પાંદડા વગેરે લેગા કરીને શા માટે એક તરણો ન બનાવી લઉં? અને એની

સિદ્ધિઓ! તે ઉત્તીર્ણ, ખારંગત માણસને જો
એમ થાય : ‘આ તરાપાળે મારા ઉપર ઘણા
ઉપકાર કર્યો છે. એની સહાયથી હું પાર
જીત્યો છું. તો પછી આ તરાપાળે હવે અહીં
જ મૂકીને, પાણીમાં જ તરતો રાખીને
આગળ જાઉં અને જે કામ માટે તે મને
ઉપકારક થયો છે એ કામ સારુ હવે હું આગળ કાં
ન પ્રયાણ કરું?’ સિદ્ધિઓ! આ પ્રમાણે કરનારો
યોગ્ય કર્તાવ્ય બાળવનારો કહેવાય કે નહીં?”

“હા જાન્યો!”

“તેવી જ રીતે હે સિદ્ધિઓ! પાર જવા
માટે જ મેં તમને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો
છે; નહીં કે, તેને પકડી રાખવા માટે. ધર્મનો
તરંગ નકાલો જાતો ન. ઉપાદેશો, એને
ઉપયોગ કરજો.”

“કુલ્લોપમે સિદ્ધિએ મયા ધર્મને
રસિતો નિદ્યરણુથાય.”

(પાર જવા માટે, નહીં કે પકડી રાખવા માટે.)

કલાકારનું જીવન

કાકા કાલેસકર

ધર્મર પોતાનો કૌંઠ્યનો સંદેશો જામે તેની મારફતે આપી શકે છે; જેમ
પેલા અમલને રાખનો કાગળ આજી આપનાર ટપાલી જામે તે હોઈ શકે
છે. પણ શું કિંચ સંદેશ વહન કરનારને માથે કરી ફરજ ન જ હોય?

પુરાની વહી વહન કરનાર નખીએ પોતાનું જીવન જેમ શક્તિથી તરંગોળ
કરી મૂક્યું હતું તેમ કળાકાર પણ પોતાનું જીવન મનુષ્યહિતચિંતક, સેવામય,
પ્રેરણાપ્રદ, નિર્મળ અને દીક્ષિત એવું કેમ ન કરી શકે?

એટલે જેનામાં કંઈ પણ કળાની શક્તિ છે, કળા તરફ જેનું કંઈ પણ
સ્વાભાવિક વલણ છે તેણે ‘કેવળ કળાકાર’ થઈને સતોષ ન માનતાં
પોતાનું જીવન એ કળાના અવતારને ધારણ કરી શકે એવું ઉદાર, ઉદાત્ત
અને ઉત્સુગ કરવું જ જોઈએ, સંસ્કૃતિના સર્વ પાસા સાથે એનો સમસાધ
હોવો જોઈએ. પુરાણ અને ઇતિહાસ બંને સાથે એની ઊંડી ઝોળખાણ હોવી
જોઈએ. સમાજશાસ્ત્રથી અને માનસશાસ્ત્રથી તે અપરિચિત તો ન જ હોવો
જોઈએ. આટલા જ્ઞાન સાથે આવતી સંસ્કારિતા એ બગલાની સાપુતા જેવી
ઉપરઉપરની ન હોય પણ એનું આધુનિક જીવન કારુણ્યમય અને પ્રશંસનમય
હોય તો જ એની કળાકૃતિ માધુર્ય ઊંચું કરીને જોાલી શકે, હાથ ઊંચા
કરીને દુનિયાને આમંત્રણ રજૂ શકે, અને અંતે એ જ હાથે જીવન-વીરોને
આશીર્વાદ પણ આપી શકે.

હું માનું છું કે મને મારું જીવન, મારી ભૂદિ અને મારું જ્ઞાન મારા માનવજાતિઓને જ્ઞાન
આપવા માટે જ મનેલાં છે. હું માનું છું કે મારું સવચ્ચાન એ પણ એક સક્રિય છે એને તે આજ
રોડે માટે મને ધીરવામાં આવેલી છે; એ સક્રિય અગ્નિ જેવી છે, અને એ અગ્નિ જ્યારે વધારતો
હોય છે ત્યારે જ અગ્નિ રહે છે. હું માનું છું કે મારા જીવનનો એક જ અર્થ છે કે મારે મારું
જીવન મારા અંતરદીપની પ્રેરણા પ્રમાણે ગાળવું અને મારે એ દીપને માણસો આગળ ઊંચી ધરવો
જેથી તેઓ એને જોઈ શકે.

—દોસ્તોય

આત્માની શક્તિ

એમ કહેવાય છે કે નેપોલિયને, જેણે કેટલાય દેશોને પરાજિત કર્યા હતા. જ્યારે તે હારી ગયા પછી સેન્ટ હેલેનામાં કેદી તરીકે હતો ત્યારે એક દિવસે આવા શબ્દો ઉચ્ચાર્યા હતા. “આખરે આજે મને જ્ઞાન થયું કે તબવાર કરના પછુ અનેક ગણી તાડાતવાળી પરતુ માણુમનો આત્મા છે.” આપણે કદાચ શરીરે જોએ કે તેના આ શબ્દો ખાછડા કેટલી શાંતિ અને આનંદ સમયેવા હશે પરતુ એને આ સત્યનુ જ્ઞાન થયા પછી જો એ પોતાના દેશમાં પાછો ફર્યો હોત અને આ સત્યનો પ્રચાર દેશમાં કરવા લાગ્યો હોત તો દેશમાં તેને તીરેની કડીયી ચીમી જ નાખ્યો હોત.

માનવ-શક્તિદાસ એ તેના આત્મા અને દેહ વચ્ચે આવતું એક સતત ‘મહાભારત’ છે. અત્યંત જય તો આત્માનો જ થવાનો છે, પણ એ દરમિયાન તેનું શરીર જેટલી પોતાની હોશિયારી અને હિંમત બતાવી શકે એમ હોય તે બતાવશે પરતુ જેમ જેમ મનુષ્યશક્તિ વધારે ને વધારે આત્મવશ થઈ પોતાનું

શુરાર્થે અત્યંત અધિકૃત અને ગાળશે, તેમ તેમ અધિક સાનો ઉદય જગતમાં વધારે ને વધારે થતો જશે.

જ્યારે માણુમના આત્માનો સતત અને સક્રિય (Coercive) સ્વભાવ પ્રભુ સાથે થાય છે ત્યારે અભિવ્યક્તિની શક્તિ તેની પાછળ જોવા રહે છે. દરેક વ્યક્તિને તેની જાણી જાણનામાં એક વગ એવું નક્કી કરવું પડે છે કે તે પોતાના કાર્યમાં કાંઈ તરીકે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને હારે છે કે શ્રીકૃષ્ણની સેનાને પરતુ પ્રથમ તો તેને તેની શારીરિક શક્તિમાં જે વિશ્વાસ છે અને એનો તેને જે એન્ડોર્સ છે એનો તેણે પોતાની સાધનાથી હાથ કરવો પડશે.

જુદા જુદા સમયે જે અવતારો આવે છે વચ્ચે આવે છે તેઓના આવવાનો એક જ મુદ્દો હોતો નોર્મલ—અર્થાત પાણુસને બદલવાનો—કે તેની સાચી શક્તિ તેના આત્મામાં જ છે અને આત્મભગ જ સૌથી ઉત્તમ અને જિંદગી દેશીનું જગત.

તો આકાશના તારાઓ દરરોજ મધરાતે
નિઃશબ્દ ભાષામાં આપણને જોવો સંદેશો
આપે ॥ કેઃ અહિંસા જ સત્ય અને સાચી
સત્તાનો માર્ગ છે.

(અંગ્રેજી 'ગીતાજલિ' કાલ ૮૯)

પ્રભુગૃહમાંથી આવ્યું જે દિન વીરો કેરું દળ,
તે દિન કપડાં ઢાળું છુપાયું વિપુલ વીરોનું બળ ?
કપડાં ઢાળું બપોર, ક્યાં ખાંડાં,
શીશુ હરિષ અતીશ બિચારા,

ચોદિશથી વખાંતાં માથે બાણો અગમંજ,
પ્રભુગૃહમાંથી આવ્યું જે દિન વીરો કેરું દળ,
પ્રભુગૃહ માટે હરિયું જે દિન વીરો કેરું દળ,
તે દિન કપડાં છુપાયું માણુ વિપુલ વીરોનું બળ ?

ધનુષ્યજી આંડા ક્યાં ખસિયાં ?

શાંતિ કેરું હાર્ય વિકસિયાં,
માલ્યા ગયા પ્રકીને આખા જીવન કેરું દળ,
પ્રભુગૃહ માટે હરિયું જે દિન વીરો કેરું દળ,
[અતુલ નગીનદાસ પારખ]

સરદારશ્રીની વાણી

સંપીને રહેશો તો કુળી ઘરો.

× × ×

સાચો ગૃહસ્થ તે કહેવાય જે એક વિષયમાં
પૂરેપૂરું જ્ઞાન મેળવે. દરેક વિદ્યાર્થીએ
પણ કોઈ એક વિષયમાં પરિપૂર્ણ જ્ઞાન
મેળવવું જોઈએ. બાકીના વિષયમાં અપૂર્ણ
હોય તો ચાલે. પણ જ્યાં વિષયમાં અપૂર્ણ
રહે તો આ દુનિયામાં ન ચાલે.

× × ×

હાથપગનો ઉપયોગ ધરો જોઈએ. મગજ
અને હાથપગ વચ્ચે અંતર ન જોઈએ.

× × ×

જગતમાં તમારે તરફ હોય તો હાથપગ
ઉપર ચારોસો રાખો; મહેનતની સાથે
મહોબત રાખો.

× × ×

મફત બીજ મળે તેની કિંમત જોઈથી
થઈ જાય છે. પરિશ્રમથી મેળવેલી વસ્તુની
કિંમત સરામર અંકાય છે.

× × ×

તમે તમારી શક્તિ પ્રમાણે મર્યાદા આંકેલ.

× × ×

જેને અધ્યાત્મ પ્રિય હોય છે તેને સાચી
વાત મીઠી ભાષામાં કહે તે પણ કડવી લાગે છે.
૨૯૦]

આયુષ્ય ધમજીવીએનો છે, બેદાખાનારનો
નથી. છુદ્ધિવાદનો જમાનો ખતમ થયો છે.

× × ×

મળા રાજ્યની ભૂલ ભોલા કરે તેથી કંઈ
નહીં મળે. તેણે પોતાનો ધર્મ પણ પાળવો
જોઈએ.

× × ×

સેવાધર્મ કહ્યું છે, કાંટાની પધારી પર
સૂવા જેવો છે.

× × ×

સત્તામાં જેટલો મોહ છે, પદવાનાં ભોજન
છે તેટલાં સેવાની સત્તામાં પણ પડેલાં છે.

× × ×

યોગી ત્યાગ કરનારને હિંદુસ્તાનમાં લોકો
પૂજે છે. એથી તો લાગે પાખંડીઓ પૂજાય
છે. ભગવું પહેર્યું જોડલે ભોળો હિંદુ તેને
સાધુ માને છે. ભગવાંધારી જોડલા સાધુ નથી.
તેમ ધોળી ટોપી ને ધોળું કુર્તા પહેર્યું
જોડલે ગાંધીને માણસ નથી યઈ જતો.

× × ×

શુભામી એવી ચીજ છે કે લાંબે ગાળે
મીઠી લાગે છે. શુભામને છૂટવું ગમતું નથી.
પંજાબના પક્ષીની જેમ સ્વતંત્રતાની ભાવના
એનામાંથી બીટી જાય છે. પણ શુભામીમાં રાજ્ય-
નારને જેનું કલક, રોષ લાગે છે. (માણ)

આરા આપુ

અહિંસાની સમજ

કિશોરલાલ ઘઠ્ઠા મરાઠવાળા

એક વાર મારા મિત્ર, પોતાની પત્ની તથા છોકરાઓ સાથે નદીએ નહાવા ગયા હતા. સાથે હું તથા બીજા મિત્રો પણ હતા. મારે તથા બહેનને નહાવું નહોતું તેથી અમે કિનારા પર બેસીને જોતા હતા. બીજા પણ બેચાર જોવાવાળા હતા. આઠી નદીમાં ઊતર્યા મારા મિત્રના નાના ઝાકરાને તરતા આવડતું નહોતું, અને તે હિલસે તે શીખવાનો પ્રયત્ન કરતો હતો. એ સોળેક વર્ષનો હતો. મારા મિત્ર એને કાગણથી શીખવી રહ્યા હતા. ઊંડા પાણીમાં ભળી જાય તો સળંગતા હતા. બીજાઓ તો ઊંડા પાણીમાં જઈ તરવાનો આનંદ લૂટતા હતા.

ચોથી વાર છોકરાને અકાસ કરાવી મારા મિત્ર એને ઓછા પાણીમાં મૂકી બીજાઓની સાથે ઘડી ગયા. એ એકલો છીછગ પાણીમાં તરવાનો અકામ કરતો. ત્યો ઘાટ પરના સરે જોવાવાળાઓનું ધ્યાન મઠ્ઠા પ્રવાહમાં મળ કરવાવાળાઓ. પ્રત્યે હતું માત્ર એમાં જ આખો અપવાદરૂપે હતી એ બે આખે તો એ છોકરા ઉપર જ ચોટેલી હતી. “જોજે, ત્યાં પાણી વધારે છે”, “ત્યાં જરા સહાય”, “અરે, આ બાળુ આવી જાને”, “કેવો મૂર્ખ છે તું !”, “કહ્યું કે એ બાળુ ન જઈશ તોયે તે બાળુ જ જાય છે.” વગેરે હુકમોની ધાર મના મોઢામાંથી છૂટ્યા કરતી હતી. છોકરો મનસોતો નહોતો અને કઈક જોવાયે ચતુ હતું કે હવે હું કઈ નાનો નથી મારી સહાય હું લઈ ચકુ છું. મા નકામી જ ચિન્તા કરી ગઈ ટોક કર્યા કરે છે પણ મા યોડી જ તેને તેના જુવાનીના અભિમાનની દૃષ્ટિથી જોતી હતી? એના પતિ અને ચોગીકરે પણ ત્યાં

આ રાખ્યા

તરતા હતા તેઓ ઊંડા પાણીમાં હતા. સા પૂછતા, કઈ જોખમ હોય તો તેઓ ખેડ હતા પણ જહેનને વિશ્વાસ હતો કે તેમ તો તરવામાં કુશળ છે, અને આ છોકરો નર એ બધે સોળ વરસનો થયો હોય, પણ જ પાણીમાં તે એને ધાવણા બાળક જેવો જણાતો હતો. આથી જ્યારે બીજા પ્રેક્ષકોનું ધ્યાન તરનારાઓની અમતો પર ફરતું હતું, ત્યારે મા ધ્યાન આ છોકરાની હાલચાલ પર ચોટેલું હતું. બીજા જોવાવાળા અને આ માની વચ્ચે શો બેઠ હતો? શું કામ એનું ધ્યાન એ છોકરાના નીરસ પ્રયત્નો પર જ ચોકામ થયેલું હતું? બીજાઓની જેમ તે પણ મોનાઓની અમતોને કેમ કુતૂહલથી જોતી નહોતી?

એ કોઈ સી આ લેખ વાચશે તો કહેશે કે આ તે શું સવાલ છે? આ તો બિલકુલ સ્વાભાવિક વાત છે એની જ આખે અમે હોત અને અમારો દીકરો ત્યાં હોત તો અમારી દશા પણ એવી જ થાત અમને તો સમજતું જ નથી કે આમાં સવાલ શ્રદા જેવું શું છે?

પણ સવાલ તો એમ કોરે છે કે તો પછી બધા જોવાવાળાઓની મનોદશા એવી કેમ નહોતી? જવાબ એ જ કે, બીજા જોવાવાળા માત્ર આજોથી જોતા હતા, હાથથી-એને મના હાથથી-જોતા નહોતા. આથી આજોને જે મગેદાર લાગતું હતું તે બાળુ તેમનું મન પણ જેવાનું હતું. માતાની દશા જુદી હતી એની આજો સ્વતંત્ર નહોતી તે જોના. હાથ નેડે જાયેલી હતી અને એ હાથ આ વખતે એ શિખાઉ છોકરા પર પ્રેમથી ચોટેલું હતું.

એ વાચક માતાના અને બીજા પ્રેક્ષકોના હાથ વચ્ચેના આ બેઠને સમજી શકે તો એ

અહિયાને શમજી શક્યો. સવેં પ્રાણીઓ પ્રત્યે પોતાના દીકરા પ્રત્યે ભોતી હતી, એમાં જ એક દૃઢપથી નોતું, જે દૃઢપથી આ મા અહિયાની સમજ છે.

મોતનું કારણ

ચક્રવર્તી

એક વાર એક સૂરી બજાર જઈ રહ્યો હતો એવામાં રસ્તામાં તેણે કાળા ઘોડા ઉપર સવાર થઈને જતો એક બિહામણો માણસ મળ્યો. સૂરીએ પૂછ્યું: “ભાઈ, તમે કોણ છો?”

“હાં, તમે મને ન જાણ્યો? હું તો પ્લેગ છું.”

સૂરી કહે: કેટલાક તમને મરડી તરીકે જાણે છે ખરું ને? આ તરફ તમારી સવારી ક્યાં જઈ રહી છે?”

પ્લેગ બોલ્યો: “હું દમાસ્કસ જઈ છું. ત્યાં અસંખ્ય માણસોનો એળો મળ્યો છે. એટલે ત્યાં મને પૂરતો ખોરાક મળી રહેશે.”

સૂરી કહે: “ભાઈ, તમે જ્યાં જાઓ છો ત્યાં સત્યાનાશ વળી જાય છે! તમે માણસોને મારવામાં જરા પણ વિચાર કરતા નથી. કેહ પછુ કામને અમુક મર્યાદા તો હોય જ ને?”

પ્લેગ બોલ્યો: “હું પણ મારા શિકારની મર્યાદા નક્કી કરું છું. આ વખતે મારે દશ હજાર માણસો પૂરતા છે. દશ હજાર કરતા એકેય વધારે લોગ મને ન ખાયે.”

એ વાતને યોડા દિવસ વહી ગયા. પેલા સૂરીને ખબર કાઢતાં એવા સમાચાર મળ્યા કે, દમાસ્કસમાં ભયંકર પ્લેગ ફાટી નીકળતાં ત્રીસ હજાર માણસો માર્યા ગયા છે સૂરીને થયું, “પ્લેગ મને જૂઠું કહીને ગયો છે. હવે અહીંથી પસાર તો થાય, પછી એની વાત છે!”

યોડા દિવસ પછી પેલા સૂરીને પ્લેગનો લોટો થઈ ગયો. મૂંઝીએ કહ્યું: “હાં પ્લેગભાઈ, તમે તો મારે જુઠાળોલા છો. તમે તો ફક્ત દશ હજાર માણસોને જ મારવાની વાત કરતા હતા ને? તો પછી ત્રીસ હજાર માણસોનો શા માટે લોગ લીધો?”

પ્લેગ કહે: “સાંઈબાવા, આમ શરૂ થવામાં સાર નથી. મેં તો દશ હજારથી એક પણ વધારે માણસનો લોગ લીધો નથી તમને જૂઠું કહેવામાં શો લાભ?”

સૂરી એ સાંભળી જરા ચીડાઈને બોલ્યો: “તો પછી મને જે સમાચાર મળ્યા છે તે ખોટા અને તમે કહો છો એ સાચું, એમ તમારું કહેવું છે ને? દમાસ્કસથી કેટલાય લોકોએ મને ત્રીસ હજાર માણસો મરણ પામ્યાના સમાચાર આપ્યા છે; તો શું એ બધા માણસો ખોટા અને તમે એકલા સાચા ખરું ને?”

પ્લેગ બોલ્યો: “સાંઈબાવા જરા ધીર પડો. સાચી હકીકત તો એ છે કે, જે ફક્ત દશ હજાર માણસોનો જ લોગ લીધો છે; પરંતુ બીજા ત્રીસ હજાર માણસો તો બીકના માર્યા જ મરણ પામ્યા છે! માણસો મોતની બીકથી અત્યંત જાણે પોતાને હાથે મરી જાય એમાં મારો શો ફાયદો?”

[આપુછ અહિંસાના સિદ્ધાંતના કસતી હતા. જેમ કોઈ સોની સોનગી પારખ કરવા માટે કસોટી પર સોનાને કસી જુએ છે, તેમ આપુછ પણ કોઈ પણ વાતને અહિંસાની કસોટી પર કસી જોતા હતા. (અવસ્થ એમનો અહિંસાનો સિદ્ધાંત સત્ય પર જ સંપૂર્ણતઃ અવલંબતો હોવાથી અહિંસાની એમની ખીખીમાં સત્ય અનુસૂત હોય જ.) આમ ઉપવાસ વિશે પણ વિચારતાં આપુછ તેને અહિંસાની કસોટીએ કસી જુએ છે.

આપુછ પોતાને કદી જરાયે મહત્ત્વ આપતા નહોતા. ‘અદ્વિપાત્માને આપવાને સારુ સત્યનો મજા કદી ટૂંકો ન જોતો’ એવો તેમનો દૃઢ આગ્રહ હોવાથી પોતાના વિશે કોઈ જરાય વધારે પડતું કહે અથવા એમના ઉપર કોઈ ગુણનો વધારે પૂડનો ભાર મૂકે તો તેઓ પોતાની સાચી સ્થિતિ દર્શાવવાનું કદી ચૂકતા નહિ. તેઓ તો પોતાના નિર્દય આત્મરીક્ષક (Severe Self-examiner) હતા. તંદુરસ્ત, આપુછમાં નમ્રતા ભારેભાર હતી આ વાતની પ્રતિતિ આપણને આ વખતના પત્રમાં થાય છે, અને એ જોતાં આપણને સર આશ્ચર્ય નુકનનું પેશું જગવિખ્યાત વાક્ય યાદ આવે છે. ‘મારી સાથે વિસ્તરેલા વિરાજ મહાસાગરને તીરે કંઠરા પીચુતા બાળક જેવો હું તો છું.’]

ભાઈ પ્રભાશંકર,

ઉપવાસ વિશે આપણામા મતભેદ નહેશે. જો અહિંસા જેવી વસ્તુ જગતમાં હોય તો ઉપવાસને નાનું સરખું પણ સ્થાન મનુષ્ય

જીવનમાં છે. સુચાતીત હોવાનો એ કદી ટાલો ક્યો નથી એ સ્થિતિ છૂટું છું પણ હજી તો હજારો જોજન દૂર પડ્યો છું.
૨૪-૮-૩૪ મેહનદાસના વંં માં

આપુની પાંચ ભેટ

અજકૃષ્ણ આંતરીક્ષા

વહેવારુ દુનિયાને આપુછએ પાંચ મુખ્ય ભેટ આપી છે.

સામાજિક, રાજકીય ને આર્થિક પરિવર્તન માટે:

૧. એક નવું શસ્ત્ર—સત્યાગ્રહ. જેમાં “અમારી સર્વે પ્રકારના કષ્ટ સહન કરવાની શક્તિનો તમારી હરેક પ્રકારની કષ્ટ આપવાની તાકાત સાથે, અમારા આત્મબળનો તમારા શારીરિક બળ સાથે સુખબલો કરે છે. અમે તમારો તિરસ્કાર નહિ કરીએ, પણ તમારો હુકમ નહીં માનીએ, તમે ગમે તે કરો, અમે અમારી સહનશક્તિથી તમને ચક્રવી નાખીશું. અને આઝાદીની આગવળ દરમ્યાન અમે તમારા હૃદય અને વિવેકબુદ્ધિ પર એવી અસર પાડીશું કે છેવટે અમે વિજયી થઈશું. અમારો વિજય એવડો હશે—અમે અમારી આઝાદી તો મેળવીશું જ, પણ તેની સાથે અમે અમને જીવનમાં રાખનારાઓને પણ છોડી દઈશું.”

૨. સાધને માટેના સાધનની શુદ્ધિ. શુભ સાધ્ય અશુભ સાધનથી હરગિજ મેળવી ન શકાય. સાધન ખરાબ હોય તો સાધ્ય પણ ખરાબ હશે.

૩. પોતાના સિદ્ધાંતો માટે સહન કરવાનો ને મરી ફીટવાનો દૃઢ સંકલ્પ.

૪. પોતે ન અપનાવી શકે એવો કોઈ આદર્શ ન હોય.

૫. નૈતિક દુનિયા એક છે અને તેથી બંધિત હોય કે સમાજ હોય અથવા આપુ. રાષ્ટ્ર હોય સૌનાં આચરણ એક હોવાં જોઈએ.

૨૬૪]

આરાબાપુ

તરંગ, વિચાર, આશ્રય, અને સંકલ્પ

સાગરમતી આશ્રમના વિદ્યાર્થીઓના કામ માત્ર તથા એમની પ્રગતિ તથા શિષ્ય બાબત એક વિદ્યાર્થી તરીકે મેં બાપુજીને એક વાર ફેટલીક વિગતો લખીને આપી હતી. જેમાં ફરિયાદોએ હતી અને સૂચનો પણ હતા. એના જવાબમાં બાપુજીએ મને ઠીક ઠીક સમજાવ્યો અને એક વાર ઉપર એમણે ખાસ બાર મૂક્યો કે તરંગ એક વસ્તુ છે અને વિચાર બીજી વસ્તુ બહુ તરંગ સારા નહીં. તરંગો કરવાથી ચિત્ત ડોળાઈ જાય છે અને એવું કૃષ્ણ બાપે જ મને છે એ અસ્થિર બુદ્ધિનું અપૂર્વશક્તિ છે.

વિચાર માણસને ચડાવનારી વસ્તુ છે. જે કામ, જે પરિસ્થિતિ આપણી માથે આવી પડે તેનું મનથી પૂરેપૂરું પરીક્ષણ કરવું અને સારામાર સમજાવો એવું નામ વિચાર પ્રાર્થના કરતાં આઠે આવે, જિંદગીમાં કામ કરવાની એકાગ્રતા ફીવી કરે એ વિચાર નથી તરંગ છે. અને તરંગમાં આપણે ઘણી વાર ખોટું રહેતે ચઢી જઈએ છીએ જે કામ કરવાની આ જી શક્તિ ન હોય એની ચર્ચાઓ ઉમેળવા કરવી એ શક્તિનો ભગાડો છે જેનાથી આપણી શક્તિ વધે તે વિચાર કહેવાય અને ઘટે તે તરંગ કહેવાય.

એ જ પ્રમાણે બાપુજી આશ્રમ અને સંકલ્પમાં મોટા ભેદ પાડના હતા. કોઈ કહે છે કે હું ચાર વાગે જીડવાનો આશ્રમ રાખીશ, મારા કપડા બંને ધોવાનો આશ્રમ રાખીશ, મરી-મસાલા ન ખાવાનો આશ્રમ રાખીશ, તો બાપુજી કહેતા કે એ બધા

મૂઠી-વાદ છે. એ નિયમનું પાલન કરવા પહેલાં જ છટકભારીની ગોઠવણ એમાં રહેલી હોય છે. અને આગળ જતાં નિયમ પાળવામાં મન ઘોંટે તેના કરતાં એ નિયમ આવો હડસેલવાના બદલામાં મન ભોળવા લાગે છે. જ્યારે સંકલ્પમાં તો કોઈ પણ બાબતની છટકભારીને અવગણ્ય હોતો નથી, મન ભોળું પડે તો પણ સંકલ્પના જોર સામે એવું કંઈ ચાલતું નથી. સંકલ્પ, ફીધો એટલે એને પાર પાડવામાં માણસે પોતાની શક્તિનો, બલુએ બલુ ખર્ચી નાખવાનો હોય છે.

વિચાર અને સંકલ્પની શક્તિ વધારવી એ જ સાચી ફેળવણીનો આદર્શ ગણાય. અને એ એક વાર એવી ફેળવણી કામ જનતાને મળે તો એના જીવનમાં બહુ બાર પ્રગતિ થવા વિના રહે જ નહીં. અને આપણા સમાજમાં ખરેખરી ક્રાંતિ આપો આપ શાય

જેઓ ક્રાંતિ-ક્રાંતિના પાકારે કરે છે અને પછાડા મારીને ક્રાંતિ લાવવાના પ્રયાસો કરે છે, એ કાચા પ્રયાસ હોય છે. એમાં વિચારનું જોર નહીં, તરંગનો ઉછાળો હોય જ સંકલ્પની સ્થિરતા અને સામર્થ્ય એના મૂળમાં નથી હોતા. આશ્રમનાં ઠંડાંનાં ભગાડાં ક્રાંતિના એવા તરંગો પાછળ ખડકોથેલા હોય છે.

આ એ કે એ જાનવતોને વિકાસ આપણે સાધવો હોય તો તરંગો અને આશ્રમો જતા કરી આપણે વિચાર અને સંકલ્પ તરફ વળવું જોશે. અને એમાં જ ચિત્ત પરિવર્તન જોશે.

જિં મા અને બાપુ હોય પિતૃ-સમો અમ અતરે જી

મુ ૩૦

આજે આપણને માર્ગદર્શન આપનાર કોઈ નથી એવું આપણને લાગે છે. એમણેથી એક જ ખૂબ આવે છે કે કોઈ દોરવણી આપનાર નથી. બાપુજી હતા ત્યારે તો સતત લાચલ રહીને આપણને દોરવણી આપતા; એટલે આજે બાપુજીની ખોટ સાહે છે. આપણા દેશમાં અનેક આર્થિક, રાજકીય અને સામાજિક પ્રશ્નો ઊભા થયા છે. તે વખતે બાપુજીને ગેરહાજરીને લીધે છાપાવાળા, વિદ્વાનો, રાજકારણી ગુરુપો બંધાયને બારે મૂંઝવણ રહે છે.

બાપુના ગદ્ય પછી કિશોરલાલભાઈ પાસેથી આપણને કંઈક હૂંફ મળતી. એમણે પોતાના સ્થાનમાં રહી ગાંધીજીના આચારવિચારને પોતાના જીવનમાં સાચી રીતે ઉતાર્યા. એથી જ આપણે માન્યું કે તેઓ ગાંધીજીને સાચી રીતે સમજતા હતા. માણસ ન્યારે કોઈ પણ સિદ્ધાંતને જીવનમાં આચરે છે, ત્યારે આપણે માનીએ છીએ કે તે સિદ્ધાંતમાં ચુસ્ત છે.

આજે માણસની સામે કોઈ ચોક્કસ નીતિ જ નથી. એટલે આપણે સૌ મૂંઝવણના વખતમાં બાપુને યાદ કરીએ છીએ. પણ તેઓ ન્યારે જીવતા હતા ત્યારે તેમને ઘણા બોલા માણસો સમજી શક્યા હતા. આપણા દેશની આ પાસરતા છે. અને તે આજે માણસને સાહે છે.

પણ બાપુ તો મહાન હતા. તેમનું જીવન એકાંગી નહોતું. તેમના વિચારો જીવનનાં

બધાં પાસાને સ્પર્શ કરતા હતા. એટલે આર્થિક, રાજકીય, સામાજિક, ધાર્મિક બધી બાબતોમાં તેમણે દુનિયાને દોરવણી આપી છે. જીવનનું કોઈ પાસું એવું નથી જેનો તેમણે આર્થ દૃષ્ટિથી વિચાર ન કર્યો હોય. તેમની અસર જીવનનાં બધાં અંગો ઉપર જણાય છે. તેઓ સુગુરુ હતા.

ગાંધીજીનો માર્ગ સરળ છે, છતાં દુષ્કર છે. સાદાઈથી જીવવું, પોતાની ભૂલો નિષ્કાલસ રીતે ક્ષમા કરવી, અને સતત પરિશ્રમ એ બાપુજીના મહત્વના સિદ્ધાંતો છે. આજે તો ગાંધીજીનું નામ લેતા માણસો એવું કહેતા સંભળાય છે કે અમે જ ગાંધીજીને સમજીએ છીએ. આયું અભિમાન આપણામાં ન હોયું જોઈએ.

બાપુજીની દૃષ્ટિ સર્વોગી હતી. તેમની વિચારસરણી આખા જીવનને આવરી લેતી હતી. તેમને મન આર્થિક અને ધાર્મિક જીવનના દુકંડા ન હતા. આખું જીવન એક હતું. આદાર-વિહાર, ધર્મ-રાજગાર, સાહિત્ય-સંગીત, વાચન-લેખન, કુટુંબજીવન કે સમાજજીવન, હરેકમાં એક જ વસ્તુ સત્ય અને અહિંસા નીતરવી જોઈએ, એમ તેઓ માનતા. તેમણે પોતાના જીવનમાં એ કરી બતાવ્યું અને જીવનના એકેએક પ્રશ્નને એમણે એ રીતે ઉકેલી બતાવ્યો.

બાપુજીની આ દૃષ્ટિ આપણે બરાબર સમજી લેવી જોઈએ.

હૃદયનો વ્યાપાર

મા પોતાના આગ્રહની સેવા કર્યા વિના રહે જ નહિ. પરંતુ તે ઉપરાંત પણ તેનો રનેહ આપમેળે જ વિના કારણ વ્યક્ત થાય છે અને તે વેળા તે કેટલી રમતમા કેટલા આદરમા, કેટલી ભાવામા અદરથી બહાર ઊછળી આવે છે! પોતાના બાળકને જાત જાતના વસ્ત્રો પહેરાવીને જાતજાતના ઘરેણા ધાત્રીને બિલકુલ પ્રયોજન વિના પોતામા રહેલી સમૃદ્ધિને સમૃદ્ધિ દ્વારા, આધુર્યને સૌંદર્ય દ્વારા વ્યક્ત કર્યા વિના મા રહેતી નથી.

આ પરથી જણાય છે કે આપણા હૃદયનો ધર્મ જ પોતાના આવેગને બાહ્ય જગતની સાથે મેળવી દેવામા રહેલો છે તે પોતામા જ પોતે પૂરો નથી પોતાના આત્મિક સત્યને ગમે તેમ કરીને જ્યાં રે તે પ્રતિષ્ઠિત કરે છે, ત્યારે જ તે જ પે છે જે ધરમા પોતે રહે છે, તેને તે માત્ર માટીચુનાનું માનનો નથી, પરંતુ તેનું વારંવાર કરીને તેને પોતાના હૃદયનો પામ લગાડે છે જે દેશમા હૃદય વસે છે, તે દેશ તેને માટે માત્ર માટી, જળ કે આકાશ રહેતો નથી, પરંતુ જ્યારે ઇશ્વરના જીવધારીરૂપને જાતની ભાવે પ્રકાશિત કરે છે, ત્યારે જ તે આનંદ પામે છે તે સિવાય હવે પોતાને બહાર લોઈ શકતું નથી આમ ન થાય તો હૃદય ઉદાસીન થઈ જાય છે અને ઔદાસીન્ય હૃદયને માટે મૃત્યુસમાન છે.

સત્યની સાથે હૃદય એ રીતે જ રસનો અપકર સાધે છે જ્યાં રસનો અભય હોય છે, ત્યાં આદાનપ્રદાન આવે છે એ વિશ્વરૂપી કુટુંબમાથી આપણી હૃદયવદની એવી એટ

ગળવે છે, તેની જ એટ પાછી ન લાગી શકે તો તેના ગૃહિણીપણમા ક્ષાંતિ પહોંચે છે પોતાનું સગપણ જણાવવા માટે જાત જાતના માલમશાલાથી, ભાવાથી, સ્વરથી, પીંછીથી, પથ્થરથી તે પોતાનું સર્જન કરે છે આમ કરવા જતા એ તેનું કાંઈ પ્રયોજન સર્થુ તો હીક, નહિ તેમ ધણી વાર તે પોતાનું પ્રયોજન નષ્ટ કરીને પણ માત્ર પોતાનો પ્રકાશ કરવાને વ્યથા બને છે અને તે વેળા પોતે દેવાળિયા થઇને પણ તે પોતાની યોગણા કરે છે આનંદપ્રકૃતિમા આ જે બહાર દેખાઈ આવવાનો વિભાગ છે, એ જ તેને બોલે અરથે ચડાવે છે, અને અર્હીયા જ છુલ્હીથી ખબનચીને વારંવાર કપાળ ફેંટું પડે છે.

હવે કહે છે 'જેટલું હું અતરમા છું, તેટલું જ બહાર સત્ય શી રીતે ધાઉં? એવી સામગ્રી, એવો મુયોગ બહાર કયા છે?' તે માત્ર ધૂધલાયા કરે છે કે પોતાને તે બહાર પ્રતિબિંબ કરી શકતું નથી જ્યારે કોઈ ધનજીન માણસ પોતાના હૃદયમા પોતાના ધનિકત્વનો પ્રકાશ કરતી વેળા કુચેરના ધનને વિસાનમા ગણતો નથી, જ્યારે કોઈ પ્રેમી પોતાના હૃદયમા ધરાર્ય પ્રેમને અનુભવે છે, ત્યારે તે પ્રેમને પ્રકટ કરવા માટે તે પોતાના ધન, માન, પ્રાણ સર્વને પગમાત્રમા તીલાજલિ આપે છે આ પ્રમ ભૂં બહારને અતરની અને અતરને બહારની સામગ્રી બનાવવાની હૃદયની પ્રબળ વ્યાકુળતા કશાથી મટતી નથી. જલત્રામદાસે એક પદમા જણાવ્યું છે 'હૃદયના ઝિંજીરમાથી તને કે જુ બહાર લાગ્યું?'

અર્થાત્ પ્રિય વસ્તુ જાણે કે હૃદયની અંતરની વસ્તુ છે. તેને કોણે બહાર આણી? વળી પાછી તેને અંતરમાં સ્થાપવા કેટલી આકાંક્ષા! આથી ઊલટું પણ જોવામાં આવે છે. જ્યારે હૃદય પોતાના અંતરની આકાંક્ષા અને આવેગને બહાર પ્રતિષ્ઠિત કે સંપૂર્ણ નથી, ત્યારે અતે ઉપકરણ દ્વારા તે પોતાને જ હાથે

પોતાની પ્રતિબિંબિત ઘડવાને તનતોડ પ્રયાસ કરે છે. આ પ્રમાણે જગતને પોતાનું અને પોતાને જગતનું કરવા માટે હૃદયની વ્યાકૂળતા સતત આક્રમક હોય છે. પોતાને બહાર બહાવવું એ પણ આ કાર્યનું જ એક અંગ છે. આમ પ્રકૃતિકરણમા હૃદય મનુષ્યનું સર્વસ્વ યોગશયવા છતાં તેને રાજી રાજી છે.

ધર્મશાસ્ત્રનું તાત્પર્ય

નરેન્દ્રભાઈ શં૦ જોશી

પ્રાચીન કાળની વાત છે. એક રાજા ઘોડા પર બેસી શિકારે જવાની તૈયારી કરી રહ્યો હતો. ત્યાં એક વિદ્વાન પંડિત પાંચસોએક પુસ્તકો વરીને રાજા સમીપ આવી પહોંચ્યો.

રાજાએ આ જોઈ પંડિતજીને પૂછ્યું, “આ શું છે?”

પંડિતે જવાબ આપ્યો: “આ ધર્મશાસ્ત્રનાં પુસ્તકો છે. સાંભળવા જેવાં છે, આપની ઇચ્છા હોય તો હું આપને એ સંભળાવું.”

રાજાએ કહ્યું: “અત્યારે હું બહાર જઈ રહ્યો છું. આવતાં પુસ્તકો સાંભળવાને મને સમય નથી. માટે મને માફ કરો.”

પંડિતે કહ્યું: “જ્યાં ન સાંભળવા હોય તો ઘોડાંકે સાંભળો. આપની ઇચ્છા હોય એટલાં હું આપને વાંચી સંભળાવું.”

“માફ કરજો, અત્યારે તો બધી જ તૈયારીઓ થઈ ચૂકી છે અને મારે બંદાર જવું જ લેણું છે. છતાં તમે જ્યારે આવ્યા જ છો ત્યારે કહું છું, હું ઘોડા પર બેસું તે સમયમાં એ કાંઈ સંભળાવી શકે તેમ હો તો ઠીક છે.”

પંડિતે કહ્યું: “જેવી આપની ઇચ્છા. શાઓમાં જે કહ્યું છે તેનું તાત્પર્ય આપને એક ક્ષણમાં જ સંભળાવું છું. જે વાત કોઈ બધામાં કહેવામાં આવી છે તે જ વાત હું હુમણાં અર્થાં શ્લોકોમાં કહું છું અને તે એ છે કે, પરોપકાર એ પુણ્ય છે અને બીજાને પીડા કરવી એ પાપ છે.”

રાજાએ ઉપદેશ સાંભળ્યો અને પ્રસન્ન બની પંડિતને યોગ્ય દક્ષિણા આપવાનું કહી ઘોડો ભારી મૂક્યો.

હજારો મણુ કચરો ખૂબ પરિશ્રમ કરીને કાઢીએ ત્યારે કોઈ દીરો કાપ લાગે છે. આપણે એવો ઘોડો પણ પરિશ્રમ કચરાઈથી જુઠ ઘડવાને અને હીરાઈથી સત્ય શોધવાને માટે કરીએ છીએ ખરા? ગાંધીજી

ત્રિવેણી સંગમ

સંસ્કૃતકર્તા મુ. ૬૦

(૪૮)

બાપુ એક પાટલાનો તકિયો કરીને બેસતા ઘણી વાર એ પાટલો ઘીચાલતી સાથે સીધો આડી ગીને રાખતા ખસે કરીને નહીં એક વખતે મહાદેવભાઈએ કહ્યું 'બાપુ ખૂણે કરીને રાખ્યો હોત તો પડ્યા નહીં હરે અને જશ આરામ લાગે "

બાપુ કહે "એ તો આરામ લાગે પણ ખરી ખૂબી સીધો રાખવામા જ છે કેડ અને કરોડ તેથી સીધી રહે, નહીં તો વળી ભય એવો નિયમ છે કે એક વસ્તુ સીધી રાખે. એટલે એની ઝેળે બધીને સીધા થયું પડ્યો, અને એક બાબત વાઢી રાખી કે પછી અનેક વાક મૂકવાના."

(૪૯)

એક વાર 'ચેલ રિંકુ'મા લાસકીનો એક લેખ મહાદેવભાઈએ બાપુને વાંચી સંભળાવવામા આવતા બાપુ કહે 'સકીયું ચોતાપણુ લાસકી સમજી ગયો લાગે છે અને આનંદ થાય ॥ કે એની અને બીજાઓની આખ ઉપાડનાર હું જ હોતો કારણ સંકી વિષેનો મારો અભિપ્રાય એ કદી ઢાક્યો જ નથી "

મહાદેવભાઈએ પૂછ્યું "બાપુ, મંડીના કામગણે જવાબ હવે આવેલો બેઠ્યો "

બાપુ "કયો કામગી?"

"એના લેખ વિષે આવે લખેલો તે "

"વળી એને કામગી કયારે લખ્યો હતો? "

વ લખનાર "અરે, બાપુ આમ જુલો પ્યારાબાપુ

જયો તો કેમ આવ્યો? હજી આવ્યો સ્વરાજ લેવું છે નો"

પછી મહાદેવભાઈએ કામગણી થાક આપી કેટલીક વિગત આપી ત્યારે બાપુ કહે "હવે કંઈક ગ્રામ્યું સ્મરણ થાય છે "

આવી વસ્તુ જ પુ જુદાનો આ પહેલો ફાલો મહાદેવભાઈના જલ્જલામા આવ્યો તેથી તબો નવાઈ પામ્યા બીજી કેટલીક બાબતો સાવ જુલો ગવાના કાખલા તબો બજુતા હતા, પણ આને તેઓ મહત્વનો ગણતા હતા તેથી રાત્રે સૂતી વખતે મહાદેવ ભાઈએ બાપુને પૂછ્યું "બાપુ, તમને નાની વસ્તુઓ એવી યાદ રહે ॥ કે મને ઘણી વાર આત્મચર્ચ થાય છે ત્યારે આવી મોટી વાત, જે કામગી આટલી ચર્ચા અને વિચાર પછી આવે લખેલો તે આપ કેમ જુલો બાબો? આજે જ આવે કહ્યું ઢાઢિદને કામગી લખેલો તે ફલાણાના કામગીમા બીજ્યો હતો. એ આવેને યાદ રહે અને આ જુલાય એ વિરમય પમાડે ॥ "

બાપુ "એવું મારે વિષે બન્યું છે એવું કારણ એ કે આ બન્ને નાનકડા કામગીની મારી પાસે કિમત જુદી જુદી હતી જેમા કોઈ માણસનું કચ્ચાણુ સમાયેલુ હોય એ વળી હું કદી ન જુલું "

મહાદેવભાઈ- "હા, સ્મૃતિની વ્યાખ્યા તો એ જ ના કે જે વાર રાખવાની જરૂર હોય તે યાદ રાખવાની અને બાકીનું જુલો જવાની શક્તિ "

બાપુ: “હા, સંકીના કામગીરને મેં એવી અગત્ય આપી જ નહોતી. એ લખ થો ને ભુલાયો. બાકી હજિદનો કાંગળ વાદ રહ્યો. કારણ એમાં એક મનુષ્યના ઊંઠા ક્ષિતની વાત રહેલી. સંકીને તો હું લખાવીને ભૂલી ગયો. સાચી વાત એ છે કે મોટી લાગતી ચીજો મને મોટી નથી લાગતી અને નાની મોટી ઘણું જાય છે. મહાભારત લાગતાં કામો અને મહા કારત લાગ્યાં જ નથી. ચંપારણ્યથી માંડીને તે આજ સુધી બધાં કામો હું ચોધવા ન અચેલો. પણ મારા ખેાળામાં આવી પડ્યાં જાણે અને એમ જ ચાલ્યું જાય. લાગવાન નસાવ્યે જાય છે.”

(૫૦)

બાપુની હાથા હાથની ઠોણી દુખતી હતી તે ઉપર લાકડાના પાટિયા બાધવામાં આવ્યા. ડૉક્ટર બિચારો ઠગન વાર બોલ્યો હશે, તમને તકલીફ થાય તો કહેજો હો’ કે, પણ બાપુ શાના બોલે? બાપુ કહે: “આથી આરામ થવાનો છે એમ તો નહીં કહી શકું, પણ ડૉક્ટર કહે છે તો અખતરો કરી લેવો.”

ડૉક્ટર વાતું હશે હુતો. દેશના બિખારી-જોની વાત નીકળી. ડૉક્ટર કહે: “અશક્ત માણસોને બીજા માનતા બંધ કરવા જોઈએ,

એમ તમે પણ માનો છોને. ગંધીજી?”

બાપુ કહે: “જરૂર.”

ડૉક્ટર કહે: “કાચદો કરો ખરા?”

બાપુ: “હોઈ રેડિગનો અંદાજ છે કે આપણે રાજના ૧૬ લાખ રૂપિયા આ બિખારી ઉપર ખર્ચીએ છીએ, એટલે દાનમાં આપીએ છીએ. એનો બીજો ઉપયોગ ન થાય?”

વલ્લભભાઈ: “હા, પણ એના કરતાંય વધારે ડૉક્ટરો ઉપર ખર્ચીએ છીએ.”

ડૉક્ટર: “હું સમજ્યો નહીં.”

વલ્લભભાઈ: “અરે શું? મારા સાહેબ, વિલાપતથી આ બધા ઘાડપાડુ જ આવેલા છે ને! એ કાંઈ ડૉક્ટર કરતા સારા કહેવાય?”

(૫૧)

એક દિવસે રેડિયો ચલાવતાં પૈડું ફરે નહીં અને હાથ ફુગતો હોવાથી ડૉક્ટરના કહેવાથી હાથ ન અડાડવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી. એટલે પગને અંગૂઠો જ એને હલાવવાનું. એક હાથમાં પૂતળીનો તાર, એક પગ પગા ઉપર અને બીજો પગ બીજો ફરીને એ અંક ફેરવતા પાપ જાણે નટરાજ લાગતા હતા.

વલ્લભભાઈ હસતા હસતા કહે: “મારી પાસે કેમકે હોય તો છળી પાડી લઉં!” [ચાહુ]

ઈન્દિયોનો સ્વભાવ

વિનોબાજી

ઈન્દિયોનો સ્વભાવ એવો છે કે, આ કરશે નહીં એમ તેને કરવાનો એટલો અચૂક તે જ કરે. જોરખજોરે આપણને એવા અનભવ નથી કેર ઉપર લખે છે, “વાંચશો નહીં,” એટલે વાંચક અચૂક મનમાં કહે છે, “આ શું વાચવાનું નથી? તો એ જ પડેનું વાચી લઈએ” એવું “વાંચશો નહીં” જાણેયુ હોય છે તે વાચકને નીચેનું વાચે એ જ ઉદ્દેશથી જાણેયુ હોય છે. માણસને ન વાચવાનું કશું હોય તે જ ખામ કાળજીથી વાચી જાય છે. નિશુલ્ક લાકડાના મન બાકતુ રહેશે સમુલ્ક સ્વતંત્રતા એવું નથી તેમાં આગતી છે, પૂજા છે, સેવા છે, ભૂતદયા છે. ઈન્દિયોને ત્યાં પુશ્ત કામ મળી ને છે. એ બંધી ઇન્દિયોને જરાબર કાચે વળગાડી પંડી મનને કહે, “દવે જ તારે જનું હોય ત્યા” પણ પછી મન જતું નથી તેમાં જ રમવાનું સર્જ જશે, ખજાર ન પો તેમ એકાચ ચશે પણ મનને ખાસ નાણીબુદ્ધિ એક દેશણે બેસાડવા જશે તો તે અચૂક ભટકવા નાસી જશે જુદી જુદી ઇન્દિયોને મારામાં મારા સુંદર જ્વલસાઓમાં રોકો ને પડી મનને કહે કે દવે ખુદાની જ્યાં ભટકતું હોય ત્યા જા. પણ તે નહીં જાય જવાની સદર પદવાત્મી મળશે ત્યારે તે કહેશે, “આ આપણે બેઠા, નહીં જઈ.” “શુપ્તપ બેસ.” એવા દુક્રમ તેને કરશે તો લાગઈ તે કહેશે, “હું ભી જઈશ.”

બાપુજીની મીઠી વાતો - ૧

ધણાને એમ લાગે છે કે ગાંધીજી નીરસ મનુષ્ય હતા. તેમના જીવનમાં કંઈ નહોતી, ગંભીર નહોતી એવી ધણીની માન્યતા છે. પરંતુ તે ખરેખર જૂઠઠાઈથી છે કાઠિયા વાડમાં વસેા નામિ નાનકડું રાજ્ય છે. હરબાર ગોપાળદાસ એ રાજ્યના માનિક ગાંધીજી આફ્રિકાથી આવ્યા પછી તેમના ઉપદેશનું પરિણામ હરબાર ગોપાળદાસ પર ધણું થયું. તેમણે પોતાનું નાનકડું સરકારનું આદર્શ બનાવવાનું વિચાર્યું. આમમાં આદરતા શરૂ થઈ ગઈ. રવચ્છાનાનું કામ શરૂ થઈ ગયું. હરેક જણ પોતાના આગણ સામે સાધિયા પૂરવા લાગ્યા. આમમાં જનતાનું ન્યાય-મંદિર શરૂ થયું. ત્યાં રાજ્યની પ્રજા પર જ મુકદ્દમો ચલાવી રાકાનેાં. આમમાં જુદી જુદી કલાને પણ ઉત્તેજન આપવામાં આવ્યું. સામુદાયિક નૃત્ય—ગરબા એવા ઉત્સવો યવા લાગ્યા.

એક દરે વસેા ગોપુજી જેવું આનંદમય થઈ ગયું. એક વાર હરબાર ગોપાળદાસને મનમાં થયું કે આપણી જામ નૃત્યકલા

શહેરવાસીઓને બતાવવી તેમણે અમદાવાદ જવાનું ઠરાવ્યું. વસેાની આમ કલાવાન મડળી સાથે લઈને હરબાર ગોપાળદાસ અમદાવાદ આવ્યા. અમદાવાદ શહેરમાં આમ નૃત્યોનો, રાસ, ગરબાનો સુહર કાર્યક્રમ થયેા. કાર્યક્રમ પછી હરબાર ગોપાળદાસ સાબર મતી આશ્રમમાં ગાંધીજીને મળવા ગયા. “બાપુ, આમ નૃત્યકલાનેાં એક શહેરવાસી ઓને ધણે જ ગમી ગયેા” તે બોલ્યા.

“પરંતુ તમે એ પ્રથમ શહેરમાં બતાવ્યો મારા આશ્રમમાં ન બતાવ્યો.” બાપુ બોલ્યા.

“આપના આશ્રમમાં બતાવું?”

“એમાં વિચારવાનું શું હોય? ગામડાની નિષ્પાપ કલાનેાં હું બોલતા હું.”

બીજે દિવસે આશ્રમમાં એ આમ કલાકારીએ મહાત્માજી સામે અત્યંત સુહર કાર્યક્રમ કર્યેા. કાર્યક્રમ ચાલુ હતો મહાત્માજી હરબાર સહેબને કહેવા લાગ્યા. “વસેાનેાં રાજ પોતાના આમમાં આવ્યા કાર્યક્રમમાં જામ છે છે એ હું જાણુ છું તો પછી અહીં શા માટે

ભાગ લેતા નથી. ? ગોપાળકૃષ્ણ ગોપાળો સાથે જોડવામાં લગ્ન પામશે ખરા કે ? ” એ સાંભળતાં જ દરબાર ગોપાળદાસ પણ જડ્યા. પેલા ગ્રામ કલાકારો સાથે જોડાઈ ગયા. નાચતાં નાચતા તેઓ પોતાના શરીરનું જ્ઞાન પણ ભૂલી ગયા. તેમને અપાર આનંદ

થયો. ગાંધીજી ખુશ ખુશ રહી ગયા. બીજે દિવસે આશ્રમમાં એ કલાકારોને બાપુએ ખૂબ પ્રેમથી લોજન આપ્યું અને પોતે જ તેઓને પીરસવા લાગ્યા. બાપુ આવા હતા. ગ્રામ જીવનમાં આનંદ પ્રેરનારી અદ્વિતીય અને નિષ્પાપ કલા બાપુને ઘણી જ પ્રીય હતી.

ઈસ્લામી પ્રાર્થના

ઈસ્લામીસલાઈ નાજોરી

મિસરના રૂપરાણી ઝુલેખા હું યુસુફની પાછળ ગાંઠી ચાથ ઠાં ને એકાંત મળતાં મર્યાદા ચૂકે છે. યુસુફ એ પ્રલોભન સ્થાન મૂડી ભાગે છે ત્યારે બોલી જાડે છે : “હું મારા ચિત્તને આંધક્યમુક્ત નથી ગણતો—એ તો મને બૂરાઈ તરફ ધકેલવા કરે છે, પણ પ્રભુની દયા વારી છે છે. ખરેખર મારો જીવનધાર રક્ષાનો કરનાર રહેમવાળો છે.” આમ જિંદગીના પ્રસંગે પ્રસંગમાં ભક્તોનું અવતરન એક ઇશ્વર ઉપર જ રહે છે. એન પોતાનું ગુમાન નથી હોતું.

અઠગ નિષ્ઠાથી, રિયર પગલે, નિર્ભય ચિત્તે સતત બદલત રહી ભાગ્યે જ આપણે દિનરાતનું જીવન—ચક્ર ચત્રાવતા હોઈએ છીએ. અનેકવિધ રચૂળ કે સૂક્ષ્મ લાલચો આપણને ઠગાવતી હોય છે ને વળી આપણે સંભાળી જઈ સમતુલા જાળવી લઈએ છીએ. તનમનની અધૂરી રહેલ કેળવણીથી વિકાસની ગતિ મંદ થઈ જતી હોય છે. આનો ઉલ્લેખ એક ખીજી પ્રાર્થનામાં છે : “ઓ સ્વામી, અમે તને ભૂલીને ખત્તાં ખાઈએ તોય અમને એમાંથી છોડાવ. જેટલી શક્તિ અમારી પાસે નથી તેટલી કસોટી પર ન ચડાવ. અમને—ક્ષમા કર, અમારી, રક્ષા કર, અમારા પર કરુણા કર, હું અમારો નાથ છું.”

“રામ નામસ્તુ—તાળી—દે—લાગી” એ નરસિંહ મહેતાનું વર્ણન જેને લાગુ પડે તેવા માણસોનો એક વિશ્વાસ હોય છે કે “ય મયે ચતવક્ષસ્ અલલ્લાહ—ફહેવા દરબોહ.” “જો બુધુ ભગવાન પર ઊઠે છે તેના માટે ભગવાન પૂરતો છે.” અધ્યાત્મનિત્યા જેવું વર્ણન છે એવા ખુદાના બંદા—મનુના ઠાસ કાયમ વાંછતા હોય છે કે, “જોનાથી આ પૃથ્વી અને પ્રજાંડો અસ્તિત્વમાં આવ્યાં છે એવા ભૂગભાવન ભૂતેશ તરફ હું સાથેસાથ અભિમુખ થાઉં છું.”

હું આદમના મેમિ જે પ્રાર્થના મૂકવામાં આવી છે તે અર્થપૂર્ણ છે : “રખના, ઝકમના અનફેસના વ ઈલ્લમ તગફિરના વતરુદમના લનકુનના મિનલ ખાસિરીન.” —“જીવનવિકાસના હે સૂત્રધાર, અમે જ જીવન કરીએ છીએ, અધકાર ઉપજાવીએ છીએ—તું અમને બધાને ક્ષમા નહીં આપે તો અમે જોનાશ થશું.” મુખ કે સગવડ, દ્રવ્ય કે વેશભ, કીર્તિ કે કામના, સ્ત્રી કે સંતાન ખાતર માણસ કંઈક “મેળવવા” માટે જ ચાલુ જોડું—સાડું નરમું—કાળુ પીળું કરતો હોય છે. કામકેશિમલોભમાં વશાઈ એ “પ્રાસિ” પાછળ જ આમ તે દોડતા હોય ॥ પણ પરિણામે એ ‘જોનારો’ જ હોય ॥ એનો આમાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ પતન ને પીડા બહોરી લેતા હોય છે. કરવાનું નહીં કરીને, જોતવાનું નહીં જોલીને, ન કરવાનું કરીને ને નહીં જોતવાનું જોલીને, દંકમાં જીવનનો સાચો પ્રતિકાર જતો કરી આપણે અધારમાં અટવાઈએ છીએ. ને આપણે આપણા પોતાના શત્રુ બનીએ છીએ. (આજી)

બાજરાજ [અનુસંધાન ૫૭ ૨૮૬ થી ચાલુ]

કહ્યું “આ બધું માણસને એ બોધપદ આપે છે કે દોષને આખ બધ કરીને અમ બિચે ને જીવે ચક્રવ ન ભેદને તેમ જ જિજ્ઞા પર્વતના છેડા મુધી એકદમ જવું ન ભોધને નહિ તો ઉપરથી ગળડો પડીને તેના આવા હાલ થયું” સૌએ પોતપોતાની મર્યાદા સમજવી એકબીજાને “આ દેકરીનું નામ છે ‘સશતશુક’”

પછી ભરવાડો તેઓને બીજી ૭૬વી પર લઈ ગયા તેનું નામ હતું ‘સાવધાન’ ભરવાડોએ ભક્તરાજ અને તેના સાથીને દૂર દૂર સુધી ભેવા કહ્યું

તેઓએ બંનેએ દૂર નજર નાખી નેહુ તો કેટલાક માણસો આમતેમ ભગ્નતા ફરતા હતા અને વારે વારે ઊંડા ખાડાઓમાં ગળડી પડતા હતા! તેઓને ભતાવતા ભરવાડે કહ્યું “આ લોકો આધળા છે, અને તેઓ આમ હંમેશા ભટકતા કરે છે”

ભક્તરાજે પૂછ્યું ‘પણ તેઓની આવી દશા થવાનું કારણ શું?’

ભરવાડે ઉત્તર આપતા કહ્યું “તમે એ તરફ ધ્યાસવાળી જ્યાં જુઓ છો કે?”

તેઓ બોલ્યા “હા”

ભરવાડે કહ્યું : “એ ધ્યાસવાળી જ્યાં પાસેથી પસાર થતી કેડી દુખ સુર નામના શાસકના રથાન તરફ જાય છે કેટલાક યાત્રિકો એ સુદર અને સીધેમીધી પસાર થતી કેડીથી છેતરાઈ જઈને એ માર્ગે આગળ વધે છે અને શાસકના પત્નમાં મરણાઈ જાય છે પછી એ દુલ શાસક તેઓને ખૂબ દુખ દઈને આધળા બનાવી આમ ભગ્નતા મૂકી દે છે!”

આ સાંભળીને ભક્તરાજ અને આશાપ્રસાદ એકબીજાની સામે ભેવા લાગ્યા અને તેઓની આખમાં આસુ અરાધ આગ્યા તેઓને થયું કે એ ત્યાંથી છટકી ન ગયા હોય તો તેઓની આશાઓ

પણ આવી જ દશા થાત!

પછી ભરવાડો તેઓને બીજી રથને લઈ ગયા ત્યાં દેકરીની એક બાલુએ દરવાજો હતો. તેને ભરવાડે ઉઘાડી નાખ્યો અને ભક્તરાજ તેમ જ તેના સાથીને અંદર ભેવા કહ્યું. તેથી તેઓએ અંદર નેહું તો સયાનક અધકાર બધે છવાયેલો હતો અને ધુમાડાના ગોટેગોટા પથ્થરયેલ દેખાયા! વળી ત્યોને એવું સંભળાયું કે દૂર અંદરના ભાગમાં બહો ભકતક અતિ સગમતો હોય અને તેના ત્રાસથી માણસો નિર્વિચારી પાડતા હોય!

ભક્તરાજે પૂછ્યું “આ બધું શું?”

ભરવાડે કહ્યું “આ રસ્તો નરક ભણી જાય છે”

પછી ભરવાડો આહોમાહે કહેવા લાગ્યા, ‘આલો, આ ચાલિકેરને—સ્વર્ગધામ તરફનો દરવાજો—જાણીએ’

પછી તેઓએ ભક્તરાજ અને આશા પ્રસાદને એક દૂરથીનમાથી એક જાંચી દેકરીની ટોચે ભેતા કહ્યું તેઓ ખૂબ ખૂબ પ્રયત્ન કરીને ભેવા લાગ્યા પરંતુ એ પહેલા જ તેઓએ નરકદ્વારનું બચકર દર્શન કૈંકુ લેવાથી તેઓ એવા તો કપી ગયા હતા કે રિધરતાથી તેઓ દૂરથીનમાથી ભેડ શકતા નહતા! તોયે તેઓએ ઝાપ્ત ઝાપ્ત ને કઈ દેખાતું હતું તે પરથી અટકીને કહ્યું કે કોઈ સુદર રથના પાસેનો દરવાજો દેખાતો હોય એમ લાગે

પછી ભરવાડે કહ્યું “એ જ પરમ ધામે તમારે જવનું છે આ નરકો સાથે રાખો વળી રત્નામાં તમને રહરાય મળશે. તેના કહેવા પર ભરવાડો નાખી અંદર માર્ગે દોરાઈ ન જતા હવે, તમે આગળ પ્રયાણ કરો. શિવાસ્તે પચ્છાન : સનુ”

ભક્તરાજ અને આશાપ્રસાદ ભરવાડોને નમન કરી આગળ ચાલવા લાગ્યા આગળ

જતાં રસ્તો એ માર્ગે ફેરવેલો હતો. અહીં તેઓ મૂંઝાઈ ગયા અને કયે માર્ગે જવું એ તેઓને સૂઝ્યું નહિ! એવામાં ત્યાં એક માણસ આવી પહોંચ્યો. તેનો રંગ કાળો વર્ણનો હતો અને તેણે પાતળો લાંબો ધવલ ઝરણો પહેર્યો હતો. તે આવીને પૂછવા લાગ્યો: “કેવો, તમે યાત્રિક હોવ એમ લાગે છે. આ તરફ ક્યાં જવા નીકળ્યા?”

બક્તરાજ — ભાઈ, અમે સ્વર્ગધામ બાણી નંદીએ છીએ.

માણસ — વાહ વાહ! જહું સરસ! આ તો એક કવતાં ત્રણ બહા, હું પણ ત્યાં જ જઈ છું. ચાલો, ચાલો, એમ મૂંઝાઈ શું ગયા? એ રસ્તા ભેડને અંજાવાની શી જરૂર? ચાલો, મારી સાથે સાથે આગળ વધો.

બક્તરાજ અને આશાપ્રસાદ પેલા અનુભવ

માણસ સાથે આગળ ચાલ્યા. પણ તેઓને એમ લાગવા માંડ્યું કે આ રસ્તો સ્વર્ગધામથી દૂર ને દૂર ફેરવેલો જાય છે! તોયે તેઓ પેલા માણસની સાથે આગળ ચાલ્યા.

પણ એક દૂર જતાં બક્તરાજ અને આશા પ્રસાદ જમીન પર પાથરેલી નાજમાં એકા-એક સપડાઈ પડ્યા! તેઓ એવા તો જકડાઈ ગયા કે હવે શું કરવું એ પણ તેઓને સૂઝ્યું નહિ.

એવામાં પેલા માણસના શરીર પરથી ધવળ ઝરણો નીચે સરી પડ્યો. અને બક્તરાજ તેમ જ આશાપ્રસાદને ખાતરી થઈ કે, ‘અરે, આ તો પેલો શકરાય છે!’ અને શકરાય ‘હા હા...હા...હા...’ કરતો ભેરથી હસતો હસતો એ બંનેને નાજમાં સપડાયેલા મૂંઝીને ત્યાંથી આગળ ચાલતો થયો. (ચાલુ)

ચારિત્રહીન માનવી

મહાસતી ઉજ્જવળકુંવરજી

અમેરિકામાં જ્યારે ગુલામીની પ્રથા ચાલુ હતી ત્યારે ત્યાંના મનુષ્ય અપ્રાહુત સિંકન અને કેપ્ટન જેન પ્રાઉને આ પ્રથા દૂર કરવા માટે પ્રયત્ન કર્યો. જેન પ્રાઉને તો આ માટે એક સંઘ સ્થાપ્યો અને લોકોને કહ્યું, “હું મારા સંઘમાં દેલેરા, પલેગ અથવા ક્ષમના કદીઓને સહર્ષ સ્થાન આપીશ, પરંતુ ચારિત્રહીન માનવીને મારા સંઘમાં કદી સ્થાન મળશે નહિ.”

જેમ એક સહેલું પાન ટોપલીનાં બધાં પાનને બગાડે છે, તેવી જ રીતે ચારિત્રહીન માનવી આખા સંસારને બગાડી શકે છે. તમે કહેશો કે જિયારા એકલા માણસનું શું જલ્લું છે તે બધાને બગાડી શકે! પરંતુ આ વાત પર તમે ઊંડાણથી વિચાર કરશો તો તમે સહેલાઈથી તેની વચાર્થતા સમજી શકશો.

આપણે પ્રત્યક્ષ ભેદ શરીરે છીએ કે એક તળાવમાં નાનો કાંકરો નાખવામાં આવે તો તેની અસર આખા તળાવમાં પહોંચે છે; તેવી જ રીતે મનુષ્યે ઉત્પન્ન કરેલ ઇર્ષા-દ્રેષનાં અશુભ પરમાણુઓ ધીમે ધીમે આખા વિશ્વમાં ફેલાઈ જાય છે.

તેથી ચારિત્રહીન માનવી પોતાને નુકસાન કરે છે, એટલું જ નહિ પરંતુ સાથે સાથે સારીયે દુનિયાને નુકસાન પહોંચાડે છે.

ગિરનારી વેલો

માળી યેવવ કવકને, ભેરન કરે ભાલકાર,
નિત નગરા ગાગડે, ગરનારી વેનન થ.

સામાજના નીચવા યરમાથી, ધરતીની
ધૂળમાથી આગેલીને આવેલો વેલો બલે કોગી
ગિરનારી ભેરવનો ખેલનારો વેલો મૂળ કયાનો?
કોણ કોના ખાવતર? તેમ જ તેના છવન
મખથી બધી વાતો રડસગગર્ભાથી વણ
પ્રસવી રહી છે કોના બિંદો કેટલીક વાતો
લોકઢૂંધાના વહેલો વહેતી જોવામા આવે
તેમા મુખ્ય વાત આમ છે જુનાગઢ તામાનું
શેરગઢ નામે ગરામિયાનું ગામકુ તેમા જસમત
પટેલ સેજળીઆનું કુળનું ખોરકુ કોને ત્યા
વેલો (ખેતરના) સાથી તરીકે હતો એક
વાર જસમતને કોઈએ કાન ભભેરણી કરી કે,
“વેલો તો તને દિવાળુ દેવા બેઠો છે એ
કઈ ખેતરે કામ કરતો નથી છ તો ઝાડને ટકે
છાયે આખો દિ સૂતો રહે છે” આ વાત
સામાજી જસમત પટેલ તો વાડીએ મથ
જ્યા જઈને લુએ છે તો કોઠાળી કોની મેળે
સાડીયુ મૂડે છે! આ બેતા કોને અચ્છો થાય
છે અને કો તો બરોધમા પોઢેવા વેલાને
થરલો દગી પડે જલ, કો જ ઘડીએ
વેલાએ શેરગઢથી પ્રયાણ કર્યું ઊતરી ગયો
ગિરનારમા જતા જતા વેલાએ જસમતને
કોલ આપ્યો કે, “જા, મારા મરતુક
પછી તારા કુળનો કોઈ જલ શિવસતને દિ
મારી જમ્યાએ — સાત બરડીએ આવીને તબૂ
રામા ભજન બોલશે, એટલે હું પછીના રૂપમા
આવીને દર્શન આપીશ”

આ પછી વેલાએ લગનાર બાર બાર
વર્ષના અંધાર તપ ગિરનારી ગેળી સુક્ષમા
કર્વા ઠહેવાય છે તપકર્વા પુરી કર્યા પછી
આરાધનાયુ

અનનર આગેનાન

બવેસરની તળેટીમા દાલણ કયું અને કોની
ચીર રાખી એમાથી એક વડલી ફાંચો ને
આજ પણ વેલા-વડને નામે એજ ખાય છે
આ બાર બાર વરસના ગેળી ગાળામા શુ
શુ બન્યું? શુરુ કેવી રીતે લેટ્યા એ પહેલા
જસમત પટેલને ત્યા સાથી હતો ત્યારે સિદ્ધિ
કપાથી વરી? કોને ઉલ્લેખ કર્યો જ નથી
મગતો પણ એમના શુરુ કોઈ ગિરનારી યોગી
વાધનાથ નામના હતા એ એમના ભજન
પરથી જણાય

‘વેલા’ના યોગ પયના સિદ્ધ પુરુષો સાથે
બેસણા હતા આખરે કો કોની ભેગદરી
જમાતમા બળી ગયો ત્યારે ‘વેલોનાથ’ કહે
વાયો ‘વેલા’ની સિદ્ધિ વર્ષવનું કોના શિષ્ય
સમૈયાનું પદ છે કે,

અંધાર નગારા તારા વાગ
ગરનારી વેલા!

અંધાર નગારા તારા વાગ!
મોલ દશ વડયો મિરાજે — ગરનારીઠ
મોખુખી ગગા બીમકડ ભરિયા
પત્ય પાણી! પોચાડે — ગરનારીઠ
ચોસઠ બેગણી બાનન વીર ર
હોમાયા મોદા આગમ લાયે — ગરનારીઠ
વેલનાથ થયેઓપા તમેવો ધણી
ગરનારી ગયે બિરાજે — ગરનારીઠ

માનવ-કાયાને શહેરનુ સ્વરૂપ નિરૂપીને
વેલનાથે છવનની સાચી પારસમણી કો કયા
નગરમાથી ચોખી લેવા મેગવ છોના જૂજવા
જૂજવા ઉપકો દ્વારા સગબાન્યુ છે કે,
બાજુ કેમ આવે હાથ
બાજુ કેમ આવે હાથ રે
વાગીરે લાય મથા શેરમા છ રે!
સમજે વાતુ સમજાય

વેદે વાતુ વણ્ય રે।
મૂરખ નરને કયા જઈ કેવું રે — બાણ
હે વીરા!

સાચી વસત હે તારા શૌરમા રે છ
હુનિયા અધી મ થાર।
હુનિયા બૂલી મ બાર રે।

ઝેડા દીપક ને ઘર હૂંડીએ રે છ — બાણ
હે વીરા!

તરકસ તીરડા ભાથે ભર્યા રે છ,
થોપા મચકું ઉડાડ।

થોપા કાચકું ઉડાડ રે।
મરથો મરે છે તારા વનમા રે છ — બાણ

હે વીરા!
તખત તરવેણીના તીરમા રે છ,
ધમખ્યુ ધમે છે સુનાર
ધમખ્યુ ધમે છે સુનાર રે।
નૂર ઝરે ધણીના, શૂન ખીને રે છ — બાણ
હે વીરા!

સાતમે સૂન મારો ક્યામ વસે છ,
કસ્તૂરી છ ઘર માથ
કસ્તૂરી છે ઘરમાથ રે।

અળા અનિનાશીના રાજ કરે છે રે છ — બાણ
હે વીરા!

વાઘનાથ ચરણે વેધો બોલિયા રે છ,
ગુરે દરથુનો દાતાર
ગુરે મુગર્તીના આધાર રે।

અધમ બોધારણ ગુરુને કારના રે છ — બાણ

પહેલી કઠીમા કહ્યું છે કે, હે મનવા! આ
કાયા રૂપી નગરમા છ ચતુરોનું દંડુલ લાલ
ભાખ્યું છે એમા તુ કેમ કરીને છવતરની
બાણ હાથ મેળવીશ? છપાય એ તારામા
સમજ (આત્મ જ્ઞાન) હશે તો તને એ
રામજાણે — મળશે બાકી તો અજાની જગને
કયા જઈ કે'નું? કેમ સમજાવવું!

હે ભાઈ!

સાચી વસ્તુ તો તારા [કાયા રૂપી] શહેરમા
છે હુનિયામા બાધયો મઈ શટક મા! આ
હુનિયાને તો તુ ભૂલી જા! મતલબ કે, એનો
ખર્ચો માયા-મોહ ત્યાગીને અતરમા સત્નો
દીવડો પ્રમટાવીને એ શોધી લે!
હે ભાઈ!

તારા કાયારૂપી ખેરમા માયા-મતલબો
મરે છે અને તારે ભાથે [સત્તાના, ભક્તિના]
તીર ભર્યા છે ને તુ થોપા શા માટે છોડે છે?
હે ભાઈ!

જુડીને તીર — પ્રહારક્રમા જ્યા આ
પ્રાણ — સચાલનની ધમણ ધમાઈ નહીં છે
જ્યા અવખ ધણીના તેજ વીલસી રહ્યા છે,
ત્યા શૂરા હોથ તે જઈને પીએ મતલબ કે,
યોગના નિયમ પ્રમાણે પ્રહારક્રમા અમૃતની
દૂધી જારી છે તો ભક્તિ-શૂરો બની તુ
એને મેળવી લે

હે ભાઈ!

સાતમા પ્રહારક્રમા તારો ક્યામ બિરાજે
છે, જ્યા અજણ અવિનાશીના રાજ છે આમ
તારી હુનિયામા જ કુદરત રૂપી મસ્તુરી છ
હરણ કસ્તૂરીની વાસે જ મલમા દોડી દોડીને
પોતાના પ્રાણ શુભાવે છે અને એ તો પોતાની
દૂડીમા હોથ છે, તમ માણસ પમ્માત્માને
મેળવવા જગતમા ધૂમે છે ત્યારે એ તો એના
અતરમા જ જનેલો છે.

હે વીરા!

ગુરુ તો દરથુનો દાતાર — માર્ગદર્શક દે;
શુદ્ધિનો આધાર છે માટે એવા અધમના
ઉદ્ધારક ગુરુને તુ ધારણ કરજે એમ વધનાથ
ચ-લે નહીં વેલો બોલો છે

માણુકો ડગ્ગો • અહિંસા

દામનાતાં ચડવાય બ પડેવ

હુ માણુ હુ કે પૂર્ણ અવસ્થાનીર
નિખાપ અવસ્થા—જ્યા માણુસ પોતાના
અતસત્મામા બીજી સર્વ વસ્તુઓ અધીપ
ચઈ કેવળ ઇચ્છતી જ હાજરી અનુભવે છે,
—એ પ્રામતી દરેક મનુષ્યને સારુ શક્ય
છે હુ કમૂલ કરુ હુ કે એ હજી મલો
આપેની અવસ્થા છે અને તેથી સ પૂર્ણ
અહિંસાનો વતે નેકમ પ્રબળે થઈ આપવાનો
આળે હુ અધિકારી નથી

* * *

સત્યથી મિત્ર કોઈ પરમેશ્વર હેય એવું
મે નથી અનુભવ્યું આવા વ્યાપક સત્ય
નારાયણના પ્રત્યક્ષ દર્શનને સારુ જીવમાત્રની
પ્રત્યેક આત્મવત્ત ગ્રેમની પરમ આવશ્યકતા
છે આત્મશુદ્ધિ વિના જીવમાત્રની ત્રાણે ઐક્ય
ન જ સધાય આત્મશુદ્ધિ વિના અહિંસા
ધર્મેનું પાલન સર્વથી અસંભવિત છે
અશુદ્ધાત્મા પરમાત્માનું દર્શન કરવા અસંભવ્ય
છે એટલી જીવનમાર્ગના બધા ક્ષેત્રોમા શુદ્ધિની
આવશ્યકતા છે એ શુદ્ધિ સાધ્ય છે, કેમકે
અજ્ઞા અને સમજિની વચ્ચે એવો નિકટ
સબંધ છે કે એકની શુદ્ધિ અનકની શુદ્ધિ

પ્રાપ્ત બાપુ

બરાબર થઈ શકે છે અને વ્યક્તિગત
પ્રયત્ન કરવાની શક્તિ સત્યનાત્મક સંદુને
જન્મથી જ આપી છે પણ આ શુદ્ધિનો
માર્ગ વિકટ છે એમ હુ તો પ્રતિજ્ઞા અનુભવ
છે શુદ્ધ થવું એટલે મનથી, વચનથી ને
કર્મથી નિર્વિકાર થવું, રમણવાદિરહિત થવું
તેને સારુ મુશ્કેલ જનવાનું છે મનુષ્ય જ્યા
લગી સ્વેચ્છાએ પોતાને સંદુથી છેલ્લો ન
મૂકે ત્યાં લગી તેની મુક્તિ નથી અહિંસા
એ નમ્રતાની પરાક્રાંત છે અને એ નમ્રતા
વિના મુક્તિ કોઈ કાળે નથી એ અનુભવસિદ્ધ
વત છે

* * *

નમ્રતાને યોગેમા નોખુ સ્થાન નથી
અને ન કોઈ શકે અહિંસાનો એ એક
અર્થ છે અથવા કહો કે એના પેટમા છે
પણ નમ્રતા કેળવવાથી આવતી નથી તે
સ્વભાવમા આવી જવી એટલે સત્ય કેળવાય,
દયા કેળવાય, નમ્રતા કેળવવી એટલે દયા
કેળવે એમ કહેવાય

* * *

નમ્રતા એટલે હુણવાનો આત્મ નિક સ્થ

વિચાર કરતાં માણસ પડી જાય એવું છે કે, આ જગતમાં જીવમાત્ર એક રજકરણ કરતાં પણ કંઈ નથી. આ જીવનને પાણીના પરપોટાની ઉપમા આપી છે એમાં હું સુદૃઢ અતિશયોક્તિ નથી જોતો. આવી નમ્રતા—શૂન્યતા કેળવવાથી કેમ આવી શકે? પણ એટોને ખરી રીતે સમજવાથી નમ્રતા પોતાની મેજે આવતી જાય છે.

જેમ બંધનનું દ્વાર છે તેમ મોક્ષનું પણ દ્વાર છે. તે જ પ્રમાણે જે કરાડપાંત થવા ખાતર ખેતી કરે તેને ખેતી બંધનનું દ્વાર છે. જે કેવળ આજીવિકા અર્થે કરે તેને તે સુક્ષિતનું દ્વાર બની શકે છે.

ચોમેર હિંસાથી ઘેરાયેલા અને બળતા આ જગતમાં વિચરનાર જે મહાપુરુષે અહિંસાથી ધર્મને પ્રગટાવ્યો તેને સાષ્ટાંગ નમસ્કાર હોતો.

કર્મમાત્ર, પ્રવૃત્તિમાત્ર, ધંધામાત્ર સદોષ છે. આવશ્યક ધંધામાત્રમાં સરખો દોષ છે. મોતીના ધંધામાં, રેશમના ધંધામાં, સોનીના ધંધામાં, ખેતીના કરતાં ઘણા વધારે દોષ છે. કેમકે તે ધંધા આવશ્યક નથી, તેમાં હિંસા તો પુષ્કળ થાય છે. (ચાલુ)

અનુક્રમણિકા

૩૦ ડિસેમ્બર ૧૯૫૨	
૧	૧૪
૨	૧૪
૩	૧૪
૪	૧૪
૫	૧૪
૬	૧૪
૭	૧૪
૮	૧૪
૯	૧૪
૧૦	૧૪
૧૧	૧૪
૧૨	૧૪
૧૩	૧૪
૧૪	૧૪
૧૫	૧૪
૧૬	૧૪
૧૭	૧૪
૧૮	૧૪
૧૯	૧૪
૨૦	૧૪
૨૧	૧૪
૨૨	૧૪
૨૩	૧૪
૨૪	૧૪

